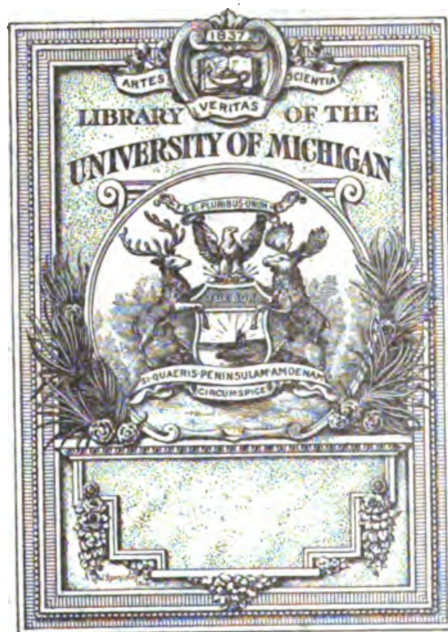
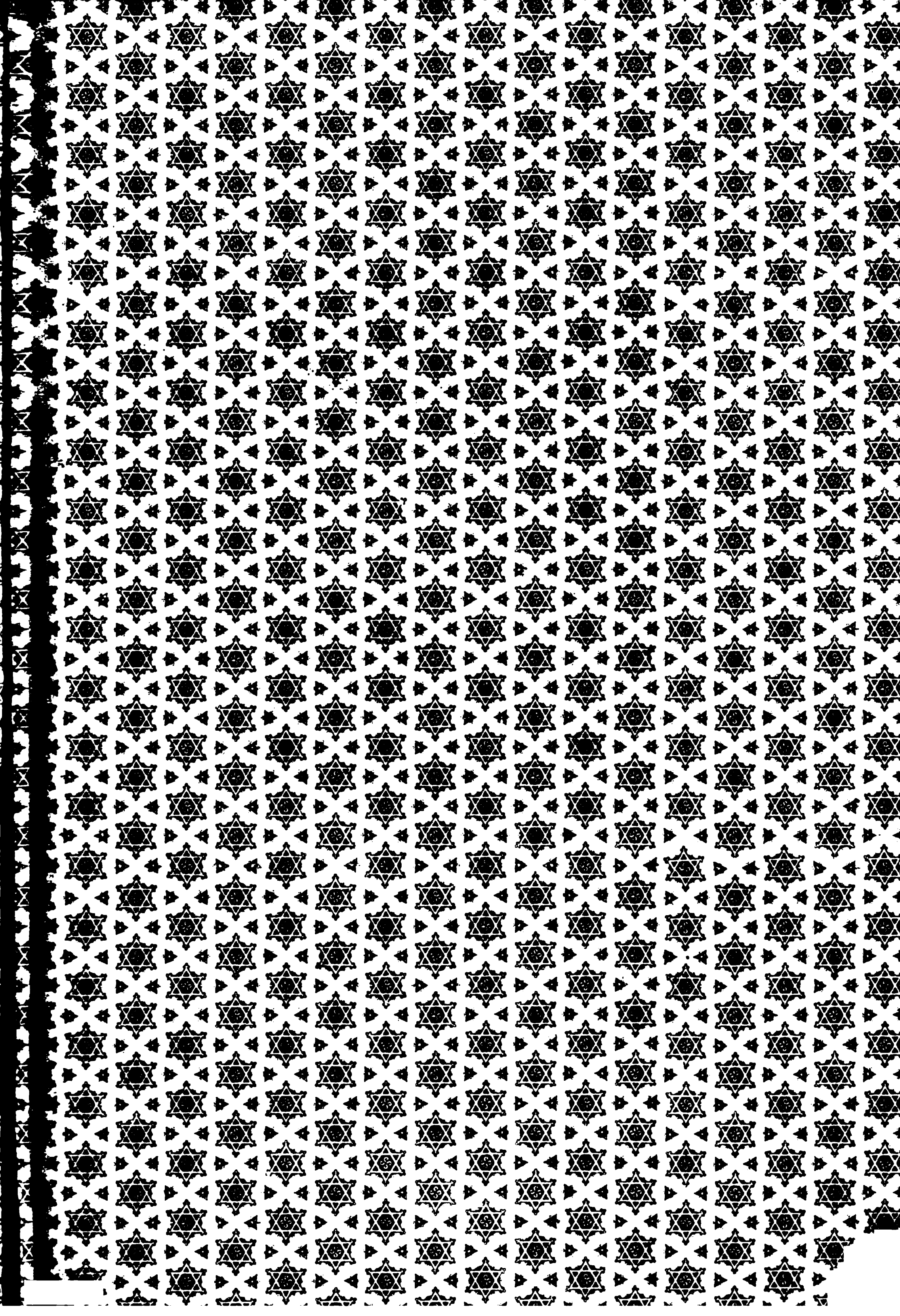

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE GUSTAF CEDERSCHIÖLD FINNUR JÓNSSON
KRISTIAN KÅLUND NILS LINDER
ADOLF NOREEN GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTONDE BANDET.

NY FÖLJD.
NIONDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. LUND. OTTO HARRASSOWITZ. LEIPZIG.

LUND 1897.

LUND 1897,
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Innehåll.

Codex Lindesianus.

Det islandske håndskrift, jeg giver den ovenstående benævnelse, og hvoraf herved meddeles den fölgende beskrivelse, fik jeg for nogen tid siden opspurgt i Lord Crawford af Balcarres berömte "Bibliotheca Lindesiana" (Haigh Hall, Wigan, Lancashire). Ved Lord Crawfords udmærkede venlighed, har jeg fået tid til nöje at undersöge håndskriftet, der på grund af dets indhold, om ikke dets alder, er höjst interessant og vel fortjener at blive mere almindelig bekendt.

Hændelsesvis havde jeg i året 1872 fået lejlighed til kun flygtigt at kaste et blik på bogen hos den daværende Bondstreet antikvar F. S. Ellis, der snart derefter solgte den uden at kunde eller ville opgive til hvem [1]).

Med håndskriftets indvandring til England forholder sagen sig således, at den store samling af incunabula og håndskrifter, som den bekendte hannoveranske bogtrykker og samler Fried. Georg Herm. Culemann (1811—1886) i et tidsrum af nogle og tredive år havde bragt tilveje, blev i året 1870 sendt til London, stillet til auktion hos firmaet Sotheby, Wilkinson and Hodge, og solgt i löbet af dagene 7.—10. februar. I blandt denne samling befandt sig også vor kodex, der blev under nr. 575 köbt af Ellis på auktionens sidste dag. I dennes eje befandt den sig endnu, da jeg så den i 1872 (i marts måned, om jeg ikke tager fejl), men snart derefter kom den vel i Lord Crawfords besiddelse. På hvilken måde Culemann erhværvede den, er mig ubekendt.

Med hensyn til håndskriftets ældre historie kan jeg kun oplyse, at på bagsiden af det forreste af to snavsede forsatsblade af pergament, op imod det venstre hjörne står der,

---

[1]) Jfr Dr Jón Þorkelssons slutningsbemærkning til "Islandske håndskrifter i England og Skotland", Arkiv VIII, 287.

over noget der har været udraderet, tydelig skrevet Sir Fīnuꝛ Jonſſ (sira Finnur Jónsson). Af islandske præster synes der kun at være to, der nogensinde har båret dette navn. Den ene blev præst til Skalholt 1644 og döde, i en ung alder, 1648 [1]); den anden, den berömte kirkehistoriker og biskop i Skalholt (1754—89), blev præst til Reykholt 1732. I den ene af disses besiddelse har bogen vel engang været; men om dens udvandring fra Island og videre skæbne, indtil den kom i Culemanns eje, har jeg intet kunnet opspore.

I format er dette vel et af de mindste håndskrifter man kender fra Island, kun 8 × 6 cm., medens hver sides beskrevne plads udgör regelmæssigt 5 × 3,8 cm. (med, gennemsnitlig taget, toprand 1 cm., fodrand 2 cm., rygrand 1 cm. og yderrand 1,2 cm.). Inden denne snevre plads findes der helt igennem 15 linier på hver side, med undtagelse af det herefter omtalte kalendarium, hvor antallet af visse måneders dage gör afvigelse fra regelen nödvendig.

Oprindelig har håndskriftet bestået af tolv læg, hvert på otte blade, eller 96 folia i det hele. Nu er imidlertid syvende lægs ottende, ɔ: det oprindelige 56. [2]), og tolvte lægs andet blad bortkomne, så at bogen kun tæller 94 blade. Af disse er bll. 80—88 incl. og 90—94 incl. ubeskrevne, dog således at noget, der har stået på 80 a, 88 a og b, er udraderet, samt at 90 a 1—5 er tildels udskrabede.

Angående håndskriftets alder skal bemærkes, at på 89de blads bagside, blandt kronologiske notiser, sådanne som tidt plejede at vedföjes middelalderens kalendarier, står der rigtignok:

Fra holldg*an* [3]) vo*rs* h*erra* ɪ*esu chrısti* M.CCC.|CLXXííȷ' (1473), men desuagtet står der i næste linie:

En*n* *fra* [3]) piſlſ (sic!) ſtı thomas *er*chıb*ısku*ps *er*u lıdın .ıȷ.C.|LXXX

[1]) Prestatal og prófasta, 10 anm. 2.; Biskupasögur, II, 605.
[2]) Den herved opståede lakune lader sig udfylde efter A. M. 435, 12:o, fol. 7.
[3]) Håndskriftets ꝺ = đ og d, gengives her ved d, dets ꝼ ligeledes ved f.

hvilket giver årstallet 1450. Sagen er vistnok den, at bægge disse notitser nedskreves 1473, således at den sidste indförtes uden kronologisk tillempning fra en foreliggende original, som dog ikke behöver at have stået i nogen forbindelse med cod. Lind. Imidlertid er der intet at lære af disse optegnelser med hensyn til vort håndskrifts virkelige alder; de er skrevne med en langt senere hånd end den, hvorfra håndskriftets hovedindhold hidrörer, der vel næppe kan være yngre end 1400.

Håndskriftets indhold består af fölgende stykker:

I, foll. 1—38 a, den samme komputistiske afhandling, som udgör den ældre del af cod. 1812 4:o i den gamle samling på det store kgl. bibliotek i Köbenhavn og som Dr. L. Larsson 1883 udgav for "Samfund t. u. a. g. n. l." Dette er håndskriftets vigtigste afsnit. Det fremviser nemlig den rigtige, altså oprindelige, rækkefölge af afhandlingens forskjellige paragrafer, således som dens indholdsfortegnelse (Larssons udg. s. 8), der i begge texter stemmer væsentlig fuldstændig overens, netop tilkendegiver, og udelader desuden de interpolationer som er indlöbne i 1812 æ. d., s. 48—50, d. v. s. i det stykke, der i denne codex danner afhandlingens förste afsnit, men efter indholdsfortegnelsen hörer ind der, hvor 'Oddatala' begynder, efter 63. sides 2. spalts 15. linie.

Da man måske vil finde det noget besynderligt, at jeg betegner 1812 æ. dels text som i dette stykke interpoleret ligeoverfor det her omhandlede håndskrifts, bliver det vel hensigtsmæssigt, at anstille en sammenligning i denne henseende mellem bægge recensioner:

Larssons text	modsvarer	Cod. Lind.
s. 2_{16}—3_4: Annan dag vıko var goþ ſcu*n*þr í ıóꝛdón. En fyr ouanfall · engla er ſa dagr tıll fæſto maklegr. Þ*r*ıþıa dag		26^{a}_{10-12} An*n*an*n*. d*ag*. uıku | u*ar* gud ſkírdꝛ ȷ ſoꝛd*an*. *ok* þa ſne*r* í ha*n*n | vat*n*e ȷ uín.

<table>
<tr><th>Larssons text</th><th>modsvarer</th><th>Cod. Lind.</th></tr>
<tr><td colspan="2">uıko vaſ d*ro*tteN boꝛeN ſþeNa heı*m*. þa var hǫno*m* nafn gef-et. oc þa tók. h*ann*. ſcúrþar ſc*ír*N. oc þá gerþe. h*ann*. vín óꝛ vatne.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">S. 4,1 Eıgı er eın tala — S. 5,7 quomo guþſ</td><td>Intet.</td></tr>
<tr><td colspan="2">S. 5,11—19 þa er. h*ann*. var áþ*re*ttogonda. *vetre*. *þat*. var aNan dag vıko. var ſa eN fyrſte. *vetr*. p*acta*. al*dar*. eN eN. xvııı. so*lar*. al*dar*. oc. var t*ung*l xxıııı. n*atta*. En ſum*er* telıa. at h*ann*. v*ær*e ſcırþr. þa er. h*ann* var. xxx[r]. oc v*ær*e. *þat* eN þ*r*ıþıa dag. vıko eN. xıx. so*lar* al*dar*. *vetr*. en aNaR. p*acta*. al*dar*. oc t*ung*l. xxv. n*atta*. Sua er talt at v*ær*e gu*þ* ſþeso*m* heíme. xxx. ıııı. ór oc. vııı dagar. enſ nıunda tegar oc ſtund*er*. xv. unz h*ann* tóc líflat at none foſto dageN langa</td><td>27[a]7—14 þa*er* | h*ann* hafdı. ıx. u*etur* *ok* xx. *ok svo* mıkıt | enſ tívnda *sem* e*r fra* ıola. d*egi*. t*ı*l þrett|anda dagſ En*n* allz u*ar* gud ȷ þ*eſſu*m heı*me* xíȷ'. u*etur*. *ok* xx. *ok svo* mı-*c*ít af' en*um* | þꝛettanda ſe*m* e*r fra* ıola. n*ott ok* tıl | paſka. unz h*ann* tok lıflat a *cr*oſ|ſín-u*m* foſtu. d*ag*. en*n* langa</td></tr>
<tr><td colspan="2">S. 5,29—31</td><td>27[b]11—12 J pacta olld | *ero* .xıx. áꝛ</td></tr>
<tr><td colspan="2">„ 6,1—2</td><td>27[b]12–13 J *con*c*ur*renteſ olld. e*ro* xx|vııȷ. v*etur*.</td></tr>
<tr><td colspan="2">„ 6,3—8</td><td>Intet.</td></tr>
<tr><td colspan="2">„ 6,11—23</td><td>Intet.</td></tr>
<tr><td colspan="2">„ 7,8—8,6</td><td>Intet.</td></tr>
</table>

End videre udelader cod. Lind. det i Oddatala indlöbne men tydelig ikke dertil hörende stykke; "Solar gangr. vex. — ſtaþ ſolhuarfaNa", Larss. 30,17—31,4.

Cod. Lind. udelader også Larss. 11,26—28: "Scal et ellra — en. nott. eiNi fęra"; Larss. 13,24—26: "En þa telıa pactar — þann. vetr"; samt Larss. 14,1—6: "Nu eſ eıgı hlaupár — huárt er hlaupár eþa æıgı". Jeg tvivler paa at disse sætninger hörte til den oprindelige text, thi sammenhængen lider ęgenlig intet ved at de falder bort, dog tör jeg ikke erklære dem for ligefremme interpolationer.

Cod. Lind. indeholder intet, der ikke også findes i 1812 æ. d. [1]) og overensstemmelsen mellem begge recensioner, afset fra de ovenanförte afvigelser, er ganske påfaldende, når man betænker, at imellem begges nedskrivning der ligger et tidsrum af omtr. 200 år. At imidlertid sprogformen i cod. Lind. er gennemgående mere modern end i 1812 æ. d. er en selvfölge.

Da nu bægge recensioner stemme mer eller mindre nöjagtig overens med undtagelse af de overskud, som 1812 æ. d. fremviser, og da disses ikke-tilstædeværelse i cod. Lind. text på ingen måde lader sig forklare ved at antage at de skulde være oversprungne eller udeladte af afskriveren af cod. Lind., eller hans forgængere, og da endvidere texten, når de fjærnes, vinder betydelig i klarhed og svarer lige til indholdsfortegnelsen, så må jeg være af den formening at vi i cod. Lind. har bevaret den mere oprindelige text, og at 1812 æ. d. ikke er den oprindelig fyldigste af de to, men netop den interpolerede. Ganske sikkert er det, at det afsnit af denne afhandling, hvormed den nu begynder i 1812, ss. 48—50 (Larss. udg. 1—8,6), havde, i den oprindelige udgave, sin plads inde i texten, svarende til den, det nu vilde indtage, hvis det indsködes mellem 63. sides 2. spalts 15. og 16. linie. At denne omflyttelse af

---

[1]) Kun med hensyn til tamperdagenes bestemmelse fölger hver recension sin egen regel.

stykket, ligeså vel som de deri indlöbne interpolationer skulde skyldes afskriveren af 1812 æ. d., anser jeg for höjst usandsynligt af fölgende grunde.

Med stykket, da det udreves af textens rigtige sammenhæng, fulgte indledningen til 'Oddatala', som nu mangler i 1812 æ. d. Da denne indledning i cod. Lind. stemmer så at sige ordret overens med Rymbegla (s. 90), tör den vel antages tilnærmelsesvis at frembyde den oprindelige læsemåde:

Cod. Lind. 28ᵃ9—15 Svo taldı ſtıóꝛ*nu* oddı e*r* glau*gg*|uaz*tur* v*ar* ȷ allr*ı* tólu v*m* hım*ın*tungla | *gaungo* hue b*ar* at ſy̍n allꝛa þeꝛra m*anna* e*r* | a w*oro* landı hafa uer*it*. ᴀt þá e*r* | hlaupàꝛ hefdí veꝛ*nt* v*m* v*or* . at þa | yꝛdı ſolhu*orf* v*m* ſumarı*t* ept*er* ȷ l*and*|ſvd*re* . mıdıu

Isteden for dette indleder 1812 æ. d. 'Oddatala' på fölgende måde, udg. s. 30,1:

Þat e kalla vıtrer. meɴ. ept*er* hlaupár. of ſumaret v*eꝛ*þe. ſolhúòrf. I lanſvþre mıþıo, der öjensynlig er et ubehjelpsomt forsög på at indlede et nyt afsnit, hvoraf begyndelsen var tabt, og afskriveren ikke havde anelse om at var det ved indholdsfortegnelsens udtryk 'þa er odda tala' tilkendegivne.

Efter stykkets bortkomst synes Oddatala tydelig at have begyndt med ordene: 'epter hlaupár'; af 'verþe' tör vel sluttes at begyndelsen af 'Oddatala' oprindelig löd: Sua *telr* ſtiorno Odde . . . at epter hlaupar of sumar verþe o. s. v., en naturlig læsemåde, når man tager hensyn til at den förste affattelse af denne afhandling muligvis fandt sted i selve Oddi's levetid.

Antager man nu, at det var afskriveren af 1812 æ. d. som således omordnede bladene af den original han afskrev, at det pågeldende stykke kom til at udgöre hans afskrifts förste del, så måtte de oprindelige indledningsord til Oddatala have udgjort stykkets slutning. Da nu denne kom til at stå umiddelbart foran afsnittet, der beg. Goþ bauþ Moyſı uın ſınom o. s. v. og öjensynlig ikke passede i den sammen-

hæng, så må vi formode, at afskriveren uden videre slog en streg over denne stykkets afbrudte slutning, samt at han ikke formåede at indse eller ikke gad göre sig rede for det rigtige forhold, hverken da han lige derefter nedskrev indholdsfortegnelsens "þa er odda tala", eller da han videre frem kom til selve Oddatals afsnit, som han tillægger 'vıtrer meɴ', og heller ikke da han, et kort stykke videre frem endnu, kom på en henvisning til Oddi, der tydelig tilkendegav, at netop hans beregning havde allerede været citeret. Foruden alt dette måtte man også forudsætte, at fra ham stammede de vidtlöftige interpolationer, dette stykke öjensynlig indeholder; thi den kendsgerning, at netop denne korte del af afhandlingen er stærk interpoleret, hvorimod omarbejderens hånd har ladet resten af afhandlingen næsten uberört, synes tydelig at begunstige den formodning, at omarbejdelsen ikke kunde være bleven udfört, medens stykket endnu indtog sin rette plads i texten. At alt dette skulde skyldes afskriveren af 1812 æ. d. forekommer mig at have kun liden sandsynlighed for sig.

Jeg forklarer mig forholdet på en anden måde. Jeg antager, at det pågældende stykke, sandsynligvis bestående af et lægs inderste bladpar i småt format, kom bort fra dets rette plads i texten af originalen til 1812 æ. d., der således blev defekt og i den tilstand kom afskriveren i hænde; samt at det bortkomne stykke faldt i hænderne på en i komputistiske studier interesseret forfatter, der selv ikke kendte den afhandling, hvoraf det udgjorde et afsnit. Ord som Gud ſcop alla ſkepnu ſéɴ kunde kun opfattes som begyndelse til en afhandling, hvoraf det foreliggende bladpar måtte anses for kun et brudstykke. Dette var det af interesse at restituere ved tilföjelsen af et sådant komputistisk materiale stående til forfatterens rådighed, som nærmest syntes at slutte sig til brudstykkets indhold. Under denne bearbejdelse kom brudstykkets slutning, Oddatalas afbrudte indledning, til at falde bort, som henvisende til noget, forfatteren ikke kendte. Så-

ledes gik det oprindelige brudstykke til grunde; men en afskrift af dets omarbejdede udgave faldt afskriveren af 1812 æ. d. i hænde inden han tog fat på sit arbejde; og da han bemærkede, at det begyndte fra skabelsen af, fandt han det hensigtsmæssigt at bruge det som indledning til den fölgende afhandling, da jo bægges indhold viste sig at være nöje beslægtet. Da nu indledningsordene til Oddatala var sporlöst forsvundne fra 1812 æ. d:s text, og afskrivere i det hele taget udförte deres arbejde på en mechanisk måde, så var det naturligt, at pågældende afskriver, med mindre han nöjagtig sammenholdt afhandlingens forskjellige paragrafer med indholdsfortegnelsen, ikke skulde blive opmærksom på, at den brudte text i hans original, svarende til hvad nu er 1812 æ. d:s 63 s. 2. spalts 16. linie, var en lævning af en ældre texts indledning til Oddis beregning.

Men hvorledes det end må forholde sig med bemeldte stykkes fjærnelse fra midten af 1812 æ. d:s original og endelige optagelse som indledningsafsnit til afskriften deraf, så fremgår i alt fald af det foran anförte, at cod. Lind. frembyder den ældste overlevering man nu kender af denne afhandlings text; i min tanke en endnu ældre end den, der forelå i selve 1812 æ. d:s uforstyrrede original, forudsat at min antagelse er rigtig, at den i selve Oddatala indlöbne interpolation allerede var til stede i hint oldskrift, inden det her omhandlede stykke kom bort derfra. — Med hensyn til afskriverfejl står cod. Lind., skönt den i den henseende ikke er fejlfri, dog betydelig over 1812 æ. d.

II, 38b—48a En afhandling om kirkelige ceremoniers mystiske betydning, som viser sig at være et stærk sammentrængt udtog af Honorius Augustodunensis "Sacramentarium, seu de causis et significatu mystico rituum divini in ecclesia officii". Som anhang tilföjes en forskrift om hvad en bodfærdig synder bör iagttage for at sikre sig sine synders forladelse.

Afhandlingen begynder med: — Alexandꝛ enn fyrſtı papa bavd at kennı | menn ſkylldu uıgꝛa ſallt ok uatn tıl þeſſ | at bera yfer menn ok yfer ſíe ok yfer hus kr|ıſtınna manna, og slutter med: þat þıker ok ſkyllt uera at á | þeım enum ſama manadı ſe halldın hat|ıd endurbætíngar heımsenſ sem heımrínn ſı|alfur var ſkapadꝛ fyrer avndueꝛdu 47^{a}3—6.

Anhanget begynder: Ef þu uıllt ıdꝛazt ſynda þínna þa | ſkaltu ſyngꝛa ſíau ſalma, 47^{a}7—8, og slutter: eıngı daudlıgꝛa manna hefer | uít tıl þess edꝛ mælſku ad lıda þat | hueꝛ ſu mıkıll máttur fylger loffong | þeſſum era ſkepnuna alla ſkal | kalla og lofa ſuo ſkapara ſínn, 48^{a}11—15. — Dette anhang er skrevet med en anden hånd end resten af afhandlingen.

III, 48^{b}—66^{a} En afhandling i fire afsnit, hvis hovedkærne er en bearbejdelse af det Aristoteles sædvanlig tillagte lille skrift *τὰ Φυσιογνωμονικά,* oversat fra en eller anden af de forskellige i middelalderen gængse latinske gengivelser deraf.

Förste afsnit danner en almindelig indledning af filosofiskreligiöst indhold, tildels hentet fra Honorius Augustodunensis Imago mundi, men som det synes blot ad reminiscensens vej.

Dette afsnit begynder: Almattıgur gudſſon med faudꝛlıgum uıl|ıa. at ſamuínnanda helgvm anda | . . . og slutter: ok þessa hlydnı uıtum | ver optlıga nogu ſkíotlıga fullgeraz | fyrer ſýn avgnanna. fyrer mal tungunnar. | fyrer ofneytzlv munnzínſ. fyrer verk hand|anna ok margfallıgan ıllauılía eıgınlı|gſ vanſtıllıſſ mannzınſ. 48^{b}—54^{a}3.

Andet afsnit synes at være den latinske bearbejders indledning. Det begynder, efter en overskrift i rödt: af natturu mannzınſ, med fölgende indledningsord: 54^{a}4—11 þeſſı gaman fræðí ero ȷ fyrſtu upp tek|ín ok fundín af fornum fꝛæðí mónnum | ok meıſtórum epter þeırı lıſt sem kennír | at rannſaka natturulıgt edlí ym|ıſſra hluta. huerſu ymıſſlıgar ſkıpan | er líma vaxtar mannzínſ. lítar hafz. edr | augnabragdz. ſyna edur auıſa ym|iſſlıgan aſtar þocka. edr. ſıdu mannanna | og slutter med: Heılagur | gꝛegorıus ıafnar þessum ólldrum man-

zins til | einſ dagſ. fra morne til dagmala | bernſku. fra dagmálvm til hadegís æſku | fra hadegi til nonſ elli. fra noní til mi|dſaptanſ óʒuaſa. þidann af natt natt|vʒligur davdí. 56ª13 —56ᵇ4.

Der næst fölger bearbejdelsen af den aristoteliske afhandling med overskrift i rödt "hier ſeger af mánnzinſ natturu, og begynder:

56ᵇ5—8 Suo ſegia foʒn·r frædi menn at epter natturligu | edlí ſe karlmanna hugur ſkíotur ok akafr|j ſínní fýſt. idíu fullʒ ok hugſanaʒ micill | Enn kvenna hugur míſkunnſamur ok ottagíarn | og slutter: Elldzligur ſkínz litur | med ſkínóndum augum ſnyʒr til ædí. Med|al ſkinzlitur. huitur ok ſuartr ok bregdí á | nóckut bʒunv ſyner mann med godu huguí|tí og godum ſidum. 62ᵇ1—5.

Det fjerde stykke, der danner et slags epilog til hele afhandlingen, har for overskrift i rödt: "af límum mannzínſ", og begynder:

62ᵇ6—13 At gʒeina ser hueria hlutí þessa. þa er | af foʒnum fʒædi monnum ſu regla til ge|ſín ok ſamþyckt af nyium kennife|drum at allír þeir límer mannzinſ sem ero j | allrí sinni natturlígri ſkípan fagurligа for|merader. j mynd.lit. micilleik ſetní|ng hʒæʒing. ſyna goda natturlíga | hefd hugſkotzinſ, og slutter: þat er og vitanda ath óll | þessi liſt ſtendʒ ſaman vnder au|gna bragde || Og ef aller límer | ſamþyckia augum ſegia fr|æde meiſtarar ath þat ſtyrkí | óll þessi gaman fræde || En ef | augnabragd ſeger áá mote þáá | ſkal meira vírda augnabrag|dith þuiat þath ſkal rada eppter. 66ª7—15.

Uheldigvis lider denne afhandling af ikke så få textforvanskninger.

IV 66ᵇ—78ª Et gammelt kalendarium (uden obituaria) der fremviser en del navne, som vistnok yderst sjælden forekomme i islandske kalendere, så som under 24. jan., Babillas (e)[1]), 7. mai, Johannes ep. beuerlei[2]), 21. juni, Leo-

[1]) Bp af Antiochia, † 251. — [2]) Bp af York, † 721.

frid(ıs) ab. [1]), 23. juni, Etheldrita(e) u. [2]), 24. aug., Passio Margarete de nordneſ (rödt!) [3]), 7. nov., villeadus (ı) ep. [4]), 8. nov., Quatuor coronatorum mr [5]), 20. nov., ædmundı regis et mr [6]).

V. 78ᵇ—79ᵃ En af punkterede bogstaver bestående påsketavle, talbyrđingr, for den store påskecyclus der omfatter årene 1140—1671 (begyndende med S. k. .k p., o. s. v.). Den har dog været en mindre pålidelig nögle til påskedagens bestemmelse, idet to år, 1227 og 1430, er udeladte og en del bogstaver er urigtig punkterede.

VI. 79ᵇ Regler for benyttelsen af en på 80ᵃ senere udraderet tavle, hvorefter man kunde beregne, hvor mange uger der var imellem juledag og fastelavn, o. s. v.

Bogen er skrevet med en hånd med undtagelse af 47ᵃ7—48₁₅ (det för under II nævnte anhang), en nydelig samtidig hånd, samt 64ᵃ—66, der igen er forskellig fra de tvende foregående men også samtidig, og sluttelig kalendariet med påsketavlen, der er skrevne med en fjerde, men også omtrent samtidig hånd. De under VI omtalte regler samt de för omtalte kalendariske notitser er langt senere nedskrevne. Håndskriftet har en eneste texten uvedkommende randbemærkning: fag*ur* pene f*yrir* vıſt hidrörende fra skriveren af VI.

I den aristoteliske afhandling forekommer en del ord og betydninger af ord som endnu icke er opförte i de ordböger der gör brug af bevissteder. En samling af disse lader jeg fölge hermed.

áliti, n., udseende: ʟıtıll mun*nur* hef*er* kven*n*a alſtſ, 59ᵇ15.

---

[1]) Abbed af Madrie eller la Croix i Normandie, † 788. — [2]) Abbedisse af Ely, † 679. [3]) Brændt 1801, jfr Daae, Norges Helgener, 193—194. [4]) d. e. Willehadus förste bp af Bremen, † 8. nov. 789. [5]) Brödre i Rom, 4:de årh. [6]) Kun Kanterbury biskoppen af dette navn synes at forekomme i isl. kalendarier.

ásjóna, f., art, 'species': Suo ſeg*er* yſido|ruſ at mæna ſv *er* ligg*i* ept*er* h*i*yggn*um* | g*an*gí af heilanu*m* allt t*il* lenda m*ann*zínſ | *ok* þ*i*d*an* af takí getnad*ar* límu*r*en m*ann*zínſ | afl t*il* ſín*nar* þionuſtu at v*ar*dueíta ſi*na* | aſſionu at e*igi* tapízt ſkepna*n*. 51ᵇ3—8 — þ*ad*an *er* *ok* *suo* les*it* at *gud* huil|dízt a ſiaunda degi af aullu ſínu | v*er*kí. þ*ui*at þ*ad*an af ſkap*ad*í h*an*n av|ng*ua* nyía aſſionv ſkepnun*nar*, 52ᵃ5—9.

ástar-spekt, f., filosofi: Sem phil|emon hafde hugleitt vm | ſtvnd likneſkiuna ſeg*er*˙ h*ann* | ath ypoc*r*at*i*s v*ar* mikill ku|en*n*a m*adr* ... En *er* ypocratſ viſſí | þáá ſagde h*ann* phile-mone*m* | ſatt ſagt hafa. En ſak*er* (aſtʳ ſpecktʳMS) aſt*ar*ſpeckt*ar* og ſoma ſemd*ar* | ſagde h*an*n ſigrath[1]) hafa ſi|alfs ſins hi*ar*ta-girnd*er* og | feingit þ*at* fir*er* ſina ſtudi*an* | ſem h*onum* v*ar* neitad fir*er* na|tturuna, 65ᵇ1—15.

blaut-hærdr, ad., blödhåret: Blauthæ*i*d*er* m*enn* *ok* þun*n*-hæ*i*d*er* ſyna ſk|íott huguít, 56ᵇ9—10.

fávitugr, ad., uvidende: Brioſt þ*at* *er* míög *er* hult m*i*clu kíótí ſe|g*er* onæ*ma* m*enn* *ok* fauítuga, 60ᵇ13—14.

fettr, ad., böjet tilbage: fett*ar* hend*ur* *ok* meir | ſkam-*mer*[2]) fíng*ur* en hæfiligt *er* bírta m*ann* | om*er*kan*n*, 61ᵃ11—13.

fjórhyrndr, ad., firkantet: þar *sem* j ſuo*i*t*um* augu*m* ſyna*z* ſma d*r*o|p*ar* akafliga raud*er*. *ok* nóck*u*i*er* fi*or*|hy*i*nd*er*, 58ᵃ9—11.

gamanfræðe, n. pl., underholdende kundskab, morskabs-læsning: þ*at* *er* og vit*an*da ath óll | þ*es*si liſt ſtend*i* ſam*an* vnd*er* au|gna b*r*agde || Og ef all*er* lím*er* | ſamþyckia augu*m* ſegia fr|æde meiſt*ar*ar ath þ*at* ſtyrkí | óll þ*es*si gam*an*fræde, 66ᵃ7—12.

hefð, f., ophöjet væsen, ædelhed, værdighed: allír þe*i*r lím*er* m*ann*zinſ *sem* *ero* j' | all*i*í s*inni* natt*ur*lig*ri* ſkíp*an* fa-

---

[1]) Læs, enten ſagde*z* h. ſ., eller ſagde hann ſig ſigrath.

[2]) Skrevet ſkamʳ = skam*mar*, men med afskriverens sædvanlige rettelsestegn i margen tilkendegivet som urigtigt.

*gur*lıga f*or*|me*r*ad*er*. ȷ mynd. lit. mıcılleık ſetníſng hıæıíng. ſy*n*a goda natt*ur*lıgá | hefd hugſkotzınſ, 62[b]9—13.

heims-líkneskja, f., Imago mundi, af Honorius Augustodunensis, 56[a]6.

hjarta-girnd, f., elskovsbrynde; se ástarspekt.

hugar-stundan, f., åndelig flid: *þat er* uıt*an*da ath hı*n* | ytr*ı* m*or*k b*er*a *þat* eına ſem nat*ur*v|lıga *er* ȷ færtt lıkama*num* ſem | *er* fyſı reide og bræde. en | ecke *þat er* m*adr*ın máá m*ed* hug*ar*ſt|und*an* num*ed* fáá ſem *ero* bokle|g*ar* lıſt*er*. 66[a]1—7.

hugsanarmikill, ad., tankerig: Suo ſeg*ıa* foın*er* fr*æ*dı m*enn* at ept*er* natt*ur*lıgu | edlí ſe karlm*anna* hug*ur* ſkíot*ur ok* akafr ȷ | ſín*n*í fẏst. ıdíu fullı *ok* hux*ana*ı mıcıll, 56[b]5—7.

keppr, m., mave: Lím*er* lıkamanſ *ero* | m*ed* þıen*num* hættí ſkapad*er*. þ*u*ı*at* adı*er* | *ero* ſett*er suo sem* ræt*ur* und*er tre*. t*ıl* þess at ad|r*er* lím*er* gr*e*ínízt ut af þeım. *suo sem er* kep|p*ur*ín*n*. hı*ar*tat. heılín*n*. getnad*ar* lím*ur*. af | keppínu*m ok* hı*ar*tanu ept*er* þ*u*ı *sem* ſeg*ıa* f*or*n*er* fıædı | m*enn*. gıeıdazt æd*ar* lıkama*n*s. 51[a]9—15. — J þessu*m* þıım*ur* | límu*m mann*zınſ. kep*p*nu*m*. hı*ar*tanu. heıla|nu*m*. hef*er* allr lıſſ ande nat*tur*vlıgı | *ok* hıæıılıg*ur suo sem* egínlígt háſætí. 52[a]12—15.

ónæmi, n., 'unemme', dårligt nemme: Míóg | kríngloott eyr*u* m*er*kıa onæ*m*í. 59[a]5—6.

rálítill, ad., med ikke udprægede öjekrige (jfr. sv. ögonvrå): þ*a*r | augu *sem ero* míóg vtraud *ok* þo ra|lıtıl bírta stıllıng*ar* lauſan*n ok* (o)ſtód|ug*an* lıkam, 58[b]5—8.

stúdían, f., flid: se ástar-spekt.

stundanarmikill, ad., flittig i höj grad: Ef bıẏn*n ero þar* t*ıl* bívg*ar sem* þæı koma ſam*an* | vıd*ur* nef*ıt* m*er*kía glavggv*an* m*ann ok* ſtun|dan*ar* mıkín*n* ȷ aullu*m* ſínu*m* gı*o*rdu*m*. 57[b]2—4.

svala-gluggr, m., balkon-vindue: h*ann er* g*e*ngín*n* af loptínu. ſtod | h*ann* u*ıt* eín*n* ſvalaglugg. 63[a]9—10.

útrauðr, ad., udvendig röd, med rödlig hovnede öjenlåge, se rálítıll.

vindblaka, f., vifte: *ero* lungv*n* vindblaka hı*ar*tanſ at e*ıg*ı br*a*|dní þ*at* af ofm*ı*clvm híta, 51ª5—6.

þunnhærðr, ad., tyndhåret: se blauthærðr.

þykkhærðr, ad., tykhåret: þyckhæ*ı*d*er* m*enn* ſíngı*aı* n|ír *ok* oh*ı*ædd*er*. 56ᵇ10—11.

örvasi, m., affældighedsalder, jfr. foran s. 103.

Cambridge, 1:ste Sept., 1895.

Eiríkr Magnússon.

Bidrag till tolkning ock belysning av skalde- ock edda-dikter.

IV.

Till Hǫfoðlausn [1]).

Strof 2.

Enligt den vanliga uppfattningen skulle den första värsen här lyda:

Buðomk hilmer lǫð,

vilket tolkats "Fursten (Erik Blodyx) gav mig (Egil) en inbjudning". Även om detta skulle vara riktigt, bör naturligtvis i st. f. *Buðomk* insättas *Buðo-m* med *-m* < *-meʀ*, dativ; *-mk* < *-mik*, ackusativ, duger ju icke med denna översättning.

Denna tolkning omöjliggöres emellertid, så vitt jag kan se, fullständigt av det förhållandet, att Egil som bekant aldrig hade mottagit någon inbjudning från Erik. Ock att, såsom man gjort, tänka sig, att Egil det oaktat i sin dikt skulle påstått detta, är ju i själva värket orimligt. Ty intet kunde väl vara olämpligare, då det för Egil gälde att blidka konungen, än att inför honom komma fram med en så påtaglig osanning, genom vilken till på köpet skulle insinue-

---

[1]) Den i Ark. XII. 46 bebådade artikeln rörande Ynglingatals ålder ock nedskrivningsort kan först längre fram publiceras, sedan jag fått tid ock tillfälle att värkställa en viss, i sammanhang med dessa frågor stående undersökning.

rats, att denne ödmjukat sig till att vidtaga mått ock steg för åvägabringande av en försoning dem emellan.

En annan, utmärkt passande tolkning av den här ifrågavarande värsen har lemnats av den gamle Björn á Skarđsá i dennes kommentar till Hǫfođlausn. Enligt en å Uppsala universitetsbibliotek befintlig avskrift av nämda kommentar (Cod. de la Gardie 41, 42) tolkar denne värsen: "obtulimus regi sarcinam". En liknande översättning giver O. Worm i Danica literatura antiquissima s. 208: "Obtulimus Regi onus". Den isländska texten lyder emellertid hos båda: *Buđunst hilmir hlǫđ* (Björn: *hløđ*, Worm: ᚼᛚᚯᚦ). Men detta kan ju icke översättas så som Björn ock Worm gjort.

Om också sistnämda tolkning med Björns ock Worms text icke är möjlig, tror jag dock densamma vara den riktiga. Den ursprungliga isländska texten torde nämligen havt en annan lydelse.

Först ock främst bör i st. f. *Buđunst* insättas *Buđom*, vilken form, såsom jag redan förut påpekat, även förutsättes av den hittills gängse tolkningen av stället. Detta *Buđom* översätter jag emellertid icke "bjöd mig", utan "Jag bjöd". Egil talar här i pluralis liksom i rad 7 i samma strof: *biđiom* "jag ber". Vidare är att märka, att den på det hela taget bästa av de gamla handskrifterna av Hǫfođlausn, nämligen fragmentet ε i A. M. 162ᵃ fol., i st. f. *hilmer* har *hilmi* (se Egils saga SGNL [1]) s. 345); samma läsart finnes även i A. M. 757 (se Snorra Edda A. M. I. 247 not 20). Denna läsart upptager jag. Uppkomsten av varianten *hilmer* är lätt att förklara; den beror på en ändring av *hilmi*, fattat såsom svag nominativform i analogi med t. ex. nominativerna *víse* : *víser*. Tredje ordet i värsen läser jag med Björn ock Worm som *hlǫđ* (vilken form, skriven *hlod* eller *hlǫđ*, även flere pappershandskrifter ha). Att

[1]) Med denna förkortning åsyftar jag F. Jónssons utgåva av Egils saga i Skrifter, utg. av Samf. til udgivelse af gammel nordisk litteratur, n:r XVII.

membranerna ha *lǫð* utan *h-* betyder föga, då *h-* i dylikt fall även i isländska handskrifter stundom kan saknas. Handskriften ε av Hǫfuðlausn har också i föregående strof rad 7 *lut* i st. f. *hlut*. Med läsarten *hlǫð* får man även två alliterationsbokstäver i värsen (*hilme*, *hlǫð*) i st. f. endast en. Detta *hlǫð* tolkar jag som "laddning, last"; då Björn översätter sitt *hløð* med "sarcina" torde åtminstone på hans tid ett dylikt ord i isländskan förekommit. Ordet *hlǫð*, eg. "det lastade", förhåller sig till *hlaða* "lasta" precis på samma sätt som t. ex. *grǫf*, "grav", eg. "det grävda", till *grafa* "gräva". Då ett *hlǫð* "last" emellertid icke är äljes anträffat i den fornisländska litteraturen, vill jag för den, som av denna grund kanske tvekar att här se ett dylikt ord, påpeka en annan möjlighet. Formen kunde fattas såsom plur. till isl. *hlað*, neutr. som egentligen betyder "hvad der er opstablet, oplagt i en vis Orden"; *hlǫð* skulle då betyda "uppstaplade, lastade (saker)".

Den här ifrågavarande värsen läser jag alltså:

Buðom hilme hlǫð

ock tolkar detta: "Jag hembjöd lasten åt fursten". Detta passar alldeles i sammanhanget. Med *hlǫð*, "lasten", avser Egil den "mærðar hlut", varmed han enligt föregående strof *hlóð*, "lastade", sin "knarrar skut", då han reste västerut. Att här står *buðom*, præt. ock icke tilläventyrs præs., är alldeles i sin ordning, ty Egil hade naturligtvis hembjudit sin drapa åt Erik, innan han trädde fram ock fick föredraga densamma.

Sedan Egil omtalat, huru han seglat hemifrån, där han lastat sitt fartyg med ett lovkväde, som han så hembjudit Erik, övergår han i nästa värs till den föreliggande situationen, i det han säger:

Nú ák hróðrar [1]) *kuǫð*,

---

[1]) I st. f. *hróðrar* läser F. Jónsson i sina editioner av Egils saga *hróðrs of*. Då ε:s *hroð* . . . of (efter *hroð* kommer något oläsligt) kanske

d. ä. "nu ställes det kravet på mig (åligger det mig) att framföra detta lovkväde"; den här förekommande användningen av ordet *kuǫð* = "krav, som ställes på en, åliggande att prestera" finnes även i senare isländska; jfr att (nyisl.) *sauða-qvöð* (enligt Haldorsen under *qvöð*) "bemærker baade den Opfordring, der sker til Bonden, og den Tyngde, der paaligger ham, at skaffe Sysselmanden Slagtefaar". Då detta *Nú* kräves av sammanhanget, bör det icke med de senaste utgivarna (Wisén ock F. Jónsson) strykas.

Strof 3.

Värserna 5 ock 6 lyda enligt den hittills gängse läsningen:

Flestr maðr of frá
huat fylker vá,

"de flesta hava erfarit, vad fursten dräpte". Detta låter ju mycket platt. Jag föreslår därföre att i stället läsa:

Flestr maðr of frá:
huatt fylker vá,

"de flesta hava erfarit (det): tappert kämpade fursten"; jfr *gunn-huatr*, *sóknar-huatr*. Läsarten *huat* för *huatt* är mycket lättförklarlig; det senare kan som bekant i gamla handskrifter tecknas *huaṫ*, som lätteligen kunnat läsas som *huat*, i det att punkten över *t* förbisetts. En liknande konstruktion som den här förutsatta, med "kolonsats" efter ett verb, betydande "erfara, (höra)" finnes i strof 4 (se nedan); jfr ock t. ex. "veit'k þat sialfr: í syne mínom vasa ills þegns efne vaxet", Sonartorrek 11, samt "Ráðomk þér Loddfáfner . . .: nótt þú risat", Hm. 112, där man enligt det vanliga prosaiska uttryckssättet skulle väntat, att de senare satserna inletts av *at*.

---

närmast tyder på, att stället lytt på sistnämda sätt, vill jag icke obetingat hålla på den av mig ovan valda läsarten. Denna är emellertid den enda, som säkert är stödd av membran; den förekommer — utom i flere pappershandskrifter — i hds. W. (= Wolfenbüttler handskriften av Egils saga).

Strof 4.

Enligt Wisén Carmina norrœna ock Egils saga SGNL lyda de första raderna:

Óx hjǫrva hlam
við hlífar þram.

Ingen av handskrifterna har *hlam* ock *þram*, utan detta har insatts av utgivarna för att få alla de fyra första raderna att rimma (3:de ock 4:de sluta på resp. *gram* ock *fram*). Då emellertid det i Hǫfoðlausn är det vanliga, att värserna endast rimma två ock två, ock för övrigt något *þram* för *þrǫm* ingenstädes i den isländska (eller fornnorska) litteraturen är anträffat [1]) samt formen *hlǫm* (utom i flere pappershandskrifter av Hǫfoðlausn) finnes belagd i Fms. VI. 385, böra här *hlǫm* ock *þrǫm* bibehållas; (*hlǫm* är även att föredraga framför läsarten *glǫm* i hds. ε, då man med densamma får två allitterationsbokstäver i värsen).

Raderna 5—8 i denna strof skulle enligt Egils saga SGNL s. 351 (i huvudsaklig överensstämmelse med den vanliga uppfattningen) lyda:

þar heyrþe þá,
þaut mækes á,
malmhríðar spá,
sús mest of lá.

Då enligt denna uppfattning *þá* skulle rimma med *ǫ́* (ty så hette ju det yngre *á* "å" på Egils tid [2]) samt *spǫ́* (först i senare tid *spá* [2]) med præt. *lá*, kann denna lydelse — med vilken halvstrofen för övrigt även blir mycket svår att tolka — enligt min mening icke vara riktig. Egil tillåter sig nämligen aldrig äljes i dikten dylika onöjaktiga rim. Om vi utgå från att *þá* i 5:te raden är riktigt, kan således handskrifternas *á* i nästa

[1]) I sin edition av Egils saga i Altnordische saga-bibliotek 3, läser F. Jónsson också *þrǫm* (men bibehåller såsom rimord därtill *hlam*).

[2]) I sin i Altn. saga-bibl. 3 publicerade edition av Egils-sagan har F. Jónsson också insatt *ǫ'* i värs 6 samt *spǫ'* i värs 7.

rad icke representera något annat än *á*. Är vidare 7:de radens *spǫ́* rätt, så måste *lá* i 8:de raden stå för ett äldre *lǫ́*.

Med endast den obetydliga ändringen av den gängse läsningens *mækes* i rad 6 till *mæke* passa också de nyss anförda, av rimmet fordrade formerna ock giva en god mening här. Man behöver så mycket mindre draga i betänkande att förkasta *mækes*, som denna läsart icke är styrkt av någon membran. Strofen finnes endast bevarad i en dylik handskrift, nämligen i ε, ock i denna är det här ifrågavarande stället otydligt; se Egils saga SGNL s. 345. Att formen *mækes* här är osäker, antydes ock av att pappershandskriften n:o 92 i Westinska samlingen å Uppsala universitetsbibliotek i stället har *mækir;* sistnämda form kan just ha utgått från ett *mæki*, som fattats såsom nominativ (jfr nominat. *hræmæki* hos Egilsson) ock ändrats till den vanligare formen *mækir*. Jag läser alltså halvstrofen med fullständiga rim (samt med ännu ett par avvikelser från den ovan anförda lydelsen) på följande sätt:

þar høyrđođ þá:
þaut mæ'ke á
malmhríđar spǫ́;
su vas mest of lǫ́.

Vad först läsarten *høyrđođ* angår (i Egils saga SGNL *heyrđe*, Wisén ock Vigfusson *heyrđisk*), så är denna den enda, som är styrkt av någon membran (näml. av ε). Jag upptager den därföre, i synnerhet som den synes mig passa bra i sammanhanget. Egil vänder sig här till konungens män, liksom tagande dessa till vittnen, i det han säger: "Där hörden I då".

Subjektet till *þaut* är *malmhríđar spǫ́* "metallvapen-ovädrets (döds)bådande sång" ock *mæ'ke á* står för *á mæ'ke* enligt vanlig prosaisk ordföljd; jfr härmed t. ex. ur Eddan: "*nástrǫndo á*, Vsp. 39, *þúfo á* Skírn. 27, *þorpe á* Hm. 50, *lopte á* Hm. 153. Denna "sång" säges här passande *þióta á*

mæ'ke "(larmande, högt) klinga på svärdet"; jfr att enligt Egilsson *þióta* användes = "sonare, de gladio" ock sammanställningen *þiótande strengleikr*, Kgs. Brenn. 167 samt "øxar þuto *á* øxa-tré", Sturl. (Vigf.) I. 151; med sing. *mæ'ke* är att jämföra sing. *hlífar* "sköldens" för "sköldarnas" i strofens 2:dra värs. Det var svärden, som så att säga voro de strängar, på hvilka nämda "sång" klingade.

I sista värsen läser jag efter *sú* icke *es* ('*s*), utan *vas*, redan därföre att membranen (ε) har denna form. Med min läsning blir också denna hittills omöjliga värs lätt att tolka. *Sú* avser det föregående *malmhríð* "vapen-ovädret"; obs., att detta ord, såsom innehållande alliterationsbokstaven är det mäst betonade i föregående värs. Ordet *lǫ́* betyder "liquor" eller rentav "sanguis" (Egilsson; även Fritzner anger, ehuru med frågetecken, betydelsen "blod"). Prep. *of* fattar jag här såsom betydande "med hänsyn till", jfr *of* 4) "angaaende, med Hensyn til" enligt Fritzner[2] samt t. ex. "hann var duergr of vǫxt", Sigurðarkv. II, inledn., samt "hann þótte algerr at ser of allar iþrotter", Cod. A. M. 645 IV:o, utg. av L. Larsson, s. 50.21. Översättningen av värsen blir således "detta (oväder) var det största med hänsyn till (fuktighet, nederbörd) blod", d. ä. "striden var den blodigaste".

Strof 5.

Sista hälften av denna strof lyder enligt Egils saga SGNL s. 351:

þars í blóðe
í brimes móðe
vǫllr of þrumðe
und véom glumðe.

Jag tror att utgivaren, F. Jónsson, har rätt, då han i andra raden i st. f. handskrifternas *brimils* läser *brimes.* Den förra formen kan lätteligen förklaras, nämligen ur en skrivning *brimiſſ* (om -*ss* i genit. av mask. *ia*-stammar se Noreen, Altisl. u. altnorw. gram.[2] § 306 anm. 1), som lästs *brimils*

"säls", därför att man trott här vara fråga om en sjöstrid. F. Jónsson, som även gått ut ifrån, att här skulle vara fråga om en drabbning till sjös — jfr emellertid härom nedan anm. till stroferna 6 ock 12 — tolkar detta *brimis* såsom "bränningens". Jag ser i stället här genitiv till *brímer* "gladius".

Efter detta *brímess* står *móðe*. *Brímess móðe* betyder "(svärds-) strids-trötte", jfr *egg-móðr* av dylik betydelse samt beträffande konstruktionen av *móðr* med genitiv liknande fall hos Lund, Ordföjningslære § 64 b) ock e). För att *móðe* bör fattas såsom ett adjektiv (i svag form) talar ock hds. ε:s *enn* för *í* i början av värsen. Detta *enn* måste emellertid, såsom ofta i uppteckningar av de gamla dikterna, vara en senare tillsats, eftersom värsen *enn brímess-móðe* skulle komma att innehålla en stavelse för mycket. Jag läser således i denna värs *brímess móðe*. Det i början av densamma i hds. W. stående *í* kan antingen ha kommit från det omedelbart föregående *-i* i *blóð-i*, eller ock från en skrivning *ī* (= *in* = ε:s *enn* "den"), som lästs *í*.

Rörande nästa värsrads början hava de båda membranhandskrifterna olika uppgifter. Enligt hds. ε följer här *vǫllr* (*uoll*) "slätt", enligt W. däremot *flaustr* "skepp". Kan man nu finna en form, ur vilken båda dessa läsarter kunna förklaras, och som för övrigt passar i sammanhanget, så torde en dylik med allt skäl kunna hållas för den ursprungliga läsarten på detta ställe. En sådan form är *valr*. Då *valr* "accipiter, falco" synnerligen ofta i det poetiska språket användes i omskrivningar för att beteckna "skepp" (se Egilsson), kan denna form här ha fattats såsom stående i dylik användning ock så (i hds. W.) utbytts mot det tydligare *flaustr*. Likaså kan en form *valr*, ifall den varit något otydligt skriven, givit upphov till ε:s *uoll*. Att *vǫllr* ock *valr*

även äljes stundom sammanblandats, visar *vall-ángr* för *val-ángr* "noxa cæsorum, gladius" (se Egilsson).

Bríməss móðe valr, som jag tolkar: "de stridströtta fallne" (jfr *eggmóðr valr* i Grimnesmǫ'l 53 o. Hamðesmǫ'l 29), passar också, vad betydelsen angår, synnerligen bra i det här ifrågavarande sammanhanget. Det hithörande prädikatet är *þrumðe*, vilket som bekant hör till *þrymia* "eodem loco manere, versari" (Egilsson), "være eller blive i Ro paa et Sted" (Fritzner[2]), "ruhen, lagern" (Gering, Glossar); alltså: "de stridströtte fallne vilade" eller "lågo orörliga". Däremot passar *þrumðe* åtminstone ganska illa till ett subjekt *brimis vǫllr* "bränningsslätten", "havet" eller till ett *flaustr* "skepp"; havet ock skeppen lågo väl icke i ro under en drabbning.

Beträffande sista raden i strofen, så upptager jag här W:s läsart: *[en] und um glumdi* (ε:s *veum* för *um* kan lätteligen förklaras ur en skrivning *um̄* [d. ä. *umm*], i vilken första strecket av *m* lästs som *e* samt de två sista som *u*). Detta betyder: "sår(strömmen) brusade om (dem)", nämligen om de fallne (*valr*); jfr *iotons hals-under þióta*, Sonartorrek 3.

Jag läser alltså den här ifrågavarande halvstrofen på följande sätt:

þar's í blóðe,
bríməss móðe,
valr of þrumðe;
und umm glumðe.

"där de fallne (krigarna), trötta vid striden, lågo orörliga i (sitt) blod; sår(strömmen) brusade om (dem)".

Strof 6.

Början av denna strof lyder:

Hné folk á fit.

Här står *fit* kanske icke endast såsom utmärkande "land i allmänhet", såsom ordet fattas i Egils saga SGNL s. 407. Ordet *fit* betyder ju "sid og fugtig Slætte, etc." (Fritzner[2]).

Då det i föregående rad har omtalats, att "sår(strömmen) brusade" om de fallne, har skalden nog här menat, att det var av denna ström, således av blod, som marken var fuktig. Ovanstående värs torde alltså vara att översätta: "Kämparna föllo till den (av sårströmmen, blodet) fuktiga marken".

Att ordet *fit* här användes om den plats, där striden försiggår, synes visa, att här är fråga om en drabbning till lands, ock icke om ett sjöslag, eftersom *fit* väl icke gärna kunnat brukas om skeppsplankorna.

Strof 7.

Här läser Wisén, Emendationer etc. s. 30 f. i 5:te värsen *óxto under*, vilket ingen handskrift har. Denna emendation, som upptagits i Egils saga SGNL, är emellertid onödig, då hds. W:s läsart *æstuz undir* ger god mening. Formen *æstuz* står för äldre *óstosk* av *ósask*, som betyder "komme i voldsom Bevægelse" (Fritzner), "to be stirred, to swell, of wind, waves and the like" (Vigf. Dict.). Liksom t. ex. i Sonartorrek 3 *under*, "såren", står för "sårströmmarna" (jfr ovan, anm. till strof 5 värs 8), som "þióta", så säges här *óstosk under:* "sår(strömmar) (kommo i "voldsom Bevægelse", = ungef.) braktes att forsa".

Strof 10.

Här skulle enligt Egils saga SGNL s. 353 de första värserna lyda:

Rauđ hilmer hjǫr,
þar vas hrafna gør.

Läsarten *gør* är grundad på hds. ε:s *geyn*. Även Vigfusson har i Corp. poet. I. 269 en form med *ø*-vokal: *giœr*, ock enligt samme förf:s ordbok (under *gör*) skulle *ø*-vokalen framgå av, att ordet såväl på det här ifrågavarande stället som i Merlinus spá skulle förekomma "rhyming with a word having *ø* for root vowel". Att emellertid detta icke är för-

hållandet här i Hǫfoðlausn, synes ju av det ovan anförda utdraget. Icke häller rimmar ordet på det åsyftade stället i Merl. spá med ett ord innehållande *ø*; i sistnämda dikt är dess rimord nämligen *spior* "spjut (se Annaler 1849 s. 62).

Då alltså rimmet på båda dessa ställen, långt ifrån att bevisa *ø*-vokal i ordet, i stället fordrar en form med *u*-brytningsdiftong, således (jfr förf:s undersökning rörande nämda diftongs kvalitet i Språkvetenskapliga sällsk:s i Upsala förhandl. 1894—97 s. 1 ff.) *gior*, hvilket också hds. W. (liksom Worm: ᚴᛁᚭᚱ) har, så är naturligtvis sistnämda form (med Wisén, Carmina) att hålla för den riktiga här [1]).

Detta *gior* är också lätt att förklara; det utgör en bruten biform till nyisl. *ger* "a flock of birds of prey" (Vigfussons Dict.), "Flock" (Thorkelssons 3:dje Supplement). Hds. ε:s skrivning *geyꝛ* synes tyda på, att jämte *gior* : *ger* även funnits ett *gør*. Samma växling finnes i de bekanta *smior* : *smer* : *smør*; jfr ock *kiot* : *ket* [2]).

Strof 12.

Det i detta samt i 15:de strofen förekommande stävet:

Bauð ulfom hræ
Eirekr of sæ,

har hittils ansetts vara att tolka på följande egendomliga sätt: "E. bjöd vargarna lik på havet". Enligt F. Jónsson, som i sin litteraturhistoria s. 494 med skäl stött sig härpå, skulle det kunna förklaras av Egils brådska vid nedskrivandet av sin dikt, att han skulle kommit att uttrycka sig så bakvänt. Denna förklaring tillfredsställer icke, i syn-

---

[1]) I sin utgåva av Egils saga i Altn. sagabibl. ansätter F. Jónsson s. 299 — uteslutande av rimskäl, såsom det synes — det här ifrågavarande ordet såsom *gǫr*. Att emellertid **gǫr* icke bildar ett exakt rim till *hior*, framgår av förf:s ovan anf. undersökning (det finnes också icke i Hǫfoðlausn något fall, då *ǫ* rimmar med *u*-brytningsdiftongen).

[2]) Även prof. Noreen har under seminarieövningar vid Uppsala universitet andragit dessa paralleler till förklaring av växlingen *gior* : *ger* : *gør*; jfr ock Vigfusson, Dict., under *smjör*.

nerhet om man betänker, att uttrycket i fråga utgör ett stäv, åt vilket Egil naturligtvis egnade mera omsorg än åt andra delar av dikten. Ock endast genom insättandet av t. ex. *ǫrnom* "örnarna" i st. f. *ulfom* skulle han, utan att vidare behöva upptaga tid med att ändra värserna, fått bort den motsägelse man velat finna här.

I själva värket torde det också endast vara den hittils lemnade översättningen av stävet, som innehåller en motsägelse. Värserna i fråga äro nämligen enligt min mening att tolka på ett annat sätt än hittills skett. Den gamla tolkningen faller också icke blott på sitt högst otillfredsställande innehåll, utan redan på den omständigheten, att prep. *of* icke betyder "på" (annat än, då "på" möjligen är liktydigt med "utöver", men "E. bjöd vargarna lik utöver havet" bleve ju ännu orimligare). Däremot har *of*, såsom jag närmare utvecklat i föregående del s. 36 av denna tidskrift, kunnat betyda "över, på andra sidan, hinsides", ock det är denna betydelse, som enligt min mening föreligger här [1]). Översättningen blir alltså: "Erik bjöd vargarna lik hinsidan havet" (jfr med *of sæ'* här det ags. *ofersæ'-visc* "transmarinus"). Detta passar ju synnerligen bra såsom stäv i Hǫfoðlausn, då dikten som bekant just går ut på att skildra Eriks bedrifter i *vestrlǫnd*, på andra sidan havet [2]).

Strof 14.

Första hälften av denna skulle enligt Egils saga SGNL s. 354 lyda:

---

[1]) Att *of* i Hǫfoðlausn 12, 15 står i den av mig på ovan anf. st. förut påvisade betydelsen "på andra sidan", har även under seminarieövningar vid Uppsala universitet muntligen framhållits av kand. Hj. Psilander.

[2]) Ifall någon möjligen skulle finna tvivelaktigt, huruvida Egil kunnat tala om *vesterlǫnd* såsom liggande "hinsidan havet", då han själv vid författandet av dikten befann sig därstädes, vill jag framhålla, att detta i alla fall för Egil, såsom icke vesterländing, var det naturliga uttryckssättet, liksom t. ex. en svensk på besök i Amerika till därvarande landsmän skulle kunna tala om, att de "brutit bygd på andra sidan oceanen".

Verpr broddflete
af baugsete
hjǫrleiks hvate
hann's blóðskate,

vilket enligt samma arb. s. 412 skulle betyda: "Sværdlegens tilskynder kaster oddenes flade af ringens sæde".

I st. f. *Verpr* ock *af baugsete*, vilka läsarter äro hämtade från hds. W, har hds. ε *Bregðr* samt *með (mz) baugsete.* Av dessa läsarter synes mig ε:s vara att föredraga. Dels får man med *Bregðr* 2 allitterationsbokstäver i värsen, dels blir innehållet bättre. W:s uttryck "kastar skölden från armen" är, såsom F. Jónsson i sin litteraturhistoria I. 494 redan påpekat, mindre lyckat. Detsamma kan däremot icke sägas om ε:s: *Bregðr . . . með baugsete* "svingar skölden med (sin) arm". I svingandet, höjandet av skölden låg nämligen en särskild betydelse. Dels kunde man *bregða frið-skildi* (obs., att i detta uttryck liksom i ε:s nyssnämda läsart just *bregða* användes med "sköld" såsom objekt), vilket (enligt Fritzner[2] under *skjöldr*) sannolikt "bestod i at vende Skjoldet om, saa at man vendte den indre hvide Side ud"; med detta tillkännagav man, att man önskade fred. Svingade man däremot upp skölden i dess vanliga ställning, alltså med dess framsida vänd mot fienderna, synes däri legat en utmaning, ett trots mot dessa. I Helgakv. Hund. I. 34 omtalas ju, huru man på fartyg "slǫng upp við rǫ' rauðom skildi" för att utmana en fiende; jfr ock *bera skioldo at einhueriom* "angribe". På grund av nämda bibetydelse torde alltså *Bregðr . . . með* här vara att föredraga framför *Verpr . . . af.*

Ordet *huate* i 3:dje värsen har hittils fattats såsom ett subst. "concitator". Då denna betydelse emellertid icke är styrkt, ock det ger lika god mening, om man här ser svag form av det bekanta adj. *huatr* "acer, fortis, etc.", så fattar jag formen på sistnämda sätt. Genitiven *(hiorleiks)* vid *huatr*

har paralleller i t. ex. *bǫðuarhuatr*, *sóknarhuatr*, rörande vilka former jag hänvisar till Egilsson; jfr ock Lund, Ordföjningslære § 64 e).

Formen *blóðskate* i rad 4 enligt den ovan anförda lydelsen är icke stödd av någon membran; hds. ε har *þioð ſkati;* hds. W. *baug skati*. Vad först läsarten *baugskate* angår, så passar denna icke vidare bra. då man väntar ett uttryck för krigare l. dyl. Även ε:s *þióðskate* skulle enligt Egilsson ha en liknande betydelse som *baugskate*, nämligen "vir liberalitate excellens", ock det är väl därför som utgivarna också förkastat denna läsart. Enligt min mening torde emellertid *þióðskate* vara att tolka på ett annat sätt. Visserligen uppgives i Snorra Edda (se den A. M. ed. I. 528): "Skatnar vóru þeir menn kallaðir, er fylgðu þeim konungi er Skati mildi var kallaðr; af hans nafni er skati kallaðr hverr er mildr ("frikostig") er". Men att ordet icke endast havt betydelsen "frikostig man", framgår av att *skatnar* enligt Egilsson även betyder "viri", utan dylik bibetydelse; jfr även sammansättningen *herskatnar* = *hermenn* (Egilsson), vari denna bibetydelse omöjligen kan ingå.

Vad betyder då *skate* egentligen? Enligt Vigf. Dict. skulle ordet sammanhöra med sv. *skate* "trätopp", fno. *skatviða* "large spars of wood etc." ock egentligen betyda "a towering lordly man". Jag vill föreslå en annan etymologi, som fullkomligt står i samklang med användningen av ordet.

Enligt min åsikt sammanhänger *skate* med ags. *scateran* (nyeng. *scatter*) "effundere, dissipare", vilket väl riktigt sammanställts med gr. *σκεδ-άννυμι* "kringströ, skingra, fördriva", ock skr. *skhad* "fugo, dispello, scindo". Ordet *skate* betyder således ursprungligen "utspridare, förskingrare", varav så dels "slösare, frikostig man" (sammansättningar sådana som *auðskate*, *gull-skate*, *hodd-skate* betyda alltså ordagrannt "en som strör ut, slösar med rikedomar, guld, skatter"), dels (jfr *her-*

skatnar) "förjagare, en som driver sina fiender på flykten, segerrik kämpe".

Den här förekommande sammansättningen *þióð-skate* tolkar jag då "väldig förjagare, besegrare"; jfr att *þióð-* "in olden times ... in composition (like A. S. *þeod*) was intensive = great, powerful, very" (Vigf. Dict.).

Hds. W:s läsart *baug-skate*, som icke passar så bra, har enligt min mening föranletts av att upphofsmannen till densamma fattat *skate* såsom här stående i betydelsen "frikostig man". Denna uppfattning har även föranlett, att i hds. W. hela 14:de strofen ställts efter den följande 17:de, vilken just skildrar Erik såsom en frikostig furste.

Den här behandlade halfstrofen läser jag alltså på följande sätt:

Bregðr broddflete
með baugsete
hiorleiks huate;
hann's þióðskate;

d. ä. "Den stridsjärve (konungen) svingar (utmanande) sin sköld med armen; han är en väldig besegrare".

Strof 17.

Här skulle 3:dje ock 4:de värserna enligt de senaste editionerna av Hǫfoðlausn lyda:

monat hodd-dofa
hringbriótr lofa,

vilket översatts (jfr Egils saga SGNL s. 412): "Ringbryderen vil ikke rose karrigheden" (Egilsson: "tenacitas"). Så vitt jag kan se, skulle emellertid en sammansättning *hodd-dǫfe* betyda raka motsatsen till "karrighed". Ordet *dǫfe* betyder ju "Slaphed", *hodd-dǫfe* alltså "slapphet med hänsyn till rikedomar", ock detta kan ju icke bliva annat än detsamma som "likgiltighet för rikedomar" (jfr ock *hugrenn dofnar of e-o* "ophører att interessere sig for noget", Fritzner[1]). Men en

dylik betydelse passar ju icke här. Man måste därför se sig om efter en annan uppfattning av formen.

Jag läser för *hodd-dǫfa* i stället (det 3:dje *d* är tillsatt av utgivarna) *hǫddǫfa; o* användes i membranerna ε ock W. liksom äljes i gamla handskrifter även såsom tecken för ǫ. Ett starkt stöd för riktigheten av denna läsning lemnar redan den omständigheten, att Björn á Skarðsá skriver *hødd-*på detta ställe (han översätter dock *hødd* med "aurum"). Detta *hǫddofe* förklarar jag såsom sammansatt av *hǫð* "war, slaughter" (Vigf. Dict.) ock *dofe* "Slaphed"; *dd* har uppkommit ur *ðd* enligt känd ljudlag (Noreen, Altisl. u. altnorw. gram.[2] § 210. 3). Ordet betyder således "slapphet, tröghet i strid"; jfr ags. *heaðu-deór* "brave, stout in war", *heaðu-grimm* "in bello sævus", *heaðu-steáp* "eminens in bello" etc. Stället i fråga är alltså att översätta: "Ringbrytaren berömmer (minsann) icke tröghet i strid", d. v. s. den som visat sig trög ock slapp i striden, fick intet med av konungen vid den utdelning av "ringar" ock guld, som omtalas i den här ifrågavarande strofen.

Uppsala. Elis Wadstein.

Strödda anteckningar om svenska ord hos Olaus Magnus.

De nedan behandlade orden äro hemtade från Olaus Magnus' stora verk *Historia de gentibus septentrionalibus.* För excerperingen af desamma står jag i tacksamhetsskuld till docenten Karl Ahlenius. För de anmärkningar, som beledsaga dem, är jag ensam ansvarig.

Utom det sakliga intresse, som knyter sig till flere af dessa ord, besitta de ett beaktansvärdt lexikaliskt värde. Icke få af dem äro antingen icke alls eller endast i sparsamma citat kända från så gammal tid. Några äro, åtminstone i den föreliggande formen, icke påvisade i andra källor.

Olaus Magnus' "Historia" är tryckt 1555, men måste väsentligen vara grundad på anteckningar eller hågkomster från tiden intill 1524, hvilket år han för alltid lemnade Sverige. De här meddelade svenska orden tillhöra sålunda noga taget de första årtiondena af 1500-talet.

Endast några få icke svenska (mest norska) eller icke säkert svenska ord äro medtagna; de betecknas genom [.

Ort- och personnamn äro uteslutna. — Citatsiffrorna angifva bok och kapitel.

Alle alle, en fogel i Hvita hafvet "et in aliis sinibus maris Bothnici et Suetici"; kallas enligt Olaus Magnus så, "quod tempore æstiuo nunquam intermissa voce clamitat, Alle alle" XIX: 46.

Utan tvifvel åsyftas Fuligula glacialis Steph. (se Ahlenius Olaus Magnus och hans framställning af Nordens geografi s. 380, n. 6), hvars nsv. namn är *al-fogel.*

Alle hos Olaus är den äldsta kända formen af detta fogelnamn. Närmast i form stå gotl. *alle* 'alfogel' [1]), skån.

---

[1]) Kolmodin Öfversigt af Gotlands foglar s. 15 (Wisby Läroverks program 1871). Jfr gotl. *alle-gubbe, alla-källing* Rietz Ordb. s. 6 f.

alla [1]), fin. dial. *allo* fem. (Nyland), *all*, pl. *-ar*, fem. (Gammalsvenskby), *all*, pl. *-er* mask. (Finnby) [2]); jfr nno. *hav-ella*, äldre *hav-old* (äfven *hav-al*) [3]); nisl. *hávella* (enl. annan källa *hávelli*), *fóvella* (*fóella*), färö. *egvedla*, *-ella* [4]). — Såsom fnord. grundformer kunna ansättas **alli* mask. med fem. **alla*; **ǫll* f. (och **allr* m.?); **ęlla* f. (af **alliōn*; äfven **ęlli* m.?) [5]).

Derjämte former med enkelt *l* (behandlade af Tamm Et. sv. ordb. s. 5): *al-fogel*, äldre nsv. *aler*, dial. *ala* f. (S. Möre), *sommar-*, *vinter-al* (Skåne), *āl*, pl. *-er*, mask. (Finnby).

Jag begagnar tillfället att här anknyta ett par anmärkningar till ifrågavarande ords historia. I äldre nysvenska betyda *al-fogel* och *aler* äfven Anas acuta (se Tamm ib.). Detta leder tanken på ursprungligt sammanhang med äldre schweiz. *wîss-elg* f. (1692), en viss andart (eller möjligen Mergus albellus, "Nonnenente"), *birch-ilge* f. (1557) 'Sommerhalbente, Sommerkriekente, Anas circia' [6]). — Mlt. *aleke*, *alke* brukas icke blott om kajan — liksom det derifrån lånta nht. dial. *älke* (Adelung), da. *allike*, sydsv. dial. *alika*, *aleka* [7]) —, utan äfven om gåsen. Säkerligen bör icke sistnämda ord skiljas från nsv., nno., fisl. *alka*, da. *alke* 'tordmule' af **alakōn* [8]), hvilket åter är besläktadt med *al-fogel* o. s. v. [9]).

---

[1]) Aug. Carlson Sveriges Fåglar, Lund 1894, s. 322.

[2]) Vendell Nyl. allmogemålet s. 2, Ordlista ö. allmogem. i Finnby s. 18, Freudenthal-Vendell Ordb. ö. estl.-sv. dial. s. 15. — Finska *alli* är lånord.

[3]) Aasen Ordb. s. 271. — Formen *hav-old* hos Strøm Beskrivelse over Fogderiet Søndmør s. 283 (Sorøe 1762) torde förutsätta fno. **-ǫll* fem.; *ld* är en dansk skrifning för *ll*.

[4]) Kjærbølling Skand. Fugle[2] (Københ. 1875—77) s. 686; F. Faber Über d. Leben d. hochnord. Vögel (Lpz. 1826), se namntabellen i slutet af verket.

[5]) För de olika könen af alfogeln finnas i regel särskilda namnformer; jfr dial. *al-gubbe*, *al-käring*.

[6]) Staub u. Tobler Schweiz. Idiotikon sp. 189.

[7]) Se Rietz s. 6, Tamm Sv. ord belysta gen. slav. o. balt. spr. s. 45.

[8]) Jfr Jessen Da. et. Ordb. s. 11. — Om suffixet *-k-* se t. ex. Hellquist Ark. VII: 148. [Se nu äfven Much PBB. XX: 34.]

[9]) Tamm Et. sv. ordb. s. 5.

Stammen *al-*, utbildad med olika suffix, har sålunda af gammalt på ett vidsträckt område varit benämning på flere olika fogelarter, dock nästan uteslutande simfoglar med starkt skriande läte. Ehuru ytterst af onomatopoietiskt ursprung, såsom redan Olaus Magnus antager [1]), har dock ordet utan tvifvel en mycket hög ålder och torde sammanhänga med lat. *ōlor* 'svan', troligen ock med gr. *ἐλέα,* en viss träskfogel, *ἐλώριος,* en vattenfogel, gr. *ἀλ-κ-υών* (jfr schweiz. *el-g*, *il-g-e*) 'der Meereisvogel' [2]) och lat. *al-c-ēdo* id. (jfr beträffande suffixet *acr-ēd-ula*, *mon-ēd-ula*, *nit-ēd-ula*, *quer-qu-ēd-ula*, gr. *ἀ-ηδ-ών*). — Om roten *el- ol-* 'skrika' se Persson Wurzelerweiterung s. 16 f., 245, n. 2.

Barkakoning, öknamn på kon. Kristoffer af Bayern IX: 44 = *barkakonunger* Rimkr.; *-koning* är lågtysk form.

Blida, ett slags krigsmaskin IX: 10. Härledes af Olaus från *Blyd* (i margen *Blidh*) 'lætus', "quasi neminem lętificans"! — Fsv. *blidha*, mlt. *blide.*

Boól geting (bålgeting; "vespæ grandiores, quæ in arborum cavernis, quercuum præcipue degunt") XXII: 4. Var. rer. *bolgeting.* Af fsv. *bol* 'trädstam'. Jfr **Getingh** nedan.

Brymss, se **Hestabrymss.**

[**Bucking**: ". . . . arengis passis, quas Germani Bucking appellant" XX: 26.

Buska 'öl brygdt på mältadt korn och tillsatt med humle' XIII: 26.

Intet citat hos Sdwll; nsv. *buska* Serenius 1741, Lind 1749 *(buske)*, Sahlstedt. Ordet är allmänt i svenska dialekter i betydelsen 'färskt öl (ännu i jäsning); första aftappningen vid ölbrygd', se Rietz s. 66.

---

[1]) Alfogelns sång kan enligt Aug. Carlson anf. st. ungefärligen återges med "äägleck, ääglĕck". Såsom en kuriositet kan nämnas, att fogelns grönländska namn just är *aglek.* Men helt annorlunda återges alfogelns sång af W. W. Thomas J:r Från slott till koja 1891, s. 481 f. ("ank-av-a-link"!).

[2]) Sällsyntare biform *ἀλκυών*, väl genom sekundär anslutning till *ἅλς* 'haf'. — Sammanställningen af *ἀλκυών* med *svala*, ty. *schwalbe* (se t. ex. Kluge Et. Wbch) är mer än tvifvelaktig.

Om etymologien s. Tamm Et. sv. ordb. s. 73 och der anförd literatur. Jfr ock Siebs Germanist. Abh. hrsg. v. Vogt bd XII: 192 f.

[**Cabbellau** "Batauorum vocab." = **Torsck.** XX: 20.]

Dana keer "danskkärr", se **Keer** och **Garpa mose.**

Drosagump: "si domestico furto è granorum aceruo sic triturato . . . aliquid ablatum fuerit, vix ulla emenda oblata fur ille, licet rarissimus (patria appellatione Drosagump dictus) sine graui supplicio absolui solet" XIII: 7. Öknamn på en person, som stulit från en hög af tröskad säd. Af *drose* = nsv., nno. dial. *drose* (fsv. *drusi*, *drosse*) 'hög af tröskad säd' (jfr Tamm Et. sv. ordb. s. 102) och *gump* (utan fsv. citat) = sen fisl. (Stjórn) *gumpr*, nno., nsv. *gump* 'podex', nda. *gump* (älsta citat fr. 1548, se Kalkar).

Detta egendomliga ord är äljest okändt, men erbjuder ett visst intresse, då det ställer sig vid sidan af det från våra landskapslagar bekanta *aghnabaker*, *agnabaka*, benämning på en person, som stulit otröskad säd, och bekräftar Schlyter's och andras mening, att *bak* 'rygg' ingår i sistnämda ord [1]). Samma, icke lätt närmare fixerbara, åskådning ligger till grund för båda dessa skymfliga benämningar. En "drosagump" kunde enligt Olaus Magnus svårligen undgå hårdt straff. Lika strängt straffades en "agnabaka". Så säger yngre Vestgötalagen Þ. LVIII om en dylik person: "warþer maþer takin meþ slikum styldum. hengi up hann. huat þet ær helder minnæ æller meræ".

Elga 'älgar' ("onagri, qui Elga dicuntur") II: 27. Fsv. pl. *ælghia(r); i (j)* saknas såsom nedan i *Landzrygga*, deremot *Idebenckia.*

Eluæ: (latiniserad form) "chorea Eluarum" (= älfdanser) III: 11; dersammastädes meddelas flere karakteristiska folkföreställningar om älfvorna.

---

1) Se Grimm Rechtsalt.[4] 686 f., Schlyter VGL (gloss.) och Ordb.

Fsv. a. pl. *elfwa* Siæl. Tr. 31[a] (c. 1430); jfr ock "demones, *eluos* et *eluas* cuiuscunque generis" i en hskr. från senare hälften af 1400-talet (Klemming Sv. Medeltids-post. III, efterordet).

Garpa mose, mosse, der "garpar" omkommit under strider mot svenskarna (jfr *Keer* nedan) VII: 15.

Fsv. *garper*, smädenamn på tyskar, fno. *garpr*, namn på tyskarna i Bergen; ortnamn sammansatta därmed äro ej sällsynta t. ex. *Garpenberg* (jfr Ihre Lex. Suiogoth. II, sp. 636 f.).

Ordet hör tillsammans med nno. *garp* 'en stortalende Person', *garpa* 'rapa; skryta', nsv. *garpa* 'smattra, om gäss; gräla; skryta, skräfla', *garper* 'storpratare; grälmakare' (Rietz s. 187). Detta *garp* är väl identiskt med isl. *garpr* i bemärkelsen oförvägen kämpe, ofta brukadt med en klandrande bibetydelse.

Getingh: "rutili atque prægrandes scarabei, aridam terram fodientes, qui in Aquilone vulgari lingua Getingh apellantur; .... fauosque paruæ ac fistulosæ modo spongiæ, medicato melle fingunt" XXII: 2. Se ofvan **Boól getingh.** Jfr fsv. *getunger;* Var. rer. *getingh.*

Gump, se **Drosagump.**

[**Haáfisck** (haj) XXI: 35; anges såsom norskt ord. Jfr fno. *hár*, nno. *haa* 'haj'. Fda. *hafisk* (Lorenzen Småstykker udg. af Samfund for Udg. af gammel nord. Litt. ss. 35, 63).

Haapar pl.: "oblongum genus [nauigiorum] in Bothnico mari, & recentibus aquis, Haapar [i margen: Haaper] dicitur, sine quocumque ferro ... combinatum" IV: 10; "in nauibus (Strudzar, & Haapar dictis) Moschouitarum scilicet, Finnonum ...." XIX: 45. Fsv. a. pl. *hapa* Rimkr. (på tal om en händelse i Karelen); Var. rer. *hååp* 'een long och smaal iacht, seghelskep', nsv. dial. (Norrl., Finland) *håp*, pl. *-ar* 'båt, forsbåt'. Af fi. *haapio* 'ekstock af en aspstam, aspeka; lång båt, julle, jakt', *haapa* 'asp' (no.-lap. *hapi* 'scapha'). Se Rietz Ordb. 278; Saxén Finska lånord i östsv. dial. (Sv. Landsm. XI: 3, ss. 27, 65).

Hestabrymss "oestrus, asilus" XXII: 2. Jfr fsv. *brims, bryms;* Var. rer. *brömss.*

Idebenckia (pl.): "sunt insuper in littoribus Ostrogothorum, & Sueonum ingentia saxa, partim apparentia, partimque latentia longissimo ordine, quasi scamma arte, vel industria collocata, vulgariter Idebenckia nominata" II: 29.

Första sammansättningsleden anser jag vara nsv. dial. *ida (ia, ea)* 'tillbakaströmmande vatten i en älf, bakvatten' (Rietz s. 289), *ia* "wattenwirwell" Vgld enl. Hof Dial. Vestrog. s. 159, nno. *ida, ia* o. s. v. 'Hvirvelstrøm, tilbagegaaende Strømning i Bugterne ved Strandbredden' (Aasen s. 320), fisl. *iða* 'strömning i kustvattnet, hvirfvel'. Dock måste *ide-* liksom vgöt. *ia* förutsätta långt *i*, under det att nordskand. och no.-isl. har *ĭ*. *Idebenckia* är sålunda i själfva vattenytan belägna klippref och skär, der växlingarna i vattenståndet ge sig tillkänna genom starkare strömning och hvirflar. *-benckia* synes alltså vara liktydigt med *bankar:* jfr nsv. dial. *vass-bänk* = *vass-bank* och mlt. *bank*, pl. *benke.* Såsom fsv. form har man att ansätta **iþo-bænkia(r);* kompositionsvokalen *-o-* är i *idebenckia* redan försvagad till *e* (jfr Kock Sv. Akc. II: 389 ff., Sv. Landsm. XIII: 11, sid. 12 ff.).

Ierff (= "*Vielefraas*") XVIII: 7. Jfr fsv. *iærfskinzfællin.* Se Ahlenius anf. arb. s. 235 f.

Ierl ("Birgerus Ierl") IX: 36. Fsv. *iærl.*

Keer 'kärr' ("limosæ paludes vbique in Gothia & Suetia, vulgariter Garpa mose, vel Dhena Keer [i brädden: Dana keer] dictæ", emedan danskar i strider mot svenskarna skulle ha omkommit på dessa ställen) VII: 15. Fsv. *kær, kiær (-rr-);* Var. rer. *kärr. Keer* är en inkorrekt skrifning; man väntade *kerr* l. *kærr* [1]).

---

[1]) Fsv. *k(i)ær (-rr-)* 'palus', isl. *kiarr* n. 'småskog', nno. *kierr* n. 'Sump, Myr, især med Krat eller smaa Buskvæxter', *kjerre* m. 'liden Skov eller Lund, især af smaa Træer', *kjørr* f. 'Krat, Lyng eller lave Buskvæxter'

Kesya = **Polyxe** (se detta) VII: 14 (i margen). Fsv. *kæsia*, ett slags spjut.

Klipping (ett mynt, pregladt af Kristiern II) VI: 14. Fsv. *klippinger* (Rimkr.).

Kosa XIII: 35, 38: kostbara dryckeskärl, som brukades vid högtidliga gästabud: "ex pulcherrimis abietis radicibus, iisque crispatis, intus cauatis, ac foris figurarum varietate ornatis, formantur, immò & arte aurearum laminarum, siue aliis pretiosis coloribus depicta"; till formen liknade de "ett kungligt diadem eller en krona". De nordliga finnarna sägas ha varit särdeles skickliga i konsten att förfärdiga dylika kärl, och i cap. 35 margen brukas uttrycket "Kosa Finnonica". — Om dylika dryckeskärl och deras förekomst i nyare tid se Hyltén-Cavallius i Hazelius Minnen fr. nord. museet bd. I, Ahlenius anf. arb. s. 330 f.

Jfr *kosa* 'cymbium' Var. rer.; vanligt i äldre nsv. och ännu i många dialekter i betydelsen af ett slags dryckeskärl. Biformer (äfven i da. och no.): *kåsa*, *kous(a)*, *kaus(a)* m. fl. De ha inkommit vid olika tider och från olika delar af det lågtyska språkområdet. Yttersta källan är lit. *káussza-s*, lett. *kaus-s* 'skål, dryckeskärl', hvilket inlånats äfven i finska och slaviska språk. Se Rietz Ordb. s. 380, Thomsen Berøringer mell. de finske og de balt. Sprog s. 184 f., Qvigstad Nord. Lehnw. im Lapp. s. 182, Mikkola Bezz. Beitr. XXI: 120.

Lake (fisken lake) XX: 13, 22 [1]). Fsv. *laki* (VGL s. XIV), fda. *lake*, (fno. *laka-kast*).

---

sammanställer jag med lett. *garscha* 'grosser Wald' (ieu. **gorsįā-*), *garschas* 'Bruch', *garschi*, *garschu ſeme* 'nasses, morastiges Land', hvilka vidare höra till lit. *gìre* 'Wald' o. s. v. Isl. *kjarr* står således för urgerm. **kerza-*. Närmare härom på annat ställe.

[1]) Återger lat. *borbocha*, som betyder 'lake' (se Diefenbach Gloss. lat.-germ.), jfr eng. *burbot*, *borbot*, äldre *borbottus*, *borbotha*, ndl. *barbot* 'lake' af fr. *bourbotte*, *bourbette*, nu *barbotte* id.

Landzrygga pl. ("reperiuntur . . . plerȩque aues diuersæ speciei in vasta solitudine versus polum Landzrygga dicta [i margen: Lãdzrygga sylua sub polo], id est, terræ dorsum") XIX: 44. Det är finska landtryggen, som åsyftas (se Ahlenius anf. arb. s. 382).

Om *-rygga* i st. för *-ryggia* se ofvan **Elga**.

Lekat Gothicè vel *hermelini* XVIII: 20. Fsv. *lekatter*, *lækatter;* fda. *lecat*, nno. *lēkatt*.

Lemmar vel *Lemmus* ("bestiolæ quadrupedes, . . . magnitudine soricis, . . . in Noruegia, Helsingia, atque vicinis prouinciis dioecesis Upsaliensis") XVIII: 20 (äfven i margen).

Lemmar är utan tvifvel plur. af en sing. **lemm(e); lemmus* skall väl vara en latiniserad form (= den Linnéska benämningen *mus lemmus*), knappast att uppfatta såsom sammansatt med *mus* 'sorex'.

Ingen fullt motsvarande form är mig bekant från annat håll. Jfr nsv. *lemmel*, *lämmel*, dial. *lemming*, fno. *lómundr*, *lǽmingr*, nno. *lemende*, *lemming* (hvaraf eng., ty., fr. *lemming*) och en brokig samling andra former. Se Aasen s. 439, Rietz s. 397. — Osäkert är, om stamvokalen i Olaus' skrifning *lemmar* motsvarar *ē* i nno. *lēmende*, *-elde*, *-ett* eller *ǣ* (fno. *lǽmingr*) eller *ĭ* (nno. *lĭmende*).

På grund af den skiftande mångfalden af former är namnets ursprung synnerligen svårt att utforska. La. *lomonjo*, *luomek* o. s. v. är lånt från norskan, se Qvigstad Nord. Lehnwörter im Lapp. s. 223.

Loēsn 'lösen' (militärterm) XI: 26 margen. Fsv. *løsn* (Rimkr.). Ordet är af "blandadt ursprung": till formen det vanliga fsv. *løsn*, men har sin betydelse från mlt. *lose (loese)*.

locha, lapskt seldon: "instrumenta cornibus, pectorique, quibus hyemalia plaustra [sc. rangifer] trahit, imposita, Rancha & Locha patrio sermone vocantur" XVII: 26. Fi. *luokka*. Ordet *loka* 'båge, som sammanhåller fimmelstänger och dragremmar i seltyg' är numera allmänt i mellersta och norra

Sverige. Se Ahlqvist De vestfinska språkens kulturord ss. 240 363; Tamm Indog. Forsch. IV: 396 f.; Rietz Ordb. 411; Mikkola Berührungen zwischen d. westfinn. u. slav. spr. I: 138.

Lulatresck, se **Tresck**.

Lyse = **Traan** (se detta) II: 17. Isl. *lýsi*, nsv., nno. *lyse* 'tran' (isht till belysning; fsv. *lyse* i något annan bet. Ark. II: 111).

Maáker: "Meantæ• aues anatibus maiores (Germanicè Meuen, ac Gothicè Maáker dictæ, ... semper clamantes *mea*, *mea*" XIX: 38. Formen *maáker* (för *maákar:* jfr ofvan *Haaper* = *Haapar* och nedan *Snaphaner*) måste på grund af sammanhanget vara plur. af en sing. *måk* [1]) (= nno. *maak*) eller *måke* (= nno. *maake*, nsv. dial. *måke*, *-a*, nda. *maage*). I fsv. fins ett par citat af *fiske-make (-maka?)*. Ursprungligen **maiwaka(n)-* l. *-uka(n)-*, jfr isl. *már* pl. *mávar*, ty. *möwe* etc. af **maiwa-*. — Olaus menar att ordet är ljudhärmande [2]); jfr ovan hans förklaring af *alle*.

[**Makreel** 'makrill' (enligt sammanhanget ett norskt ord) XXI: 2. Ndl. *makreel*; nno. *makrēl*.

Polyxe: "contos secum incolæ portant, quadruplici vnco ferreo variatos, vulgariter Polyxe dictos, quò detrahant hominem ab equo" VII: 14.

Fsv. *poløxe*, *-yxe*, mlt. *pol-exe*.

[**Porpel**: så benämde "Pruteni" den fisk, "quem communiter Thrissam, nostræ ætatis Græci corruptè Phrissam, Romani laccia apellant"; den fångades i stor myckenhet "circa castra Balge & Lockstede, ad ducem Prussiæ pertinentia" XXI: 50. Förmodligen den sardellart, som på tyska kallas Alose eller Alse. Ordet *porpel* har jag icke annorstädes återfunnit i denna betydelse.

Promer ("Suetica lingua") vel *promones* X: 4 (gen. pl. *promonum* XII: 18), ett slags båtar. — Sen fsv. *pram* (*praam*,

---

[1]) *aá* är i några fall tecken för *å*.

[2]) Likaså t. ex. Winteler Naturlaute u. Sprache s. 20 (Aarau 1892). [En annan etymologi föreslår nu Uhlenbeck PBB XX: 328.]

prom), pl. *-ar* och *-er;* nsv. *pråm* l. *promm*. Då ljudet *å* af Olaus med stor konsekvens tecknas *aa (aá)*, torde skrifningen *promer* åsyfta uttalet *prωmer*, motsvarande det sällsynta nsv. uttalet *prωmm* [1]). Om förhållandet mellan nsv. *pråm* och sydsv., da. *pram* se nedan under **Traan**. Se för öfrigt Tamm Sv. ord belysta genom slav. o. balt. spr. s. 12 f.

[**Raff** den fetaste delen af kabiljons buk XXI: 2; betecknas såsom norskt ord; jfr fno. *rafr*, nno. *rav*.

Rancha, lapskt seldon (se ofvan **Locha**) XVII: 26. Olaus anser *rangifer* 'ren' deraf ha sitt namn.

Jfr nsv. (hufvudsakligen dial.) *rank* mask., *ranka*, *-o* fem. 'järnbygeln, som sammanhåller seldynorna' (Smål., Hall., Norrl., Finl., Estl.). Fi. *ränki (länki)* id. Ordets ursprung ej säkert. Se Ahlqvist De vestfi. språkens kulturord s. 115, Ihre Lex. Suiogoth. II: 382, Rietz s. 524.

Rimstaf: "baculi annales" XVI: 20 margen (beskrifning deraf I: 34).

Nno. *rimstav* 'en Stok med Mærker for Maanederne eller Dagene i Aaret' = *primstav*. (Jfr fsv. *rimtal*, isl. *rímtal* 'kalender'). Den vanliga svenska benämningen är *primstaf*.

[**Roedscher** 'rotskär' (på visst sätt beredd torsk) XXI: 2. Norskt ord. Jfr Ahlenius anf. arb. s. 266.

[**Rosmarus** siue *Morsus* (det senàre = pol. *mors*, ry. *moržŭ*) 'hvalross' XXI: 28. Om *rosmarus* se Bugge Ark. I: 6.

Schala pl. ('skålar'): "scyphi, seu crateres argentei, lata forma (qui *Schala* dicuntur) ad modum cranii humani" XIII: 35. Fsv. *skāl*, pl. *-a(r)*.

Schecta "sagitta latior" VII: 7. Sen fsv. *skækta*. Rietz Ordb. s. 614 och Ahlenius s. 338, n. 1 sammanställa det

---

[1]) Lyttkens-Wulff Sv. Uttals-Ordb. s. 240. Jfr vgöt. *prumm* (se t. ex. Hof Dial. Vestrogoth. s. 227). Möjligen förutsätta dessa former en mlt. biform *prom*, närmast motsvarande pol. *prom*, under det att det vanliga mlt. *pram*, ndl. *praam* etc. utgår från čech. *prám* o. s. v.

felaktigt med sv. *skicka.* Om den riktiga härledningen se Tamm Fonet. kännetecken på lånord i nysv. riksspr. sid. 36.

Schena, se **Silff schena.**

Schoerbuch, Schorbuk 'skörbjugg' ("morbus castrensis, cachexia") IX: 38; XVI: 51. Uppfattas af Olaus etymologiskt såsom "saucius stomachus" liksom af fsv. *skør* 'skör, bräcklig' och *buk.* — Från fsv. anföres blott formen *skørbiugh.* Formen *schoerbuk* (läs *schörbuk* = Spegel 1712 *skiörbuk*) beror på direkt lån från mlt. *schorbûk* (ndl. *scheurbuik*). Om andra former se Norelius Arkiv I: 225, Noreen Sv. Landsm. VI: 5, sid. 32. Jfr Kluge Et. Wbch under 'Scharbock'.

Scutha 'ett slags farkost' IV: 10. Fsv. *skuta.*

Seeckpipa "bicornis fistula" (användes af herdarna att skrämma bort rofdjur från boskapen) XVIII: 31. Jfr *sækkiapipa* Peder Månsson.

Seeltraán "pinguedo vituli marini" XX: 6. Fsv. *sæl* 'phoca'; jfr **Traan** nedan.

Siick 'sik' XX: 26, 29. Fsv. *siker.*

Silff schena 'silfverbälte' ("argentea cinctura", bars af förnäme män) VI: 17. Jfr sen fsv. *gul-skena* 'guldskena' och nsv. *skena; skena* är troligen lånt från mlt. *schene* 'Schiene', mht. *schine* 'schmale Holz- oder Metallplatte'.

Simpa ("Simpa Gothicè piscē quēdam designat") XX: 22, margen, med beskrifning i texten.

Fsv. *simpa*, blott såsom tillnamn (1311, 1313, se Sdwll). Lex. Linc. 1640 *simpa* 'banchus, mugil'.

Slaa ('ormslå') XXI: 46; beskrifves såsom en liten, trög, ovanligt vacker orm, hvars gift medförde ögonblicklig död. Fsv. *sla* fem. (Rydqv. III: 179), nsv. *orm-slå, -slo,* nno. *slo* etc. 'anguis fragilis'. Om härledningen se K. F. Johansson PBB XIV: 302.

Snaphaner (pl.) "latrunculi inferioris Germaniæ" X: 20. — Pl. på *-er* för väntadt *-ar* se under **Maáker.**

Mlt. *snaphane* '(berittener) Strassenräuber'. Ordet upptages såsom svenskt t. ex. af Serenius 1741, Lind 1749.

Snock 'snok' XXI: 46. Sen fsv., nsv. *snok*.

Spraangning: "ædes diurno vsui deputatas, candidissimo illo opere retiario, quod Spraangning vocant, totaliter, etiam sub tectis, perpetua communique consuetudine exornant, exceptis proceribus, sericeis pannis ornantibus palatia sua" VIII: 48. Seden är bekant från senare tider. Äfven ordet *spraangning* har släktingar på andra håll. Rietz Ordb. s. 661 anför från Kållands h:d i Västergötland *språnge-lakan* "hvitt linnelärft, som spännes under taket i en bröllopsstuga; det består af fyra till sex olika stycken, hvaraf hvartannat utgör vanligt linne; de öfriga styckena likna spetstyg, hvari bilder af tuppar, stjernor m. m. voro inväfda". Vidare hör hit nno. *sprang* "aaben (kniplet, hæklet, fileret) Bord eller Mellemværk paa Dug, Haandklæde osv. (n. Gudbrandsdalen, se Ross Ordb. s. 745), äfven "Fryndser, smaa Duske i Kanten af en Dug" (ö. Österdalen, Aasen Ordb. s. 737); redan i fno. och isl. *sprang* "et slags Udsyning, hvorved Enden af et Klæde gives kniplingsformigt Udseende og forsynes med vedhængende Fryndser", *spranga* 'udsy med Sprang', *sprangaðr* 'prydet med Sprang' (dúkr, handklǽði, blǽia etc., Fritzner) [1]). — Ordet *spraangning* är bildadt af ett verb **springa* (= nno., fno. *spranga*) 'utföra **språng*' på samma sätt som sv. *virk-ning*, *stick-ning* af *virka*, *sticka*.

Troligen har ordet *sprang* inkommit från Nordtyskland. Det anknyter sig till mlt. *sprank-stucke* 'gemustertes, gesprenkeltes, buntes Zeug'; jfr i en Hamburg. Zunftrolle: "eyn schone alterlaken gel myt rosen unde blomen *sprank*"; framför vokaliskt början ändelse var stammen *sprang-* såsom synes af verbet *sprengen* 'Zeug mit Mustern durchsetzen, bunt machen' [= ä. nsv. *spränga* (färga) en bok 'ein Buch sprenkeln' Lind 1749.]

[1]) Se nu Söderwall Ordb. *sprangning* 'garnering med utsydt arbete'.

Andra besläktade ord i nsv. äro t. ex. *sprängletter* 'spräcklig, fläckig' (Linder Allmogem. i S. Möre s. 157), *isprängd* 'småbrokot, tvinnat garn af åtskilliga färgor' (Ögland, s. Ihre Dial. Lex. s. 81; *isprängd* 'gesprenkelt; sprinckled, coloured' Spegel 1712, Serenius 1741, Lind 1749). Jfr nht. *sprenkeln* o. s. v.

[**Springhual** = springhval, "orca" ("lingua Noruagica") XXI: 10.

Steendor ("locus Steendor"): ett för sjöfarande farligt ställe vid inloppet till Stockholm; öfversättes med "porta lapidum, ... eò quòd arctis faucibus, & lunatis cornibus quoquouersum obliquatur" II: 28. — *-dor* är säkert at läsa *dör* (*o* ofta = *oe* d. v. s. *ö* hos Olaus Magnus, t. ex. *rodh*, *roua* = röd, röfva pag. 805): *o* förekommer i fsv. uteslutande i gen. *dora*, dat. *dorum* (dock en gång *daar*, se Sdwll). — Nu *Stendörren* (något norr om Dalarö).

Stockfisck (**Stocfisck**) 'stockfisk' XIII: 47; XX: 32; XXI: 2. Fsv. *stokfisker*.

[**Strudzar** pl., ett slags fartyg; omnämnas XIX: 45 (jämte finnarnas haapar) på tal om fisket i Hvita hafvet.

Ry. *strugŭ* 'Struse, Barke', pol. *strug*, *struch* 'Art grosser Barke od. Galeere' (hvaraf mlt. *strus(e)* 'kleines Schiff, Kahn', nht. *struse* 'Art platter Schuten'). — *Strudzar* är en försvenskning af en slav. pl. *strudzi* (= *strugi*).

Ordet har väl endast tillfälligtvis brukats i svenskan.

[**Svvamfysck**: ett gräsligt hafsodjur af ofantlig storlek, "Noruagico idiomate Svvamfysck dictum" XXI: 38 (5 ggr). Ordet är mig för öfrigt okändt.

Thoes: "est genus luporum Thoes (samma form äfven i margen) dictum, cæteris longitudine procerius, sed breuitate crurum dissimile, velox saltu, venatu viuens, innocuum homini: habitum, non colorem mutat: per hyemes hirtum, æstate nudum" XVIII: 15.

Ordet påminner om *tuss* eller *tusse* 'varg' (i Svea- och Götaland, se Rietz Ordb. s. 765), äfven *tass*, *tasse*, *gråtasse* (Smaalenene, Svea- och Götaland, Skåne etc., se Aasen Ordb. 800, Rietz l. c., P. Möller Ordb. öfver halländska landskapsmålet 194; anföres redan af Hof Dial. Vestrogoth. 1772, sid. 290). Jfr *myr-tussar* och *myr-tassar*, ett slags björnar, enl. folkföreställningen (Jämtl., Medelp., se Rietz 451, Nordlander Norrländska saml. 107); no. *tass* brukas på några orter äfven om björnen. — En fullt motsvarande form synes icke vara upptecknad från någon nu lefvande dialekt. Skrifningen *thoes* åsyftar utan tvifvel ett uttal *töss (tös?)* och är en *i*-omljudd biform (äldre fsv. **tyss-* eller **þyss-*) till det nsv. *tuss*.

Ordet hör till de många skämtsamma eller skygga benämningar, hvarunder folket omtalar vargen. Det har säkerligen ingenting att göra med fno. *þurs*, *þuss* 'jätte', nno. *tuss* 'Kobold, fabelaktigt Væsen'; man väntade i så fall nsv. **turs (tu~ss)*. Närmast tillhands ligger kanske att förbinda det med nno. *tusse* 'en Tosse, Dumrian', äfven *tasse*, *tass (tase)*, *tas*, *tasl*, *tasil* 'en Stymper, Tosse; en liden uanseelig Figur' [1]), nsv. dial. *tuss* 'dum menniska, drul', *tasse*, *tase*, *tas* 'ohyfsad, drumlig menniska' etc. [2]). — Man kunde också tänka på sammanhang med nno. *tusa* 'frembringe sagte Lyd, som naar man træder paa tørt Løv'; *tosa* 'rasle'; *tysja* 'rasle, som naar smaa Dyr løbe igjennem Krat eller Græs'; *tusla* 'gaa sagte', äfven *tasla; tasa* 'rasle'; *taasa* id.; *tassa* 'humpe, gaae klodset'.

Vokalväxlingen i *tass(e)*, *tuss(e)* återfinnes i båda de nämda ordgrupperna. Dess uppkomst skulle kräfva en särskild utredning. Sannolikt beror den på sammanblandning af stammar af olika ursprung.

---

[1]) **Aasen** s. 800, 849; **Ross** s. 806, 845.

[2]) **Rietz** s. 725, 765. Jfr da. *Tosse*, nsv. *tosing, tosig;* nno. *tas, tos* Vrøvl, Sludder', *tasa, tosa* 'vrøvle, vaase, sludre' o. s. v.

Torsck (torsk = "Batau. *Cabbellau*") XX: 14; XXI: 3. Isl. *þorskr*, fda. *thorsk* (fsv. *þyrskær* VGL s. XIV).

Traan, aut Lyse 'tran' ("pinguedo piscium", brukad till belysning) II: 17. Jfr **Seeltraán** "pinguedo vituli marini" XX: 6. — *syælatran* 1503 (Sdwll Ordb., 15. häftet omslaget s. 3). Det åsyftade uttalet är helt visst *trån* (jfr ofvan *Haáfisck*, *Maáker*), hvilket ej är sällsynt i äldre nsv. (t. ex. Comen. Janua Lingu. 1641 s. 71 *Tråån*, likaså i Örebro ordin. 1614 i Kgl. förordn. o. plakat).

Ordets källa är mlt. *trân* (ndl. *traan*, nht. *thran*)[1]. Nsv., nda. *tran* förhåller sig till *trån* likasom da., sydsv. *pram*, *pramm*[2]) till högsv. *pråm*, *prånm* (mlt. *prâm*) och såsom nsv., nda. *klar* till isl. *klárr*, nno. *klaar*, nsv. dial. *klår*[3]) (mlt. *klâr*), d. v. s. de lågtyska orden ha inkommit antingen i två omgångar, dels före, dels efter den nord. öfvergången af *ā* > *å*, eller, hvilket synes mig vara antagligare åtminstone beträffande de två förstnämda, vid ordens inlåning har nämda ljudlag redan upphört att gälla i sydskandinaviskan (derför *tran*, *pram*), men fortfarande varit verksam eller ännu icke inträdt i mellersta Sverige (derför *trån*, *pråm*)[4]). Öfvergången *ā* > *å* är nämligen icke obetydligt tidigare i Danmark och Sydsverige (se Noreen Paul's Grundriss I: 475).

Tresck i *Lulatresck* 'Luleträsk' II: 19 = *tresk* 'kärr, moraas, palus' Lex. Linc. 1640, *träsk* 'moras, djupt kiärr' Spegel 1712.

Jag tillåter mig ett par anmärkningar i förbigående om detta ord. Det synes vara inskränkt till det svenska språkområdet: saknas i Aasen's och Ross' norska ordböcker, förekommer icke i sydsvenska dialekter, så vidt jag kunnat finna,

[1]) Det nord. uttrycket för 'tran' var *lyse*.

[2]) S. Rietz Ordb. s. 509, Möller Ordb. ö. halländsk. s. 144.

[3]) Rietz s. 325, Aasen Ordb. s. 362.

[4]) Jfr ock da. *male*, *plage*, *prale*, *Skab*, *statelig*, men sv. *måla*, *plåga*, *pråla*, *skåp*, *ståtlig* m. fl.

ej heller i danskan enligt hvad cand. mag. Marius Kristensen meddelar mig. Deremot är det allmänt i Norrland, Finland, Estland, åtminstone i vissa sveadialekter och på Gotland.

Betydelsen '(något större) insjö' är allmän på de tre förstnämda områdena och på Gotland[1]; äfven i Stockholms skärgård (t. ex. på Värmdö, Runmarö) och i Södertörn kallas smärre insjöar för träsk. I Svealand är *träsk* annars liktydigt med moras (se Ihre Gloss. II, sp. 948)[2], liksom i riksspråket, der *träsk* i betydelsen insjö förekommer blott såsom geografisk term.

Ordets historia är okänd. Jag förmodar, att det sammanhänger med fslav. *dręzga*, *dręska* 'skog', hvartill äfven hör lillry. *drjahovyna* (af **dręg-*) med den för min sammanställning viktiga betydelsen moras[3]. Betydelserna 'skog' och 'träsk' äro ingalunda oförenliga, jfr t. ex. ty. *Moor* 'sumpig mark, kärr, moras', men nsv. dial. (t. ex. Dalarna) *mor* 'skog'; se ock ofvan s. 35, n. 1 om nsv. *kärr*.

I så fall skulle *träsk* motsvara ett isl. **tresk* af **trē·sk* (jfr vokalförkortningen t. ex. i isl. *hyski : hús*), urg. **trinska* eller **trinhska-*. — Närmare härom i annat sammanhang.

Turelang *(Turo longus)*: "in hoc foro (nämligen i Skeninge) stabat gigantea statua, Turonis longi [i brädden: Turelang] nomine, instar Rolandi Bremensis insignita: ad cuius genua .... corripiebantur malefactores, præcipue adulteri" VI: 18.

Hildebrand Sveriges Medeltid I: 364 framhåller sambandet mellan denna stod[4] och den bild i kolossal storlek af en riddare med draget svärd, som i en del tyska städer, framför allt nordtyska, fans uppstäld på den öppna platsen framför rådhuset och som plägade benämnas *Rolant* eller

---

[1]) Lindström Gotl:s läns Hushålln.-sällskaps berättelse för år 1866, sid. 47 nämner 15 gotländska sjöar, som kallas 'träsk'.

[2]) Åtminstone för öfre Norrland är denna betydelse främmande såsom lektor J. V. Lindgren upplyser mig.

[3]) Miklosich Etym. Wbch s. 50.

[4]) Hildebrand skrifver med orätt "*Tore* långe".

Rulant d. v. s. "Roland". Den anses ha varit ett tecken för kejserlig öfverhöghet och domsrätt [1]. — Det förtjänar påpekas, att Olaus Magnus' uppgift bestyrkes af Bureus. Efter en mer än 90-årig mans berättelse meddelar han i sina anteckningar (för år 1609, se "Samlaren" IV, 1883, sid. 39) bland annat följande:

"Skeninge .... stadh ... war keysere frij (at han intet gaf kes: Skat) Ty war *Ture lång* (ett stort manne träbeläte så högt at en stor karl näppast rekte til Taskan hans) satt der före til en åminnelse mitt på store Torget .... thenne Tures beläte sägz hafua en gång när eeld war lös ropat på Tyska: Vorware dein Haus, ich vorware mein Haus".

Denna sistnämda sägen är af ett visst intresse, emedan den visar att folktraditionen satte Ture-stoden i förbindelse med Tyskland. Antagligen var den derifrån införd.

Namnet förefaller ganska egendomligt. Förmodligen är det af tyskt ursprung liksom bilden själf. Jag tillåter mig den gissningen, att *Ture lang* (betonadt ‿ ‿ ´) är en folketymologisk ombildning af mlt. *Rulánt* eller med bestämd artikel "*de Rulánt*" (uttaladt med fransk betoning). Det vore lätt att anföra talrika exempel på fullt lika besynnerliga omstöpningar af ord, som för den stora mängden varit obegripliga.

Tuuar (pl.) "tubera in paludibus existentia" XXI: 45.

Fsv. *þuva*, nsv. *tufva* o. s. v. Formen *tuuar* torde förutsätta en sing. **tuv*, som jag icke funnit på annat håll (jfr dock nno. *tuv*, *tu* m. 'Top, spids Forhøining paa en Flade').

Waagh "maximum pondus" XX: 3. Fsv. *vāgh.*

Velta (latiniserad form: *-am-*, *-arum* etc.), ett belägringsredskap, i skydd hvaraf man framryckte mot murarna af en belägrad ort VII: 17, 18. Afbildas framför cap. 17. — Fsv. *wælthor* pl. Ped. Månsson, af *vælta* 'välta, vältra'.

[[1]) Om sedens och namnets ursprung senast R. Schröder Festschr. z 50jähr. Doktorjub. Karl Weinholds 1896, s. 118 ff., isht. s. 131 f.]

Upsala i Juni 1895. **Evald Lidén.**

Hvi'tabjǫrn og Bjarndýr.

1. I min Afhandling "Studier over Vinlandsreiserne" (Aarb. f. nord. Oldkynd. 1887 S. 337) nævnte jeg, at ifölge Erik d. rödes Saga Vinlands-opdagerne paa en Ø udenfor Kysten af Markland "fandt og dræbte en Björn, hvilket selvfölgelig i den islandske Fortællers Mund vil sige en Isbjörn". Dette havde Betydning for det topografiske Bevis, idet Isbjörne findes eller fandtes ved Newfoundlands Kyst, men ikke söndenfor; jeg stöttede derved Bevisene for, at Markland var = Newfoundland og altsaa Vinland = Nova Scotia. En norsk-amerikansk Forfatter, Prof. R. Anderson, som stod paa det ældre Standpunkt, kaldte i 1891 i en Avispolemik min Fortolkning en Tilsnigelse og tilföiede: "Hvis Björn selvfölgelig vil sige Isbjörn, skulde det være höist interessant at faa vide af Prof. Storm, hvilket Ord den islandske Fortæller vilde brugt, hvis han selvfölgelig havde ment en Björn". Herpaa svarede jeg bl. a. [1]): Islænderne forstod meget godt at skille mellem den Björn, som ofte landede med Havisen fra Grönland paa Islands nordvestlige och nordlige Kyster (Isbjörnen), og den, som færdedes i Norge (Landbjörnen). Isbjörnen kaldte de ofte *hvítabjǫrn,* men ligesaa ofte *bjǫrn* (f. Ex. Flóamanna saga c. 24 om den grönlandske Björn, som Erik d. röde dyrkede); den norske Björn kaldte de derimod *skógbjǫrn* eller *viðbjǫrn* eller *híðbjǫrn* eller *urðbjǫrn* eller *grábjǫrn*. Her nogle Exempler. Da Grettir den stærke opholdt sig en Vinter i Salten (i Nordland), frelste han sin Gjæstevens Fæ ved at dræbe en Björn, — den kaldes en "*híðbjǫrn*", ikke simpelthen en Björn; om Landnámsmanden Herjulf fortæller Landnáma, at han i Norge som 8-aarig dræbte en "*skógbjǫrn*", som havde

[1]) "Dagbladet" for 30 April 1892.

taget en Gjed fra ham; da Vigaglums Fader Eyjolfr i Norge er ude paa Jagt, træffer han og fælder en ”*viðbjǫrn*” o. s. v., med andre Ord: den norske Landbjörn faar stadigt i islandske Skrifter et særskildt Tilnavn for at fremhæve dens Forskjel fra den Björn, som Islænderne kjendte. Tag derimod de islandske Stedsnavne, som er sammensatte med Björn. Paa Islands Vest- og Nordland findes flere *Bjarneyjar* [1]), ligesom paa Grönland. Faar jeg saa ikke Lov til at sige, at Islændere og Grönlændere ”selvfölgelig” opkaldte sine Stedsnavne efter den Björn, de traf i sine Lande: Isbjörnen, og ikke efter Landbjörnen, som de kun kjendte fra Norge? *Hvor* selvfölgeligt dette er, kan sees bedst af det grönlandske Atlamál, hvor Volsungen Hognes Hustru fortæller om sin Dröm, at hun syntes at se en Björn komme ind, som greb dem alle; dertil svarer i næste Vers hendes Mand: ”det som du troede var en *Hvidbjörn*, det er vel et Østenveir”. ”Björn” og ”Hvidbjörn” var altsaa for Grönlænderne ganske det samme. Naar vi nu af Sagaen ser de sjöfarende paa en Ø ude i Havet østenfor Markland træffe en *Björn*, skal vi saa med Prof. Anderson kalde dette en Landbjörn, eller er det ikke som stadigt i islandske Sagaer en Isbjörn? Svaret synes mig ikke tvilsomt. Men dette Punkt er dræbende for Prof. Anderson, ti Isbjörne findes ikke söndenfor Newfoundland, altsaa maa Markland være = Newfoundland, og da er det en nödvendig Konsekvens, at Vinland er det nærmest söndenfor liggende Land, Nova Scotia [2]).

---

[1]) Jeg udelader af Citatet de med Bjarn sammensatte Navne, hvor denne Stavelse ligesaa godt kan forklares af Mandsnavnet Björn.

[2]) Prof. Andersons Svar herpaa i ”Nordlyset” for 2 Juli 1892 (optrykt ”Dagbladet” for 18 og 19 Juli s. A.) var væsentlig en Række harmfulde Personligheder, som ikke var Svar værd; de filologiske Umuligheder blev efterviste i en Artikel af P. Groth i ”Nordlyset” 16 Juli (optaget i Christiania ”Dagbladet” for 3die og 4de Aug. 1892.

Jeg antager, at enhver nordisk Filolog vil være enig med mig i dette. Imidlertid er jeg, ved senere at komme tilbage til dette Spörgsmaal, bleven opmærksom paa at jeg kunde have udtrykt mig bestemtere, saa at Diskussionen havde været overflödig. Der staar nemlig i Sagaen — i det Haandskrift, som er lagt til Grund for Udgaven af Eiríks saga rauða (1891): "fundu þeir þar bjarndýr, ok kǫlluðu Bjarney"; men "bjarndýr" er netop, som nedenfor skal vises hos Islændinger det tekniske Navn paa Isbjörnen, og der maa altsaa oversættes: "de fandt der en *Isbjörn*, og kaldte Øen Björnö".

2. Isbjörnen er som bekjendt et Polardyr, der har hjemme paa Spitsbergen, Grönland og andre Polarlande, men med Isen kan drive langt sydover og saaledes sporadisk kan findes paa Labrador og det dermed nær sammenhængende Newfoundland, paa Island, Beeren Eiland og i Finmarken. I det sistnævnte Landskab ved man fra de 3 sidste Aarhundreder Exempler paa, at Isbjörne har landet paa Magrøen eller paa selve Fastlandet østenfor; men det har yderst sjeldent indtruffet. Den ældste Efterretning herom er, hvad Peder Claussön i 1599 omtaler (Saml. Skr. S. 25) at "i Kjelvig (Magrøen) blev mange Hvidbjörne skudt mange Aar forleden". I de meget nöiagtige Skattemandtal fra Finmarken fra Aaren om 1520 omtales aldrig "Hvidbjörn", og heller ikke ved jeg at paavise nogen Efterretning om Isbjörne i Finmarken fra ældre Tid [1]), hvilket ikke er saa underligt, da Finmarkens Kyster og Øer neppe fik fast boende Befolkning för i 13:de og 14:de Aarhundrede. I udenlandske Skrifter omtales vistnok temmelig tidligt Norge som Isbjörnens Hjem. Saaledes siger Adam af Bremen, at alene Norge har "hvide Björne, som leve i Vandet" (qui sub aqua

[1]) Det vil neppe være rigtigt her at benytte den eventyrlige Ketils saga hæings (Fld. sögur II 114), der omtaler "hvítabjarnar" blandt Fangstdyr i den finmarkske Fjord *Miðfjǫrðr*.

vivunt quemadmodum uri IV 31); i det tyske Digt fra 13:de Aarhundrede "Schretel und Wasserbär" (Haupts Tidskrift VI 1741) er Hvidbjörnen sendt fra Norges Konge som Gave til Danmarks Konge, og i en Bearbeidelse af den franske Roman du Renart er Blancart (ɔ: Hvidbjörnen) födt i Noireweghe [1]). Imidlertid er de Hvidbjörne, som af og til kom til sydligere Lande, aabenbart komne med Skibsleilighed fra Norge og ansaaes derfor som norske Dyr, skjönt de i Virkeligheden kom fra Island eller Grönland. Det er derfor vistnok historisk, hvad Landnáma fortæller om det förste Fund af Isbjörne: Landnámsmanden Ingemund d. gamle i Vatzdalen paa Nordlandet fandt en Binne og to Björnunger, alle hvide, i Hunavatn, og at han under et senere Ophold i Norge gav disse Dyr til Kong Harald haarfagre, hvorefter der tilföies: Ikke havde Folk i Norge för seet hvide Björne. Ved denne Leilighed har vel ogsaa Isbjörnen faaet sit ældste norsk-islandske Navn hvítabjǫrn, som den egentlig altid har beholdt. Ved Islands Nordkyst har altid Isbjörnen været en hyppigere Gjest end i Finmarken, idet den grönlandske Drivis ofte förer den med sig. Men et sikrere Kjendskab fik man först om Isbjörnen, efterat Grönland var opdaget i Slutningen af 10:de Aarhundrede, og fra den Tid hörer man stadig, at Grönlændinger förte levende Isbjörne med til Norge, eller endog at Islændinger, som skulde udenlands, erhvervede sig först fra Grönland levende Isbjörne til Udförsel. Som Exempler kan tjene, at Biskop Isleif i 1054—55 havde med en grönlandsk Isbjörn til Tyskland og forærede den til Keiser Henrik III (Biskupasögur I 61), at Audun d. vestfjordske omkr. 1060 erhvervede paa Grönland en Isbjörn, som han förte til Kong Sven Estridssön (Flat. III 411 ff. = Fnm. sögur VI 298 ff.), at Einar Sokkessön c. 1124 förte en

[1]) Le roman du Renart, ed. Méon IV, 384.

Isbjörn fra Grönland med til Sigurd Jorsalafare (Flat. III 446), at Kolbein Thorljotssön förte c. 1135 en Isbjörn fra Grönland med til Harald Gille (Flat. III 454). Ved Omtalen af disse bruges nogle Gange det ældre Navn *hvítabjǫrn*, men som oftest bruges *bjarndýr* eller *bjarndýri*. Disse Ord er altsaa identiske, og der behöves intet Tillæg for at vise, at "Bjarndyret" er en Isbjörn, thi dette er for de islandske Forfattere selvfölgeligt. Den nævnte Beretning om Fundet af de förste Isbjörne er benyttet af Forf. til Vatzdølasaga, som har udvidet den. Han siger (c. 15): "þetta haust váru íslǫg mikil, ok er menn gengu á ísana, þá fundu menn birnu eina ok með henni húna ij". Siden fortælles, at Ingemund "hafði bjarndýrin með sér" til Norge og gav dem til Kongen med de Ord: "hér máttu sjá, herra, bjarndýri, er ek náða á Íslandi". Der nævnes först kun, at det var en Binne med hendes Unger, men da de findes ved Nordlandets Kyster paa Isen, er det selvfölgeligt at der menes Isbjörne, og dette fremhæves da senere ved Brugen af Ordet *bjarndýr*. Paa samme Maade omtales i Flóamannasaga (c. 24) under Thorgils's Fart langs Grönlands Østkyst, at "björn einn brauzt um í vǫk", men alene Omtalen af Isvaaken er nok til at vise, at her menes en Isbjörn; hvor en Isbjörn omtales paa Land (c. 25), kaldes den *bjarndýr*. Alle nyere islandske Folkesagn kalder da ogsaa Isbjörnen for bjarndýr, se Jón Arnasons Folkesagn I 607 ff. Særligt bruges naturligvis dette Navn, naar Talen er om grönlandske Forhold. Saaledes opregnes i Olaf Trygvessöns Saga (Fnm. sögur II 215 N.) Södyr ved Grönlands Kyster i fölgende Orden: "veiðifǫng nóglig allra handa bæði sela ok hvala ok rostunga, *bjarndýra* ok margra annarra kvikenda", ligeledes i det bekjendte Brev fra Grönland fra c. 1270, som Hauk Erlendssön har opbevaret (Hauksbók, Finnur Jónssons Udgave S. 500): "alskonar veydiskap, bædi sela og hvala og *biarndyra*, fiǫlda mikinn".

3. Jeg anser det efter dette ikke tvilsomt, at Ordet *bjarndýr* overalt, hvor det træffes i islandsk Litteratur, maa oversættes med Isbjörn, idet Islændinger ved "Björn" altid tænker paa Isbjörnen. Ligesom Torstein Oxefots Fylgje er en *hvítabjarnarhúnn* (Flat. I 253), idet han maa tænkes som lyslet (hans Fader hed jo Ivar *ljómi*) [1]), saaledes har ogsaa den lyse Gunnar af Lidarende i Njálssaga til Fylgje *bjarndýri mikit* (Cap. 23) [2]), og dette skal altsaa ikke med N. M. Petersen (Islændingernes Færd ude og hjemme 2², 45) og K. Sommerfeldt (Njaals Saga, S. 40) oversættes "en stor Björn", men "en stor Isbjörn". Og naar i et af de senere Tillæg til Olav d. helliges Saga (i Flatöbogen II 289) Kong Olav fortæller sin Dröm om Björn stallare saaledes: "þat bar firir mig at mer þotti *bearnndyre* ganga at hallardyrum ok laust med hramme sinum dyruordinn ok gekk sidan inn i haull ok færdi mer hofut sitt ok var dyrit miog daprligt", da har Forfatteren af dette Stykke ladet Olaf tænke sig Björn som en *Is*björn, uagtet en saadan Anskuelse visselig har været fjærntliggende fpr den norske Konge. Den samme Opfatning maa ogsaa gjöres gjældende ved den danske Kong Röreks Dröm, som han fortæller Dronning Aud (Sǫgubrot i Fld. sǫgur I 367); han drömmer om en Hjort, som dræbes af en Leopard, om en Flyvedrage, som sönderriver Leoparden og derpaa vender sig mod en Björnunge, som værges af sin Moder (þa sá ek bjarndýr eitt, ok fylgdi húnn ungr, ok vildi drekinn taka hann, en beran varði). Hjorten er Helge, Leoparden er Rörek, Flyvedragen er Ivar vidfadme, som dræber Rörek og forfölger Harald, som værges af sin Moder. Drömmen er daarlig opfundet, thi Slægtskabet mellem de virkelige Personer er ikke opretholdt i Drömmen (Leoparden er Fader til Björnungen), og at den

[1]) Paa samme Vis er i Ǫrvaroddssaga en hvítabjǫrn Odds Fylgje.

[2]) Jfr Cap. 19: hann var vænn at yfirliti ok ljóslitaðr, bláeygr ok snareygr ok rjóðr i kinnum, hárit mikit, gult ok fór vel.

er meget ung, sees af det fremmede Dyr (Leoparden), som optræder i Drömmen. Selvfölgelig er da Drömmen digtet af Sagaens islandske Forfatter, og han har da ved "Bjarndýrit" blot kunnet tænke paa den hjemlige Isbjörn.

Christiania, August 1895.

Gustav Storm.

Om det nyfunna fragmentet af Södermannalagen.

I Die Sitzungsberichte der philos.-philol. und der hist. Classe der k. bayer. Akad. d. Wiss. 1894, Heft III finnes aftryckt ett af professor K. Maurer hållet föredrag angående ett nyupptäckt fragment af Södermannalagen, enligt meddelande till honom från professor Meyer i Göttingen funnet bland papper, som af Wilhelm Müller testamenterats till das Deutsche Seminar därstädes. Efter att i sitt föredrag hafva uttalat en gissning angående fragmentets härkomst öfvergår prof. Maurer till en beskrifning af detsamma. Det utgöres af tvenne lösa blad, skurna vid ena kanten så nära texten, att därigenom åtskilliga bokstäfver helt eller delvis borttagits. Därpå diskuteras fragmentets ålder, och på talande grunder kommer prof. Maurer till den slutsatsen, att det måste vara skrifvet före midten af 1300-talet. Innan aftrycket af fragmentet meddelas, anföras några allmänna iakttagelser från fragmentets ljudlära, såsom växlingen af *æ* ~ *e*, *i* ~ *e*, *o* ~ *u*, fasthållandet af *a* i ändelser, där hdss. A och B "redan hafva *æ*" [1]), användningen af *þ* och *d* med uteslutande af tecknet *đ*, skrifningen med *t* i *tiuþer* och dithörande ord gentemot skrifningen med *þ* i A, förekomsten af oassimileradt *ld* och *nd* och bortfallet af slut-*r*, hvarjämte ett par ord ägnas fragmentets ortografi i fråga om beteckningen af *u*-, *v*- och *k*-ljuden. Därpå följer själfva aftrycket af fragmentet, ett aftryck, som afser att troget och på bokstafven återgifva fragmentets text. Förkortningarna äro upplösta och de insatta bokstäfverna utmärkta genom kursivstil. Af varianterna (hdss. A och B) anföres ett urval efter Schlyters edition, gjordt särskildt med hänsyn till den efter textaftrycket kommande jämförelsen af texten i de olika handskrifterna. Däremot äro i allmänhet ej upptagna afvikelser texterna emellan i afseende på stafsätt och ordformer (jfr Maurer, Bruchstück sid. 431); detta ingick ej i prof. Maurers plan, och han hänvisar här till Schlyters edition af Södermannalagen, som framställer

[1]) Jfr Kock, Fsv. ljudl. s. 318—319, där det framhålles, att B så godt som uteslutande har *a* i ändelsen.

hds. A:s text under jämförelse med hds. B. Efter meddelandet af textaftrycket öfvergår han till jämförelsen af de tre olika texterna. Han påpekar då strax, hurusom man vid första blicken ser, att Fr. i afseende på den yttre anordningen afgjordt ansluter sig till hds. A. Så öfverensstämmer Fr. med A i afseende på öfverskriften öfver texten, i afseende på flockindelningen och paragraftecknen. Annorlunda ställer sig saken vid jämförelsen mellan texternas läsarter. Om professor Maurer, såsom ofvan nämnts, härunder i allmänhet bortsett från de enskilda ordformerna, har han så mycket fullständigare upptagit de varianter, som belysa de olika texternas förhållande till hvarandra i afseende på utelämningar, tilllägg samt val af ord, uttryck och vändningar. Och dessa synas vara så godt som alldeles fullständigt upptagna. Enligt den lämnade utredningen har hds. B 5 utelämningar och 3 tillägg [1]) gentemot A och Fr., hvilka i dessa 8 fall med hvarandra öfverensstämma. Vidare förekomma 6 gånger [2]) i B ord, som i A och Fr. motsvaras af andra ord eller former. Bland dessa nämnes (se sid. 438 hos Maurer, Bruchstück) *liđtæppa* i B mot *tæppa* i A och Fr. II a not 26). A har här: *"garpsto hans at scaløsu liđ ater tæppæ"*, då däremot Fr. saknar *liþ* framför *ater*, hvadan öfverensstämmelsen mellan A och Fr. här ej är fullständig. Det anföres sålunda 14 fall, i hvilka B afviker på en gång från A och Fr. — Från A anför prof. Maurer 2 utelämningar och 6 tillägg gentemot texten i B och Fr. Därtill använder A 2 gånger [3]) andra ord och vändningar än B och Fr. Här nämner prof. Maurer A:s skrifning *þiuþer* etc. mot *tiuþer* etc. i B och Fr. Man får således 11 fall, som beteckna olikheter mellan A å ena sidan samt B och Fr. å den andra. — I långt flera fall afviker Fr. samtidigt från A och B. 4 utelämningar [4]) och 4 tillägg anmärkas i Fr:s text gentemot texten i A och B. Vidare påpekas, hurusom texten i Fr. i afseende på ord, ordformer, ordställning och vändningar i inemot 30 fall skiljer sig från texten i hdss. A och B. Sammanlagdt i omkr. 38 fall [5]) visar således Fr. skiljaktigheter från A och B. Ytterligare anför prof. Maurer märkligare olikheter i läsarterna, se Bruch-

---

[1]) Hit kan läggas *ok*, som hds. B s. II b rad. 8 har inskjutet efter *æller* gentemot A och Fr., samt *sum* II a not 1); jfr Maurer, Bruchstück s. 440 r. 8 nedifrån.

[2]) Hit kan föras *eghn* i B mot *eng* i A och *æng* i Fr. II a not 27), II b not 2), jfr Maurer, Bruchstück s. 439 r. 5 nedifrån.

[3]) Hit kan föras *wang* i A mot *uagn* i B, *wagn* i Fr. II b not 7).

[4]) Hit kan föras utelämnandet af *hø* i Fr. I a rad. 19, se not 11), jfr Maurer, Bruchstück s. 439 r. 10 och 11 nedifr.

[5]) I följande fall afviker Fr. åtminstone från A:

I a r. 9	har Fr.	*tolf*	~	A XII,
II a r. 8	„ „	*gild*	~	„ *gilt*,
II a r. 9	„ „	*vm*	~	„ *iwer*,
II a r. 11	„ „	*aku þe*	~	„ *aku þeræ*,
II b r. 4	„ „	*hwa[r]*	~	„ *hwart*,
II b r. 16	„ „	*synæs*	~	„ *synis*.

Hur B här har, meddelar ej Schlyter.

stück s. 441; i två af dessa fall skilja sig alla tre handskrifterna. — Ingenting i fragmentet, säger professor Maurer, gifver emellertid stöd för en bestämd uppfattning af fragmentets förhållande till A och B. Han anser möjligt, att alla 3 hdss. härstamma från en gemensam urhandskrift, liksom enligt hans förmenande ingalunda den möjligheten är utesluten, att man i detta fragment har att göra med den af Schlyter omtalade äldre lagboken.

Syftet med efterföljande uppsats är endast att undersöka det lilla nyfunna fragmentet från rent språklig synpunkt under jämförelse med hds. A. Man kunde måhända vänta, att jag samtidigt tagit hänsyn till hds. B. Men detta har varit mig omöjligt, då jag om denna handskrift äger så ringa kännedom, och då den ej varit mig tillgänglig. Angående språket och ortografien i hds. B lämnar Schlyter några smärre notiser i Företalet till Södermannalagen s. VIII—XII. Viktigare meddelanden om handskriftens språk lämnar Kock flerestädes i sin Fsv. ljudlära, såsom sid. 110—111, 180—181 med noten, sid. 317—319 med noter och s. 335. Som bekant yttrar Schlyter om handskriftens ålder sid. V och VI i nyssnämnda företal: "den är troligen skrifven ej långt efter 1335".

I
Vokalerna.

A) I hufvudtoniga stafvelser.

Vokalen *a*.

En form af intresse är *taghe* 3.16 [1]) (A *teghe*). Formen förklaras genom den urn. kontraktionen *ai* > *ā*, som omtalas hos Noreen, altisl. gr. § 57 4) b) med anm. Den kan vara lösryckt ur en sammansättning sådan som **akertagher*. Jfr Kock, Svensk akcent II, 341.

Likaledes bör anföras *warn* 1.3 (A *wærn*). Möjl. föreligger öfvergången *vær* > *var* enligt professor Kocks regel, jfr SML. ljudl. sid. 8 och följ. Öfvergången kan ha försiggått i en sådan sms. som *laghwærn*. Naturligtvis skulle *warn* kunna vara felskrifning, men ett slikt antagande är ej nödvändigt mer för detta än andra till bestyrkande af denna öfvergång framdragna fall [2]).

Verbet 'äga', som förekommer 3 gånger, har i pr. *a*-vokal, såsom förhållandet är i motsvarande del af A. — I *man* 1.6 måste man väl antaga felskrifning för *mæn* (A *men*).

Vokalen *e*.

I tre undantagsfall användes *e*-tecknet som motsvarighet till urn. *e*: *awerkat* 2.6, *hanwerke* 2.15 och *med* 4.21.

Likaså förekommer undantagsvis *e* som motsvarighet till *i*-omljud af *a* i: *anherwe* 4.3, *byamen* 3.19, *tweggiæ* 2.16 samt i 'eller' 14 ggr.

---

[1]) För enkelhetens skull benämner jag sidorna med nummer 1, 2, 3, 4, så att 1 är = I a hos Maurer, 2 = I b, 3 = II a och 4 = II b. De mindre siffrorna utmärka raden.

[2]) Formen bör dock kanske helst uppfattas som en oomljudd sidoform till *wærn* 1.1.

I 'eller' beror naturligtvis *e* på den obetonade ställningen. På samma sätt skulle väl *e* kunna förklaras i de öfriga fallen, men de må förr fattas som godtyckliga skrifningar. Prep. 'med' möter 2 gånger med *æ*, och *byamæn* förekommer likaledes två gånger, liksom jämte *tweggiæ* en gång möter *twæggiæ*.

Pronomen 'den' möter i följande former: n. sg. m. *þen* 8 ggr, a. sg. m. *þen* 3.5, a. sg. f. *þe* 2 ggr, *þa* 1.10, d. sg. n. *þy(mere)*, 3 ggr, n. pl. m. *þe* 6 ggr, g. pl. *þera* 3.7, *þeræ* 2 ggr, d. pl. *þem* 2.12, n. pl. n. *þe* 2.18. Formen *þerre* 1.16 är g. pl., formen *þe* 3.11 a. sg. f. — Af pron. 'denne' möta *þetta* 4.5 mot *þæssum* 4.10 med *æ*. I former af 'den' beror naturligtvis *e* på den obetonade ställningen. — Af 'ingen' möter formen *engin* 3.22 med *e* mot tre former med *æ*.

Bokstafven *æ*.

Detta tecken är den regelbundna motsvarigheten till såväl urn. *ĕ*, ex. *bæra* 1.5, *fæ* 2.8, som till *i*-omljud af *ă*, ex. *alægger* 1.18, *kiæræ* 1.13.

Som motsvarighet till urn. *e* använder den del af cod. A, som motsvarar Fr., 4 gånger typen *e* (hvarjämte A använder den brutna formen *miezmanna* 5 ggr mot fragmentets *mæzmanna* och det en gång förekommande *mæþ manna*). I nio fall öfverensstämma här A och Fr. och visa båda *æ* som motsvarighet till urn. *ĕ*.

I fråga om det ljud, som är uppkommet genom *i*-omljud af *a*, visar det sig, att Fr. synnerligen regelbundet använder *æ*-typen. Såsom ofvan synes, möta endast 3 fall med *e* förutom ordet 'eller', som i 14 fall har *e* mot 3 fall med *æ*. Motsvarande del af A är här långt ifrån så regelbunden i sitt beteckningssätt, i det den använder *e* i många flera fall. Tecket *e* möter nämligen här (förutom i 'eller', hvilken konjunktion alltid visar *e*) 33 gånger, däri inberäknade former af 'äng' 10 gånger samt 'efter' 10 ggr. I SML. ljudl. ss. 12—16 har jag påpekat, hurusom i hds. A användningen af *e* som motsvarighet till såväl urn. *e* som *i*-omljud af *a* egentligen är bunden vid handskriftens förra del. Vid en jämförelse mellan Fr. och A kan man således påpeka, huru den hds., af hvilken ifrågavarande fragment är en del, i motsats mot A åtminstone redan i byggningabalken stadgat sin beteckning af *æ*-ljudet.

Af särskildt intresse är formen *ænx* 3.4 (A *anx*). Denna form styrker den af Siljestrand, Ordböjn. i Västml. I s. 32 omtalade formen *ængs*. Till förklaring af formen se Wadstein, Anm. af Siljestrand, Ordböjn. i VML. s. 229 och senare Tidskr. f. fil. 3. R. III s. 15, 16. — Typen *æ* möter vidare i låneordet *mikials mæssu* 1.4, *wælboin* 2.17 och 3 ggr i *þræskiptis*.

Vokalerna *o*, *u(v)*.

Ord i Fr. med *o* eller *u* i rotstafvelsen hafva ock resp. *o* l. *u* i motsvarande del af A, om man undantager pres. *kumber* 1.17 (A *comber*) och *oscurit* 3.18 (A *o scorin*). Växling *o* ~ *u* i samma ord förekommer ej med undantag af *coma* 2 ggr ~ pres. *kumber* 1.17 och part. *kumin* 2.18.

Liksom i A användas *u* och *v* efter en bestämd norm, jfr SML. ljudl. s. 35. Ex. *ankostum, allu, vpkasta*. Enda undantaget är *um* 3.3.

Vokalen *ø*.

Här är att anmärka den omljudda presensformen *høgger* 1.10 (A *hogger*), en form, som mig veterligen annars endast är påträffad i Dalalagen, se Brate, Dalalagens böjningslära sid. 35. Prof. Noreen har i akadem. föreläsningar ock påpekat en form hos Lydek. *heoger*, där man kanske har samma omljudda presensform, om nämligen *eo* = *ø*. Öfriga i Fr. af detta verb förekommande former äro *hogger* 1.8 och part. *hocgin* 4.21. Prep. 'genom' förekommer 3 ggr under formen *gønum*. Mot *gønum* 3.1 har A *ginum*.

Diftongen *ia* ~ *iæ*.

ia förekommer i *fiarþo* 2.4 (A *fiarþa*), *gialde* 2.1 (A *giælle*), *mikials* 1.4 (A *mikiels*), *sialfs* 1.20 (A *siælfs*). — Föröfrigt förekommer diftongen skrifven *iæ*, nämligen i former af 'gälla' 5 ggr (A 2 *iæ*, 3 *ie*), i *siæto* 2.3 (A *siatto*), i *spiæll* 7 ggr (A *ie*), i pres. af 'stjäla' 8 ggr (A 5 *iæ*, 3 *ie*). Någon sidoskrifning med *ie* förekommer ej.

I Fr. förekommer således *ia* 4 ggr, i A 2 ggr. I alla andra fall utom dessa fyra har Fr. *iæ*, A däremot 9 *iæ* och 14 *ie* (hvartill kommer *miezmanna* 5 ggr, där Fr. har obruten form med *æ*-vokal). Angående växlingen *iæ* ~ *ie* i A se SML. ljudl. s. 53. Skrifningen *ie* tillhör egentligen lagens förra del. Fr. visar, att dess skrifvare redan här stadgat sitt skrifsätt och undviker den onödiga skrifningen med *ie*.

Diftongen *iu*.

De enda skiljaktigheterna mellan Fr. och A äro *fiughur* 4.8 (A *fighur*, se SML. ljudl. s. 26) och *liuse* 4.12 (A *lysi*). Någon diftong *io* möter ej.

Anm. Det nekande adv. *ei* möter 12 ggr under denna form liksom i A.

Dubbelskrifning till framhållande af vokalens längd förekommer i följande fall: *[a]ar* 3.22 (A *ar*), *aar* 4.2 (A *ar*), *een* 3.3 (A *ensamin*), *reen* 4.18 (A *ren*), *reep* 4.4 (A *rep*), *owiis* 1.20 (A *owijs*). Att döma af det ringa materialet synes ett dylikt utmärkande af vokallängden ha förekommit oftare i den hds., till hvilken Fr. hör, än i A.

B) Vokalerna i icke hufvudtoniga stafvelser.

Växlingen *a* ~ *æ*.

1) Efter *a* i rotstafvelsen. — Här råkas alltid *a* så när som på två undantag. Ex. *alla* 1.17, *warþa* 2.21. De två undantagen äro *mæþ mannæ* 1.19 (A *miezmanna*) och *osklaghnæ* 3.9 (A *oslaghit*). Jfr *mæzmanna* 14 ggr, *oslaghna* 3.17. Fr. öfverensstämmer således här med A. Emellertid må framhållas, hurusom Fr. alltid visar *a* i *annar* 2 ggr, *annars* 3 ggr, *annat* 4 ggr mot A, som har *annær, annærs* och *annæt*. Om fda. *annær* se Wadstein, Tskr. f. fil.

3. R. III s. 1. Undantagen äro måhända båda felskrifningar. Dessa båda former äro äfven på annat sätt oregelbundna.

2) Efter *e* (slutet, långt) i rotstafvelsen. — Fallen äro blott *legha* 3.18, *a sea* 1.14, *þera* 3.7 samt med *æ* i ändelsen: *enæ* 3.9, *meræ* 2.22, *senæstum* 3.1, *þeræ* 3.12? ("undeutlich eines Risses wegen"), 4.3.

Alltså stå i Fr. 3 fall med *a* mot 5 fall med *æ*; i motsv. del af A möta 2 fall med *a* mot 5 fall med *æ* (*e*). Hos hds. A växla i detta fall ändelsens *a* och *æ* utan någon påtaglig regel, se SML. ljudl. s. 63, 64. Kanske förhållandet varit enahanda i den handskrift, Fr. tillhör.

3) Efter *i* i rotstafvelsen. — I regeln följer *a*, t. ex. *antima* 4.11, *ogilda* 2.7. Undantagen med *æ* i ändelsen äro endast *firi bindæ* 3.13, *innæn* 2.14, *liggiæ* 2 ggr, *minnæ* 2.22, *sinæ* 2 ggr, *wiliæ* 2.9. Inalles stå i Fr. 23 fall med *a* mot 8 fall med *æ*, i motsvarande del af A 10 fall med *a* mot 19 fall med *æ*. Fr. gynnar således mera *a* än motsv. del af A.

4) Efter *o* i rotstafvelsen. — Här följer undantagslöst (7 ggr) *a* i ändelsen, t. ex. *bondans* 4.6, *coma* 1.14. Förhållandet i A är enahanda.

5) Efter *u* i rotstafvelsen. — Här följer likaledes *a* undantagslöst (5 ggr) liksom i A. Ex. *Tiuþra* 4.13, *vndan* 4.6—7.

6) Efter *y* i rotstafvelsen. — Ändelsen har öfvervägande *a*, t. ex. *bya* 1.17, *fyrra* 1.3.

Undantagen med *æ* äro endast *synæs* 4.16, *synæs* 4.17 *synæmæn* 2.9. Inalles stå i Fr. 9 fall med *a* mot 3 fall med *æ*, i A 1 fall med *a* mot 9 fall med *æ*. Här visar sig tydligt, att Fr. långt mer gynnar *a* än hds. A.

7) Efter *æ* (*e*) i rotstafvelsen. — Vokalen *a* är öfvervägande, t. ex. *awerkat* 2.6, *bæra* 1.5, och *æ* förekommer endast i *kiæræ* 1.13, *Mælæ* 1.11, *næmnæ* 3.12, *tweggiæ* 2.16, *twæggiæ* 3.14, *ængæ* 2.19. Inalles stå i Fr. 12 fall med *a* mot 6 fall med *æ*, i A 3 fall med *a* mot 12 fall med *æ*.

8) Efter *ø* i rotstafvelsen. — Vokalen *a* möter 4 ggr, t. ex. *gøra* 2.8, vokalen *æ* 7 ggr (*bøtæ* 3.3 samt *øræ* 6 ggr). I A finns intet fall med *a*.

Det visar sig således, att hds. A i den del, som motsvarar Fr., rätt väl återger växlingen *a* ~ *æ* för handskriften i sin helhet (jfr SML. ljudl. s. 56—69), då *a* regelbundet uppträder efter *a*, *o*, *u*, under det att *a* och *æ* växla efter slutet *e* och efter *i* (ehuruväl i denna del af hds. *æ* dubbelt så ofta förekommer som *a*) samt *æ* är det regelbundna efter *y*, *æ* och *ø*.

I Fr. förekommer enligt föregående utredning regelbundet *a* efter *a*, *o*, *u* liksom i hds. A, hvaremot i motsats mot förhållandet i A *a* 3 gånger oftare än *æ* uppträder efter *i* och *y* och dubbelt så ofta som *æ* efter rotstafvelsens *æ*. Efter *ø* är emellertid *æ* öfvervägande, och efter slutet *e* väga *a* och *æ* ungefär jämnt. Alltså

är i Fr. *a* den öfvervägande ändelsevokalen efter de palatala *i, æ, y* i rotstafvelsen. Vokalharmonien är således här i Fr. långt från genomförd, ehuru man kan spåra dess verkningar.

Växlingen *i* ~ *e*.

Denna är strängt bunden vid bestämda regler. Balanslagen reglerar växlingen, och *i* förekommer i *i*-gruppens ord samt i *e*-gruppens ord med sluten stafvelse. Ord af *e*-gruppen med öppen stafvelse visa alltid *e*. Ex. *havi* 3.13, *akre* 4.13, *takin* 1.9, *giældis* 2.11. Ej ett undantag är antecknadt. Då *i* så regelbundet uppträder i slutna stafvelser, torde *e* i *hawer* 3.15 (A *hawer*) vara svarabhaktivokal. Emellertid är detta det enda fall, där den slutna stafvelsen ändas med ett *r*.

I fråga om växlingen *i* ~ *e* visar sig alltså åter skillnad mellan Fr. och A. Det förra håller sig undantagslöst till den uppställda regeln, under det att motsvarande del af A i *e*-gruppens ord med öppen stafvelse många gånger visar *i* i ändelsen. I Fr. är vokalbalansen i öppna stafvelser fullt genomförd i motsats till förhållandet i A. Angående växlingen *i* ~ *e* i handskriften A i sin helhet se SML. ljudl. s. 70. Denna handskrift visar i sin senare del vokalbalansen i öppen stafvelse mera noggrant genomförd än i sin förra del. Fr. är i afseende på växlingen *i* ~ *e* att likställa med MELL. och andra skrifter, som tillämpa den ofullständiga vokalbalansen. Se Kock, Fsv. ljudl. s. 255 ff.

Växlingen *u* ~ *o*.

Materialet är för ringa, för att några slutsatser skulle kunna dragas. Framför *m* står alltid *u*, t. ex. *akrum* 4.13, *gønum* 2.11. I öfriga fall råkas efter *a* i rotstafvelsen: *aku* 3.11, *allu* 4.9, *attu* 2.12, men *fiarþo* 2.4; efter *i*: *lindu* 4.18, *sinu* 3.5, men *þriþio* 2 ggr; efter *o*: *nocor* 3.3; efter *u*: *fiughur* 4.8, *kunnu* 2 ggr, *sculu* 2 ggr; efter *æ*: *mæssu* 1.4, *rættu* 1.7, *æru* 4 ggr, men *fæmto* 2.4, *hældo* 4.15, *siæto* 2.5; efter *ø*: *sacløso* 2 ggr, *þrangaløso* 3.4. — Af det ringa materialet att döma förekommer *o* endast i öppen stafvelse i ord af *o*-gruppen, hvadan man kanske kan se spår af vokalbalans. Endast i *nocor* förekommer *o* i sluten stafvelse, detta väl beroende på *o* i rotstafvelsen, liksom *ø* helt visst orsakat *o* i ändelsen i de 3 anförda fallen. Vidare måhända spåras verkningar af vokalharmonien efter rotstafvelsens *u*, på hvilket alltid följer *u* i ändelsen. Förhållandet synes således hafva varit detsamma som i A, där såväl vokalharmoni som vokalbalans tillämpats. Om växlingen *u* ~ *o* i hds. A se SML. ljudl. s. 91—95.

Anm. Endast en artikulerad form finnes, nämligen *bondans* 4.6, 7. I *deldenne* 1.19 har man naturligtvis ingen artikulerad form: *deldenne* är = *deld enne* (jfr A *deld̄ enne*) och står som motsats till *andre* 1.21.

Svarabhakti.

Svarabhaktivokalen är alltid *e*, t. ex. *aker* 3.1, *wilder* 2.2—3. Undantag bilda dock *ryuir* 1.3 och *rywir* 1.4, där *i* är hjälpvokal, sannolikt på grund af rotstafvelsens *y*.

I *sundr* 1.10 (A *sunder*) saknas hjälpvokal. Förkortningstecknet kan ju lätt vara uteglömdt.

II
Konsonanterna.

d är städse tecken för den tonande dentala explosivan, t. ex. *deld* 2.4, *bondans* 4.6. Jfr Maurer, Bruchstück, s. 432. — Undantagsskrifningar äro *mæd* 4.17, *med* 4.21 samt *wadstang* 1.6, jfr Maurer, Bruchstück s. 432, som dock blott anmärker ett 'med' med *d*. Dessa skrifningar synas tyda på öfvergång *đ* > *d* i slutljud, men fallen äro för enstaka, för att några slutsatser skulle kunna dragas. Ordet 'med' förekommer ännu 15 ggr och då alltid med *þ*.

I *hanwirke* 2.10 (A *handwirki*) och *hanwerke* 2.15 (A *handwirki*) är *d* bortfallet. Maurer, Bruchstück s. 432, synes antaga assimilation, ett antagande, som är möjligt under förutsättning, att första sammansättningsleden var obetonad. Jfr Noreen, Gesch. § 165 b).

Fall med inskott af *d* mellan *ll* och *r* kan ej med visshet påvisas. I *hælder* 4.14 (A *hellær*) behöfver man ej antaga något slikt inskott (jfr *hældo* 4.15), ej heller i *ogilder* 3.5, då man har *ogilda* 2.7 och *gild* 3.8. Hvad formen *wilder* 3 ggr (A *willer*) och *wilder* 2.2—3 (A *willer*) angår, kan naturligtvis ej afgöras, hur *d* är att uppfatta. Jfr Maurer, Bruchstück s. 432.

þ är regelbundet tecken för den tonande och tonlösa interdentala spiranten och motsvarar isl. *þ* och *đ*, t. ex. *þistla* 4.5, *liþ* 2.13. Fragmentet är således synnerligen regelbundet i användningen af *d* som tecken för explosivan och af *þ* som tecken för spiranten. Tecknet *đ* förekommer ingen gång, jfr Maurer, Bruchstück s. 432. Här har man en ny skillnad mellan Fr. och den del af A, som motsvarar Fr. I förra delen af hds. A (dit den bit, som motsvarar Fr., hör) växlar *đ* med *þ* såsom motsvarighet till isl. *đ* i ord- och stafvelseslut. Och igenom hela hds. A användes *đ* som beteckningsvariant till *d* efter *l* och *n*. I den del af A, som motsvarar Fr., råkas sålunda skrifningar sådana som *næmđ*, *delđ*, *wađstang*, *liđ*, *anbyrgđ* etc. jämte skrifningar med resp. *d* och *þ*. Likaså råkas här hos A sådana skrifningar som *gardsto*, *med* och *wardløsu*. Fr. öfverensstämmer mera med senare delen af hds. A, som där med få undantag använder *þ* som motsvarighet till isl. *đ*, men dock fortfarande använder *đ* som variant till *d*. Angående tecknen *d*, *đ*, *þ* i hds. A se SML. ljudl. ss. 97—108.

þ förekommer en gång med ljudvärde af *ts*, nämligen i *mæþ mannæ eþe* 1.19—20. Maurer, Bruchstück s. 439, antar närmast felskrifning, hvilket det ock torde vara. Emellertid må erinras om användning af *z* i stället för *þ*, *đ*, jfr Kock, Fsv. ljudl. s. 443 ff., och om den i Ögl. förekommande skrifningen *syþkini*, se Schlyters Gloss.

g motsvarar alltid isl. *g*, tonande explosiva, t. ex. *gøra* 1.14—15, *liggia* 2.8. — Om med *æng* 3.21, 4.1 afses ordet *egn* — 'fast egendom', jfr Maurer, Bruchstück 439—440, har man bevis på öfver-

gången *g* > *ng* i fragmentet. Maurer upplöser 4.8 förkortningen till *wang*. Ordet förekommer med *gn* 2 ggr.

I *anbyrþ* 4.7 (A *anbyrgđ*) är *gh* eller snarare *g* (se SML. ljudl. s. 110 och där anförd litteratur) bortfallet. I *bygþa tima* 2.17 (A *byrgþa tima*) saknas *r*. En slik förlust af *r* framför *gh* möter i Dalalagens *kasnawagir* och *bigher*, se Brate, Äldre Vestmannalagens ljudlära s. 83. Brate uppfattar formerna med tvekan som felskrifningar. Kanske bortovaron af *r* står i sammanhang med betoningen?

gh motsvarar öfverallt isl. spir *g*, ex. *burghit* 3.4, *lagha* 1.1. — Fragmentet visar sig således alldeles undantagslöst använda *g* som tecken för explosiva och *gh* som tecken för spirant. Lika regelbundet är A i den mot Fr. svarande delen, ehuru annars handskriften i sin helhet rätt många gånger använder *g* som tecken för spirant och omvändt några ggr *gh* som tecken för explosiva. Jfr SML. ljudl. s. 109—114.

j. Prepositionen 'i' skrifves alltid *j* (11 ggr). Dock en gång *i* 4.13 (i rubrik). A har alltid skrifningen *i*.

k och *c*. Dessa tecken gifva ej anledning till andra anmärkningar än af ortografiskt innehåll. *c* är beteckningsvariant till *k* och är såsom i A bundet vid vissa ställningar. Jfr SML. ljudl. s. 114 ff. Motsvarande del af A använder dock oftare *c*-typen, jfr Maurer, Bruchstück s. 432. Hos båda råkas visserligen alltid *sc* före hård vokal, men i A förekommer alltid *cl* (5 ggr) mot 2 *cl* och 4 *kl* i Fr., i A 7 *co-* mot 3 *co-* och 3 *ko-* i Fr., i A 1 *ca* och 8 *ka-* mot 8 *ka-* i Fr., i A 4 *cr* och 1 *kr* mot 5 *kr* i Fr., i A alltid *oc* mot 17 *oc* och 17 *ok* i Fr. samt i A 3 *sac* mot 3 *sak* i Fr. Såväl i Fr. som motsvarande del af A användes alltid skrifningen *sic*, liksom i ingendera skrifning med *c* före *u* möter. — Tecknet *q* förekommer ej i Fr.; det möter nämligen intet ord med ljudförbindelsen *kw*.

En enstaka skrifning med *cg* föreligger i *hocgin* 4.21 (A *hoggin*). Jfr hos Rydqvist IV skrifningar med *gk*, *ghk*, *kg*, *kgh*. — Formen *osklaghnæ* 3.9 (A *oslaghit*) får väl anses som felskrifning. Jfr emellertid skrifningar med *scl* för *sl* Kock, Fsv. ljudl. s. 68. Formen *oslaghna* möter 3.17.

l. Här må anföras formen *stiæl*, *Stiæl* 8 ggr. Långt *l* synes i Fr. regelbundet tecknas med *ll* i slutljud, att döma af *spiæll* 7 ggr och *all* 4.8. I presensformen *stiæl* har man därför nog kort *l*, som förklaras som analogi från första personen och ur oakcentuerad ställning. Jfr angående dylika presensformer SML. ljudl. s. 143—144 samt Kock, Arkiv N. F. IV 385 f. I SML. ljudl. lyckades jag ej förklara presensformen *will* med sitt långa *l* gentemot sådana presensformer som *dyl*, *hyl*, *qual*, *skil*, *stiæl* med kort *l*. Samma form *will* återkommer här 1.16. Professor Kock har föreslagit mig att fatta det långa *l* som analogi från inf. *wilia* med förlängdt *l*. Emellertid torde denna förklaring ej vara tillräcklig,

då ju sådana verb som *dylia, hylia* etc. också hade sitt *l* förlängdt i inf. Jfr sådana skrifningar i cod. A som *wælliæ, fyll, skiæll, hæll,* se SML. ljudl. s. 145. Och *dylia, hylia* etc. borde då likaså väl som *wilia* kunnat inverka på presens. Till förklaring af *will* torde man kunna antaga inflytande äfven från imp. *wilde,* nsv. 'ville', som hade långt *l,* jfr Kock, Fsv. ljudl. s. 398 och där anförd litteratur, Åström, Degersforsmålets ljudlära, där § 111 anm. 2 nämnes formen *villde* från Stockh. Hom. Om *l* i fsv. se Kock, Arkiv N. F. V s. 254 ff. I *dylia, hylia* etc. hade imp. kort *l* och infinitiven ensam synes således i dessa verb ej förmått påverka presens. Men i 'vilja' var presens utsatt för inflytande både från inf. och imp. och fick därför långt *l.* Af *sæliæ* förekommer i cod. A pres. *sæl* 5 ggr. Som pres. af detta verb i likhet med pres. af *vilja* var utsatt för dubbelt inflytande från inf. och imp., jfr isl. *sellda,* nsv. 'sålde', Kock, Fsv. ljudl. s. 398, borde man vänta sig pres. *sæll.* Emellertid har väl *sæliæ,* som i inf. hade samma vokal som *væliæ, quæliæ, dwæliæ, tæliæ,* rättat sig efter dessa verb. En enda gång möter för öfrigt i cod. A pres. *sæll* 124.11. — Pres. *scal* 4 ggr möter alltid med kort *l,* hvilket ju är etymologiskt berättigadt, ehuruväl formen är att bedöma som en pres.-form, jfr Kock, Fsv. ljudl. s. 415.

r. Här må påpekas formen *hwarr* 1.15 (A *hwar*), där *r* är dubbelskrifvet i slutljud mot den allmänna ortografiska regeln.

Bortfall af slut-*r* i ändelse förekommer i följande fall (jfr Maurer, Bruchstück s. 432):

1) hos substantiver: a) mask.: n. pl. *garþa* 2.7 samt gen. sg. *bya* 1.17, och *bya-* i sms. 4 ggr. b) fem. *a*-st.: g. sg. *Bygninga balker* 2 ggr, *bygþa tima* 2.17, *soknamanna* 3.6—7, *synæmæn* 2.9, ack. pl. *ængia* 2 ggr, *þistla* 4.5. Schlyter upptager sista ordet som mask. i ordboken till SML., i sitt stora Gloss. med tvekan som fem. I Nerkes folkmål är det fem. Ack. pl. *þistlar* i A ger stöd för antagandet af fem. 2) hos adj. nom. pl. m. *Alle, alle* 5 ggr, *sakløsc, sacløse* 2 ggr. 3) hos pronomen: n. pl. m. *þe* 6 ggr, a. pl. fem. *sinæ* 1.11. 4) hos verb: 3 pers. sg. pres. ind. *fa* 3.5, *vpkasta* 1.5 (Maurer, Bruchstück s. 432 r. 23 står genom tryckfel *vpkaste* för *vpkasta*), *kiære* 1.17, *Tiuþra* 2 ggr. 5) hos adv. och prep. *firi* 10 ggr, *iwi* 4 ggr, *v* 4.9, *æpte* 10 ggr.

Exempel på kvarstående *r* inom grupperna 1) 2) 3) 5) saknas. Däremot förekommer följande former med *r* af ord hörande till grupp 4): *fæller* 4.7, *Fæller* 4.20, *Tiuþrar* 4.18, *hælder* 4.14.

Huru det förhåller sig med ifrågavarande *r*-bortfall i cod. A i dess helhet, kan jag ej redogöra för, då jag ej hunnit företaga fullständiga undersökningar. I den mot Fr. svarande delen af A förhåller det sig annorlunda än i Fr. I grupp 1) är *r* borta utom i de från Fr. anförda fallen också i *wærne,* a. pl. f. (Fr. *wærn* 1.1); däremot har A kvar *r* i *þistlar.* I grupp 2) är *r* borta 4 ggr i n. pl. m. af 'all', men kvar föröfrigt. I grupp 3) är *r* borta

liksom i Fr. I grupp 4) har A alltid kvar *r*. I grupp 5) är *firi* utan *r* såsom i Fr. (ordet har kanske ej haft något *r*), men af 'efter' förekommer *eptir* 7 ggr, *ep*tir 2 ggr och *epti* 1 gg, af 'öfver' *iwer* 1 gg, *iwer* 4 ggr, hvarjämte *v* i Fr. motsvaras af *vr* i A. Af denna lilla jämförelse framgår, att Fr. vida oftare bortkastar *r* än motsvarande del af A. Af de 4 ord i Fr., som bibehålla *r* stå *fæller*, *Fæller* och *Tiuþrar* i satssammanhanget före vokal; *hælder* står i slutet af en sats.

Gen. pl. *þerre* 1.16 blir egendomlig och oregelbunden. Jfr Kock, Fsv. ljudl. s. 319 med not, där han anför g. pl. *þere* från hds. B. Formen i fråga heter annars i Fr. *þera*, *þeræ* 3 ggr.

I *[w]ægh leþis* 3.13 är ej *wægh* att fatta som en nom. med bortkastadt *r*. Förkortningstecknet kan lätt vara uteglömdt. Föröfrigt behöfver man ej antaga något skriffel, om man här har att göra med verbet *wæghleþa*. Meningen blefve då: *hwaþan þen* (sc. *aka*) *wæghleþis*.

t. I *siæto*, dat. l. ack. sg. fem. 2.5 är *t* förenkladt, jfr Noreen, Gesch. § 167 a). — Dessutom är att framhålla skrifningen med *t* i *tiuþer* och dithörande ord gentemot *þiuþer* etc. i A. Jfr Maurer, Bruchstück s. 432 och SML. ljudl. s. 107—108. — I *hwa*[r] 4.4 saknas *t*, såvida ej i den bortskurna kanten *rt* funnits sammanträngdt. Emellertid kan bortovaron af *t* förklaras af det följande *þ*. — I *gild* 3.8 (A *gilt*) har man ett *t*-löst neutrum. — *th* möter i *eth* 3 ggr (A *et*). Jfr SML. ljudl. s. 132 och där anförd litteratur. Formen *et* möter ej.

w förekommer i samma ställningar som i A, t. ex. *wald*, *giwin*, *hwar*, *swa* etc., jfr SML. ljudl. s. 133. Undantagsvis användes *u* för *w* i *Sua* 4.1 och *ryuir* 1.2.

Fr. använder något oftare förkortningar än motsvarande del af A. Vid en liten jämförelse har jag funnit, att Fr. ej så ofta förkortar *-um* som A, och att 10 ggr skrifves *sum* i Fr., som blott 1 gång har *sum*, mot *sum* i A, liksom föröfrigt åtminstone 8 ggr *-um* råkas i Fr. mot *-um* i A. Likaledes visar A omkring 11 ggr förkortning af *-er*, där Fr. har ordet utskrifvet. Å andra sidan har Fr. åtminstone 12 ggr förkortningstecken för *e* framför *r*, såsom i t. ex. *biter*, där A har ordet utskrifvet. Någon förkortning af både *e* och *r* i slutet af ett ord förekommer ej i Fr.; i fall af förkortning skrifves här i Fr. alltid såsom i det nyssnämnda *biter*. Inuti ordet möter en gång förkortningen *awerkat* 2.4. Fr. har 10 ggr *meþ*, A har ordet alltid utskrifvet. Föröfrigt förekommer förkortningstecken för nasal omkring 12 ggr i Fr., där A har nasalen utskrifven. En gång råkas förkortningen *hanwirke* 2.10 och 1 gg *giælde* 2.18.

Skulle jag söka sammanfatta de olikheter, som mest falla i ögonen vid en jämförelse mellan Fr. och A, skulle dessa kunna ordnas på följande sätt.

1) Olikheter i afseende på ljudläran:

a) Växlingen *a* ~ *æ* i ändelser. Här är i Fr. vokalharmonien ej tillämpad, om ock spår däraf visa sig. I A däremot är vokalharmonien genomförd.

b) Växlingen *i* ~ *e* i ändelser. Här tillämpar Fr. konsekvent den ofullständiga vokalbalansen. I den mot Fr. svarande delen af A märkas endast spår af vokalbalans.

c) Bortfall af slut-*r*. Här kvarstår i Fr. *r* endast 4 gånger, i A däremot 18 gånger, oberäknadt sådana fall som *vpcastar*, *eptir*, *iwir*.

d) Olika ordformer. Så har Fr. sådana ordformer som *man* (? felskrifning), *taghe*, *tiuþer* och dithörande ord, *bya*, *warn*, *ænx*, *annar*, *annars*, *annat*, *høgger* mot *men*, *teghe*, *þiuþer* och dithörande ord, *byiæ*, *wærn*, *anx*, *annær*, *annærs*, *annæt*, *hogger* i A. Här må ock anföras *agha* 2.31 mot *aghu* i A.

2) Olikheter i afseende på ortografien:

a) Fr. betecknar regelbundet *æ*-ljudet med *æ*, under det A jämte *æ* ofta använder *e*, liksom A jämte *iæ* äfven använder *ie*, under det Fr. endast skrifver ifrågavarande diftong med *iæ*. — b) Fr. använder aldrig *đ*. (Beteckningen i A med *đ* kanske dock i viss ställning är mer än en ortografisk nyck). — c) Fr. skrifver prep. 'i' med *j*, A skrifver *i*. — d) Fr. använder ej så ofta *c* som A. — e) Fr. utmärker oftare vokallängden genom dubbelskrifning. — f) En viss olikhet visar sig till sist i fråga om användning af förkortningar.

De ortografiska olikheterna lämnar jag åt sitt värde; jag känner ej, huru långt dylika olikheter böra tagas med i räkningen vid en jämförelse af ifrågavarande slag.

De olikheter, som tillhöra ljudläran, bli för mig af större vikt vid bedömandet af handskrifternas inbördes ålder. De bland handskrifterna från slutet af 1200-talet och från förra hälften och midten af 1300-talet, som hafva vokalbalansen endast partiellt tilllämpad, stå på äldre ståndpunkt än de från samma tider, som hafva lagen fullt tillämpad, jfr Kock, Fsv. ljudl. s. 324. Fr. visar sig således härutinnan yngre än motsvarande del af A. Hvad hds. A i sin helhet angår, har jag emellertid visat, att vokalbalansen afgjordt gör sig gällande i dess senare del, och det torde ha varit så, att afskrifvarens dialekt haft vokalbalansen så godt som eller nästan genomförd, men originalet icke. Denne afskrifvares dialekt skulle då i detta afseende ej stå på så mycket äldre ståndpunkt än språket i Fr., som har balansen genomförd.

Det är ett utmärkande drag hos hds. A, att den så pass regelbundet genomför vokalharmonien. Emellertid möta i handskriften åtskilliga oregelbundna skrifningar, där efter rotstafvelsens *æ*, *y*, *ø* visar sig *a* i ändelsen. Men i fråga om växlingen *a* ~ *æ* visar sig dock ingen sådan skillnad mellan lagens förra och senare delar som i fråga om växlingen *i* ~ *e*, om ock svårligen *a*

kan uppletas efter *æ*, *y*, *ø* på lagens 29 första sidor. Om originalet till A haft vokalharmonien genomförd, måste emellertid afskrifvarens dialekt skilt sig från originalets språk, och man finge då på grund af de rätt många skrifningarna med *a* efter *y*, *æ*, *ø* antaga, att i afskrifvarens dialekt den regelbundna växlingen enligt vokalharmoniens fordringar börjat störas genom begynnande utjämning, jfr Kock, Fsv. ljudl. s. 333. Att tänka sig, att afskrifvarens dialekt haft genomgående *a* i ändelsen, blir helt visst oriktigt, ty i detta fall skulle säkert *a* uppträdt mycket oftare, särskildt i handskriftens senare del, jfr förhållandet med växlingen *i* ∼ *e*. — I Fr. har man nu visserligen spår af vokalharmoni, men *a* i ändelsen forekommer 3 gånger oftare än *æ* efter *y* samt dubbelt så ofta som *æ* efter *æ*. Efter *ø* är dock *æ* öfvervägande. Detta, att *a* har öfverhand efter de palatala vokalerna, skulle kunna förklaras bero därpå, att en afskrifvare, hvars dialekt hade genomgående *a* i ändelsen, afskrifvit fragmentet, men då Fr. är så enhetligt och regelbundet till sin karakter, blir denna förklaring osannolik och antagandet af dialektblandning mindre tilltalande. Jfr. den regelbundna växlingen af *i* ∼ *e*, den regelbundna användningen af *æ*-typen, af *þ* och *d* etc. Fastmer torde denna växling *a* ∼ *æ* efter *æ*, *y*, *ø* i Fr. bäst förklaras genom antagandet, att språket i Fr. tillhör den tid, då vokalharmonien höll på att upphöra att verka, och då *a* i ändelsen fått öfverhanden. Det är under förra hälften af 1300-talet, som *a* och *æ* växla i ändelser, men ”från omkring midten af samma århundrade använda handskrifterna vanligen *a* i sådana ändelser, där isl. har denna vokal”, jfr Kock, Fsv. ljudlära s. 125. Där *a* och *æ* växla i ändelsen enligt vokalharmonien, förekom *a* oftare och bör därför genom analogi kunna undantränga *æ*-ljudet, jfr Kock, anf. arbete s. 333.

Som ofvan nämndes, har Fr. oftare slut-*r* borta efter vokal än motsvarande del af A. Det kvarstår endast i 4 fall. Detta torde ock visa, att språket i Fr. står på ett yngre stadium än språket i A. I yngre fsv. (1350—1500) är ju slut-*r* i regeln borta, jfr Noreen, Gesch. § 170: 4) b) *γ*), hvilket för några år sedan af prof. Noreen i akad. föreläsn. förklarats bero på inflytande från götadialekter.

Såsom af undersökningen framgår, är fragmentet synnerligt regelbundet till sitt språk och sin ortografi. Dock visa sig några oregelbundenheter, såsom beteckningen med *e* i 6 fall, där man i öfverensstämmelse med beteckningen för *æ*-ljudet i öfrigt närmast väntat *æ*, omljudet presens *høgger* vid sidan af *hogger* samt skrifningen med *ia* i orden *fiarþo*, *gialde*, *mikials* och *sialfs*. Man kunde i dessa oregelbundenheter i allmänhet se inflytande från originalet trots all noggrannhet från afskrifvarens sida. Stafningen med *e* för *æ* kan dock vara godtycklighet och behöfver ej uppfattas som inflytande från originalet. Och de dubbla presensformerna af 'hugga' ha kunnat stå vid sidan af hvarandra i afskrif-

varens dialekt. I *gialde* är *ia* helt visst arkaism, jfr 5 skrifningar med *iæ* af detta ord. Hur *ia* i de 3 andra undantagen är att betrakta, kan ju vara något ovisst. Materialet är för ringa, för att man skulle kunna bilda sig någon mening därom. Jfr emellertid Kock, Arkiv V 371 ff. Huru det 4 ggr kvarstående slut-*r* i de omnämnda presensformerna rätteligen är att uppfatta, kan ej gärna afgöras.

Handskriften A synes enl. Schlyter vara skrifven ej långt efter 1327, se Företalet till Södermannalagen s. II. Om, såsom väl antagligt är, språket i senare delen af handskriften är afskrifvarens språk, skulle circa 1330 i södermannadialekten vokalharmonien för *i* ~ *e* vara nästan genomförd, under det vokalharmonien för *a* ~ *æ* börjat rubbas i sina verkningar. Då nu enligt det föregående i Fr. den ofullständiga vokalbalansen för *i* ~ *e* är fullt genomförd och spåren af vokalharmonien vid växlingen *a* ~ *æ* äro svagare, synes man vara berättigad att draga den slutsatsen, att språket i Fr. tillhör en senare tid eller tiden närmare 1350[1]). Och fragmentets nedskrifning kan under alla förhållanden ej gärna ha försiggått mycket senare, då år 1358 MELL. omtalas som införd i Södermanland. Jfr Maurer, Bruchstück s. 430.

Huruvida Fr. härstammar från samma äldre handskrift som A eller ej, därom har jag ingen bestämd mening. Ingenting synes tvinga till det antagandet, att A och Fr. härstamma från olika håll. De öfverensstämma med hvarandra i vissa punkter, såsom i användningen af *u* och *v* såsom tecken för vokal och i användningen af tecknet *w*, liksom de ock äro hvarandra lika i beteckningen af långt slutljudande *l*. Omöjligt är naturligtvis, att Fr. skulle vara en rest af en äldre lagbok, jfr Maurer, Bruchstück s. 441 och 442 med noten.

Karlstad i november 1895. **Robert Larsson.**

Några anmärkningar om nordiska personnamn.

3. Ytterligare om betoningsförhållandet mällan föroch äfternamn.

De av mig i 11:te bandet av denna tidskrift gjorda anmärkningarna mot en av professor Kock framställd teori, enligt vilken tonlöshet även i forntiden skulle vara grunden till den föränder-

[1]) Då A innehåller Södermannalagen och Fr. utgör ett fragment af samma lag, har man skäl att antaga, att båda äro skrifna af sörmländingar, jfr Kock, Fsv. ljudl. s. 138, 499, och att båda representera landskapet Södermanlands dialekt. Sannolikt är då, att språket i Fr., som visar en yngre karakter, förskrifver sig från en senare tid än språket i A, som visar ett äldre språkstadium.

lighet, som utmärker förnamnen framför andra substantiv, hava av K. upptagits till bemötande i tidskriftens 12:te band s. 260 o. ff. Kock vidhåller i allo sin förut uttalade mening, men söker nu med skäl ock bevis upprätthålla den av mig angripna satsen, som från början av honom framställdes såsom självklar. K:s bevisföring synes mig emellertid lemna rum för många grundade invändningar ock har icke förmått rubba min övertygelse om ohållbarheten av denna tonlöshetsteori.

Min första ock principiella anmärkning var den, att då forntidens namnskick var mycket skiljaktigt från nutidens, bland annat därutinnan att det reala förhållandet mällan för- ock äfternamn var ett helt annat än nu, äller närmare bestämt diametralt motsatt, i ty att förnamnet då var den viktigare delen, det egentliga personnamnet, så har man icke häller rätt att utan vidare förutsätta samma akcentuering i forntiden som den nu gällande. Är namnskicket sådant, som det var här i Norden under medeltiden, så förefaller, åtminstone teoretiskt sett, ett uttal sådant som det nuvarande oförenligt med satsakcentueringens ändamål. K. erkänner riktigheten av mitt resonemang härutinnan, men i sak skall detta ingenting hava att betyda. Regeln, att de viktigare satsdelarne också få den starkare betoningen, gäller nämligen, såsom K. visar, icke undantagslöst. Detta är gott ock väl ock har icke av mig satts i fråga, men av det faktum, att så förhåller sig i det nuvarande språket, följer ju alls icke, att för- ock äfternamn bildade ett sådant undantag i fornspråket. Härmed är således intet bevisat. Man kan på denna väg aldrig vindicera mer än möjligheten av ett sådant förhållande, icke sannolikheten ock än mindre faktiskheten. Större vikt måste onekligen tillmätas en K. meddelad uppgift, enligt vilken den nyisländska betoningen i detta fall lär vara densamma som i övriga nordiska språk. För att kunna anses fullt konstaterad torde dock saken tarva något närmare undersökning. Att en sådan betoning *kan* förekomma i nyisländskan, ock att den kunnat förekomma i fornspråket, även om det normala uttalet varit det av mig såsom sannolikt angivna, är otvivelaktigt. Så kan ju även under hos oss nu gällande akcentuering förnamnet undantagsvis vara starkare betonat än äfternamnet. Trots de teoretiska grunder, som synas tala däremot, skall jag emellertid, med de förbehåll som framgå av det följande, gärna medge möjligheten av en med den moderna överensstämmande akcentuering i förevarande fall, möjligheten men icke häller mer.

Men härmed är icke mycket vunnet för den sak, som K. förfäktar. Tvistefrågans tyngdpunkt ligger enligt min mening icke här. Långt viktigare är det spörsmålet, huruvida för forntidens vidkommande även med det gjorda medgivandet kan uppvisas en tonlöshetsfrekvens tillräcklig att motivera så genomgripande förändringar, som förnamnen varit underkastade. För att åstadkomma sådana värkningar fordras tydligtvis, om tonlöshet skall vara or-

saken, att denna måste betydligt övergå andra substantivs. Även dessa kunna ju vara i saknad av satsakcent, ock somliga äro det ganska ofta [1]). Än oftare än substantiven stå, såsom var ock en lätt kan övertyga sig om, verben utan satsakcent. Så särskilt då preposition äller adverb följer omedelbart äfter, t. eks. *hålla före, ligga äfter, fara bort, låta illa;* så ock mycket ofta framför objekt, t. eks. *rulla klot, röka pipa, fälla tänder, föra stat, hissa segel* o. s. v. Trots den högst betydliga tonlöshetsfrekvensen utmärka sig, mig veterligen, verben i det hela icke genom någon högre grad av föränderlighet än substantiven. Jag ser häruti en tydlig fingervisning om tillrådligheten av mycken försiktighet vid användningen av tonlöshet såsom förklaringsgrund till allehanda ljudhistoriska företeelser. Även en ansenlig tonlöshetsfrekvens kan synbarligen vara utan all värkan. Kock *säger* nu visserligen, att det skall vara *"mycket* ofta", *"ytterst* vanligt" o. s. v., men i värkligheten äro hans anspråk så moderata, att dessa uttryck faktiskt för det mästa äro liktydiga med ett *någon gång, då ock då* äller dylikt. Så bland annat i fråga om den svagt betonade vokativen. Jag kan icke finna, att vokativen över huvud är så ytterst vanlig. Den är väl tvärt om den minst vanliga av kasusformerna, ock här är ju dessutom endast fråga om den svagare betonade vokativen. Om denna kasus oftare är starkt äller svagt betonad, tilltror jag mig icke att avgöra. Tonlöshetsgraden synes mig icke häller vara den lägsta möjliga. I två sådana uttryck som *tyst, gossar* ock *tyst, mina gossar* kan jag icke märka någon skillnad i substantivets betoning, men pronominet i det senare är märkbart svagare betonat. Sammaledes har enligt min uppfattning förnamnet i *Kalle Petersson,* vid normalt uttal, en lägre tonlöshetsgrad än i *vänta, Kalle.* Den vokativa tonlösheten gäller för övrigt icke endast förnamn, utan lika väl äfternamn samt, icke "jämförelsevis få", såsom K. uttrycker sig, utan en mängd appellativer. Jag inskränker mig till att påpeka öknamn, smekord ock skällsord. Dessa sista äro sannerligen icke få, ock de stå bestämt lika ofta som förnamnen i vokativ. Är det nu rimligt, att den vokativa tonlöshetens destruktiva inflytande skulle hava inskränkt sig till förnamnen ock lemnat alla andra vokativt brukliga substantiv oberörda?

Men, svaras förmodligen, förnamnen äro relativt obetonade icke blott i vokativställningen utan även i flera andra, s. 267 uppräknade fall. Vi övergå således till betraktandet av dessa.

Ett sådant skall enligt K. vara "omedelbart framför öknamn". Jag antager, att här menas binamn, bland vilka öknamnen ju endast bilda en grupp. Detta fall skall hos forntidens nordbor hava varit "ytterst vanligt". Binamnen äro så många, säger K.,

---

[1]) Min anmärkning härom i förra uppsatsen har råkat få en sådan formulering, att den onekligen *kan* missförstås, men lika säkert är, att den icke *behöver* missförstås. Allt beror därvidlag på den goda viljan.

de fylla en hel bok. Ja, det är sannt nog, att de äro många; de äro till ock med åtskilligt fler än som finnas upptagna hos K. Rygh. I en literatur med så utomordentlig personrikedom som den isländsk-fornnorska är det naturligt, att antalet skall bli stort. Men då det gäller att konstatera tonlöshetsfrekvensen, så ligger den avgörande vikten icke därpå, huruvida det var vanligt, att personer hade binamn, utan därpå huru ofta dessa användes i dagligt tal. Detta senare hava vi tack vare framför allt de isländska sagorna möjlighet att bedöma. Sagorna visa, att det i forntiden visst icke var "ytterst vanligt" utan tvärtom ganska ovanligt, att personer betecknades med förnamn jämte binamn. Det vanliga är, att förnamnet ensamt användes; binamnet, där ett sådant finnes, vidfogas endast undantagsvis. Regeln var, att äfternamn över huvud icke brukades i onödan. Därför är det i literaturen egentligen vid personers mera tillfälliga omtalande, som binamnen komma till synes. Så snart ingen förväksling äller ovisshet är att befara, inskränker man sig till förnamnet. Belysande eksempel härpå anfördes i min förra uppsats. De kunde lätt mångfaldigas. Den ene av Fóstbrœđrasagas jältar, skalden Tormod, har som bekant binamnet *Kolbrúnarskáld*. I Hauksboks redaktion av sagan förekommer detta binamn på fäm ställen, annars överallt, på hundratals ställen, endast *Þormóđr*. Sammaledes i Finnboga saga, där binamnet *hinn rammi* användes på summa sju ställen. Att frånkänna sagorna, som äro en så värklighetstrogen återspegling av forntidens liv, vitsord i detta fall, lär icke lyckas. Att i forntidens talspråk binamnens bruk var än sparsammare än i literaturen är, såsom förr anmärkt, högst antagligt. Allt nog, forntidens namnskick var sådant, att förnamnens tonlöshet omedelbart framför binamn, även om denna vore konstaterad, icke kan antagas hava haft någon nämnvärd betydelse äller värkan i här i fråga varande riktning.

Jag påpekade vidare det märkliga sakförhållandet, att binamn äller äfternamn nästan icke alls förekomma på runstenarne. K:s resonemang härom s. 262 är egendomligt. Han synes uppfatta resandet av dessa minnesmärken såsom en ren familjeangelägenhet, vadan binamns åsättande skulle vara onödigt äller till ock med olämpligt. Värkliga förhållandet är väl, att runstenarne, alldeles som gravstenar nu för tiden, visserligen i allmänhet restes *av* familjen, men ingalunda *för* familjen utan för allmänheten ock äftervärlden, ock därför måste det också vara lika angeläget då som nu, att namnen ditsattes noggrannt ock fullständigt. Att så även skett enligt den tidens uppfattning, därom kan man vara förvissad. Runstenarne äro därför särdeles ägnade att i den klaraste belysning framhålla förnamnens dominerande betydelse i forntiden, ävensom att visa, huru denna i en period, som ligger före den egentliga literaturens framträdande, var än mera prononcerad än längre fram i tiden. Att binamnet stundom kunde vara ett öknamn,

vilket såsom förklenande icke lämpade sig att anbringas på en minnessten, är sannt, men binamn äller tillnamn är, väl att märka, icke detsamma som öknamn. De flästa binamn innebära ingenting nedsättande, ock många av dem äro rent av hedersnamn, som äfterlevande just borde haft all anledning att utsätta på minnesstenen. Det visar sig dessutom tydligt nog, att våra förfäder även i fråga om öknamn voro mycket fördomsfria.

Ett ytterligare fall, då förnamnen voro relativt obetonade, är enligt K. framför äfternamn på *-son*. Att dessa i forntiden voro av en helt annan beskaffenhet än nu, såsom jag i min förra uppsats sökte visa, förnekar K. Jag finner ingen anledning att härutinnan frångå min mening. Huvudskälet för densamma är de isländska ock fornnorska handskrifternas vittnesbörd. Att särskrivning, t. eks. *Einars son* äller *sonr*, i dessa är nästan lika konsekvent genomförd som sammanskrivning i våra dagar, är en omständighet, som omöjligen kan vara utan betydelse. Så länge denna särskrivning är rådande i handskrifterna, kan sammansmältningen av *son* med det föregående namnet till ett äfternamn i nutida mening icke hava försiggått. På Island synes denna process icke hava börjat förr än på 1400-talet, i Norge troligen något tidigare. Ännu i t. eks. Flateyiarbók är, så vitt jag kunnat finna, särskrivningen regel. Handskrifternas vittnesbörd bekräftas ock av flera andra omständigheter. En oundgänglig förutsättning för riktigheten av min uppfattning är, att medvetandet om denna ordsammanställnings betydelse icke får visa sig vara på något sätt fördunklat. Därtill har jag icke häller kunnat upptäcka minsta spår. Aldrig finner man i forntiden några motsvarigheter till våra Petterssöner, vilkas fäder hetat något helt annat än Petter, än mindre naturligtvis sådana vidunderligheter som kvinnliga Petters*söner*. Vore dessa namntillägg äfternamn i vanlig mening, äller med andra ord sammansättningar likställda med nuvarande namn på *-son*, så skulle man vänta, att de i likhet med binamnen åtminstone någon gång kunde användas att ensamma beteckna en person, men det sker aldrig; förnamnet finnes där alltid. Ett annat anmärkningsvärt ock från nutida bruk avvikande förhållande är, att detta namntillägg kan skiljas från förnamnet genom ett äller flera inskjutna ord, t. eks. *Olafs saga Tryggva sonar, Ólafr konungr Tryggva son, Ólafr hét maðr Tryggva son*, vilket också kan formuleras *Ólafr hét maðr ok var Tryggva son*. Den appositiva naturen hos detta namntillägg framträder här särdeles tydligt. I denna ligger ock förklaringen till detta enligt vår uppfattning egendomliga bruk. Slutligen kan *son* i forntiden även intaga platsen framför fadersnamnet, detta icke blott i sådana fall då vi säga *son till Olof* i stället för Olofsson, utan lika väl då ingen särskild anledning till omflyttningen kan skönjas, t. eks. Morkinskinna s. 214[12] *sunr Grims*, Björgyniar Kalfskinn s. 44 b[28] *syni Halldors*. Alla dessa avvikelser från nutida bruk finna enligt min mening sin naturliga förklaring däruti, att forntidens

Tryggva son har sin rätta motsvarighet icke i ett nutida *Tryggvason* utan i ett sådant uttryck som *Johan Henriks bror*, för att använda ett gammalt eksempel.

Såsom bevis för sin motsatta mening anför K., dels att namnen på *-son* i Sverige under medeltiden bäras av frälsemän men icke av bönder, dels att nominativmärkets bortfall i *son* endast kan förklaras på ett sätt, nämligen av dess enklitiska ställning just i äfternamn på *-son*. Det förra argumentet erkänner jag, att jag icke förmår fatta, men då någon sådan skillnad alls icke finnes i Norge äller på Island, kan dess bevisande kraft väl icke vara synnerligen stor. Mot det senare är åtskilligt att anmärka. Det är som bekant icke endast i *sunr* utan i flera andra substantiv på *-nr* äfter kort vokal, som nominativmärket visar benägenhet att bortfalla, såsom *munr, vinr, konr* samt i namnen *Halfdan* jämte *Halfdanr, Dan* jämte *Danr, Auđun* jämte *Auđunr* (en gång: Dipl. norv. V s. 54[3]) samt *Hákon*. Skall bortfallet i *sunr* bero på tonlöshet, så blir det nödvändigt att anlita en annan förklaring för de övriga appellativen. Beträffande förnamnen skulle man enligt K:s teori i dem vänta allmänt bortfall av nominativmärket. Har den enklitiska ställningen i *sunr* haft en sådan värkan, så borde den proklitiska ställning, som dessa enligt K. intogo i forntiden, hava fört till enahanda resultat, men därtill visar sig som bekant intet spår utom i det nyss nämda fallet. Det är ju högst besynnerligt, att tonlöshetens invärkan visar sig så skarpt begränsad. Jag ser för min del häruti ett tecken till, att K:s teori är lika oriktig i fråga om *sunr* som om förnamnen. K. påstår vidare, att *sunr* alltid saknar *-r* i namn på *-son*, således *Sturluson*, icke *Sturlusonr*. Detta är alls icke händelsen. I handskrifterna är *sonr, son* i detta fall sällan fullt utskrivet. Det betecknas i allmänhet blott med ett *s*. Med vad rätt normaliserande täkstutgivare regelbundet utfylla detta med *son*, icke *sonr*, är svårt att veta. I Ágrip (Dahlerups avtryck) har jag funnit *sunr* i denna ställning oförkortat på sju ställen, men icke en enda gång *sun*. I Morkinskinna finnes både *sunr* ock *sun*.

Med all bestämdhet fasthåller jag alltså, att några äfternamn på *-son* i nutida mening icke funnos till i fornspråket, åtminstone på västnordiskt område, förr än möjligen under dess yngsta skede, ock att i följd härav icke häller i detta fall någon tonlöshet beträffande förnamnen kan hava ägt rum.

Att en sådan tonlöshet förefunnits, där den närmare namnbestämningen anger bostaden, t. eks. *Hallr á Síđu, Álfr ór Dǫlum*, är föga sannolikt, då denna lika litet som de nyss behandlade bildar några enhetliga äfternamn. Den nu gängse betoningen har väl tillkommit genom det starka analogiinflytande, som gjort sig gällande, sedan i följd av namnskickets utveckling en allmän akcentförsvagning inträtt i förnamn.

Jag anmärkte slutligen, att K:s tonlöshetsteori är otillfredsställande även ur den synpunkten, att den icke kan tillämpas på ortnamnen, vilkas föränderlighet är lika stor som förnamnens. Häremot tyckes K. icke hava något att invända. Han bekräftar det tvärtom genom hänvisning till ett äldre arbete, där han själv med avseende på ortnamnen antytt en förklaring överensstämmande med den, som i min tanke är den riktiga även beträffande förnamnen. Samma företeelse i dessa varandra så närstående klasser av egennamn skall således enligt Kock förklaras på två helt olika sätt. Av dessa kan, såsom K. själv framhåller, det ena äga full tillämplighet för båda klasserna, det andra icke. Jag kan icke se annat, än att detta måste vara ett förklaringssätt för mycket. Då nu det förra icke kan undvaras för ortnamnens skull, så borde det icke vara tvist om, vilketdera som är överflödigt. En särskild förklaring för förnamnen är icke behövlig, ock den av Kock framställda kan dessutom för forntidens vidkommande aldrig bli annat än högst tvivelaktig.

E. H. Lind.

A Danish and Dano-Norwegian grammar by P. Groth, A. M. Christiania 1895. VI og 143 sider.

Anmældelse med tillæg og tilbageblik.

Et par menneskealdre er forløbne, siden Rask skrev A grammar of the Danish language for the use of Englishmen together with extracts in prose and verse (Kbhvn 1830, på ny ved Repp 1846). Forlæggeren havde kun tilsigtet en ny, gennemset udgave af Fr. Schneiders Danish grammar fra 1803; men Rask opdagede snart, at derved kunde det ikke blive, og, skönt ikke alle ydre mærker af den tilfældige oprindelse er udslettede, blev hans arbejde et fuldt ud selvstændigt værk. Det har endnu betydning, dels som den første på sproghistorisk grundlag byggede fremstilling af vort modersmåls böjningslære [1]), dels på grund af den i de fleste af sprogprøverne gennemførte tonetegnsordning, der yder os kærkomne oplysninger om datidens, særlig om forfatterens, udtale af mange ord. Netop bogens videnskabelige præg gjorde imidlertid, at den siden blev stemplet som mindre brugelig for folk uden dybere sproglig fordannelse, og — særlig af hensyn til Englændere, der i anledning af jærnbaneanlæg opholdt sig i Danmark — udarbejdede derfor L. P. Thorup sin Danish grammar with a collection of words, expressions and easy dialogues (Randers 1861), hvorom jeg kun skal bemærke, at jeg beklager de jærnbanefolk, som i henhold til denne vejledning har prydet deres danske tale med udsagnsordenes flertalsformer, hvis ubrugelighed i omgangssproget dog var fremhævet både af Schneider og af Rask.

---

[1]) Med hans opstilling af navneordenes böjningsklasser jf. Lyngbys i Tidsskr. f. fil. og pæd. VI 52—58.

Den i overskriften nævnte sproglære mælder sig som beregnet såvel på lyst- og handelsrejsende samt købmænd som på hvem der af mere videnskabelige grunde vil studere dansk eller "Björnsons og Ibsens modersmål". Forfatteren, der vil være Arkivets læsere bekendt af bidrag til 3:dje og 4:de bind, synes nu at leve som sproglærer i New York, hvad der vel har sin del af skylden for, at bogen helt igennem er bleven et andenhånds-(til dels tredjehånds-)arbejde, hvis forfatters dygtighed væsenlig skal vise sig i valget af hans hjælpemidler, og hvis værd udelukkende må bedömmes efter dets praktiske brugbarhed. Når forfatteren særlig fremhæver Poestions skrifter, må det ikke overses, at dennes danske lydlære overvejende er udpluk af tre, herhjæmme næppe tilbørlig påagtede, småskrifter af C. F. Bruun (Horsens 1883—85) [1]; adskilligt didhørende hos Groth skriver sig derfor i virkeligheden fra Bruun. Med ublandet tilfredsstillelse genfinder jeg i Groths norske lydlære, om end i udstykket tilstand, det allermeste af Westerns i sproghistorisk — jeg kunde gærne sige i kulturhistorisk — henseende mærkelige afhandling om dobbeltformer (Arkiv IV 1—25).

Hvad udførelsen angår, vidner den både om greb på fremstillingen og om umiskendelig iver for en, så vidt muligt, nöjagtig behandling af det medtagne stof.

Efter en kort sproghistorisk oversigt og meddelelse af den fælles bogstavrække gives først (§ 9—80) en dansk lydlære, dernæst (§ 81—149) en norsk. I det næste afsnit (§ 150—246), der bærer overskriften "etymology", tages dansk og norsk under ét, men med angivelse af hvad der for forfatteren står som særlig dansk eller norsk; det er i hovedsagen en böjningslære med tillæg vedrørende ordföjning og ordstilling og med nogle få indskud af sproghistoriske forklaringer. Hertil slutter sig en kort redegörelse (§ 247) for den dansk-norske tegnsætnings afvigelser fra den engelske. De til sidst (side 132 ff.) meddelte "øvelser" smager måske vel meget af pædagogisk hakkemad, tilberedt efter den Ahnske eller en anden lignende "metode".

At den danske lydlære sammenligningsvis blev noget stemoderlig behandlet, var vel efter omstændighederne uundgåeligt. Det er kun enkelte bemærkninger, jeg her vil knytte til forfatterens udvikling.

Med rette advarer han (§ 11 anm.) fremmede mod at efterligne den *æ*-agtige udtale af langt *a*, der er så iørefaldende hos mange københavnske pigebörn og kvinder [2]. Når det hedder (§ 37), at i "den københavnske dialekt" udtales *b* efter en selvlyd som *v*,

---

[1]) er benyttede af Kock f. e. i Arkiv III 64 ff.; uden tvivl også af Mikkelsen. [2]) "Københavnerinderne" E. Jessen i Undersøgelser til nord. oldhist. 1862 s. 57; f. e. i *gade, male* "især kvinder og börn" Verner i Zeitschr. f. vergleich. sprachf. XXIII 184 anm. "Esbern snare, som udtales E. snære" (i Bakkehuset) Fr. Schmidts Dagbøger under 1807, Nanckes udgave s. 158.

vil dette i virkeligheden sige, at i ord som *købe* er denne lydovergang for længe siden trængt fuldstændig igennem hos det aldeles overvejende flertal af befolkningen hele riget over, så det kun er et forsvindende, fornemt, mindretal, der mener også til hverdagsbrug at burde udtale *købe* efter bogstaven, ligesom alle, der vil gælde for dannede, gör det med *købte* og *købt*, medens mange andre, ikke udelukkende Københavnere, siger *køfte* og *køft* (mere almueagtig *kefte* og *keft*), svarende til den sælandske bondes *køvte* og *køvt* (eller *kevte* og *kevt*; tillægsformen med stødtone) [1]. Overhovedet forekommer det mig lidt vildledende at tale om "den københavnske dialekt", som var vor hovedstads sprog én dialekt, eller i al fald uden nærmere at bestemme, hvad det er af det københavnske, man vil have betragtet som "dialekt". Ganske bortset fra de stadig indvandrende provinsboer (og Svenskere), der som oftest først i andet led bliver fuldstændig københavniserede, tror jeg, der særlig i en så stor by som København er al grund til, det flydende i grænserne på forhånd indrömmet, også i sproglig henseende at sætte en tredeling: den fine portion (både den ægte og den uægte) — middelklassen med sin mangeartede, forholdsvis solide dannelse — endelig den talrige hovedstadsalmue med sine mange forgreninger. For at tage et enkelt tilfælde (jf. Groth i § 28), er det ikke usandsynligt, at man foroven, og det er vist, at man forneden er på veje til at udslette lydforskellen mellem f. e. *vaje* og *veje*, hist ved at udtrænge "ej" (æg), — Jyden hos St. Blicher [2]) opfattede jo den nådige frues venlige tiltale *kvæj* (d. e. *kvæg!*) som *kavaj* —, her ved at udstøde *aj* (*bæjersk* o. s. v.). Den dannede middelstand derimod, i og uden for København, er hidindtil væsenlig uberørt af denne udjævningslyst: *maj* (med stød, deraf at *udmaje*) holdes bestemt ude fra *mej!* (stødt., bydeform af *meje*) og fra *mej* (uden stød, d. e. mig) o. s. fr.; hvilket for så vidt stemmer med norsk (jf. Groth § 93 f.), som dog her i andre henseender afviger fra dansk [3]).

Hvad angår *oj (åj)*, så har jeg endnu ved hundredårets midte hørt gamle bønder udtale *lojlig* (jf. Kalkar), *stoj, stoje* med en mellemlyd af *o* og *å*; men denne lydforbindelse har længe været i tilbagegang [4]) og er vistnok nu ved at uddø (selv i ord som *konvoj*), hvorfor det er tidssvarende, at navneordene *boje* og *koje* i Svend

---

[1]) *t* helt igennem af de fleste udtalt som *d*. — Moth siger i indledningen til bogstav B, at "iblandt" udtales *tabe, tabt* som *tave, taft*. Höjsgård i § 262 nævner *låft* (for *lovet*) som ubrugeligt på en prædikestol, og mærkelig nok anker en indsender i Fædrelandet 1857 n:r 9 over, at samme udtale da hørtes på det kongelige teater. Jf. Joh. Kok i § 53: *døft, taft* o. desl. "overalt" i Danmark blandt de mindre dannede. Sml. også Groth § 98 anm. 1. [2]) E bindstouw, Randers 1842 s. 29 f. [3]) I norsk er *a* i maj (mai) langt, og endelyden siges at være *i*. Om disse og lignende lydforbindelser se bl. a. Western i Wilh. Vietors Phonet. studien II (1889) 267 og Joh. Storm i Norvegia I 23. [4]) Baden i sin ortogr. ordbog 1799 har nysnævnte ord med *oi*, Molbech i sin håndordbog 1818 med *öi*.

Grundtvigs ordbog er ombyttede med *böje* og *köje* i Såbys (sml. Groth § 95). At den danske normaludtale af *öj* (*øg* i døgn o. s. v.) er *åj* eller i al fald lyder med en fra *å* udgået mellemlyd, kan jeg lige så lidt indrömme, som at vor mønsterudtale af *ej* (*eg* i egn o. s. v.) skulde være *aj* eller i al fald lyde med en fra *a* udgået mellemlyd, — hvor tit end navnlig det sidste er påstået af vore lydlærde med den fortræffelige Bredsdorff som førstemand (1817), og skönt det vel endog, gennem Sweet, er ved at gå over i den evropæiske bevidsthed. Efter min mening forholder sagen sig således: vi har to korte *æ*-lyd, sml. *trælle, træt, ret* med *tælle, tæt, let;* af disse er det den første, det toprikkede *æ* [1]), der høres i de dannedes udtale af *"ej"*, den sidste, det énprikkede *æ*, der høres i den sælandske bondes og til dels stadsalmuens udtale deraf [2]), idet fordelingen af de to *æ*-lyd i Sælandsken i det hele er meget forskellig fra den i Höjdansken (*trælle* udtales i hin = *tælle; vel* derimod som väl o. s. fr.). På lignende måde udtales *öj* af de mere dannede med et mere åbent *ö* (*tröje, töj* [3])), af bonden med et mere lukket, der ligger længre ned ad mod *ø*, hvilken mellemlyd jeg plejer at betegne ved *o* med én prik over.

Det er vel tilfældigt, at forfatteren som exempler på den af Rask og Lyngby såkaldte halvlyd for Dansken (§ 16) kun har *e* i ord som *gave* og *"tusinde"*, for Norsken (§ 87) tillige *e* i *tusen* (1000); men denne form — dog med stødtone for "enkelt tonelag" i norsk ("högton" i svensk) — kendes meget godt i dansk omgangssprog som forkortning af *tusende*, hvori vi endog har to "halvlyd", af hvilke den første lyder forskellig, efter som vi, mere bogret, udtaler *d*'et (da som i *tusen*) eller, mere naturlig, udelader det (da som det sidste *e*). Skönt tilfældene af de første iagttagere, Silfverstolpe (1811) og Bredsdorff (1817) [4]) og endnu af Lyngby behandles under ét, er der dog ingen tvivl om, at vi her har at göre med to forskellige lyd, af hvilke den ene minder om *e*, den anden om *æ* (ganske vist aldrig om noget nok så svagt *ø*), der i lydskrift kunde fortjæne hver sin betegnelse [5]). Såvel Rask som Rydqvist holdt de to lyd ude fra hinanden [6]); i Sverrig er vel i øvrigt den *e*-agtige hjælpelyd mindre udbredt end i Danmark: i Stokholm hørte jeg f. eks. *i må'rsè* tydelig udtalt med bitone på sidste stavelse. Det höjeste, der for Danskens vedkommende kan tvistes om, er, om den *æ*-agtige hjælpelyd i visse forbindelser er til stede eller ikke: de af Mikkelsen s. 209 anm. 1 omtalte

---

[1]) jf. Arkiv XI 184. [2]) At dömme efter Westerns ytring nysanf. sted, at tungen under frembringelsen "trækkes en smule tilbage", er det snarest denne *æ*-lyd, der høres i norsk *ei*. [3]) endda med en lille gradsforskel i de to ord, jf. Dahlerup og Jespersen i Dansk lydlære § 9 slutn. [4]) Sml. Schmellers klassiske Die Mundarten Bayerns grammat. dargest. (1821), hvor det nu så almindelige tegn, omvendt *e*, nok første gang er anvendt. [5]) Sml. Jespersen i Dania I 70 nederst. [6]) Dansk retskrivningslære s. 88 m. ned.; Svenska spr:s lagar IV 197 m. ned.

bydeformer skrives *handl! ofr!* men også *behandel! offer!* (dette flere gange i Sk. Rørdams oversættelse af det ny testament) o. s. fr. Det er værd at mærke, at stødtonen ligesom kuer eller kvæler halvlyden, hvorved den følgende halvstavelse (eller de følgende halvstavelser) drages nærmere op til hovedstavelsen; hvilket særdeles godt stemmer med stødtonens natur som oprindelig enstavelsestone [1]). I datider som *kendtes* (han k. ved mig, det k. på ham) er halvlyden tydelig nok; i den stødtonede tillægsform *kendtes* (han har eller er k. ved mig) er den betydelig svagere og forsvinder ofte — i sælandsk bondesprog [2]) altid: *kendts.* Det stødtonede forholdsord *over,* i almindelighed udtalt med kort *å*, lyder nærmest *åwr,* hvorimod halvlyden træder bestemt frem i *overleve,* idet stødet, som sædvanligt i sammensætninger, er gledet over på efterleddet. Tf. *védkòmmende,* hvor stødtonen falder på den bitonede stavelse, lyder i hurtig tale, idet *d* sædvanlig er stumt, næsten som *vedkomne,* en udtale, der træder os i møde i skrivemåder fra den nyeste tid som "vor *forekomne* vært" (1894), "min tilkomne bolig" og i Holbergs "*tilkómne* store ting" [3]).

Når J. F. Kinch i en i sin tid meget omtalt og omstridt bladartikkel [4]) med rette påstår, at tillægsformerne *fået, gået, slået* og *stået* [ofte udtalte fåeđ o. s. v. og da med *e*-agtig halvlyd for *æ*-agtig] i de fleste [jeg vilde sige: i alle] sammensætninger i følge svækkelsen sammendrages til én stavelse, så der høres [jeg for min del vilde hellere sige: så det næsten lyder]: *undgåt* [—đ], *afslåt, forståt [håndfåt],* så er det naturligvis også her stødtonen, der har virket overdøvende. For øvrigt misforstodes Kinchs "undgaat" allerede af Madvig [5]), der "tror, at man i virkeligheden, som også K. Knudsen mener, altid hører *fåt,* "gåt", hvad der, navnlig på grund af henvisningen til den norske sproglærde [6]), næppe kan forstås anderledes, end at Madvig sagde (mente at høre) ikke alene *fått,* men også *gått,* i hvilken anledning blandt andre Molbech stiklede på undervisningsinspektørens velbekendte bornholmske udtale [7]). Heller ikke Kinch gik ved denne lejlighed ram forbi, skönt han ikke havde mælet et ord om forkortning af *å*-lyden i hine sammensætninger, men indskrænket sig til den ganske rigtige be-

---

[1]) Herom har jeg för ytret mig i tillæg til Almueskolen 1856 n:r 18 sp. 14 f., efter at jeg tidligere i Den nordiske folkeskole 1854 sp. 47 havde fremstillet forholdet lidt anderledes. [2]) Sælænderen har *e*-lyd i hovedstavelsen. [3]) Mindre poetiske skrifter ved Liebenberg s. 104; jf. Arkiv XI 188 anm. 5. — Deraf atter former som *medliden* (se Kalkar), *nedladen* f. e. Bredahl Dramat. scener² I 9, *mådeholden* o. s. fr. Stødtonen har også været medvirkende ved afstumpningen af former som *barbér bårtskæ'r, [hå'rskæ'r], grossér;* men det må bemærkes, at når man først har én sådan form (for *barberer* o. s. v.), sejle de andre villig i dens kölvand. Sml. Dania I 72. [4]) Fædrelandet 1854 n:r 245. [5]) i et trykt omgangsbrev til de lærde skoler af $^{27}/_{1}$ 1855 s. 12. [6]) Den norske folkeskole II (1854) 324; jf. Knudsens senere udvikling i Håndb. i dansk-norsk sproglære (1856) § 278 ff. [7]) i Nogle ord om det, man kalder "retskrivning" 1855 s. 47.

mærkning, at af de fire usammensatte former er *fått* den eneste, der hidintil er bleven forkortet. Som Kinch oplyser, er denne form, — der synes mig nærmest dannet efter den hos almuen endnu ikke uddøde tf. *mått*, — temmelig gammel i dansk [1]); men den staar side om side med *faait (faaid)*, der er dannet i lighed med *gået, stået* (Arkiv XI 198 f.), og som det så meget mindre går an med Kinch at bortforklare, som bægge former fremdeles har fuld borgerret hos os, *fått* som den mere hverdagslige, der nødig bruges i höjtideligt foredrag eller i alvorlig poesi, men vel i den komiske (E. Bøgh). Uden al grund tillægger derimod Groth i § 17 (som dog dårlig stemmer med § 217 og 218) også os danske *slått* og *gått*; de er fuldstændig ukendte over hele Danmark undtagen måske Bornholm.

Blandt ord, hvor *e* betegner *æ*-lyd, opfører Groth (§ 12) "regjere, regjering", en påstand, der stammer fra Bruun (II 13 og 53). Tidligere har ganske vist, ved siden af *regere* og *regnere, regære* været temmelig udbredt (Arild Hvitfeld, Danske lov 1683 o. s. fr.), og jeg har truffet formen i embedsskrivelser til hen imod 1820; men intet er vissere, end at nu har en dertil svarende udtale kun hjæmme mellem bønder. I dannede kredse hører man derimod både *gerrig*, der stemmer med bondens udtale, og *gærrig*, der er fremkaldt ved *begære* og sandsynligvis i tidens løb vil fortrænge den ældre udtale. Når Groth (§ 26), med Mikkelsen o. a., forkynder *först*, foretrækker jeg og Bruun (II 18 ned.) *først* dels på grund af overensstemmelsen med *tørst, børste* (Rasks retskrivningsl. s. 172), dels fordi hele den sælandske sprogart har *ø (føst)*, medens den er splittet med hensyn til *brønd* eller *brönd*, af hvilke udtaler den første er bleven aldeles fremherskende i Höjdansken. Overhovedet er der, inden for de samme kredse, ikke nær så stor vaklen i brugen af *ö* og *ø*, som enkelte nyere forfatteres udsagn kunde forlede til at tro.

Det er næppe mange danske, der med Groth (§ 24) udtaler *lurvet* med *u*-lyd. Snarere er der nogle, der har *o* i *fuske, tusk* (farven og i tuskhandel), som altid i *busk, dusk*, medens andre har *u*, som altid i *huske, kusk*. Selv i *skudt* (= Bruun II 11) er jeg bange for, at *u*-lyden i længden ikke vil kunne holde sig som höjdansk udtale, medens der foreløbig ingen fare er for *budt* og *brudt*; i navneordet *skud* klinger den bogstavrette udtale allerede halv bondeagtig (skönt vi alle bruger den i *bud, brud*). Hele bevægelsen synes udgået fra den datid *skod* (stødtonet kort *o*), der af

[1]) Se også f. e. privatbreve fra 1532 i Vedel Simonsens De danske Ruder I 231[16] og 232[8] "haffue *ffot*" (Anne Rudsdatter) samt 236[12] "haffuer *faatt*" (hendes foged i Halland). Sml. for svensk Rydqvist I 127 og Söderwall I 229 a. — Når Anne Rudsd. s. st. 232[7] skriver "det hauer *stot* meg store peninge", må det læses *stått* og er da vel påvirkning fra hinsides Sundet. En nyere efterdannelse er svensk *förslått* (Dalin), hvorfra Almqvist tager afstand i Tre fruar i Småland III (1843) 80; jf. Knudsens Håndb. s. 487 (blandt rettelser).

Rask [1]) betegnes som "den københavnske udtale", men der dog heller ikke, så lidt som den københavnske almues *fros* (langt *o*), var ganske ukendt uden for hovedstaden.

Grundfalsk er det, at vi nogen sinde skulde udtale "frygt" med *y*-lyd (§ 27). Fejlen er her Poestions (Die Kunst die dän. Spr. zu erlernen s. 9 ned.), som på den tankeløseste måde har afskrevet dette og tre andre ord efter Bruun (II § 8), der har dem alle som eksempler på, at kort *y* "går over til den nærmest beslægtede åbne vokal".

§ 22 under 3) er formet, som fik man der alle de ord med kort *o*-lyd, udtrykt ved sit eget tegn, der ikke falder ind under de to foregående punkter; dette er dog ingenlunde tilfældet, se *mos, hos, orm* o. s. v. hos Poestion s. 8 (af Bruun II § 23), hvor dog *biskop* helst måtte udgå. I § 46 under 2) er glemt et eksempel på *đ* for ved *j* (*tredje*, en *smedje*). Jeg for min del vil på det bestemteste fraråde enhver fremmed at udtale navneordet *ynde* anderledes end det ens udseende udsagnsord, såvelsom at udtale navneordet *færd* med kort *æ* og lydeligt *d*, skönt jeg ved, at i det mindste den første af disse forskrifter (i § 47) stammer fra Bruun (II 34 jf. 35). I daglig tale lyder *også* (§ 65) *åsse*, som rigtig betegnet af Poestion s. 29.

Så enig jeg er med Groth om grundreglen (§ 70) for tonefaldet i sammensatte ord: hovedtonen (fortis, ') i første led, bitonen (semifortis, `) i [ikke altid på første stavelse i] andet, så uenig er jeg med ham om nogle af de opstillede undtagelser (i § 71 og 74), til dels stammende fra Bruun. Der kan være tale om vaklende betoning af *frimodig* (frímòdig eller frimódig), *vanartig, medlidende* (oftest medlídende), *særdeles, desuagtet, desangående* (oftest desuágtet, desangå'ende) og *misundelse* (oftest misúndelse) [2]); men jeg kan aldeles ikke gå ind på udtalerne *hævngérrig* (= Bruun III 15_8), *undtágelse, undvígelse* (mod Bruun III 22) [3]) som hjæmmehørende i almindelig höjdansk. Forfatterens eget påhit er det nok, at vi danske skulde sige *kórtvàrig*, men *langvárig!*

Man tillade mig her at indskyde et par bemærkninger!

Det lader sig ikke nægte, at fremsigelsen af et sammensat ord med dobbeltbetoning: en hovedtonet og en bitonet stavelse, stiller större krav til den talendes åndedræt og til hans tid, end af et med enkelt betoning, kastet fremad mod enden og i længere sammensætninger med en nogenlunde ligelig fordeling af toneløse

---

[1]) Retskrivningsl. (1826) s. 18 og 282; sml. Lyngby Udsagnsordenes böjning i jyske lov s. 83 f. — Fra min ungdom har jeg bægge de ovennævnte udtaler såvelsom *bod*, ja *brod* optegnede på Holbæks amt, dog mest som hørte af Folk "lidt uden for bondestanden". — Ingemann i De sorte riddere (1814) 7:de sang rimer *opskod* på *stod* og *fod*. [2]) I betydningen *once* siges og skrives *én gang* (een gang), som hos Poestion og Bruun. [3]) Om norsk betoning af ord med denne afledsendelse se Groth s. 54 øverst og Brekke i Indbydelsesskrift 1881 s. 49.

stavelser for og bag sig. Heri ligger en fristelse for den vedkommende til at lette sig udtalen ved, fra først af egenmægtig, at foretage en sådan fremskydning, især om han hører til dem, der har, eller indbilder sig at have, forholdsvis meget, han skal have sagt i et knapt tilmålt tidsløb. Men hvad der således lidt efter lidt får fæstnet sig som vane hos en eller anden snævrere kreds af fagmænd eller hos visse ualmindelig livlig anlagte dele af befolkningen, kan muligvis efterhånden — jo sikrere jo stærkere samlivet mellem de forskellige stænder eller landsmandskaber udvikler sig — bane sig vej til andre, videre samfundslag, og der måske mødes med en underström af magelighed, der begynder at føle sig besværet af den nedarvede udtale i længere orddannelser eller overført på nyere dobbeltsammensætninger o. desl.

Intet under altså, at særlig Københavns præster så langt tilbage, jeg kan huske dem, har yndet betoninger som: *indstífte, tilbéde, tilbýder, tilgíve, tilkǽmpe sig, opdígtet, omvénde sig, helliggö're, ødelǽggende, ødelǽggelse, opfø'relse, indstíftelse, udgýdelse, opmúntring, ligegýldighed*[1]). Fra kirkesproget stammer udtalen *korsfǽste*, der til dels har medført *stadfǽste* (for stádfæ'ste), som endog høres af sælandske bønder, der ellers i det hele taget har holdt hvad jeg vilde kalde den gamle betoning ved magt og i ære, og ikke alene har overført den på sammendragninger som *káskə* (jf. Groth § 133 slutn. fra Norge), *må'skə* (i fællessproget *måské*), men også på fremmedagtige dannelser som *týverì* o. lign., ja på rent fremmede ord som *áwìs* (bægge selvlyd lange)[2]), *krétur* (*e* kort, *u* langt), *kápəlan* (bægge *a* korte)[3]). Det kirkelige *helliggö'relse* har til dels medført *retfærdiggö'relse* (med tre toneløse stavelser for, to bag) for *retfǽrdiggö'relse*, medens næppe nogen endnu vilde bruge den ny betoning i *óffenliggö'relse* eller i *umýndiggö'relse* og *mistǽnkeliggö'relse*, i hvis forled forstavelsen for længe siden har mistet tonen. For resten vil mangen en, der til hverdagsbrug betoner *tílbède, tílbèder* (også som navneord), kunne gribes i dog at sige *tilbédelse*, medens andre, der beholder *tílbèdelse*, dog vilde sige *tilbédelsesvæ'rdig*[4]). Almindeligt er: *íld-* eller *gúldtilbèder, ménneske-* eller *hélgentilbèdelse; hélligdagsanòrdning* (3:dje stavelse for det meste kort og da uden bitone) af *ánòrdning* (*o*, i bondesproget udtalt som langt *å*, stødtonet)[5]).

Det er vel næppe tilfældigt, at vore letbevægelige, opvakte Fynboer synes at være de af vore provinsboer, der er, og sand-

---

[1]) Jf. Mikkelsen s. 68 anm. 2 og min Udsigt s. 86. [2]) Jf. Joh. Storm i Norvegia I 49. Jeg har også hørt *awvis* som af *afvise*. [3]) Af *kapél*, tidligere kapelle, hvoraf *Kapelegå'rde* på Københavns amt, ganske urigtig skrevet "Kappelev".

[4]) *tílbèdelsesvæ'rdig*, jf. *tíltræ'delsespræ'(di)ken*, danner dog en fuld sammensætning, fordi også *værdig, præ(di)ken* får stødtone, hvad ordene ikke har som selvstændige. — *Ihændeháver, iagttáge, vedligehólde* og *tilsyneládende* Mikkelsen § 36 II a vilde jeg betone *ihǽndehàver, iágttàge, vedlígehòlde* og (til dels) *tilsýnelàdende*. [5]) Sml. Mikkelsen i § 38 C.

synligvis længe har været, mest tilböjelige til at kaste tonen fremad. Den ældre Pontoppidan har vistnok i sit for hans tid udmærkede sprogværk på dette punkt ubevidst ikke været så lidt påvirket af sin fødeøs dialekt [1]). Næst at henvise til min Udsigt s. 20 jf. 36, skal jeg her anføre nogle eksempler, optegnede efter folkemunde 1855: *genskýe* en [2]) og deraf *genskývèj, grovǽ(d)ende* (med særegen udtale af *nd*), *garnvínde* (ligeledes), *vrangvíllig, kømá* (bægge selvlyd korte) d. e. kødmàd, *karklú(d), hal(v)hýning* [3]), *halå'ting* d. e. hálvòtting, *for en ufǽrd!* for ikke at tale om *porrélö'j* (en art løg) med forlænget *e* [4]).

Upåtvivleligt høres et og andet sådant også andre steder, f. e. i Jylland [5]), men (bortset fra stednavnene) næppe nogetsteds i den udstrækning.

Under alle omstændigheder, hvis der nogen sinde har været nogen egn i Danmark, hvor man i naturlig tale betonede [6]: *husgúd* (med bægge *u* korte, eller måske med det sidste langt?), *idréven* (første selvlyd kort, anden snarest lang), — på Sæland har det ikke været. Der har det altid lydt: *húsgùd* (oprindelig første *u* langt, andet kort [7])) *ídrèven* (opr. bægge betonede selvlyd lange [8]). Og jeg skönner ikke rettere, end at det er denne akcentuering, f. eks. i *på'fø're, tilby'de, módgàng, árbèjd,* der allerede 1671 forkyndes af S. Povelsen Gotlænder [9]) som den normale for skriftsproget, om han end kendte den anden, og om han end var villig til på visse punkter at give slappe töjler, ikke alene med hensyn til *urólig* (der sagtens var i frembrud), *hovmódig* o. lign., men også over for bestemte former som *surdéjen, arbéjdet(!)*. Vitterligt er det, og ofte påtalt, at vore digtere altid har taget sig den ting overmåde let, så Kingo nøder os til at læse: *oplýse, imå'le, tillúkte;* Brorson: *opsvínge, opvǽkker;* Wessel (Krlh. ud. str.): *opsǽttelse* [10]), *mistánke* (A. E. Boye 1832); Øhlenschlæger (Nord:s guder): *opdírker;* Grundtvig: *urókket;* Ingemann: *oplø'ftet;* Overskou: *genkénde, indtrǽde,* og således fremdeles i det uendelige [11]). Også ad denne vej kan et og andet være gået over i talesproget (jf. *husvále, velsígne* og ofte *bagtále, trolóvet,* det sidste påvirket af *forlóvet*).

---

[1]) Se uddraget i Arkiv III 59. — Gerner i Epitome phil. Dan. 1690 s. 32 dadler Fynsken bl. a. for "akcenten f. e. *skorsténen*". [2]) Fra det nordøstlige Sæland har jeg *génsky'de* en; se ordet i Molbechs Dial.-leksikon s. 161 øverst. [3]) Se Molb. anf. st. s. 191 nederst. [4]) Dette også fra Nörre- og Sønderjylland, se Jenssen-Tusch Nordiske plantenavne s. 281. [5]) Varming i Det jyske folkesprog s. 21 øv. og i Saml. til jysk historie og topogr. I 19, hvor dog ikke alle de anførte eksempler tör regnes for særlige jyskheder. [6]) Jf. Arkiv III 58 ff. [7]) Således vilde det endnu være i Sælandsmålet, medens de fleste dannede, ved en sen overgang, har forkortet forleddets *u*. Kun på Bornholm har jeg hørt *gud* udtalt med lang selvlyd. [8]) Den oldnord. regel om selvlydens korthed i *drifinn* kommer her ikke i betragtning, jf. Wimmers læsebog[4] s. XVII ff. — I sælandsk vilde nu *i* være langt, *e* snarest kort (bægge med stødtone); omvendt i höjdansk *i* kort, *e* langt og med stødtone. [9]) Prosod. Dan. s. 381 og 384 f. jf. Arkiv III 56 ff.; Thortsen Metrik I 83. [10]) næppe at forklare som norskhed; sml. også Hofgård Omrids af lydl. 1890 s. 86. [11]) flere eksempler se hos Varming sidstanf. sted.

Det lader sig heller ikke nægte, at raptungede Københavnere slipper næmmere og hurtigere fra deres *Kongens-håve*[1]), *Langelinje, Landbo-hö'jskòlen* med al tonevægten kastet over på efterleddet, end vi tungmælede sælandske landsbyfødninge fra vort *Kóngens háve, Lánge línje, Lándbò hö'jskòlen,* der i lydlig henseende næppe føles som sammensætninger [2]).

Takket være Dahlerup og Jespersens lydlære giver Groth (§ 76—78) en kort og klar fremstilling af stødets natur og forekomst. I et indskud efter Jessen (Dansk grt. 1891 s. 67 ned.) er indløben den slemme trykfejl (s. 27[3]) af *h* for *l*. Det bemærkes ikke, at stødet undertiden holder sig i forleddet af sammensætninger (*ståplads* o. s. v. se Mikkelsen s. 79 f.). Hvad dets indtræden i efterleddet angår, hvorpå ovenfor er givet adskillige eksempler, skal jeg indskrænke mig til den bemærkning, at når en æret landsmand mener at have iagttaget[3]), at brugen deraf stadig breder sig, så ligger heri nærmest den sandhed, at afvigende dialektudtaler mer og mer trænges til side af det på sælandsk underlag byggede dannede talesprog, der i höj grad ynder stødtone i sådan stilling (i *våbensamling* o. dsl. er stød på tredje stavelse ingenlunde uhørt). Naturligvis er det ikke min mening at nægte, at jo den höjdanske udtale allerede tidlig i mange stykker har fjærnet sig fra sit sælandske udspring. Pontoppidan erkender omtrent 1648[4]) de dannede (cultiores) Sælænderes sprogbrug for mønstergivende; men Gerner i sin Epitome 1690 (s. 33) stempler Sælandsken som "for bred og undertiden stønnende". Ved det første har han formentlig sigtet til udtalen af de fleste lange selvlyd, ved det sidste nærmest til stødtone i forlængede stavelser: i *døtre, særk, ar(r)ig* o. m. a., hvor sådant ikke fandtes i "det bedste sprok, rensed for alle dialekter" (s. 30).

Ved hjælp af ypperlige forarbejder har Groth givet en tilfredsstillende skildring af lydforholdene i norsk, særlig også af forholdet mellem det enkelte og det sammensatte tonelag (§ 134—38). I så henseende betyder det intet, at vi danske ikke har stød i det hebraiske *am(m)en,* eller i bestemt form *svalen* (på en bygning), idet vi, ved sammenblanding med et andet *svale* (kølighed), har fået en svag form[5]) af ordet (sml. Rydqvist II 179 f.). Hvad det hernede vil falde de fleste vanskeligt at opfatte, er den fine forskel i lyden af *kokken,* efter som det kommer af

---

[1]) I og ved Helsingør siges på samme måde *Grönne-håve* (for Grö'nnehåve med stød på *a*).

[2]) *Kalundbórg* (forleddet oprindelig at læse *Kál-ùnd;* nu af almuen til dels udtalt *Kalumbå'rə* med stød på det lange *å*) hed för *Kálundbòrg,* som jeg endnu efter 1850 har hørt af gamle Røssinger (Refsnæsboer). Jf. Peder Pårs! Lignende overgang i udtalen af andre sælandske bynavne.

[3]) Broberg i Manuel de la l. Danoise s. 73 f., jf. Arkiv III 79 f. [4]) Gramm. Danica s. 128; udkom først 1668; men senere tillæg er kun side 368—85. [5]) hvis denne ikke snarere er udgået fra flert. *svalir,* der omtales i norske huse: Guđmundsson Privatboligen s. 100 ff.

kok eller af *kokkè* (kokkekone, alt anført af Knudsen i Håndb. § 636), fremdeles af *vesten*, efter som det er best. form af klædningsstykket eller betegner verdenshjörnet (nævnt som prøvesten for udlændinge af Joh. Storm i Forh. i Vidensk. selsk. i Kristiania 1890 s. 286), mellem *lægger* (af at lægge) og *lægger* (norsk flert. af en læg), *sætter* (udsagnsord) og en *sætter* o. s. fr. For min egen person tror jeg dog, det ikke så ganske var selvbedrag, når jeg for en menneskealder siden fremsatte den påstand [1]), at der i dansk høres en forskel i udtalen af f. e. *stikker* (udso.) og en *stikker* (i kortspil), af *brikken*, efter som man går ud fra ubest. form brik eller brikke, af *asken* (af en ask) og *asken* (af aske), *masken* (best. form af mask) og *masken* (handlingen at maske), *tørsten* (best. form) og *tørsten* (det at tørste). At jeg her skulde være hildet i noget særligt "Kalundborgjysk", kan jeg så meget mindre antage, som det kun er i *vestjysk*, vore sproglærde har fundet stødtone i slige ordformer [2]). Overhovedet er det ikke min mening, at der i denne, formentlig almendanske, udtale af sådanne oprindelige enstavelser skulde skjule sig mere end en svag antydning af, en ligesom i væksten kuet spire til en stødtone. Medens altså enstavelsen drager endelsens *n* eller *r* til sig, idet hjælpelyden noget nær forsvinder (udtalt næsten *stĕgr, masgn, tørsdn*), er denne mindre undertrykt i de tilsvarende tostavelser (en *stĕg'r, masg'n, børsd'n* o. s. v.), ligesom der i disse dvæles en kende mer på hovedstavelsens selvlyd, hvilket vil være mest fremtrædende for ved udlydsforbindelser som *-sk, -st*.

Ord som *aksl* skulder og *aks'l* på en vogn, bægge skrevne aksel (*aws'l* i Sælandsk og Vendelbomål, uden stød) kan dog ikke i vor udtale holdes ude fra hinanden, medens de lyder forskellig i svensk og norsk [3]); ikke heller skelner vi, som Normændene (Løkke Modersmålets forml. 1855 § 70) ved betoningen *anker* skibsanker fra *anker* et mål.

Vender vi os til forfatterens behandling af de enkelte ordklasser, må det indrömmes, at han har forstået at sammentrænge et rigt stof på et forholdsvis lille rum. Også her tager mine bemærkninger så godt som udelukkende sigte på den rent danske side af æmnet.

Når det i § 194 forsikres, at ejestedordene aldrig kan forbindes med tillægsordenes bestemte kendeord, holder dette ikke rigtig stik; thi både i höjere stil og i daglig tale overtrædes reglen ofte, som alt antydet af Mikkelsen s. 308. Naturligvis kan i stedet for *min, dit* o. s. v. sættes en hvilken som helst ejeform, sjælden et påpegende stedord *(denne, hin)*. Intet er almindeligere i vore salmer, ældre og yngre, end forbindelser som "dit det ny Jeru-

---

[1]) i Den nordiske folkeskole 1854 sp. 62. [2]) Varming Det jyske folkespr. § 64 og 162, Lyngby Sønderjysk sprogl. s. 11 og især Thorsen Nørrejysk lydlære (1886) s. 77. [3]) Rydqv. IV 211; Hofgård Omrids § 46; jf. Ross under *aksel(e)*.

salem", "dit blods den dyre vin", "dit ord det rene"; fremdeles "bølgernes det vilde stormløb" Lembcke Shsp.² V 239 ned., "sorgens den sorte ørken" (Frimodt), "hjæmmets de stille glæder"; "i denne den stille uge" H. Ussing Evangel. foredrag s. 123 f. Når Skat Rørdam i Lukas 7, 47 har "hendes de mange synder", er det ordret gengivelse af den græske tekst; men udtryksmåden har tilhold i sælandsk bondesprog: "vor den store tøs" (vor med langt stødt. *å*), "smeddens de(t) grå føl" o. dsl.

Af regler for navneordenes kön efter bemærkelsen kunde under fælleskön (§ 156) været tilföjet efter Levin: navne på sygdomme f. e. *astma, bronkitis, feber, influenza* (undt. *ledevand, hjærneslag, øreflod* o. dsl.; eksém; *brok* — "en indeklemt br." C. Berg —, *fnat* og *udslæt* forekommer endnu stundum som fælleskön, men må betragtes som overgåede til intetkön), og på *mønter*; efter Mikkelsen: på himmellegemer (jorden medregnet) og på danse (endog: *en syvspring*); endvidere: navne på syngestemmerne (*alt, sopran* o. s. v.; i tysk hanköns), på retter, hvoriblandt mange fremmede benævnelser, som *frikassé, gelé, konfékt, ragú*, der på tysk er intetköns; på kortspil (f. e. l'hombre, whist, på tysk intetk.; *brus, polskpas, en firkort, halvtolv* o. s. v.), på kortfarverne (i tysk mest intetk.) samt på de enkelte kort: *toen, treen* o. s. v. *en ti* o. s. v. (undtagen *et es*, hvad nok ikke stemmer med norsk) [1]). Til dels er her vistnok fra først af tænkt på eller underforstået vedkommende fællesnavn (sygdom, dans, stemme, spise, leg, farve), sml. *fotografien* som videnskab eller kunst, *fotografiet* om det enkelte billede, og: "*den nyere kridt* [d. e. kridtdannelse], der benævnes Saltholmskalk" (1894) [2]).

Også er der vel oprindelig underforstået ønske, udbrud eller et lignende ord ved forbindelser som "*et* forbigående fred på jorden", "*dette* hvor blev de ni", "*et* inderligt jeg takker gud ved Jesum Kristum", "*dette* spar dig selv" (alle af Martensens Etik), "*det* trøstesløse aldrig mere" (P. E. Benzon), "præsten sagde *sit:* kør så i guds navn, Niels" (Bauditz Garnisonsbyen² 124) o. a. dsl.

Anderledes med de i skolen opklækkede: *et slet, mådelig[t], godt, tg* o. s. v., der, ligesom *et men* får flertal på *er* (*'r*): du har brugt for mange *men'er* i din stil; "ingen *menner!*" Wessel i prolog $^{13}/_{10}$ 1780; "mange *mådeliger* (i karakterbogen) Schack Fantasterne² 260; "to *slet'r* og tre *mdl'r*" Bauditz Garnisonsbyen² 157 og 278; fire *tge'r* o. s. fr. Derimod: "de mange tyngende *hvorfór*" (Grove Rasmussen 1894), skönt man nok kan høre: jeg er ked af dine mange *hvorfór'r*.

I § 164 burde været bemærket, at "hunden til Pedersen" for Pedersens hund er særlig norsk. Det samme gælder om *i høstes* og *i vaares*. Kun fra Bornholm kender jeg *i høstes (fiskjes), i*

---

¹) sml. P. Hjort Den tyske grammatik⁴ s. 175 og 177; Mikkelsen s. 154 nederst. ²) Jf. Levin Lyd- og könslære § 234 og Arkiv XI 190 m. ned.

forårs. I øvrigt er jo det slags fortidsbetegnelser vel kendt i Danmark, om end ikke overalt brugt i de samme ord (f. e. på Ærø *i gors*, ellers kun *i forgårs* eller *i overgårs*). Formens udspring og udvikling må vel siges endnu at være uopklaret [1]). Sætter man *s* som oprindelig endelse og tager denne som ejeformsmærke, må vel et eller andet navneord, snarest *mod* eller *rum*, tænkes udfaldet; men det indses ikke let, hvorledes et ad sådan vej opstået udtryk skulde være blevet udelukkende fortidsbetegnelse. Simplest var det, om man torde gå ud fra en grundformel som *í sumar was*, hvor ved hurtig udtale udsagnsordet tildroges af navneordet og først *w*, siden *a* [2]) bortfaldt. Udtryksmåden vilde da svare til den senere vidt udbredte: *á sunnudaginn var* (islandsk), *i morgo var* (norsk); *i veka innevar* (svenske sprogarter), *i uen inge var* (danske sprogarter og til dels skånsk) [3]). Dog ser jeg godt, at forklaringen har sin svage side, idet jeg ikke med sikkerhed tör føre de omhandlede former længre tilbage end til omtrent 1400 [4]), da *var* for længe siden havde fortrængt *was*. At *s* i lang tid holdt sig for ved *t* i *vast, est* og navneordet *vist* [5]) er næppe noget stærkt tilknytningspunkt.

Det ved møntreformen genoplivede *øre* (i § 168) er godt på gled til at indtage samme grammatikalske dobbeltstilling som *skilling* og *mark* (Mikkelsen § 85. 1 jf. Såbys ordbog), idet enkelttalsformen bruges om den samlede sum, formen på *r* om de enkelte møntstykker, f. e. bægge sine *femører* brugte drengen til at købe bolsjer for *10 øre*.

Flertal *mærker* (af mark) og *rænder* (§ 168. 3) er aldeles fremmed for nuværende höjdansk, om end den sidstnævnte form for ikke længe siden sporedes i Sælandsk [6]).

Ligesom *börnebörn* (§ 170) siger vi altid *bønderbörn* og ofte *bønderfamilier* o. desl. (se Mikkelsen § 82). Af praktiske grunde tör vi ikke overse den stille kamp, der i det sidste hundredår har været ført mellem *landsmændinder* og *landsmandinder*. Den første form er den ældste (jf. tysk *landsmännin-en*), se, foruden de af Levin i Til kritikken af det synonyme i dansk s. 55 anførte eksempler, Jakob Badens og Dorphs oversættelser af puellæ popu-

---

[1]) Senere anmærkning. Da jeg nedskrev ovenstående, kendte jeg ikke Axel Kocks udførlige redegörelse i Antiqv. tidskr. f. Sverige 16, 3 (særtryk s. 13—24), hvor henførelsen til det efterhængte *was* spiller en mere begrænset rolle.

[2]) *a* i svenske former (se f. e. Rydqv. V 134 f.) er vel senere fremkommet; jf. Söderwall under *höster*. [3]) Rask Anvisning s. 242 øv., Gislason Arb. f. nord. oldk. 1867 s. 165 og 169 (særtryk s. 7 og 11); Åsen under *natt*, Rietz under *vika*; sml. Söderwall under *inne* 2. [4]) *i morghons* Bonaventuras betraktelser s. 217 (hndsk. omtr. 1420); *i aptans* Sjælens trøst s. 286 (omtr. 1430); *i sommers* 2 gange i brev fra det norske rigsråd $^{10}/_{2}$ 1441 (Jahns unionshistorie s. 519). [5]) Rydqv. I 156; Lyngby Udso. i jyske lov s. 109. [6]) Se en meddelelse af mig i Wimmers Navneordenes böjning s. 98.

lares i Horats's oder 2, 13. Skönt formen endnu kan ses [1]), må den dog regnes for besejret af landsmandinder, ligesom *natmændsfolk* (f. e. 1836), *husmændsfamilier* (L. C. Brink-Seidelin 1838) er bukkede under for *natmands-*, *husmands-*. Det stemmer nemlig bedst med sprogets hele udviklingsgang (jf. Arkiv XI 204 m. ned.) at kaste flertalsbetegnelsen udelukkende over på efterleddet, sml. "*nævfulder* korn" (1894), svarende til bondsk *nǽverfúlde* (stød på den bitonede stavelse) af nǽver fúlde = kurve fulde Markus 6, 43 o. s. v.

Vi danske udelader sædvanlig *t* i "et *barskt* væsen" o. desl. (s. 135 og § 174. 1); mærk dog Mikkelsen s. 175 f. At *små* gör det ud for flertal af *liden*, *lille* (§ 179), er unægteligt; dog bör det ikke glemmes, at flertalsformen *lille*, der som sådan regelret svarer til oprind. hankön og hunk. *litler* og *litlar* (hvilke to kön, som sædvanlig i tillægsordenes stærke böjning, fortrængte intetkönnets form, *liden*), vel ikke længer, som forhen (se Kalkar), almindelig bruges [2]), men dog i enkelte forbindelser, henhørende til det kælende, indsmigrende sprog, har holdt sig til den dag i dag. Således ikke alene Leander i Holbergs Hekseri og blind allarm 2, 5: med hvem vil I tale, *lille piger?* men også: vogt jer, *lille venner!* P. E. Benzon i Svovl (1894) s. 56; på landet har jeg på samme måde hørt (stundum også til voksne) *lille-bö'rn!* der jo i skriftsproget er vendt om til börnlílle, hvor naturligvis bægge led er flertal.

tyngre, tyngst (§ 184) tilhører ikke længer det danske rigssprog; når Richardt i sin kantate ved den nordiske industriudstillings åbning 1888 har "det tyngste" er det kun for at få rim på "de yngste"; formen har han snarere lånt fra sælandsk bondesprog end fra nyere norske digtere, f. e. J. Lie. Fremmed for østdansk er ikke alene *midtre* (§ 186), men også både *fremre* og *fremmere* (skönt dette findes i Grundtvigs ordbog); jyske er *bagger* og *frammer* (Varming § 291 og Feilbergs ordbog), *bagre* (bagest af to) er dog brugt af naturkyndige fagmænd (f. e. J. F. Schouw og Prosch). Foruden *nordre* o. desl. forekommer *höjre* og *venstre* kun i höjere grad.

I Danmark er det på ingen måde gammeldags eller blot poetisk, at det henvisende stedord udelades i forbindelser som "den mand, her står". I det mindste vi danske kan i stedet for "hvem som helst *som*" o. s. v. (§ 199 og 200) sætte det mindre ildelydende hv. som h. *der* o. s. v. I § 205 anmærkn. burde været bemærket, at det på dansk hedder *en* snes.

I § 214 anm. 2 anføres som sammensætninger af *være: overvære* med nutid *overværer*, datid *overvar*, og *undværer* dat. *undværede*. Hvilken rolle dette "overvar" spiller i Norge — om det måske er trængt ind i talesproget? — ved jeg ikke; men da ud-

---

[1]) Den uomlydte form i Baggesens Danske værker XI[1] 181 = XI[2] 222 skyldes uden tvivl C. J. Boye. [2]) Varming i § 283 har fra en enkelt egn *di lille* de små.

gangspunktet (*over være* eller *være over* med betydning være til stede) for selve orddannelsen, om jeg ikke fejler, fattes i vestnordisk, er jeg ikke tilböjelig til at betragte "overvære" som barnefødt i Norge, hvortil det snarere er indkommet enten fra Sverrig, hvor *öfvervar* synes at være godkendt [1]), eller fra Danmark, hvor *overvar* kun har fristet en forbigående og lidet påskönnet tilværelse; under denne forudsætning bliver det også forklarligt, hvorfor Knudsen åbenbart helst vil have ordet sat på porten igen [2]). Måske for at forklare den svage böjning af overvære vil Jessen göre det til en afledning af navneordet *overvær* [3]); men denne nydannelse [4]), der efterhånden har fået adskillige søskende [5]), er selv, ligesom *overvære,* skud af en gammel stamme, hvis rødder går langt tilbage i tiden.

Hvorledes er det overhovedet gået til, at så mange udsagnsord, der altid eller i de allerfleste tilfælde er uvirkende (f. e. *være, blive; leve, gå, stå*), ved at indtræde i sammensætning med forholdsord er blevne indvirkende? Ja, for de yngre og yngste af disse sammensætningers vedkommende kan man sige, at de kun er trådte i deres forgængeres fodspor; således med *vedblive,* hvor begrebssammenhængen dog er tydelig nok, idet "han *vedblev* sit arbejde" er det samme som "han *blev ved* sit arbejde" [6]). Men opfattelsen af den formelle og reelle udviklings gang vil blive klarere ved et blik på et par ældre sidestykkers historie.

Vort nuværende "barnet *overlever, overlevede* sin moder" nedstammer fra: barnæt *liuær, lifthæ, yui(r)* mothær (Eriks lov 1, 2), men, vel at mærke, gennem den omsatte form, der hersker i de andre gamle danske landskabslove: at þæt *yfir lifþæ* [7]) sinæ moþor, — sin faþur ællær moþor (Skånske lov 1, 4) [7]), of barn *iuær liuær*

[1]) Se Dalins, Sundéns og flere ordbøger; Rydqvist I 253 (den svage böjning af *öfvervara* dadles). [2]) Norsk og unorsk s. 584; jf. under *bivåne.* [3]) Dansk grammatik 1891 § 101 d.

[4]) "i andres, i fleres *overvær*" Anordning betræffende subordinationen ved samtlige tropper af 27/4 1792 § 5 og 19; "i vidners *overvær*" H. A. Fleischer (der havde været auditør i hæren) i Tidende for forhandlinger ved provinsialstænderne for Nörrejylland 1836 I 122. Jf. H. Dahls Hjælpeordbog.

[5]) De fleste af disse kvikke former på *-vær,* der rettelig må tages som intetköns, skriver sig måske oprindelig fra digtere (*nærvær* kender jeg kun fra norske: Wergeland—Jonas Lie; "vor *tilvær*" Paludan-Müller i Danserinden) eller fra filosoffer ("vort personlige *velvær*" Sibbern Psykologi 1843 s. 331, "den egne *tilvær*" S. Kirkegård, jf. Levin Lyd- og könsl., tillæg s. 80); men, kendelig under påvirkning fra norsk side (P. A. Munch, Keyser; A. Munch, Bj. Björnson o. s. v.) har navnlig *fravær* og *samvær* i den sidste menneskealder trængt sig frem på alle litteraturens områder.

[6]) eller "han blev ved med sit arbejde"; sml. Arkiv XI 201. — "*vedblive* en akkord" i et militært reskript fra 1798; "han *var vedblevet* sin stilling som huslæge" i en dom 1895.

[7]) adskilte bægge steder i B 76 (Schlyter); runehåndskriftet blad 2 har på sidste sted samme skilletegn (: eller ;) mellem ᛦᚠᛁᚱ og ᛚᛁᚠᚦᛁ som ellers mellem de enkelte ord; på første sted er ved overgangen fra den ene side til den anden blevet delt ᛦᚠᛁᚱᛚᛁ og ᚠᚦᛁ uden noget skilletegn; i to ord endnu udgaven 1505.

sin mothær (Valdemars lov 1, 3), of the *yuær liuæ (lifæ)* [1]) theræ mothær (Jyske lov 1, 16).

Vort *overvære* er udrundet af *yuær wæræ* (Jyske lov 2, 97) jf. *yuær at wæræ* 1, 50 og 2, 96. I samme betydning: være til stede, forekommer *iwir wæræ, ouer wara* to gange i Schlyters lovværk (III 52 og XI 256) efter håndskrifter fra omtrent 1400, i den sidste form oftere i svenske aktstykker fra det 15:de hundredår [2]), stundum med efterfølgende styrelse: kännoms wi — — os — — haffwa *offuer warith* thet byte (1406); thwe af radhe skulu *offwer wara* stempno (stokholmske skomagerskrå fra "för 1474").

Allerede heraf fremgår, at forholdsordet i slige tilfælde ofte sættes umiddelbart for ved udsagnsordet, ikke alene når det står uden styrelse (absolut, som biord), men også når det har en sådan, til hvilken det da ligesom udrækker hånden over det mellemstående udsagnsord. Dette er jo ikke andet end hvad vi kender fra sagaerne, f. e. (hiti) er *á* er *fætinum,* (lyklar) er *at gengu* öllum *lásum* [3]), og af de gamle svenske love: *viþer* ganga *drapinu* o. s. fr. sml. Skånske lov 2, 15: *uiþær* tækær *them* = 2, 14 uiþær honum tækæ.

De to sidestillede ords senere sammenrykning til en ordénhed gik, som sædvanligt ved sammensætninger, ikke af uden indvirkning på hvert af leddenes betoning: bestemmelsesordet (forleddet) mistede sin stødtone (dennes tilværelse på sammensmeltningens tid forudsat), medens hovedordet (efterleddet) måtte nöjes med en bitone; altså: *óver léve, óver wæ're* blev til *óverlève, óverVæ're* (om halvlyden jf. ovenfor s. 76; efterleddet i al fald nu med stød). Netop den omstændighed, at forholdsordet i den sammenvoksede form havde hovedtonen, beviser uimodsigelig, at det för sammenvæksten har været udtalt med fuld selvstændig ordbetoning: et toneløst *over* vilde givet os udtalen *overléve, overvæ're.* I følelsen heraf, og som følge heraf, var det. at man længe i sådan stilling holdt på det fyldigere *veder* (viðr) for *ved,* f. e. *veder gå* (lovene har kun *gangæ* eller *gå withær* eller *with*); et ubetonet *veð(er)* vilde affødt *vedgå',* ikke *védgå'.*

Fra det öjeblik sammensætningen var lydlig gennemført, kunde et navneord, der för havde været styret af forholdsordet, ikke længer føles som stående i særligt forhold til dette; det kom under påvirkning af det sammensatte udsagnsord, og kunde kun opfattes som genstand for dette; med andre ord: udsagnsordet var blevet indvirkende, f. e. i *overleve* sin moder [der også kan opløses i: *leve* sin moder *over*], medens *over leve* sin moder havde været = *leve over* [længer end] sin moder.

---

[1]) Kofod Ancher, Kolderup-Rosenvinge og Thorsen har ordene sammenskrevne; til dennes håndskrift har jeg ikke adgang; men hines (AM 286 i fol.) har dem adskilte, hvert i sin linje (det første forkortet); skrevne hvert for sig er de også i A. M. 453 12:mo og 23:qvo. [2]) Se Söderwall I 625. [3]) Lunds ordföjningslære § 70. 1; Fóstbrœðra saga (1852) 46[9].

Men hvornår nåedes nu dette (hidtil) sidste trin i udviklingen? Ja, selv bortset fra afskrivernes og udgivernes upålidelighed med hensyn til betegnelsen, lader et aldeles bestemt svar herpå sig næppe give. Skönt en vis ligelighed i fremgangen over hele linjen vistnok må forudsættes, er det dog ikke nødvendigt at antage fuldstændig samtidighed for alle de enkelte tilfælde. Provinsielle, vel endog rent personlige, forskelligheder har sagtens også her gjort sig gældende. Som min personlige overbevisning vover jeg dog at fremsætte: at man middelalderen igennem i det hele taget ikke er kommen ud over mellemtrinnet (*óver léve*). I så henseende vilde jeg bl. a. beråbe mig på rimkrønnekens vers 2036 "ath the skullæ *vndher liggæ* [1]) sodan dom", hvor læsningen i to ord tilmed synes at give nok så godt versefald, jf. vers 746: "han willæ ickæ *ther weder gaa*" (vedgå det), hvor *weder*, uden tvivl i overensstemmelse med datidens udtale, endnu ikke er sammenvokset enten med *ther* eller med *gå;* sml. vers 3141: "willæ han ickæ tha gangæ ther wedh".

På den anden side er der ingen grund til at tvivle om, at det jo har stemmet med en sildigere tids udtale, når endelig i den 1590 udkomne "i Dansken forbedrede" tekst af Jyske lov de to ovennævnte steder (1, 16 og 2, 97), mod udgaven 1504, skrives i ét ord *offuerleffue* (med genstand) og *offueruere* (uden genstand). Det sidste ord blev imidlertid af flere grunde stærkt forsat i væksten. Først fik det en medbejler i *hosvære*, der havde udviklet sig ad lignende vej. I fortalen til Jyske lov nævnes de herrer, "thær *with ware*", hvilket også kunde heddet *ywær waræ*, men i yngre håndskrifter ombyttedes med "ther *hos ware*", som derfra gik over i den ældste udgave (1504). Af sammensatte former har Kalkar *hosværende* (1617), hvorfor nu bruges *tilstedeværende*, samt "til sligt at — — *hosvære*" (1683) [tidligere vilde det heddet: *hos at være*] og "de forretninger, han har *hosværet*", hvorfor nu måtte sættes *overvære(t)*. Störst livskraft viste nutids tillægsform, behandlet som almindeligt tillægsord: "nogen af *de hosværende*" Danske lov 6, 6, 14, "de hosværende personer" Vidensk. selsk:s ordb. 1802; men også den må nu betragtes som uddød. Intetsteds findes spor til sammendragning i datid, endsie i nutid: ikke alene er (gode mænd), "som nærværendes *hos var(e)*", en stående formel i jyske retsakter fra det femtende hundredår [2]), men i den "oversete" udgave 1590 af Jyske lov er det ovennævnte "der *hosz vaare*" bevaret i fortalen.

Dernæst havde man, når en styrelse var fornøden, det hjæmlige *være hos* (ved) at ty til, hvis man da ikke foretrak det tyske *bivåne* (med genstand).

---

[1]) Af Molbech og i Vid. selsk. ordb. urigtig opstillede som ét ord. — "*underligge* en hård skæbne" Øhlenschlæger i brev til J. P. Mynster 1806 o. desl. ser ud som regelret udvikling heraf, men skyldes snarere tysk indflydelse.

[2]) Dueholms diplomat. s. 43, Gamle jyske tingsvidner s. 27, Viborg diplomat. 34[4], 67 og 71. Er genklang af ældre latinske formularer.

Hvad *over være* angår, har jeg fundet datid deraf i et aktstykke fra omtrent 1550, nemlig i de familieminder, som Iver Juel (1556) "har ladet skrive og optegne". Håndskriftet findes i Klevenfeldts genealogiske samling i gehejmearkivet. Deri hedder det blad 83 a: anno 1489 — — var min faders — — og min moders — — fæstensøl — —, "som *offuer var*" biskop Hartvig o. s. v. De to fremhævede ord er tydelig skrevne hvert for sig: det første i slutningen af en linje, det andet i begyndelsen af den næste, uden mindste spor af de to små skråstreger, der i håndskriftet tjæner som bindetegn. Uden grund har man derfor i udgaven 1865 læst "overvar" [1]), der altså er taget som indvirkende med *som* til genstand, medens i virkeligheden *som* er styret af *over*, og forbindelsen er ensartet med f. e. "huær, ær han gær withær" (Eriks lov 1, 35), "þæt, han gar uithær" (Skånske lov 11, 4); "det gilde, (som) jeg var til" o. s. fr. Rigtigheden heraf bestyrkes ved et andet sted i samme håndskrift (bl. 84 a), hvor talen er om et forlig mellem Mogens Munk og I. Juel "och mange *vare offuer*" [2]). Men man ser, hvor nær, ved den forandrede ordstilling, overgangen til den moderne opfattelse (som biskoppen overværede) lå for hånden, eller rettere: for tungen.

Siden er da også sammensmeltningen gået for sig, om end hverken for datids- eller nutidsformens vedkommende. Moth i sin ordbog har, rigtignok uden nogen som helst oplysning om böjning eller betydning, nf. *overvære* [3]), og den jyskfødte Gram bruger 1746 denne form som indvirkende udsagnsord: "han måtte *overvære* den sidste sammenkomst" [4]). Men at dette har været noget temmelig enestående, tör sluttes såvel af, at Rostgård i sin ordbog kun har den omskrevne form *være overværende,* som af, at P. v. Haven 1744 som sammensætning af være ikke opfører noget "overvære" [5]), og af, at dette ligeledes mangler i de to danske ordbøger fra hundredårets slutning (Badens Ortograf. ordb. 1799 og Leths Dansk glossarium 1800). Ved siden af navneordet *overværelse* [6]) bliver det derfor i hovedsagen det nysnævnte, biordsagtig brugte, *overværende* (d. e. til stede), der danner bindeleddet mellem fortidens og det nittende hundredårs sprogbrug på dette punkt. Dermed omskrev man så datid og nutid: "min person, som der wuerdig *vaar offuerværendis*" A. S. Vedel i tilegnelse af folkeviserne 1591; uden at præsten og fem andre — — "*ere der overværende*" Danske

---

[1]) Chr. Bruun o. fleres Danske samlinger I 52. [2]) Danske samlinger I 56 øverst. [3]) i bind XII b. Af sammenstillingen med (*overværende* og) *overværelse* er det dog klart, at Moth her ikke har tænkt på *være over* (i bind XVI) d. e. overskydende, tilovers, der i ældre dansk (og svensk) forekommer i omsat form, se Jyske lov 1, 80 (1590 "huad *offuer er*"), medens Eriks lov 1, 28 har den uomsatte. [4]) Vid. selskabs skrifter V (1751) s. 78[1]. [5]) Anfangsgründe der dän. sprache s. 208.

[6]) Det tilsvarende *hosværelse* holdt sig ind i det 18:de hundredår: Ny danske magasin V 154. — Riegels i Krist. d. 6:tes historie s. 23 nederst "i andre personers *overværende*".

lov 3, 16, 11; med den höjstkommanderendes tilladelse, som — — "*er overværende*" Anordn. betr. subordinationen 1792 § 19. Endnu Molbech i Dansk håndordbog (1813) kalder *overvære* "verbum neutrum" — hvad der dog ikke rigtig stemmer med forklaringen "være til stede ved" — og erklærer, at foruden navneform bruges blot (være) *overværende*. Men nu indtræder en vending, der, ret beset, hænger sammen med hele tidsretningen. Den stemning, først en nordisk-dansk, siden en skandinavisk-antitysk, der efterhånden blev fremherskende hos den mere selvbevidste del af de dannede klasser, kunde ikke andet end føle sig frastødt af plumpe tyskagtigheder som *indvåner* og *bivåne*. Disse trængtes derfor jo længer jo mere til krogs, og ingen var så nærmere til at indtage det sidstes plads end det længe tilsidesatte *overvære*. Allerede i fjærde bind af Vid. selsk:s ordbog (1826) opføres, foruden det adverbielle *overværende* (forstanderen bör *være o.*, når — —), "verbum activum" *overværer, overværede, overværet* med tilføjende: "bruges ej lettelig uden i infinitiv og supinum", hvilket åbenbart vil sige, at nutids- og datidsformen endnu kun var i deres vorden. For det *overværede* — mærkværdigt nok ikke tillige for *overværer* — måtte dog ordbogen høre ilde af den lige så patriotiske som utrættelige og på sin måde lidenskabelige Molbech i første og end mere i den anden udgave af hans Dansk ordbog (fra henholdsvis 1833 og 1859). Det hedder der bl. a., at "Vid. selsk:s ordbog har fremkaldt en grov sprogfejl ved at optage det falske og selvgjorte *overværede*". Den, der havde "optaget" formen, var åbenbart den daværende ordbogskommission, og den, der sigtes for selv at have lavet den, bliver da vel bogstavets "redaktør", pastor Nyboe, på hvem Molbech havde et horn i siden [1]). Snarere vilde jeg sige, at bægge former har gjort sig selv og er avlede af trangen til at blive af med hine kluntede omskrivninger. Når *overvar* dengang (för 1826) var aldeles ubrugt, og når *overer* til enhver tid er fuldstændig ubrugeligt, lå det nær at böje overvære på samme måde som det *bivåne*, der skulde fortrænges, men som endnu langtfra var forsvundet, og man kom så meget lettere dertil, som man alt havde et tilsyneladende beslægtet udsagnsord, nemlig *undvære*, hvis svage böjning var almindelig godkendt (Baden 1799, Molbech 1813). Dette udsagnsord, der var udgået fra et med stærk böjning (jf. mellemnedertysk *entbor, -boren*), var, på grund af lighed i betydning (være foruden) og klang, blevet forblandet med *være* og omstøbt i dets lignelse, så at P. v. Haven ovenanførte sted ikke kender nogen anden sammensætning af dette end netop *undvære*; og at en sådan opfattelse ikke var fremmed for den umiddelbare folkelige sprogfølelse, fremgår af, at tillægsf. *undværet* stadig holder fodslag med

---

[1]) Se hans Vid. selskabs historie (1843) s. 394 ff. — Forskellig værdsættelse af E. Nyboe († 1840) som samler og ordner af stoffet se i fortalen til ordbogens 3:dje, 4:de og 6:te bind.

det enkelte *været*, således at den københavnske almue siger *undvåren*, den sælandske bonde *undvætt*; af et *undvar* eller *úndèr* findes derimod intet spor.

Mig vitterligt, er Molbech den første danske, der har opstillet en datid *overvar*, nemlig i ordbogen 1833; men han tilföjer rigtignok: "verbet forekommer kun i infin. og bægge partic., næppe eller sjælden i imperf.", og denne bemærkning optrykkes i anden udgave. I mellemtiden havde han dog raset mod "den rådne og fordærvede sprogkartoffel *overværede*", hvormed især dagbladene var befængte, undertiden endog Fædrelandet, der ellers var omhyggeligt for sprogets renhed, og hvori man også fandt *overvar*, der i al fald var "naturligt og grammatikalsk korrekt", skönt Molbech selv synes at have foretrukket omskrivninger (var til stede, nærværende ved) [1]). Heraf ses Molbechs standpunkt, ligesom at han fremdeles smutter uden om det nærliggende spörgsmål om nutidsformen: nydannelsen *overværer* måtte dog meget "naturlig" medføre et *overværede* (jf. tærer, nærer, tærede o. s. v.). Ikke heller er det uden sidestykker, at et sammensat udsagnsord i tidernes løb bliver böjet ganske anderledes end stamordet [2]): vi siger ikke længer *jeg formå, formåtte*, men *formår, formåede*; det fra nedertysk optagne *fuldkomme* böjes altid svagt af nutidens teologer [3]), o. s. fr. I øvrigt er det sandt, at *overvar* læstes stadig i det for sin ideale stræben med rette höjt ansete Fædrelandet i det mindste i tidsrummet 1846 til 1874; det går altså tilbage til en tid, da studenter-skandinavismen var allermest brændende, og da der læstes ikke så lidt mere svensk (på svensk) i København end nu om stunder, med andre ord: det var en fordanskning af svensk *öfvervar*. At den danske aflægger, skönt den endnu paraderer i Grundtvigs ordbog (1880), aldrig vandt fodfæste her i landet, — hvor den af en anden grammatiker, lidt vel hårdt, stempledes som "en bestemt fejl" [4]), — kom dels af, at *overværede* havde fået forspringet, dels af, at det i vore öjne tog sig ud som en ensom stakkel, der stod og sukkede efter sit *óverèr* [5]), en form, som dog ingen har dristet sig til at byde vore danske øren. Medens det lideformede "mødet *overværedes* af politimesteren" efter Molbech sidstanf. sted i det mindste går tilbage til 1844, tror jeg ikke, man nogen sinde har prøvet et *overvar(e)s* endsie *overer(e)s!* Om *overvære* i det hele gælder det, at da ordet i sin nyere åbenbarelse er kom-

---

[1]) Rejsebrev til M. Hammerich (1848) s. 26 f. [2]) Jf. Mikkelsen § 116 anm. 3. [3]) tidligere i datid *fuldkom*, dog *fuldkommede* allerede i Brandts læsebog s. 318[10] og i Kr. Pedersen Danske skrifter III 40_3. — I lighed med den svagt böjede tillægsform har det i Apostl:s gærn. 10, 31 længe heddet: "disse almisser ere *ihukommede*", jf. dog Arkiv XI 200 øverst (i København høres endog "træerne er *beskårede*" for beskårne). [4]) Lefolii Sproglærens grundbegreber (1871) s. 208. — Af hensyn til vore østlige frænder vilde jeg hellere sige: en af dansk sprogbrug afgjort vraget form. [5]) Dagbladet 1860 n:r 275; Selmer Om de fremmede ord I (1861) 311 f. — Ej heller i svensk tåles *öfverär*.

met ovenfra, står det endnu som et halvfornemt skriftsprogsudtryk, der hidtil ikke ret har fået indgang i talesproget (menigmand foretrækker: være *på* et møde, være til møde eller desl.).

Et minde om *over*, til stede, brugt som selvstændigt forholdsord, om end med overført betydning, har vi i: det gider jeg ikke *været over* (jeg gider ikke været *åwrəđ*) = have med at göre.

I modsat retning af *over var* til *overværede* går den delvise forvandling af *betydede* til *betød*, der har ladt sig til syne i indeværende hundredår. At bevægelsen, der nu har nået Norge (Groth § 216) [1], er udgået fra København, er sikkert nok; om det første skridt, som man har sagt, er gjort "blot for löjer", ved jeg ikke; men efter at den ny form er brugt af en lang række forfattere, deriblandt flere af vore bedste stilister, lige fra Øhlenschlæger [2]) til Troels Lund, er der ingen udsigt til at få den fortrængt, mindst for en forfatter, der tidligere selv uden betænkning har anvendt den [3]). Da nydannelsen er knyttet til en enkelt betydning (Mikk. s. 206), kan den vel endog betragtes som en vinding for sproget, og af samme grund kan man spare sig frygten for, at *overtyde, hentyde* o. s. v. skulde blive revne med af strömmen. — I sælandsk sprogart, for så vidt den er upåvirket af skrift- og skolesproget, lyder ordet i bægge betydninger: *betye,* dat. *bety-dc* (med langt, stødtonet *y* og hårdt *d*), sml. norsk *betydde.*

Også i dansk høres ofte *hev, hevet* (Groth § 215) af *hive,* navnlig i bemærkelsen hale, kaste. Forblandingen af *ligge* og *sidde* med *lægge* og *sætte* (§ 219) er meget almindelig i den københavnske almues og den tilsvarende købstadbefolknings sprog. Også vi har et *kikke* eller *kigge* = norsk *kjikke* (§ 215), svagt böjet. "*taug*" = tiede (§ 218) er en helt forældet skrivemåde for *tav*. Den vore undervisningsanstalter påbudne skrivemåde af de stærke datiders flertal (§ 221) går i virkeligheden ud på, at *e* kan udelades i dem alle — undtagen i *bleve* og *vare!* Også forfatterens sammenskrifter af ordene, f. e. *tilhånde, tilgode, ilive, tillands, tilsengs, igåraftes* o. s. v. (s. 77 f., § 240 o. fl. st.) stemmer for Danmarks vedkommende bedre med dr. Jessens lære end med de givne forskrifter og en udstrakt brug.

"Jeg *faar at* göre det, enten jeg vil eller ej" (§ 224) er ikke mere norsk end dansk. En norskhed er derimod "*holde paa at*" (i § 229) d. e. være i færd med at. Derfor må også, bortset fra sømandssproget, regnes "*rundt* byen" (s. 134) for rundt om byen. Vi kender slet ikke *kvartal* i nogen af de amerikanske betydninger af *block* (s. 136). Vor gamle *frak* (s. 143) har vi for længe siden ombyttet med en ny *frakke,* og for *fiender* (s. 134, 139 f.) har vi fået *fjender*. For en 50 år siden hørte jeg dog ikke sjælden ældre

---

[1]) sml. Løkke Modersmålets grammatik (1865) § 90 anm. 2 "kun hos danske forfattere"; Jessen Dansk grtk 1891 s. 136. [2]) 1806 i Af breve til Mynster s. 25^{6}; 1841 i Dina, første handling (Poet. skr. ved Liebenberg XI 278_{7}). [3]) Jessen nysanf. st. jf. hans Undersøg. til nord. oldhistorie 1862 s. 58_{10}.

folk tale om *finde* (nn) eller *fende* (nn), med henholdsvis kort *i*- eller *e*-lyd. Trods Molbech (ordb.) og den norskfødte A. L. Larsen [1]) har vi også gjort *tiur* (af tiđur) til *tjur*.

Uagtet bogen siges at være stereotyperet i Amerika, lider den af ikke få trykfejl, hvoraf hele tre s. 52.

Hvad der mest tiltrækker os danske ved gennemlæsning af den foreliggende bog, er den sammenligning mellem norsk og dansk skrift- og talesprog, som den stiller os for öje; thi naturligvis er vi ikke blinde for, at deroppe "to store faktorer virker i modsat retning: danske reminiscenser og norske tendenser" (Brekke 1881). Og jeg for min del tvivler ikke om, at jo de sidste i længden vil vise sig som de stærkeste — så meget des sikrere og snarere, jo mere hensynsfuldt og sindig man skrider fremad mod målet; men at et nyt folkesprog lader sig skabe på den håndværksagtige måde, hvorpå man i Norge har villet lave "landsmål", tror jeg rigtignok ikke.

Ej heller er der, så vidt jeg skönner, nogen skellig grund for os hernede til enten at harmes eller sörge over hin umiskendelige selvstændigheds-stræben på det sproglige område. Enheden i det væsenlige vil dog næppe nogen sinde kunne udslettes, og med hensyn til enkeltheder bör vi sikkert ikke afspærre os fra påvirkninger deroppefra, kan der end også her være grund til at advare mod tankeløs efteraben og ørkesløst nyhedsjageri.

F. Dyrlund.

L. F. A. Wimmer, De danske Runemindesmærker, I. De historiske Runemindesmærker. København 1895. Pris 25 kr.

L. F. A. Wimmer, Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker uti *Indbydelsesskrift til Kjøbenhavns universitets aarsfest i anledn. af h. maj:ts Kongens fødselsdag den 8:de april 1895.*

Det länge förberedda danska runverket har nu börjat utkomma och framträder med ofvanstående publikation i en gestalt, hvars praktfulla yttre företeelse utgör en värdig omklädnad åt dess inre förträfflighet.

Utaf "Foreløbige bemærkninger", som äro inhäftade före texten, får man följande upplysningar om verkets plan. Det hela skall utgöra 4 band på omkring 50 ark hvart. Bandet I skall utom de nu publicerade historiska runinskrifterna innehålla en allmän inledning, bandet II runinskrifterna på Jutland och öarna utom Bornholm "for så vidt de kan henregnes til de egenlige runestene", bandet III samma klass runinskrifter i Skåne och på Bornholm, bandet IV "runemindesmærker fra en senere tid, som

[1]) i Fædrelandet 1867 n:r 28. Ligeså Grundtvigs ordbog.

ikke i egenlig forstand kan kaldes runestene, altså runeligstene, døbefonte og andre genstande med runer, som på en eller anden måde er knyttede til kirker" jämte ordsamling. Öfver den i de faktiska förhållandena grundade indelningen efter inskrifternas hemort hafva sålunda ett par indelningar efter vetenskapliga synpunkter öfverordnats, den i historiska och icke historiska, den i äldre och i yngre, alldeles som i Liljegrens Runurkunder, ehuru de öfverordnade indelningsgrunderna äro andra. Att arbetet omtalas som ett verk, "i hvilket den kronologiske ordning af mindesmærkerne så vidt som muligt søges gennemført", häntyder kanske på något ytterligare ordnande i tidsföljd inom de ofvannämda grupperna, en anordning som i fråga om de historiska inskrifterna är naturlig, men inom öfriga grupper torde blifva svår att åstadkomma. I ett verk, som skall utgöra en källskrift för alla tider, synes det hafva varit riktigare att uteslutande tillämpa den självfallna topografiska indelningen, men icke en klassifikation, som beror på en om än aldrig så framstående forskares syn på saken. Om ock prof. Wimmer skulle vinna erkännande för alla de nu offentliggjorda 18 inskrifterna som historiska, är dock den möjligheten icke utesluten, att någon eller några af de nu som icke historiska betecknade, kunna af framtidens vetenskap visas tillhöra de historiska, och då faller ju indelningen till föga. Med hvilken säkerhet gränsen kan dragas mellan de egentliga runstenarne i banden II och III och de oegentliga i bandet IV, kan blott den afgöra, som känner materialet, men nog förefaller det en utanför stående, att vanskligheter skulle kunna uppstå. Anmälaren är sålunda af den åsikt, att det varit bättre, om utgifvarens utan tvifvel välgrundade uppfattning af inskrifterna i ofvanberörda afseenden meddelats, icke i form af en indelning utan i den allmänna inledningen eller vid de särskilda inskrifternas behandling.

Antalet för närvarande kända runinskrifter, som skola upptagas i det danska runverket, uppgifves till 224 i "Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker" s. 64.

I detta sistnämda arbete lämnas en historik öfver runforskningen i Danmark, hvilken slutar med en redogörelse för förloppet af prof. Wimmers egen undersökning och förfaringssättet därvid, hvarom särskildt s. 81—92 handla. I runverket självt utelämnas däremot med uppsåt nästan öfverallt hänvisningar till äldre oriktiga läsningar och tolkningar, men äfven understundom till riktiga och samtida såsom till prof. Bugges behandling af sjörup- och hällestadsstenarne i Runverser s. 281—287 och af den ena i Månadsbladet 1877 s. 533. En summarisk förteckning öfver tryckta och otryckta källor, där hvarje inskrift förut behandlats, har hittills varit sed i vetenskapliga runologiska publikationer, och en sådan torde ha varit särskildt lämplig i en källskrift af detta slag.

I noggrannheten af inskrifternas undersökning ser prof. Wimmer sitt arbetes största betydelse, och såväl redogörelsen för för-

faringssättet som det intryck man får vid arbetets studium medföra en förvissning om att noggrannheten ej kunnat vara större, hvarför ock redan undersökarens namn är en borgen. I afseende på hällestadsstenarne I, II finnes därtill genom öfverensstämmelsen i allt väsentligt med prof. Bugges läsning i Runverser s. 283 f. ett intyg af en framstående runolog om läsningens riktighet. Vid inskrifternas behandling har afklappningen spelat en framstående roll, dels som hjälp vid läsningen, där denna ej kunnat fastställas vid den omedelbara undersökningen, dels som kontroll vid det slutliga utförandet af afbildningarne, för hvilka teckningar efter själfva inskriften lades till grund. Då hvarje inskrift sålunda först omsorgsfullt undersökts af prof. Wimmer och omedelbart afbildats af den framstående tecknaren Magnus Petersen, och dessa teckningar noggrannt jämförts först med originalet och sedan med tagna afklappningar, kan man för visso tryggt lita på läsningens riktighet. Men då prof. Wimmer, Om undersøgelsen etc. s. 81 noten föredrager detta förfaringssätt framför afbildning med fotografiens hjälp och ställer sin afbildning af vedelspangstenen II vida högre än den efter fotografi utförda afbildningen af samma minnesmärke hos v. Liliencron, Der Runenstein von Gottorp s. 5, kan jag icke längre instämma. Den större klarheten i teckningen är, såsom det framgår af jämförelsen mellan de två afbildningarna, vunnen genom att öfverdrifvet framhålla ristningen på bekostnad af naturliga fåror, och en sådan öfverdrift i framställningen är icke blott tillåten utan oundgänglig. Men densamma vinnes ju också därigenom, att man efter noggrann undersökning fyller i, medelst en pänsel, hvad man funnit vara ristning å stenen, med krita eller, hvad jag föredrager, kimrök. Ett sådant förtydligande af ristningen i förhållande till de naturliga fårorna å vedelspangstenen II synes icke hafva ägt rum, innan fotografien togs för afbildningen hos v. Liliencron, med hvilken prof. Wimmer anställer sin jämförelse. Genom en fotografisk afbildning af detta undersökningsresultat uteslutes åtminstone möjligheten af felteckning, hvilket är en hugnad, om man icke har någon Magnus Petersen till sitt förfogande. Därigenom förlorar ock afklappningen sin betydelse som korrektiv vid teckningens utförande, ty redan vid ristningens uppmålning med kimrök kunna olika grader af styrka och tydlighet angifvas. För öfrigt är en god afklappning visserligen ett objektivt aftryck af ristningen, men att skilja på hvad som är aftryck af ristning och hvad af naturliga fåror och afflagningar, det blir åter någonting subjektivt. Kan på riktigt svåra ställen ett dylikt urskiljande icke ske på stenen själf, lär ock afklappningen gifva föga hjälp därtill, annat än möjligen i torkningsögonblicket, då prof. Wimmer säger sig ofta hafva vunnit klarhet öfver de otydligaste ställen. Enligt min erfarenhet vinnes en förvånande säker syn på ristningen genom att undersöka den med ett skynke öfver hufvudet, genom hvars höjande och sänkande de olika belysningsgrader omedelbart åstad-

kommas, som man eljest sökt uppnå genom att verkställa undersökningen vid olika tider på dygnet. För de inskrifter, som icke kunna bringas i ett läge möjligt att fotografera, måste ju annan utväg tillgripas.

Så ofta sig göra låter, användes translitteration med vanliga bokstäfver spärrad stil i stället för runtyperna, hvilket ökar lättfattligheten utan att minska tydligheten. Särskildt efterföljansvärdt synes mig, att den stungna u-runan translittereras med *y* och icke med det för nordiska alfabet främmande tyska *ü*, som Liljegren begagnade. I ett par fall göres dock afvikelse från hufvudregeln för translitteration, hvilken måste anses vara, att hvarje runtyp konsekvent återgifves med en viss bokstaf utan hänsyn till hvad dess ljudvärde är. Af prof. Wimmer återgifves däremot ōss-runan med *ǫ*, då den antages beteckna *a*-ljud eller dess omljud, och med *o*, då den betecknar ljudet *o* eller omljud däraf, och stupmaðr translittereras med ʀ i allmänhet, men med ᴇ, då den betecknar vokal. Translitterationen inkräktar här på den fonetiska transskriptionens befogenhet, ty först denna kan det tillhöra att uttala sig om runornas ljudvärde. Med detta yrkande är mitt önskningsmål en translitteration, som kan förblifva beståndande, hur mycket än den språkvetenskapliga uppfattningen må skifta, och det *kan* en translitteration, som nöjer sig med att translitterera, men icke vill fonetiskt transskribera. Fall finnas ju ock, då intetdera af de begagnade alternativen har tillämplighet, eller då valet kan vara svårt. Dylika fall i afseende på ōss-runan äro å ena sidan þ a u r u i på jællingestenen II och å andra sidan den låländska tirstedstenen, som enligt Bugge Runverser 62, synes hafva ǫ s r a þ r *Ásráðr*, f r ǫ þ a *Frōða*, f r ǫ n t i *frændi*, þ ǫ *þā*, f ǫ i n k *foringi*, *ǫ ā*, s u ǫ þ i a u þ u *Svīþiōðu*, l ǫ þ i *liði*. Det är ju möjligt, att de svårigheter denna inskrift bjuder, kunna vara undanröjda genom den läsning och tolkning af prof. Wimmer, som en senare del af runverket skall bringa, men säkert finnas inskrifter med dylika svårigheter för en translitteration, som på samma gång vill vara en fonetisk transskription. Enligt min åsikt bör sålunda hvarje runtyp återges med en bokstaf, men under typen inbegripas smärre varianter, hvilka grundsatser jag förut utvecklat Runverser § 4. Följaktligen bör vokaliskt ʀ ock tecknas ʀ, och ōss-runan antingen alltid med *ǫ* eller alltid med *o*. Af dessa två möjligheter *ǫ* och *o* synes mig *o* äga afgjordt företräde bland annat af typografiska skäl, ty det skulle underlätta anförandet af runinskriften vid behof äfven i hvarjehanda skrifter, som icke hafva de vetenskapliga publikationernas uppsättning af krångliga typer, en synpunkt, som borde beaktas mer än hvad som sker.

Den använda fonetiska transskriptionen till forndanska kommer att motiveras i den blifvande allmänna inledningen, hvarför det är för tidigt att nu yttra sig om densamma. En nyhet är *å* för isl. *ǫ* och *w* för isl. *v*. Det är skada, att icke prof. Wimmer

också frångått den isl. olämpliga längdbeteckningen, utan äfven för forndanskan betecknar längden med akut. Då detta tecken så väl behöfves för tonviktens beteckning, synes det högeligen önskligt, att dess bruk som längdtecken upphörde äfven vid normalisering af isl. text och ersattes af det klassiska längdtecknet, som den praktiske Sweet gjort i An Icelandic Primer. Med särskildt intresse motser jag den allmänna inledningens behandling af monoftongeringsfrågan och motiveringen för den inkonsekvensen, att stundom namn transskriberas diftongiskt, ehuru diftongen betecknas som sammandragen uti öfriga ord i inskriften, som en gång haft diftong.

Den nu utkomna delen af runverket innehåller de historiska minnesmärkena. Afsikten med dessas sammanställande har varit, att de genom sitt gifna datum skulle bilda en fast utgångspunkt för dateringen af de öfriga. Om de ock kunnat tjäna detta ändamål utan att sålunda sammanställas, så har dock genom deras hopförande uppnåtts, att denna första del blifvit njutbar till och med för den stora bildade allmänheten.

De historiska runinskrifterna äro 18 till antalet. De omfatta tiden 935 till omkring 1210, men flertalet tillhör de första 70 åren af denna tid, den period, som bäst tarfvar belysning. Genom vittnesbörd från vissa af dessa inskrifter vinnas ock delvis rätt intressanta historiska upplysningar. Jællingestenen I visar, att Gorm den gamle öfverlefde sin drottning Tyra, och att denna redan af sin man fick hedersnamnet *Danmarkaʀ bōt*, sedermera ”Danebod”. På jællingestenen II uppräknar Harald blåtand som sina verk, att han vann hela Danmark, vann Norge och gjorde danskarne kristna. Sønder Vissing-stenen I gifver oss det rätta namnet på Harald blåtands drottning *Tōfa* och på hennes fader, hvilken prof. Wimmer anser varit obotriternas furste Mistiwoj, samt nämner Harald blåtand ”den gode”, en uppfattning af honom, som blott en källa dessutom delar. De slesvigska runstenarne från Vedelspang I och II bekräfta och fullständiga på ett märkligt sätt andra källors ofullständiga och förvirrade uppgifter. Det stycke historia, som prof. Wimmer anser framgå af alla dessa källors sammanställande med inskrifterna, förtäljer, att en svensk höfding Olaf i början af 900-talet eröfrat Hedeby med omnejd och efterträdts i styrelsen af sin son Gnupa, som var förmäld med den mäktige Odinkars dotter Asfrid, att Gnupa öfvervunnits och tvungits till dop af kejsar Henrik I 934 och sedermera ännu en gång besegrats och fallit i strid med danskarne samt efterträdts af sin son Sigtrygg, till hvilkens minne, sedan äfven han fallit, modern Asfrid rest de båda stenarne. De båda andra slesvigska runstenarne, uppkallade efter Hedeby och Danevirke, häntyda på huru ett nytt eröfringsförsök af Hedeby genom Erik segersäll omintetgjordes genom Hedebys belägring af Sven tjuguskägg, på hvilken strid ock den jutska mindre stenen vid Århus DR 13 syftar. De sles-

vigska runstenarne jämte denna runsten vid Århus äro förut offentliggjorda af prof. Wimmer uti Sønderjyllands historiske runemindesmærker, universitetsfestskrift vid danska konungaparets guldbröllop 1892. Erik segersälls infall kan betraktas som en hämd för Harald blåtands hjälpsändning åt Styrbjörn i slaget på Fyrisvall. På detta slag syfta stenarne vid Hällestad och Sjörup i Skåne DR 6—9 och den vid Års i Jutland. Af dessa inskrifter kunna vi sluta, att danskarne verkligen deltogo i slaget på Fyrisvall och att de anfördes icke af Harald blåtand själf utan af dennes broder Toke, hvilken föll jämte sin son Asbjörn och många sina män. Den större stenen vid Århus samt stenen vid Kolind anses tyda på slaget vid Svolder år 1000, men ingendera innehåller någon ny historisk upplysning. Stenen vid Sjælle anses rest öfver en broder till Sigvalde jarl, jomsvikingarnes höfding, den bornholmska stenen vid Ny Larsker af en son till jomsvikingen Sigurd kåpa. Ny Larsker-stenen nämner en strid *at Ūtlængju*, till hvilket ortnamn prof. Wimmer icke känner någon motsvarighet; detta ortnamn är säkert detsamma som Utlängan, den sydligaste stora ön längst österut i Blekinge skärgård[1]). Åsum-stenen i Skåne nämner biskop Absalon † 1201. Undersökningen af dessa inskrifters historiska ställning utföres, såvidt anmälaren kan döma, med både kombinationsförmåga och försiktighet, och bevisningen synes i allmänhet bindande. Mer än en möjlighet är väl dock icke resultatet i afseende på stenarne vid Kolind och Sjælle, kanske ock stenen vid Års.

Inskrifternas tydning har i allmänhet icke orsakat något bryderi, men de svårigheter, som funnits, har prof. Wimmer ofta med stort skarpsinne lyckligen besegrat, hvarför de gifna tolkningarna torde kunna betraktas som slutgiltiga. Som ett obetydligt bidrag till en tolkning må påpekas, att på namnet *Āsviðr*, hvars förekomst i fornspråket utom på Kolindstenen prof. Wimmer betviflar, åtskilliga exempel finnas hos Lundgren, Personnamn från medeltiden s. 19 i Svenska landsmålen X.

Ingen uppmärksamhet egnar prof. Wimmer åt de metriska förhållandena i de inskrifter, som antagas vara versifierade, stenarne vid Sønder Vissing, Hällestad I, II, Sjörup och Års. Icke ens den frågan upptages till pröfning, huruvida sjörupstenens strof är fornyrdeslag eller, som Rosenberg, Nordboernes Aandsliv I, 129 antog, ljodahattr, utan fornyrdeslag förutsättes som självklart. Måhända har prof. Wimmer velat förbehålla utredningen äfven af hithörande frågor åt den allmänna inledningen.

---

[1]) För svenskar synes denna sammanställning legat nära till hands. Den göres af E. Svensén i (svensk) Hist. tidskr. 1895 s. 433 f., och prof. F. Läffler har meddelat mig, att han ock kommit på densamma. Dessutom har den ock funnits af F. Dyrlund, Nord. tidskr. f. fil. 3 række IV, 121.

Stockholm i sept. 1895.

Erik Brate.

Eiríkr Magnússon, M. A. Odins horse Yggdrasill (a paper read before the Cambridge philological Society Ianuary 24, 1895), London, Society for promoting christian knowledge, 1895, 64 Ss.

Auf den ersten Seiten finden wir eine weitläufige Untersuchung, welche entscheiden soll, ob *Yggdrasill,* oder *askr Yggdrasils* die ursprüngliche Bezeichnung der Weltesche war.

M. wundert sich hier über die Übersetzung im Corp. p. b. "the Ash Ygg's steed": a genitive, governed by a noun, being treated as in apposition to that noun! Dass auch sonst der Genitiv so verwendet wird, Lund 154, wird von M. gar nicht erwähnt, nur *Fenrisúlfr* neben *Fenrir* wird S. 15 hervorgehoben, und mit der Hypothese beseitigt, das Fenrir eigentlich ein Name Lokis sei.

Zweckmässiger als diese Auseinandersetzung wäre es gewesen, zu überlegen, ob Yggdrasill überhaupt "Pferd des Yggr" bedeuten kann. Das scheint mir kaum möglich zu sein. Denn nur eine Kenning *Yggs drasill* wäre verständlich, und Bugges Hinweis aut norw. *tyvid* neben *tysvid* kann dieses Bedenken nicht beseitigen. So viel ich sehe, kann *Yggdrasill* nur "Schreckenspferd" bedeuten, und das kann ganz wol ein Ausdruck für "Galgen" sein.

M. bespricht weiter die bekannte Hávamál-Stelle von Óđinn am Galgen, deren Erklärung ja noch im Argen liegt. So ist das *seldu* in v. 139 ganz dunkel. Bugge hält es für das Prät. von *sø'la* "erquicken", aber das passt schlecht zu *viđ hleifi.* Ich vermuthe hier ein verbum *sella* aus **sađlian* zu *sađr* "satt" also "sättigen, speisen" nach Sievers, Indog. Forsch. 4, 335 ff. Auch *hvers hann af rótum renn* in v. 138 scheint mir nicht richtig aufgefasst zu sein. Ich stelle es ganz gleich dem *hverjum af rótum renn* Fjǫlsv. 20, und nehme an, dass *hvers* für *hverskyns* oder *hverskonar* steht, wie sonst *kostr, munr, leiđ, atburđr* ausgelassen werden vgl. vor allem das häufige *þess — þess konar.*

Wol mit Recht hält M. das *vinga meiđr* bei Egill, v. 19 der Saga, und im Háleygjatal für ursprünglicher als *vindga meiđi á* in Hávamál 138. Auch die Übersetzung "Baum des Gehängten" wird richtig, und *vinga* wol zu *schwingen* zu stellen sein. Aber alles weitere steht in der Luft.

M. meint, dass in v. 138 ursprünglich gar nicht von Óđinn die Rede war, und dass die Verse *geiri undađr ok gefinn Óđni, sjálfr sjǫlfum mér* erst später eingeschoben wurden von dem Überarbeiter, der die falsche Lesart *heitir Yggdrasill* 'heisst Pferd des Yggr' in Vǫluspá 19 kannte, und daraus einen Mythus construierte, dass Óđinn an der Weltesche hieng. Die shetländische Strophe erwähnt M. mit keiner Silbe, weil sie eben gegen die Annahme dieser Interpolation spricht, jedoch hält auch er den Inhalt der Hávamálstelle für christlich.

Die ganze Vorstellung von Ođinn an der Weltesche geht also nach M. auf dieses Misverständnis zurück, und auf die "falsche"

Lesart *heitir Yggdrasill*. Die ursprüngliche Bezeichnung des Weltbaumes war aber *askr Yggdrasils* 'Esche des Pferdes des Yggr', also des Sleipnir. Wie oben bemerkt ist es aber sehr fraglich, ob der Ausdruck das bedeuten kann. Nun folgt eine physicalische Deutung des Mythus. Sleipnir ist der Wind. Seine 8 Beine entsprechen den 8 Windrichtungen, und das Windross trabt zwischen den Ästen des Weltbaumes einher, und weidet daselbst. Eine seltsame und wie mir scheint, recht unsinnliche Vorstellung. Es ist ferner allerdings minder poetisch, aber wol wahrscheinlicher, dass man dem Pferde Oðins acht, also doppelt so viel Beine gab, als ein gewöhnliches Pferd hat, um damit seine zauberhafte Schnelligkeit anzudeuten.

Wien, 5. April 1896. **F. Detter.**

Tillægsbemærkning til gammel-norsk 'homilie'-brudstykke, Arkiv XII, 367—69.

Gennem det i 2. udg. af Fritzners Ordbog over det gamle norske Sprog under *ylja* opførte citat er jeg bleven opmærksom på, at det af mig i Arkiv XII som et homilie-fragment aftrykte brudstykke af et gammel-norsk håndskrift ikke, som antaget, indeholder en hidtil ukendt tekst, men udgör en del af *Barlaams ok Josaphats saga,* hvor man i Christiania-udgaven 1851 vil finde det tilsvarende s. 132—34. En nærmere undersøgelse af de i AM. 231, fol. indeholdte fragmenter af forskellige håndskrifter af denne saga viser, at de 1894 fundne bladrester hører til samme membran som 231, VI og navnlig stemmer nöje med det her opbevarede blad n. Ved sammenligning med den trykte tekst fremgår, at der af det fundne blad foroven kun mangler en linje eller to, medens derimod ved lakunen mellem anden og tredje strimmel henved to tredjedele af bladets skrift er gået tabt. De tvivlsomme steder kan nu berigtiges. Under *Jord* har udgaven "fram" (for "[a ꝼ]ʀam*m*"), under *Vand* "margskonar" (for "[maʀguıſa"]); under *Sol* må for "[ok, ẏ[l]" læses "mẏk", under *Mand* for "kıo[r]" "kıæ" og rimeligvi] "ađru*m*" for "ađ[ra]". En sammenligning af de to tekster vil vises at det nye fragment indeholder flere varianter af betydning.

Kr. Kålund.

Saxo Grammaticus og den danske og svenske Oldtidshistorie.

I Anledning af Dr. Axel Olriks Skrift "Kilderne til Sakses Oldhistorie".

Da jeg af Redaktionen for Arkiv f. nord. fil. blev anmodet om at skrive en Anmeldelse af Dr. Olriks Værk om Kilderne til Saxos Oldhistorie [1]), maatte jeg herpaa svare, at jeg ganske vist erkjendte hans Bog som et betydeligt Arbeide, der paa mange Maader havde bragt Videnskaben fremad, men at jeg dog maatte være ganske uenig med Forf. i de Hovedresultater, hvortil han var kommen. Jeg vilde derfor ikke kunne skrive en Anmeldelse af Bogen, uden at jeg fik Leilighed til udförligere at redegjöre for, hvorledes jeg i flere Henseender maatte komme til en afvigende Opfattelse, hvorfor jeg henstillede til Red., at den hellere burde finde en anden Anmelder. Da Red. ikke desto mindre önskede, at jeg skulde gjöre Bogen til Gjenstand for en Redegjörelse, har jeg skrevet efterstaaende Undersögelse.

Saa vist som den Mand fortjener Anerkjendelse, der optager en Jord til Dyrkning, der længe har ligget forsömt og unyttig hen, saa vist er det, at Dr. Axel Olrik har Krav paa Tak og Opmærksomhed allerede af den Grund, at han har fortsat de Forsög paa at udrede Saxos Kilder, som Peter Erasmus Müller begyndte i Aarhundredets förste Trediedel, men som siden den Tid kun i ringe Grad have været fortsatte. Man maa vel endog sige, at de Resultater, hvortil P. E. Müller var kommen, delvis vare glemte, eller at det Spor var fraveget, paa hvilket han havde ledet Forskningen ind. Dr. Olrik har nu igjen taget disse Undersögelser op,

---

[1]) Axel Olrik: Kilderne til Sakses Oldhistorie. I. Forsög paa en Tvedeling af Kilderne. 1892 (Otto B. Wroblewski). II. Norröne Sagaer og danske Sagn. 1894 (G. E. C. Gad).

og han har sögt at slaa til Lyd for en Erkjendelse af, at store Bestanddele af Saxos Oldhistorie skyldes islandske og norske Kilder og Berettere, og at de i mange Henseender vilkaarligt ere knyttede til Danmarks Fortid.

Dr. Olrik medbringer til dette Studium et omhyggeligt og omfattende Kjendskab til den gamle Tids Litteratur, en indgaaende Forskning i Saxos Værk, der byder saa mange Vanskeligheder for Fortolkningen, en lige saa stor, ja man kan vist sige en större Kjendskab til de islandske Sagaer; han har endvidere gode sproghistoriske Kundskaber og et sjældent Kjendskab til Middelalderens almindelige Folkedigtning og dens Sagnskat. Han skyer heller intet Arbeide for at komme til den rette Oplysning om Kildernes sande Ordlyd; han har arbeidet grundigt i Studiet af Texterne og er mangen Gang gaaet til de haandskrevne Kilder. Men lige saa vigtig som al denne Viden og Indsigt er for den, der giver sig i Lag med den nævnte Opgave, lige saa fortræffeligt har det for det foreliggende Arbeide været, at dets Forfatter besidder Skarpsindighed og især en fin poetisk Opfattelse, en Sans for Sagnenes egentlige Sjæl, der maa hjælpe Tolkningen stærkt paa Vei og ikke kan Andet end glæde den, som læser hans Skrift. Dernæst skriver han beaandet og friskt, en enkelt Gang maaske i lidt sögte Udtryk, men som Regel tiltalende og varmt; man mærker hans Betagethed af de Kilder, hvormed han har beskjæftiget sig.

Der er da heller ikke Tvivl om, at Forf. overfor det Maal, han tilsigter, har i mange Henseender anlagt sin Undersögelsesmaade rigtigt. Det har for ham gjældt om at fremdrage en Række Kjendemærker, der kunde henvise en Tradition i Fölge Form eller Indhold til norrön eller dansk Oprindelse, og efter at han har fundet et stort Antal af saadanne Kriterier, anvender han dem paa de enkelte Kongers Historie eller de enkelte Sagn i Saxos Værk for derved at udskille Alt, hvad der ikke kan tilkomme Danmark.

Det Resultat, som han naaer til, er da dette, at en betydelig Del af hvad Saxo meddeler i sin Oldhistorie maa udgaa som ikke tilhörende dansk Tradition eller dansk Historie. I dette Punkt mener jeg nu, at der er sket Uret imod Saxo og Uret imod Danmarks og Sveriges Oldhistorie. Den fölgende Undersögelse vil söge at hævde en afvigende Betragtningsmaade, og der vil deri tillige være Leilighed til udförligere at paavise Egenheder ved Dr. Olriks Arbeide.

I. Nogle almindelige Bemærkninger om Fortolkningen af Saxo.

Til en Indledning vil jeg begynde med nogle Hovedsætninger om Tolkningen af Saxos Text, som det forekommer mig, at man ikke noksom kan betone. For det förste da denne, at Texten i förste Linie maa fortolkes ved Saxos eget Ordvalg, hvorfor Ingen, som vil nærmere studere Saxo, kan undgaa at lave sig en Hjælpeordbog over hans Ordbrug. Man maatte i höi Grad önske, at der kunde udkomme en saadan Ordbog, en Fortegnelse over Parallelsteder. Saadant kjender man jo for andre Kildeskrifter, og Saxo er en saa vigtig og tillige saa vanskelig Forfatter, at han vel fortjente en egen Ordsamling. Hvis man nu ikke ved Saxos egen Sprogbrug finder en Lösning, bör man tye hen til de latinske Sölvaldersskrifter, som han især har benyttet, medens man kun i sidste Instans bör tage Hensyn til Middelalderens Latin, og altsaa til Ducanges Glossarium. Det vil sikkert være i et forholdsvis sjældent Antal Tilfælde, at et Udtryk fra Middelalderens Latin vil være benyttet. Den danske Historieskriver er i denne Henseende enestaaende blandt Middelalderens Historikere. Han kjender ikke blot Betegnelserne for alle aandelige Forhold og Værdier, men er næsten aldrig i Forlegenhed for det Ord, som kan bruges om hans Samtids reale Forhold af al Art; om det saa er Kjökkenets og Husgeraadets forskjellige Hemmeligheder kjender han de sjældne latinske Udtryk herfor.

Jeg vil her tage nogle Exempler til Belysning af de Regler, jeg saaledes har opstillet; jeg vælger saadanne Steder, hvor Texten hidtil formentlig ikke er bleven opfattet ret. De angaa ikke Dr. Olriks Arbeide; men at heller ikke han overalt har paaagtet Saxos egen Sprogbrug, vil jeg senere vise.

Cella, conventiculum. Om Knud den Store fortæller Saxo, at han indrettede Fælleslív af Klerke (Spirerne til de senere Domkapitler), samt at han berigede Munkestanden. Inde imellem disse to Efterretninger læses: cellularum frequentiam novis conventiculis auxit (S. 538)[1]). Dette fortolkes saaledes, at Knud forögede Antallet af Præstegaarde og Sogne, og man har været meget taknemlig for denne ensomme Efterretning om Sognenes Oprindelse, der ellers unddrager sig for den historiske Forskning. Rigsarkivar A. D. Jörgensen skriver saaledes: "Conventicula er Forsamlinger og maa opfattes som vort Sogn, svensk församling, det maa sikkert her opfattes som Dativ: han forögede Bolene (cellulæ) — af Hensyn til (at danne) nye Sogne". I denne Tolkning have Andre fulgt ham[2]). Allerede i grammatisk Henseende, tilmed naar vi staa overfor en saa stor Latiner som Saxo, maa denne Tydning vistnok kaldes meget tvungen. Det maa desuden huskes, at Præsterne paa hine Tider havde Kone, Börn og vel ogsaa Agerbrug, hvorfor cella, endog cellula, synes lidet passende som Betegnelse for Præstegaarden.

Spörgsmaalet bliver imidlertid först, hvad Saxo ellers i sit Værk forstaar ved cella. Den förste Kirke (templum), som bygges i Hedeby, nedriver Kong Gorm; da han ikke kunde komme Munkene (religiosi) til Livs, gik hans Harme ud over Kirken, cella (sacræ cellæ strage puniens, S. 468). Om Kirker eller Kapeller er det ogsaa brugt, hvor det om

[1]) Saxo er her overalt citeret efter P. E. Müllers Udgave 1839.

[2]) Den nordiske Kirkes Grundlæggelse 526. Hans Olrik, Konge og Præstestand I. 149. Molbech, Nyt Hist. Tidsskrift. V. 6, og Helveg, den danske Kirkes Historie I. 149, fortolke det som smaa Celleklostre.

Svend Tveskjægs Omsorg for Præsteembeder og Kirker hedder: Christianismi cultum novis sacerdotiis auxit, cellis atque sacrariis decoravit (S. 500). Om Odinkar d. y. læses: amplissimum patrimonium necessariis templorum usibus erogavit, cellasque ante id rei familiaris inopes uberrimis agris ac latifundiis locupletes effecit (S. 507), saaledes at ogsaa her cella er Kirke (templum). I Sölvalders Latin anvendes cella om det helligste Rum i Templet, hvor Gudebillederne stode, ofte Bygningens störste Rum. — Conventiculum bruges i Latin om Stedet eller Huset, hvor man kommer sammen, saaledes Tacitus' Annales: exstructa apud nemus conventicula et cauponæ. Arnobius skriver: diruere conventicula, in quibus summus oratur Deus, altsaa Kirkerne. Ammianus Marcellinus: Basilica Sicinini, ubi ritus Christiani est conventiculum [1]). Dette Ord betyder altsaa hos Saxo Kirke, og intet af Saxos to Udtryk bringer os i Nærheden af en Munkecelle eller et Præstebol. Texten maa oversættes saaledes: "det store Antal af Smaakirker forögede Kong Knud med nye Gudshuse". Saxo har som bekendt en udpræget Lyst til at give to Udtryk for samme Begreb. Om Præstegaarde faa vi Intet at vide. Derimod er der vel Sandsynlighed for, at en Del af de mange nye Kirker have været byggede paa Landet; de i Forveien nævnte Samboer af Klerker fandtes efter al Rimelighed især i Byerne.

Amici. Amici bör naturligvis som Regel gjengives ved Venner, dog har man hidtil overset, at det enkelte Steder tillige har en anden Betydning. I sit fortræffelige Skrift om Danehoffet har Dr. Anna Hude som Indledning skildret den ældste danske Statsforfatning, men hun har her ikke ret faaet fat paa Raadets Betydning og de forskjellige Raadgivere ved Kongens Side. Hun peger saaledes paa, at Saxo

---

[1]) Om disse og flere i det Fölgende omhandlede latinske Glosser henviser jeg i övrigt til Forcellini, Totius Latinitatis Lexicon.

ved at betegne Kredsen af Mænd omkring Kongen som dennes amici henviser til, hvorledes de nærmest vare Kongernes allernærmeste personlige Venner og daglige Omgangsfæller, hvis Raadgiverstilling var en simpel Fölge af deres Venskabsforhold til ham [1]). Her maa det imidlertid huskes, at Augustus og de efterfölgende Keisere netop betegnede Raadet som "Venner"; naar Keiserne opholdt sig udenfor Rom, havde de stadig "comites et amici" ved deres Side; der nævnes "amici nostri juris periti". Tiberius udbeder sig "super veteres amicos ac familiares" tyve Mænd "velut consiliarios in negotiis publicis" [2]). Naar man med dette i Minde læser hos Saxo om Kong Niels's amici, der give ham et slet Raad (S. 643), kan der næppe være Tvivl om, at der sigtes til noget mere end gode Venner, tilmed ere de samme Personer faa Linier iforveien blevne betegnede som "arbitri regis" (andensteds fra kjendes ogsaa "Helgi, consiliarius Nicolai regis"). Knud Magnussens amici give ham Raad om Krigsförelsen (S. 680). Kong Valdemar beder amici sige deres Mening om et Hærtog (S. 743), og disse amici ere faa Linier iforveien nævnte som "Petrus, Suno et Hesbernus, cum quibus rex consilia sua participare solebat" (S. 742). Saaledes maa amici paa disse Steder oversættes ved Raadgivere, Raader.

Ancilla, pedissequa, famula. At ancilla i Middelalderens Latin kan betyde Hofdame, Tjenestemö, Terne er utvivlsomt, man behöver blot at tænke paa Skriftet, som indeholder Udsagnene om den hellige Elisabeth af hendes fire Kammerfrökner: "Dicta quatuor ancillarum". Men ancilla betyder i Sölvalderens Latin ufravigeligt Trælkvinde, og Saxo anvender det netop i denne Betydning; Starkad vil ikke modtage Hjælp af en Bonde, der har ægtet en ancilla og gjör Tjeneste hos hendes Herre for at erhverve hende Frihed; ikke heller vil han lade sig forbinde af en ancilla, der hjalp i Möllen (S.

---

[1]) A. Hude, Danehoffet og dets Plads i Danmarks Statsforfatning 84.
[2]) Madvig, den romerske Stats Forfatning I. 468 f.

295 jf. 289). Ligeledes omtales i Hamlets Historie en Kvinde, der ved Fangenskab er bleven ancilla (S. 147). Pedissequus kan i Sölvalderens Latin betyde Træl, men ogsaa det frie Tyende; famulus endelig findes hyppigt om Tjeneren af fri, ædel Byrd. I Saxos Fortællinger om Hagbard og Signe maa man nu vel skille mellem disse Stillinger. Det er for sine Möer (pedissequæ), at Signe lovpriser Hake, idet hun dog mener Hagbard (S. 339), det er mellem pedissequæ at den forklædte Hagbard, der udgiver sig for Hakes Skjoldmö (pugnax famula), faar Leiet redt (S. 341); det er de samme puellæ, famulæ, der love Signe at gaae i Döden med hende (S. 345) [1]). Derimod er det Trælkvinder, der tvætte Hagbards Födder og opdage disses Loddenhed (ancillulæ S. 341) og det er dem, der forraade ham (ab ancillulis proditus S. 343), ikke derimod de trofaste Tjenestemöer. Dette er misforstaaet i de ældre Oversættelser, og naar det ofte hedder, ogsaa hos Dr. Olrik, at "Signes Terner" forraadte hende, bör man jo i hvert Fald huske paa, af hvilken Klasse disse "Terner" vare.

Noget af det, som maa forundre mest, naar man med Kjendskab til Middelalderens övrige latinske Historieskrivning læser Saxo, er den Afstand han har taget fra al geistlig Tone. Gud, hans Styrelse af Verden, Forsynet forekomme næsten ikke berörte, ikke heller finder Saxo nogensteds Leilighed til at nævne Diabolus, Satanas, ja den i Middelalderens Skrifter saa hyppig nævnte antiquus hostis. Mon Ord som propheta eller prophetare forekomme hos ham? Jeg tvivler derom, man vil i Stedet derfor finde augur, magus, vates, præsagium, divinatio. Saxo taler om templa, cellæ,

[1]) Odin, forklædt som Vecha, faar Tjeneste i Dronningens famulitium som pedissequa hos Prinsessen og tvætter hendes Födder (S. 128) (Ternernes Födder toes derimod atter af det lavere Tyende). Dronning Bodil gjör Erik Eiegods Friller til sine Terner (pedissequæ, S. 602). Se fremdeles om pedissequa S. 27, 85, 331, om proceres, der tiltræde famulatus, S. 89.

saavel som om æditui. Saxo har utvivlsomt kjendt utallige kirkelige og klosterlige Mundheld af lignende Art som dem, der leilighedsvis krydre Stilen hos alle Samtidens Skribenter, men Saxo selv anvender intetsteds et saadant, end ikke et Bibelsted. Allermindst tænker han paa at benytte saadanne bibelske, stadig tilbagevendende Udtryk som "og da han", "og der" o. s. v. Denne Særegenhed hos Saxo bidrager ganske mærkeligt til at give hans Text helt igjennem et saxonisk Præg. Han er som ingen anden. Saxo anförer aldrig nogensinde et Citat, hverken fra Oldtid eller Middelalder. Som den eneste Undtagelse vilde man kunne nævne de Kvad, han meddeler i Gjengivelse; men dem oversætter han frit og omformer paa sin Vis. Saxo, som naturligvis huskede mangfoldige Vers og Verslinier fra den klassiske Oldtid, optager ikke en eneste Gang noget saadant i sin Bog. Han meddeler ligeledes aldrig Aktstykker og Diplomer, han benytter deres Indhold, men gjenfortæller det frit og i korteste Form. Kun bevirker hans store Interesse for Love, at han paa flere Steder giver ret udförlige Meddelelser om disses Indhold, idet han dog altid omskriver deres Udtryk i sin egen vanlige Stil. Saaledes er alt gjennemsyret af hans Personlighed og Opfattelse; saa godt som Intet hidsættes blot som Kildemateriale eller i den Form, det forelaa ham.

Endvidere anförer Saxo saa at sige aldrig en Forgænger som Kilde. Han kan angive, at han har hört en Fortælling af Absalon, men han citerer ikke tidligere Historieskrivere. Herfra findes kun tre Undtagelser, og netop disse forekomme mig karakteristiske. I sin Bogs allerförste Linier siger han, at "Dudo, rerum Aquitanicarum scriptor, Danos a Danais ortos nuncupatosque recenseat". Allerede Betegnelsen "Aquitania" viser os, at Saxo har en falsk Forestilling; dernæst fremsætter Dudo ikke denne Nedstammen som sin Opfattelse, men han nævner, at de Danske "kalde sig selv Danaer og rose sig af at nedstamme fra Antenor" —

med andre Ord: Saxo har, da han skrev hine Ord, sikkert ikke havt Dudos Værk foran sig, og det er höist tvivlsomt, om han i det Hele har set Dudos Skrift, af hvis Benyttelse der jo ikke heller findes mindste Spor i hans Fremstilling af Vikingetiden. Han har taget Citatet paa anden Haand, eller ogsaa er i Saxos Ungdom denne Bog kommen ham for Øie, og han citerer nu efter Hukommelsen. Ikke mange Linier længere henne fortæller han, at Angul, fra hvem Englænderne nedstamme, gav Angel sit Navn, og at hans Efterkommere senere erobrede Britannien og gav det Navn efter sig. Herom vidner Beda, den "ypperlige Kirkeskildrer, födt i Anglia". Paa Saxos Citat er forsaavidt Intet at klage; kun maa det bemærkes, at Beda ikke har det allermindste om en Kong Angul, derimod nok, at Angli kom fra det danske Landskab, som hed Angulus.

Som det tredie og sidste Sted, hvor Saxo anförer en Forfatter, maa nævnes hans Beretning om Udvandringen fra Danmark under Kong Snio paa Grund af Hungersnöd: ad Gutlandiam appulerunt, ubi, et Paulo teste, auctore Frig dea, Longobardorum vocabulum . . . traduntur adepti. Overensstemmelser i Beretningen med Paulus Diaconus vise, at Saxo direkte eller indirekte har raadspurgt denne; men han har i hvert Fald benyttet sin Kilde frit og sögt at samarbeide dens Meddelelse med Efterretninger her fra Norden (jfr. ogsaa Ordene: hæc quidem de Snione, quam verissime potui, digesta sufficiant, S. 420).

Flere end disse tre Henvisninger til fremmede Kilder findes ikke. Jeg vil dog her medtage en Angivelse fra den fremmede Historie, der staar temmelig ene hos Saxo. I Anledning af, at Skjalden Hjarne belönnedes med Kongekronen for sit Digt over Kong Frode, skriver han: Eximium exigui poematis pretium famam quoque Cæsarianæ retributionis excessit. Divus siquidem Julius victoriarum suarum toto orbe conditarum scriptorem illustratoremque municipio donare

tentus extitit. Nunc vero rusticano regnum prodiga plebis humanitas erogavit. Sed ne Africanus quidem in rependendis operum suorum monumentis munificentia Danos æquavit. Illic enim elucubrati voluminis merces auro simplici stetit, hic agresti sceptrum incondita versuum paucitas ministravit (S. 259). Med disse to Sammenligninger har Saxo ikke været heldig, idet han ved det förste maa tænke paa Ciceros Fortælling om at Pompeius — ikke Cæsar — gav en Forfatter af en Levnedsbeskrivelse af ham romersk Borgerret; ved det andet sigter han til Ciceros Udtalelse om at Ennius var saa yndet af Scipio, at han skal være fremstillet i Marmor paa Scipionernes Gravmæle; om en Belönning i Guld til Ennius vides Intet.

Ogsaa dette Sted synes saaledes at vidne om, at Saxo levede og skrev i Afstand fra de fremmede Forfatteres Værker. Han bröd sig ikke om at citere dem; kun engang imellem har han villet vise, at ogsaa han var vel belæst. Men han har ikke brudt sig tilstrækkeligt om at sikkre sig, at Anförslen blev helt nöiagtig.

II. Dr. Olriks tvende Sammenligningsled.

Saxos Hovedkilde er altsaa Beretningerne hjemme fra Norden, skriftlige og mundtlige. Men Saxo anförer i sin Fortale, at Islænderne have for ham været en Hovedkilde. For nu at finde, hvad Saxo skylder disse Thylenses — og derfor som oftest urigtigt har knyttet til sin danske Historie — gaar Dr. Olrik den meget rigtige Vei at udfinde, hvad der er karakteristisk for Saxos Historiefortælling og hvad der modsat udgjör Islændingernes Eiendommelighed.

Dr. Olrik sammenligner Saxos Oldtidshistorie med Fornaldarsagaerne. Det maa jo ogsaa indrömmes, at hvad Indhold angaar, det nærmest vil være denne Del af den oldnordiske Litteratur, som vil komme i Betragtning. Imidlertid er der her den store Fare, at disse Sagaer, hvad Tilblivelsestid angaar, ere sildigfödte i Forhold til Saxo; de ere jo gjennemgaaende et hundred Aar yngre i Tiden end ham, idet

de ældste af dem stamme fra den seneste Del af det 13:de Aarh., flere ere fra det 14:de Aarh. og endnu andre fra senere Tid. Hertil kommer endnu, at netop de efter Saxos Levetid forlöbne to—tre Menneskealdre havde været overordenlig betydningsfulde for den hele historiske Opfattelse og det litterære Standpunkt. Folkeviserne havde begyndt for Alvor at lyde, og Riddertiden med alle dens Eiendommeligheder, som ikke var kjendt paa Saxos Tid, var brudt ind over Landene i Norden. Derfor maa man spörge, om det ikke havde været langt bedre at sammenligne Saxo med Fortællinger om Sagnpersoner i Sagaerne fra Saxos Samtid eller allernærmeste Eftertid.

Men har jeg saaledes Betænkeligheder ved det ene Sammenligningsled, da blive disse end större ved det andet. Dr. Olrik gjör nemlig Saxo til Eet med dansk historisk Tradition, dansk Forfatterskab og dansk Aand og Opfattelse i det 12:te Aarh. og tidligere. Her maa man jo dog virkelig huske paa, at Saxo er en udpræget Forfatterindividualitet, enestaaende i Danmark som i Norden, og at hans Værk ikke tör paa den Maade tages som typisk for dansk Opfattelse og Forstaaelse. Han har sine bestemte Eiendommeligheder og Særheder, som ikke maa betragtes som almen danske. Saaledes har til Exempel Saxo den Egenhed, at han ikke anförer et eneste Aarstal i sit hele Værk, og han har yderst faa synchronistiske Angivelser; men det vilde være ganske urigtigt deraf at slutte, att de Danske ikke havde Sans for Aarsangivelser, hvad jo dog en god Del Annaler og Kröniker udvise, ja vi have langt flere Annaler end de Norske og Islændingerne. Vi spore paa mange Maader Saxos afvigende Opfattelse fra hans Samtid, han er saaledes langt mere rationalistisk end den. Guderne forvandles hos ham til Mennesker; naar Höibryderne tro paa Kogleri, veed Saxo, at det er Blændværk (S. 125), og lignende Yttringer forekomme mange Gange. Leilighedsvis berörer Dr. Olrik Saxos eget individu-

elle Syn og hans særlige Fortællekunst; men den raadende Tanke i hele hans Undersögelse er dog stadig, at vi hos Saxo finde den almindelige og eneraadende danske Opfattelse. Sæt nu imidlertid, at hele den historiske Sagalitteratur paa Island var gaaet tabt med Undtagelse af Heimskringla, og at man derfor vilde gjöre Snorres historiske Opfattelse, hans Kritik og Stilkunst til eiendommelig for islandsk Historieskrivning og typisk for islandsk Betragtningsmaade, det vilde jo dog — som vi under de lykkeligere Bevaringsforhold vide — være et meget feilagtigt Syn paa, hvad der virkelig dengang havde foreligget.

Sammen med Saxo paa den danske Side stiller Dr. Olrik moderne danske Folkesagn, heldigvis dog kun paa faa Steder. Enhver kan sige sig selv, hvor ringe Værdi og Beviskraft disse kunne have i dette Spörgsmaal [1]). Dernæst hidkalder Dr. Olrik Folkeviserne, altsaa et Materiale, som foruden at være af en aldeles forskjelligartet Natur, kun for en ringe Dels Vedkommende stammer fra Saxos Tidsalder, ja vel nærmest er et eller to Aarhundreder yngre.

Som en Pröve paa, hvor begrænset Dr. Olrik efter den fulgte Arbeidsplan kommer til at gjöre det danske Aandslivs Omraade, skal jeg her kun hidsætte Fölgende. "Den danske

[1]) Jeg vil her ikke komme nærmere ind paa dette Forhold, men kun udtale, at mit Standpunkt overfor Sagnstof, den kun stötter sig paa saakaldet folkelig Tradition fra nyere Tider, afgjort er Skeptikerens. Dr. Olrik paakalder dansk Folketro fra Möen om "Göde Opsal", hvilken skal være Odin; i Nödens Stund skal han komme Möenboerne til Hjælp (I. 81). Dette Sagn om Jætten fra Upsala, hvilket man ofte ser nævnt, beror paa lutter Misforstaaelser. Tvende Naturforskere — Professor Japetus Steenstrup var den ene — hörte for en Menneskealder siden, at Bönderne paa Stedet aldeles ikke sagde Opsal, men, med möensk Udtale, Ulfshale og tilmed pegede i Retning af denne Halvö ved Stege. Jfr. ogsaa den forvirrede Tradition om Judæby og Jetteby hos C. Fogh, Geognostiske Skizzer fra Möen (Metropolitanskolens Program 1857) 6. Sagnet er endelig kun en sen Gjenganger af Fortællinger om Frederik Barbarossa, Holger Danske og andre Hjælpere. Hvor kan man dog i vore af Kritik gjennemsyrede Tider vedblive at være saa ubegribelig langmodig overfor Folkesagn? Om et til Möen fra Mexiko formentlig indvandret Sagn se Höiskolebladet 1885. Sp. 2005—6.

Overlevering giver sig ikke af med at nævne Personer, der ikke optræder handlende ... Denne Undgaaen af Navneopregninger finder vi ikke blot i vore Oldsagnsoptegnelser, men det samme möder i Sakses historiske Böger, baade i Samtidshistorien og hvor let tilgængelige Kilder kunde skaffe ham Navnene paa Fortidens historiske Personer f. Eks. de Krigere, der faldt i St. Albans Kirke". "Da ogsaa Folkeviserne fuldstændig deler denne Uvillie mod den törre Opramsning af Personer, viser denne Forskjel mellem dansk og islandsk Fremstilling sig som gjennemgaaende". (I. 21).

Vi tro ganske vist ogsaa, at Saxo ingen Interesse har for "Opramsning af Personer", thi alt tört, som ikke bringer Skjönhedsfölelsen, Tanken eller Fantasien nogen Vederkvægelse, er ham afgjort imod, derfor undgaar han aldeles Aarstallene, derfor har han ingen Stamtræer, derfor afbryder han sig selv i Opregningen af Jomsvikingerne: "blandt dem var Bo, Ulv, Karlsevne, Sivalde og flere andre, hvis vidtlöftige Opregning snarere vilde volde Lede end Behag, hvorfor jeg forbigaar dem" (S. 480). Sagen er jo den, att Saxo ikke er Logograf — som mange Islændere — men Historiker. Han har fin litterær Smag og Takt og veed at fly det kjedsommelige. Men han veed ogsaa, at en Opregning ophörer at faa denne Karakter, naar de mange Navne snildt ere sammenföiede til Rythmer og naar Bogstavrimet glæder Øret. Derfor kjeder det ham slet ikke at nævne Arngrims tolv Sönner med Navn; de danne uden mindste Omflytning en velklingende Strophe (S. 250). Om de 12 Brödre med Endelsen -björn gjælder sikkert det samme, Saxo husker kun de 7 af dem (S. 260). De fem Sönner af Finn og endvidere Ole den Fröknes Underkonger ere ligeledes ordnede efter Bogstavrim (S. 178, 373). Da nu Saxo endvidere gjengiver den hele lange Opregning af Kæmperne i Braavallakampen, viser det sig, at han ikke har det mindste imod den Slags Optællinger, naar Navnerækken har Rythme og Rimklang,

naar Personerne enkeltvis kunne karakteriseres, eller de endog ere bekjendte andensteds fra, samt naar de ved Betegnelsen efter Hjemstavn give geographiske eller ethnographiske Oplysninger.

Det er derfor ganske urigtigt at sige, at Saxo ikke ynder Opregninger, thi han har adskillige. Naar han optager dem i sit Værk, er det ikke fordi han her er tyet til Islændingerne og fordi de Danske og Svenske manglede Ramser, men fordi Ramserne ere rythmiske. Det er saaledes ikke Herkomsten nordfra, men Stilen og Saxos æsthetiske Standpunkt, der har været bestemmende for at de findes i hans Værk. Derfor vil det heller ikke kunne nytte at henvise til, at de danske Folkeviser ligeledes ikke ynde Opramsninger; thi dermed befatte Folkeviser sig aldrig, hverken i Danmark eller i noget andet nordisk Land, og man skulde vel gaa langveis i Europa, förend man fandt "Folkeviser" af denne Art. Naar man ser, hvordan det eneste Stykke Oldtidslitteratur, som vi besidde fra Sverige, ligefrem svælger i Ramser, nemlig Rökstenen — det fortælle vi som det trettende, hvilke de tyve Konger vare, som sade i Siulunt i fire Vintre med fire Navne, Sönner af fire Brödre, fem Valker, Rađulfs Sönner, fem Reiđulfer, Rogulfs Sönner, fem Haaisler, fem Gunmunder osv. osv. — ja saa föle vi, at Ramserne have havt deres Yndere dengang som til mange andre Tider i alle de nordiske Lande.

III. Saxo og Karakteristiken.

En af Saxos störste Eiendommeligheder er hans Sans for Karakteristiken. Hans Skikkelser træde lyslevende frem ved hinandens Side, skjöndt han har maattet skildre saa mangfoldige. Hans Bog er mærkelig rig paa fine Sjælemalerier, og den har derfor havt en Evne til at tage Læseres Fantasi fangen og til at fængsle Digteres Opmærksomhed som kun faa Historieböger. Kun sjældent ere for Saxo Personerne simple Navnebærere; om det saa kun er med et

Adjektiv veed han at betegne deres Art og Sind. For deres ydre Skikkelse har han for saa vidt mindre Interesse, at han sjælden indlader sig paa en detailleret Skildring; han nævner maaske kun, at Manden er höi eller lille. Uagtet Islændingerne — som han paastaaes saa stærkt at have benyttet, — ofte give en omhyggelig Skildring af Personers Ansigtstræk, Skikkelse og Dragt, anvender Saxo sjælden mange Ord derpaa. Absalon, Valdemar, Knud — vi faa ingen nærmere Oplysning om deres Udseende, kun Vink ved Leilighed. Derimod forsömmer han aldrig at give oplysende Træk om Personernes Karakter, Temperament og Evner.

Dr. Olrik nægter ikke dette, men han har iagttaget en formentlig Eiendommelighed eller Begrænsning hos Saxo. Der mangler ham — i Modsætning til Islændingerne — en Evne til at skildre personlige Egenskaber eller Fölelser blot ved at vise deres ydre Magt og deres Indflydelse paa Andre. Saxo har den bekjendte Fortælling om, hvorledes Regner Lodbrogs Sönner modtoge Budskabet om deres Faders Död. Iver Beenlös lod sig ikke mærke med Sindsbevægelsen, men saa rolig videre paa Legene, der opförtes; Sigurd derimod jagede Spydet gjennem sin Fod for ved Legemets Smerter at dulme Sjælens, Björn krystede en Tærning, saa at Blodet sprang af Fingrene (S. 461 f.). "Derimod vil man næppe finde noget tilsvarende i nogensomhelst dansk Digtning: Sjælerörelsernes legemlige Ytringer fremföres vel ofte nok i Folkeviserne, men kun som Akkompagnement til Udtalelsen i Ord; de gjöres ikke til Hovedudtryk for dem" (I. 70).

Atter her maa jeg med ikke faa Beviser paa Haanden vidne imod, at denne Egenskab fralægges Saxo "og de Danske". Balders fortærende Elskov skildres af Saxo paa den Maade, at den ulykkelige Kongesön ikke kunde staa paa sine Ben, men maatte lade sig kjöre (S. 120), og Balders tvende Gange beseirede Modpart Höther betages i den Grad af Smerte, at han paa kummerfulde Menneskers Vis söger de vilde, öde

Steder (S. 122). Den blinde Vermund, som sidder paa Eiderbredden, da Uffe skal kæmpe med tvende, flytter sig ud paa den yderste Ende af Brohovedet for i sörgeligste Fald at styrte sig i Floden. Han hörer Skrep klinge og faar at vide, at Sværdet er gaaet tværs gjennem Modpartens Krop; saa flytter han sig tilbage fra Randen. Anden Gang klinger Skrep; Vermund hörer, at ogsaa den anden Tydsker er fældet. "Da brast han i Graad af overvættes Fryd. Over de Kinder, som Smerten ikke havde kunnet væde, bragte nu Glæden Taareströmme" [1]). Da Starkad dybt fornærmes af Ingilds Dronning, "gav han hverken Kny eller Suk"; han trak sig tilbage til Hallens fjerneste Del, og her "satte han sig saa voldsomt mod Husets Væg, at Bjælkerne rystede og Taget truede med at styrte sammen", saaledes lagde han sin Vrede mod Dronningens Fornærmelse for Dagen (S. 298). Sigrids kydske Undseelse og standhaftige Taalmod viser sig ikke i Ord fra hendes tause, stolte Læber, men Ottar erfarer det, da hun som Brudepige uden at kny lader den nedbrændte Kjerte brænde Haanden (S. 333). Oles Blik, der bringer Kongedatteren i Værmeland til at falde om i Besvimelse, og hans Skjönhed, der drager alle Kæmpernes Øine til sig, tör vel ogsaa nævnes (S. 371). Starkad græder, naar Mordet paa Kong Ole omtales (S. 393). Da Kong Valdemar i Lybek traf sammen med Keiser Frederik, var Befolkningen saa begjærlig efter at faae Kongen at se, at Borgerne stege op paa hinandens Skuldre og her oppe fra betragtede den stolte, skjönne, höie Fyrste. Först derefter föies der til, at de raabte: "Han er Konge, han er værdig til Keisermagt, Cæsar er

---

[1]) S. 173 f. Dr. Olrik er en saa fin Iagttager, at han — tværtimod alle Theorier — ikke kan holde sin Beundring for denne Skildring i det danske Sagn tilbage. "Selv Nialssagas berömte Scene paa Tinge har ikke Træk med det Liv og [den] Anskuelighed, som Vermunds Deltagelse for Kampen paa Holmen. Dette dramatiske Liv, der overalt rörer sig i Prosafortællingens Form, giver Vermund-Uffedigtningen den ypperste Plads blandt danske Oldsagn" (II. 188).

kun en Mandsling" (S. 950). Jeg maa vel ogsaa her nævne, at da Svanhild kastes for Hestene for at söndertrædes, betages disse saaledes af hendes Skjönhed, at de vige tilbage (S. 414).

Andre Kilder aflægge samstemmende Vidnesbyrd om, at de Danske ikke manglede Evne til dramatisk Skildring uden Ord. Ælnoth fortæller om hvordan de oprörske Vendelboer i deres Vrede opkaste Sandet med deres Landser (Scr. III. 359). En saare smuk Fortælling, der skriver sig fra en noget senere Tid, men har lige saa fuldt Krav paa at paaberaabes som Folkeviserne, beretter om, hvorledes Valdemar Seir en Gang, da han vilde stige til Hest, blev staaende ved Hestens Side "en stor Del af Dagen i dyb Eftertanke". Saaledes siger den saakaldte Thomas Gheysmers Krönike (Scr. II. 387); og Rimkröniken synger:

Jeg bleff saa standendæ nær en daw
för ieg kom met myn tænckæ i law
om thesse forskreffne stöckæ.

Valdemar er dybt greben af Tanken om Fremtidens Gaader. Da sender han Bud til en Ridder i Sverige og faar af ham Oplysning om, hvad han tænkte paa, og den sörgelige Efterretning om Sönnernes kommende Skjæbne. Naar det endelig huskes, i hvilken Grad de Danske i Normandie og deres Efterkommere havde dramatisk Lyst og Evne til at vise Tankens og Fölelsens Herredömme over Menneskets ydre Holdning, vil man kunne forstaa, hvor rimeligt det er, at denne Evne ogsaa aabenbarer sig rundt om i vor ældste Litteratur. Og vi have ingen Anledning til at henvise Skildringen af Regner Lodbrogs Sönner ved deres Faders Död til norrön Kilde.

Men ligesom Saxo har det fine Blik for Karakteristiken af Personer, har han ogsaa levende Sans for Folkeslagenes Karakter og Fremtræden. Det er derfor med stor Forundring, at jeg læser hos Dr. Olrik: "Ser vi, hvor mærkelig

fattig hans Historie er paa Folkeskildringer, dér hvor vi allersnarest skulde vente at finde dem, i Beretningen om hans Samtids Kampe med Vender og andre hedenske Folk, viser det sig, hvor lidet saadanne Iagttagelser laa for ham og hans Landsmænd. Det er da ikke tilfældigt, at Sakses Oldhistorie heller ikke har Kulturskildringer af de Folk, som Danerne kom i Beröring med, men af et Par Folkeslag, for hvis Kultur Islændingene röber særlig Interesse" (I. 73). For mig har det været höist mærkeligt at se Saxo opfattet saaledes. Hvilken Læser mindes ikke den livfulde Skildring af Danmark og dets enkelte Landsdele i Indledningen til Saxos Værk, eller hans malende Beskrivelse af Fiskeriet i Øresund (S. 11)? Paa tre Steder i sin Bog fortæller han om Friserfolket paa Jyllands Vestkyst, om Landskabets Frugtbarhed og Havets vrede Angreb, om Frisernes Inddæmninger, Husbygning paa Wurtherne og Saltkogning, om deres lette Udrustning, deres Kastevaaben og Springstave, endelig om deres vilde Karakter (S. 10, 622, 688). Han omtaler Islands ufrugtbare Natur, Øens ildsprudende Bjerg, kogende Kilder og forstenende Væld; tillige nævner han Islændingernes litterære Interesser, historiske Viden og Færdighed i Idræt (S. 7, 13 f., 377). Finnerne beskrives paa to Steder i hans Værk, deres Skriden paa Skier og deres snilde Jagt, deres Kamp med brede Pile, deres Handel med Dyreskind og deres Trolddomskunster (S. 18, 248). Af Vendernes krigerske Udrustning i Braavallakampen bringer han en udförlig Skildring (S. 379), og da de store Vendertog begynde i det 12:te Aarh., faar han Leilighed til at give en vidtlöftig Fremstilling af dette Folks hele Kulturliv og religiöse Standpunkt, for hvilken vi Danske og ikke mindre de slaviske Nationaliteter maa være ham höist taknemlige (de fylde 14 Sider i hans Værk). Endvidere skildrer Saxo Irernes lette Rustning og afragede Baghaar, deres Farlighed paa Flugten, naar de sende Pilen eller stikke Spydet bagud (S. 254).

Det er mig saaledes ikke muligt at se, at Saxo skulde have vist Mangel paa Evne eller Interesse i denne Henseende, og det er mig ikke bekjendt, at nogen islandsk Kilde skulde overgaa ham i dette Punkt; komme de ham nær, er det vel det höieste. Dr. Olrik nævner af alle disse Skildringer kun tre. Vendernes Udrustning i Braavallakampen skyldes efter Dr. Olrik formentlig Saxos norröne Kilde — dette skal jeg ikke nægte, men da Saxo fortæller derom, viser det jo aabenbart, at Sligt ogsaa interesserer ham. De andre to Skildringer kunne ikke bortforklares, og over for Dr. Olrik maa det bemærkes, at Danerne havde paa Grund af deres Vikingeliv paa Irland, i Østersöen og den finske Bugt stor Interesse for Irer og Finner.

Men Enderesultatet bliver saaledes ogsaa her, at man ikke kan henvise de Stykker til norröne Hjemmelsmænd, hvor Saxo giver Skildringer af "hele Folkeslags eiendommelige Optræden".

IV. Saxos Skildring af Oldtidslivet.

Ogsaa paa en anden Maade fremdrager Dr. Olrik et Modsætningsforhold mellem Islændingerne og Saxo. "Islændingene har en særlig Forkjærlighed for i Sagaer at omtale ældre Kulturforhold, der i paafaldende Grad afveg fra Fortællerens Samtid" (I. 56 og oftere). Ligesaa hos os — kunne vi Danske med fuld Föie sige, eftersom Saxo ("og de Danske") hvert Øieblik dvæler ved Modsætninger mellem Fortids Brug og Nutids Færd eller blot simpelthen til en Fortællings Forstaaelse oplyser om de gamle Skikke. "Naar man i fordums Dage skulde vælge Konge, pleiede man at staa paa jordfast Sten", for at Sten og Beslutning kunde være lige faste (S. 22). "Det er vel værdt at huske, at der i gamle Dage var tre Slags tryllekyndige Mænd" (S. 34). "Naar man i gammel Tid sluttede Forbund, lod man Blod rinde sammen i Ens Fodspor" (S. 40). "I fordums Tid gav man i Tvekamp ikke Slag paa Slag" (S. 87). "I gamle Dage, naar fornemme

Mænd traadte i Tjeneste, lovede de at udföre en stor Bedrift" (S. 89). "I svundne Tider pleiede man ved at indtræde i Kongernes Hird at lægge Haanden paa hans Sværdhjalte" (S. 109). "Paa Helges Tid var det Skik, at de unge Beilere selv fremförte deres Ønske" (S. 116). "I forrige Tider" var det almindeligt at benytte Træstykker, hvori man ridsede Runer, som Breve (S. 145). "Hos de gamle ansaaes det lige saa ubilligt som skjændigt, at to gave sig i Kamp med een" (S. 168). I tre Dage feires Gæsten, og först derpaa fremsætter han sit Ærinde; "thi saadan var gammel Sæd ved Gæsters Modtagelse" (S. 185). "At krænke en Kvinde för Brylluppet var dengang anset for den störste Bröde" (S. 241). "I gamle Dage ansaae man det for skammeligt at tage Livet af den ikke mandvoxne eller den ukampdygtige" (S. 241). At raadspörge Nornerne om Fremtiden "var Sæd hos de gamle" (S. 272). "I fordums Tid vidste Pigerne i deres Afholdenhed at holde Øinene for sig selv" (S. 330). "Hvor vare hin Tids Kvinder ikke blufærdige!" (S. 333). "Der var en Gang hos de Danske Kvinder, som klædte sig i Mandsdragt" og gik i Kamp; hvorefter fölger en lang Skildring af Skjoldmöerne (S. 337). "I ældre Tid ansaaes det for uhæderligt", om Kongerne undsloge sig for Enekamp; hos de Gamle beroede Fyrsternes Berömmelse paa Vaaben, ikke paa Rigdom (S. 396). "I den Grad ansaa Krigerne det den Gang for skjændselsfuldt at lide Straadöd" (S. 396). Og gaar man til Kulturforhold af en anden Art, da minder Saxo om, at Susaa i de gamle Dage var seilbar for Skibe (S. 350), og han redegjör udförligt for de forladte Agre, der ere fundne i Skovene, og som vise hen til en tidligere, langt tættere Befolkning (S. 419).

Man kunde blive ved længe med Opregning af saadanne Udtalelser; jeg skal her endnu kun minde om Saxos Fremstilling af de ældre Regler for Tvekampe, til hvilke han jævnlig vender tilbage, og dernæst hans hyppige Oplysninger om de gamle Love: Skjolds Love, Frodes Love, senere Ha-

rald Blaatands 'og Harald Hens Love, samt mange andre Love, for ikke at tale om den hele Gjengivelse af Vederlagsretten. Sagamændene kunne i dette Punkt ikke hamle op med den danske Historiker, og han er saa fuldt interesseret som nogen Islænding for ældre Kulturtræk — kun skal man huske paa, at han er een og at de ere mange.

Men dette staar atter i Forbindelse med, at Saxo er en fuldblods Realist, som har et höit aandeligt Syn og en levende Fantasi, men dog aldrig giver abstrakte og blodlöse Forestillinger; overalt indfletter han Virkelighedens levende Træk i sin Fremstilling. Derfor faa vi hos denne Forfatter at höre om alle Stænder og alle Livsforhold. Kongen og hans Kreds, Herremændene og den store Bonde, den hamrende og pustende Guldsmed, den simple Almuesmand, Eremitten i sit Enebo, Stodderkongen, den usle Saltkoger ved Stranden — om dem alle höre vi paa sit Sted. Vi höre om Livet i Hal og Hytte, i Skov og paa Hav, om Agrene, hvor Fugleskræmslerne bortjage Fuglene, vi lære allehaande Brug, Sæder, Klædedragt og Etikette at kjende, vi höre om Krigskunst, om Idræt af al Art, ja om Kogekunstens Finesser, kort sagt Saxo har Øiet med sig overalt; han ynder Virkeligheden og vil skildre den, og han har en dyb Forstaaelse af, hvorledes Oldtidens Liv levedes.

Denne Side af Saxos Eiendommelighed har Dr. Olrik imidlertid mange Steder ikke bemærket, hvilket staar i Forbindelse med, at Dr. Olrik i langt mindre Grad har fordybet sig i Oldtidens virkelige Liv, det historiske reelle Samfund, end han med smuk Opfattelse er trængt ind i dens Digtning i Rythmer eller Prosaform. "Fostbroderskab — hedder det saaledes — spillede ikke nogen fremtrædende Rolle i Middelalderens virkelige Liv; men for Islændingenes Sagaer er det Yndlingsæmne" (I. 59). Men vilde det dog ikke være besynderligt, om ikke alene Fornaldarsagaerne, men ogsaa Ætte- og Kongesagaerne skulde være gaaede saa langt bort

fra Virkelighedens Verden? Jeg vil i Modsætning hertil paastaa, at Fostbroderskab og alt, hvad dermed staar i Forbindelse, tværtimod har været et höist betydningsfuldt Element i det gamle nordiske Samfund og ikke mindst i det danske. Det frit indgaaede Broderskabsforhold hviler paa den samme virksomme, sociale Fölelse, som har affödt de mange höist karakteristiske Arter af Fællesskabsforhold, paa hvilke de danske og nordiske Love og den gamle Praxis er saa overordentlig rig, saaledes Bryde- og andre Arter Fællig i Landbruget, ligesom de mange Fælles- og Broderskabsforhold under Handel og Söfart [1]). Og hvor ofte træffe vi ikke paa Runestene, ogsaa de danske, *felagi*, som den trofaste Fælle, der reiser Stenen. Efter Edvard Bekjenderens Love, der indeholde mange Bestemmelser af dansk Herkomst, tager *felagus* Mandebod for sin dræbte Kammerat, netop ligesom Fostbroderen efter Grágás har Retten hertil [2]). I Danmark optage Gilderne en hel Række af de Regler, som vare gjældende i Fostbroderskaberne, og med stor Sandsynlighed har man henvist til, at Gilderne ere udsprungne af den ældre Institution Fostbroderskabet. Men Gilderne i Danmark naaede i det 11—13:de Aarh. en enestaaende Udvikling, medens Norge kun har faa Gilder at opvise, Sverige ingen. Naar derfor Saxo i sin Oldtidshistorie idelig vender tilbage til at tale om Fostbroderskab, da er Grunden aabenbart den, at han taler om en i Danmarks Fortid foreliggende Virkelighed, og ingenlunde den, at han er paavirket af islandske Fortællere [3]).

---

[1]) Om mærkelige, paa félag byggede handelsretlige Instituter i Norge og om disses Forhold til fóstbræđralag se M. Pappenheims Afhandling "Altnordische Handelsgesellschaften" i Zeitschrift f. Handelsrecht XXXVI. Jfr. Steenstrup, Handelens Historie, i Hages Haandbog i Handelsvidenskab S. 936.

[2]) Normannerne IV 296 f.

[3]) Her kan ogsaa et andet Forhold beröres. Ingen Oldtids Helt tog sig selv af Dage, siger Dr. Olrik. Naar altsaa Helge i Fölge Saxo i sin Fortvivlelse over den med sin egen Datter Yrsa begaaede Blodskam styrter sig i sit dragne Sværd, medens Islænderne lade ham falde paa Hærtog, da

Naar vi fremdeles hos Saxo saa ofte træffe Vikingernes Krigspuds, er det fordi han kjender Vikingetidens virkelige Forhold og ikke fordi han laaner af Fornaldarsagaer. Vi finde netop disse samme Paafund rundt om i Normannerverdenen; de flytte sig fra Sted til Sted, men Kredsen er overalt begrænset af Vikingefarternes eller Vikingeerobringernes Omraade. Det er derfor sikkert nok, at vi have med Traditioner at gjöre, som tilhöre de tre nordiske Folk og i förste Linie de Danske som dem, der lige fra Godfreds til

---

er dette sidste "Oldtid, det andet Middelalder". "I den gamle Heltedigtning öves Selvmord ikke af nogen Helt, men vel af Kvinder (Brynhild, Signy, Ogn i Herv. c. 1); selv det gamle tröndske Sagn veed, at Kong Herse i Numedal "ingen Hjemmel kunde finde for at en Konge havde taget sig af Dage", derimod nok en Jarl, hvorfor han "væltede sig ud af Kongedömmet", för han hængte sig af Sorg over sin Hustrus Död (Ágrip 29)". I en Anmærkning tilföies: Selvmord öves i Sagaerne af lavere Personer (Berserken Hake, Heimskr. S. 45., og Bondefamilien i Gautreksaga) og af Fostbrödre (I. 61 II, 145). Her bevæge vi os stærkt paa Formalismens Omraade. Kong Herse maa have været en stor Formalist, siden han nedlagde Kronen og blev Jarl for at kunne hænge sig standsmæssig. Beretningen har endvidere liden Værdi, eftersom Herse vist aldrig har havt Kongetitel (se Munch, Norske Folks Hist. I. 1. 326, 328, 469; 2. 58). Og i Historien har han ikke været vel bevandret. Jeg skal ikke nævne, at Kong Hake i Upsala, der mærker at hans Saar er dödeligt, lader sig före "nær ved Döden eller död" ud paa et Skib og brænde op (Ynglingasaga c. 27). Svenskekongen Hunding har derimod hört et falskt Rygte om at den danske Kong Hadding (der ikke var hans Fostbroder) er död, gjör hans Gravöl, men omkommer selv i Ølkarret, hvorfor Hadding i sit Folks Paasyn hænger sig (Saxo 60). Kong Vermund sidder beredt til at styrte sig i Floden, hvis Uffe overvindes (S. 173). Fra en senere Tid vides, at den danske Konge Sigferd i Guines (c. 960) dræbte sig selv i Sorg over Familieforviklinger (Hist. Tidskr. 4 R. VI 489, 491). Hvorfor skulde ikke Konger have havt samme Lod som Andre, naar Nöden og Sorgen trængte dem haardt, og hvorfor skulde en helt anden Opfattelse gjöre sig gjældende ved Fostbrödre, der vitterligt nok fulgte hinanden i Döden? Vikinger se vi dræbe sig selv hellere end at ville falde i Fjendens Haand; saaledes söge under Kampen i Normandie 925 nogle Döden i Bölgerne, andre styrte sig i deres Sværd (Flodoard 925). Starkad begaar jo egentlig Selvmord, da han leier Höther til at dræbe sig, i alt Fald udtaler Saxo (S. 396 jf. 405): egregium fore putavit, si voluntarium sibi conscisceret exitum. Og naar det siges ikke at være Oldtid, men Middelalder, at man styrter sig i sit Sværd, er det jo dog underligt, at netop en af de germanske Folks ældste og allerberömteste Konger Gotekongen Ermanarik i Fölge det ældgamle Sagn styrtede sig i sit eget Sværd.

Knud den Stores Dage vare Hovedfolket i Vikingefærden. Og om man ikke vil antage, at alle disse Sagn hos Saxo ere bevarede lige fra Oplevelsestiden gjennem mundtlig Tradition, saa foreligger der et passende Bindeled i Udlandets Optegnelser om dem, hvilke have kunnet fornye Traditionen hos de indfödte Danske. Men med hvilken Föie man skal kunne henvise disse Sagn til islandske Hjemmelsmænd, kan jeg ikke forstaa; derimod er det jo rimeligt nok, at hine fantasifulde, historiske Romanforfattere i den sene Middelalder have omfattet dette Emne med Forkjærlighed.

Hvorledes Sagnet om den forstilte Begravelse og Fuglenes Stikken Ild paa beleirede Byer er vandret Normannerverdenen rundt, og hvorledes her Navne have været Knyttemidlet, har jeg andensteds paavist (Normannerne I). Listen med den vandrende Skov (Saxo 223, 348) findes igjen i Skotland i Fortællingen om Birnamskoven. Kong Frode bruger skjulte Löbegrave, der dækkes med Grönsvær, netop som de Danske anvendte dem foran Paris. Under denne Byes Beleiring byggede de Danske mærkelige, som Heste udseende Maskiner, og jeg har ment at finde en Gjenspejling heraf i de Kobberheste med Hjul og Ruller under, som Regner Lodbrog anvendte mod Hellesponterne (Normannerne I. 110). Dr. Olrik udtaler: "Hvorledes skulde denne Efterretning i tre—fire hundrede Aar have holdt sig paa Folkemunde, uden at være omdannet til noget mere bestemt, i alt Fald til en enkelt Kobberhest, eller til en Krigslist eller en overnaturlig Magt og uden at være knyttet til en betydeligere Handling, end den her er? Efter alt hvad jeg kjender til folkelig Overlevering af historiske Begivenheder og allermest Vikingetidens, maa jeg anse det for en Umulighed". Da det af Exempler, som ere givne foran i et stort Antal og som ville blive meddelte i det Fölgende, fremgaar, at Dr. Olrik mærkelig ofte har overset Oldtidslivets virkelige Forhold, allermest i Vikingetiden, og de Overleveringer, som bevarede

Mindet om dem, vil der jo ikke kunne tillægges en saadan subjectiv Erklæring nogen Beviskraft. Dr. Olriks egen Forklaring gaar ud paa, at Saxo har misforstaaet det ret almindelige Udtryk "Rullehest" (ɔ: Skib) i et islandsk Digt, men den synes mig ingenlunde bedre. Saxos Skildring af disse Væsener hviler paa langt mere end et eneste Ord; der er endvidere Tale om en Kamp til Lands og ikke til Sös, og endelig foreligger der ingen Grund til at tillægge Saxo en sproglig Misforstaaelse.

Fordi Saxo havde et opmærksomt Øre for Virkelighedens Forhold, har han flittigt lyttet, naar der fortaltes ham om gamle Love, saaledes om Kong Frodes, der faktisk falde sammen med Vikingehærens Love og de Lovregler, som Rollo gav i Normandie. Der er ikke det mindste besynderlige i, at en Tradition herom var bevaret hos det danske Folk, der i det Hele havde et saa overordentlig stort Forraad af Sagn, ikke mindst fra Vikingetiden [1]). Endvidere er Overleveringen muligvis slet ikke den hele Tid gaaet ad den mundtlige Vei. I England ere Love vedrörende Vikingehæren optegnede og bevarede til vore Dage, og fra lignende Optegnelser kan jo den danske Tradition have höstet. Der var i det tolvte Aarhundrede mange engelske Munke i Danmark; ikke mindre

[1]) I Dr. Olriks Bog læses: "Vikingetiden, der ellers ikke er til for dansk Overlevering" (II. 198). Herved sigtes til hvad jeg har paavist i Normannerne (I. 10), at Saxo ikke kjender "Normannertiden som en bestemt Epoke af den nordiske Oldtid". Dette er jo dog noget vidt forskelligt. Saxo har miskjendt, at der c. 800 indtræder et nyt Tidsrum, og han har forlagt mange Sagn fra Normannertiden til den graa Oldtid, men at Vikingetiden er i höieste Grad til for den danske Overlevering, fremgaar bl. a. af de mange Sagn, som sikkert nok — hvad jo ogsaa Dr. Olrik antager — have deres oprindelige Plads i Vikingealderen. Naar Dr. Olrik endvidere udelukker de Danske fra keltiske Forbindelser (I. 94), stemmer det jo mærkeligt ilde med, at de danske Riger i England og Frankrig havde mangfoldige Forbindelser, Forviklinger og Kampe med Kelter i Skotland, Wales, Irland og Bretagne, eller med at Danske ofte gjorde Vikingetog til og paa enkelte Tider besad Lande eller Riger i Wales og Irland.

end to — Ælnoth og Robert af Ely — optraadte som Historieskrivere, hvor let kunne ikke disse have bragt Traditioner fra England over til Danmark? Og en tredie Englænder Lucas, der var Kongesönnen Christophers *scriba*, bliver af Saxo rost for udmærkede historiske Kundskaber, ligesom han siges ved sine opflammende Fortællinger om Fortidens Bedrifter at have indgydt de Danske nyt Mod (S. 851).

I en mod mig rettet Polemik udbryder Dr. Olrik i Forundring over, at man kan antage, at "et Aktstykke skulde kunne bevares saa fuldstændigt og ublandet i Overlevering paa Folkemunde" (II. 202). At hine Love skulde være bevarede fuldstændigt, har vel hverken jeg eller nogen anden paastaaet. Men at Lovkilder af stort Omfang bevaredes paa Folkemunde, er ganske utvivlsomt, derom vidne de danske Lovböger, der först saa sent som i det 12:te eller 13:de Aarhundrede fik skreven Skikkelse. Lagmanden i de svenske Landskaber maa i sin Hukommelse have rummet en overordentlig Viden om gjældende Ret og, som det kan ses, ogsaa om den forældede. For en Mand af lignende Art som Snoldelevstenens "Thulr á Salhaugum" maatte netop en Viden om gamle Lovkilder ligge nær. Og hvem tvivler om, at de udförlige Beretninger om Svend Alfifas Söns Love for Norge, som meddeles i Heimskringla og andre Sagaer, oprindelig ere erindrede ved mundtlig Overlevering? Men ad denne Vei ere jo overhovedet alle de ældste nordiske Love fra först af bevarede, og det er af Videnskaben ubestridt antaget, at mange af Lovenes Bestemmelser skrive sig fra Tider, der ligge adskillige Aarhundreder tilbage, ja fra en graa Fortid [1].

Dr. Olriks vidtlöftige Undersögelse om Kong Frodes Love forekommer mig mere bred end klar, men da den vender sig mod flere af de Resultater, jeg er kommen til, dömmer jeg maaske partiskt. Saa meget tror jeg dog, at man kan

[1]) Jfr. K. v. Amira i Grundriss der Germanischen Philologie II. 2. 38 f.

sige med Grund: Dr. Olrik bevæger sig her paa et Omraade, som ligger ham fjernt. Hvad Forf. især vil godtgjöre, er atter, at vi ved Saxos Overleveringer ikke staa overfor Virkelighed, men derimod overfor romantiske Skildringer, eller han söger at vise, at disse forskjellige Love ikke vare gjældende for det almindelige borgerlige Samfund, kun for et lille udvalgt Elitekorps omtrent som Jomsvikingeskaren.

Om Rollos Love udtaler Dr. Olrik bl. a. Fölgende. Ifölge Dudo udstedte Rollo Forbud imod, at Nogen maatte være Tyv eller Röver eller staa nogen bi i saadan ond Gjerning; men "saa vagt udtrykker en positiv Lovoverlevering sig ikke" (II. 212). Heri er jeg ganske enig. Ingen Konge udsteder en Lov lydende saa: "I maa sandelig ikke stjæle eller röve!" Det er en moralsk Formaning, men ingen Lov. Lovbudet er slet ikke kommen endnu, det maa fölge efter og indeholde Straffen for Overtrædelsen. Loves Præmisser kunne indeholde de moralske Sætninger, men Lovparagraferne maa bringe de positive Midler, hvorved den gode Samfundsorden kan holdes vedlige. Saaledes begynde ogsaa Knud den Stores Love med Formaninger om, at ingen skal röve, stjæle, myrde, begaa Ægteskabsbrud o. s. v., men derpaa fölger Lovreglerne om, at Tyven skal miste Livet, Morderen ligesaa o. s. v. Nu er det jo saa klart som noget, at Dudo ikke vil angive, at Rollo traadte op som religiös Formaner, derimod var han Giver af positive Lovbud; netop som saadan betegner Dudo ham flere Gange [1]), og han nævner i alt Fald to positive Befalinger af ham. Man kan derfor slet ikke komme bort fra, at Rollos Love indeholdt bestemt Straf for Tyv og Tyvs Medvider, og Vilhelm af Jumièges (II. 20) angiver udtrykkelig, at efter Rollos Lov

[1]) Dudo (ed. Lair) 119: ut Rollonis jura describerem, 171: jura et leges sempiternas . . . plebi indixit, 245: jura legesque et statuta Rollonis.

Hængning var Straf for disse Forbrydelser. Indirekte fremgaar dette endvidere klart af Dudos umiddelbart paafölgende Fortælling om, hvorledes en Tyv og hans medvidende Hustru bleve straffede med Hængning. Den strenge Straf stemmer endelig ganske med den udpræget stærke Haandhævelse af Sikkerheden for Eiendom, som Normannerne indförte rundt om i deres Kolonier. Alle de mange forskjellige Forsög Dr. Olrik gjör for at slippe bort fra denne Overleverings Indhold, maa derfor siges ganske spildte, og jeg beklager kun, at Dr. Olrik ikke har anfört Kildestedernes Ordlyd (saaledes som de findes i "Normannerne"), idet saa ingen Læser vilde være i Tvivl derom.

Dr. Olrik erklærer det ligeud for uvirkeligt, at en Lov skulde have forbudt, at Nogen maatte tage sit Plovjern med hjem fra Marken eller lade sit Kvæg og sin Hest vogte af en Hyrde. Det var dog vel ikke utænkeligt, at en stor Fyrste erklærede, at Markfred og Plovfred skulde raade i Landet, og at han önskede constateret paa enhver Maade, at en saadan — under hans Garanti — var tilstede, hvorfor til Ex. den plöiende Bonde ikke, fordi han gik hjem til Middagsmaaltidet, skulde tage Plovjernet med til Huse (det er om dette Tilfælde, at Sagnet handler). I hvert Fald kan Lovbudet have lydt saaledes, at selv om man lod sine Ting ligge ulaasede og sit Kvæg gaa uvogtet, skulde deres Værdi blive erstattet af Hertugen, hvis de bleve stjaalne (i Fortællingen er da ikke heller Straf for Forbudets Overtrædelse nævnt). Thi hertil have vi en nöiagtig Parallel i Knytlingasagas Beretning om, at Kong Knud den Hellige gav Erstatning for den Hest, der gik utöiret, for det Gods, der laa uaflaaset, naar disse bleve stjaalne.

Ikke desmindre vil Dr. Olrik gjerne slippe bort fra et saadant Lovbud om det Offentliges Erstatningspligt. "Denne sidste Bestemmelse findes kun i indskrænket Form som Paragraf i en gjældende Lov (Abels Forordning); men som frivillig

Pligt fra Kongens Side nævnes den baade i Knytlingasaga og i normanniske Kilder (Steenstrup I. 336)". Men hvorfor skal nu det positive Lovbud dreies om til at være en "frivillig Pligt fra Kongens Side"? Spörgsmaalet er jo dette: kjender Retslivet, at Kongen eller det Offentlige erstatter bortstjaalet Gods? Og dette er vitterligt Tilfældet. Jeg har andensteds paavist, hvorledes det i Kong Æthelstans Love for London, aabenbart under dansk Paavirkning, blev bestemt, at Borgerne skulde i Forening yde Erstatning for hvad der blev stjaalet (Normannerne IV. 339). Dette er jo dog en positiv Lov, og en lignende Lov gjaldt i Bologna, hvor Borgerne maatte erstatte, hvis Studenternes Gods blev stjaalet. Det er let forstaaeligt, at den Fyrste, som vil grunde Fred i Samfundet, siger: jeg paatager mig Ansvar for bortkommet Gods, selv om det ikke er gjemt eller aflaaset. Knud Lavard, der var den store Fredstifter og Politimand i sit Hertugdömme, paalagde Ombudsmændene at indestaa for det Stykke Kvæg eller den Hest, som var stjaalet og som ikke inden tre Dage bragtes til Stede (Rollo byder netop lige saaledes Ombudsmanden at betale Bonden Plovens Værdi og saa udfinde Tyven). Da Knud af Kong Niels bebreides for at have indfört ny Praxis, svarer han: "Dit Land havde för den Sædvane, at Ingen kunde besidde sine Sager i Sikkerhed, om de end laa under Laas eller Bevogtning. Men nu staar det saaledes til, at om nogen Rig eller Fattig har ladet sine Ting ligge paa alfar Vei, enten med frit Forsæt eller af Forglemmelse, blive de ikke borttagne af Nogen, men de vente paa deres Eiermand. Dette er den ny Sæd" [1]).

For at forklare de större Frodeloves Karakter henviser Dr. Olrik til de af samme Konge givne Love for Russerne, som jeg formentlig "næsten slet ikke har benyttet" (II. 202). Disse Love gaa ud paa, at Russerne skulle fölge dansk

---

[1]) Vita Kanuti Ducis, lectio 3, 5.

Krigsmaade, at man kun maa tage en Kvinde til Ægte ved Brudekjöb, og at man for Voldtægt straffes med Lemmers Afhugning, eller ogsaa maa böde 1000 Mark. Dr. Olrik föier til: "i Guld"; herom staar Intet hos Saxo (S. 236). Dernæst befalede han, at enhver Stridsmand, der vilde gjælde for udmærket Kjæmpe, skulde angribe En, staa mod Tvendes Anfald, overfor tre kunde han langsomt vige og först overfor fire flygte. Endelig gav han en Lov om Lönningen for de forskjellige Arter Tropper (tre, to eller en Mark Sölv). Men her gjör Dr. Olrik sig skyldig i den store Feiltagelse, at han sammensmelter til een Lov, hvad der hos Saxo staar adskilt for sig i tre Dele. De förste tre Bud gjælde Russerfolket i Almindelighed, "Rutheni". Den fjerde Regel angaar de udsögte Krigere: "quisquis militiæ deditus spectatæ virtutis titulum affectaret". Den femte, Lönningsloven, gjælder slet ikke Russerne alene, men, som jo ogsaa rimeligt var, alle de mange Konger, Frode havde underlagt sig (subjectis sibi regibus observandum); den angaar endvidere alle Bestanddele af disse Kongers Hære lige ned til Almuesmanden. Overser man disse Punkter, kommer man naturligvis til en urigtig Forstaaelse.

Det er især Tapperhedsreglerne, som forundre Dr. Olrik. Vi have her formentlig Love for "et lille Samfund, der stiller særlige, vi kan gjerne sige ideale, Fordringer til sine Medlemmer". Det er "Lov for Heltedigtningens ideale Krigersamfund". Russerloven er "Vedtægter for et Krigersamfund, som vi efter Analogi maa slutte er et Samfund i Digtningens Verden, ikke i den historiske Virkelighed". Og til denne Slutning kommer Dr. Olrik, uagtet han lader Loven indeholde "noget saa dagligdags som en Lönningslov". Som det vil ses, har Dr. Olrik selv skabt al denne Forvirring og blandet Regler sammen, som Saxo nöie adskiller. Kun en eneste Bestemmelse angaar den udsögte Krigerhob. Naar nu endvidere denne Regel gjöres til "ideal", er Grunden den,

at i Halvssaga de Kæmper, som tjente Kong Halv, havde lignende Regler, der kun gaa endnu langt videre og hvor det f. Ex. hedder, at Ingen maatte vige "selv om man ene stod mod elleve". Men fordi en historisk Roman gjör sig skyldig i Overdrivelser og Urigtigheder, bliver den historiske Virkelighed, som udgjör dens Basis, dog lige sand. Man kan ikke lade Saxos Overlevering undgjælde for, at Islændinger i deres Trang til romantisk Digtning et Aarhundrede senere have benyttet de samme Motiver og overdrevet til det usandsynlige, hvad der endnu i Slutningen af det tolvte Aarh. havde Traditionens solide Karakter eller kun var let overstænket af forskjönnende Træk. Endog almindelig borgerlige Love havde Bestemmelser for Feighed eller for at svigte sin Kammerat [1]; at en mere udsögt Hob havde nærmere Regler for, naar Feighed forelaa og bestemte det efter Fjendernes Antal, var vel ikke saa helt urimeligt. Jeg skal her blot henvise til, at Knud den Stores Vederlagsret paabyder, at man er pligtig til at angribe en af Thinglid udstödt Kriger, naar man möder ham og ved sin Side har en Ledsager mere end han.

V. De danske Digte fra Oldtiden.

Jeg vender mig derefter til den Digtning, som Saxo benyttede. Dr. Olrik gaar ud fra Adskillelsen mellem Oldkvad, saadanne Digte, som tagne for sig give Mening, og *lausavísur*, der udsmykke Sagamandens Fortælling, men hvor ledsagende Prosa er nödvendig til Forstaaelsen. Disse sidste skyldes formentlig en senere Udvikling; de "indeholder ikke nogen Beretning eller Tankeudvexling, men er rent lyriske Udtryk for Had, Foragt eller Hævnlyst. Mellem dem og Oldkvadene ligger hele Skjaldepoesiens Udvikling og hele dens Brud med den tilvante Livsopfattelse". En Lyrik ud

[1]) Den, der flygter af Feighed fra sin Herre eller Kammerat, være sig paa Tog til Lands eller Sös, skal miste Alt, hvad han eier, og eget Liv, staar der i Knud den Stores Love (II. 77) jfr Leges Henrici 13 § 12.

fra egne Oplevelser har brudt sig Vei i Folkets Tankeliv, inden Sagaen "tager den op for i den at faa det stærkest mulige Stemningsudtryk til sine mest bevægede Optrin. Denne Sammenhæng mellem den lyriske Skjaldedigtning og de i Fortællingen indströede lausavísur er det værd at holde fast ved. Thi ogsaa for Danmark staar de to Forhold i allernöieste Forbindelse: at det ingen Skjaldekunst har at opvise — i alt Fald ikke noget, der svarer til de islandske Skjaldes Værker, — og at i alle de danske Oldsagn og historiske Fortællinger, som er opbevarede os, findes ingen indflettede lausavísur; först gjennem Folkevisen skabes en lyrisk Digtart"; og först da möder os i Folkesagn og Eventyr, om end meget sparsomt, korte lyriske Udbrud, hvis Ophav er at söge i Folkevisen (I. 73 f.) [1]).

"Man bör lægge vel Mærke til — siger Saxo i sin Fortale — at de gamle Danske, naar de havde udfört mandige Gjerninger, ikke önskede i Hæder at staa tilbage for Romerne, hvorfor de, idet de efterlignede hines Skik, ikke blot bragte de berömmelige Bedrifter i Stil og poetisk Fremstilling, men endog sörgede for at lade Forfædrenes Handlinger, besungne i Kvad paa Modersmaalet, indhugge paa Stene og Klipper med deres Sprogs Bogstaver" [2]). I Anledning heraf bemærker Dr. Olrik at "Kvadene paa Modersmaalet" (patrii sermonis carmina) ikke udelukker islandsk Hjemmelsmand; her sigtes til alle "Mænd af den danske Tunge" (I. 3). Dette

---

[1]) York Powell har i Indledningen til Eltons engelske Oversættelse af Saxo (S. C) opfattet Dr. Olriks Udtalelser saaledes, at disse næsten helt frakjendte Danmark Oldkvad. Herimod har Dr. Olrik med Grund protesteret (Arkiv XII. 78), men at han ikke udtaler sig klart, vil fremgaa af flere af de Udtalelser, som nedenfor skulle anföres.

[2]) S. 6: Nec ignotum volo, Danorum antiquiores conspicuis fortitudinis operibus editis, gloriæ æmulatione suffusos, Romani styli imitatione, non solum rerum a se magnifice gestarum titulos exquisito contextus genere, veluti poetico quodam opere, perstrinxisse, verum etiam majorum acta patrii sermonis carminibus vulgata lingvæ suæ literis saxis ac rupibus insculpenda curasse.

er aabenbart vilkaarligt. Saxo taler ikke her, som hvor han nævner Væringerne i Myklegaard, om "Danicæ vocis homines" (S. 610); han sigér desuden, at Fortidens "Danske" havde for Skik at besynge Bedrifter — ogsaa andensteds omtaler han de Danskes Oldkvad[1]) — han gaar derefter over til at meddele, hvorledes han har sögt paa bedste Maade at gjengive dem i sit Værk. Först efter at have dvælet ved denne de Danskes Trang til at gjemme Fortidens Minder og udtalt sin Beklagelse over at de ikke kunde benytte Latinen, fortæller han videre: Heller ikke maa man glemme Islændingernes Talent; deres golde Födeö paalægger dem Afholdenhed, og de anvendte al Kraft paa at erhverve Kundskab om fremmede Folkefærds Bedrifter, idet de anse det for ikke mindre hæderligt at berette om fremmede Dyder end om egne. Deres rige Skat af historiske Minder har jeg raadspurgt med Flid, og jeg har skrevet en ikke lille Del af dette Arbeide efter deres Meddelelser. Ikke mindre har jeg nöie fulgt Absalons Meddelelser om egne og Andres Bedrifter[2]). Ligesaa afgjort som Saxo her henviser til sine islandske "Raadgivere" (arbitri), som han har "raadspurgt" (consulens) og skylder saa meget i sit Værk, ligesaa vist er det, at han fremhæver, at Islændingerne lagde sig efter "alle Folkeslags Bedrifter" og fortalte om "fremmede Dyder ikke mindre end egne" — med

[1]) S. 26: ut in vetustissimis Danorum carminibus ipsius vocabulo regia nobilitas censeatur; 325: Haldanus . . condendarum patrio more poematum peritia disertus.

[2]) S. 7: Nec Tylensium industria silentio obliteranda; qui cum ob nativam soli sterilitatem luxuriæ nutrimentis carentes officia continuæ sobrietatis exerceant omniaque vitæ momenta ad excolendam alienorum operum notitiam conferre soleant, inopiam ingenio pensant. Cunctarum quippe nationum res gestas cognosse memoriæque mandare voluptatis loco reputant, non minoris gloriæ judicantes alienas virtutes disserere, quam proprias exhibere. Quorum thesauros historicarum rerum pignoribus refertos curiosius consulens, haud parvam præsentis operis partem ex eorum relationis imitatione contexui, nec arbitros habere contempsi, quos tanta vetustatis peritia callere cognovi.

andre Ord, Saxo giver en bestemt Henvisning til, at hvad han fandt hos dem var Minderne om de Danske.

Det forekommer mig derfor vilkaarligt at ville nægte, at de Danske ogsaa havde lausavísur, maaske af en anden Art og Bygning end Islændingernes, men dog Digte, som ikke vare bestemte til at leve et selvstændigt Liv, men hörte hjemme i Sammenhæng med Andet. Hvad er rimeligere end at Prosafortællingen leilighedsvis slog om i Vers, i pointerede, rythmiske Linier, i fölelsesfulde eller tankevægtige Udbrud! Man har let ved at benægte, at den danske Litteratur paa de Tider besad saadanne, idet vi saa godt som intet har tilbage deraf. Men naar vi af Rökstenen lære, at de Svenske ved Tiden 900 netop anvendte saadan Overgang fra Prosa til Poesi, til hele Stropher eller til Verslinier, og naar vi paa danske og svenske Runestene idelig træffe det Forhold, at Prosatexten böier af til Fölelsesudbrud eller til tankevægtige Sætninger i rythmisk Form, forekommer der os givet ret tydelige Vink om, at en saadan poetisk Skrivevis fandtes i hele Norden.

VI. Stedfæstelser.

En væsentlig Rolle i Dr. Olriks Bog spille Stedfæstelserne. Dr. Olrik benytter det Forhold, at en Begivenhed foregaar paa et bestemt Sted eller at en af de handlende Personers Navne sættes i Forbindelse med et Steds Navn, som Bevis for, at Sagnet har levet her eller stammer herfra. Under den Bevisförelse, som han tilstræber, vil derfor den Omstændighed, at Heltes Navne ere knyttede til Punkter i Norge eller i Danmark, kunne godtgjöre, at Sagnet er norsk eller dansk, "og naar en Fortælling indeholder baade danske og norske Stedfæstelser, maa Sakse have sammenarbeidet en dansk og en norrön Kilde" (I. 26). Især siges Beviskraften at være stærk, "naar der nævnes mindre betydelige Stednavne, eller naar Fortællingen indeholder Efterretninger, som kun har Interesse for en enkelt Egns Indbyggere".

Denne Theori om Stedfæstelsen forekommer mig uklar. Her maa sikkert skjelnes mellem to Ting. I. Paa Grund af Navnelighed med et Sted knyttes en Person eller Begivenheder, som angaa ham, til en bestemt Plet. Det afgjörende for Tilknytningen er her Stedets eller Personens eller ogsaa begges Berömthed. Er Personen vidt bekjendt, kan Stedet være ubetydeligt, det faar da sin særlige Interesse ved, at det bevarer den berömte Mands Navn; er Stedet berömt, kan Personen være lidet mærkelig, han har dog den Interesse, at han har givet Stedet Navn. Og hermed er Intet bevist om, hvor Traditionen hörer hjemme. Dette vil let blive klart ved Exempler. Naar en berömt Konge hedder Hanef og en berömt By hedder Hannover, da knyttes let disse to til hinanden, men Sagnet bliver ikke derfor hannoveransk. Naar de Danske paa deres Vendertog komme til Øen Hiddensee paa Rygens Vestside, bringes de naturligen til at mindes Hithins og Hognes Kamp, og de knytte Sagnet herom til dette Sted, men derfor bliver Sagnet ikke vendisk. Netop paa lignende Maade maa Forholdet være overfor Stedfæstelser i Sverige og Norge; der er ingensomhelst logisk Grund til her at danne en forandret Slutningsrække. Hvis altsaa en vidt berömt dansk Konge og Erobrer hedder Frode, og Danske i deres Hjemland höre om, at der findes en Frodeö langt oppe i Norge, eller hvis de selv paa deres Reise besöge dette Sted, ville de tro, at Kongen har kæmpet hist oppe, men Traditionen bliver ikke derfor norsk. Ja, man kan sige, jo længere borte jo bedre, thi desto videre er hans Ry trængt frem. Naar Danerne udlede deres Navn af Danaernes Land, er det fordi Grækenland er berömt, ikke fordi der i det fjerne Syden lever et Sagn om de Danskes Udvandring herfra.

II. Et Sagn er stedfæstet uden Hensyn til Navnelighed. I saa Fald spille Tilfældigheder langt mindre Rolle, og der vil være betydelig större Sandsynlighed for at det virkelig har levet eller mulig er hjemmefödt paa denne Plet.

Saaledes er Rolf og hans Kæmper knyttede til Leire, Arngrimssönnernes Kamp til Samsö, Uffes Bedrift til Eideren.

De fleste af Saxos Stedfæstelser ere nu uheldigvis af den förste Art og bevise derfor forholdsvis lidt. Endvidere gjör Dr. Olrik i Slutningen af sin anden Del en smuk og rigtig Iagttagelse, som han fortolker paa sin Vis, men som i Virkeligheden belyser disse Stedfæstelsers sande Karakter. Samtlige norske Stedsnavne hos Saxo findes paa Kysten fra Trondhjemsfjord til Lindesnæs, ingen af Stederne findes i Indlandet, de tilhöre alle det store Seillöb, der strækker sig mellem Kysten og de foranliggende Øer, udelukkede ere baade Skjærgaardens yderste og midterste Bælte og tillige Fjordenes indre Del og det ovenfor liggende Indland. "Dette Forhold viser, at vi ikke har med stedlige Overleveringer at gjöre, thi da skulde Stedfæstelserne forekomme rigest i Storbygder paa Fjordenes Inderside, og et ringere Antal spredt over hele Egnen". Saaledes blive disse Stedfæstelser allersnarest Digtninge af Skippere, eller det er Stedsagn indsamlede af Sagamænd paa den store Seilvei forbi Norges Kyst (II. 280 f.)

Naar Traditionernes Forhold til de norske Stednavne er i den Grad löst, mon man da ikke fristes til at tro, at danske Sagn ere vandrede sydfra mod Nord langs den store Seilvei, og at fantasifulde Sagamænd i Stednavnene langs Kysten have troet at finde Minder om berömte danske Helte? Forskjellige af Dr. Olriks egne Oplysninger om Stedfæstelsernes Tilblivelse skulle visselig ikke indgyde en större Tillid til disses Brugbarhed som Vidnesbyrd om Sagnenes Hjemstavn. Thi naar Hanef sættes i Forbindelse med Hannover, skal denne Tilknytning formentlig skrive sig fra det 12:te Aarh:s senere Halvdel, idet Byen da först opstod (II. 301)[1]), og Hurrildshavns Opkaldelse af Sökongen Hvirvil er lavet af Arnold

[1]) Mærkes maa dog, at Saxo kun betegner den som vicus (S. 282), og at der i Miracula S. Bernwardi fra Begyndelsen af 12:te Aarh. læses: in vico Hanovere (Pertz IV. 788).

Islænding, da han paa Absalons Skib laa i denne sydsjællandske Havn (I. 25, II. 47).

Efter min Anskuelse höre Stedfæstelser, der alene bero paa Navnelighed, til en Art Materiale, som maa benyttes med störste Forsigtighed. De skyldes ofte rene Misforstaaelser [1]), og de grunde sig jævnlig paa hvad lærde Professorer paa selve Sagatiden have gisnet.

En aabenbar Misforstaaelse paa Stedfæstelsernes Omraade maa jeg her dvæle ved. Paa en halv Snes Steder i Dr. Olriks Arbeide nævnes og benyttes det, at Höther bor i Horsens og gav Byen Navn. Det er dog Dr. Olrik bekjendt, at Saxos Udtryk af andre er forstaaet om Byen Höjer i Sönderjylland, men "denne Opfattelse kan förost være opstaaet,

---

[1]) Fra et andet Omraade kan nævnes Fölgende, som forekommer mig betegnende for, hvorledes denne Art Stedfæstelser kan opstaa. I Folkevisen N:o 310 i Danmarks gamle Folkeviser V.: Den indemurede Jomfru hedder det i Vers 15:

Her Wuonn han rydder seeg till Hueringe thyng,
hand kraffuer ud buod for söner synne.

Dr. Olrik skriver i Indledningen til Visen: "Hr. Vogn klager paa *Huerringe thyng* for sin Kjærestes Mord. Herved maa man snarest tænke paa Kirkebyen Hvirring ved Horsens; men da Nabobyen Nim har givet Herredet Navn, er det tvivlsomt, om Hvirring nogensinde har haft Thingsted. I *Huerringe thyng* maa vi da hellere se Thingstedet for Hvidding Herred i Sönderjylland; Byen Hvidding udtales jo netop *Werring;* og en eller anden nu forsvunden Herregaard i Hvidding Herred er da Visens Skueplads". Man ser, at det er en fuldstændig Stedfæstelse. — Forholdet er her fölgende. I den hele Vises 18 Vers findes iövrigt ikke nogetsomhelst Stedsnavn nævnt, saa at der var god Grund til at tvivle om at Vers 15 indeholder et saadant. Visen er opskrevet i to Haandskrifter, Dorothea Thotts fra 1670, hvor Verset læses som angivet, og Karen Brahes fra 1550, som ikke har *Hueringe,* men *huerinde thyng,* hvad der jo vil sige "hvert eneste Thing". Da man nu endvidere i Visen N:o 141 Kong Valdemar fangen, har et ganske tilsvarende Vers (A. 12):

och dy redd denom till thinngge
och saa till huerinde stöffne

vil man se, at Forholdet i Virkeligheden er, at "hver eneste" er paa Vei til at blive stedfæstet i Jylland. Jeg nævner ikke dette for at anklage den udmærket kyndige Udgiver — Folkevisernes Udgivelse kunde ikke være lagt i bedre Hænder — men det forekommer mig, at her foreligger et godt Exempel paa, hvorledes Lærdom og Begeistring avler Stedfæstelser.

da der i Afskrifterne af Sakses Text undertiden skreves Hötherus for Hotherus" (II. 14). Da Dr. Olrik har saa godt som alle nyere Forfattere paa sin Side, skal jeg gaa lidt nöiere ind paa Sagen.

Det kan nemlig, som jeg tror, godtgjöres med absolut Sikkerhed, at Saxo har tænkt paa den sönderjydske By. I den overleverede Text af Saxo læses, som det synes paa det aldeles overvejende Antal Steder, hvor Kongen nævnes, *Hötherus* og ikke *Hotherus*, og selv om Saxo virkelig skulde have brugt den sidste Form, vilde meget vel en dansk Form Höther kunne staa for ham, thi han kalder til Ex. Bölvise Bolvisus, Biörn Biorn, Østen Ostenus. Men i saa Fald vilde Saxo vanskelig kunne knytte Höthær til en By Horsnæs; ja man kan sige, at selv om han havde kaldet Manden Hother, vilde han ikke have forbundet ham med Horsnæs. Forholdet er det, at der ikke er den fjerneste Vaklen i Formen for denne Byes Navn i Middelalderen; i Hundreder af Kilder, paa Mönter, i Breve, Kröniker og andre Optegnelser, over alt hedder den Horsnæs — paa en Brakteat fra 12:te Aarh. Horsenes —, en islandsk Saga kalder den Hrossanes[1]) —; kort sagt, Navnets Form er aldeles konstant[2]).

Naar P. E. Müller uden mindste Tvivlen lader den efter Hother opkaldte By være Horsens[3]), da er hans Grund den, at Byens latinske Navneform er Hothersnesia. Men denne Oversættelse af Bynavnet findes ikke i Middelalderen. Saxos Ord ere jo endvidere disse: (Hötherus) cum in Jutiam concessisset.. vicum, in quo manendi usum habuit, nomine suo nuncupandum curavit (S. 122). Den Oversættelse, der her ligger nærmest ved Ordene, er den, at Kongen og Byen bar

[1]) Flateyjarbók III. 209.

[2]) Jeg henviser til Anförslerne i Registret til Scriptores R. D., til Fabricius, Horsens Kjöbstads Historie 4 f., Kr. Erslev i Danske Samlinger 2 R. III. 125.

[3]) Notæ uberiores 117.

samme Navn: Höthær; Cicero bruger nemlig netop de samme latinske Udtryk, hvor han fortæller, at man kaldte efter Gudernes Navne til Ex. Kornax Ceres, Vin Liber. Suetonius har ligeledes disse Ord, hvor han nævner den efter Augustus opkaldte Maaned[1]). Rimeligst er det derfor, at Byen hed Höthær (saaledes som Höjer kaldtes i Middelalderen); at Jutia hos Saxo rummer Sönderjylland, er givet — sammenlign, at Haderslev opkaldtes efter "Hatherus apud Jutiam oppugnatus" (S. 362). Vicus anvendes af Saxo især om anseeligere Landsbyer og mindre Kjöbstæder[2]); det passer godt paa Höthær. Höthær nævnes som Konunglef i Kong Valdemars Jordebog, ligeledes anföres her det efter den opkaldte Höthærshæreth; 1285 bliver "Höthær cum suis attinentiis" tildömt Kronen[3]).

Hermed ere endda Beviserne ikke udtömte. Det kan nemlig godtgjöres, at man ingensinde gjennem Middelalderen har forstaaet Saxos Navnefæstelse paa anden Maade. Rydaarbögerne og ligesaa Thomas Gheysmers Krönike[4]) pege paa den sönderjydske By, og endnu Petrus Olai taler om Höther, "a quo dicta est villa Hötter"[5]). Det er först Anders Sörensen Vedel, der bringer Tanken hen paa Horsens og danner et latinsk Navn for denne By Hothersnesia; i hans Fodspor ere senere Lærde altfor villigt traadte.

Saaledes maa Dr. Olriks Stedfæstelse fra östjydsk gjöres til vestjydsk (II. 294) — jeg tror dog rigtignok, at Tilknyt-

---

[1]) Cicero, de natura deorum II. 23: illud, quod erat a deo natum, nomine ipsius dei nuncupabant. Suetonius, Vita Augusti 31: Sextilem mensem e suo cognomine nuncupavit.

[2]) Se om Saxos vicus A. Heise i Hist. Tidskr. 5 R. II. 514 f.

[3]) Suhm, Historie af Danmark, X. 1025, Hasse, Schleswig-Holstein-Lauenburg. Urkunden II. 271, 284 (1286 Hotter).

[4]) Scr. I. 152: ab isto Hother villa Othera dicta est. II. 298: Hötherus . . vicum in quo mansit, a nomine suo Höther vocavit.

[5]) Scr. I. 82.

ningen til Höjer lige saa vel kan skyldes en Sjællænder eller en Skaaning. Det klögtigste Hovede har hittet paa den.

VII. Kongerækkerne.

Det er et vigtigt Spörgsmaal at faa afgjort, hvorledes Saxo er kommen til sin lange, uforstyrreligt fremskridende Kongerække. Som bekjendt ordne alle Traditioner om danske Konger sig for Saxo i kronologisk Fölge. At flere Konger kunde have levet samtidig — i Virkeligheden eller i Sagnet — falder udenfor hans Tanke.

Dr. Olriks Theori er nu denne. Der foreligger för Saxos Tid kun kortere danske Kongerækker, saadanne som vi finde hos Svend Aagesön og i Lundeaarbögerne, hvorimod alle de fuldtallige Kongerækker have Saxo til Stamfader. Saxo er med andre Ord Ordneren og Istandbringeren af det fuldstændige Kongetal, han har anvendt sin Kritik paa de smaa Rækker, smeltet dem sammen til Enhed, rettet det formentlig urigtige og fjernet Modsigelser. Der er derfor formentlig en stor Forskjel mellem Kongerækkerne för og efter Saxo. Medens de ældre kun talte 39 Konger i Oldtiden, har Saxo henimod 70. Nu er det jo saaledes, at Ingen tvivler om den uomstödelige Kjendsgjerning, at Saxo har ordnet hele Oldtidstraditionen i en lang kronologisk fortlöbende Linie, saa at alle Konger, om hvilke en Tradition har foreligget, her gaa frem paa Rad. Paa den anden Side forekommer det mig lige saa sikkert, at Saxo ikke har foröget de danske Kongers Antal til det dobbelte, og at der för Saxos Tid har foreligget Kongerækker af stor Længde ved Siden af de kortere.

Jeg skal först dvæle ved Dr. Olriks ret mærkelige Paastand, at Saxo ikke har benyttet skrevne Kongerækker. Det skal bero paa en Misforstaaelse af Saxos Ord, naar man mener, at han har omtalt Forarbeider i denne Henseende. Saxo siger om Bonden Ennignup (S. 467): ei quidam parum annalium periti medium in fastis locum tribuunt; men naar

man afstryger de "latinske Kulturudtryk", som ingen nordisk Virkelighed have bagved sig, vil det kun sige: "nogle Folk, der ikke er ret hjemme i Historien, giver ham Plads i Kongerækken". Dr. Olriks Tolkning forekommer mig noget tvungen; den naturlige Forstaaelse af Latinen er sikkert den, at Saxo har set Ennignup opfört i skrevne Kongerækker. Endnu mere voldsom i sin Tydning er dog Dr. Olrik overfor to Steder om Ingilds Sönner:

ex qua filios susceptos Frothonem, Fridlevum, Ingellum atque Olavum (quem quidem ipsius sorore editum asseveranter antiquitas perhibet) (S. 284).	Ingello quatuor filios fuisse, ex iisdemque, tribus bello consumptis, Olavum solum post patrem regnasse, perita rerum prodit antiquitas; quem quidam Ingelli sorore editum incerto opinionis arbitrio perhibent (S. 319).

Med nogen Variation i Udtrykket siger Saxo her, at den gode historiske Tradition angiver de nævnte som Ingilds Sönner. Men Dr. Olrik tolker anderledes. "Saxos *antiquitas* skal sikkert ligesom hans *vetustas* (S. 398 jfr 303) betyde det samme som *senectus*. At Saxos *perita rerum antiquitas* skal betyde "en kyndig gammel Mand", vil være indlysende for enhver, der læser Stykket i Sammenhæng osv.". Begge Tolkninger ere i höi Grad vilkaarlige og i Strid med Saxos sædvanlige Sprogbrug. Selv om *vetustas* paa hint anförte Sted bruges om de for den enkelte Person forlöbne mange Aar [1]), naae vi jo kun til Begrebet Alderdom, ikke til Olding. Hos Saxo betyder *vetustas* lang Tids Forlöb, Ælde, gammel Hævd [2]). Men dernæst staar her jo ikke *vetustas*, men *antiquitas*, og dette bruger Saxo netop i Betydningen

---

[1]) S. 398: ipse ego, quam noceat, didici, damnosa vetustas (jeg har selv bedst erfaret, hvad en kummerfuld Alderdom vil sige).

[2]) S. 8. Tylenses .. quos tanta vetustatis peritia callere cognovi (Islændingerne ere erfarne i Oldtidskundskab). 260: quorundam ex ipsis nomina (nam cetera vetustas abstulit) (i Tidernes Löb glemt). 285: vetusta Frothonis merita repensurus (gjengjælde Frodes Velgjerninger i fordums Dage), 311: ne quid externo variaret usu docta vetustas (god, gammel Skik forandres ved udenlandsk Sæd). S. 392: vetustas convictus et longa familiaritatis experientia (langt Samliv og Bekjendtskab).

Oldkundskab, Oldsagn, Tradition[1]). Altsaa henviser han i begge Tilfælde til den gode Kundskab om Fortiden, særlig til Kongerækker og Genealogier. Derfor ser jeg ikke, at vi uden största Vilkaarlighed kunne komme bort fra, at Saxo selv siger, at han har benyttet skrevne Kongerækker. Og da der nu foreligger saadanne, som endog af Dr. Olrik bestemmes som ældre end Saxos Tid, vilde det jo dog være höist besynderligt, om han ikke skulde have tyet til dem.

Jeg skal nu gaa over til Omtalen af de enkelte Kongerækker og benytter her Dr. Olriks Benævnelser for disse, idet jeg tillige i Almindelighed henviser til hans indtrængende, omhyggelige Redegjörelse for dem, hans omfattende Undersögelser over deres Form og Indhold og hans Klassifikation.

Der findes tre Kongerækker, som kun have et mindre Antal Konger, og som ere ældre end Saxo. Disse ere I. Catalogus regum Daniæ (S. R. D. I. 13—14), der gaar til Valdemar den Andens Tid; her anföres kun ni hedenske Konger. Nu forekommer det mig, at dette Aktstykke er af saa tvivlsomt Værd, at man vel maa ryste paa Hovedet, naar der tillægges det Evne til at bevise, at man ikke kjendte udförlige Kongerækker för Saxos Tid. "Af Skjoldunger nævnes foruden Dan kun Harald [Hildetand] og Ring", siges der; men er det tænkeligt, at saa berömte Konger som Skjold, Roar, Helge, Rolf Krake, Ingild vare den gamle Forfatter ubekjendte? Mon ikke denne Forbigaaelse viser, at den hele Liste er et Udtog af rent vilkaarlig Art; ja Forfatterens systematiserende Lyst kommer frem endog i de Ord, hvormed han begynder: "i Danmarks Kongerække mener jeg — uden at jeg skal besvære Forskeren med mange Ord — at man maa gjöre en Adskillelse i tre Dele. Först de gamle hedenske Konger, dernæst de gamle christne Konger [fra 827], for det

[1]) S. 108: (De gamle danske Sange huskes) a compluribus antiquitatis peritis. 110: nisi fidem antiquitas faceret (hvis vi ikke havde Oldsagnenes Vidnesbyrd).

tredie de moderne Catholici". Forfatteren nævner saa mellem "antiqui pagani" 9 Konger, mellem de næste 16 (han overspringer Gorm den Gamle, Harald, Svend Tveskjægs Sön, Hardeknud!) og slutter med "moderni", Erik Emune og hans Efterfölgere. Det forekommer mig dog klart, at denne Liste er et vilkaarligt Uddrag eller, om man hellere vil, en slet husket Del af en större Liste, hvor der ikke er lagt Vægt paa Fuldstændighed, kun paa Inddeling.

Listen begynder med: Dan, Thrughi, og om denne sidste Konge siger Dr. Olrik: "et helt ukjendt Navn er Kong Thrughi (ɔ: *þrýgir)". Dette kan jeg ikke indrömme; man har hidtil overset Fölgende. Den længere Liste Brevior historia (I. 15) begynder med Dan, Bögi, filius Dani, og her have vi sikkert nok den selv samme Efterfölger af Dan. I skrevet Form komme Bughi og þrughi hinanden saa nær som muligt.

II. Den anden korte Kongerække er Svend Aagesöns, som ligeledes i Fölge Dr. Olrik skal være en af Grundstammerne for Saxos Række. Det er bekjendt, at Svend udtrykkelig udtaler, at han kun gjör et Uddrag af Kongerækken og meddeler, hvad han har Lyst til at fortælle om. Selv kan han ikke finde Rede i den hele Rækkefölge, men maa overlade dette til sin kyndige Eftermand. Af denne Udtalelse synes der at være god Grund til at slutte, at der har foreligget Svend Aagesön ogsaa længere Kongerækker. Men nu bliver Spörgsmaalet, om Svend har netop "de samme Kongenavne og paa samme Plads" [1]). Dette kan dog vist ingenlunde siges at være Tilfældet. For det förste ere allerede i de ældste Led Familieforholdene helt afvigende:

---

[1]) Olrik I. 100, gjentaget her i Arkivet XII. 79: Sven Aagesön afviger ikke fra Sakse i en eneste Konges Plads.

Svend Aagesön:

Skjold
Frode — Halfdan [1]
Helge (Halfdans Sön).

Saxo:

Skjold
|
Gram
|
Hadding
|
Frode
Halfdan — Roe
Helge — Roe (Halfdans Sönner)

Dernæst træffe vi i Kongerækken fölgende:

Svend:	Saxo:
Rolf Kraki	Hother
Rökil Slaghenback	Röricus Slyngebond
(cui successit hæres)	Vigletus
Frothi hin frökni	Vermundus
Vermundus	Uffo
Uffo	Dan
Dan elatus	Huglethus
Frothi senex	Frotho Vegetus [ɔ: hin frökni].

Dette er jo dog ret store Afvigelser. Saxo kjender ikke Frode Senex, der er en Sön af Uffos Sön Dan. Svend Aagesön har endvidere Ingild som Sön af Frode Fredgode, Saxo som Sön af Frode IV. Endelig kan mærkes, at Svend siger, at efter Ingilds Tid fulgte ikke Sönner, men *nepotes* paa Tronen. Altsaa var den Olaf, som han derpaa nævner, en *nepos*. Saxo kjender, men forkaster denne Lære om nepotes (se foran S. 141).

III. Af en ganske anden Natur er den tredie korte Række i Lundeaarbögerne (Scr. I. 223 f.). Den repræsenterer ingen alvorlig Viden og allermindst en fuldstændig. Midt i Aarbogsoptegnelser, som ere laante udenlandsfra, indfletter den et Stykke dansk Sagnhistorie om Ypper i Upsala med hans tre Sönner Nori, Østen og Dan, om Danærugh og Withesleth, om Siward Hvide, Sön af Halfdan, Læ paa Læsö, Lusekongen Snyo, Hundekongen Rake, Efterretninger, der

[1]) Scr. I. 44: Skiold .. regni post se reliquit hæredes Frothi videlicet et Haldanum ... fratres. Det er altsaa ikke sikkert, at de vare Skjolds Sönner.

paa den sidste nær, ere ganske ukjendte for Saxo [1]). Dertil kommer saadanne Forskjelligheder fra Saxo som at Ro gjöres til Dans Sön (Saxo siger Halfdans Sön), at Haki opstilles som Konge og Asa som Dronning, hvad Saxo ikke har. Jeg kan derfor ikke finde noget Bevis for, at Saxo skulde have benyttet denne Kongerække eller en med den nær beslægtet Kongerække som Grundlag.

Det forekommer mig med andre Ord helt kunstigt at ville bringe disse Rækker tilbage til "en fælles Stamme", naar Forholdet statistisk er dette:

af Svend Aagesöns 22 (21) Navne findes	7 i Lundeaarbogen, 2 i Catalogus (der har i alt 10 Navne).
af Lundeaarbogens 19 (17) " "	6 i Catalogus, 7 hos Svend Aagesön.

Det Resultat, som Undersögelsen af de kortere Rækker har bragt, er saaledes dette, at den ene Række (Catalogus) udtrykkelig lægger Vægt paa Kongernes Inddeling, ikke deres Fuldtallighed, idet den endog forbigaar nogle af de mest bekjendte; den anden (Svend Aagesön) tilsigter kun et Uddrag, den tredie (Lundeaarbogen) giver helt andre Sagn end Saxo, kjender kun een Frode og kjender ikke Vermund, Uffe og Dan Mykillati. Hos dem kan man derfor sikkert ikke hente Beviser for, at der ikke fandtes andre, udförligere, og anderledes udformede Rækker i Tiden för Saxo.

Den anden Side af Dr. Olriks Theori lyder saaledes, at de længere Kongerækker, som man har anset for beslægtede med Saxos, i Virkeligheden have denne Lighed, fordi de ned-

[1]) Dr. Olriks Lister (I. 99) maa rettes i enkelte Punkter. Ro skal sættes foran Haldan, Helghi nævnes kun som Sökonge, Asa, der ikke er nævnt af Saxo som Dronning, bör staa med Löbeskrift, Ring nævnes egentlig ikke som dansk Konge. Ogsaa i de andre Rækker ere nogle Unöiagtigheder. Svend Aagesön nævner ikke Regner Lodbrok som dansk Konge. Abbed Vilhelm sætter Gorm för Frothe. I Catalogus maa Gorms Efterfölger Guthorm staa med Löbeskrift, da Saxo vel har Gorm, men ikke Guthorm (eller nævner en Guthorm som Tronfordrer paa Gorms Oldefader Eriks Tid).

stamme fra Saxo og ere dannede efter ham. Dette er sikkert rigtigt for fleres Vedkommende, men Hovedpunktet i Undersögelsen maa jo være, om det gjælder dem alle. Og at dette skulde være Tilfældet, kan jeg ikke indrömme; jeg skal her særlig henvise til to Lister.

Kongetallet, d., som er optegnet flere Gange, saaledes i Runehaandskriftet, har hele Saxos Kongerække; dog indskyder den efter den gamle Skjoldungeslægt Hithin hin höwæskæ med hans Dronning Hilde og ligeledes hans Sön Asmund, hvorved Hiadningekampen rykker ind i de danske Kongesagn. En Konge Rægin indskydes; han siges at have fem Sönner, af hvilke hver faar en Part af Danmark, en af disse er Bukar i Skaane (Borcarus angives af Saxo S. 337 som Harald Hildetands Fader). Allerede disse Forhold pege hen paa Selvstændighed, men det samme fremgaar af at Saxo har

Dan
Humle Lother,

Kongetallet derimod

Humle
|
Dan
|
Lother

ligesom denne sidste Kilde hverken nævner Skjalden Hjarne eller Dronning Hethe som Regenter. Det sidste er saa meget mærkeligere, som Kongetallet netop er særlig interesseret for Dronninger og gjör sig til Opgave at opregne et stort Antal af saadanne. De fleste af Dronningerne stemme med Saxo, men Listen angiver dog paa egen Haand Nanna som gift med Viglek (Saxo: g. m. Höther, Vigleks Næstformand), Æsa gift med Harald Hildetand (Saxo: g. m. Omund), Ulfhilde siges gift med Frode Fredegode (efter Saxo med Frode V). Og Saxo kjender ikke fölgende fem Dronninger: Falta g. m. Frithlef, Frithæ g. m. Frithlef, Suærtæ g. m. Ingæld, Alogh g. m. Olaf Ingældssön, Tybel g. m. Frothe (se herom Olrik I. 105).

Det vil ses, at der foreligger en ret betydelig Mængde Afvigelser. Dertil kommer, at Tilnavnene "kun paa et Par

Steder svarer til Sakse, ellers maa de være öste af mundtlig Overlevering", og at Navneformerne ere oprindeligere: Roþrik (Röricus), Ambluþe (Amlethus), Jarmund (maaske for Jarmundrik, Saxo Jarmericus)[1]. Dr. Olrik gjör selv opmærksom paa de fleste af de nævnte Afvigelser, men vi kunne oprigtig talt ikke forstaa, hvordan man saa kan holde paa Sætningen om, at denne Liste nedstammer fra Saxo. Derfor kan jeg ikke komme bort fra den Dom, som i sin Tid Usinger udtalte: denne Liste synes ganske uafhængig af Saxo[2].

Den anden Række som efter min Opfattelse maa betegnes som selvstændig, er Kongerækken c. nomina et successiones regum (Scr. I. 20 f.). Den findes i et sent Haandskrift, der ogsaa indeholder Svend Aagesöns Krönike og hans Vederlagsret, hvorfor Dr. Olrik mener, at Forfatteren har havt til Hensigt at give en Veiledning til at finde de i Svends Krönike omtalte Konger i en længere Kongerække, og denne længere Række skulde da saa være taget af Saxos Værk. Men nu siger Dr. Olrik selv: "i Kongerækken har Haandskriftet ombyttet en Del Kongenavne især i Slutningen af den hedenske Tid" (I. 103), og kuriöst nok har det i Rækken indsat Ennægnup, skjöndt Svend Aagesön udtrykkelig betegner ham som Formynder for Knud i dennes unge Aar, og skjöndt Saxo ivrigt protesterer imod at denne Værge for en Konge skal regnes blandt Landets Konger, saaledes som nogle ukyndige have gjort (S. 467). Jeg maa derfor ogsaa her slutte mig til Usingers Dom, at Kongernes Rækkefölge ikke stemmer med nogen af de andre Kilder[3].

---

[1]) Jfr herom Bugge, Studier over de nordiske Gudesagns Oprindelse I. 163: denne Række . . synes i sin Oprindelse at være uafhængig af Saxo og (umiddelbart eller middelbart) at stamme fra en med Saxo nærbeslægtet Kongerække, der har været ældre end han. Dette synes rimeligt, fordi den ikke sjælden har oprindeligere Navneformer end Saxo og fordi vi i den finde Tilnavne, som mangle hos ham, samt enkelte historiske Notitser, som afvige fra hans Fremstilling.

[2]) Dänische Annalen u. Chroniken 23.

[3]) Usinger, l. c. 24.

De lange Kongerækker ere saaledes ikke alle udarbeidede paa Grundlag af Saxo, nogle ere ældre og selvstændige. Baade korte og lange Rækker have foreligget for ham, han har ordnet saa godt han har kunnet, han er ikke traadt tilbage fra Forsöget paa at naa det Maal, som Svend Aagesön havde opgivet, at bringe Orden og Enhed ud af de mange Opgivelser. Men især har han nödig sluppet nogen eneste Konge, som med Rimelighed kunde optages i det danske Kongetal, han har vel ogsaa foröget Kongernes Mængde med enkelte, som Traditionen gav ham og som ikke netop stode opförte för i Kongerækkerne.

Dette er det jo af stor Vigtighed at faa klaret. Saxo kan altsaa heller ikke paa dette Omraade betragtes som den store Bygmester, der har skabt Noget, som den danske Tradition aldeles ikke besad i Forveien. Han har dannet den længste Kongeliste, fordi han slet ikke har villet tænke sig samtidige Konger, men han har ikke opbygget sin lange Række alene af de korte, men ogsaa havt længere Rækker til Benyttelse.

Jeg skal endnu kun dvæle ved en Bemærkning hos Dr. Olrik, hvor han er kommen ind paa rent metaphysisk Omraade. "Formelt udelukket er det ikke, at Saxo kan stötte sig til nu tabte Arbeider af hans os ukjendte Forgængere. Men fraregnet alle andre Vanskeligheder, vilde den Gætning mangle noget væsentligt for at kunne gælde i Videnskaben; den er fuldstændig unyttig" (I. 117). Dette forstaar jeg ikke, og det forekommer mig som en temmelig vilkaarlig Afskjæren af Discussionen. Opgaven er at finde Saxos Kilder. At kalde Opklaringen af en Bevisförelses Huller for unyttig kan jo dog umulig hjælpe ud over Vanskelighederne. Og naar den Mulighed foreligger, ja tilmed grænser nær til Sandsynlighed, at Saxo aldeles ikke har opfundet disse Sammenstillinger af Sagn, men kun fulgt de Kilder, som laa for ham, saa viser det sig, at vi ikke staa overfor Kombinationer,

rundne af en lærd Klerks Hovede og vilkaarlige Forgodtbefindende, men mödes med en almindeligere dansk Tradition fra det 12:te Aarh., og den var det netop vor Opgave at finde.

VIII. Undersögelsens Resultater.

Af de foregaaende Studier vil det fremgaa, at Saxo har i langt höiere Grad bygget sin Fortælling paa dansk Tradition og paa danske Hjemmelsmænd end Dr. Olrik, og sikkert mange med ham, have antaget. Jeg kan ikke finde, at der hidtil er givet tilstrækkelige Grunde for at lösrive saa betydelige Dele af den danske og af den svenske Historie og overföre dem til Island. Jeg skal belyse nogle enkelte af Saxos Sagn og tager med Vilie ikke saadanne Beretninger for mig, hvor Paavirkning af faktiske Begivenheder og Vikingetidens Forhold let lod sig paavise, jeg vælger netop nogle Fortællinger med stærk mythisk Farve.

Fortællingen om Kong Gram regnes af Dr. Olrik til de norröne Sagn. Gram er Skjolds Sön; da han hörer, at den svenske Kong Sigtrygs Datter Gro er lovet til en Jætte, vredes han, hyller sig i Gedeskind og Huder og drager ind i Götaland. Her möder han Gro, der tror, at han er Jætten. I et Kvad udtaler hun sin Sorg over at falde i Jættens Magt, han svarer i andre Kvad og tröster hende. Derpaa dræber han hendes Fader og ligeledes Fyrsten over Götaland og alle hans Brödre. Senere höres om Grams Beilen til Finnekongen Sumbles Datter Signe; hun skal giftes bort til Sachserkongen Henrik, men Gram kommer tilstede, synger om sine Bedrifter, dræber Henrik og bortförer Signe. — I al sin Vildhed og Voldsomhed kan denne Fortælling godt kaldes en Fornaldarsaga; men hvem tör sige, at Danske og Svenske ikke have havt Sagaer af den Art lige saa vel som Norrönerne? Der findes ikke mindre end fem Sange i Beretningen, men der er ingen Grund til at tro, at de ikke skulle have været danske. Saxo benytter det Udtryk om Gros og Grams Vexelsang, at den var paa Modersmaalet (patrio car-

mine, S. 27). "De henhörer nærmest til en egen norrön Digtart, Skændesamtalen", siger Dr. Olrik (II. 268), men dette er jo dog en Paastand; vi veed, at der har været en betydelig dansk Digtning, og den kan godt have udfoldet sig i mange Grene. Ligesaa lidt kan det anses for norrönt, at Gram har faaet en udmærket Opdragelse, især i Vaabenfærdighed, eller at han har havt en Fosterfader (I. 72, II. 12). Saadanne nævnes jo mange Steder i danske Kilder; Saxo har det ofte, Hasting var efter Vilhelm af Jumièges Fosterfader for Regnersönnerne. Gram ægter efterhaanden tre Kvinder, idet han forskyder Forgængeren, men saadant er jo dog et i Virkeligheden og Sagnene ofte forefundet Træk. Hvad de "mange overnaturlige Væsner" angaar, som skulde findes i Sagaen, ser jeg ikke, at der nævnes andre end Jætten; men Jætter fandtes i Danmark ligesaa vel som i hele den övrige germanske Verden, og den danske Overlevering beskjæftigede sig i lige saa höi Grad med overnaturlige Væsner som andre Nationers Sagn.

Gram er nævnt i Kongerækken för Saxos Tid. Gram var — som Ynglingasaga c. 21 siger — en Betegnelse for Hövdinger i Hærfærd, senere möde vi det i dansk Sprogbrug som Betegnelse for Fyrsten fra Helvede (den lede Gram). Endelig har hele Beretningen Intet med Norge at gjöre. Gram er födt i Danmark, kæmper i Sverige og Götaland, tager sin Brud i Finland paa en Tid, da Sachslands Konge beiler til hende — altsaa befinde vi os helt paa Østersöomraadet. Om Norge höres kun det, at dets Konge Svipdag angriber Danmark og senere fælder Gram. Saaledes kan jeg ikke finde nogen tvingende Grund til at vi her skulde tro paa en norrön Fornaldarsaga som Kilde. P. E. Müller mener da ogsaa, at Fortællingen skriver sig fra Danmark og fra det 11:te Aarh.

Hvorfor skal fremdeles Fortællingen om Holmgangen paa Samsö henföres til en norrön Kilde? Arngrim er efter

Saxo (S. 248 f.) en svensk Kæmpe, der ægter den berömte Frode Fredegodes Datter; hun födte ham tolv Sönner. Da disse engang laa ved Samsö med deres Skib, traf de Hjalmers og Arvarodds Skibe; Hövdingerne selv vare gaaede op i Land, med deres Krigere gave de tolv sig i Kamp og dræbte alle Kæmperne. Da Hjalmer og Arvarodd kom tilbage fra Skoven, hvor de havde fældet et Egetræ til Ror, maatte de optage Kampen med de tolv Vikinger. Hjalmer faldt for deres Haand, men med sin Egeplanke lykkedes det Arvarodd at knuse de tolv Brödre.

For Dr. Olrik ere Kjendetegnene paa, at vi her have en norrön Kilde, Opregningen af Sönnernes Navne, men som vi have set (S. 113), er der ikke det mindste til Hinder for, at en saadan Opregning kunde findes i et dansk Sagn. Navneformerne Arvaroddus, Hjorthuar, Hiarrandi siges at være norröne, men omvendt "findes ogsaa en Del Danskheder" (Angantir, Hiarthwar, og th i baade Hiorthuar og Hiarthwar), og naar nu Dr. Olrik forklarer det ved, at en dansk Mand har gjengivet en Sagamands Fortælling for Saxo, saa forekommer det mig, at man med samme Virkning kan sige, at det er en Islænding, som har fortalt Saxo en dansk Tradition og saaledes forvoldt Blandingen. Men endvidere kan man ud af selve Dr. Olriks Kjendemærker tage Beviser for Sagnets Danskhed, thi i Fortællingen mangler ganske det Overnaturlige (I. 28), og dernæst er Sagnet stedknyttet til Danmark. Det sidste forekommer mig endog meget betydningsfuldt, eftersom her ikke er Tale om nogen ved Navnelighed fremkommet Tilhæftning til et Sted; ikke desmindre er Sagnet uadskilleligt fæstnet til Samsö. Hervararsaga gjör Arngrim til Nordmand, men hans Sönner kæmpe paa Samsö. I Ørvarodds Saga er Arngrim Jarl i Flæmingjaland, men Sönnerne kæmpe paa Samsö. Digtet Hyndluljóđ v. 22—23 nævner Ramsen med de tolv Sönner, "de födtes

Østen, paa Bolm", og dette Sted har Hervararsaga henlagt til Hálogaland, hvor dog intet Bolm findes. Intet nordisk Stednavn kommer dette nærmere end Söen Bolmen i Smaaland med Øen Bolmsö. Hervararsaga lægger jo ogsaa i det Hele denne Familles Kampe hen til Sverige og Upsala.

Saaledes hörer Kampen paa Samsö til det alderældste nordiske Sagnstof (Hyndljuljóð sættes til det 10:de Aarh.), den lever i Folkeviser i alle tre nordiske Riger; jeg veed derfor ikke, med hvilken Ret den skulde kunne beröves Danmark. Den med allehaande Slyngværk omspundne Fortælling i de to islandske Romansagaer viser kun, at dette Emne har været overordentlig yndet og at man delvis har bestræbt sig for at knytte det til Norge. Saxos Fortælling afviger i flere Henseender fra Islændernes; den er langt renere og simplere end disses. At Saxo har faaet den kunstigen knyttet til Sagaen om Kong Frode, er sikkert nok, og at en Islænding delvis har hjulpet ham med Sönnernes Navne, er rimeligt, men Fortællingen kan ikke derfor udskilles af dansk Historie, ligesom det ikke er dansk Chauvinisme, som har knyttet den til Danmark.

En ægte mythisk Saga er Fortællingen om Halfdan Bjerggram. Han overlader efter 3 Aars Regering Tronen til sin Broder Harald, mens han selv tumler sig paa Togter, först paa Øland og andre svenske Øer, saa paa selve Sveriges Fastland. Med sin Kölle, besat med Jærnknuder, slaar han lös paa en Kæmpe Hagen, men saaret maa han gaa til Helsingland, hvor han faar sine Vunder lægte hos Vitolf. Saa forbinder han sig med Kæmpen Thure, og de bekrige Kong Erik; ved i en Hulvei at nedrulle Klippestykker over Fjenden, vinde de Seir. Men Erik vender nu sine Vaaben mod Danmark, og da Kong Harald er falden, overtager Halfdan igjen Tronen og overvinder Erik i et Söslag. Derpaa indlader Halfdan sig i en Række Kampe med Forskjellige, saaledes med Vikingerne Toke og Anund, med Sivald og

hans 7 vilde Sönner, med den kæmpehöie Harthben fra Helsingeland, med Finnen Egther, der hærger Sverige, og med Grim. Denne sidste Kæmpe har beilet til Kong Hathers Datter, og Faderen har lovet hende til den, som overvinder Grim, hvilket nu lykkes Halfdan. Endnu en Kamp af Halfdan omtales, idet han i en Holmgang overvinder Ebbe. Halfan dör barnlös og testamenterer Yngve Riget.

Naar nu denne Saga gjöres til norrön, stöttes det for det förste paa, at den benytter netop saadanne Yndlingsemner for disse Sagaer som Bersærkergang og Evnen til at döve Sværd (I. 56—58, 172, II. 81). Den sidste Færdighed er dog vel et almindelig mythisk Motiv, og Bersærkergang kjendes fra andre Kilder, ogsaa fra Udlandet[1]). Dernæst skulle Navneformerne formentlig vise mod Nord. "I en Fortælling, der saa sikkert som nogen er af norrön Oprindelse, nævnes "Kong Hathers Datter Torild" (Hatheri reguli filiam Thorildam); oftere end denne ene Gang forekommer hans Navn ikke. Her behöver vi nu ikke at opstille et ellers ukjendt norsk Haðr eller Haðarr; vi kan nöies med det bekjendte Hǫðr, Eief. Haðar, og indsætte dette i Fortællingen; Sakses Hjemmelsmand har altsaa sagt *dóttir Haðar konungs,* og Sakse har opfattet Hather som et Navn uden Kasusböining (ligesom *fathær* i hans eget Maal)" (I. 88). Den ærede Kritiker er virkelig ikke naadig mod Saxo. Uden at der i Forholdene er nogen tvingende Grund hertil, formodes Saxo at have misforstaaet en Genitivform; han skal være vildledet af, at et tilsvarende Ord i hans eget Maal vilde mangle Genitivmærke. Paa Saxos Tid var imidlertid ved Ord som *fathær* Genitivmærket *-s* meget almindeligt[2]), og ved et Navn Fathær vilde det sikkert nok ikke mangle

[1]) Angantyr og hans 8 Brödre, der gjö som Hunde mod Starkad (Saxo S. 292). Normannerne I. 362.

[2]) Kun Skaanske Lov bevarer endnu den uböiede Form, se Wimmer, Navneordenes Böining i ældre Dansk 101.

(jfr. Fathærsthorp). Dernæst nævner Saxo paa flere Steder i sit Værk et dansk Navn Hather[1]), og det gjenfindes i Stednavne som Hatherslef og Haarslev.

Vitolfus, hedder det videre, maatte efter danske Lydregler hedde Vitulfus (I. 80, II. 81). Nu er det dog efter den Maade, hvorpaa Saxos Text er bevaret, saa sin egen Sag at drage vidtrækkende Slutninger af eet Bogstav i et Navn, der kun læses een Gang. Og Dr. Olrik maa jo selv erkjende, at Navneformerne ikke altid passe med hans Theori, hvorfor han lader de "norröne" Navne være lempede efter danske Former eller hörte af en Skaaning o. s. v.[2]). Naar man saa endvidere i Lunde Domkirkes ældste Optegnelser finder Bertolfus, Fastolf, Ingolfus, Gunnolf, Hildolfus, Sunnolfus[3]), i Kong Valdemars Jordebog Radolf, Ricolf[4]) og i

---

[1]) Saxo 350, 362, 397—406. O. Nielsen, Personnavne.

[2]) I det Hele maa man her nære mange Tvivl. Axel Kock skriver i Svenska Landsmålen 43:de Hofte (XII. 7) S. 18 om Saxos Rostiophus, Gunthiouus, at Formerne ikke behöve at være islandske; io for iu kan forklares af at Ordene have havt fortis paa förste Kompositionsdel og at i Stavelse med semifortis iu er bleven io ligesom u i denne Stilling blev o (Arkiv V. 57 f.).

Dr. Olrik hævder, at Guthorm i Saxos Hadingssaga er norsk-islandsk Guttormr, Gođorm; Dansk har den sammentrukne Form Gormr. Det er et af hans Vidnesbyrd for at Hadingssagaen er norsk (I. 82, II. 2). Nu er det imidlertid vist, at paa Vikingetiden danske Konger eller Prinser bare dette Navn i dets ikke sammentrængte Form. "Guthormus som Navn paa en dansk Konge i 9:de Aarh. stammer fra fremmed Kilde (Adam, Lundeaarböger)" siges det. Ja, det er sandt, men derved er jo endnu ikke Noget bevist, medmindre da Theorien om "norröne" Kilder skal udstrækkes til Udlandets Forfattere. Naar Rudolf af Fulda 854 nævner Godurm som en dansk Prins og Tronfordrer (Pertz I. 369), mon det saa ikke er, fordi han vitterligt hed saa, og ikke fordi Rudolf havde en Hjemmelsmand fra Norge? Og naar engelske og frankiske Kilder om Mænd, som ubestridelig ere Danske, benytte Former som Gudrum, Godrum, Gurim, beviser det saa ikke, at en ikke sammentrukken Form fandtes i Danmark paa den Tid, i alt Fald ved Siden af den kortere?

[3]) Weeke, Lunde Domkirkes Gaveböger 86, 89, 127, 236, 242. Scr. III. 453. [4]) O. Nielsens Udgave 87.

mange andre Kilder fra Middelalderen lignende Former [1]), maa dette Kjendemærke aldeles forkastes.

Saaledes vil det ses, at Grundene for at gjöre Fortællingen om Halfdan Bjerggram norrön, i Virkeligheden Intet have paa sig. Omvendt kjende vi derimod godt andenstedsfra Halfdan som Navn paa en berömt dansk Konge; kun lader det til, at man vakler med Hensyn til den Plads i Rækken, man vil give ham. Det vides tilmed, at en Halfdan netop paa samme Maade som hos Saxo opgiver den danske Kongestol og vinder Magt i Sverige. Ynglingasaga c. 29 fortæller, at Frode den fredsommes ældste Sön Halfdan fordriver Kong Aun fra Upsala og hersker 25 Aar i Svearike, hvor han dör Sotdöd. Denne berömte Konge Halfdan have de Norske villet tilegne sig, hvilket Saxo meget godt veed; med den norske Prinsesse Thorild havde Halfdan Sönnen Asmund, "fra hvem Norges Konger rose sig af at nedstamme" (S. 329). Herved sigtes til den Gnoðar-Asmund, som en Række af islandske Kilder benytte som Fader snart for en, snart for en anden Helt (Olrik I. 67). Dette kan jo dog aabenbart ikke overföre Halfdan til Norge, men viser kun, hvor berömt denne Helt var.

Ved flere end disse mythiske Sagn kan jeg her ikke dvæle. Men man vil se, med hvilken Forkjærlighed disse som saa mange andre Myther hos Saxo holde sig til Danmark, Sverige og Landene paa Østersöens anden Side. Og her er nu et vigtigt Punkt at forfölge. Er det Norge eller er det Sverige, som mest beskjæftiger Saxos Oldhistorie? Jeg tror, at enhver ved Læsningen af Saxo vil have faaet det Indtryk, at Saxo har langt mere at fortælle om Sveriges Oldtid end om Norges. Söger man lidt nöiere

[1]) Scr. R. D. I. 307: Widolphus, V. 482: Grimolfus, VI. 142: Grimolphus Wlfsson, VII. 219 f.: Ricolphus, VIII. 101: Joh. Tytolffssen. Codex Esrom. 6, 56, 57 f.: Saxolfsthorp.

efter, vil man finde, at Saxo for hele Sagntiden lige til Regner Lodbrogs Sönners Död vistnok meddeler dobbelt saa meget om svenske Begivenheder som om norske [1]). Med andre Ord, Danmarks Oldhistorie synes langt tættere sammenvoxet med Sveriges end med Norges [2]).

Og lad os nu se, hvorledes Forholdet stiller sig efter andre Kilder. Vi have jo desværre kun faa danske, men Lundeaarbogen, der har danske Folkesagn, berörer aldeles ikke Norge, hvorimod den fortæller om Kong Ypper i Upsala, Sveriges Konger Adils og Ring og Kampen paa Braval [3]). Skjoldungasaga i Arngrim Jónssons Overlevering bevidner det samme, idet her Sverige jævnlig, Norge helt sjældent omtales [4]). Og disse Kilders Vidnesbyrd bekræftes fuldkomment af Ynglingasaga, der hvert Øieblik dvæler ved Danmark og dets Forbindelser med Sverige, saaledes: c. 5: Odin paa Fyen, Gefjon, Skjold i Leire: c. 14: Fjölner fra Upsala hos Frode paa Sjælland; c. 20: Dan mikilláti; c. 26: Jörund og Erik hærge i Danmark, træffe her Gudlaug, Konge fra Hálogaland, der dræbes af dem; c. 28: Jörund hærger i Jylland, træffer Gudlaugs Sön, der dræber ham; c. 29: Halfdan, Frodes Sön, bliver Konge i Sverige; c. 30: Egil flygter til Frode den frökne paa Sjælland, hvem han bliver skatskyldig; c. 31: Ottar, Egils Sön, nægter at svare Skat, Frode hærger Sverige, Ottar derpaa Jylland, medens Frode er paa Hærtog

[1]) En egentlig Statistik er det jo ikke gjörligt at opstille, men Fölgende kan dog gjælde som en Antydning. I Müllers Udgave forekommer i Oldhistorien Navnet Norske paa 16 Sider, Svenske paa 57 (herunder 6 Gange Göter), Norge paa 37 Sider, Sverige paa 52 Sider (herunder 4 Gange Götaland). I Holders Udgave er Forholdet dette: Norske 16, Svenske 46; Norge 39, Sverige 52.

[2]) Samme Resultat kommer ogsaa stærkt frem, hvis man gennemgaar de Fortællinger hos Saxo, som efter Dr. Olriks Sætning alene stötte sig paa danske Kilder.

[3]) Scr. I. 223, 225, 227. Svend Aagesön nævner een Gang Sverige, ikke Norge (S. 45).

[4]) I den förste Part, inden Arngrim tyr til Hervararsaga, nævnes Sverige og svenske Konger i c. 1, 7 (bis), 9, 11, 12, 13, Norge i c. 12.

i Østerveg, Ottar dræbes i Vendsyssel; c. 33: Helge og Yrsa, Rolf paa Fyrisvold; c. 34: Rolf Krake i Leire, "paa den Tid hærgede Konger meget i Sverige, baade Danske og Nordmænd"; c. 35: Sölve Sökonge, Sön af Högne paa Næröen, skaber sig ogsaa et Rige i Jylland, plyndrer i Sverige, hvis Konge han bliver; c. 36: Sverige meget hærget af Danske og Østervegsmænd; Kong Yngvar slutter Fred med de Danske, hærger paa Estland, hvor han falder; c. 37: Ønund, Yngvars Sön, paa Hævntog til Estland; c. 41: Sökongen Ylfingen Hjörvard bydes velkommen i Upsala med Rolf Krakes Skaal; c. 43: Ingjald Ildraades Datter Aase gift med Kong Gudröd i Skaane; c. 44: Ivar Vidfadme arver Skaane efter Gudröds Fald; c. 45: Ivar grunder sin store Magt over mange Riger, ogsaa Sverige (Norge nævnes ikke); c. 46: Olaf Trætælja gifter sig med Solveig fra Solör — og fra nu af knyttes Forbindelsen med Norge.

Af denne Opregning tror jeg man kan lære Adskilligt. Den viser, hvor mange de krigerske og fredelige Forbindelser have været mellem Danmark og Sverige i Sagntiden. Kun i c. 34 nævnes ganske löst, at Norske ogsaa hærge i Sverige; c. 35 viser os en norskfödt Sökonge, der har grundet et Rige i Jylland og som opkaster sig til Herre i Sverige; endvidere omtales en svensk Konges Sammenstöd med en norsk i Jylland, og her hævner den sidstes Sön Faderens Fald (c. 26, 28). Ellers nævnes aldeles ikke Norge eller dets Konger. Endvidere ses, at alle Østersöens Kyster have været Vidne til de danske og svenske Kongers Bedrifter. En klarere Bekræftelse af Saxos Skildring af Nationernes Forhold kunde man ikke önske.

Og nu fristes man til at gaa videre og spörge: om hvem synge Eddasangene? ere Scenerne henlagte til Danmark og Stednavnene hentede herfra, eller er Norge Skuepladsen? höre vi om danske Helte eller om norske? Svaret er, at vi höre om Danmark, om Samsö, Læsö, Fyen, om

Skjold, Frode, Halfdan osv., og at Heltesangene afgjort have deres Skueplads i Danmark eller Landene Syd derfor. Sverige nævnes nogle Gange, men norske Helte eller Steder saa godt som slet ikke.

Gaa vi endelig til det Skatkammer af danske Overleveringer, som er bevaret i Béowulfdigtet, finde vi her, at kun Geater, Danske og Svenske optræde; der er blandt Digtets mange Folkenavne vel ikke et eneste, som man med nogen Sikkerhed kan fæste til Norge [1]).

Saaledes staar det fast, at Oldsagnene have deres Skueplads og oprindelige Hjemsted i Danmark og Sverige, men ikke i Norge (noget helt andet er, at Oldkvadene ere norröne). Og det er Landskaberne om Kattegat og Østersö, helt op i den finske og botniske Bugt, som ere Bedrifternes Skueplads. Naar altsaa Dr. Olrik udtaler i Anledning af Saxos Fortælling om Hadding — og lignende Ytringer findes flere Steder —: "Sagaens Skueplads er med Forkjærlighed den nordöstlige Del af Norden: Sverig, Helsingland, Bjarmeland, Kurland, og "Hellespont" med Dyna, — netop de Lande, der spiller störst Rolle i de islandske Æventyrsagaer, men næsten ikke nævnes i de danske Sagnhistorier" (II. 1), saa kan der næppe fremsættes en vrangere Opfattelse af, hvor de ældste danske Sagn have deres Scene.

Danmark var det gamle Kulturland i Norden, her stiftedes det förste större Rige, her levede i Leire den berömteste Kongeæt, og det var dette Folks og disse Kongers Bedrifter, der vandrede ud over Norden. Men i nöie Tilknytning til Daner levede Göter og Svear; disse Folk og deres Konger havde Forbindelser i Fred og Kampe i Krig med Danerne, derfor blev ogsaa det danske og svenske Folks Sagnhistorie

[1]) Ogsaa af den Grund, at norske Folk ellers ikke omtales, er der liden Anledning til ved Hæne (v. 1984), Hedebeboere, at tænke paa Folk fra Heiðmörk. Sophus Bugge fortolker det som Beboere af den jydske Hede. Paul & Braune, Beiträge XII. 9 f.).

nöie flettet i hinanden [1]). Norge blev sent bebygget, og især dannede sig her först sent Riger af större Anseelse. Men da omsider Norge udfoldede hele sin Kraft, drog det Minderne fra den ældste Old i höi Grad til sig, omformede paa mange Maader de gamle Traditioner og knyttede dem til norske Steder.

Idet nu Saxo skulde skildre Danmarks Oldtid, har han aabenbart baaret sig ad paa samme Maade som Svend Aagesön, der siger: "jeg udspurgte de gamle af Aar og Oldingene for at faae sikker Kundskab". Danmark eiede det rigeste Forraad af gamle, herlige Minder — Angelsachserne levede höit paa dem og havde selv saa godt som ingen Heltesagn [2]) — derom vidne alle gamle Optegnelser og ikke mindst Saxos Oldhistorie. "Havde Danmark været saa begunstiget af Lykken, at det havde havt Latin som Folkets Maal, vilde de Danskes Bedrifter have fyldt utallige Bind" (Saxo 175). Men dernæst benyttede Saxo i höi Grad Islændingerne, idet han jo vidste, med hvilken Kjærlighed de omfattede alle Folks Historie og ikke mindst de Danskes, saaledes som Skjoldungesaga, Knytlingesaga og andre Kilder bevidne. Hos dem fik han da ogsaa mange mythiske Sagn at höre, som tilhörte

---

[1]) Jeg har fremsat denne Opfattelse umiddelbart efter det Indtryk og de Beviser, som Kilderne gav mig. Deres Vidnesbyrd er saa aabenlyst, at dette Forhold maatte være fremdraget for længe siden, og jeg fandt det ogsaa i Svend Grundtvigs bekjendte Afhandling i Historisk Tidskrift 3:e R. V. 499 f. (1867), saaledes S. 594: "Det er umuligt at læse Saxos ni förste Böger og Snorres Ynglingasaga uden at faa det bestemteste Indtryk af, at i Fölge de nordiske Folks egne Traditioner var ikke Norge, men Danmark og Sverig ... Kulturens Sæde". S. 607: "Vi kunne overhovedet betegne Heltesagnenes Lokale som de Lande, der omgive Østersöen og Kattegat osv.". Grundtvig paaberaaber sig ligeledes Eddakvadene og Béowulf. Min Redegjörelse indeholder derfor intet Nyt, jfr. ogsaa Rosenberg, Nordboernes Aandsliv I. 409 f.; dog bygger den, som det let vil ses, paa Iagttagelser, der ere uafhængige af Grundtvig, og jeg har fremdraget en Del Enkeltheder som ikke ere berörte af ham. Men i den Henseende afviger jeg fra Grundtvig, at jeg ikke derved vil hævde Noget om Oldkvadenes Danskhed.

[2]) O. Haack, Zeugnisse zur altenglischen Heldensage 21. A. Olrik om Uffesagnet i Arkiv VIII. 368 f.

Danmark og som senere bleve behandlede i Fornaldarsagaerne. At en Del Beretninger ere blevne medtagne, som ikke kunne henregnes til dansk Tradition eller Historie, kan være rigtigt nok, men i mange Tilfælde have de Danske havt lige saa fuld Ret til Sagnet som Nordmændene, og det har al Sandsynlighed imod sig, at ikke ogsaa Danskerne skulde have havt en mythisk Sagnkreds med stærk Indgriben af det Overnaturlige [1]). Som foran vist kunne vilde mythiske Sagn ikke fjernes fra den danske Historie; Béowulfsangen vidner jo om det samme [2]). Man gaar med andre Ord over Bækken efter Vand, naar man for de mythiske Sagn saa godt som ene har Øie for Fornaldarsagaerne som Kilde.

Den Storhedstid, som Saxos Oldhistorie opruller for os, bör derfor ikke betragtes som en Afglans af Valdemarstiden med dens Erobringer [3]). Der fandtes i Danmarks Fortid

---

[1]) Dr. Olrik skriver: "I det hele og store maa det siges, at Gruppedelingen efter det overnaturlige falder sammen med Deling efter norsk og dansk Oprindelse" (I. 29).

[2]) Jeg benytter Leiligheden til at henlede Opmærksomheden paa Professor E. Sievers' nye Oplysninger om Fællestraditioner i Béowulf og Saxos Oldhistorie i Berichte d. kön. sächs. Gesellschaft der Wissensch., Phil.-hist. Classe 1895 175 f.

[3]) I Saxos Oldhistorie höres oftere om en Modsætning mellem god gammel Skik og den nyere Tids Blödagtighed paa Grund af fremmede forfinede Sæder. Man har heri villet se en Afspeiling af Tilstande, der laa Saxos Samtid nærmere, og man har gjættet flere Steder hen. Naar Starkad saaledes synger om de gamle, nöisomme Dage paa Frodes eller Hakes Tid og om Modsætningen dertil ved Ingilds overdaadige Hof, da mener Dahlmann (Forschungen I. 279 f.), at denne Sang er digtet paa Knud Lavards Tid, da sachsiske Skikke strömmede ind over Landet. Hertil bemærker Müllenhoff (Altertumskunde V. 320, 325), at der da för Knud Lavards Tid maatte have bestaaet en hel anden Kulturtilstand end den, vi kjende fra Kilderne. Müllenhoff lægger Modsætningen mellem de to Kulturer tilbage til Harald Blaatands Tid, da Folket var delt i to Retninger ved den fra Sachsland indvandrede nye Tro. Nu er det imidlertid saa, at der i Starkads Sange jo slet ikke er Tale om forskjellig Tro; endvidere var Harald Blaatands Tid langtfra en Forfaldstid. Det forekommer mig, at en tredie Gætning ligger nærmere. En virkelig Forfaldstid efter en Storhedstid var Perioden under Knud den Stores Sönner samt Begyndelsen af Svend Estridssöns Regering. Og da raadede netop de samme Laster, især Fraadseri, som Starkad saa stærkt

endnu herligere Bedrifter end hine og endnu vidunderligere Hændelser, der vel kunde være i Stand til at give de gamle, hjemlige Sagn Pragt og Storhed, saaledes hin Periode, da de Danske havde den fremtrædende Rolle i Vikingelivet og havde underlagt sig mange Lande og Folk. Utvivlsomt har denne Tidsalder avlet en Mængde Sagn og ladet ældre Sagn faa en forrykket Plads i Tid og Sted. For at lære de gamle Danskes Forestillingskreds, deres Sæder og Færd i Virkelighedens Verden at kjende gjælder det först og fremmest om at studere Danmarks ældste Overleveringer, det historisk Oplevede, og dernæst Vikingetiden med alle dens Minder i Udlandets Tradition. Dr. Olrik har ikke i tilstrækkelig Grad været opmærksom herpaa; han har mere Sans for den poetiske Skildring end for den realistiske Virkelighed, og han har ladet sig drage hen til en enkelt Side og et bestemt Betragtningspunkt ved med Forkjærlighed at fordybe sig i den norröne romantiske Litteratur. Derved er det sket, at hans iövrigt saa fortjenstfulde Arbeide er kommen til at gjöre Saxo og den danske Tradition saa stor Uret.

dadler. De Danske beskrives som forfaldne til Bordets Glæder; der holdes Maaltid fire Gange daglig ved Hardeknuds Hof; Ælfgifu bestikker ved prægtige Gjæstebud; der berettes om Geistlige, som döde af Overdaadighed og Drik (Normannerne III. 432). Om denne Overdaadighed kom fra Sachsland eller andenstadsfra, vides ikke; det laa nær paa Saxos Tid at betegne den som sachsisk. — I övrigt tror jeg ikke, at det vil være muligt ad denne Vei at bestemme Digtenes Alder; der lever til enhver Tid Mænd, som have deres Idealer i Fortiden og kun se Forfald hos Samtiden.

Johannes Steenstrup.

Studier i väst- och östnordisk grammatik.

I. Till växlingen *tt : t* i isländskan.

I PBBeitr. XV, 252 noten 1 har jag framhållit, att utvecklingen av t. ex. isl. *átta* "åtta" varit den, att den korta vokalen förlängdes framför ljudförbindelsen *ht* (**ahtau* > **āhtau*), och att först senare *ht* assimilerats till *tt* (*ātta*). Härigenom förklaras såväl det långa vokalljudet som det långa konsonantljudet, och denna uppfattnig torde numera vara den vanliga.

Emellertid finnes det åtskilliga ord med äldre *ht,* hvilka visserligen hava lång vokal, men däremot antingen uteslutande kort *t*-ljud (t. ex. *knēsbōt*) eller kort växlande med långt *t*-ljud (t. ex. *sōt : sōtt*). Noreen anför i Aisl. gramm.[2] § 209 anm. 1 några dylika ord och anmärker, att i dem "unerklärter weise steht *t* statt *tt*" (under det att det korta *t*-ljudet i t. ex. *ātiān, ǽtla* forklaras enligt den av Hoffory Arkiv II, 38 ff. uppställda regeln för konsonantförkortning).

Jag tror mig kunna framställa den regel, enligt hvilken *ht* övergått dels till *tt,* dels till *t.* Ljudförbindelsen *ht* blir *t* (d. v. s. att *h* förloras framför *t*) i relativt oakcentuerad (semifortis- och infortis-)stavelse samt i fortisstavelse, då *t* efterföljdes av konsonant (denna konsonant är i de för regeln bevisande orden *i̯*); annars assimileras i fortisstavelse *ht* till *tt.*

I relativt oakcentuerad stavelse har *ht* blivit *t* i följande ord:

knēsbōt "hulheden under knæledet mellem knæhaserne", *kalfabōt* "hulheden under knæet ovenfor tyklæggen *(kalfi)*", *ǫlnbogabōt* "hulningen paa armen ved albueleddet". Senare kompositionsleden är identisk med tyska *bucht,* och fortis låg på förra sammansättningsleden.

eyvit, *eyvitar*, *eyvitu*, men däremot *véttr* gen. *véttar*. Av **wiht-*; jmf. got. *waíhts*. Hit kan även pl. *hialmvitr* (Helgakv-

Hund. I, 54, 2) räknas, men formen är icke bevisande, då framför *-r* även ett senare ur *ht* utvecklat *tt* ljudlagsenligt skulle ha övergått till *t*.

lȳritr gen. *lȳritar* ack. *lȳrit* etc., men däremot *réttr* gen. *réttar*. Jmf. got. *raíhts*.

þōta : *þōtta*, pret. till *þykkia*, *þikkia*. I Larssons Ordförrådet äro exempel på *þóte*, *þóti* anförda. I Arkiv IV, 167 har jag anmärkt, att *þykkia* övergått till *þikkia* enligt den av mig där framställda ljudlagen, då, såsom ofta var fallet, ordet i satssammanhanget var relativt oakcentuerat; då det var fullt akcentuerat, kvarstod *þykkia*. Ordets växlande satsakcentuering förklarar ock växlingen *þōta* : *þōtta* (jmf. got. *þūhta*) och för övrigt även växlingen *k* : *kk* i *þykir* : *þykkir*.

sōt : *sōtt*. Exempel på *sót* i Larssons Ordförrådet. Ordet ingår såsom senare kompositionsled i en massa sammansättningar. Oxfordordboken anmärker, att det är vanligt i komposita, och tillägger: "it is esp. suffixed to the names of sicknesses followed by strong fevers". Fritzner[2] upptar under *sótt* *ána-*, *ámu-*, *bana-*, *bit-*, *bráþa-*, *hug-*, *ióþ-*, *skrópasótt*; Oxfordordboken ännu åtskilliga andra, av hvilka dock åtminstone vissa blott torde vara nyisl. Även i fsv. var *sōt* ytterligen vanligt såsom senare kompositionsled. Söderwalls ordbok antecknar icke mindre än 44 komposita av samma art som *alders-*, *barn-*, *bloþ-sōt*. Flertalet sammansättningar på *-sōt* hade fortis på förra kompositionsleden, och **-suht* blev då ljudlagsenligt *-sōt*. Det osammansatta **suht* blev däremot *sōtt*.

Växlingen *t* : *tt* i isl. *sūt* : fno. *sutt* "sjukdom" är att förklara liksom i *sōt* : *sōtt*.

dōtir : *dōttir*. Exempel på *dóter* i Larssons Ordförrådet. Det enkla **dohter* gav *dōttir*. I komposita med 'dotter' till senare kompositionsled och fortis på förra sammansättningsleden uppstod *-dōtir*. Isl. använder t. ex. *bróþur-*, *dóttur-*, *fóstr-*, *guþ-*, *skripta-*, *sonar-*, *stiúp-*, *systur-dóttir*; fsv. dess-

utom även _konungs-_, _præsta-dottir_. För övrigt kan det korta _t_-ljudet i _dótir_ även förskriva sig från pl. _dǿtr_, där _ht_ ljudlagsenligt blev _t_; se nedan s. 165.

När _ht_ i fortis-stavelse efterföljdes av konsonant _(i̯)_, har i följande ord _t_ blivit resultatet av ljudutvecklingen.

isl. _gǣta_ "tage vare paa" har troligen uppstått av ett äldre *_ga-ahti̯an_, hvars simplex återfinnes i ags. _eahtian_ "besinna"; se Noreen i Arkiv III, 16. I fall han anf. st. värkligen har rätt i att Dalmålets _geta_ (med nasalvokal i penultima) "driva i vall", hvilken betydelse även isl. _gǣta_ kan hava, ursprungligen är ett annat ord än isl. _gǣta_ "tage vare paa" och har uppstått av äldre *_ga-āhti̯an_ (med nasalerat _ā_; jmf. fsax. _āhtian_ "förfölja"), så har även i detta _gǣta_ ljudförbindelsen _-ahti̯-_ ljudlagsenligt blivit _-ǣt-_.

þrǣta : _þrǣtta_. Hellqvist har i Arkiv N. F. VII, 348 ff. härlett ordet ur ett germ. *_þranhati̯an-_. I infinitivus o. s. v. blev detta ljudlagsenligt *_þrāhti̯an_ _þrǣta_. Däremot gav t. ex. pres. sg. *_þrāhtiʀ_ ljudlagsenligt _þrǣttir_. Växlingen _t_ : _tt_ har sedan antagits av alla former.

nīta : _nītta_ (båda formerna t. ex. hos Fritzner[2]; L. Larsson har blott _nīta_). Äldre *_nīhti̯an_ blev _nīta_; äldre pres. sg. *_nīhtīʀ_ däremot _nīttir_.

frǣta "fråga" (jämte _frētta_; om förekomsten av _frǣta_ se Larssons Ordförrådet). _Frǣta_ har väl utvecklats ur ett äldre *_frāhti̯an_ (jmf. got. pret. _frah_)[1]).

I motsats till förhållandet i nu avhandlade ord övergick däremot _ht_ till _tt_ i t. ex. _átta_ (jmf. got. _áihta_), pret. till _eiga_; _þátta_ (jmf. got. _þahta_), pret. till _þekkia_; _mátta_ (jmf. got. _mahta_), pret. till _mega_ o. s. v.

---

[1]) Adj. _kátr_ med subst. _kǽti_ och verbet _kǽtask_ hör icke hit, då den av Noreen i Arkiv III, 17 framställda etymologien av _kátr_ (< *_ga-ha(n)hta-_) såsom samhörigt med ty. _hinken_ helt visst icke är riktig. Men även om den hade varit riktig, vore _t_ i dessa ord lättförklarligt. I verbet *_kāhti̯an_ och i vissa kasus av subst. _kǽti_ efterföljdes nämligen _ht_ av _i̯_, och i denna ställning skulle kort _t_-ljud hava uppstått.

Slut- och midljudande *h* har som bekant över huvud förlorats i de nordiska literaturspråken. Det är uttryck av denna allmänna tendens, då *h* i ljudförbindelsen *ht* förloras t. ex. i **knēsbōht* och t. ex. i **þrāhtįa(n)*. Troligen kvarstod *ht* tills vidare i ord med fortis av typen **āhtau *āhta ātta*, och orsaken hvarför *h* förlorades blott i de förra ordgrupperna, är lätt insedd. Ultima av **knēsbōht* med semifortis hade svagare exspirationstryck än penultima av **āhta* med fortis, och ljudförluster inträda som bekant lättast i relativt oakcentuerade stavelser. I **þrāhtįa(n)* åter efterföljdes rotvokalen av tre konsonanter; i **āhta* däremot blott av två. Det är därför naturligt, att *h* (som över huvud hade tendens att förloras) bortföll i **þrā(h)tįa* med en mera svår-uttalbar konsonantförbindelse, fastän det tills vidare kvarstod i **āhta*. Först senare har *h* förlorats i ord med fortis av typen **āhta*, men därvid tillgick så, att det assimilerades med *t*, så att man fick *ātta*.

För övrigt är utvecklingen av **þrāhtįa* till **þrātįa (þrǽta)* att i viss mån jämföra med den senare tillämpade, av Hoffory i Arkiv II, 38 ff. framställda regeln, enligt hvilken i isl. (de flästa) långa konsonantljud förkortas framför annan konsonant. Enligt denna har t. ex., sedan **āhtilōn* blivit **ǽttla*, detta senare utvecklats till *ǽtla*.

I överensstämmelse med den av mig framställda regeln har säkerligen *ht* övergått till *t* framför konsonant även i följande ord, fastän de icke äro bevisande för regeln. **Slahtra-* (jmf. got. *slahan*) har blivit *slátr; *hlahtri-* (eller **hlahtra-*; jmf. fht. *hlahtar*, got. *hlahjan*) har blivit *hlátr; *lahtra-* (jmf. Hoffory i Arkiv II, 38) *látr* "leie, sted, hvor nogen ligger"; urnord. pl. *dohtrin dǿtr*. Hoffory anf. st. diskuterar dessa ord och särskilt frågan, huruvida utvecklingen varit t. ex. **slahtra* > *slātr* omedelbart, eller **slahtra* > **slāttr* > *slātr*. Han stannar vid det senare alternativet. Att detta är oriktigt, lära oss emellertid de anförda orden **þrāhtįan* > *þrǽta*

o. s. v. Ty om *h* i *ht* förlorades framför *i̥*, talar all sannolikhet för att det samtidigt förlorades i *ht* framför *r*. Men detta vill säga, att **slāhtra-* blivit *slātr*, redan innan *ht* assimilerades i **āhta* > *ātta* etc., och den av Hoffory framställda förkortnings-regeln kunde alltså icke bliva tillämpad i ord sådana som *slátr*. Däremot har den naturligtvis tillämpats i t. ex. *nǽtr* av urnord. **nahtiʀ*, eftersom i ett dylikt ord *ht* på urnordisk tid efterföljdes av vokal.

II. *ʀ*-omljud av *ǣ* i nord. språk.

Det torde icke hava blivit framhållet, att det ord, som i isl. vanligen skrives *nǽr*, *nær* "nära" ganska ofta både i isl., fno. och fsv. förekommer med en stavning, som angiver uttalet *nēr*. Även superlativen *nǽ'str* förekommer med motsvarande stavning. Så antecknar L. Larsson i Ordförrådet från Hom. 1 gång *nér*, från 645, 4:o två ggr *nér* och 1 g. *allnér*, från Rb. 1 g. *endranér*, 1 g. ęndranér, från El. 1 g. *huener*, från Ph. 1 g. *ner*. I den fnorska skriften "En tale mod biskoperne" finnes *ner* 26, 19 (komparat. *nerre* 32, 35); i Diðriks saga 64, 4 *ner*. Det fnorska uttalet *nēr* bekräftas därav, att enligt Aasen och Ross detta uttal nu användes i flera norska bygder (dessa lexikografer skriva *neer*, *neeree*). R. Larsson har från SML. s. 95, 15 i sin avhandling Södermannalagens språk s. 16 antecknat ett *ner* (men 9 ggr *nær* såsom enkelt och sammansatt i denna skrift); Söderwalls ordbok anför fem exempel på fsv. *ner* i st. f. *nær*. Superlativen av adv. skrives enligt L. Larsson *nést* 10 ggr i Rb., 2 ggr i Hom., *nest* 3 ggr i Rb., 3 ggr i Hom., 1 g. i Grg.; superlativen såsom adjektiv *nestr*, *nesta* hvartdera 1 g. i 645, 4:o. Ross upptar från vissa norska bygder uttalet *nēst(e)* (skrivet *neest(e)*) för superlativen.

På grund av det anförda måste det anses som säkert, att adv. *nǣr* och dess superl. *nǣst* i fornspråket, åtminstone

i vissa trakter, kunnat uttalas *nēr*, *nēst*. Jag tänker mig, att detta bör förklaras på följande sätt.

Som bekant är *nǣr* ursprungligen en komparativ, som på urgerm. tid hette **nǣhwiz*, på urnord. tid **nāhwiʀ*. Detta blev genom det äldre *i*-omljudet och förlust av *hw* till *nǣʀ*.

Nu har som bekant i de västnord. språken samt i vissa östnord. dialekter långt *a* genom ett omedelbart följande ʀ ʀ-omljutts till *ǣ*, t. ex. nom. pl. fem. isl. *þǣr*, *ī gǣr* etc. Huru skulle då ett redan på annan väg (genom äldre *i*-omljud) uppkommet *ǣ* behandlas omedelbart framför ʀ, ifall ʀ över huvud hade något inflytande på ett dylikt ljud? Det är uppenbart, att ett dylikt *ǣ* borde ytterligare palataliseras och övergå till *ē*.

Att, åtminstone dialektiskt, ʀ havt ett dylikt inflytande på *ǣ*, torde framgå av utvecklingen *nǣr* > *nēʀ* (*nēr*). Då som bekant i östnord. språk ʀ blott i vissa bygder värkat omljud på *ā* (t. ex. nom. pl. fem. vanligen *þar*, men i Bj. R. *þǣr*), så ligger intet överraskande däri, om ʀ i nord. språk blott i vissa trakter värkat omljud på *ǣ* till *ē*.

Men växlingen *nēr* : *nǣr* kan åtminstone delvis fattas även på följande sätt. Det är från *nēr*, *nēr(r)*, som *ē* inträngt till superl. *nǣstr*, så att man vid sidan därav även erhållit *nēstr*. Detta är mycket naturligt, då *ē* är ljudlagsenligt både i positiven adv. *nēr* (som ju urspr. är en komparativ) och i komparativen *nēr(r)*. Det är därför möjligt, att liksom *ē* på analogisk väg införts i superlativen, det i superlativen ljudlagsenliga *ǣ* har överförts till positiven och komparativen *nēr(r)*, så att man därigenom även fick *nǣr(r)*.

Emellertid bör ljudlagen kanske så begränsas, att blott tautosyllabiskt (ej heterosyllabiskt) ʀ värkat omljud på *ǣ*. Härför talar, att Larssons Ordförrådet såsom komparativer till *fār*, *smār* upptar blott *fǣ're* (*fę̄re*), *smǣ'ri* (superl. *smęstom*). "En tale" har komparativerna *smærre* t. ex. 16, 28; *hærra* 16, 19 (med förlängt *r*-ljud). Det är dock icke visst, att ljud-

lagen bör så begränsas, ty även om **fēre*, **smēre* vore de ljudlagsenliga formerna, vore det mycket möjligt, att på analogisk väg *fæ're*, *smæ're* uppstått. Då man hade adjektiver sådana som *lágr* : komp. *læ'gre* och även sådana som *skammr* : *skæmmri (skemmre)*, *fagr* : *fægri (fegre)*, *langr* : *længri (lengre)*, *framr* : *fræmri (fremre)* etc., så kunde den regeln utbildas, att till positiv med *a* till rotvokal hörde en tvåstavig komparativ med *ǣ̆*. Alltså *fæ're*, ej **fére* [1]). Helt annorlunda med adv. *nēr*, komp. *nēr(r)* och den adjektiva, i "En tale" mötande komp. *nerre*. Någon positiv **nār* finnes som bekant icke i isl., och det ljudlagsenliga *ē* bibehölls därför.

Jag kan icke anföra något annat ord än *nēr (nerre)* som stöd för den dialektiska ljudlagen, men detta är helt naturligt, då det är så ytterst få ord, i hvilka ett genom *i*-omljud (ej genom ʀ-omljud) uppkommet *ǣ* efterföljdes av ett (tautosyllabiskt) ʀ. Ett sådant är pres. sg. *fæ'r* av *fā*, hvilken form i Hom. skrives *fæ'r* (5 ggr). Men detta är alldeles icke överraskande, då även *næ'r* i den dialekt, som Hom. representerar, obetingat oftast hade *ǣ* (ej *e*); Hom. har såsom positiv-adv. *næ'r (nęr)* 7 ggr, som komparat. *næ'ʀ* 1 g. och — som nämnt — blott 1 g. adv. *nér*.

I viss mån en parallel till den här avhandlade utvecklingen *nǣʀ* > *nēʀ* har man i den fno. övergången av *ǣ* till *ē (ĕ?)* framför *nn* och *n* + konsonant. Så har t. ex. "En tale" *venta* 9, 8, *frendr* 17, 4, *frendkonor* 3, 13. Bugge anför i Småstykker

---

[1]) Det finnes en, så vitt jag erinrar mig, icke uppmärksammad parallel till ett dylikt utbyte på analogisk väg av en omljudd vokal mot en annan snarlik omljudd vokal. *U*-stammar sådana som *móttr, þvóttr, óss* hava till följe av kända ljudlagar (rotvokalen var nasalerad eller föregicks av *w*) ljudlagsenligt *ó*, ej *ǫ'*, i nom. àck. sg. Nu har enligt Larssons Ordförrådet *u*-stammen *hóttr (háttr)* de två enda gånger, ordet finnes i nom. i Hom., formen *hóttr* (ej *hǫ'ttr*). Då man hade gen. *máttar* : nom. *móttr*, gen. *þváttar* : nom. *þvóttr*, så har man i (gen. *háttar* :) nom. *hǫ'ttr* utbytt det sistnämnda mot *hóttr*. Jag lemnar oavgjort, om den en g. i El. anträffade ack. *harpslótt* och den en g. i samma skrift mötande nom. *blóstr* äro att fatta på liknande sätt.

1—16, udg. af Samf. til udg. af gammel nord. lit. s. 110, från rundikten *frenda*. Då *nn* och även *n*, efterföljt av *d*, *t*, *s*, i nyno. bygdemål äro palatala (Amund B. Larsen: Lydlæren i den solørske dialekt s. 119 ff.), så har övergången *ǣ̆* > *ē̆* i fnorskan säkerligen framkallats av denna det följande ljudets palatalitet (jmf. även Kock i Beitr. XX, 122). Troligen har den germ. övergången *e* > *i* framför *nn* och *n* + konsonant (*bhendh* > *bind* etc.) också framkallats av konsonantljudets palatalitet.

Såsom resultat torde kunna antecknas, att i de nord. språken åtminstone dialektiskt ett genom *i*-omljud (ej *ʀ*-omljud) uppkommet *ǣ* av ett omedelbart följande (åtminstone tautosyllabiskt) *ʀ* ytterligare omljudes till *ē*.

III. Till växlingen *ia* : *iæ* i fornnorskan.

I en uppsats "Fornsvenskans behandling av diftongen *ia*" i Arkiv N. F. I (år 1889) s. 371 ff. torde det ha lyckats mig å daga lägga, att man i vissa fsv. handskrifter har en efter bestämda regler normerad växling av diftongerna *ia* : *iæ*. För det i "Småstycken på forn svenska" s. 81 ff. publicerade fragmentet av Östgöta-lagen tillämpas regeln "ljudförbindelsen *ia* övergår till *iæ*, när *a*-ljudet är *kort*, men kvarstår oförändrad, när *a*-ljudet är *långt*" (se anf. uppsats s. 372).

Senare har Tamm i Uppsala-studier (1892) s. 25 för en annan handskrift av samma lag (den av Collin och Schlyter till grund för upplagan lagda kodex) sökt att konstatera samma regel.

Han synes hava förbisett, att den tre à fyra år tidigare blivit framställd av mig.

Jag skall här söka visa, att den ovan anförda regeln dialektiskt tillämpats även i fornnorskan, nämligen i den under förra hälften av 1300-talet av Ivar Klerk skrivna handskriften till "En tale mod biskoperne" (utg. av G. Storm, Kristiania 1885). Skriften innehåller ord med diftongen *ia*

av olika slag, dels sådana där *iā* sedan gammalt var långt, dels sådana där *ia* senare förlängts väsentligen i överensstämmelse med förhållandet i isländskan.

I följande fall kvarstår *ia* med långt *a*-ljud:

1) orden hade sedan gammalt långt *a*-ljud eller ha fått *a*-ljudet förlängt genom s. k. kvantitets-omflyttning: *iayrdi* 19, 10 etc. (5 ggr i olika kasus), verbet *iatta* (4 ggr i olika former, t. ex. *iattat* 21, 29), *iatkuæde* 21, 31, *erchidiaknar* 1, 19, *fiandskapar* 4, 2. Hit höra troligen även *fiarlutir* 3, 1 och *sia* 20, 3 samt även *frealse* 3, 30 "frihet". Till sistnämnda ord har *ea (ia)* överförts från adjektivet *freals (frials),* men då i detta ljudförbindelsen *ia* (ej *ea*) är det ursprungliga, så visar skrivningen *frealse*, att i vår skrift stavningen *ea* kunde användas, när i ljudförbindelsen *ia (ea) a* var långt; jmf. även nedan om *sealfuer.* Det är därför troligt, att *ea* har denna valör även i *fearlutum* 3, 8; 19, 2, *fear fanga* 8, 24, *sea* 1, 18 etc. (5 ggr). Men ej häller den möjligheten är alldeles utesluten, att "kvantitets-omflyttningen" i dylika ord försiggick i ifrågavarande dialekt just samtidigt med handskriftens nedskrivande, och att således *fear-*, *sea* angiva ett uttal *ea* med fortis på *e.*

2) *a*-ljudet har förlängts framför vissa konsonantförbindelser:

sealfuer 1, 15; 2, 23 etc. (42 ggr i olika kasus), *skialuande* 9, 3, *till hialpar* 32, 35. Denna förlängning framför supradentalt *l*, efterföljt av *v*- eller *p*-ljud, överensstämmer med förhållandet i isl.

hiarta 1, 24, *biartleik* 2, 18. I Beiträge XX, 119 har jag havt tillfälle visa, att brytningsdiftongen *io* i isl. dialektiskt förlängts framför *rt* eller framför *rt* + sonant, t. ex. i dat. pl. *hiortom.* I fsv. har *a* förlängts framför ljudförbindelsen *rt* + sonant; se Kock: Fsv. ljudl. II, 393 ff., Und. i svensk språkhist. 45 ff., Tamm: Fonetiska kännetecken 15. Dessa fno. *hiarta*, *biartleik* visa, att även i fnorskan *a* dialektiskt

förlängts framför *rt* eller *rt* + sonant. Om regeln bör för fnorskan formuleras på det senare sättet, har *iā* överförts till *biartleikr* från ack. *biārtan* etc.

Framför *ld* står *ia* i *giallde* 26, 4 (pres. konj.), *gudspialldz* 9, 16, *gudspialde* 9, 15 etc. (3 ggr) — däremot *giællda* 16, 4 etc. (7 ggr i olika former), *gudspiællde* 16, 7. I fsv. hava vokalerna förlängts framför dentalt *l* + *d*, jmf. Kock: Fsv. ljudlära II, 394 ff. De nämnda fno. formerna *giallde*, *gudspialldz* lära oss, att dialektiskt detsamma var förhållandet i fnorskan, åtminstone hvad *a* beträffar. Då "En tale" har skrivningen *gi* t. ex. i *giæta* 8, 27, så skulle växelformen *giællda* kunna representera den isl. skrivningen *gelda* (formen *gudspiællde* finnes blott *en* gång emot 4 ggr *gudspial(l)d*). Men det är även möjligt, att *giællda*, *gudspiællde* böra så fattas, att skriften visar utvecklingen *ia* > *iæ* framför dentalt *l* + *d* vara på väg att genomföras.

I fsv. förlängdes vokalerna framför *rð*, och dialektiskt inträdde i isl. förlängning av brytningsdiftongen *io* i denna ställning; Kock: Fsv. ljudl. anf. st., Beitr. anf. st. Dessutom har i svenskan *a* förlängts framför *rl* (i *Karl* etc.). Det är dock ovisst, om det hvartdera blott en gång mötande *iarll* 28, 8, *iardlegra* 24, 19 antyda likartad dialektisk vokalförlängning i fnorskan; *iærdlægr* möter i olika former 5 ggr.

I följande ord har *ia* med kort *a*-ljud övergått till *iæ*: *iæmnan* 4, 15; 16 etc. (7 ggr), *viæmnade* 8, 4, *iæmmykilli* 9, 12, *iæmuæl* 14, 25; 20, 15, *diærflægr* 6, 5, *diærflega* 6, 22, *Jllgiærn* 6, 4, *giærna* 15, 11, *fiærre* 7, 20, *j fiærska* 4, 1, *iællar* 1, 27, *iærdlægr* 14, 3, *iærdlegan* 14, 7, *iærdlegom* 13, 6 etc. (3 ggr; jmf. om dessa former straxt ovan), *iærtæignir* 28, 4, *iærtæignum* 28, 6, *giæfuer* 23, 13, *giæfuum* 21, 26. Undantag göra *giafuar* 22, 16, *giafuum* 32, 23, *iammarga* 32, 4, *fiall* 8, 15, *diarfuer* 6, 7. Då sistnämnda ord förekommer i uttrycket *harder ok diarfuer*, kan dess *ia* måhända bero på dittografi. Ovisst är, om *ia* i *iammarga*,

giafuar sammanhänger därmed, att *a* följer i nästa stavelse. I vissa fsv. skrifter finnes en tendens att låta *ia* i dylik ställning kvarstå; se Kock i Arkiv N. F. I, 378 f.

Det är anmärkningsvärt, att ordet "själv" alltid skrives med *ea* (ej med *ia*), fastän brytningsdiftongen i andra ord skrives med *ia*. Vår skrivare Ivar Klerk har i fyra diplom använt en, såsom det vill synas, liknande stavning i ordet "sju" och dess anförvanter, även här efter begynnande *s*: *seau* (Dipl. norv. I, nr 166; III, nr 139), *seaunda* (IV, nr 168), *seautianda* (II, nr 213). Däremot skriver han *sialfuu* Dipl. norv. III, nr 139, *sialfwm* II, nr 213. Ovisst är, om denna skrivning av *seau* sammanhänger därmed, att ordet utvecklats av ett **seƀun* med obrutet *e*; jmf. Kock i Beiträge XV, 252.

Jag tillfogar en anmärkning om behandlingen av diftongen *ia* i textkodex till den fsv. Östg.-lagen. Tamm finner i nämnda uppsats *ia* i st. f. av honom väntat *iæ* svårt att förklara i adj. *iamn* och i alla dithörande former såsom *iam-*, *iamka*, *iamnaþær* o. s. v. Emellertid harmonierar detta *ia* fullkomligt med den av mig i Arkiv N. F. I, 374 ff. framställda regeln, att i vissa fsv. urkunder även kort *ia* kvarstår oförändrat i framljud, fastän det i midljud övergått till *iæ* (*iamn* men *biærghas* o. s. v.). Det synes mig vara troligt, att förhållandet i ÖGL. är att uppfatta på samma sätt. Att dömma av det av Tamm anförda materialet finnes blott ett undantag från denna regel, nämligen det enligt Collin och Schlyters glossar blott en gång i ÖGL. (B. 28: 2) mötande *iæþre*. Orsaken åter till den olika behandlingen av *ia* i fram- och mid-ljud är, såsom anf. st. framhållits, att *ia-* i framljud övergått till *ja-* med frikativt *j*, under det att det vokaliska *i* kvarstod i det midljudande *ia*[1]). Även på annan

[1]) Genom misskrivning eller tryckfel ha å s. 379 början av st. 8 orden *framljud* och *midljud* kommit att byta plats. Det bör heta: "När *i* för-

väg kommer man till samma resultat beträffande fram- och mid-ljudande fsv. konsonantiskt *i*; se Kock: Fsv. ljudl. II, 453.

Jag förklarar de nyda. *jul*, *hjul* med *ju*, fastän *biudhæ*, *thiuf* etc. övergått till *byde*, *tyv* etc., på analogt sätt. Vid utvecklingen *iu* > *y* i dessa ord hade i *iul*, *hiul* det i framljud stående *i* redan övergått till frikativan *j*, och *h-* i *hiul* hade vid denna tid förstummats i rspr. Om former av *jul*, *hjul* i danska bygdemål se t. ex. Dyrlund: De danske sprogarter s. 38, 70. Da. rspr. har dock *jyde* "jutlänning" med *j*, men efterföljt av *y*.

Då ÖGL. har *siax*, *siaxtan*, så förklarar Tamm deras *ia* såsom överfört från ordinaltalet *siatte* "med på ersättningsförlängning beroende långt *a*"; även *siattung* har *ia*. Det är riktigt, att *ia* i *siax*, *siaxtan* har lånats från *siatte*, men dess långa *ia* bör helt visst uppfattas enligt den av mig i Beiträge XV, 252 noten framställda regeln. I **sehta*, **seahta* förlängdes brytningsdiftongen framför *ht*, hvarefter *ht* assimilerades till *tt*: *siātta*. Ordet är av intresse, emedan det gör troligt, att vokalförlängningen i *réttr*, *átta* etc. samt assimilationen *ht* > *tt* inträtt efter brytningen i *siatte*. För övrigt behöver fortis väl ej ha hvilat på *a*-ljudet i brytningsdiftongen *ea*, när denna förlängdes, utan diftongen kan vid denna tid nog hava uttalats med exspirationstrycket lika fördelat på diftongens två komponenter, måhända t. o. m. med exspirationstrycket väsentligen hvilande på diftongens förra vokal [1]).

---

mådde att i midljud framkalla ljudutvecklingen *ia* > *iæ*, under det att denna övergång icke inträdde i framljud, så . . ."

[1]) I detta sammanhang må ett annat fnorskt dialektdrag meddelas, som, även det, återfinnes i fsv. Dialektiskt förloras i denna slutljudande *-n* i den relativt oakcentuerade stavelsen av *vta[n]*, *hwadha[n]* etc. (Kock i Arkiv N. F. II, 32 noten nr V). I Olaf helges mindre saga finner man i överensstämmelse härmed *Siđa* 10, 8; *siđa* 28, 32 i st. f. *siđan*; *norđa* 36, 1 i st. f. *norđan*; *inna* 78, 6 i st. f. *innan*. Ovisst är om *ha* 42, 7 i st. f. *han(n)* är att räkna hit.

IV. Till frågan om vokalkvantiteten vid hiatus i isländskan.

Om detta mycket debatterade spörsmål har jag havt tillfälle uttala mig i Fsv. ljudlära II (1886) s. 380. Jag framhöll där, att de fsv. vokalbalans-lagarna tillämpas i ord med hiatus på samma sätt som i ord med lång rotstavelse, så att t. ex. pres. konj. av *groa* heter *groe*, pret. konj. av *døa* *doe*, pres. konj. av samma verb *døe*, och att man i överensstämmelse härmed möter *dyokt* av adj. *dyogher* "dyig". Härtill kan ytterligare fogas pres. konj. *flye* MESL. s. 19, 10; s. 53, 11; s. 57, 3. Därav drog jag den slutsatsen, att orden i fsv. under normalt prosa-uttal hade långa rotvokaler. Då emellertid den isl. metriken visar, att regeln "vocalis ante vocalem corripitur" tillämpas i dylika ord, så uttalade jag den förmodan, att över huvud i det nordiska fornspråket dylika vokaler under normala förhållanden i prosa voro långa, men att de hade en jämförelsevis stor uttalslatitud, så att de i prosa "kunde . . . uttalas såsom korta eller inemot korta", hvilket möjliggjorde deras användning såsom korta i poesi.

I sin senare i Beiträge XV, 391 ff. publicerade uppsats över detta ämne hava Bugge och Sievers, för så vitt jag riktigt uppfattat deras mening, framställt en åsikt, som är nära besläktad med min nyss anförda mening. Så anser Bugge s. 400 det vara troligast, att ord sådana som *búi*, *fáer*, *glóa* i isl. vanligen uttalades med rotvokalen halvlång vid tiden för den Stockholmska homiliebokens nedskrivande. Sievers menar s. 411, att i de nordiska språken fanns en "neigung für minderung der quantität, und je nach dem satzaccent kann diese minderung eine grössere oder geringere sein".

Fortfarande anser jag de ovan anförda orden visa, att fsv. ord sådana som *groe* etc. hade i prosa-uttalet rotvokalen under normala förhållanden lång, fastän den troligen hade en uttalslatitud, så att den kunde mer eller mindre förkortas·

I vissa västnord. dialekter torde förhållandet hava varit detsamma.

Emellertid skall jag här söka visa, att åtminstone dialektiskt i de västnord. språken icke alla vokaler enligt det normala prosa-uttalet hade samma kvantitet framför en annan vokal. Detta torde framgå av en granskning av den Stockholmska homiliebokens sätt att bruka akcenttecken. Jag använder vid framställningen Larssons Ordförrådet.

I den dialekt, som St. Hom. representerar, voro *u*, *i* korta framför annan vokal; *o* däremot långt. Om de övriga vokalerna låter sig svårligen något med visshet avgöra.

snua saknar alltid (26 ggr) akcent vid hiatus: *ſnua*, *ſnuaſc*, *ſnuaſ*, *ſnuum*, *ſnue*, *ſnueſc*, *ſnuiſc*, *ſnuemſc*. Däremot hava icke-hiatus-former med *u*, *y* alltid (17 ggr) akcent med undantag av 2 ggr: *ſnýſc*, *ſnýr*, *ſnúm*, *ſnú*, *ſnúſtú* (1 g. *ſnumſc*, 1 g. *ſnuſcþu*). — En gång *ǫſnueɴ*. *missnua* saknar alltid (3 ggr) akcent vid hiatus; 1 g. *misſnuþo*.

bua. Olika former av ordet förekomma 22 ggr utan akcent i hiatus: *bua*, *buaſc*, *buomſc*, *buumſc*, *bue*, *buemſc*, *bueɴ*, *buiɴ*, *buin*, *buen*, *buet*. Blott 3 ggr möta former med akcent i hiatus: *búum*, *búi*, *búet*. Däremot finnes i icke-hiatus-former med *u*, *y* akcent 8 ggr: *býr*, *býſc*, *búner*, *búnar*; blott 3 ggr ingen akcent: *byſc*, *buner*. — Dessutom finnas *miſbuet* 1 g., *vanbúner* 2 ggr. Redan Jón Þorkelsson har i Beyging sterkra sagnorða s. 59 framhållit, att i handskrifterna brukar skrivas *bua*, *buinn*, *buin*, *buit* men *búnir*, *búnar*, *búna*, *búnum*.

buande saknar alltid (15 ggr) akcent; så ock *húſbuondom* på det enda ställe, där detta kompositum möter.

bue. Blott formen *buar* förekommer (1 g.).

búningr förekommer i olika kasus 8 ggr utan, 3 ggr med akcent; 1 g. *viþbuningr*. Vidare hvartdera 1 g. *tilbúnuþr* och *bunoþr*.

verbet *trua* förekommer 55 ggr utan[1]), blott 7 ggr med akcent vid hiatus. Däremot hava icke-hiatus-former 17 ggr akcent, och blott en gång saknar en sådan form (pret. konj. *trybe*) akcent. Dessutom möter *mistrva* 2 ggr.

adj. *trúr*, *ótrúr* saknar alltid (3 ggr) akcent vid hiatus, men har alltid (9 ggr) akcent i icke-hiatus-former.

subst. *trua* möter 15 ggr utan, blott 1 g. med akcent vid hiatus. Hvad icke-hiatus-formerna angår, träffas *tru*, *trv* (fullt utskrivna eller förkortade) 39 ggr med, 37 ggr utan akcent; vidare av artikulerade former tillsamman 6 ggr trú-ɴar, trúɴe, *trv́*na, men utan akcent blott hvartdera 1 g. *trv*ɴe och *trv*ɴi.

trú, *ótrú* förekomma 4 ggr utan, aldrig med akcent vid hiatus. Icke-hiatus-former anträffas 5 ggr med, 3 ggr utan akcent.

Alltid sakna adj. *truaþr* (8 ggr), *fulltrue* (2 ggr), *truande* (1 g.) akcent, alltid vid hiatus. Även *trufastr* (8 ggr), *iafn-trufastr* (1 g.), *trufeste* (2 ggr) och de hvartdera 1 g. mö-tande *trvlyndr, atrvnoþr* sakna akcent. Adj. *trulegr* har en gång och saknar en gång akcent; adv. *trulega* har en gång och saknar 3 ggr akcent.

Av *scór* har St. Hom. 1 gång *squa*. Skrivningen med *q* skulle väl snarast angiva, att *u* representerar ljudet *w*, och att fortis låg på *a;* dock förekommer i Cod. 645 en gång stavningen *scqv́ar*.

Av ord med *i* + vokal komma blott 'nio' och 'tio' med i räkningen. De skrivas alltid utan akcent: *nio* (12 ggr), *tio* (4 ggr). (Former av *þrír* med s. k. kvantitetsomflyttning skrivas alltid utan akcent på första vokalen, dels med dels utan akcent på andra vokalen: *þria*, *þriar* och *þriár*, *þriu* och *þriú*).

När ō efterföljes av vokal, är förhållandet ett väsentligen annat.

---

[1]) De gånger, då 1 sg. pr. *true* i hskr. betecknas med blott t, ha naturligtvis icke medräknats.

óask har alltid (6 ggr) akcent vid hiatus utom en gång, där det skrives *ȯaſc*, och det är över huvud ovanligt, att akcenttecken sättes över bokstaven *ȯ*.

glóa har, den enda gång det förekommer, akcent.

gróa har även akcent den enda gång det förekommer med hiatus (1 g. *grǿr*).

Komposita med det negerande *ó-*, efterföljt av vokal, hava oftast akcent på *ó-*; det finnes nämligen akcent 19 ggr, under det att akcenten saknas 9 ggr: *óargr* (10 ggr med, en g. utan akcent), *óarum*, *óagiarner*, *óǿþra*, *óumbrǿþlega*, hvartdera 1 g.; *óumbreóþelegom* och *ǫ'umbreoþelegom*, *óendar* och *ǫendar* hvartdera 1 g.; *oorþenn* 3 ggr med, 2 ggr utan akcent, 3 ggr *ȯorþenn; ȯifanlega* 1 g.

En gång möter *ſteínþroar* (med *ro* förkortat), den enda gång ordet förekommer med hiatus; *ſteínþró* förekommer 4 ggr, *ſteínþro* 2 ggr, *ſteínþróm* 1 g.

Av denna redogörelse torde framgå, att i St. Hom. s. k. 'långt' *u* och *i* framför vokal i regeln saknar, men att s. k. 'långt' *o* framför vokal i regeln har akcent, och detta tillämpas med så pass stor regelbundenhet, att skrivsättet måste återgiva eller åtminstone hava havt ett visst stöd i uttalet.

När man undantagsvis anträffar akcenttecken på *u* vid hiatus, t. ex. part. neutr. *búet*, så har vokalen fakultativt bibehållit sin längd under inflytande från de synkoperade kasus *búner*, *búnar* etc., där längden är ljudlagsenlig. Denna uppfattning har Bugge Beitr. XV, 399 f. alternativt framställt såsom möjlig, men han föredrager en annan förklaring.

Då man jämte *óarum* etc. med *ó* finner både *oorþenn* och *óorþenn*, så sätter jag det i samband med akcentueringen. I det fornnord. språket hade sammansättningar med prefixet *ō-* ytterst ofta fortis på senare kompositionsleden, se Kock: Svensk akcent II, 357, Arkiv N. F. I, 57 f. Det är självklart, att den tendens, som över huvud fanns i språket att i någon mån förkorta lång vokal framför annan vokal, vida lättare gjorde

sig gällande i *o*-, uttalat med semifortis, än i stavelser, uttalade med fortis. I överensstämmelse härmed kan det blott en gång anträffade och därför oviktiga *steínþroar* utan akcent på *o* fattas; fǫrtis låg på första, semifortis på andra stavelsen, och i semifortisstavelse förkortades *ō* framför vokal.

Här bör nämnas, att personnamnet *nóe* i St. Hom. 1 gång s. 26, 5 har, 2 ggr saknar akcent på *o*. Då det är ett främmande nomen proprium, har det föga beviskraft. Emellertid har L. Larsson i Arkiv N. F. V, 119 visat, att i fornisl. många hebreiska namn såsom *Adamr*, *Kaifas* etc. hade fortis på ultima. Det är möjligt, att detta fakultativt var fallet även med *noe*, hvarvid det långa *o*-ljudet förkortades.

Det bör anmärkas, att redan L. Larsson i Ordförrådet i allmänhet normaliserat uppslagsformerna i överensstämmelse med här framställda regel; dock normaliseras där ord med prefixet *o*- alltid utan akcent, när det efterföljes av vokal.

Över huvud har vokalförkortningen framför vokal, resp. den därefter ofta följande akcentomkastningen, ingalunda genomförts i samma utsträckning i alla dialekter eller i ord av olika art. Så har Bugge anf. st. s. 399 framhållit, att i *siār*, *fiār* akcentomflyttningen inträdde först på 1100-talet, ehuru den försiggått i *fiāndi* betydligt tidigare. Det fno. *dāi* Galeopsis Tetrahit L. heter i flera nynorska bygdemål *dåe* men i ett mål i sydvästra Norge *daj*, av äldre **dăi* (ib. 397).

Under dessa förhållanden är det icke överraskande, att i St. Hom. långt *o* framför vokal behandlats på annat sätt än långt *u* och långt *i* framför vokal.

Huru andra vokaler behandlats vid hiatus, framgår icke säkert av stavningen i St. Hom., emedan dels skrivsättet är vacklande, dels exemplen äro för få för att vara bevisande.

Adj. *fár* har *a* 6 ggr med (*fáer* etc.), 7 ggr utan akcent (*faer* etc.) i hiatus, 7 ggr icke-hiatus-former med *á*, inga dylika med *a* (för övrigt *fa͞*'*m*, *fǫ́m*, *fa͞*', *fǫ́* tillsamman

7 ggr; *fó* 3 ggr, *fæ're fæ'ri fæ'ra* 4 ggr, *fære* 2 ggr). Verbet *fá* har alltid (5 ggr) akcent på *á* vid hiatus; verbet *ná* möter 4 ggr med, 5 ggr utan akcent på *a* i hiatus; av *gá* förekommer ingen annan hiatus-form än *gáe* (1 g.). 1 g. finnes *lícþraer* av *líkþrár*. — Under det att *fé* obetingat oftast har akcent i icke-hiatus-former (14 ggr akcent; 1 g. *fe*, 1 g. *fæ*), anträffas 2 ggr *feen*, 1 g. *féet*. — Av *(h)eiþsæi* finnes 1 g. *eiþsæi;* av *hlæ'ia* 1 g. *hleeþ*. — Till *fléia* finner man *fléoeþ* (*fløeþ*) 3 ggr, *fløe* 1 g.

V. Till uppkomsten av bestämda formens dat. pl. i de nordiska språken.

Bestämda artikelns form i dat. pl. har under de senare åren upprepade gånger blivit diskuterad, utan att hittills enighet kunnat uppnås. Jag hänvisar till Kock i Tidskrift f. fil. N. R. VIII, 300 ff.; Arkiv N. F. II, 31 noten 1, Noreen i Arkiv N. F. IV, 146 ff., Lidén: Vermischtes zur wortkunde und grammatik s. 19 noten (= Bezz. Beitr. XXI, 110 noten 3).

Jag tror mig kunna meddela nya, och såsom mig synes, icke oviktiga bidrag till spörsmålets lösning.

Som bekant har i fråga varande form i isl. ändelsen *-unum*, t. ex. *bōndunum*. Denna typ anses utgöra ett karakteristiskt kännetecken för isl. i motsats till fsv., men emellertid förekomma även i fsv. några exempel på denna typ. Det är företrädesvis i fornvästgötskan, hvilken i flera avseenden stod det västnord. språket närmre, än fallet var med den övriga fsv. (Kock: Fsv. ljudl. II, 502 ff.), som typen *bondonom* möter; dock förekommer även en gång *fæhørdonum* i Cod. Holm. A 54 (förra hälften av 1400-talet; jmf. de anf. uppsatserna av Kock och Noreen).

Den normala fsv. formen är emellertid som bekant *bondomin*.

Dessutom anträffas i sen fsv. tid, fastän jämförelsevi sällan, två andra bildningstyper.

Man har ändelsen *-omom (-umom)*. Till de förut kända exemplen kan läggas ett ur Gregorius av Armenien (hskr. från medlet av 1400-talet), nämligen *mannomom* (396, 16). Enligt utgivaren är ändelsen *-omom* fullt utskriven. Detta är av vikt därför, att de övriga exemplen på ändelsen *-omom* hava den sista vokalen utmärkt med förkortningstecken.

Ändelsen *-omon* förekommer några gånger. Ur Gregorius av Armenien anför jag ett par ej förut anmärkta exempel: *landomon* (401, 9), *prestomon* (395, 20) med ändelsen *-omon* fullt utskriven. Dessutom möter *præssomon* 396, 25; men då dess sista nasal betecknas med förkortningstecken, är det ovisst, om det bör upplösas med *n* eller *m*.

Mycket olika sätt att förklara den fsv. normaltypen *bondomin* hava blivit framställda.

I Tidskr. f. fil. anf. st. har jag fattat den såsom utgörande en förkortning av *bondominom*, hvilken mening väl sedan gammalt hyllats av många. Emellertid har jag där icke kunnat tillräckligt motivera, hvarför en dylik abnorm förkortning inträtt.

Däremot tänker sig Noreen i Arkiv N. F. IV, 150 ff. följande förklaring. Ett äldre **bonduminum* blev **bondumnum*, sedan **bondummum*, *bondumum*, hvarefter genom dissimilation *bondumun (bondumin)* uppstod. Denna uppfattning akcepteras av Lidén Bezz. Beitr. XXI, 110 noten 3. Växlingen *u : i* i fsv. *bondumun : bondumin*, resp. utbytet av *u* mot *i* i *bondumun* (så att därav normalformen *bondumin (bondomin)* uppstod), synes Noreen själv finna "gåtfullt". Han föreslår emellertid två utvägar till gåtans lösning.

Enligt min uppfattning är ingendera antaglig.

Han tänker sig såsom en möjlighet, att *-umin* är att återföra (icke egentligen på *-uminum* utan) på **-uminim*, "hvilket kunde vara bildat med samma pronominala dativ-

ändelse som fsv. *mællin*, isl. *millem* (vore got. **midilaim*), *þeim*, *tueim*, got. *jainaim*". Denna hypotes torde fullkomligt vederläggas därav, att — såsom N. själv nämner — denna ändelse annars är ytterligen sällsynt i nord. språk, men särskilt därav, att isl. av pron. *enn* faktiskt har dat. pl. *enum* (icke **enim*). Men substantivernas artikulerade former hava ju utgått från pron. *enn*. Det är för övrigt tydligen oberättigat att enligt detta Noreens förslag förutsätta ett fullkomligt olika upphov för dat. pl. isl.-fsv. *bōndunum* och för dat. pl. fsv. *bōndumin*.

Enligt Noreens andra förslag skulle nom. ack. pl. av neutrer *(skipin)* hava framkallat utbyte av *-un* mot *-in* i dat. pl. Först skulle *skipin* ha ombildat *skipumun* till *skipumin*, och sedan skulle detta *-in* hava spritt sig till alla maskuliner och femininer. Det synes mig icke vara möjligt att antaga analogisk ombildning i en så ofantlig utsträckning, i all synnerhet då i detta fall den fåtaligare ordgruppen (neutrerna) skulle hava ombildat den vida mångtaligare (maskuliner och femininer). Också framställer Noreen själv båda förslagen med en viss reservation.

Den fsv. normalformen *bondomin* är utan tvivel att förklara på helt annan väg, nämligen såsom förkortning av *bonduminum*, men villkoren för förkortningen hava hittills icke blivit utredda.

Allmänt antages, och på goda grunder, att de nordiska språkens postpositiva substantiv-artikel erhållit denna sin karaktär i uttryck sådana som *bōndi inn (enn) gōþi*, *bōnda inn (enn) gōþa* o. s. v. Ursprungligen utgjorde *inn (enn)* en prepositiv artikel till adjektivet. Men frasen fattades såsom en enhet; det mellan substantivet och adjektivet stående *inn* kunde därför anses höra såväl till substantivet som till adjektivet, och så småningom fattade man *inn (enn)* därför såsom en postposition till substantivet: *bōndi inn (bōndinn)*, ej längre såsom en prepositiv artikel till adjektivet. Sådana

skrivningar som de fsv. *handinæ hælhu* "den heliga handen", *bokinæ bono* "den utsirade boken" (VGL. IV, 16, 12), *Erikinum hælghæ* (företalet till Upplandslagen) visa tydligt, huru artikeln hör både till föregående och till efterföljande ord. Efter vår språkuppfattning är i uttrycket *Erik den helige* ordet *den* obetingat att föra till *helige*, men icke desto mindre sammanskrives artikeln med det föregående nomen proprium i *Erikinum hælghæ*.

Om uppkomsten av sådana fsv. böjningsformer som gen. sg. *bōkinnar* råda egentligen icke skilda meningar: den utgör en förkortning av den (ännu av isl. använda) längre formen *bōkarinnar*. Hvarför har då detta i fsv. förkortats till *bōkinnar?* Jag har i Tidskr. f. fil. anf. st. s. 302 givit svaret: det beror på att substantivets ändelse icke fick vara mera än tvåstavig. Noreen Arkiv N. F. IV, 151 noten 2 bestrider detta och menar, att orsaken är att söka i motvilja mot inre böjning: liksom fsv. *konungsins* blev *konungins*, så blev *bōkarinnar* till *bōkinnar*. Att motvilja mot inre böjning härvid i viss mån spelat med, kan nog vara sannt, men att denna omständighet icke varit egentligen bestämmande, är tydligt. Detta framgår otvetydigt därav, att den älsta fsv. oftast har gen. *karlsins*, *konungsins* (ej *karlins*, *konungins*), men uteslutande *bōkinnar* (ej *bōkarinnar*). Om motvilja mot inre böjning varit egentligen avgörande, hade man bort få *karlins* samtidigt med att man fick *bōkinnar*, ty även i gen. *karlsins* har man inre böjning.

Nej, vid uppkomsten av *bōkinnar* hava följande omständigheter varit bestämmande. Då man för övrigt hade blott en- eller tvåstaviga ändelser i bestämd form t. ex. av *bōk* (*bōkin*, *bōkinni*, *bōkina;* gen. pl. *bōkanna* o. s. v.), men *bōkarinnar (bōkar innar)* hade trestavig ändelse, så förkortades denna dels till följe härav, dels emedan man fann upprepandet av böjningsstavelsen *ar*—*ar* tautologiskt. Vid förkort-

ningen valdes den utvägen, att det sista *-ar* (i *innar*) bibehölls, det näst sist *-ar-* (i *bōkar*) utstöttes: *bōkinnar*.

Nu skiljer sig fsv. från isl. i artikelns behandling väsentligen endast beträffande den nu avhandlade formen fsv. *bōkinnar*, i motsats till isl. *bōkarinnar*, samt beträffande dat. pl. fsv. *bōndomin*, i motsats till isl. *bōndunum*. Det ligger då nära att förklara uppkomsten av fsv. *bōndomin (bōndumin)* på ett sätt väsentligen analogt med förklaringen av *bōkinnar*. Som bekant har typen *bondomin* utbildats före våra älsta handskrifters nedskrivande. Nu heter dat. pl. av adjektivens svaga form på gotiska *blindam*, på isländska *gōþum*, och naturligtvis har man även på fsv. havt ändelsen *-um* ännu kort tid före våra älsta egentliga literaturalsters framträdande. Man använde en gång sådana sammanställningar som *bōndum inum gōþum*. Här hade man ändelsen *um tre gånger* efter hvarandra, och i ingen annan böjningsform hade man vid sammanställning av substantiv, artikel och adjektiv en och samma ändelse *tre gånger*. Det hette ju t. ex. nom. sg. *bōndi inn gōþi*, gen. sg. *bōnda ins gōþa*, dat. sg. *bōnda inum gōþa*, ack. sg. *bōnda inn gōþa*, nom. pl. *bøndr inir gōþu*, gen. pl. *bōnda inna gōþu* o. s. v.

Under dessa förhållanden behandlades *bōndum inum gōþum* liksom *bōkarinnar (gōþu)*. Man förkortade (för att undvika det *tre* gånger stående tautologiska *um*) *bōndum-inum* i uttryck *bōndum-inum-gōþum* genom att bortkasta det näst sista *um* (liksom man i *bōkarinnar [gōþu]* bortkastade det näst sista *ar*), d. v. s. att man fick *bōndumin gōþum*.

Då i *bōkarinnar* substantivets ändelse förloras, men i *bōndum inum* artikelns ändelse förloras, så beror det därpå, att i *bōkar innar (gōþu)* adjektivet hade annan, men i *bōndum inum gōþum* samma ändelse som föregående substantiv och artikel [1]).

---

[1]) Emot den här framställda förklaringen av *bōndomin* kan naturligtvis icke invändas, att man i sen fsv. stundom finner sådana stavningar

För övrigt har utan tvivel utvecklingen *bōndum inum gōþum* > *bōndumin gōþum* inträtt tidigare än utvecklingen *bōkarinnar* > *bōkinnar*. Detta blir troligt av förhållandet i isl., där man alltjämt har *bōkarinnar*, under det att det ursprungliga *bōndum-inum (-enum)* undergått förändring (fastän av annan art än i fsv.).

Det är också mycket naturligt, att förkortningen *bōndum inum gōþum* > *bōndumin gōþum* inträdde tidigast, ty *bōkar innar (gōþu)* hade blott två lika ändelsestavelser *(ar)*, under det att *bōndum inum gōþum* hade tre *(um)*. Tendensen till förkortning måste därför hava varit störst i sistnämnda uttryck, och att en förkortning, fullt likartad med den i dat. pl., icke inträtt i någon annan kasus, beror därpå att, såsom nämnt, detta är den enda kasus, i hvilken vid sammanställning av substantiv, artikel och adjektiv en och samma ändelse möter tre gånger.

Från vårt yngre språk kunna anföras åtskilliga analogier till bortkastandet av en upprepad böjningsändelse, på så sätt, att den förloras i frasens mitt, men kvarstår i dess slut. Härpå beror det, att det fsv. *ens goþs konungs* i nysv. blivit *en god konungs;* man kände frasen såsom en enhet och fann det obehövligt att upprepa böjningsändelsen *s:* den genitiva betydelsen uttrycktes tillräckligt genom ett i frasens slut stående *s.* På så sätt hava adjektiv och pronomen i attributiv ställning förlorat det genitiva *s.* Under det att därför yngre fsv. gen. *mins fadhirs* blivit nysv. *min fa(de)rs*,

---

som *klædhommen* med två *m,* hvilket skulle visa, att den äldre formen av *bōndomin* måste varit *bōndommin* av **bōndomnin*. Stavningar sådana som *klædhommen* hava icke uppvisats från den älsta eller äldre fsv.; i henne stavas *bondomin, klæþomin* etc. med blott ett *m.* Detta visar, att stavningen *klædhommen* är att fatta såsom t. ex. stavningen *øronnen* i Suso 35, 10, best. form av pl. *øron.* I *øronnen,* äldre *øronen,* misstänker ingen, att *nn* angiver ursprungligen lång konsonant. Om stavningen *klædhommen, øronnen* icke beror blott på skrivsed — hvilket jag icke vill bestämt påstå —, så visa de, att i trestaviga ord på *-omen, -onen* de intervokaliska ljuden *m* och *n* dialektiskt kunnat förlängas i sen fsv.

har däremot fsv. *fadhirs mins* blivit nysv. *far mins.* På enahanda sätt säga vi *min mo(de)rs* men *mor mins*, *min bro(de)rs* men *bror mins*, *min systers* men *syster mins.* Jmf. vidare *Karl* [ej *Karls*] *den tolftes* med *tolfte* [ej *tolftes*] *Karls; Karls* med *Karl* [ej *Karls*] *den tiondes*, och detta med *Karl den tionde* [ej *tiondes*] *Gustavs.* Det genitiva *s* tillägges blott det senare namnet i ett firma-namn, t. ex. *Barkman & Berghs.* Genitiven av *hvar och en* heter i hvardagsspråket *hvar* [ej *hvars*] *och ens;* genitiven av *den och den* heter *den och dens.*

Detta är uttryckssätt, som i viss mån äro att jämföra med det i vissa språk mötande bekanta tillägget av genitivt *s* till hela fraser, bestående av substantiv, efterföljt av preposition med substantiv, t. ex. det danska *kongen af Danmarks*, det engelska *the king of England's.* I sistnämnda språk kan man få höra t. o. m. en sådan genitivbildning som *the man I saw yesterday's son* (Sweet: A new english grammar § 1016); om dylika bildningar jmf. Jespersen: Progress in language s. 308 ff. I svenska talspråket höras ofta uttryck som *kungen av Sverges*, men i skriftspråket bruka de stämplas som språkfel. Här skrives som bekant *greve von Schwerins* men *storhertigens av Mecklenburg-Schwerin* (ej *storhertigen av Mecklenburg-Schwerins*). I barnspråket är det emellertid ingalunda sällsynt att få höra ganska djärva genitiv-bildningar av ifrågavarande art. Så kan genitivus till *hvem är den* heta *vim e dens?*, och i Svenskt Skämtlynne har jag sett "Är det din smörgås, Kalle?" — "Nej." — "Hvem är det *då's?*"

Vi övergå till den isl. typen *bōndunum.*

Den gamla uppfattningen är, att denna uppstått av äldre *bōndumnum* < **bōnduminum*, hvilken mening även jag hyllar i Tidskr. f. fil. anf. st. s. 301. I överensstämmelse med, eller åtminstone väsentligen i överensstämmelse med, denna äldre uppfattning anser Noreen Arkiv N. F. IV, 146 ff., att

**bōnduminum* blivit *bōndumnum*, vidare genom assimilation av *mn* till *nn* **bōndunnum*, hvarefter *n* ljudlagsenligt förkortats i *bōndunum*.

Häremot invänder Lidén anf. st., att man annars saknar exempel på utvecklingen *mn* > *nn* i isl., samt att *mn* tvärtom i fsv. blivit *mm* i de dialektiska dat. pl. på *-omom*, t. ex. *ænglomom*, genom dissimilation sedan *ænglomon*. Enligt honom har därför även i isl. *bōndumnum* ljudlagsenligt blivit **bōndum(m)um*, hvarefter genom dissimilation *bōndunum* uppstått.

Det synes mig dock, som om med detta Lidéns antagande i själva värket egentligen intet vore vunnet. Antar man, att isl. **bōndumum* ljudlagsenligt blivit *bōndunum*, under det att fsv. *bondumum* ljudlagsenligt blivit *bondumun*, så hava ju olika ljudlagar tillämpats i de två språken, lika väl som om isl. **bōndumnum* ljudlagsenligt blivit *bōndun(n)um*, men fsv. **bondumnum* ljudlagsenligt blivit *bondum(m)um* (senare *bondumun*). Härtill kommer, att det annars är det andra (icke det första) *m*, som i isl. dissimileras: *megin*.

Om därför i isl. *mn* i relativt oakcentuerad ställning hade blivit *mm* i *bōndumnum* > *bōndum(m)um*, så hade man helt visst att tänka sig utvecklingen av **bōndumum* till *bōndunum* på annat sätt. Karakteristiskt för artikulerade former var framför allt, att de innehöllo ett *n*-ljud: *bōndinn*, *bōndans*, *bōndanum*, *bōndann; dagarnir*, *daganna*, *dagana; bōkin*, *bōkarinnar*, *bōkinni*, *bōkina* etc. Undantag utgjorde blott dat. pl. **bōndumum*. På analogisk väg kunde därför dess intervokaliska *m* utbytas mot *n*, och särskilt genom inflytande från dat. sg. *bōndanum*, *daginum*, *hūsinu* etc. kunde detta utbyte försiggå.

Emellertid har i isl. enligt min uppfattning *mn* i **bōndumnum* ljudlagsenligt icke blivit *mm*, utan *nn*. Hvilkendera utvecklingen varit, kan naturligtvis avgöras endast genom anförande av något analogt fall i isl., icke genom hänvisning till fsv.

Nu har man i isl. ett kompositum *vélfimi* "kunstfærhighed, kløgt". Senare leden av detta ord utgör en avledning av adj. *fimr* "rask, snar". Men jämte *vélfimi* förekommer med samma betydelse upprepade gånger *vélfinni* (och kanske även *vélfimni*). — *Vélfinni* är uppvisat från Stjórn två ggr i hvardera av två skilda handskrifter [1]). I den av Petersens utgivna hskr. till Jomsvikinga saga (1882) står — motsvarande s. 63 r. 2 i upplagan — *væilfiɴe* med tvärstreck över *iɴ*. Utgivaren har i texten *væilfiɴe*, men frågar i noten, om væilfi*m*ɴe avsetts.

Naturligtvis hör *vélfinni* tillsammans med *vélfimi*. Då man nu har t. ex. *ráþvendni* jämte *ráþvendi*, avlett av *ráþvandr*, så förhåller sig *vélfimni* (vare sig att formen funnits, eller den behöver teoretiskt konstrueras) till *vélfimi* (jmf. adj. *fimr*) som *ráþvendni* till *ráþvendi*. Men då fortis hvilade på förra kompositionsleden i *vélfimni*, övergick dess *mn* till *nn* i semifortis-stavelsen: *vélfinni*. Om växelformen *vélfimni* levde kvar i sen tid, förklaras dess *mn* därav, att fortis fakultativt kunde falla på senare kompositionsleden, eller ock utgör *vélfimni* en kompromissform av *vélfimi* och *vélfinni*.

Men då *mn* i semifortis-stavelse övergått till *nn*, så är man naturligtvis berättigad antaga, att *mn* i relativt oakcentuerad stavelse blivit *nn* även i isl. *bōndumnum* > **bōndunnum*, hvarav senare *bondunum*. Utvecklingen har varit densamma i det dialektiska fsv. *bondonom*.

---

[1]) Dr. Finnur Jónsson har havt godheten på min anhållan efterse ordets skrivning i de av Unger för utgivningen av Stjórn använda handskrifterna. På motsvarigheten till Stjórn s. 177 r. 30 har AM. 227 uelfín|ní, AM. 226 uælfiní med tvärstreck över det första *i* och *n*. På motsvarigheten till Stjórn s. 178 r. 17 har AM. 227 viel-|finni, AM. 226 uælfini med tvärstreck över *n* och det sista *i*. Dr. Jónsson anmärker särskilt, att förkortningstecknet i sistnämnda form står närmre över *ni* än över *in*, "hvilket gör det sikkert, at der ikke her er f. eks. tale om -fi*m*ni". Unger har alltså riktigt upplöst formen till *uælfinni*, och två gånger är *nn* fullt utskrivet i *uelfinni (vielfinni)*.

Häremot talar naturligtvis icke det av mig i Tidskr. f. fil. N. R. IX, 155 påvisade förhållandet, att i svenskan ljudförbindelsen *mn* i relativt oakcentuerad stavelse blivit *m(m)* i *fiskrom(n)* etc., efter som denna utveckling försiggått i andra bygder och väl ock vid annan tid, än den, då den dialektiska (särskilt västgötska) utvecklingen *mn* > *nn* i artikeln inträdde.

Det kan då frågas: har i vissa trakter av Sverge *mn* ljudlagsenligt blivit *mm* i artikulerade former, så att t. ex. det ytterst sällsynta *mannomom* uppstått ur äldre **mannummum* < **mannumnum?* Jag ser intet hinder att besvara denna fråga jakande.

Emellertid vill jag tillägga följande.

Hittills har man förklarat typen *bondomon* i fsv. såsom uppkommen genom dissimilation av äldre *bandomom*, och denna förklaring är antaglig (jmf. *mellom : mellan*). Till frågans belysning vill jag dock alternativt framhålla en annan förklaring. Som bekant är det i fsv. dialektiskt ganska vanligt, att i prepositionen 'genom' *n* och *m* genom metates byta plats, så att man jämte det vanligare *genom*, *ginom*, *gønom*, *gynom* även finner *gemen*, *gimon*, *gømon*, *gymon*. Former av typen *bondomon* skulle därför kunna förklaras på följande sätt. Sedan **bōnduminum* blivit **bōndumnum*, övergick detta såväl i fsv. som i isl. till **bōndunnum*, *bōndunum*, hvarefter i fsv. de efter relativt oakcentuerade vokaler stående *n* och *m* dialektiskt underkastades metates liksom i det relativt oakcentuerade ordet *gønom* > *gømon;* man fick därigenom *bōndumun (bondomon)*.

Nu skulle det möjligen kunna ifrågasättas, huruvida fsv. former av typen *bondomom* värkligen brukats [1]). Som nämnt har den — hittills — påvisats fullt utskriven blott *en* gång, annars med förkortning av slutnasalen; och skrivningarna *-omō* skulle möjligen böra upplösas *-omon* (icke

[1]) Jmf. Noreen i Arkiv N. F. IV, 148.

-omom). *Om* typen *bondomom* icke använts, utan blott *bondomon*, så bör denna senare form obetingat förklaras på senast anförda sätt, d. v. s. genom metates av *bondonom*. Emellertid synes mig sannolikheten tala för att även typen *bondomom* förekommit.

Alltså:

Fsv. *bōndumin* har uppstått omedelbart ur *bōnduminum* därigenom, att i t. ex. *bōndum-inum-gōþum* med *tre gånger* mötande *um* det näst sista *um* avlägsnades (jmf. *bōkarinnar* > fsv. *bokinnar* med förlust av näst sista *ar*).

Isl. *bōndunum* har uppstått ur **bōndunnum* < *bōndum(i)-num*. *Bondumnum* > **bōndunnum* assimilerade i relativt oakcentuerad stavelse *mn* > *nn* liksom *vēlfimni* > *vēlfinni*. Fsv. dial. *bōndonom* har samma upphov som isl. *bōndunum*.

Fsv. dial. *bōndomon* kan hava uppstått ur *bōndonom* genom metates; jmf. fsv. *gømon* < *gønom* etc. Om fsv. dial. även havt *bōndomom*, uppkommet genom dialektisk assimilation *mn* > *mm* (*bōndumnum* > *bōndum(m)um*), så kan det dial. *bōndomon* ha uppstått ur *bōndomom* genom dissimilation (jmf. *mællom* : *mællan*).

VI. Ytterligare till frågan om akcentueringen av fornnord. personnamn.

E. H. Lind har i Arkiv N. F. IX, 66 ff. sökt bemöta mina anmärkningar över detta ämne ib. VIII, 260 ff.

Följande svar å min sida torde vara tillräckligt.

L. medgiver i sin senare uppsats (s. 67 st. 3) med vissa förbehåll möjligheten av, att man i fornspråket liksom i de nynord. språken akcentuerade namnsammanställningar av typen *Einarr Sveinsson* med infortis på det förra och med fortis på det senare namnet. Han synes även medgiva, att i fornspråket liksom i våra dagar vokativen (rätt) ofta var relativt oakcentuerad (hade infortis), samt att förnamn (rätt) ofta brukades i vokativus. Men trots detta vill han icke gå in på, att förnamnens relativa akcentlöshet skulle hava kunnat i dem framkalla särskilda ljudförändringar. Hans skäl är, att även verb ofta äro relativt oakcentuerade i sådana uttryck som *hålla före, röka pipa* etc., men att de dock i det hela icke utmärka sig genom högre grad av föränderlighet än substantiven (s. 68 st. 1). Dessutom menar han, att även många appellativer ofta brukas i

vokativus och frågar: "Är det nu rimligt, att den vokativa tonlöshetens destruktiva inflytande skulle hava inskränkt sig till förnamnen ock lemnat alla andra vokativt brukliga substantiv oberörda?"

L. förbiser det enkla sakförhållandet, att just åtskilliga verb visa abnorma ljudutvecklingar, framkallade av deras bruk med infortis i uttryck sådana som *hålla före* och i vissa andra ställningar, och han förbiser tillika, att även flera appellativer (liksom förnamn) varit underkastade speciella uttalslättnader, då de ofta erhålla infortis.

Jag skall, även med risk att meddela saker, som väsentligen äro flertalet filologer välbekanta, anföra några få exempel härpå.

Isl. fsv. *taka* har i sen fsv. och i nysv. formen *tagha*, *taga*, fastän intervokaliskt *k* annars kvarstår (*vaka*, *leka* etc.). I uttryck sådana som *täkä frám*, *täkä niþer* etc. har *k* övergått till *gh* liksom i de i satsen ofta oakcentuerade *iak* > *iagh*, *mik* > *migh* etc.

Fsv. pret. *gik* (av *ganga*), *fik* (av *fa*) hava av samma orsak i sen fsv. dialektiskt blivit *gigh*, *figh*, hvilka former först uppstått i uttryck sådana som *gĭk bórt*, *gĭk fram; fĭk áter*, *fĭk frám* etc.

Fsv. pret. *saghþe*, *sagþe; laghþe*, *lagþe* hava i sen fsv. formerna *sadhe*, *ladhe*, nysv. *sade*, *lade*. Konsonantförlusten är att likställa med den i fsv. *helbryghþa*, *helbrygþa* > *helbrydha* med fortis på första stavelsen. Pret. *sade*, *lade* erhålla ytterst ofta infortis i satssammanhanget, t. ex. *já*, *sädĕ Kárl; sädĕ till*, *lädĕ frám* etc.

Av samma anledning hava *sadhe*, *ladhe* i nysv. samtalsspråket ytterligare förändrats till *sa*, *la*.

Enligt Svenska Akademiens grammatik (1836) s. 73 utelemnas *-r* i verbalformen *ha* i st. f. *har*, när ordet brukas såsom hjälpverb (t. ex. *han ha[r] gått*), men däremot icke, då det står såsom meningens huvudverb. Förhållandet var ett liknande i Sven Hofs språk (jmf. Beckman i Arkiv N. F. VII, 215). Orsaken är naturligtvis den, att i den förra ställningen är *har* så gott som alltid fullt oakcentuerat, under det att i den senare användningen det oftare har fortis.

Den nysv. verbalformen *månde* har differentierats, så att vi fått dels *månde*, när ordet fortfarande uppfattas såsom verb (t. ex. *det månde en gång hända*), dels frågeordet *månne*, t. ex. *măͅnnĕ dét? măͅnnĕ hän kómmer?* I denna senare användning har det oftast infortis, och *nd* har därför assimilerats till *nn* liksom redan i fsv. *smalændinger* > *smalænninger* etc. med fortis på första stavelsen.

Ja, själva uttrycket *hăllä fö're*, som L. allra först anför såsom stöd för sin uppfattning, är olyckligt valt. På 1500-talet användes nämligen mycket ofta (t. ex. i Ol. Petri's Svenska Krönika s. 250, 251 etc.; i Variarum rerum vocabula o. s. v.) olika former av fsv. *halda*, nsv. *hålla* skrivna med *a: halla*, *haller*, *hallet* o. s. v., ehuru fsv. *ā* i dessa skrifter övergått till *å*. Orsaken är helt visst den, att i uttryck sådana som fsv. *häldä frám*, *häldä ínne* etc. *ld* assimilerades till *ll* (*halla*), redan innan kort *a*-ljud förlängdes till *a* framför dentalt $l+d$, och detta emedan *halda* i dessa och dylika uttryck saknade fortis. Jmf. Kock i Arkiv N. F. VII, 324 ff. *Häldä frám*, *hällä frám* återfinnes i 1500-talets *halla*; fsv. *halda*, senare *hālda* med fortis har åter givit 1500-talets och nysv. *hålla* med den vanliga utvecklingen *ā* > *å̄*.

Att appellativer, som ofta erhålla infortis, undergå abnorma ljudutvecklingar, framgår t. ex. av följande ord, hvilka, använda såsom titlar, ofta saknade fortis.

Fsv. *konunger, kununger* har i sen fsv. och i nysv. givit *kung* jämte *konung*. Helt visst har förkortningen *kunung(er)* > *kung* först inträtt i sådana uttryck, där ordet hade infortis, t. ex. *kū(nū)ng Gøtstawer*.

Den väsentligen analoga förkortningen, *biskop(er)* > *bisp* i fsv. och da. har inträtt i fraser sådana som *bīs(kō)p Ábsalon*.

Fsv. *hærra* har framför namn den kortare formen *hær, her*, liksom nysv. *herre* i samma ställning har formen *herr*. Denna förkortning kan hava försiggått på svensk botten, emedan ordet omedelbart framför namn hade och har infortis (*Hĕrr Kárl* etc.), fastän tysk påverkan (mnt. *here, her*) naturligtvis även är möjlig.

I samband härmed må framhållas behandlingen av den motsvarande titeln *fru* i forntyskan och i danskan.

Det mht. *vrouwe, vrowe* har som bekant framför namn och vid tilltal flera förkortade former såsom *vrô, vor*, även *ver, vir* (jmf. t. ex. Lexers ordbok). Orsaken är uppenbarligen den, att ordet (ofta) hade infortis i de nämnda ställningarna (jmf. nysv. *frŭ Mä'rta* etc.).

Det nyda. *frue* har omedelbart framför namn formen *fru*, t. ex. *fru Hansen;* och Jespersen förklarar i Udsigt over det phil.-hist. samfunds virksomhed 1884—85 s. 78 denna ordets förkortning riktigt av dess proklitiska ställning.

Det anförda torde vara mera än tillräckligt för att vederlägga L:s mening, att verb och appellativer icke skulle hava undergått abnorma uttalslättnader, när de ofta användas med infortis.

I Arkiv N. F. VIII, 266 hade jag såsom stöd för min uppfattning, att *-son* i isl. *Sveinsson, Sturluson* etc. delvis sammanvuxit med den föregående genitiven till ett ord, bland annat framhållit, att isl. använder nom. *Sturluson* utan *-r*, men *sonr* (jämte *son*), samt att förlusten av *-ʀ* efter *n* i *Sturluson* etc. just beror på att *-son* icke hade fortis.

Häremot anför L. s. 71:

"K(ock) påstår ..., att *sunr* alltid saknar *-r* i namn på *-son*, således *Sturluson*, icke *Sturlusonr*. Detta är alls icke händelsen. I handskrifterna är *sonr, son* i detta fall sällan fullt utskrivet. Det betecknas i allmänhet blott med ett *s*. Med vad rätt normaliserande täkstutgivare regelbundet utfylla detta med *son*, icke *sonr*, är svårt att veta. I Ágrip (Dahlerups avtryck) har jag funnit *sunr* i denna ställning oförkortat på sju ställen, men icke en enda gång *sun*. I Morkinskinna finnes både *sunr* ock *sun*."

Saken förhåller sig på följande sätt.

På det av L. kritiserade stället (Arkiv N. F. VIII, 266) hänvisar jag till min utförligare behandling av samma fråga i Arkiv N. F. II, 52. På sist anförda ställe framhåller jag (efter Oxfordordboken) uttryckligen (se noten sist anf. ställe), att det är isländskan, som brukar former sådana som *Sturluson*, under det att fnorskan däremot använder *Sturlusonr* etc. med *-r*. I min av L. kritiserade artikel, där jag mera i förbigående vidrör ämnet, uttalar jag mig däremot blott om isländskan, icke om fornnorskan (se Arkiv N. F. VIII, 266 st. 5): "Fornisl.[1]) använder

[1]) Här spärrat av mig.

såsom tillnamn *Sturluson, Skaptason* etc. (ej *Sturlusonr, Skaptasonr* etc.), men däremot *sonr* jämte *son*".

L. sammanslår däremot s. 71, helt visst med orätt, isländskan med fnorskan i denna punkt, och då han mot mig anför skrivsättet *sunr* i personnamn, i Ágrip, så förfelar detta argument helt och hållet sitt mål. Ágrip har nämligen åtskilliga norska drag, beroende därpå, att fastän vår handskrift nedskrivits på Island, skriften ursprungligen författats i Norge (se Dahlerups uppl. s. XXXII och s. XXXIII). Då han helt kort nämner: "I Morkinskinna finnes både *sunr* ock *sun*", så menar han helt visst därmed, att i denna urkund formen *sunr* i sammanställningar sådana som *Sturlu sunr (Sturlusunr)* anträffas jämte *sun*. Detta är en notis av intresse, men innan man får uppgift om, huru pass ofta typen *Sturlusunr* förekommer i skriften, kan icke mycket avseende fästas vid den; om den skulle möta blott någon enstaka gång, så kan tydligen därpå föga vikt läggas.

Då L. menar det vara svårt att veta, med hvad rätt det förkortade *Sturlus.* etc. i normaliserade textupplagor upplöses *Sturluson* (ej *Sturlusonr*), så tror jag mig kunna besvara detta spörsmål. I Oxford-ordboken art. *sonr* heter det: "When sonr is suffixed to a name, the Icel. (but not Norsemen) drop the *r*, e. g. Snorri Sturlu-son (not sonr)". Vi veta alla, att Guđbrandur Vigfússon var en utmärkt handskriftskännare, men att han med sin obestridliga begåvning icke alltid tillräckligt övervägde de uppgifter, som han meddelade. Men man torde i detta fall icke hava skäl att betvivla hans uppgift, d. v. s. att isl. handskrifter i regeln (ty enskilda undantagsfall möta naturligtvis) skriva *Sturluson* (ej *Sturlusonr*), under det att fno. handskrifter hälst bruka *Sturlusunr* (ej *Sturlusun*). Även andra, och mycket noggrannare, textutgivare upplösa nämligen i isl. handskrifter till *Sturluson* (ej *Sturlusonr*), och det tarvas dock kraftiga argument för att visa, att de samtligen skulle misstaga sig i detta sätt att upplösa.

Att man värkligen redan i isl. handskrifter av betydlig ålder finner fullt utskrivna former av typen *Sturluson*, framgår för övrigt av följande.

I Islendinga sögur I (1843) meddelas såsom nr 3 bland faksimilen även ett faksimil av handskriften nr 1812, 4:o i gamla kgl. samlingen å Köpenhamns kgl. bibliotek. I fråga varande del av hskr. är enligt Dipl. isl. I, 184 skriven omkring år 1250, och faksimilet innehåller åtskilliga prestnamn. Nu visa samtliga fullt utskrivna namn på -son i nominativ formen *son*, icke *sonr:* Marcus marþar. ſon — Ógmvndꝛ ſvđꝛ þoꝛkelsſon. — Svarthofþi anrbiarnar ſon. — Biarninoꝛđꝛ conalſ. ſon. — þoꝛgeiʀ gvđmvn|dar ſon. Då nu utgivarna av denna urkund så väl i Isl. sögur I, 384 som i Isl. dipl. I, 185 f., överensstämmande med de fullt utskrivna namnen, upplöst det förkortade ſ. i urkundens övriga namn med *ſon* (ej med *ſonr*), så förtjena de därför värkligen intet tadel.

Dessutom anför L. mot min uppfattning av namnen *Sturluson* etc. (s. 71):

"Det är som bekant icke endast i *sunr* utan i flera andra substantiv på *-nr* äfter kort vokal, som nominativmärket visar benägenhet att bortfalla, såsom *munr, vinr, konr* samt i namnen *Halfdan* jämte *Halfdanr, Dan* jämte *Danr, Auđun* jämte *Auđunr* (en gång: Dipl. norv. V s. 54[3]) samt *Hákon*. Skall bortfallet i *sunr* bero på tonlöshet, så blir det nödvändigt att anlita en annan förklaring för de övriga appellativen".

Mot detta resonnemang är synnerligen mycket att invända. Som bekant kvarstår nominativens *r* efter *n* i t. ex. *vanr, svanr, linr* etc. etc. [1]). Hvarför har det då ofta förlorats i *sun(r), vin(r)* m. fl.? Denna fråga lemnar L. fullständigt obesvarad. Det går icke att med L. inskränka sig till den ytterst otillfredsställande uppgiften, att *r* stundom förloras och stundom icke förloras efter kort vokal + *n*, ty härigenom förökas vårt vetande värkligen icke. Då *-r* behandlas olika i dessa ord, så måste de i något avseende icke vara likställiga.

Under det att L. med sin uppfattning av komposita på *-son* icke ens försöker att på något sätt förklara detta förhållande, är min förklaring följande.

Ordet 'son' ingår såsom senare kompositionsled i en mängd komposita i fornspråket. Isl. har t. ex. appellativerna *laun-, bróþur-, systur-, sonar-, bónda-, fóstr-, friđlu-, herians-, konungs-, skø'kiu-, stiúp-son(r)*. I fsv. finnas vissa andra komposita på *-son*; se Söderwalls ordbok art. *son*. Dessutom anträffas i fornspråket en otalig massa komposita av typen *Haraldsson, Sturluson* etc., i hvilka första kompositionsleden är ett personnamn. Dessa komposita hade oftast fortis på förra sammansättningsleden, och det relativt oakcentuerade *-sonr* övergick därför till *-son*. Från dessa oändliga massor av komposita har det enkla *sonr* stundom fått nom. *son*. Även Kahle: Altisl. elementarbuch § 273 anser isl. nom. *son* hava uppstått under inflytande av *Haraldsson* etc.[2]).

Växlingen isl. *vinr : vin* förklarar jag på liknande sätt. Isl. brukar t. ex. *ást-, lang-, alda-, ú-, trygg-vinr;* fsv. t. ex. *bøna-, køpa-, laga-vin*. Nysv. har åtskilliga komposita på *-vän: bord-, barn-, hof-vän* etc. I fornspråket torde sammansättningen *úvin(r)* ensam

---

[1]) Med den olika behandlingen i isl. av *-R* i ord sådana som *vanR (vanr)* å ena och i ord sådana som **steinR* > *steinn* å den andra sidan är att jämföra följande. Vissa isl. handskrifter använda såsom dat. pl. *þrimr* med *-r* men *tveim* (ej *tveimr*; jmf. Finnur Jónsson i inledn. till Hauksbók s. XXX och L. Larssons Ordförrådet). Detta beror säkerligen därpå, att *þrimr* hade (liksom *vanr*) kort vokal, men *tveimr* (liksom **steinR*) diftong. Ljudförbindelserna *mR, nR* kvarstodo, då de föregingos av kort rotvokal.

[2]) Ett *Sturlusunr* (*Sturlu sunr* jämte *Sturlusun*) beror naturligtvis dels på inflytande från det enkla *sunr*, dels därpå att *Sturlu* och *sunr* icke fullständigt hopvuxit till ett ord, utan även kunde uttalas såsom två ord. I Sv. landsm. XIII nr 11 s. 12 ff. har jag utförligt behandlat frågan, huru i fornspråket (fsv.) komposita kunde uttalas så väl med en fortis som med två fortisakcenter.

hava varit ungefär lika bruklig som det enkla *vin(r)*. Sedan nom. *-vin* uppstått i senare komp.-leden, har på analogisk väg även det enkla *vinr* stundom fått nom. *vin*.

Växlingen nom. *munr : mun* är att fatta i överensstämmelse härmed. Isl. använder sammansättningarna *mismunr, aldrsmunr*, fno. *iarþmunr*, fsv. *fingrs-, for-, iorþ- (iorþa-, iorþs-), mis-mun*. I nysv. finnas åtskilliga sammansättningar med *-mån*, t. ex. *hårs-, för-, manna-, prut-, krympnings-, sjunknings-, jämknings-mån* m. fl. Det bör kanske även erinras om att isl. använder några pl. tantum, bildade med *munir: fé-, vits-, skaps-, gagns-munir*. Till det enkla *mun(r)* har nom.-formen utan *-r* överförts från fornspråkets komposita på *-mun(r)*.

I Arkiv N. F. II, 308 söker Noreen förklara växlingen *vinr : vin, munr : mun* därav, att orden en gång varit neutrala *s*-stammar. Denna uppfattning är icke tilltalande, särskilt därför att den ej kan tillämpas på *sunr : sun*. Men även om den hade varit riktig, hade den snarare talat för än emot min förklaring av *-son(r)*.

Att man har *Auþun* (blott en gång enligt L. *Auþunr*) och *Hákon* utan *-r* i relativt oakcentuerad stavelse, är i bästa harmoni med min uppfattning.

Den av L. anförda nom. *kon* (jämte *konr*) synes vara så ytterst sällan antecknad, att dess värkliga existens ej är höjd över hvarje tvivel. De vanliga grammatikerna upptaga den ej, och jag har icke funnit den i något lexikon utom Egilsson, där den anföres från ett ställe i SnE. (I, 300, 2). Om nom. *kon* funnits jämte *konr*, så kan ytterst lätt nom. *konr* "son, ättling", någon gång ha fått sidoformen *kon* genom påvärkan från det vanliga ordet för 'son' med nom. *sonr : son*. För övrigt kan *kon(r)* hava påvärkats även av det mycket vanliga personnamnet *Hákon*, som uppfattades såsom sammansatt med *kon(r)* (jmf. Munch: Samlede afh. IV, 94), vare sig att *Hákon* värkligen har detta ursprung eller icke.

Även den av L. anförda nom. *Dan* av personnamnet *Danr* torde vara ytterst sällsynt; jag vet icke, hvarifrån L. antecknat den. Eftersom över huvud personnamnet *Danr* i jämförelse med det ganska brukliga *Halfdan(r)* är mycket ovanligt, kan lätt nom. *Danr* ha fått sidoformen *Dan* genom inflytande från *Halfdanr Halfdan*, där *-r* förlorades enligt den av mig framställda regeln.

Då L. menar, att man under runstensperioden använt blott *ett* namn ('förnamn'), så vill jag endast erinra om att redan i guldhorninskriften, en av våra älsta inskrifter med de urnordiska runorna, hornets förfärdigare kallar sig *Hlewagastiʀ Holtingaʀ*, således med för- och tillnamn.

I sin uppsats i Arkiv N. F. IX, 66 ff. framställer, så vitt jag förstår, L. delvis samma argumenter som i sin tidigare uppsats om personnamnens akcentuering (Arkiv N. F. VII, 259 ff.), men under ny form. Då dessa upprepade argumenter blivit av mig vä-

sentligen bemötta redan i Arkiv N. F. VIII, 260 ff. [1]), skall jag med hänsyn till tidskriftens utrymme, här icke inlåta mig på dem. Jag vill därför blott till slut framhålla ett faktum, som, även det, kraftigt talar emot L:s uppfattning.

Redan i Arkiv N. F. VIII, 264 har jag mot L. anfört nyisländskans kraftiga vittnesbörd: ehuru på Island förnamnen alltjämt äro de viktigare, akcentuerar man där i sammanställningar sådana som *Guđbrandur Vigfússon* det förra namnet med infortis, det senare med fortis. Men förhållandet är i själva verket väsentligen likartat bland allmogen åtminstone i åtskilliga andra bygder av Norden. I syd-Sverge (Skåne) kallas en bonde med t. ex. namnet *Per Svensson* av sina grannar och bekanta antingen för blott *Per* eller ock med båda namnen *Per Svensson (Svänsen)*. Det kan däremot aldrig komma i fråga, att han skulle kunna tilltalas eller omtalas med blott *Svensson*. Alltså är här (liksom på Island) förnamnet *(Per)* obetingat det viktigare namnet. Men icke desto mindre uttalas sammanställningen *Pĕr Svénsson* med fortis på *Svensson* och med infortis på *Per* tvärt emot den av L. framställda teorien.

---

[1]) Så torde t. ex. L:s resonnemang s. 69 st. 1 tillräckligt vederläggas av mina anmärkningar VIII, 262 st. 3.

Lund. **Axel Kock.**

T. E. Karsten: Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning. I (Helsingfors 1895).

Indhold: (kap. I) primäradjektiv bildade med sufifix -o-; (kap. II) d:o med suffix -io-.

Som grund til at opta adjektivdannelsen til særskilt granskning angir forf. i forordet hensynet til, at verbalabstrakterne allerede er behandlet indgaaende af v. Bahder. Ved ordmaterialets systematiske ordning har rodstavelsens aflydsstadium udgjort hovedinddelingsgrunden; inden hver saaledes dannet gruppe ordnes igjen kronologisk i förgermanske, fællesgermanske og isolerede formationer, hvilke sidste omfatter adjektiver, hvortil paralleler ikke er paavist i slegtsprogene, men som desuagtet maa være forhistoriske. Fra de nynordiske dialekter er optat en række ord, som ikke findes i den ældre literatur.

Vi skal först se lidt paa *inddelingen,* og opdager da straks en række *enkelte ord,* som aabenbart har faat sig anvist en *gal plads.* Saadanne er:

S. 38: *tregr.* Ordet kan ikke være en nordisk nydannelse, da oldnorsk ikke danner o-stammer med præsensvokal af verber med kort vokal foran enkelt konsonant. Se Arkiv N. F. I, s. 265[1].

S. 39: *rífr* er ingen o-stamme, men en jo-stamme; cf. ags. rîfe, mnt. rive i samme betydning.

S. 40: *lágr* er — som allerede betydningen viser — ingen nordisk nydannelse til liggja; at ordet er gammelt, sees af ofries. lege el. lech, mnt. lêch el. lege, plt. leeg, holl. laag el. leegh, mht. læge, alle i- eller jo-stammer. Hermed falder denne gruppe væk.

S. 69: *krangr* er intet isoleret adjektiv, da ags. har crang = död. Forresten bör det vel stilles sammen med tysk krank, da ags. har cringan og crincan = falde.

S. 92: *gildr* "saknar" ikke "paralleler i släktspråken", cf. ags. æ-ȝilde (adv.) = on. úgildr. Forresten kan ordet ogsaa opfattes som bahuvrîhi, hvorom andetsteds.

S. 96. Hvis germ. neman er skr. nam, er **nǣmi̯a-* förgermansk og ikke blot et fællesgermansk adjektiv, ti skr. har nāmya-.

S. 100. Om **u̯ǣzi̯a-* gjælder samme bemerkning, ti skr. har vāhya- (af vah).

S. 101. Ogsaa *sǣti̯a-* er förgermansk: skr. sādya- = til at sidde paa, som kan rides paa.

S. 103: *rækr* er ikke en nordisk nydannelse, da mht. har lanc-ræche = on. langrækr, desuden miuchel-, mort-ræche (oht. rāhhi).

S. 108. Som "isoleradt adjektiv" opföres **flau̯i̯a-*, som "synes föreligga substantiveradt" i on. fley, n. skib. Berettigelsen af saaledes uden videre at opföre et jo-substantiv som adjektiv[1]) er

[1]) Da hensigten med en fremstilling af adjektivdannelsen i nordisk vel ikke kan være at opspore alle levninger af gamle adjektiver — dette vilde ha

formodentlig at söge i forordet, hvor det hedder, at io-suffixet "har innehaft primär funktion endast för bildande af verbaladjektiv", — en paastand som ikke stemmer med Kluges Stammbildungslehre § 110 (cf. t. eks. got. kuni). Og i ethvert fald staar fley ikke isoleret, da det sikkert er identisk med gr. πλοῖον = skib.

S. 109: *bauʒia- hörer ikke blandt nordiske nydannelser, da mht. har gebouge = böielig (ogsaa geböugec). Ordet kan ogsaa være bahuvrîhi til mht. bouge, nyn. böyg.

S. 109. Da ags. har subst. flíet, skulde efter K's princip (jfr. t. eks. s. 55: braker) *flauþia- ikke staa blandt nordiske nydannelser, ti flíet hörer vel blandt K's "substantiverade adjektiv". Forresten kan ordet ogsaa være bahuvrîhi til mht. vlôz. m. ström; cf. streymr nedenfor. Fr.[2] skriver sam-fleytr, men sí-fleyttr (som particip).

S. 111: *fengr* er ikke en nordisk nydannelse, da mht. har gevenge = umfassend, ags. and-fenge = antagelig, behagelig.

S. 112: **fōria-* er förgermansk, ikke fællesgermansk: skr. pārya-.

S. 114: *gnægr* er intet isoleret adjektiv, da oht. har ginuogi = ginuoc, mht. genuoge = genuoc.

S. 115: *kœmr* er ikke isoleret, da mht. har adverbiet unkôme = ubekvem.

Værre er det, at *hele grupper* af systemet staar paa svage födder. Navnlig er ved de saakaldte nordiske nydannelser materialet lidet sigtet. De nyere dialekter er ikke af forf. behandlet med den varsomhed, som forordet synes at love; særlig gjælder dette endel fra Ross hentede ordformer. K's antagelse af flere dannelsesprinciper som levende i fællesnordisk tid — nemlig med alle verbets aflydsformer — er paafaldende og strider mod den forenkling, som ellers iagttages paa orddannelsens gebet for vokalernes vedkommende. Navnlig synes det underligt, at i nordisk, hvor tendensen ligesom i andre germanske sprog er at ombytte den gamle sterke rodform (φόρος, λοιπός, procus, rogus) med præsensvokalisme, samtidig nye adjektiver skulde være dannede med præteritums vokal. Vi skal se lidt paa enkelte af disse grupper.

S. 20—23 opföres som "nordiska nybildningar" en række ord med svageste rodtrin. Af disse tilhörer kun ét den gamle literatur, og dette ene er falskt: det er det af on. bit-hundr, -sótt konkluderede adj. **bitr* = bidsk, hvorom mere nedenfor. De övrige ni ord tilhörer de nynordiske dialekter og lar sig forklare paa forskjellig vis. Nogle er ganske vist sene omdannelser — altsaa ikke rene nydannelser — efter enstydige participier; i andre tilfælde har participier mistet sin endelse (jfr. gal af galen). Saaledes kan *borg* være omdannet af on. birgr efter partc. borgen, eller det kan

fört forf. langt videre end tilfældet er —, synes det os ubeföiet enkeltvis at medta ord, som i nordisk kun forekommer som substantiver. Et saadant er t. eks. ogsaa det s. 91 behandlede *nyt*.

være det sidste med bortfalden endelse, eller det kan repræsentere on. (sjalf-)borgi, som nysv. *trut* = on. -þrota. Nynorsk *slunk* synes ikke forskjelligt fra slunken, ligesaalidt som *glis* fra glisen, *gris* fra grisen. Msv. *hel-brugder* kan være on. heil-brigðr med tilknytning til partc. (cf. nyn. småbrugden : småbrigde), og msv. *il-funder* (1 gang) kan være -fyndr omdannet efter fundinn (cf. dvergenavnet Fundinn, eg. den listige). Helt misopfattet er nyn. (Ross) *klukk* = klukkende (om höne), som K. anser for opkommet af on. kløkkva i betydningen klynke; herved overser han tysk Glucke, Klucke (= Bruthenne), eng. cluck = ags. cloccian, t. glucken, holl. klokken.

S. 36 opföres som nordiske nydannelser flere ord, som i virkeligheden er omdannelser efter præsens og tydelig viser sprogets tendens. Saaledes nyn. *velt* af on. valtr efter vb. velta; nyn. *berg* af on. birgr efter vb. berga (cf. ogsaa on. ein-, sjalf-bjarga); tydeligst er omdannelsen ved nyn. *snerp* 'rask' = on. snarpr, ti vb. snerpa betyr sammensnerpes.

Med de s. 74 ff. opregnede "nordiska nybildningar med rotvokalismen i prät. sg." er det ilde bevendt. At opföre on. *gallr* paa dette sted er meget misvisende; er ordet rigtigt — det forekommer kun i digtet Haustlǫng str. 1, hvor Wisén retter til gjallr —, maa det sikkert repræsentere en meget gammel form, da dette er det indogerm. dannelsesprincip for saadanne adjektiver (jfr. Osthoff, Beitr. III, 10); det er meget mer gjallr (gellr), som er en (germ.) nydannelse. On. *valtr* kan jo ligesaagodt höre til det redupl. vb. germ. waltan som til on. velta. On. *snarpr* er jo senere omdannet til snerp, som valtr til velt, hvilket burde ha gjort forf. betænkelig. On. *þrǫngr* er ingen nordisk nydannelse, da det er identisk med mht. gedrenge, plt. drang, nht. gedrang og gedränge. Om **vafr* skal tales senere. On. *beitr* kan være = got. baitrs, hvis r er opfattet som nominativmerke. De on. composita paa *-leitr* er, som senere skal vises, bahuvrîhi. Det blir efter dette meget dristigt at tillægge vort gamle sprog en tilböielighed til at danne saadanne verbaladjektiver med præteritums vokal. Men ogsaa for de nyere dialekter maa en saadan tendens höilig betvivles. Adskillige af de hos K. opförte ord er uklare og tillader flere tydninger. Sv. dial. *skranker* = skraa hörer selvfölgelig ikke til ags. scrincan = fortörres; se Kluge Et. Wb.[5] s. v. Schrank(e), schränken. Usikkert er forholdet mellem nyn. *slapp* (on. kun slappi, m., substantiveret adj.) og on. sleppr samt slyppr og maaske slápr; at slapp ikke kan være et nydannet adj. til vb. sleppa, viser betydningsdifferensen. Det samme gjælder om *skrapp* i forhold til skreppa; her kommer ogsaa nedertyske ord med i betragtning.

De s. 81 anförte "nordiska nybildningar på svaga verb" synes os at staa paa svage födder. Nynorsk *flo* og *glo* (begge fra Ross) kan meget vel repræsentere on. *flói, glói (cf. on. flói, m. og hornglói, ey-glóa, fagr-glóa, Glói). On. *sparkr* (1 gang) kan neppe baade höre til vb. sparka og til gr. σφαραγέω = knitrer, ti dette

sidste er = spraka (cf. lett. spirgs = stegt flesk, eg. sprakende); ellers kunde, for den sags skyld, sparkr gjerne höre til gr. σπερχνός = hurtig; vb. sparka hörer vel til de talrige nordiske k-udvidelser og behöver ikke at forudsætte "en förgerm. rot sp(h)erg₂".

Vi gaar over til betragtningen af det *materiale*, hvormed forf. opererer, og bemerker herom straks, at han gir os baade forlidet og formeget: vi savner talrige kjendte ord, men faar som erstatning en hel del nykonstruerede adjektiver, hvis tilværelse hidtil har været ubekjendt. Vi tilstaar, at det er os uforstaaeligt, hvilket princip K. har fulgt ved udvalget af o-stammer; ti at hans samlinger skulde gjöre krav paa fuldstændighed, er neppe tænkeligt. Vi har sammenlignet med ordbogen for bogstavet f's vedkommende og har noteret fölgende desiderata: feigr, fíkr, fimr, fjalgr, flatr, fljótr, flór. Af sammenhörige adjektiver er ofte kun det ene omtalt, saaledes lútr, men ikke ljótr, *kreppr og *kroppr, men ikke krappr (= oht. chrampf). For jo-stammernes vedkommende er fortegnelsen langt mere fuldstændig, skjönt forf. langtfra har medtat alle de sammensætninger, hvori de resp. adjektiver forekommer. Fölgende ord savnes:

S. 91: *-yndr* = ags. -wynde; se Beitr. XIV, 50.

S. 107: *greipr* 'rapax' : ags. æt-græpe = angriffig. Sammensætningen harð-greipr 'manu fortis' (hvortil jættenavnene Harðgreipr og Harðgreip) kan ligesaa godt være bahuvrîhi til greip, f. haand.

S. 109: *-sløngr*, i tví-sløngr 'som kan dreies, aabnes til to kanter (om glugge)'.

S. 112: *-ræðr* i tví-ræðr 'som kan tydes paa to maader, tvetydig' (= tví-slœgr, tví-drœgr); ordet hörer til ráða = tyde og kan ikke udledes af ráð.

S. 113: *hœgr*, til vb. hagan, hvoraf i oht. og mht. partc. gehagen og behagen.

S. 117: *-stœðr* i ein-, fjar-, hag-, hug-, minni-, gagn-stœðr (= gagn-staðr); ordet er ganske vist en nordisk nydannelse til standa : stóð og ikke et gammelt verbaladj. paa -tjo-.

Der er ogsaa endel mindre sikre ord, som burde ha været undersögte; t. eks. *þekkr*, som synes höre til t. denken (Dank); fremdeles *knár*, *spár* og *smár*, som kan savne omlyd efter Noreen, Aisl. Gr. § 62, anm. 2: jfr. ags. or-cnæve, oht. spâhi, oht. smâhi; o. fl.

Vi kommer nu til de punkter, hvor forf. yder mer end han pligter, hvor han af verber og substantiver og navnlig composita samt af nyere ordformer *konstruerer gamle adjektivstammer*.

S. 12 sluttes af on. dofi 'dorskhed', dofinn 'slap', dofna 'slöves' og nydialektiske composita med dov- et adjektiv **dofr*; men disse sammensætninger kan jo meget vel höre til dofi eller til det nyn. subst. dov. Ligesaalidt er de nydial. compp. med rod-[1]) bevisende

[1]) Jeg ser bort fra de saakaldte "substantiverede adjektiver" on. roð. n., los. n.; med hvad ret forf. anser disse for oprindelige adjektiver, er mig

for et adj. **rođr* : subst. rođ(i) gjör det fuldkommen. Heller ikke lar der sig af on. hrufa, f. ujevnhed og nyn. ruv-hærd (Ross) 'med stridt, busket haar' slutte et adj. **hrufr* (s. 15), dette saa meget mindre, som on. har rúfinn = nysv. ruven 'busket, stridhaaret'. Endnu værre staar det med de s. 18—20 opförte adjektiver **fita-*, **hita-*, **blota-*, **losa-*, som forf. abstraherer af on. fita, f. fedme og fitna 'blive fed', hiti, m. el. hita, f. hede og hitna 'blive hed', nyisl. bloti, m. töen og on. blotna 'blive blöd', samt osv. -losa [1]) og on. losna 'lösne'. Saadanne abstrakter med svag rodform er jo meget gamle (sml. Kluges Stammb. § 105) og stiller sig dels til sterke verber (som rođi : rjóđa, tregi : trega, oht. swëro : swëran), dels ogsaa til adjektiver (heiti : heitr, sorti : svartr). Verberne paa -na afledes af sterke participier (dofna : dofinn, blotna : blotinn i Guđr. kv. II, 23(?), got. us-gutnan : gutans); losna forudsætter altsaa et *losinn.

S. 7 anser forf. on. lug-vitni for bevisende for et urgerm. adj. **lūʒa-*. Men lug- hörer aabenbart til tysk Lug, m. (mht. luc, lucwort). Paa samme vis ser K. s. 29 i ljúg-eiđr etc. et adj. **ljúgr*, til trods for got. ga-liug, n. og galiuga-apaustaulus etc.; et adjektiv *ljúgr er en ren fiktion. Ligesaa urimeligt er det i bit-hundr, -sótt at se et adjektiv **bitr* (s. 22), saameget mere som vi har on. bit, n. bid. Heller ikke kan man af dett-hendr med sikkerhed slutte et adj. **dettr* (s. 37), aldenstund subst. dettr, m. 'tungt fald' fuldkommen strækker til. Endmindre indgaar i vaf-spjǫrr et adj. **vafr* (s. 77), selv om vaf, n. som simplex kun forekommer med konkret betydning. Merkelig er det, at forf. ikke har fört denne analyse videre: han vilde derved kunne ha beriget sin bog med et smukt antal hidtil ukjendte adjektiver af forskjellige rodstadier. For imidlertid at forebygge en saadan berigelse af sproget skal vi i et exkurs behandle *composita med* saadanne *verbalabstrakter i förste led.*

Der er i K's bog adskillige tilfælde, hvor ord som dels kan dels maa være *bahuvrîhi* uden videre regnes blandt verbaladjektiver. Sikre bahuvrîhi er t. eks. *-leitr* (s. 78) og *vænn* (s. 97), mindre sikker er analysen af *útlagr* (s. 45), *-hǫggr* (s. 80), *-gildr* (s. 92), *-hleypr* (s. 108), **beygr, fleygr, -fleytr* (s. 109) og adskillige andre. Det forekommer os, at forf. burde ha sögt at opspore kriterier for distinktionen. Et saadant er vistnok nævnt s. 93, hvor det heder om compp. paa -vinnr, at de "på grund af sin betydelse framstå som partic. fut. pass."; men uheldigvis er dette kriterium neppe af de sikreste, idet bahuvrîhi ikke sjelden har samme betydning, t. eks. auđ-ráđr = let at raade, tor-bœnn = vanskelig at bevæge ved bönner, ú-vænn = som ikke kan ventes. Samme betydning har desuden ofte *participiale dannelser*, som tor-bœttr = vanskelig at böde (cf. ofries. ê-bête, bahuvr.), sein-þreyttr = sen at bevæge,

uklart: de kan ligesaavel være verbalabstrakter, hvorpaa ogsaa betydningen (rödmen, lösnen) henpeger. [1]) Se forrige anm.

tor-virðr = vanskelig at vurdere (cf. lat. invictus). Nu skriver Fr.[1] t. eks. *bráð-skeyttr* mod *bein-skeytr*, *sam-fleytr* mod *sí-fleyttr*; dette forhold burde vel forf. ha tat under overveielse, hvor han behandler disse ord (s. 109 og 110). Ogsaa med aktiv betydning optræder slige — eller rettere: tilsyneladende ensartede — formationer, t. eks. bœn-, dauf-heyrðr, snjall-mæltr; hvorfor kan da ikke ogsaa *brott-*, *tár-feldr* (s. 111) forklares ligedan? Dette kapitel synes os af den vigtighed, at vi skal behandle det i et eget afsnit.

Der er endnu adskillige ord, som vi vil foreslaa ströget af K's fortegnelse. De vigtigste er fölgende:

S. 4. Den nye fælleskjönsform *smul* anser jeg for abstraheret af udtrykket "smult vande" (cf. ags. smolt, smylte, en gammel u-stamme), hvorefter urigtig dannedes "smul sjö". Paa samme vis har forf. oftere *af nyere former* urigtig *sluttet* sig til *ældre*. Det synes mig saaledes meget tvilsomt, om det sene drug berettiger til ansættelse af et urgerm. **ðrûʒa-* (s. 7), aldenstund man har nynorsk dr(j)upa, tr(j)osk, tr(j)ota etc., dansk blu = on. bljúgr, brusk = on. brjósk (cf. dog osv. brusk), on. strjúpi og (sj.) strúpi etc. Nynorsk *vak* synes mig umulig, som K. antar (s. 7), at kunne være en nordisk nydannelse "på präsensstadiet af afljudande starka verb", men er enten opstaat af vakinn, som gal af galinn, eller er snarest = on. vakr, hvis r senere er opfattet som nominativmerke. De nyere sammensætninger paa *-far* (s. 43) er dog vel identiske med on. -fari (alfar = on. alfari); af det saakaldte "substantiverade adjektiv" on. far, n. kan intet sluttes, det kan ligesaavel være et oprindeligt substantiv. Det samme gjælder det svenske dialektsord ofar (s. 74). Nyn. *sök* (s. 115, fra Ross) er vel forkortet af sökjen.

Til verberne leggja, segja og vefja opförer K. adjektiverne ieur. **log₂ho-* (s. 45), urgerm. **saʒa-* (s. 70) og on. **vafr* (s. 77), ord som ingen oldnorsk ordbog vedkjender sig. Nu er vistnok *lagr stöttet ved formen lagr f. lagðr i St. Hom., ved oldd. lagh og ved on. út-lagr; *sagr ved formen sagr = sagðr i St. Hom., oldd. sagh og osv. -sagher; *vafr ved formen vafr for vafðr i St. Hom. og — efter forf.'s feilagtige mening — ved on. vaf-spjǫrr. Men herfra og til et ieur. *log₂ho- og et urgerm. *saʒa- er dog for det förste spranget ganske stort, aldenstund tilsvarende adjektiver ellers ikke findes. Dernæst lar lagr, sagr, vafr sig udentvil forklare som opstaaede af lagðr, sagðr, vafðr ved lydret bortfald af ð mellem de to konsonanter: cf. Noreens smukke tydning af on. véorr < *vé-vǫrðr; videre sam-teng(ð)r (sml. dog ags. ʒetenʒe, oht. gizangi), o. fl. lign. former.

Den af Wadstein konjicerede form lífs-*látr* (s. 31) er dog vel meget problematisk og burde ikke figurere i et verk, hvor saa mange sikre og vigtige adjektiver er udeladt.

För vi ender denne kritik, som med sine tillæg — hvoraf det andet fölger senere som selvstændig afhandlig — har antat et uforholdmæssigt omfang, skal vi endnu kun gjöre nogle ströbemerkninger til enkelte ord.

S. 6: *roni* 'equus' forekommer kun i hesteramsen SE. II, 487 (skrevet róni) og 571; det er vistnok feil for reini.

S. 6: *lakr* 'daarlig' hörer vel snarere — sammen med germ. lako- = mangel, feil, skröbelighed — til irsk legaim (jfr. s. 27) end til det uklare λαγεινά· δεινά hos Hesych.

S. 32. At forene on. *djarfr* med þjarfr 'usyret' synes mig fra betydningens side noget djærvt. Snarest hörer ordet til gr. τρέφω, τρόφις = fast (Torp).

S. 60. Hvorfor er dansk *skjæv* "antagligen lågtyskt lånord"? Forf. citerer Jessens Et. Ordbog, men Jessen anser ogsaa on. skeifr for laant, hvad K. ikke mener.

S. 63. Hvor i den gammelnorske literatur forekommer ***haugr*** som adjektiv?

S. 78. Nysv. *rödlett* etc. hörer ikke til on. -leitr; on. har rauð-litr etc., bahuvrîhi af litr, m. farve.

S. 79. Det heder *ǫr-skreiðr*, ikke ør-skreiðr. Ordet er sammensat med ǫrr = rask og er bahuvrîhi. Samme feil gjentar sig s. 111, hvor der opföres et *ør-fengr* af "ør intensivum".

S. 109. Germ. *biugan* er ikke identisk med oind. bhuj, ti dette er indogerm. *bheu̯g (germ. *beuk), ikke *bheu̯gh.

Exkurs: verbalabstrakter paa -o- og -i- som förste kompositionsled.

Vi har ovenfor paavist, hvorledes K. i et antal tilfælde konstruerer verbaladjektiver af sammensatte ord. Aarsagen til den forfeilede analyse er klar nok: forf. har ladet sig forlede af betydningen, som forekom ham at kræve et adjektiv og ikke et substantiv. Men sagen er den — og da det er et vigtigt factum, skal vi behandle den noget mere udförligt —, at germansk ikke ynder verbalt fölte adjektiver i förste kompositionsled, men foretrækker verbalabstrakter. Slige abstrakter af o- og i-deklinationen er det, K. har tat for adjektiver. Alle nomina actionis paa -i viser svag rodvokal, de maskuline a-stammer derimod stignings-, i enkeltsproglige dannelser ogsaa præsensvokal; de neutrale a-stammer endelig — hvilke navnlig i nordisk er overmaade talrige, specielt hvor ordet har antat konkret betydning — opviser svag rodform; se v. Bahder, Verbalabstr. s. 12 ff. Ved formationer med præsensvokal var tilknytning til verbet mulig. Men selv hvor en saadan tilknytning ikke har fundet sted, er den verbale betydning sterk nok, til at det sammensatte ord i poesien kan fungere som et slags nomen agentis med et logisk af förste led afhængigt objekt. Vi skal nævne endel saadanne verbalabstrakter, som i oldnorsk kun er bevaret som förste led af composita.

a. Til sterke verber. Svag rodvokal viser:

hnig-baldr, -fákr, -grund, -reyr, -stafr, -þili, alle i poesi. Hnig- er her = hneigi-, t. eks. hnig-baldr hvíta skjalda, hnig-stafr hjǫrva hljóms (= sem hneigir bardagann, lǽtr hann hallaz). Cf. hníga.

Af disse compp. kan med sikkerhed udledes et hnig, n., paa samme maade som rið-logi, -marr, -vigg (t. eks. rið-marr Róða rastar, rið-vigg gnapsalar) svarer til rið, n. svingende bevægelse, bið-lund til bid, n. venten, ris-mál til (upp-)ris, n.

hnoð-saumr 'klinksöm'. Cf. hnjóða. Förste led er bevaret, men med konkret betydning i nyn. nod, n. sömhoved.

kos-eyrir, -girni, -orð. Cf. kjósa. Substantivet heder ellers i on. kør, n. valg (cf. ags. cyre, m. og cor-snæd = udvalgt stykke); men kos, n. er bevaret i nyn. (sjelden). Forholdet kos : kør er som ags. los : lor, oht. far-los : far-lor.

áhrins-orð 'ord som gaar i opfyldelse'. Cf. hrína á = træffe til; ags. hrine, m.

Fölgende formationer viser præsensvokal:

ber-fé 'hunfæ'; ber-draugar hjǫrs = sverdbærere, krigere. Cf. bera; oht. bër-muoter (Gebärmutter).

kveð-skapr. Cf. kveða; kviðr, m. kjendelse (oht. quidi og quiti).

veg-taug = slynge. Cf. vega.

gjós-æðr, -orðr. Cf. gjósa.

hnjóð-hamarr (nyisl. hnoð-hamarr). Cf. hnjóða; nyisl. hnjóðr = daddel.

rjóð-vendill randa = sverd. Cf. rjóða.

fljúg-skjótr. Cf. fljúga. Fljúg-skjótr : flug-dreki, -ormr = ljúg- : lug-.

ljúg-fróðr, -heitr, -kviðr, -spár, -váttr, -vitni, -vætti. Vel samme ord som i vá-ljúgr, m. uventet skuffelse.

tjúg—leðr = töile. Cf. got. tiuhan, on. toginn.

stand-eykr (et opnavn), -sǫðull. Stand er subst. i nynorsk ("holde stand"), tysk og engelsk. K. anförer (s. 74) fra Ross et nydannet adj. stand = stad.

b. Til svage verber hörer:

bar-dagi, -átta, -smíð, -viðri. Cf. berja. Til grund ligger et subst. *bar, n.

hrak-auga (opnavn), -bú, -dýri, -fǫr, -ferð, -hlaup, -magr, -yrði. Cf. hrekja.

skap-ker. Cf. oht. scaf 'haustrum', scephen 'öse'. Ogsaa skakker og (med omtydning) skapt-ker.

svar-dagi. Cf. sverja (svǫr, npl. svar).

spur-dagi; nyisl. spurs-mál. Cf. spyrja; osax. spuri-helti, oht. spuri-halz, spuri-hunt = on. spor-hundr.

sams-maðr (= samningar-maðr). Cf. semja.

tams-vǫndr (cf. refringar-vǫndr). Cf. temja. Derimod indeholder Glaðsheimr (v. l. Glaðheimr) intet verbalabstraktum, men et subst. adj. (cf. ags. glæd, n. glæde).

bak-eldr = bakstr-eldr. Cf. baka, som ellers i germ. optræder som sterkt vb.; ags. bæc-ern, -hús, oht. bac-hús = on. bakstr-hús; mht. bac, m. bægt. Bak- : bakstr = rek-(saumr) : rekstr = les(-kórr) :

lestr(-kórr). At ogsaa on. har havt et subst. bak, beviser nyn. bak, n. opvarmning.

kvart-samr = klynkende. Cf. kvarta.

bif-vangr ýs = haand. Cf. bifa og nyn. biv, n. bæven.

þor-móðr = dristig (Rökstenen). Cf. þora (jfr. þol, n. : þola); nyn. tor, n. dristighed.

I andre tilfælde tör et adjektiv ligge til grund. Saadanne composita, som K. burde ha undersögt, er t. eks. *gnap*-heimr, -hjarl, -salr, -stóll, -turn : cf gnapa og gnap, n. havet (vel subst. adj. = det höie, sl. tysk das hohe Meer); *snap*-víss : cf. snapa. Adjektiverne *gnapr, *snapr vilde forholde sig til vb. gnapa, snapa som sparr til spara.

I adskillige tilfælde er den abstrakte betydning bevaret i composita, medens simplex har antat konkret betydning; saaledes i *met*-orð = vurdering, værdighed (oht. mëz-wort) : met, n. lod. mjǫt, npl. maal; *stik*-knífr : stik, npl. i vandet nedrammede pæle (cf. nyn. stik = stik); *soð*-hûs, -ketill : soð, n. suppe (dog nyn. sod, n. kogning); *hnoð*-saumr : nyn. nod, n. sömhoved; *rek*-saumr, -stefja : rek, n. omdrivende sager; *vaf*-spjǫrr : vaf, n. bind.

Ligesom gjennemgaaende ved ini-themaerne, frembringer den hyppige overensstemmelse mellem a-stammerne og de sterke verbers præsensstammer delvis en ny anskuelsemaade af de gamle composita, idet disse opfattes som sammensatte ikke med substantiver, men med verbalstammer. Inden den oldnorske literatur kan henvises til ord som *aus*-ker = aust(r)-ker, *blás*-pipa = blástr-pípa [1]); ti selv om de kortere former skulde være opstaaet ved organisk konsonantbortfald, er det höist rimeligt, at den nævnte betragtning er blit indlagt i dem og vel ogsaa har været indvirkende ved deres opstaaen. Endvidere muligens til et compositum som *fljúg*-skjótr, som tilhörer den senere literatur, og hvis förste led ellers ikke kan paavises i germansk; samt til orddannelser som *let*-orð [2]) (for *lat-orð, cf. lǫt, f.) efter letja, *lem*-heyrðr (= lam-heyrðr [3])) efter lemja, *dyl*-dúkr [4]) (cf. dul-hǫttr) efter dylja. Fra nyisl. kan endnu hentes flere eksempler paa saadanne dannelser, idet den forandrede opfatning her har affödt en ny art composita, som ganske er det germ. ursprog fremmede, nemlig sammensætninger med sterke præsensstammer i förste led; saaledes *sker*-borð (cf. senere oht. schërsahs = ældre oht. scar(a)-sahs), *stel*-víss, o. fl.; herefter ogsaa *sóp*-límí o. a., til svage verber; noget stort omraade vandt dog heller ikke her dette dannelsesprincip. Det synes saaledes — for at resumere vort resultat — vistnok rimeligt at anta, at en tilknytning til verbet allerede tidlig har fundet sted ved composita som ber-fé, gjós-æðr, hvor det gamle substantiv var tabt, og at denne nye op-

---

[1]) I blástr er r af senere oprindelse: cf. on. blástr-belgr = ags. blæstbelg. Derimod hörer oht. blâs-balc til mht. blâs, m. blæsen.

[2]) Vigf., mangler hos Fr.[2]. [3]) Vigf., mangler hos Fr.[2]. [4]) Fr.[2] med ?

fatning endog under tiden har kunnet bevirke omdannelse af bestaaende composita; men de nævnte tilfælde synes i oldnorsk at ha været for faa til alene at kunne udvirke et nyt princip for analoge nydannelser. Det var de gamle verbalabstrakter paa -îni- forbeholdt at ta ledelsen, af grunde som jeg tidligere har dröftet i dette tidskrift, og herfra er da i senere tid dannelsen udvidet til alle verber (cf. læsebog = nyisl. lesbók, bærestol o. s. v.).

Kristiania. **Hjalmar Falk.**

Yggdrasill.

In the last number of "Arkiv" (XIII 1, pp. 99—100) F. Detter has, by way of a review, honoured my booklet "Odin's Horse, Yggdrasill", with a few remarks, to which I should not have felt called upon to make a rejoinder, but for the fact that they appear in public under the auspices of the high intellectual and scientific authority of the editorial staff of "Arkiv". This particularly competent court of judges having admitted the case of the plaintive already, will, I doubt not, in common fairness, admit that of the defendant too.

D. says: — "M. wundert sich ... über die Uebersetzung im Corp. p. b. "the Ash Ygg's steed": a genitive, governed by a noun, being treated as in apposition to that noun! Dass auch sonst der Genitiv so verwendet wird, Lund 154, wird von M. gar nicht erwähnt." Of course not, for Lund teaches no such extraordinary vagary as is here attributed to him. In illustration of his definition of the rare use of 'genitivus definitivus' he first adduces: skurđgođa villa ('error deastrorum') and next 'askr Yggdrasils' which, of course, he would have translated 'arbor Yggdrasili' or 'arbor Yggii equi', never 'arbor Yggii equus', which would not stand the test of grammatical logic.

"So viel ich sehe", avers my reviewer, "kann Yggdrasill *nur* Schreckenspferd bedeuten". But this Yggdrasill "kann *nur* bedeuten" on condition that Yggr "*nur* Schrecken bedeutet"; but being a *nomen agentis* derived from *uggr* which, indeed, means 'Schrecken', Yggr never means terror, 'Schrecken' but always *terrifier*; consequently Yggdrasill *never* means what D. maintains it "nur bedeuten kann".

Here we have two deliberate attempts at getting *gallows* out of Yggdrasill by means of a piece of scholarship which in effect only defeats its own object. — D. grants that *vinga meiđr* is a more primitive form than *vindga meiđi á* Hávam. 138. "Aber alles weitere steht in der Luft", he observes, evidently thereby referring to the proof which p. 39—40 I bring forward to show that *vindugr* never could have been an Icelandic word. D., just as any other foreigner, must really condescend to take a native's

genuine 'Sprachgefühl', in such a matter, as a fact with which it is utterly beyond his competency to dispute.

Apropos of my treatment of Hávamál 138 D. observes: — "die shetländische Strophe erwähnt M. mit keiner Silbe, weil sie eben gegen die Annahme dieser Interpolation spricht." How a Shetland snatch of a song on Christ, not on record till 1878, and not of an earlier date than the 14th century, if at all so old, should speak against the assumption that out in Iceland an interpolation had crept into a strophe of Hávamál in the thirteenth century or even earlier, I for one fail to see, my reviewer having discreetly left the point unexplained.

D. finds my attempt at explaining the physical nature of Sleipner "Eine recht *unsinnliche* Vorstellung". But is the explanation not determined by the myth itself? Now, to begin with, air is just as much of a material body as, for instance, water is, or, for that matter, as stone or steel is. The currents of air are just as genuinely material manifestations as are torrents, rapids or falls of water or, for that matter, as are earthslips on a mountain side. What is wanted is to look the thing in the face, and not to be in any hurry to run away from what one sees. Grasp the myth in its essence, and an explanation on the lines I have adopted is bound to follow. Surely the sire of Sleipner was a storm-steed from Jötunheim; obviously, then, the offspring inherited by birth the nature and properties of its parentage. That the horse of the god of the air should be imagined as a wind-steed is, surely, just as correct a notion as is our common belief, that, like ourselves, our riding horses are creatures of flesh and bone. The size of Odin's steed would naturally be determined by the size of the rider — *a Lord, who filled the world with his presence.* Now I doubt not my reviewer has long ago made the observation that the feet of man bear him in the direction he wants to go; his feet, in fact, are the executors of his locomotion. Well then, in the case of the wind-horse Sleipner, stampeding through the foliage of the mighty Ask — the Clouds — is it really any more "unsinnlich" or unrealistic to say that his eight feet indicate the eight directions into which the ancients supposed that wind could blow, than to say that the feet of man indicate the direction of his movements?

D. thinks it more probable that to Odin's horse was attributed a supply of legs, double that of an ordinary horse, in order that thereby should be indicated his *magic* speed, concerning which, by the way, I am not aware that anything at all is left on record. Well, D. scouts the idea of this speed being that of the wind; it is but that of an ordinary horse with a set of four enchanted legs *aside*. Four legs aside! In the inevitable entanglement of this superfluity of lateral locomotors the creature would be doomed to a speedless floundering for ever if it attempted any other mode of walking save that of lifting all the four legs aside together alter-

nately for every forward step. Imagine poor father Odin labouring througt his realms on the back of such a helplessly waddling ambler!

There are such things as myths too naïvely conceived in some points to bear exhaustive interpretation on the lines of merciless logic, and Sleipner's eight-footedness is a case in point. To interpret such myths in close adherence to the naïveté of the authors' conceptions is a method that involves the least risk of serious error.

Cambridge, 1st Sep. 1896. **Eiríkr Magnússon.**

Erwiderung.

1) Ich gestehe, dass mir die beiden ersten Auslassungen M's nicht ganz verständlich sind. Wenn Lund a. a. O. die Beispiele *askr Yggdrasils, allt ríki Italielands, Rómaborgar ríki,* oder wenn Nygaard Eddasprogets Syntax 28 *askr Yggdrasils, hvat lætr þú fylgja Helga nafni* 'dem Namen Helgi', *hióna nafn* 'Name (Bezeichnung) Eheleute' anführt, so ist das doch wol dieselbe Verwendung des gen., die in lat. *arbor fici* 'Feigenbaum', *nomen amicitiæ* 'der Name Freundschaft', *urbs Antiochiæ* 'Stadt Antiochia' vorliegt. Es wäre also ganz begreiflich, wenn Lund *askr Yggdrasils* mit *arbor Yggdrasili* widergäbe, aber *Yggdrasill* ist dann doch der Name des Baumes. Noch genauer vergleichen sich *fiskr Þióðvitnis* Grímnism. 21, *Glasis lundr* Helgakv. Hiǫr. 1 und *Fenris úlfr.* Letzteres erklärt M. freilich als 'Wolf des Fenrir (Lokis)', oder eigentlich 'Wolf, der ein Sohn des Fenrir (Loki) ist'; diese Deutung halte aber ich wider für unmöglich; vgl. auch Holthausen Aisl. Elementarbuch S. 149, Wisén Om Ordfogningen i den äldre Eddan 48, Noreen Upsalastudier 209 (epexegetischer gen.).

2) Der von mir gewählte Ausdruck 'Schreckenspferd' soll keineswegs die Form des Compositums *Yggdrasill* genau widergeben, setzt also keineswegs ein *yggr* in der Bedeutung 'Schrecken' nothwendig voraus. Also 'Schreckpferd', oder 'schreckliches Pferd', wenn das besser gefällt. Ich verweise übrigens auf *yggja* 'metuere' neben *ugga, yggligr ygglaust* neben *uggligr ugglaust.*

3) Meine Bemerkung 'aber alles weitere steht in der Luft' bezieht sich gar nicht auf M's Ausführungen über *vindugr,* sondern auf den Reconstructionsversuch der Hávamál-Stelle und auf die Deutung der Sleipnir-Mythus. Dass diese 'in der Luft stehen' behaupte ich noch immer. Wenn M. meint, jeder foreigner habe sich unbedingt auf das Sprachgefühl des Isländers zu verlassen, wenn es etwa gilt die Frage zu entscheiden, ob an einer Eddastelle der Ausdruck *vindugr* in derselben Bedeutung verwendet sein könne, die in ags. *windize næssas, windize weallas* vorliegt, so wage ich darauf zu erwidern, dass ich zwar den Isländer um den grossen Vorsprung, welchen er vor uns voraushat, beneide, aber

andererseits glaube, dass dieses Sprachgefühl auch irre führen kann, wo es sich um ein altes Denkmal handelt, und dass der Sprachgebrauch der andern agerm. Dialekte nicht so ohne weiteres zur Seite geschoben werden darf. Übrigens bezieht sich, wie ich widerhole, meine Bemerkung gar nicht auf M's Ausführungen über *vindugr*.

4) Wenn ich bemerkte, dass M. die shetländische Strophe mit keiner Silbe erwähnt, so richtet sich das gegen den Versuch, die Verse *geire undaðr* ... als unecht zu erweisen, denn die shetländische Strophe, deren Beziehung zur Hávamál-Stelle mir von Bugge nachgewiesen zu sein scheint, enthält eine den angeführten Versen entsprechende Stelle.

5) Auf das, was M. gegen meine Beurtheilung seiner Auffassung des Sleipnir-Mythus vorbringt, antworte ich lieber nicht, denn das arme Ross bedarf nach der Behandlung, welche es in der letzten Zeit erfahren hat, dringend der Schonung.

Wien 27. September 1896.

F. Detter.

Sagnet om hvorledes Sigvat Tordssön blev Skald.

Om Sigvat Tordssön fortælles fölgende Begivenhed [1]. Han blev i sin Barndom opfostret hos en Bonde Torkell paa en Gaard ved Apavatn i det sydlige Island og stod da temmelig langt tilbage. I Apavatn blev der fisket meget om Vinteren. En Vinter havde en Nordmand (*austmaðr*) indlogeret sig hos Torkell. Denne Nordmand var en forstandig Mand og kunde mange gamle Fortællinger (*dœmafróðr*). En Dag, da Folk sad paa Isen og fiskede, saa de i Vandet en stor og vakker Fisk, som var let at skjelne fra de andre Fiske, og de sögte at faa fisket den, men forgjæves. Da sagde Nordmanden til Sigvat, som han likte godt, at han skulde komme ud paa Isen med ham og fiske, og da de var komne der, gjorde han Fiskesnöret istand for ham.

Sigvat sad ikke længe, förend han trak den vakre Fisk, som de andre gjærne havde villet faa, op paa sit Snöre. Da de kom hjem, kogte Nordmanden Fisken. Han sagde til Sigvat, at han först skulde spise Fiskens Hoved, thi deri var, ytrede han, alle levende Væseners Forstand gjæmt (*ok kvað þar vit hvers kvikendis í fólgit*). Sigvat fortærede baade Hovedet og alt det övrige af Fisken. Derpaa kvad han et Vers i *dróttkvætt*, i hvilket det til Slutning heder: "Jeg har havt Lykken med mig i at faa Ørreden paa Krogen". Fra den Tid af blev Sigvat en forstandig Mand og en god Digter.

Man har hidtil ikke fundet, hvad der ligger i denne Fortælling [2]. Den irske Litteratur giver os Nöglen til dens Forstaaelse.

[1] Fms. IV. 89 f. i Óláfs saga helga efter Cod. AM. 61 fol. fra c. 1400; Fms. V, 282 f. efter Flatöbogen; Flat. III, 243. Jfr. om dette Stykke Gustav Storm, Otte Brudstykker S. 18 f. Han formoder, at Stykket har hört til den ældste Saga om Olav den hellige, som blev forfattet paa Island mellem 1155 og 1180.

[2] Finnur Jónsson Litt. Hist. I, 591 taler kun om "en lille begivenhed, hvis historiske pålidelighed får stå hen".

De gamle irske Digtere troede, at der ved Udspringet af Irlands störste Elve var Kilder. Ved hver af dem groede ni Hasseltræer, som til visse Tider frembragte vakre röde Nödder. Disse faldt paa Vandets Overflade. Da kom en Laks fra Elven op og aad dem. Deraf er de röde Pletter paa Laksens Bug komne.

Den Mand, som kunde fange og spise denne Laks, fik den Ævne at være en ypperlig Digter. Deraf er at forklare Udtrykkene "Havde jeg Videnskabens Nöd" og "Havde jeg spist af Kundskabens Laks", som forekommer i gamle irske Digte [1]).

I et irsk Haandskrift fra 14:de—15:de Aarh. findes i en Fortælling om Sagnkongen Finns Ungdomsbedrifter en Episode [2]), som ifölge Zimmer er fra 11:te Aarh. og som jeg gjengiver forkortet.

Den unge Demne gik, for at lære Digtekunsten, alene hen til Digteren Finn, som levede ved Elven Boyne. I 7 Aar opholdt Digteren Finn sig ved Boyne og ventede paa Laksen fra Linn Feic, fordi det var ham spaaet, at han skulde æde Laksen fra Linn Feic og at han da skulde faa Viden om alle Ting.

Laksen blev fanget, og Demne fik Befaling til at koge den, men Digteren sagde ham, at han ikke maatte spise noget af den. Gutten kom med Laksen til Digteren, da han havde kogt den. "Har du ikke spist noget af Laksen?" sagde Digteren. "Nei" sa' Gutten. "Jeg brændte mig bare paa Tommelfingeren og stak den saa i Munden". "Hvad heder du?" sa' Digteren. "Demne", svarte Gutten. "Finn skal du hede, unge Mand; dig er det laget, at du skal æde Laksen, og du er den rette Finn". Da aad Gutten Laksen, og saa fik han Navnet Finn og fik Viden om alt, som var ham

---

[1]) Se O'Curry Manners and Customs II, 143 og O'Donovan i Cormacs Glossary Translat. p. 35.

[2]) Originaltext og Oversættelse af Episoden med Oplysninger af Zimmer i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XXXV, 154 ff.

ubekjendt. Han digtede et kunstigt Digt (som meddeles) for at gjöre Pröve paa sin Digtekunst [1]).

Der er en aabenbar Forbindelse mellem det irske Sagn, at en ung Mand ved at spise en bestemt vakker Laks, som er bleven kogt, faar Kundskab om alt og bliver Digter, samt at han derpaa giver Pröve paa sin Kunst ved at forfatte et kunstigt Digt, og det islandske Sagn om Sigvat, at han som Unggut spiste en bestemt vakker Ørred kogt og at han derved blev vis og fik Digterævne, paa hvilken han straks aflagde Pröve ved at digte et kunstigt Vers.

At Sigvat er bleven opfostret hos Torkell ved Apavatn, har vi ingen Grund til at betvivle. Dette fortælles ligeledes i Heimskringla, som ikke har Historien om Ørreden. Det er ogsaa meget muligt, at en Nordmand var i Logis paa Gaarden Apavatn, da Sigvat blev opfostret der, og at han tog sig af Gutten. Men at Historien om Ørreden er en Fabel, som er bleven knyttet til Sigvats Navn, længe efter at han var bleven en navnkundig Skald, og at Verset om Ørreden ikke er digtet af ham, det har min Sammenstilling i det foregaaende vist.

Vigtigere er det, at vi her uimodsigelig finder et mythisk Sagn om en uhistorisk irsk Kunstdigter overfört i forholdsvis sen Tid paa en historisk islandsk Kunstdigter.

Jeg har i mine Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie, som jeg tror, vist, at den norsk-islandske Kunstdigtning er opstaaet under stærk Indflydelse fra den irske. Vi se nu, at den islandske Kunstdigtning ogsaa senere havde enkelte Forbindelser med den irske [2]).

[1]) Om Forbindelsen mellem denne Fortælling og Sagnet om Sigurd, som steger Faavners Hjærte ved Ilden, skal jeg her ikke tale.

[2]) Med Hensyn til den kloge Nordmand, som faar Sigvat til at fiske og fortære Laksen, fortjener det at mærkes, at en klog "Østmand", som paa et tidligt Punkt griber ind i den islandske Hovedpersons Skjæbne, er en af de islandske Ættesagaers typiske Figurer. Sammenlign Østmanden, som i Gunnlaugs Saga tyder Torstein Egilssöns Dröm.

April 1896. **Sophus Bugge.**

Make och *maka*.

"Därför att vi icke i svenskan förmå afsöndra stammen *mak-* från de 'organiskt' därmed sammanvuxna ändelserna *-e*, som utmärker manliga substantiv, och *-a*, som utmärker kvinliga, kunna vi ej åt satsen 'sin make må man ej svika' gifva en sådan form att det blir fullt tydligt att denna maning har sin tillämplighet både på man och hustru". Detta uttalande af prof. Tegnér (Språkets makt s. 50) anför den bekante danske filologen prof. Jespersen i sitt intressanta arbete Progress in language (s. 26, jfr Engelske kasus s. 13), hvarvid han till detsamma anknyter följande anmärkning: "In this case the Danes have advanced beyond their neighbours by abolishing the distinction and using *mage* for both sexes". Tydligen innebär detta tillägg den föreställningen, att svenskan i detta fall står kvar på en äldre ståndpunkt, som danskan lämnat bakom sig, att svenskarna hållit fast vid en skillnad, som danskarna vetat eliminera. Och denna föreställning är långtifrån ny eller för prof. Jespersen egendomlig, tvärtom torde den vara den allmänt gängse; åtminstone har så vidt mig är bekant, någon motsatt åsikt icke gjorts gällande inom litteraturen. Ingenting kan heller vid första påseendet förefalla mera plausibelt: enligt för de respektive språken gällande ljudlagar skall ju i svenskan gammalt *-e* (*-i*) bibehållas såsom (resp. öfvergå till) *-e* och gammalt *-a* kvarstå såsom *-a*, medan däremot i danskan dessa ändelsevokaler skola sammanfalla i *-e*. Likväl är saken icke så alldeles klar, som man strax kan tycka, och redan en något närmare granskning af ordens nuvarande förhållanden är egnad att väcka tanken på en annan möjlighet.

Det är visserligen sannt, att *-e* är en företrädesvis maskulin, *-a* en företrädesvis feminin substantivändelse, men

förhållandet dem emellan är dock i allmänhet ingalunda det, att de uppträda parvis, så att till ett mask. på *-e* bildas ett fem. på *-a* af samma stam eller tvärtom. Till maskulinerna *hane, gosse, pojke* svara sålunda icke några femininer **hana, *gossa, *pojka*, lika litet som femininerna *höna, flicka, piga* ha vid sin sida några maskuliner **höne, *flicke, *pige*. Frånsedt några personnamn, stå *make* och *maka* så godt som isolerade såsom moverade parallelbildningar af samma stam [1]). Däremot förekomma ju vid åtskilliga maskulina substantiver på *-e* dubbelformer på *-a* med eller utan skiftning i betydelsen. Härvid representerar, som bekant, formen på *-a* den gamla oblika kasusformen, under det att formen på *-e* fortsätter den gamla nominativen. Oblikformen, som i de fall, då den blifvit enrådande, merendels fått sin plural på *-ar* utbytt mot en på *-or* (*blomma*, *-or*, *vana -or*, men ännu *stadga -ar*), utbildar däremot, då den blott uppträder såsom biform till *e*-formen, icke någon egen plural (*timme*, *-a* pl. *-ar*, *ande*, *-a* pl. *-ar* osv.). Svenska akademiens ordlista uppger som pluralform till *maka : makor* (så redan i 1. uppl.) och denna uppgift går igen hos senare lexikografer, t. ex. Lundell och Wenström & Jeurling, men icke dess mindre lär nog formen *makor* förefalla de fläste, om inte rent af stötande, så åtminstone tämligen främmande. Dalin (1850) känner den inte; han har *Maka f. pl. -ar* och ännu Sundén anger för *maka* såväl som för *make* — han har icke vågat företaga någon boskillnad dem emellan, utan båda orden äro hos honom hopförda i en artikel — blott pluraländelsen *-ar*.

---

[1]) Jfr Tegnér, Om genus i svenskan i Sv. Akad. handl. ifrån 1886 III. s. 345. På ett äldre stadium var sådan motion rätt vanlig; åtskilliga exempel finnas i got. och fht. samt äfven i fisl., jfr t. ex. Kluge Stammbildungslehre § 36; i fsv. litteraturen är denna motion endast sparsamt belagd; Hellquist i Arkiv VII. s. 44 anför *gumme* (1 gg anträffadt), *gumma, fostre, fostra,* och *asne, asna,* och af dessa förekommer *fostra* endast i det äldre lagspråket, och det blott en gång mötande *asna* (= åsninna) torde vid reformationstiden varit föråldradt, då såväl NT 1526 som Bib. 1541 ersätta det med *åsninna*.

Från litteraturen ega Svenska akademiens språkprofssamlingar endast ett exempel på pluralen *makor*, och detta så ungt som från 1893 (Westermarck Menskl. äktenskapets hist. s. 595), medan däremot åtskilliga språkprof bestyrka förekomsten af *makar* i bet. "hustrur". I Atterboms Minnen s. 452 läses: *Männerne sågo sig om, igenkände sina makar, tystnade på stunden*; Ekelund skildrar i sin Lärob. i medelt. hist. s. 81 det allmänna motstånd celibatets påbjudande rönte "*bland de prester som icke ville skilja sig vid sina makar*" och Lysander (Cavallin o. L. Skr. s. 478) förtäljer om *makarna och älskarinnorna till solgudarne* [1]). Genom denna egenhet i fråga om pluralbildningen visar sig en anmärkningsvärd öfverensstämmelse ega rum mellan å ena sidan *make* — *maka* — *makar* och å andra sidan *timme* — *timma* — *timmar* etc. Med denna parallel för ögonen kan man svårligen undgå att tänka på möjligheten af att *maka* skulle kunna ha samma ursprung som *timma* eller vara en från ett maskulint *make* utdifferentierad oblik kasusform. Då nu alltså en dylik möjlighet föreligger — den må förefalla sannolik eller ej — torde ett tvifvel på (den hos Jespersen antydda) vulgatuppfattningen vara befogadt och en närmare undersökning af dessa ords eller formers historia icke sakna sitt berättigande.

Från vår medeltidslitteratur finns icke något feminint *maka*, obl. *-u -o* uppvisadt. Däremot träffas där ett maskulint *maki*, *-e* obl. *-a*, som betyder "kamrat, like, motstycke" samt vidare jämväl användes om endera af ett par till könet skilda djur eller människor, så t. ex. M. P. 1: 40 *somi fughla taka sik ey annan maka sidhan thera förste maki dör*. I denna sistnämnda användning förekommer ordet företrädesvis om djur; Söderwalls ordbok har sju beläggställen för

[1]) Dessa och en del af de i det följande anförda exemplen har jag med benäget tillstånd af prof. Söderwall hämtat från Svenska akademiens språkprofssamlingar.

detta bruk, däremot endast ett, och ett mycket ungt sådant (den år 1492 skrifna cod. B af Flores och Bl.), där det är fråga om äktenskapligt förhållande mellan människor. Detta beror sannolikt icke på en tillfällighet. Ordets användning om djur torde nämligen icke, såsom man kunde känna sig frestad att tro, vara utvecklad ur motsvarande användning om människor, utan snarare är motsatsen fallet; jfr det till sin betydelseutveckling nästan fullständigt parallela ty. *Gatte*, samt äfven t. ex. fr. *compagnon*, *compagne*. Ett stöd för mitt antagande, att denna användning om djur icke är sekundär i förh. till bet. conjux, finner jag äfven däri, att det nor. dial. *maka seg* = para sig (enl. Aasen) uteslutande användes om fåglar, samt att samma inskränkning gäller för ä. d. *mage sig* (jfr Kalkars Ordbog) samt Skånemålets *magas*. Vidare kunde möjligen den omständigheten, att ordet i bet. conjux icke nått upp till samhällets tinnar — en furste såsom sådan kan ju inte ha en maka, men väl en gemål [1]) —, vara en reminiscens af dess ringa börd. I denna belysning blir stället Alex. 266, 7 mera klart; då Nectanabus där kan säga till konung Philippus' gemål om "amon gudh": *ij nat komber han som en drake | frw tha wardher han thin make*, beror detta därþå, att för ordet *make* vid denna tid äktenskapets helgd ej var något väsentligt. — För vårt medeltida lagspråk är *maki* = conjux helt och hållet främmande.

Under artikeln *maki* upptagas i Söderwalls ordbok tvänne beläggställen för en nominativ *maka*. På båda ställena (i handskr. från circa 1500) har ordet betydelsen "vederlike" och afser manlig individ; det är således här endast ackusativformen som inträngt på nominativens gebit. Ett positivt bevis för icke-tillvaron af ett feminint *maka* i fsv. synes mig ligga i den egendomliga omskrifning, som förekommer i Birgittas uppenb. III s. 73: *Ormin och hans qvinköns maki haua badhin etir j sino samblande nar the samanblandas*. På

[1]) En dikt af Oscar Fredrik bär öfverskriften: Till min maka.

grund af de dels positiva dels negativa upplysningar, som sålunda stå att hämta af ordböckerna öfver vårt medeltidsspråk, torde man därför vara berättigad uppställa följande påståenden. Fornsvenskan egde under sin litteraturperiod ett subst. *maki* med betydelserna "like, motstycke, kamrat" o. d. Detta grammatiskt maskulina subst. användes om båda könen och var icke (längre) mobilt. Det hade vid medeltidens slut börjat användas om man och kvinna i förhållande till hvarandra, men hade ännu icke erhållit betydelsen af "äkta make" [1]).

I 15- och 16-hundratalets svenska återfinna vi ordet, såsom var att vänta, under formerna *make* och *maka;* i vissa skrifter växla dessa i enlighet med den gamla böjningen; öfverallt synas de förekomma utan skillnad i betydelsen och i bet. conjux uppträda båda formerna promiscue om man och kvinna. Då vår älsta öfversättning af Nya testamentet låter Paulus säga (Philipp. 4: 3) *Ja iach bedher och tigh mijn retsinnogha maka,* så står *maka* här för att återgifva *συνζυγε, compar, Gesell,* och afser manlig individ, medan däremot Mal. 2: 14 i 1541 års bibelöfv. formen *make* användes om kvinna: *Therföre at tu förachtar tina kära hu-*

---

[1]) Att något *maka* icke blifvit uppvisadt i fd. behöfver naturligtvis icke påpekas, lika litet som att detta ingenting bevisar. Fisl. o. fnor. *maki* har enligt Fritzner endast bet. "Lige, som kan ansees jevngod med en". Till bet. osäkert är ordet i Arinbjarnarkviða, men att det där icke kan öfversättas med conjux, som Egilsson gör, torde vara visst; jfr. F. Jónssons båda editioner af Egilssaga (Altn. Sagabibl. III. s. 310 och Kbhvnsuppl. s. 418). I Möttuls saga anträffas två gånger i samma fras (öngvar eru líkari mökur) ett feminint *maka* med bet. "kvindesperson som er en andens Lige eller Mage"; då detta ord emellertid icke satt några spår efter sig i hvarken nyisl. l. nynor. dialekter, torde det vara att betrakta som en tillfällig nybildning, visserligen vittnande om att ordet *maki* ännu vid tiden för Möttulssagas författande egde motionsmöjlighet. — För norska dialekter anför Aasen formerna *make (makje) maka* och *maakaa.* Dessa äro lokalt och icke i fråga om betydelse l. kön skilda. Ordet] har utom bet. af "like, den ene af ett par" äfven bet. "Ægtefælle (saavel om Kvinde som Mand)". — Rörande motsvarigheter i öfriga germanska språk, se särsk. Hildebrands utredning under artikeln *Gemach* i Grimmska ordboken.

stru, then Herren tigh tilskickat haffuer och then tin make är. (Äfven på detta ställe har Luther *Gesell;* och fastän användt om hustru har ordet här tydligen icke bet. af conjux, men väl en användning, som kan sägas förmedla öfvergången till denna bet.). I bet. "like" finna vi ordet med regelbunden böjning t. ex. hos Verelius i hans öfversättning (1604) af Götrekssagan; s. 43 skrifver han: *Neri Jarl war så klok, att icke fans hans make*, och s. 174 skildras *en förfärlig stor Rese, så at hans maka hade the aldrig sedt*. På alldeles samma sätt behandlas ordet i bet. conjux af t. ex. Tiderus i hans öfversättning (1661) af Tilesius Enarratio cat. Luth.; det heter där s. 104: *Therföre om en Make, Man eller Qwinna, förvtan sin Maka, enom androm sin Lekamen mächtigh gör, blifwer then billigt för en Echtabrytare hållen*. För öfrigt börjar formen *maka* allt mer intränga i nominativen vid sidan af *make*, hvilken form äfven börjar fungera i oblik kasusställning, utan att likväl någon betydelsedifferentiering ännu kan spåras; dock uppträder bland de exempel från denna tid, öfver hvilka jag förfogar, formen *maka* såsom nominativ relativt oftare i ordets betydelse af äkta hälft. Denna promiscue-användning af formerna utan afseende på vare sig kasus, betydelse eller kön belyses rätt klart af tvänne ställen i Stiernhielms Brölopps-Beswärs Ihugkommelse: v. 76, 77 heter det om Eva, att hon "*med råd och dåd, med tröst lust hugnelig anlet | Skulle alt som en prydande ros sin maka bekröna*", vv. 416—19 åter, där skalden efter att ha varnat mot obetänksamt frieri tillägger: *Bättre är sökja god råd först hos sine kiäre föräldrar | Bröder och Systrar, släckt samt fränder, giynnare, wänner | Så gått folck som wet Jungfruns sinne, seder oc åtbörd. | Tå kan man med bettre maner sig make befrja.*

Såsom exempel på användningen af formen *maka* i bet. "like, motstycke" må anföras från Gustaf Adolfs bref till Ax. Oxenstierna (Ax. Oxenstiernas Skrifter o. brefvexl. II: 1 s.

156): *I Pernau strandade min galleija; ved Sallis thens maka* samt (Därs. 3 s. 16): *haffuer jagh seet sådan önkia på henne, att jagh aldrig haffuer seet makan*[1]).

I våra latinlexika från 1600-talet anträffas ordet ss. öfversättning af lat. *conju(n)x* (och *compar*), öfverallt under formen *maka* och med denna form afses naturligen båda könen, såsom ock med all önsklig tydlighet framgår af formuleringen i Lincopensen: *conjunx* .. *En Echta maka, Man eller Qwinna*. Dessa ordböckers sv.-lat. afdelning saknar ordet.

Under 1700-talet fortlefva båda formerna, men nu göres början till en differentiering dem emellan. Spegel har i sitt glossarium visserligen endast formen *maka*, hvilken han tolkar med *socius*, *æqualis*, ej med *conjux*, med hvilket ord han däremot öfversätter ags. *gemäçca*. Serenius däremot upptar i sitt sv.-eng. lexikon (1741) båda formerna. Väl samman-

[1]) Rätt egendomlig är den utveckling denna artikulerade form (*makan* resp. *maken*) af ordet i bet. af "like, motstycke" sedermera erhöll. Dels kom den att användas såsom obestämd form t. ex. Stiernhielm Jubels. v. 21: *Thes makan af Natur, af Dygd, och Himmelsk håfwer*, | *Sielf' Solen aldrig såg*; Fru Brenner Poet. arb. (1713) s. 44: *Den hvilkens makan man i landet föga wet.* Antagligen ha dylika uttryck uppstått genom en kompromiss mellan vändningar sådana som å ena sidan: *aldrig såg jag maken* resp. *makan* (jfr ofvan ex. n:o 2 från Gustaf Adolf samt art. *make* hos Serenius), och å andra sidan: *aldrig såg jag dess make* resp. *maka* (jfr ofvan ex. n:o 2 från Verelius). — Dels finna vi denna artikulerade form använd attributivt såsom ett slags oböjligt adj., t. ex. när Fru Brenner i dedikationen till sina Poet. arb. försäkrar: *"så mycket mig är witterligt lär förr mig, här i Swerige ingen Qwinsperson med makan foster eller egit afwel wara framkommen"*, eller med formen *maken*, Sahlstedts Ordbok: *maken häst gifves intet.* Jag tänker mig att denna konstruktion uppkommit på följande sätt. Man hade dessa tre frastyper: a) *En så utmärkt häst att maken hade man aldrig sett.* b) *En så utm. häst att tocken* (l. *sådan, dylik* osv.) *hade man aldrig sett.* c) *Tocken häst hade man aldrig sett.* Ur denna grupp framgick till följe af identiteten mellan *maka* och *tocken* i *a* och *b* såsom motsvarighet till c: d) *maken häst hade man aldrig sett* (a : b = c : d). Den nu gängse typen: *maken till häst hade man aldrig sett* med påfallande frånvaro af artikel resp. dem. pron. vid *häst* torde vara att förklara såsom en utveckling af typen *d* under påverkan af det logiskt korrektare: *maken till (den) hästen* l. *maken till denna häst h. m. a. s.* l. möjligen utgå från sådana uttryck som *maken till dygd* där *till* (eg. = med hänseende till) representerar ett äldre *af*; se det första ex. i denna not o. jfr SAOB I: 89, 98.

ställer han dem i en artikel och ger såsom gemensam öfversättning *fellow*, *partner*, *socius*, men att döma af de exempel han anför, synes han ha gjort den skillnaden att *make* för honom betydt: like, *maka* däremot: (äkta) hälft, man eller kvinna. Han har nämligen: *Ekta maka (conjux) Partner*, *spouce(!)*. *Aldrig såg jag maken*, *I never saw the like*. *Du har råkat din make*, *You have met with your match*[1]). Levin Möllers franska ordbok känner endast formen *make*; artikeln i fråga lyder: *make, compagnon, compagne*. *Ächta make epoux*, *epouse*.

Den förste lexikograf, som skiljt mellan ett maskulint *make* och ett feminint *maka*, torde vara Lind. Ehuru han emellertid i sin ordbok (1749) bestämdt anger *make* som *m.* o. *maka* som *f.*, synes det i hög grad tvifvelaktigt, huruvida han haft något stöd för denna distinktion ens i sitt eget språkbruk. Hur föga klar l. omedelbar denna distinktion var för Lind, framgår däraf, att han anser sig behöfva förtydliga densamma genom inom parentes tillsatta ord: *Hennes äkta make (man) ihr Ehe-Gatte. Hans äkta maka (hustru) seine Ehe-Gattin*, ehuru onekligen i båda dessa fall genom å ena sidan tillägget "äkta" å andra sidan resp. pron. något missförstånd ej gerna var möjligt. Det bör äfven bemärkas, att han använder båda formerna i bet. "like" utan afseende på genus: *Aldrig hörde han maken*, *dergleichen ist nie erhöret. Han har icke sin maka, er hat seines gleichen nicht*. Linds genusuppgift kan därför enligt min mening endast betraktas såsom ett tecken på en tendens till utveckling i denna riktning; hos honom beror den troligen åtminstone delvis på konstruktion, som väl möjligen är föranledd af t. motsvarigheten *Gatte* — *Gattin* och af det förhållandet, att -e i allmänhet är en mask., -a en feminin ändelse i svenskan.

---

[1]) 1757 års uppl. af Serenii eng.-sv. ordb. användes emellertid *make* i bet. conjux; det heter näml. där "*Spouse, S. make, man eller hustru brud*".

För Sahlstedt synes en betydelseåtskillnad mellan formerna *make* och *maka* ha varit främmande; han har betraktat *maka* såsom en onödig och felaktig dubbelform och därför ej gifvit den plats i sin ordbok (1773). Under artikeln *make* i denna läses bland andra följande exempel: *Han har mistat sin kära make, Caram amisit conjugem.* Widegren följer i sitt engelska lexikon (1788) som vanligt Sahlstedt; endast så tillvida har han tillåtit sig en afvikelse, som han uppställt tvänne artiklar *make*, den ena för ordets bet. af "like" o. d., den andra för bet. conjux. Björkegrens franska ordbok (1788) däremot gör skillnad mellan formerna med hänsyn till genus, så att *époux* där öfversättes med *"Ägta Make"*, *épouse* med *"Ägta Maka"*, och samma är förhållandet med den på Holmbergs förlag 1795 utkomna fransk-svenska ordboken.

I 1700-talets vittra litteratur har jag hufvudsakligen funnit ordet användt under formen *maka*. Så skrifver t. ex. fru Brenner, Poet. arb. 1713, s. 44: *Hwad kund Hög-ädle Brud Ehr mera lykligt hända, Hwad är som swarar så mot Ehr fulkomlighet, Som det at Himlen Ehr til Maka welat sända Den hwilkens makan man i landet föga wet;* och sammastädes s. 76: *Hon måste utomdess, den rätsint kallas wil, Hwad hennes Maka qwäl tillika känna til.* Kolmodin, som i sin Bibliska Qwinnospegel synes undvika ordets användning om mannen, begagnar det under formen *maka* om hustru, så t. ex. s. 31 o. 86. Fru Nordenflycht sjunger (Utvalda arbeten 1759, s. 133): *Du hastar från din dyra maka, Du war hans skatt och sinnes ro.* Och Dalin betecknar (Vitterhetsarb. Bd. 1: III s. 125): *Johan Henric Sparfwenfeldts Älskeliga Maka* såsom

En prydnad i sitt kön en sällhet i sitt Hus
En Makas Hjerte-lust, en Dygders Foster-Moder.

I Kellgrens tal öfver rådman Wellander skildras denne som *en god Far, en öm Maka, en lydig Son* (1796 års

uppl. af hans Saml. skr. Bd. 3, s. 141), och längre fram i samma tal (samma uppl. s. 181) heter det: *denna hälft af honom sjelf, denna värdiga Maka* och *dig, som sjelf begråter en Son i din Dotters Maka.* Lidner däremot använder båda formerna: *make* endast såsom mask., *maka* åtminstone företrädesvis såsom fem. I "Spastaras död" omtalar han grefvinnan S. som *maka (Nu hon är ej mor, ej maka mer)*, hennes gemål återigen som *make (kom make, kom att se* och *den häpne maken ilar)*. Samma användning af orden återfinnes äfven i hans "Medea" (1788 års uppl. af hans Saml. arb. I s. 66 o. 67): *Ach! Älskare, Brudgum . . men Make och Far!* samt *Ach Jason! Jag är Mor och Maka.* I skaldens af Rosenstein utgifna Nyare arb. 1793 (s. 91: *som Maka och som Far*) likasom i hans 1820 utgifna Sednare saml. skrifter (s. 59: *Redan var Fredrik den lyckligaste maka: han kallade Felicia sin*, däremot s. 15: *sin maka maken öfvergifvit*) användes likväl formen *maka* äfven om mannen. Möjligen härrör denna användning af formen *maka* från resp. utgifvare; då likvisst i den under Lidners lifstid utgifna uppl. af hans Saml. arb. (1788) I s. 353 läses följande: *Såg du, Adim, hur trogen turturdufvan var? Hon följde sin maka i djupet*, synes man kunna antaga, att formen *maka* icke för Lidner haft lika afgjordt feminin betydelse som *make* för honom var maskulint.

Under det adertonde århundradet skönjes sålunda början till betydelsedifferentiering mellan båda formerna, utan att dock någondera af de båda tendenserna, den af Serenius och den af Lind representerade, vinner allmän giltighet eller en fullt fast utbildning. Under vårt århundrade kämpa dessa tendenser till en början ännu, men den senare vinner snart öfvertaget. Weste har i sin svensk-franska ordbok (1807) egnat en särskild artikel åt hvartdera af orden *make* och *maka*. Den skillnad, som fanns antydd hos Serenius, är här fullt genomförd, såsom man kan finna redan af början till

hvardera artikeln: *Màka, s. m. o. f. 1 (pl. Màkar) Époux, épouse, moitié, compagne . . . Make, s. m. 2. Pareil, pair, égal, semblable . . .* Till det senare hänföres äfven *'et djurs el. fogels'* make med exemplet: *Turturdufvan har förlorat sin make.*

I Lindfors' Sv. lat. lex. del 2 (1824) igenfinnes den af Lind gjorda distinktionen, men mera konsekvent genomförd än hos Lind var fallet. *Maka* är här fem. och har blott bet. conjux, uxor, medan *make* däremot angifves såsom mask. med bet. 1) lik, som kan jemföras . . 2) äkta make: conjux, maritus . . om foglar: compar. I hufvudsak på Lindfors' ståndpunkt stå våra senare lexikografer och härmed stämmer det nyare språket öfverens. Visserligen kunde ännu några år efter 1824 J. Ekelund i sin Fädernelandets hist. del 1 s. 7 förtälja om Freja, hurusom hon *för sin makas, Ods, skull . . gråter tårar* eller (Lärob. i nya allm. hist. s. 103) om Maria Stuart, att hon *måste efter sin makas död med smärta öfgifva det glada Frankrike*, och Atterbom kunde (i rim) låta Astolf ropa till Felicia: *Farväl! Farväl! Ack ila till din maka.* För en senare tid torde en dylik användning af ordet *maka* vara ytterligt sällsynt. Att enligt den nyaste tidens språkbruk *make* regelbundet användes om mannen och *maka* lika regelbundet om hustrun, torde icke behöfva särskildt bestyrkas; så godt som hvarje tidningsnummer innehåller ju (i dödsannonser eller nekrologer) exempel härpå, och för den nyaste boklitteraturen kan jag hänvisa exempelvis till Alfred Jensen, Från slavernas diktvärld, och Ellen Fries, Ur svenska adelns familjelif, hvilka båda arbeten innehålla rätt talrika exempel på båda orden.

Tegnér har i sin afhandling om genus i svenskan uppvisat det samband, som eger rum "å ena sidan mellan högre kasus och högre genus, å andra sidan mellan lägre kasus och lägre genus", och vidare påpekat, "att ett högre slag af tillvaro innebär högre aktivitet; ett därtill hörande ord står

därföre oftare såsom subjekt i satsen". Det lär väl knappast gå an att urgera denna förklaringsgrund för det ofvan framställda förhållandet, att nominativen *make* blifvit beteckning för den äkta mannen, medan ackusativen *maka* stelnat i bet. af hustru.

Anledningen till att just en så beskaffad fördelning af betydelserna egt rum bör utan tvifvel i främsta rummet tillskrifvas associationen i ena fallet till de talrika maskulinerna på *-e*, i det andra till femininerna på *-a*, särskildt t. ex. *gubbe* och *gumma*. Att *e*-formen skulle bibehålla sig är fullt regelbundet; ordet betecknar ju person och i "personbeteckningar qvarstår *-e*" (Tegnér, anf. st. s. 431). Däremot är det abnormt, att *-a*-formen därjämte lyckats hålla sig vid lif, och denna abnormitet tarfvar sin särskilda förklaring. Jag tror mig ha funnit en bidragande sådan i det stöd denna form haft af katkesen. Redan den älsta kända svenska öfversättningen af Luthers lilla katkes (1572) slutar förklaringen till sjätte budet med de välbekanta orden: *och at hwar och en elskar och ährar sin echta maka*, och samma formulering har sedan gått igen i, frånsedt Carl IX:s Catechismus 1604, skulle jag tro alla följande katkeser ända ned till den sista editionen af vår nu gällande af 1878. I kat. af 1572 äro ändelserna i obest. sing. för svaga maskuliner, med undantag för orden på *-are*, regelbundet nom. *-e*, gen. *-es*, dat. o. ack. *-a*[1]) och för svaga femininer på *-a* nom. *-a*, dat. o. ack. *-o*[2]) (på gen. saknas exempel); *maka* är således här regelrätt obl. form af *make*. Med

[1]) nom. *Ande* 8, *wilie* 10 (3 ggr), *hwsbonde* 17, *Herre* 18, 19, 23, 24, 25. gen. *nästes* 4 (3 ggr), *Andes* 13. 15, 19, 21, 22, *Herres* 18, 19. dat. o. ack. *skadha* 2, 6, 17 (2 ggr), 18 *nästa* 2, 3 (3 ggr), 4, *maka* 3, 4, *oxa* 4, *åsna* 4, *Anda* 7, 8, 10, 14, *döda*(?) 8, *wilia* 10, *hwsbonda* 17 (2 ggr), *Herra* 24, 25. Siffrorna hänvisa till sidor i Bangs upplaga i Dokumenter og studier vedrørende den lutherske katekismus' historie i Nordens kirker. I. Kria 1893.

[2]) nom. *tienstapigha* 17, *änkia* 31, dat. o. ack. *tienarinno* 4, *födho* 6, *menniskio* 7, *pino* 7, *kyrkio* 8, *summo* 12, *nytto* 14, 20, *ähro* 18.

den konservatism beträffande språkformen, som utmärkt våra katkesbearbetare — på orden *ande* och *vilja* tillämpas fornböjningen ännu i den till 1878 gällande Lindblomska katkesen —, är det icke underligt, att *maka* lämnats orubbadt såväl här som i förklaringen till fjärde bönen (där det insatts af Svebilius i st. f. de äldre katkesernas *hustru* förmodligen af samma skäl, som föranledt Resen att på motsvarande ställe i sin katkes efter *hustru* tillfoga (*eller husbonde*)), då det på båda dessa ställen har funktion såsom objekt. Då nu genom katkesen formen *maka* under tre århundraden inpräntats hos så godt som hvarje svensk, kan det inte väcka förvåning, att den lyckats bibehålla sig och vunnit spridning i tal och i litteratur[1]). Det kan jämväl sättas i fråga, huruvida icke katkesen haft inflytande äfven på ordets betydelse. Fixerandet af formen *maka* för bemärkelsen conjux kan vara att tillskrifva katkesen, och samma lilla bok har möjligen också påverkat utvecklingen af bet. "hustru" hos detta ord. Numera gäller bland den stora allmänheten, åtminstone så vidt jag kunnat inhämta, *maka* i förklaringen till sjätte budet såsom synonymt med "hustru", detta naturligtvis beroende på vårt språkbruk i öfrigt, men äfven för en äldre tid, då ordet ännu hade den vidare bet. af conjux, torde det på ifrågavarande ställe uppfattats såsom afseende i främsta rummet den kvinnliga äkta hälften. Denna förmodan, som stöder sig på katkesens allmänna hållning att vara riktad till mannen — jfr särsk. 10:de budet o. 4:de bönen — finner jag i någon mån bekräftad af förhållandet i

[1]) Äfven ordet *nästa* har troligen katkesen (samt de jussiva bibelspåk som bjuda oss att älska vår nästa såsom oss sjelfva) att tacka för, att det fortlefver i oblik kasusform (jfr not 1 s. 228; den i 1572 års katkes härskande gen. *nästes* utbyttes sedermera mot *nästas*; gen. på *-as* är i Bib. 1541 regel i detta ord, medan däremot i NT 1526 gen. på *-es* är något vanligare än på *-as*. (Till kompletterande af Tegnérs uppgifter om detta ords genus må nämnas, att det ännu i den nu gällande katkesen — både "lillkatkesen" och den "korta utvecklingen" — åtföljes af animellt *han*, icke *hon*). — Huruvida detsamma gäller ordet *åsna*, är mera tvifvelaktigt.

de älsta danska katkeserna. Medan den älsta af dessa, Sadolins af 1532, har: *at hwer elske oc ære syn mage y Echteskaff*, lyder motsvarande passus i Wormordsens kat. af 1537 (o. härmed utom i fråga om stafningen öfverensstämmande i Palladii kat. af samma år): *oc elske dyn egen hustrw;* hos Palladius 1538: *Ath huer elsker oc ærer sin ecte hwstru* och så i följande katkesupplagor ända till Resens af 1608, hvilken utbyter *hwstru* mot *mage*. På grund häraf vågar jag hålla troligt att katkesen visserligen icke föranledt, men i sin mån understödt utvecklingen af bet. "hustru" hos *maka*.

Vare nu härmed hur som hälst, så innehåller tydligen förklaringen till sjätte budet en sådan situation, där ett icke könbestämdt ord för begreppet conjux vore på sin plats. Då dylika fall äro af ett visst intrösse och jag i det föregående eljest nästan uteslutande hållit mig till sådana fall, där bestämdt kön afsågs, vill jag nu anföra några ytterligare exempel på de båda formernas användning i den icke-könbestämda betydelsen, och härvid väljer jag såsom belysande för genusförhållandet särskildt sådana exempel, i hvilka ordet efterföljes af ersättningspronomen.

Kyrkol. 1686 kap. 15 § 7: *The som med Hordoms Last sig förbryta, måge ingalunda bygga Ächtenskap med hwar andra, hwarken mädan then oskyldige makan lefwer, eller efter hans Död.*

1690 års förslag till GB (jämte öfriga här nedan citerade förslag till GB. utg. af Winroth, Förslagen till giftermålsbalk 1686—1734. Lund 1890) kap. 11 § 1: *Then makan, som förseer sig genom hoor . . förbryter, till dhen oskyldige, halfparten af dhen deehl som den eller dess arfwingar elliest . . hafwa borde.* Däremot i följande §: *Den förbrutne deehl niute den oskyldiga iempte sin egen medan han ogifft bliffwer . .; går han till annat gifte . . .* Motsvarande §§ i 1692 års försl. t. GB ha här: § 1: *Den makan . . then deel*

som then samma elliest .. § 2: *medan then ogifft blifwer* ...: *går then och till annat giffte.*

1692 års försl. t. GB kap. 3 § 3: *När någon owetandes sin förra maka lefwa, giffter sig med en annan, och entera makan altså effter kyrkiolagen måste wijka* .., *tå tage den makan som wijka måste alt sitt tillbaka som den i boet bewijsligen inbracht hafwer.* I § 4 af motsv. kap. i 1713 års försl. t. GB står vändningen: *Träder man eller qwinna thes wetandes at förra maken lefwer*, medan samma § i 1723—30 års försl. har *förre makan.*

1692 års försl. t. GB kap. 9 § 3: *Then ena makans jord så wäl som thes andeel i annor egendom må ey ehwad han eller hon under landz- eller Stadz Rätt lyder* ..

1734 års lag använder formen *make* med ersättningspronomenet *then* (jfr nedan andra citatet fr. Olivecrona).

I K. M:ts förordn. ang. äktenskaps skiln. af 27 April 1810 läses: *Domstolarne äga, at på ena Makans påstående döma til skilnad i Ägtenskapet: när den andra Makan blifvit dömd på lifstid til fängelse eller landsflygt: när den wid Domstol blifwit förwunnen at hafva stämplat* .. *emot den andra Makans lif: samt om den fallit uti werklig galenskap.*

Törneros skrifver 1836 (Bref 2: 130): *Mången äkta maka älskar icke sin maka, men är ändå jaloux om honom.*

Olivecrona använder formen *maka* och låter den efterföljas af *hon*. Många hithörande fall äro att finna i hans arbete om Makars giftorätt, t. ex. D. 2[4] s. 104: *att betrygga den ena Makan emot ansvaret för gäld, hvarför hon icke svara bör och hustrun särskildt emot följderna af mannens misshushållning;* samt s. 9: *På förra stället* (näml. ÄB 9: 5 i 1734 års lag) *stadgas, att om efterlefvande maka försummar sin skyldighet att i rättan tid låta förrätta bouppteckning, skall hon "mista fierdung af alt hvad then i samfäldt bo eger".*

Nordling har *make* — *han*, t. ex. Försl. om boskiln.[2] s. 34: *Påstår t. ex. ena maken, att gemensam skuld blifvit oriktigt betald med hans enskilda egendom*, och detta torde vara regel bland våra yngre jurister. Så Thyrén Makes gäld t. ex. s. 105: *sådan under äktenskapet af den ene maken gjord gäld, som kommit endast honom till godo.*

Från den kateketiska litteraturen må anföras följ. ex.[1]) Murbecks (Större) Catechetiska arbete (posthumt) I s. 422—3: *det är mycket som man måste förtiga för sin maka, dels det den icke förstår det, dels att de icke böra weta, eller tåla att bära* och strax därefter: *Men helt annorlunda blir det om den ena makan .. frågar intet derefter, utan är derföre arg, förhatelig och försmädelig, då skilljer den sig mycket från det förtroende som den annars af sin redeliga maka kunnat haft och fått.* I Chr. Dahls likaledes posthuma arbete: "Tio guds bud förklarade" (1822) klandras det s. 95: *att illa bemöta sin maka derföre, att den med tiden blef sjuk*[2]), och Gottfr. Billing ger i sin Katekesutläggning följande förklaring: *Att man älskar sin maka är att man anser henne såsom en dyrbar af Gud gifven skatt*[3]).

Det torde få anses såsom en gifven sak, att det sätt att uttrycka ett båda könen afseeende conjux, som för den nutida språkkänslan faller sig naturligast, är det, som mötte inom den nyare juridiska litteraturen: *make* med följande animellt *han* — formen *make* användes ju ock i det af Tegnér gjorda exemplet. Bortse vi då från den under kat-

[1]) Jfr ofvan s. 217 ex. fr. Tiderus. hvilket innehåller det älsta mig bekanta ex. på *then* efter *make*.

[2]) S. 94 heter det hos Dahl: *ingen kifvar nu med en feber-yr, ingen våldför en brottfälling: om den ock förolämpade oss, kunne vi icke hata den; vi sköte honom det bästa vi kunne.* Detta äfvensom det första ex. från Murbeck äro talande bevis för hur onaturligt och därför svårt det faller sig att använda pron. *den* om person äfven i sådana fall. då ett pronomen, som afser båda könen, kräfves af sammanhanget.

[3]) Det är ej fullt säkert, om detta ex. hör hit; kanske sannolikast, att B. fattat ordet *maka* såsom synonymt med "hustru".

kesens bann stående litteraturen, har således *maka* nu endast feminint genus, medan *make* — i ordets äktenskapliga användning — dels har sexuellt maskulint dels personligt tvekönadt genus, hvarvid det i förra fallet ersättes af sexuellt, i senare af animellt *han*. Det råder i detta hänseende en fullständig parallelism mellan *make* — *maka* och t. ex. fr. *époux* — *épouse*.

Det ingår inte i planen för denna uppsats att närmare diskutera frågan om hvilketdera är bättre, antingen denna nyare status med skilda former för mask. och fem. eller den äldre med ett enhetligt *make*, användbart för såväl man som kvinna. Betraktad såsom en isolerad företeelse, är denna öfvergång från det äldre till det nyare nog att beteckna såsom en regress, men ser man den i sitt sammanhang med andra likartade företeelser inom språket, utfaller domen måhända annorlunda. Och då man vidare besinnar t. ex. att latinets tvekönade *conjux* i de romanska språken i allmänhet fått gifva vika för särkönade bildningar, att tyska *Gemahl*, *Gatte* ursprungligen varit epicœna och först i nyare tid begränsats till manligt kön och erhållit femininformerna *Gemahlin*, *Gattin*, samt att t. o. m. danskan, trots sitt *Mage* och *Ægtefælle*, icke nöjt sig med att låna från tyskan *Gemal*, utan äfven upptagit *Gemalinde* — eget nog i motsats till svenskan, som blott har *gemål* —, förefaller det onekligen, som om det i dylika fall värkligen gjorde sig gällande ett behof af skilda former för mask. och fem., låt vara att detta behof är en följd af andra ofullkomligheter i språken, af andra vändningar, där dessa språk ega skilda former för mask. och fem., men låta den maskulina formen göra tjänst, då båda könen afses.

I samband med substantiverna *make* och *maka* må äfven nämnas några ord om de tillhörande oböjliga adjektiverna *maka* och *omaka*. Dessa användas hufvudsakligen på följande tre

sätt: 1) *de här handskarna äro (o)maka*; 2) *(o)maka handskar*; 3) *en omaka handske*. *Omaka* är tidigast bestyrkt: det träffas i Serenii eng.-sv. ordbok (1734) under odd och bildar en egen artikel i samme lexikografs sv.-eng. ordbok af 1741 likasom hos Lind (1749). Däremot är adj. *maka* ännu okändt för Weste (1807) och Lindfors (1824). Det uppenbarar sig hos Dalin (1850). Man har således fullt rätt att anse adj. *maka* såsom en nybildning i förhållande till *omaka*. Detta senare håller jag för att vara ingenting annat än den substantiva pluralen *omakar* med bortfall af *-r*. Denna *r*-förlust synes vara ljudlagsenlig och beroende därpå, att i sammansättningen *omakar* ultima var obetonad. Jfr *va* för *var* samt i 1600-talets literatur *plä* för *plär*, *ha* för *har* (Kock, Akc. 2: 431) — om *e* eller *ä* för *är* såsom redan fornsvenskt se Rydqvist SSL 4: 430— vidare *pärlemo*, uppvisadt så tidigt som från 1728 (Frese) af Tegnér, Hemmets ord s. 17, för *pärlemor*; ett hithörande fall misstänker jag äfven i det ofta hörda uttrycket *gå på skridsko* (jämte det mera vårdade och skriftspråkliga *gå på skridskor*), där singularen eljest är något underlig; jfr *gå på styltor* l. *skidor* ej *på stylta* l. *skida* — hos Sahlstedt (1773): *Löpa på skridsko vel Åka på skridskor* —; mindre torde däremot vara att bygga på de vanliga uttalen *farbro*, *morbro* (Noreen i Språkvet. sällsk. förh. 1882–85, s. 105 f., Fryksdalsmålets ljudl. s. 64; Karsten Kökarsmålet ljud- o. forml. § 86), då dels bortfallet af *r* här äfven förekommer vid akc. 2, dels detta bortfall kan bero på en dissimilatorisk tendens (uttalen *farmo*, *mormo* synas icke ha på långt när samma spridning som *farbro* och *morbro*) eller på lån från barnens språk.

Att *-r* icke analogiskt tillfogats kunde förklaras däraf att ordet förmodligen blott eller åtminstone hufvudsakligen förekom i pluralis och predikativt och sålunda såsom "isoleradt" kunde undgå "systemtvånget". I enlighet med mitt antagande är det, när Lind i sin ordbok (1742) har: *Thesse twå*

handskar äro omaka, men *Thesse handskar äro makar*[1]). I samband med den formella förändringen associerades *omaka* naturligtvis med de oböjliga adj. på *-a*: *udda* o. s. v. och erhöll äfven attributiv användning, och ur *omaka* abstraherades sedermera ett adj. *maka*.

Det af Sahlstedt under subst. *omake* anförda ex. *Strumporna äro omakar* kan naturligtvis ha haft stöd i det på hans tid talade språket, men sannolikt är det väl en (från viss synpunkt berättigad) korrigering af det gängse språkbruket. Hans "omake handske" kan svårligen vara annat än en misslyckad språkförbättring.

Aasens norska ordbok upptar ett subst. *umake*, men icke något motsvarande adj., och något sådant fins icke heller hos Ross. Danskan återigen har adjektiverna *mage* och *umage*. Dessa kunna förklaras på väsentligen samma sätt som de svenska. — Att adj. *mage* är sekundärt i förhållande till *umage* antages också af Mikkelsen (Dania III. 122).

---

[1]) Denna skilnad iakttages ännu af åtskilliga personer, efter hvad jag varit i tillfälle att förvissa mig om; Björkmans Sv. eng. ordb. har alternativt *maka* eller *makar* i den senare frasen.

Lund i juni 1896. Evald Ljunggren.

Etymologiska bidrag.

1. *Några nordiska afledningar af ie. √eĝh 'sticka'. — Isl. igđa.*

En indoeur. rot *eĝh* 'sticka' torde man numera på goda grunder kunna förutsätta. En sådan postuleras också af Fick Et. Wbch[4] I. 361, K. F. Johansson Beitr. zur griech. sprachkunde s. 149, Prellwitz Et. Wbch under *ἔχις*. Hit föras — väl med all rätt — sanskr. *áhiṣ* 'orm, drake', gr. *ἔχις* 'orm'[1]), lit. *ežŷs* (< *-īs*) o. fslav. *ježĭ*, gr. *ἐχῖνος*, fht. *igil* osv. 'igelkott', se med afseende på de sistnämnda orden Kluge Et. Wbch under *Igel*[2]). Huru isl. *ígull* bör fattas, är osäkert: på någon slags "epentes" kan man med Möller KZ XXIV. 473 svårligen tänka. Sannolikt hör äfven hit fht. *ëgala* 'blodigel'.

Till denna rot bör enligt mitt förmenande föras isl. fogelnamnet *igđa*, väl särskildt kändt från Fáfnismál: "igđur klǫkuđu á hrísinu". — Det är icke alldeles afgjordt, hvilken fogel i fornspråket betecknats med detta namn. De flesta tyckas dock anse, att härmed afsetts nötväckan (Sitta europea), som i vissa trakter af Norge säkert kallats *egde*, jfr P. Clausön s. 390[3]), Bugge Völsunga saga s. 195. Om min sammanställning är riktig, har fogeln fått sitt namn af samma anledning, enligt hvilken den i engelskan kallas *nutpecker* (: *peck* 'picka, hacka'); jfr äfven sv. *nötväcka* nedan.

Igđa förutsätter ett urgerm. **iȥiđôn*, en bildning af samma art som sv. fisknamnet *skädda* < **skaiđiđôn*, se förf. Språkv. sällsk. i Upsala förh. 1891—1894, s. 83 ff. Ordet är en

[1]) Den gamla sammanställningen (se t. ex. G. Meyer Griech. Gramm. § 200) med lit. *angìs*, lat. *anguis* kan knappast vara riktig.

[2]) Att *igil* skulle vara direkt utveckladt ur ett västindoeur. **eghi-nos*, såsom Kluge å anf. st. synes anta, förefaller dock icke sannolikt; jfr i denna fråga Noreen Urg. Lautl. s. 142.

[3]) *Egde* är, enligt nämnde förf., så stor som en lärka och sjunger hela natten igenom om sommaren.

n-stamsutvidgning af en indoeur. konsonantstam **eghit*. För riktigheten af den ofvan gifna förklaringen talar starkt, att en dylik bildning af samma rot äfven å annat håll är uppvisad. Vid sidan af gr. *ἔχις* står nämligen som bekant det likbetydande *ἔχιδνα*. Sannolikt har man att med K. F. Johansson anf. afhandling s. 105 för detta ord ansätta en indoeur. grundform nom. **egh-it-nă*, gen. *-ās*; jfr dubbelformerna *πελιτνός* o. *πελιδνός* 'mörkfärgad' s. 102, *Πύτνα* o. *Πύδνα* s. 3.

Det är vanskligt att i detalj inlåta sig på frågan, hvilken betydelse **iʒiðôn* ursprungligen haft. Möjligen har den varit 'spetsnäbb' eller något dyl. Följande tydning anser jag dock betydligt sannolikare. — I de indoeur. språken finnas som bekant ett stort antal nomina agentis med kort vokal mellan roten och det suffixala *-t*. Sådana äro t. ex. skr. *sravát-* f. 'flod, eg. den rinnande', lat. *teget-* (nom. *teges*) f. 'tak, eg. det täckande', se Brugmann Grundr. II. 366. Samtliga till denna kategori hörande ord äro s. k. primärbildningar. — Hithörande nordiska bildningar har jag behandlat i Arkiv VII. 165 ff. Bland de där anförda, till hvilka det här behandlade ordet bör läggas, nämner jag *n*-stammarna isl. *hulða* 'täcke, eg. det höljande', *rudda* 'grof klubba' o. d., af påtaglig agentisk karakter och liksom *igða* bildade med afledningen *-iðôn*. *Igða* betyder alltså enligt mitt förmenande 'den stickande', hvarvid såväl med afseende på bildningssätt som grundbetydelse är att jämföra ett annat djurnamn, fht. *hahhit*, *hęhhit* 'gädda' (< urgerm. **hakið-*) till fht. *hęcchen* 'sticka (i synnerhet om ormar)', för hvilket Kluge Et. Wbch under *Hecht* ansätter grundbetydelsen 'Stecher'. I fråga om betydelsen kunna för öfrigt som nämndt eng. *nut-pecker* o. sv. *nötväcka* tjäna som analogier.

För det ofvan gjorda antagandet, att ordet egentligen är ett primärt nomen agentis, talar också, att det besläktade gr. *ἔχις* äfven bör fattas som ett sådant; jfr t. ex. skr. *arc-í-ś*

'stråle', gr. *τρόχ-ι-ς* 'löpare' osv., se Brugmann Grundr. II. 262 ff.

Enligt Aasen användes i Norge numera icke detta namn på nötväckan, hvaremot i Nordlandet ärlan (Motacilla alba) allmänt kallas *igde*. Med all sannolikhet har här, såsom ofta sker, en namnöfverflyttning i senare tid egt rum. Skulle så emellertid icke vara fallet, torde i alla händelser samma etymologi kunna uppehållas, då ett i ögonen fallande kännetecken på ärlan är dess långa, syllika näbb. — Jfr äfven Ross s. 130 under *egda*.

Hit bör också ställas no. *igd* n. 'en liden tynd spæd og svag Figur; især om et lidet Barn' (Ross) samt deraf afledda ord. Om ordet är af gammalt datum, bör det uppfattas såsom en *a*-stamsutvidgning af ofvan behandlade konsonantstam, af samma art som isl. ***naddr, sigðr*** m. fl., se förf. Ark. VII. 167. — Etymologiskt bör det väl äfven sammanhållas med det af Aasen anförda *igel (igjel)* m. 'Vildbase, urolig Krabat; om Smaadrenge', hvilket på grund af sin form icke utan vidare kan identifieras med *ígull,* no. *igul*. — Med afseende på betydelseutvecklingen hos no. *igd* kan man möjligen jämföra ags. *cíð* och fsax. *kîd* 'Sprössling' (se Kluge Et. Wbch under *Keim*), som väl ej kunna skiljas från fsv. *kiþ* 'kid' (hvarom närmare hos förf. Ark. VII. 36)[1]), till samma rot, som uppträder i ags. *cínan* 'aufspringen, bersten, zerplatzen, keimen'. Det är nämligen möjligt, ja, sannolikt, att äfven *igd* har grundbetydelsen 'Sprössling, Schössling'; jfr no. adj. *igden* 'yderligt spæd' Ross.

Af samma rot kommer sannolikt äfven no. *igl* n. 'småskog, busksnår', *iglskog* Ross. Betydelseutvecklingen är då i

---

[1]) Knappast heller från fht. *kizzin, chizzî,* som väl snarast böra förklaras såsom beroende på en *n*-utvidgning af stammen *kiþ-* (jfr ty. *Ricke*, sv. diall. *ticka* : ty. *Ziege* osv.), således icke med Kluge Et. Wbch under *Ziege* på 'Konsonantentausch'.

hufvudsak densamma som hos det likbetydande lit. *brùzgas* (se närmare förf. Etymol. Bemerkungen s. VI).

Mera osäkert är, om vi dit äfven våga föra sv. dial. *igel* eller *egel* 'sädesbrodd' på grund af det likbetydande *ägil*, som naturligtvis ej kan skiljas från fht. *ahil* (t. *achel*). De förstnämnda formerna kunna nämligen vara dialektiska utvecklingar ur *ägil*. En öfvergång *igel* < fsv. **æghil* vore äfven möjlig enligt den af Kock Ark. IV. 175 behandlade ljudlagen.

2. *Sv. nötväcka och på likartadt sätt bildade djurnamn. (Isl. aurriði).*

På tal om sv. fogelnamnet *nötväcka* vill jag nämna, att detta, som jag tror, till senare sammansättningsled har en substantivering af ett verb, som motsvarar det hos Rietz s. 787 anförda smål. *väcka*, *väckte* intr. 'hugga spånor ur furuträn för att dymedelst bereda fetved till tjära' [1]). Betydelsen är sålunda ungefär densamma som i det likbetydande eng. *nutpecker;* jfr äfven *igða* ofvan.

Ordet tillhör med afseende på sin bildning en i de nordiska språken — särskildt i djurnamnen — ganska rikt utvecklad typ. Den senare sammansättningsleden är en i anslutning till de feminina *ôn*-stammarna gjord substantivering af ett verb, som uttrycker en för djuret karakteristisk handling eller verksamhet. Såsom exempel må följande, hufvudsakligen inom det sv. allmogespråket förekommande bildningar anföras:

no. *aakrrikka*, *-riksa*, *-rikta* 'kornknarr': motsv. verb med bet. 'knarra, knarka' Ross; jfr no. *siriksa* osv. (= sv. *syrsa*) Aasen, Noreen Sv. Landsmålen I. 343. — Sv. *åkerknirka : knirka* och da. *agersnarre : snarre* med samma betydelse.

sv. *busk-, stenskvätta :* sv. dial. *skvätta (till)* 'af skrämsel spritta l. hoppa till' Rietz s. 610.

---

[1]) Detta ords härledning är ej säkert känd. Kanske föreligger här helt enkelt en senare betydelseutveckling hos fsv. *vækkia,* nsv. *väcka* 'hugga vak på isen', hvilket naturligtvis är afledt af sbst. *vak,* isl. *vǫk* f.

sv. dial. *en-*, *lafskrika* 'Garrulus infaustus' : *skrika*, se för öfrigt Rietz s. 597.

no. *fjellblistra* 'ljungpipare' Aa. : no. *blistra* 'pipa, hvissla'.

sv. dial. *gadevippa* 'sädesärla' : *vippa*.

sv. dial. *grankäxa* 'en löfsångare' : *käxa*.

fsv. o. nsv. *gräshoppa* : *hoppa*.

no. *hagasmutta* 'gärdessmyg' Ross : sv. dial. *smutta* 'slinka undan' Rietz s. 634.

sv. dial. *isspjärna* 'sädesärla' Holmgren Skand. fogl. s. 211 : *spjärna*.

sv. dial. *kokvittra* 'sädesärla' Därs. : *kvittra*.

sv. dial. *kvällsbläkta* 'flädermus' Rietz s. 374 : *bläkta* 'fläkta m. m.' Rietz s. 43.

sv. dial. *läppskaka* (eg. *lapp-*) 'flädermus' Rietz s. 393 : *skaka*.

sv. dial. *mossemäkra* 'horsgök' Vendell Ordb. öfver Pedersörem. : *mäckra* 'bräka o. d.'

sv. *nattblacka* 'Caprimulgus europæus', 'nattskärra', dial. äfven 'flädermus' : sv. dial. *blacka* (: *flacka*, se Bugge hos Noreen Ordl. öfver dalm. s. 48); jfr förf. Ark. VII. 56 (med not 2). — sv. dial. *nattblarra* 'Caprimulgus' Rietz s. 463 : sv. *blarra* 'sladdra'. — sv. dial. *nattglappa* 'flädermus' Rietz s. 463 : *glappa*. — sv. dial. *nattskräfva* 'Caprimulgus' Rietz s. 463 : sv. dial. *skräva* se Rietz s. 605. — sv. *nattskärra* : sv. dial. *skärra* Rietz s. 581. — fsv. *natskæva* (se Geete Um Styr. kun. o. höfþ. s. 121); sv. dial. *nattskäva* 'Caprimulgus' : isl. *skæfa* 'to stride' Vgf. — sv. dial. *nattskråma* 'nattuggla' : isl. *skráma*, no. *skraama*, se Bugge hos Noreen Ordl. öfver dalm. s. 161.

sv. o. no. *nattvaka* 'Turdus musicus, taltrast' : *vaka*.

sv. *nötknäcka* 'nötkråka' : *knäcka*.

sv. *nötskrika* 'Garrulus glandarius' : *skrika*.

no. *vidhakka* 'hackspett' : *hakka* [1]).

[1]) Icke heller i växtnamn är denna bildningstyp ovanlig. Såsom exempel härpå må anföras: sv. (dial.) *blodstilla* 'Sanguisorba officinalis' : *stilla*;

I förbigående erinras äfven om sådana bildningar som *gärdessmyg, kornknarr*, hvilka möjligen återgå på former likartade med de ofvan behandlade; jfr sv. *spof* : isl. *spóe*. — Af dessa feminina bildningar motsvaras fsv. *græshoppa* af den mask. *n*-stammen ags. *gærshoppa*, hvilket ord sålunda kanske rent af tillhört det germanska urspråket. Motsvarande bildningar i de forngermanska språken äro likaledes i allmänhet maskulina *n*-stammar: ags. *hrædbíta* 'a beetle', fht. *hornobëro* 'Horniss', *blintslîhho* 'ormslå', yngre *-slîhha (: slîhhan)*, ags. *gær(s)stapa*, fht. *hęwi-(howi-)staffo* 'gräshoppa' *(: stapan)*, fht. *hęwi-scrëcko* 'gräshoppa' *(: scrëckon)*, fht. *witu-hopfo*, *-hoffo* eg. 'Holzhüpfer', motsvarande nht. *wiedehopf* 'härfogel' (jfr Wilmanns Deutsche Gramm. II. 196) osv. En gammal i de nordiska språken kvarlefvande bildning af denna typ är isl. *aurridi* 'Salmo trutta, grålax, laxöring', motsvarande fsv. *örrith*, sv. dial. *öred* (Lilljeborg Sv. Fiskar II. 568), da. *ørred*, jfr sv. *öring*, som väl är en ombildning af detta ord, och sv. diall. *örlax*. Ordet är, såsom Jessen Etym. Ordb. med tvekan gissar, bildadt af isl. *aurr* m. 'sand, grus', no. *aur*, sv. *ör* 'sandgrund'. Senare sammansättningsleden dokumenterar sig såsom mycket gammal genom att uppvisa det svaga rotstadiet af v. *ríða* i en detta verb tillkommande äldre betydelse, se Noreen Ark. VI. 312[1]); om dylika *n*-stamsbildningar se förf. Ark. VII. 53 ff. o. där citerad litteratur. Anledningen till namnet är utan tvifvel den, att laxöringen liksom alla andra laxar under lektiden uppsöker sådana ställen, där strömmen är mindre stark och bottnen består af grus och småsten, s. k. *ör*, där han bildar en grop genom att borra ned nosen i den-

---

benvälla 'Symphutum officinale' : *välla* (ihop) Rietz s. 829; *stenbräcka* 'Saxifraga' : *bräcka*; ä. nsv. *sårläkia*, sv. *sårläka* 'Sanicula europea' : *läka*; sv. (dial.) *vägvårda* 'Cichorium Intybus' : *vårda*; *åkervinda* 'Convolvulus arvensis' : *vinda*; från ännu äldre tid: fno. *hárbúa*, hvarom se den hos förf. Ark. VII. 44 not 3 anförda litteraturen.

1) Noreen antager med tvekan, att första sammansättningsleden etymologiskt motsvarar fht. *abur* 'åter'.

samma. Såsom stöd för denna tolkning erinras särskildt om de sv. synonymerna *stenöring* (sålunda egentligen en tautologisk bildning) och *stenbit* (se Lilljeborg Sv. Fiskar II. 568). — Af *ôn*-stammar erinrar jag mig från öfriga germ. språk utom det nämnda fht. *blint-slîhha* blott den västgermanska benämningen för näktergal: fsax. *nahtigala*, ags. *nihtegale*, fht. *nahtigala* eg. 'nattsångerska', motsvarande fsv. *nættergala*, jfr Tamm Fonet. kännet. s. 35 (: *gala(n)* 'sjunga')[1]). Det fht. ordet öfversättes äfven med 'nattuggla' och 'nattskärra'. — Att sålunda i de nordiska språken maskulina deverbativa nomina agentis haft svårt att hålla sig vid lif, utan vanligen ersatts af s. k. *ôn*-stammar, beror med all sannolikhet därpå, att de från äldre tid nedärfda femininerna på *-a* till formen sammanföllo med motsvarande infinitiver, en omständighet, som bidragit dels till att bättre vidmakthålla de förefintliga bildningarna af den sistnämnda arten, dels till att skapa nya sådana direkt af infinitiverna, dock i fråga om genus med anslutning till de gamla *ôn*-stammarna.

Om liknande och äfvenledes enkla deverbativa djurnamn i de nordiska språken se för öfrigt förf. Ark. VII. 52 ff., till hvilken framställning denna lilla exkurs torde få tjäna som tillägg.

Hvad de osammansatta beträffar, finnes — i motsats till hvad fallet är med de sammansatta — i nordiska språk nedärfd en och annan maskulin *n*-stam, t. ex. isl. *krabbe* m., ags. *crabba* m. möjligen : lgt. *krabben* 'kratsa' (jfr no. *krabbe* 'liten krypande tingest', no. *krabba* 'träd med krypande grenar', sv. diall. *krabba* 'kratta'; härom utförligare i annat sammanhang), isl. *spóe* 'spof' : germ. v. **spōwan* (Noreen NTfF, NR IV. 37); jfr fht. *brëmo* 'broms', fndl. *sprinco* l. *springo* (Holthausen PBB X. 578) 'gräshoppa' osv. Denna bildningsprincip är numera utdöd i de nordiska språken. —

[1]) Ags. *cwyldhreðe* 'flädermus, eg. den kvällsnabba' är däremot ett denominativum (: ags. *hræð, hræd* 'snabb').

Därjämte funnos naturligtvis på enahanda sätt uppkomna (alltså icke moverade) *ôn*-stammar, såsom fht. *flioga* (nht. *fliege*) : *fliogan*, got. *malô* 'mott' : *malan*, fht. *spinna* 'spinne' : *spinnan* osv.; jfr af en ännu äldre bildningstyp nord. *fluga* : germ. **fliugan*, sv. *loppa* : germ. **hlaupan* osv. Detta bildningssätt visar sig däremot ännu lifskraftigt i ganska talrika dialektiska, i allmänhet relativt unga nybildningar såsom sv. *blikta* 'siklöja' : fsv. *blikta* 'blinka' (= nht. *bletze* : fht. *blëchazzen*), no. *glita* 'stålorm' : isl. *glita* 'glänsa', sv. dial. *glänta*, da. *glente* 'glada' : sv. diall. *glänta* 'glida' (se förf. Etymol. Bemerkungen s. III), sv. dial. *klådra* 'sångtrast'[1]) : *klådra* 'sjunga, lalla', *lanka* 'anka' : *lanka* 'gå illa' (jfr *lunka*), *skratta* 'skata' : *skratta*, *stritta* 'strit' : *stritta* 'hoppa' osv. Dessutom anmärkes, att bland de i det föregående nämnda sammansättningarna några finnas, hvilkas senare led ensamt användes eller användts som djurnamn, t. ex. *riksa*, *rikta*. — Åtminstone i nsv. riksspråk ersättas däremot bildningar af ofvannämnda slag hufvudsakligen af former på *-are* t. ex. *springare*, *tumlare*, jfr äfven sv. dial. *stönjare* 'nattskärra'. — På samma sätt bildas nog äfvenledes de sammansatta djurnamn, som i vår tid uppkomma inom de bildades språk, såsom *strandlöpare*, *strandpipare*, *trädkrypare*, *vårtbitare* osv., jfr dial. *tallhackare* 'hackspett' jämte *tallhacka*. De af typen *nötväcka*, som få anses tillhöra riksspråket, hafva sannolikt inkommit från våra dialekter, där som nämndt denna bildningsprincip ännu tyckes vara lifskraftig.

3. *Sv. grissla 'Uria grylle' Lin.*

Då jag icke sett detta ord etymologiskt förklaradt, tillåter jag mig egna detsamma några rader.

Den i riksspråket förekommande benämningen *grissla* synes vara relativt gammal. Enligt samlingarna för Svenska

---

[1]) Äfven *klä(d)ra*, se Rietz. Holmgren.

Akademiens Ordbok uppträder den redan i en taxa från år 1638. Den i en förordning från år 1687 anträffade formen *grässler* (pl.) beror väl på en dialektisk utveckling af *i;* jfr *gresla* (Holmgren Skandinaviens foglar s. 1020). För öfrigt känner jag följande varianter af ordet: *gröttla* från Kalmar län enligt Holmgren anf. st., *grylla* från Gotland enligt samme förf., jfr *grylle* Linné Gotl. resa s. 214, samt *grautle*, pl. *grautlar* från Gotland enligt Linné anf. arbete ss. 285, 287.

Samtliga former (möjligen med undantag af gotl. *grylla*, *-e*, se nedan) låta förklara sig såsom utvecklade ur en grundform, motsvarande ett isl. **grjótle*, *-a*, fsv. **grytle*, *-a*, fgutn. **griautle*, *-a;* jfr t. ex. isl. *brjóta*, (f)sv. *bryta*, fgutn. *briauta*, gotl. *brauta* eller isl. *hrjóta*, sv. *ryta*, Fåröm. *rauta* (Noreen Sv. Landsm. I. 341).

Hvad *grylle*, *grylla* beträffar, förutsätta dessa ord, om de äro inhemskt gotländska, omljudda grundformer, alltså ett isl. **grýtle*, **grýtla*. I fall ifrågavarande djurnamn bildats redan före *i*-omljudstiden, är det ju också dessa, till hvilka man snarast väntar sig motsvarigheter i yngre tid. Gotl. *grautle* beror i så fall på en efter upphörandet af *i*-omljudet inträdd ny anslutning till det oomljudda grundordet, ett fgutn. **griaut*. De svenska fastlandsbenämningarna bevisa naturligtvis intet för eller emot tillvaron af omljud i ordets ursprungliga form. — Härvid är dock att märka, att inga fullt säkra bevis föreligga för att *grylle*, *-a* verkligen äro inhemskt gotländska benämningar. Holmgren har kunnat erhålla den form han anför från Linné, och denne nämner mig veterligen ingenstädes uttryckligen, att själfva ordet är gotländskt.

Till förklaring af *i*-et i sv. *grissla* äro flera möjligheter tänkbara. Kanske har man vid ordets upptagande i riksspråket omformat ett för öfrigt okändt **gryssla* efter det mera bekanta *grissla* 'brödspade' (med biformen *gressla*). Däremot finnes ingen bestämd anledning att misstänka, det formen med *i* utvecklat sig i någon dialekt, där en sådan

ljudöfvergång varit möjlig, såsom kanske fallet varit med sv. *ripa* : no. *rypa*, isl. *rjúpa*; se Kock Sv. Landsm. II. 12: 6; jfr dock (Lidén och) Persson Wurzelerw. s. 194 not 1. Ej heller kan förhållandet mellan fsv. *þrizker*, nsv. *tredsk* och fsv. *þryzker*, isl. *þrjózkr* tjäna som stöd för antagandet, att en ljudlig öfvergång af *y* till *i* egt rum i fogelnamnet *grissla*, då i dessa ord sannolikt s. k. rotvariation föreligger; jfr no. *treisk*; se Noreen Urg. Lautl. ss. 68, 204.

Med afseende på utvecklingen af *-tl-* > *-sl-*, resp. *-ll-* må exempelvis erinras om fsv. *nætla*, sv. dial. *nättla*, *nälla* och sv. *nässla*, fsv. *vatle*, sv. dial. *vattle*, *valle* och sv. *vassle*, *vassla*. Om behandlingen af fsv. *tl* se Kock Arkiv VI. 45 ff.

Grisslan har enligt Holmgren Skandinaviens foglar s. 1021 "sitt förnämsta tillhåll bland stenörar och skrofliga klippor vid hafskusterna och vid öar och klippor i skärgårdarna".

Det synes mig alltså icke vara något tvifvel underkastadt, att ordet är en afledning med *l*-suffix af ett fornnordiskt **griút*, motsvarande fsv. och sv. (dial.) *gryt* n. 'sten, stenar, stenrös' (= isl. *grjót* n. 'sten', fsax. *griot*, ags. *gréot*, fht. *grioz*, nht. *gries*), hvilket som bekant ingår som beståndsdel i många sv. ortnamn och hvaraf för öfrigt sv. *gryta* (eg. stenkärl) är bildadt. Om ordet se vidare Rietz s. 216. — Fogeln har sålunda fått namn med hänsyn till beskaffenheten af sin vanliga uppehållsort.

Beträffande bildningssättet är ordet närmast att jämföra med det af förf. Ark. VII. 149 anförda isl. *brimell* 'säl' : *brim* 'bränning' (men icke direkt med de s. 147 ff. behandlade diminutiverna, sådana som isl. *hyndla*, *kusle*, *mýsla*, *yrmlor*, gda. *dulle* osv.). Växling af stark och svag form är, såsom synes af de å anf. st. meddelade exempelsamlingarna, synnerligen vanlig bland de nordiska *l*-afledningarna.

En annan nordisk bildning på suffixet *l* af samma stamord, hvaraf djurnamnet *grissla* uppstått, är no. *grytl* n. 'småsten, grus' Ross. Detta ord är till sin uppkomst närmast jämförligt med de af förf. Ark. VII. 151 uppräknade kollektiverna och har ej legat till grund för det här behandlade djurnamnet.

4. *Sv. dial. åma.*

Sv. dial. *åma* 'daggmask, kålmask', no. *åma* 'kålmask, larv', jfr äfven isl. *ámu-maþkr* Vgf. har mig veterligen ej blifvit etymologiskt förklaradt. Den gamla uppgiften (se Vgf.), att benämningen isl. *ámumaþkr* skulle hafva sin upprinnelse från dess användning som botemedel mot sjukdomen rosen, isl. *áma*, förefaller icke vara riktig. Tvärtom anses i trakter af Sverige dessa djur förorsaka en rosartad sjukdom, och den person, som råkat ut för densamma, säges vara *åmmblest*, se Rietz s. 840. Huru nu nämnda isl. ord *áma*, ros, skall förklaras, känner jag ej med bestämdhet [1]), men det förefaller mig sannolikt, att det intet annat är än djurnamnet i öfverflyttad bemärkelse, hvarvid i viss mån kunna jämföras sv. *kräfta*, *röda hund(en)* o. a. analoga namn på sjukdomar. För att *áma* i sistnämnda betydelse är sekundärt, talar vidare, att det, så vidt jag vet, ej för öfrigt är kändt inom de nord. språken, under det att *åma* som benämning för vissa insektlarver är synnerligen mycket spridt i sv. och no. dialekter.

Detta *åma* af äldre *āma* synes mig vara en *m*-afledning af ie. √*ak* 'vara hvass l. spetsig', alltså ett urgerm. **ahmôn*. Med afseende på denna sammanställning framhåller jag särskildt, att enligt såväl Rietz (s. 840) som Aasen (s. 32) namnet i synnerhet användes om ludna och borstiga arter. Med afseende på betydelseutvecklingen erinrar jag särskildt

[1]) Ett försök till förklaring är för länge sedan framställdt af Pictet Kuhns Zeitschr. V. 340.

om afledningarna af √*ghra* 'spitz, borstig sein' (se t. ex. Kluge Et. Wbch under *Grat*, förf. Etym. Bemerk. s. VII).

Utbildningen med *m*-suffix är icke enastående bland afläggen af denna rot. Sannolikt med rätta för Tamm Etym. ordb. (under *ag*) till densamma det i sv. dial. förekommande *åm* [1]), liksom *ag* en benämning på Cladium Mariscus, ett halfgräs med sträfva och taggiga blad. Osäkert är däremot, om ordet *ag* själft bör återföras på samma rot; se härom Sv. Akademiens Ordbok. — En annan bildning med *m* ur √*ak* antages ganska allmänt föreligga i sskr. *áçman* m. 'sten; himmel' och gr. *ἄκμων* 'städ; åskvigg'.

Från detta *åma* måste, synes mig, afgjordt skiljas de sv. och no. dialektformerna med *l* i stammen, såsom sv. **alma* (ungefär *åma*, dalm.) m. fl., no. *ølme* (Aasen), *alme* och *ælme* (Ross), hvilka sistnämnda ord Aasen och Ross föra till *aama*. Ett försök till förklaring af dessa former har framställts af Bugge hos Noreen Ordlista öfver dalmålet s. 8 (Sv. Landsm. IV. 2). På grund af dalm. **alva* och några nära besläktade utomnordiska ord anser B. **alma* etymologiskt sammanhänga med det mytiska isl. *alfr*, möjligen utveckladt ur **almna* < **alfna*, gen. pl. af *alva*. Om det ofvan anförda *åmmblest* säger B., att det "hører, skjønt ikke umiddelbart, sammen med no. dial. subst. *elveblåster*, *alvgust*." Jag vet icke, om prof. Bugge härmed åsyftar ett etymologiskt sammanhang mellan dessa ord [2]).

[1]) Formen *åm* anföres från Öland af Linné, Liljeblad och Fries, se Jenssen-Tusch Nordiske Plantenavne s. 60. Det etymologiska värdet af det hos Wahlenberg Flora svecica s. 22 (uppl. 1838) upptagna *ågm* torde icke vara stort. Möjligen föreligger här en kompromissform af öländska *åg* (Rietz, Wahlenberg) och *åm*.

[2]) Växlingen *alfa* (*alva*) : *alma* kan förklaras sålunda. Då ultimavokalen i nom. *alfa* ej var nasalerad, men ultima-vokalen i obl. kasus *alfu*, pl. *alfur* ännu var nasalerad (jmf. got. *tuggō* : *tuggōns*), övergingo *alfu, alfur* till *almu. almur* (jmf. *helfingr* > *helmingr, ofan* > *oman* etc.). Nom. *alfa* bibehöll däremot ljudlagsenligt *f*. A. K.

Några säkra utomnordiska släktingar till ordet känner jag ej. Närmast erinrar det om lågty. *amel*, *ämel* f. enl. Berghaus 'der Engerling, die Maikäferlarve, überhaupt Name verschiedener sehr schädlicher Larven und hauptsächlich der Larve der Wiesenschnacke, Tipula pratensis'.

5. *Sv. dial. vipen.*

Härledningen af sv. dial. *vipen* 'vidöppen; obetänksam, påflugen; med ansiktet uppvändt i vädret; baklänges, på rygg' Svea-, Götaland enligt Rietz, af förf. särskildt kändt från Östergötland i den senare betydelsen (såsom motsats till 'framstupa'), ligger ganska nära till hands, men då den, såvidt jag vet, ej är någonstädes angifven och torde erbjuda ett visst intresse från ljudlärans synpunkt, förtjänar den tilläfventyrs några ord.

Ordet är egentligen detsamma som det alldeles likbetydande *vidöppen*, hvilket särskildt användes för att beteckna liggande ställning på rygg, i ä. nsv. dessutom obetänksamhet, skvalleraktighet o. d. — Formen *vipen* beror på sammandragning af ett **vi-ipen*. *Vi-* med förloradt *d* af adj. *vid* är vanligt i sammansättningar, jfr först och främst *vi(d)öppen* Rietz s. 805, vidare sv. dial. *vifaren*, *viflängd*, *vilyftig* osv. Den senare leden är den i fsv. som biform till *opin*, *ypin* osv. förekommande formen *ipin*, hvilken väl uppkommit af *ypin* i relativt oaccentuerad ställning (jfr Kock Ark. IV. 175), alltså snarast i sammansättningar. Formen *vidyppen* förekommer — enligt samlingarna för Svenska Akademiens ordbok — hos Schroderus d. y.[1]).

[1]) Egendomligt nog, i samma sammanhang, i hvilket förf. hufvudsakligen hört ordet användas, nämligen "att maran rider den, som ligger vidyppen".

Lund. **Elof Hellquist.**

Antegnelser om substantivböiningen i middelnorsk.

I norsk fra den senere del af middelalderen er det endnu vanskeligere end i nabosprogene at rekonstruere det virkelig talte sprogs lyd og former, idet man ikke alene finder traditionel skrivemåde bevaret ved siden af gengivelse af samtidens mere destruerede lydforhold, men også ældre og yngre svensk og dansk skik blandes ind imellem den indenlandske. Medens idetheletaget diplomatariet og jordebögerne således lidet indbyder til sproglig granskning af dette overgangstidsrum, fordi der så ofte kan opstilles mange fuldt berettigede forklaringer af samme fænomen i skrivemåden, har denne sprogets mangedobbelthed dog også sin fordel, idet den viser os, hvilken methode der kan benyttes: vi må nemlig af den skönne, at man har stræbt at skrive som man havde lært, ikke som man talte. Hvad der har været almindelig talebrug, kan man altsaa ikke finde ved statistik, men ved sammenligning med samme steds eller nærliggende steders dialekt i nutiden. Naturligvis må man dog ikke overvurdere bygdemålenes vidnekraft og tro, at alting af den middelnorske dialekt er bevaret i nutidens; det er jo meget vel muligt, at dialekten midlertidig også har havt andre tendenser, der har givet former, som hverken forefindes i oldnorsk eller i det moderne bygdemål.

Medens substantivböiningen i de norske dialekter tilsammentaget frembyder særdeles mange forskellige former, er det dog et forholdsvis ringe antal af de fra oldnorsk bekendte typer, som de i levende syntaktisk brug bevarede former henviser på, bortseet altså fra sammensætninger og stivnede formler. Navnlig er det genitiverne, som er borteliminerede, i den grad, at ikke engang egennavnene kan sættes i genitiv, som de dog sædvanlig skal kunne i de svenske dialekter.

Allerede temmelig tidlig i 14:de årh. ser man genitivs brug aftage, sammen med kasusadskillelsen idethele, og tiltrods for denne kasus's större syntaktiske særegenhed fra de andre og dens formers sedvanlig mere afstikkende karakter foregår böiningens og brugens forfald gennem middelnorsk måske vel så hurtig som for de andre kasus. Formernes mangel på ydre lighed giver foranledningen til dette forhold, og da senere kasusendelsernes lydlige destruktion gjorde f. eks. formerne på *ar*, *a* og *u* enslydende med dem i nom., greb man til andre udtryksmåder, som også overflödiggjorde genitivendelsen *s*, der jo alle tider var kendelig. Til en begyndelse breder denne sig dog noget, især på bekostning af *ar*, hvad der især kan sees på de sammensatte patronymica på *dóttir*, f. eks. *Siugurdzdottor*, Skiaker 1435 [1]). Udenfor 1:ste sammensætningsled synes det ikke at gå så let, og når det f. eks. i brev fra Oslo af 1394 [2]) hedder *Eirikssons* ved siden af *Gunnersonar* m. fl. og *sira Helghas ærfuingia*, så er det måske allerede efterligning af dansk — hvad der jo mod slutningen af 15:de årh. og i 16:de spiller en stor rolle. Derimod har det visselig hört det talte sprog og den indre udvikling til, når man föier *s* til den ældre genitivform, f. eks. fra Vestfold 1395 [3]) *þess sama stadars*, i biskop Eysteins jordebog ("den röde bog", her RB; fra c:a 1400) [4]) *til siouars*, fra Bergen 1449 [5]) *fiars*, meget ofte *fadurs ok modors*, *koorsbrodors*, *sonars*. Det er fra disse dannelser vi har östlandske vulgær- og dialektformer som *te bars* (tilbage), *tæ stèers* (tilstede). I gen. af subst. i fem. og i plur. har sådan tilföielse umiddelbart til substantivet dog vistnok været sparsom, skönt den ikke helt mangler i dialekterne. At föie *s* til den efterhængte artikel, f. eks. *kirkiones* Spydeberg 1492 [6]), har kanske ikke været sjeldent; men ellers, i ubestemt form, har jeg ikke været opmærksom på, at jeg

[1]) D. N. III. 728. [2]) IV. 633. [3]) IV. 642. [4]) pag. 308. [5]) D. N. IV. 911. [6]) VIII. 433.

har stödt på *s* i disse former, uden hvor omstændighederne gav anledning til at tro, at det skyldtes dansk påvirkning. Derimod kan det vel være muligt, at endel hunkönsord (egennavne) er gået over til svag böining for at skille gen. fra nom. Navne af typen *Ragnhildr* får i nom. på Østlandet foruden endelserne *ar*, *ær*, *er* også *a*, *æ*, *e* ved lydlig udvikling, allerede för, ser det ud til, end *u* i endelser var svækket, og dette kan have givet anledning til hyppige genitiver af typen *Ragnildu*, som synes temmelig længe at have havt sin særegne endevokal, efterat en gen. på *ar* vilde falde sammen med nom. Ved navne af typen *Guðrún* kan dat.-akk. på *u* have foranlediget, at også disse ender på *u* i genitivsforhold. En parallel hertil er, at nogle trondhjemske dialekter (især ved Orkla) viser svag böining af nogle *a*-stammer i fem., især alle på *ing*.

Men det kan også vel være, at disse tilsyneladende deklinationsforandringer ikke er at opfatte som sådanne, men at det har været dativer — om dertil hosföiede adjektiviske ord står i tilsyneladende gen.- eller i dativsform har i denne periode ingen beviskraft. I klassisk oldnorsk er der jo fuldt op af eksempler på dativ, hvor genitiv synes os at ligge nærmere (*setr á munn sér*, f. eks.), og endnu i det fuldt literære sprog forekommer langt mere vidtdreven brug deraf, idet dativ mer og mer kan knyttes til substantiver. I middelnorsk griber dette endnu mere om sig. Et brev fra Fåberg i Gudbrandsdalen (1330)[1]) har ikke alene *af væghna Gudridu kono siner*, men også *af væghna Margreto kono sini*, *af halfuo Ronogho kono sini*, og slige exempler er senere yderst almindelige, f. eks. fra Odalen 1369[2]) *Rangdido kono minne* i genitivs forhold. Videre skal jeg nævne fra Ringebu 1458[3]) *odhal bæggiæs thæire systrunne Randiidh og Sigriidhe Throndedøttrom*. Det forekommer måske tidligst og mest ved fem., at dativ bruges for gen. og sammenblandes dermed; men det er også almin-

[1]) D. N. V. 84. [2]) IV. 488. [3]) V. 812.

deligt i de andre kön, f. eks i R.B.[1]) (i en senere tilföielse, ikke med hovedhånden på stedet) *eruingium Karls Smidzsyni*, fra Sotenes i Båhuslen 1396[2]) *samþykt allu logþingeno*, fra Röken 1408[3]) *Kiæxstadom vældi* (gården Kekstads eiendom), *Kiæxstadom kiærns ændanom* (Kekstadtjernets ende), men også *Kiæxstadæ ængh*, fra Andebo 1464[4]) *samtykt systræbarnom þeiræ*, fra Löiten 1472[5]) *medh godhom monnom radhæ*, fra Sandeherred 1512[6]) *med sognebondom i Sandeheredh radh*, fra Rendalen 1546[7]) *minom syskene* (i genitivs funktion), *bondomss* og *barnomss*. Somme af disse eksempler foranlediger den bemærkning, at de skrivende i middelalderens sidste århundreder i Norge for en stor del skrev vildt, uden at veiledes af nogen sproglig takt; men dette kan ikke omstöde den kendsgerning, at middelnorsk i alle kön og tal kan bruge dativ istedenfor genitiv. I en eneste forekomst, nemlig ved udtrykket *for* — *skyld* har genitiv endnu syntaktisk anvendelse i vore dialekter; og i de dialekter, der bruger dativ, dannes denne genitiv i regelen af dativ, ligesom de sidstnævnte ekspl. fra Rendalen, f. eks. i solörsk *for gu'tas (jint'ns, bånis, ongoms) skull.*

Jeg deler ikke den anskuelse, som Noreen udtaler i "Altisl. u. altnorw. gramm."[2] § 123 anm. 2, at den vokal, som på Østlandet var opstået af svagt betonet *a*, i middelnorsk var *æ* og kun skrives *e* ved dansk påvirkning. I den tidligere del af 14:de årh. var det vistnok så; men i det sprog, hvor såvel *a* og svarabhaktivokalen som *i* og *u* falder sammen og betegnes enten på måfå, mest med *æ* eller *e*, f. eks. *gaungæ* (ɔ: *gǫngu*), eller også stemmes efter nærmeste betonede vokal: *sokon* (*sókn*), *ligir* (*liggr*), *bøhøffuer*, *iardar* eller *iærdær byty*, der synes det snarere at have været den slappe *e*-lyd; og da er jo *e* den rigtigste betegnelse, som alfabetet tilsteder. Den gengives som sagt oftest ved *e* eller *æ*, men

[1]) pag. 161. [2]) D. N. IV. 670. [3]) V. 458. [4]) III. 864. [5]) VIII. 396. [6]) VII. 479. [7]) IX. 765.

på grund af nogen fra fremmed tid eller sted hentet, meget ofte feilagtig anvendt skriveskik også ofte ved *i* eller *a*. Man kan således finde dativer som *breffua*, *Reidara*, men det behöver kun at være skrevet efter en ligning som: når *kirkie* skrives *kirkia*, bör *breve* også skrives *breffua*. Når den bestemte artikel i nom. & akk. st. mask. også undertiden skrives med *a*, må det hænge ligedan sammen. Således skrives gentagne gange, f. eks. fra Id 1392[1]) og i RB.[2]) *þridiungan*, fra Id 1401[3]) *þen nørsta teigan*. Jeg holder det ikke for rimeligt, at det lange *n*, som ikke bortfaldt under nasalering af vokalen, kunde sænke oldn. *e* (*i*) til *a* i middelnorsk, når intet spor deraf foreligger i nutiden. Oftere forekommer det, at artikelen skrives med *i*, men heller ikke det kan der tillægges nogen betydning, uden når det længere tid igennem fortsættes fra samme distrikt, og det der har noget nogenlunde tilsvarende i nutiden, f. eks. i Gudbrandsdalen, Hardanger og Voss.

Når artikelens vokal skrives *a* i stærk nom. (og akk.) fem. s. og nom. & akk. ntr. pl., så kan jeg derimod ikke betragte det på samme måde. På Østlandet er jo vokalen i disse former nu sænket til *a*, imedens nasalkonsonanten er bortfalden, og kun fra Østlandet har jeg seet exempler derpå: *brefuan*, *jordan* i R.B.[4]), *budan* Oslo 1475[5]), *husan* Fron 1483[6]), *stogo dornan* Skien 1492[7]), *swalan* Eidsvold 1498[8]), *Wa[n]gzbigdan* (måske dativ) Ringerike 1511[9]), *køpebreffuan* Rendalen 1546[10]), *eickan* Tjölling 1547[11]). De er ikke særdeles hyppige og skriver sig, som det meste, jeg her har brug for, i regelen ikke fra de mest övede skribenter; men det kan ikke ventes, at former, der ingensteds er eller har været skriveskik, skal forekomme anderledes i en tid, som er så lidet selvstændig. Når jeg altså antager, at *a* her vir-

---

[1]) D. N. III, 507. [2]) pag. 486. [3]) D. N. V, 407. [4]) pag. 218 & 217. [5]) D. N. V, 896. [6]) V, 921. [7]) VIII, 434. [8]) II, 1001. [9]) VIII, 477. [10]) IX, 765. [11]) VIII, 791.

kelig gengiver udtalen, så gör jeg det på den måde, at jeg regner det fölgende *n* ikke for konsonant, men som tegn for nasaleringen af *a*, en udtale omtrent som best. n. f. s. og ntr. pl. nu har i Selbu; at Østlandet på den samme tid har besiddet nasalvokaler, bevises derved, at det er i 15:de århundrede man begynder at skrive forbindelsen *aun* i stedsnavne som nu, i Gudbrandsdalen med *o* f. eks. *Fron* (nu udtalt *frōn*), ellers sedv. med *og* f. eks. *Frogn*, *Frawgn*, nu udtalt *frångn*. At det udlydende *n* i hunkönsartikelen skulde udelades i skrift, var i sig selv lidet venteligt, da nasaliteten så blev ubetegnet, og *n* havde stötte i artikelens övrige former; om det nogen gang findes udeladt, har heller ikke det synderlig beviskraft for, at det ikke blev udtalt, da dette kun forudsætter den skrivfeil, at en streg over *a* er glemt; imidlertid forekommer det jo undertiden. I Aslak Bolts jordebog (c:a 1440) pag. 39 står der: *liggr till fiskeaa som heiter sona*, pag. 40 i dat. *sonenne;* dette elvenavn udtales nu *sō'na*, med enstavelsestonelag og stærk böining. I et brev fra Lardal på Arendals skoles bibliothek, dateret 1553, læses *lia*, *aaslia*, *vestsia*. Et underlig skrevet dokument fra Nannested 1403 [1]) har to gange *doomkirkia*, bægge, som det synes, i bestemt dativs funktion, og det vilde ikke være noget påfaldende at hævde, at nom. her står for dativ, da dette ofte forekommer. Men bevis for, at kort aksentsvagt *n* ikke længer udtaltes konsonantisk, synes der at være i ekspl. som *vndat* for *undan*, fra Romerike 1472 [2]), *innath* for *innan* fra Fjotland i Lister len 1495 [3]), hvor én stum konsonant må antages indsat istedenfor en anden [4]). Som jeg har udtalt i "Lydlæren i den solörske dialekt" pag. 63 f., antager jeg, at det på de fleste steder har været påvirkningen fra det nasalerede *a* i sv. fem:s artikel, som har været anledningen til, at det nasalerede slappe *e* (af oldn. *i* eller

[1]) D. N. IV, 728. [2]) V, 878. [3]) VI, 621. [4]) I nærverende bind pag. 173 noten 2 påviser Kock sporadisk bortfald af *n* i sådan stilling allerede i den legendariske Olavssaga.

e) fæstede sig som en *a*-lyd også i best. nom. af **stærke** fem. og i flere andre ordformer.

Sideordnet hermed er også forholdet i st. dat. mask., som på de fleste steder i Hamar og Trondhjems stifter har endelsen *a*, ligesom sedvanlig også den tilsvarende svage form. Men i en vis del af S. Trondhjems amt foreligger det interessante og oplysende tilfælde, at de sv. mask. beholder det i oldn. udlydende *m;* enkelte steds beholdes det i alle disse, andresteds kun i de korte, som der har ligedannelse, altså henholdsvis *hågåm*, *bakkam*, *hæ'sta* og *hågåm*, *bakka*, *hæ'sta*, og adskilt derfra i Øvre Namdalen *bakkåm*, *hagåm*, *hæ'sti*. Det er tydeligt, at det er endelsernes forskellige eftertryksgrad, som har forårsaget den forskellige form i de opr. så ensartede endelser *enom* og *anom*, formodl. så, at i *hestenom* er bægge de posttoniske stavelser omtr. på én gang reducerede til nasalvokaler, i *bakkanom*, *haganom* er derimod kun *n*, ikke *m*, vokåliseret. Det ser ud til, at sådan dobbelt dativform også ellers i disse to stifter vilde have været det lydlovsmæssige, men at de sedvanlig gensidig har påvirket hinanden, mest så, at bægge får endelsen *a* (mangelen på *m* fra den stærke, vokalens art fra den svage böining), men i visse dele af Østerdalen så, at bægge får *em* (*m* fra den svage, vokalens art fra den stærke böining?).

I middelnorsk er som venteligt de oldnorske former for dativ de langt overveiende i hyppighed, dernæst kommer (ialfald tilsyneladende) nominativ anvendt i dativs forhold, först på den tredje plads i talrighed kommer de former, som jeg antager har hört den daglige tale til over den störste del af landet, nemlig med bortfaldet *m*. Sådanne citater, som kun afviger fra det normale ved denne mangel f. eks. *j ostra gardeno*, Smålenene 1386 [1]), kan der dog ikke tillægges nogensomhelst vægt, da stregen over *o* så let kan være glemt. Derimod må man vistnok anerkende fölgende eksempler:

[1]) D. N. IV, 533.

medalgardinæ, to gange, Toten 1372 [1]), *syndra gardene* (Romerike?) 1396 [2]), *prestgardina*, *næærdra gardina* Romerike 1403 [3]) *mannene* Smålenene 1423 [4]), *gardene* Skeberg 1440 [5]), *wettrene* Vestfold 1472 [6]), *gardenæ* Vestfold 1485 [7]), *vællene* Mandalen 1492 [8]), *gardene* Sandsver 1502 [9]). Nær sammen med disse hörer *j Bønæ* om gården Bö i Röken, i et dipl. uden sted 1412 [10]), smlgn. nu *Býna* i Verdalen, også opr. best. dativ. I samme dokument af 1412 forekommer den eneste svækkelse af *m* i sv. dat. m., som jeg har iagttaget, nemlig *j øfralutanæ;* det kan dog tænkes, at jeg nogen gang har overseet sådan en form, idet den nemlig vilde falde sammen med nom.-akk. plur. — Det er ikke umuligt, at det ikke alene funktionelt, men også formelt undertiden er dativer, der tilsyneladende har nominativsform, såsom *j westra garden*, Eker 1389 [11]), *j øfre garden*, Oddernes 1404 [12]); formerne på *en* kan enten være apokoperede for sådanne på *ene* (se senere), eller unöiagtigere skrivemåde, således at ét nasaleret *e* blev nedtegnet, medens der udtaltes to. Men — om der findes nogen sådanne dativer, er tvilsomt; at der forekommer virkelige nom., der er brugt for dativer, er ikke tvilsomt.

Når talen havde de dativformer, som her er nævnt, er det let at forstå, hvorledes ofte også *m* er bleven tilsat, hvor det aldrig har været udtalt, f. eks. i pron. poss. i dat. ntr. s. *minom* oftere, såsom fra Tunsberg 1442 [13]), og i best. dat. ntr. s., såsom *vitenum* Stavanger 1384 [14]), *Nesenum* Smålenene 1386 [15]), *fiallenum*, *lidinum* Sandeherred 1391 [16]), *bolenum* Follo 1393 [17]), *arenom* (to gange) Sarpsborg 1398 [18]), i RB [19]) gentaget *prestbordenom*, *landenom* Oslo 1437 [20]), *vigenom* Skien 1486 [21]). Men, som det er end mere venteligt her end i dat. mask., udlydsvokalen forekommer temmelig ofte svækket,

[1]) II, 423. [2]) IV, 658. [3]) IV, 728. [4]) II, 673 [5]) XII, 202. [6]) X, 244. [7]) I, 941. [8]) V, 957. [9]) III, 1026. [10]) V, 484. [11]) IV, 566. [12]) V, 437. [13]) V, 715. [14]) IV, 525. [15]) IV, 538. [16]) III, 496. [17]) III, 518. [18]) V, 379. [19]) pag. 155. [20]) D. N. II, 727. [21]) I, 947.

og ligesom ved hankön antager jeg, at talesproget har havt to nasalerede vokaler; men dativen har, efter alle dialekters vidnesbyrd, havt tostavelsestonelag. De hyppigere dativer på *inu*, *eno* har været skriftsprog, talen repræsenteres ved former som: *rikine* Akershus 1394 [1]), *loptena* Eker 1394 [2]), *breffuene* Onsö 1440 [3]), *brylopene* Lom c:a 1440 [4]), *twnenæ* Lister 1444 [5]), *brefuane* Gerpen 1456 [6]), *prestbolene*, *brefuene* Hedemarken 1460 [7]), *fiellene* Tune 1463 [8]), *brefuenæ* Eker 1465 [9]), *høgxsethene*, — *setenæ*, *swerdenæ* Rakkestad 1485 [10]), *fiellene* Vedö 1488 [11]), *livene* Tunsberg 1494 [12]). I et brev fra Holme ved Mandal af 1492 [13]) skrives et stedsnavn i nom. *Møgekasteth* og to gange i dat. *Møgekasten;* her må man vel fastslå, at enten er der to gange skrivfeil, eller et udlydende *e* er apokoperet eller betragtet som udtrykt ved det foregående *en* = nasalt *e*, smlgn. foran pag. 251 om tilsyneladende nom. for dat. mask.

Formentlig må man også anerkende apokopering efter konsonantisk *n*, nemlig især i dat. fem. Det synes ret urimeligt at antage nominativ i *or myrkua stofon* (men i samme brev *jordenne* m. fl.) Follo 1401 [14]), *til radstogon* Oslo 1475 [15]), *at dørnen* Skien 1486 [16]), *i Holon* Eidsberg 1490 [17]). Medens *m* i aksentsvag stavelse i vore nuværende dialekter end mere regelmæssig bortfalder i vest end i öst, er det et særlig östligt fænomen, at 3:dje stavelses *e* apokoperes. Også ved adj.-böiningen dateres dette træk fra middelnorsk. Også best. nom. plur.s endelse *ir*, *ar* synes undertiden at apokoperes, f. eks. ved *mennen* (nom. pl., 2 gange) i brev fra Håböl i Smålenene 1485 [18]), som også to gange har *mennene* (akk.), og *bødren* (= *bǿtrnar*) Brunla len 1539 [19]); intet af disse steder har dog nu såvidt vides apokope i best. plur., derimod er den almindelig lidt længere ind fra kysten.

[1]) II, 539. [2]) V, 363. [3]) XII, 204. [4]) III, 761. [5]) IV, 891. [6]) III, 836. [7]) V, 825. [8]) III, 861. [9]) V, 850. [10]) I, 944. [11]) III, 966. [12]) III, 990. [13]) VI, 614. [14]) D. N. IV, 720. [15]) V, 896. [16]) I, 947. [17]) III, 974. [18]) III, 951. [19]) III, 1159.

I östnorsk skrift forekommer undertiden i best. dat. plur. former, der stemmer med de svenske på *umin*, *omen*, f. eks. *systromen* Aslak Bolts jordebog pag. 12, *brødromen* Oslo 1455 [1]), *hwssommen* Oslo 1465 [2]), *gardomen* Sörum 1475 [3]), *bordomen*, *handomen* Rakkestad 1485 [4]), *piltomen* Trondhjem 1504 [5]). Det er tænkeligt, at disse former kan have været i brug nogensteds i det östlige Norge; ja, overfor forholdet i Vestergötland (först *unum*, senere *umin*) synes det ikke rent umuligt, at de nogensteds i Norge kan være bleven herskende ved at fortrænge den sedvanlige form. Hvis denne endelse har været indenlandsk, er det formentlig ialfald tildels den, som ligger tilgrund for den östnorske dat. pl. endelse *om* (*åm*, *öm*, *em*), og en mellemform med vokaliseret *n* kan man da se i *hussummæ* Eidskogen 1414 [6]), *iordome* Hedemarken 1415 [7]), *iordhumme* Smålenene 1419 [8]), *hussumæ* Toten 1442 [9]), *Assomme* Ringerike 1460 [10]). Men formodentlig er alle disse former svecismer, og de, hvor *n* mangler, feilskrifter, hvori stregen over *e* eller *æ* er udeglemt. I resultatet er jeg forsåvidt tilböielig til at slutte mig til hr. N. Beckman i Sv. landsm. XIII, 3 p. 39 f.; den modsatte formening, som han der tillægger mig, beror på hans misforståelse af et citat efter en svensk sprogforskers mundtlige udtalelser.

Amund B. Larsen.

Några anmärkningar till ett ställe i Heilagra Manna Sǫgur.

Sidorna 489—671 i andra bandet af Unger's Heilagra Manna Sǫgur innehålla den andra samlingen af de s. k. vitæ patrum eller berättelserna om de heliga fädernas lefverne. Den handskrift, som ligger till grund för upplagan,

1) D. N. V, 794. 2) V, 853. 3) V, 888. 4) I, 944. 5) I, 1011. 6) V, 505. 7) V, 509. 8) II, 650. 9) V, 718. 10) III, 846.

är Codex Arna-Magnæanus 225 folio, som enligt Unger (se dennes Forord s. XXIII) stammar från omkring år 1400, enligt Þorláksson (se dennes Forord til Gyðinga Saga s. XII) från midten eller slutet af 15:de århundradet, enligt Kålunds Katalog I, s. 181 från första delen af 15:de århundradet. Det är till ett ställe i den på nämnda handskrift baserade editionen, som jag skulle vilja göra några anmärkningar.

Sidan 517 och följande förekommer där en berättelse om en from "fader" vid namn Agathon. Denne var, heter det, bland alla fäderna den, som var mest ryktbar på grund af ödmjukhet och tålamod. Några af hans kamrater ville pröfva halten af hans tålamod och framställde därför mot honom falska anklagelser för högmod, förtal och otukt. Den helige mannen åhörde beskyllningarna med saktmod och böjde sig ödmjukt för "brödernas" straffande ord. Men då han slutligen äfven blef anklagad för kätteri, visade han med harm tillbaka den tillvitelsen. Då föllo "bröderna" till Agathons fötter och frågade häpet "*hvi hann braz eigi fyrri vid sva margt ofarligt, sem þeir fluttu a hann upp at osǫnnu, en hann villdi med ǫngu moti villumanz nafnit heyra mællt*".

I det anförda textstället har ordet *ofarligt* hittills, så vidt jag kan finna, ej varit rätt uppfattadt.

Uti andra upplagan af sin ordbok för Fritzner nämnda ord till ett adj. *ofarligr*, för hvilket han tvekande föreslår öfversättningen: "saadan som overskrider hvad der er sandt eller ret". Detta adjektivum är emellertid icke uppvisadt från någon annan källa och saknar, såvidt jag vet, motsvarighet inom de andra nordiska språken.

På grund häraf synes det mig ej obefogadt att söka förklara *ofarligt* på annat sätt.

Enligt min mening står *ofarligt* i stället för *ófagrligt* (*úfagrligt*), neutrum af adjektivum *ófagrligr* (*úfagrligr*), ett ord, som äfven annorstädes påträffats i den norröna literaturen. Om dess betydelse må följande anmärkas:

Liksom *ljótr* kan beteckna både den kroppsligt och den moraliskt fule (märk t. ex. uttrycket *"hit liotazta lif"* = vitam turpissimam, Heilagra Manna Sǫgur II, s. 360), så kan dess motsats *fagr* användas ej blott om det i estetisk mening vackra, utan äfven om det i sedligt afseende otadliga. Så t. ex. påträffas sådana förbindelser som *"meþ favgro lifi"*, Morkinskinnna s. 72, *"með trú fagri"*, Harmsól, str. 43. Jämför: *"at þeir lifdi vel ok fagrliga eptir skipan ok bodordum heilagra fedra"* Heilagra Manna Sǫgur II, s. 84. I öfverensstämmelse härmed kan *fagr*'s negativa motsvarighet *ófagr* (*úfagr*) begagnas i samma betydelse som *turpis*. Så t. ex. benämnes skörlefnad i Heilagra Manna Sǫgur II, s. 69 *ófagr afli* d. v. s. en neslig l. skamlig handtering (*"af þeira ofogrum afla"*). Samma betydelse måste tillerkännas *ófagrligr* (*úfagrligr*) på ett ställe i Barlaams ok Josaphats Saga s. 92. Där heter det: *"Hyggiꝺ at gorssamlega meꝺ huerssu mykylli akefꝺ elldrenn æyꝺir þessom auꝺævom, er ec aflaꝺa lengi oc saman dro meꝺ margskyns vfagrllegom afla"*. Då det på det citerade stället är en otuktig kvinna, som talar om sin skamliga näring, ha vi här en god parallel till det nyss anförda uttrycket ifrån Heilagra Manna Sǫgur II. *Úfagrligr* kan alltså likasåväl som *úfagr* betyda skamlig, neslig, ful i moralisk mening.

Enligt min åsikt har *ofarligt* (d. v. s. *ófagrligt*) i Heilagra Manna Sǫgur II just denna här ofvan angifna betydelse. Agathon har ju blifvit anklagad för skamliga gärningar: högmod, förtal, otukt. Orden: *"vid sva margt ofagrligt sem þeir fluttu a hann upp"* skulle följaktligen kunna tolkas: "trots så mycket fult eller trots de många fula saker, som de beskyllde honom för".

I Heilagra Manna Sǫgur anföres den latinska text, som synes hafva legat till grund för den norröna bearbetningen. Den nordiska parafrasen har emellertid, som det synes, förhållit sig ganska fritt till sitt original. Så t. ex.

återgifves ej långt före det behandlade stället *senior* med *heilagr fadir*, och på den närmast följande raden har tillagts ett *at osónnu*, som saknar motsvarighet i latinet. Det är därföre alls icke någon svår eller enastående afvikelse, att på det ifrågavarande stället latinets "*tanta vilia et peccata dicentibus nobis de te*" motsvaras af "*vid sva margt ofagrligt, sem þeir fluttu a hann upp*". Den nordiske bearbetaren har återgifvit *vitia et peccata* med ett enda ord, som i hufvudsak sade detsamma som de latinska glosorna.

Att *ofarligt* står i stället för *ófagrligt* kan naturligtvis bero på skriffel. I föregående ord (*margt*) förekommer ju bokstafsförbindelsen *ar*. Denna kan ha ledt därtill, att skrifvaren uteglömt *g* i *ofagrligt*. Emedan Codex Arnamagnæanus 225 folio (s. 123 b, sp. 1, r. 22 uppifr.) angifver *ar* i *margt* och *ofarligt* genom den för denna bokstafsförbindelse vanliga förkortningen, kan skriffelet icke gärna ha kommit till i denna handskrift, utan skulle väl insmugit sig i något äldre manuskript, som omedelbart eller medelbart ligger till grund för ifrågavarande parti af ofvan nämnda Codex.

Man skulle ju också kunna anse, att i *ofarligt* för *ófagrligt* *g* ljudlagsenligt bortfallit. Se om *farligr* i stället för *fagrligr* Egilssons Lexicon s. 157, E. Mogk i Literaturblatt für germanische und romanische Philologie 1893, spalt 278, Axel Kock i Sievers' Beiträge 20, s. 128 samt i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige del 16, N:r 3, s. 10. Jämför dock äfven framställningen hos Konráð Gíslason i afhandlingen "Om Helrim" s. 57 o. f. samt hos Finnur Jónsson i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1886, s. 320 [1]).

[1]) *O'farligt* (= *úfarligt*) skulle gifva samma mening som *ófagrligt*.

Lund den 18 December 1895.

Theodor Hjelmqvist.

Et par bemærkninger om manglen af *i*-omlyd i kortstavede ordstammer.

I de sidste års diskussion om omlydsforholdene i oldnordisk har skrivemåden i de islandske håndskrifter spillet en vis — og efter min mening altfor stor og uberettiget — rolle. Man har villet göre gældende, at omlyden undertiden under visse aksentforhold ikke har fundet sted i kortstavede stammer, hvor disse optrådte som første sammensætningsled, og man har, nærmest eller alene fra Lexicon poeticum samlet nogle eksempler, der skulde være bevisende. Se E. Wadstein: Svenska landsmålen 1893, s. 27, A. Kock: Beiträge zur gesch. d. deut. spr. u. lit. XVIII, 457 f.

De pågældende ord er: *hurgrund* (*hyrr* 'ild'), *hrunsær* (*hrynr*, *hrynja*), *rumgæðir* (*rymr* 'larm'), *rumleið* (d. s.), *þrumskúr* (*þrymr* 'larm', 'torden'). Der kunde sikkert findes endnu flere, men da jeg ikke anser det for umagen værdt at opsøge de enkelte eksempler, der mulig endnu findes i håndskrifterne [1]), skal jeg holde mig til de her nævnte ord. Det vil af det følgende fremgå, hvor fuldkommen værdiløst materiale de er til at bygge noget på, og jeg tör udtale det som min overbevisning, at de isl. håndskrifter overhovedet ikke indeholder et eneste eksempel, der i virkeligheden kan bevise tilstedeværelsen af sådanne uomlydte former i sammensætninger, som der her er tale om. Jeg skal nu tillade mig, at gennemgå disse ord ét for ét:

1. *Hur-grund.* Dette ord findes i Plácítúsdr. v. 55; min udgave i Opusc. philol. (1887) s. 221_{25}. [Der findes iøvrigt også *burstoþs* sst. 216_{8}, *hurgeyme* sst. 217_{25}]. I håndskriftet, det meget gamle 673 B i Arn.-Magn. saml., skrives ordet *hvr grvnd.* I og for sig kunde der her være tale om en fejl, som hører til de alleralmindeligste hos isl. afskrivere,

[1]) To eksempler til anføres nedenfor fra Plác.

nemlig dittografi. Men afgörende vilde en sådan opfattelse næppe kunne betragtes; den måtte da også ses i belysning af skriverens hele færd. En anden betragtning er derimod af en ganske anden betydning. Hvorledes skrives overhovedet *y* i det her pågældende håndskrift?, sker det rigtig og nöjagtig (ɔ: ẏ eller y) allevegne? Herom kan jeg henvise til min redegörelse i nævnte skrift s. 226. Ifølge denne skrives *u*, *v* f. *y* i *duggua*, *lund*, *duggr*, *stugg*, *lustr*, *scurþr*, *durþar*, *bur-*, *hur-*, *fur*, *furra*, *prudan* (= *prýddan*), *flutir*, *munþe*, *fustesc*; *þvþr*, *hvggio*, *dvrs*, *hvr-*; i øvrigt er det for spörsmålet ganske ligegyldigt, om der skrives *u* eller *v* (se sst. s. 226). Det er også ligegyldigt, om vokalen i de anførte eksempler er kort eller lang. Der er kun én metodisk fællesforklaring mulig, nemlig den, at i alle de foreliggende tilfælde er lyden *y* (*ý*) skreven med *u* (*v*); dette er så meget mere let forklarligt, som der er tale om et så gammelt håndskrift. Jfr f. eks. Elucid. (fotol.) 2 1. 2, hvor vokalen (*u*) i *ovvɴd* (l. 1) skrives fuldstændig på samme måde som i *nvto* (l. 2) osv. osv., for ikke at anføre et utal af eksempler, der kunde nævnes.

Det er nu en selvfølge, som næppe engang behøver at formuleres, at man ikke kan pille ét af de i Plác.-hdskr. skrevne *v* — hvor man ellers væntede *y* — ud og erklære, at her betyder det *u* (og ikke *y*). Desuden findes dette *hvr* — og de to andre sammensatte ord — i et digt, der stammer fra c. 1150, og det er utænkeligt, at en forfatter i en så sen tid har kunnet sige *hur-*, når han tænkte på ordet *hyrr*, *hyrjar*, og benytte dette i sammensætninger. Dette ord falder således bort af sig selv.

2. *Hrun-sær*. Ordet findes i Tiodolfs Haustlǫng, Snorra Edda I 312. Der haves her 3 håndskrifter: codex regius, Wormianus og AM. 756, 4:o; heraf er dog det sidste så godt som uden al betydning. I Worm. skrives ordet *hrýnſeva* (*hɼynſeua* i 756). I reg., hvor hele den side, hvorpå digtet

står, er skrevet med en anden hånd (se SnE. III, s. VIII), skrives det *hrv[-]ſæꝼa*; det fjærde bogstav er oprindelig fejlskrevet og raderet eller klattet, så at dets oprindelige form nu ikke kan bestemmes; skriveren har så underprikket det og skrevet *n* ovenover. Dette er mere end nok til at vise, hvor ganske betydningsløst dette eksempel er; og så er der endda spörsmål, om *v* ikke er forsøgt omdannet til *y*; der viser sig i hdskr. ligesom en hale under *v*, men jeg har ikke kunnet afgöre, om det er blækstreg eller ej. Blækket er i det hele meget afbleget på denne side.

3. a) *Rum-leið*. Ordet findes i et vers af Eyvindr fra 961, der findes i Fagrskinna, Heimskringla, Fornmannasögur I, [samt i Landnáma, men denne kommer her ikke i betragtning, da den linje, hvor ordet forekommer, her har en ganske forskellig form: *rastoð* for *rymleið*].

I Fagrsk.-håndskrifterne AM 51 fol. (= AM 302, 4:o) skrives ordet: *rumſkæiðs* (sidste del forvansket), i AM 52 fol. (= AM 301, 303): *rumleið*. Der er ingen tvivl om, at i grundhåndskr. har der stået et *v* (*rvm-*) eller *u*.

I Heimskr.-hdskrr. skrives *rym-* i Kringla og Jöfrask.; [Frís. har forvansket ordet til *rímſeið*; deraf kan man intet slutte m. h. t. originalen].

Endelig har AM 61 fol. og Flatøbogen bægge *rym-*.

Det er klart, at man m. h. t. dette *rum-* (*rym-*) ikke kan tillægge Fagrsk.-grundhåndskr. afgörende og absolut betydning overfor og i modsætning til et så udmærket hdskr. som f. eks. Kringla. For mig står det som utvivlsomt, at vi i Fagrsk.-grundhåndskr. atter har en af disse unöjagtige lydbetegnelser som i hdskr. af Plác. — I ethvert tilfælde må dette eksempel udgå på grund af dets usikkerhed.

b) *Rum-gœðir*. Ordet findes i et vers i Hrafnssaga og Guðmundarsaga, Biskupas. I 564, Sturlunga II 293 (i bægge udgaver trykt *Rym-*). Verset er forfattet af Guðmundr Svertingsson og hører til dennes arvedrape om høv-

dingen Hrafn Sveinbjarnarson (død 1213); se min Litteraturhist. II, 91. — I de to hdskrr. af Hrafnss., der her har nogen betydning, AM 154 fol. og 487 4:o, skrives der ganske vist *Rum-* og *Rū*, men i det gode membranhåndskr. AM 657 C (bl. 32 r.) af Guđm. s. skrives ordet: *Rymgæðis*. Her er der nu for det første at bemærke, at verset er fra 13. årh.; der gælder altså samme bemærkning derom, som om Plác.s. *hur-*; Guđm. Svert., digteren, har kun kendt *rym-* som stammen i subst., og han har kun kunnet bruge denne form i en sammensætning. I ethvert tilfælde har vi atter her et håndskriftlig overleveret *rym-* ved siden af *rum-*, der dog kun findes i Ásgeirs afskrifter; det er ikke udelukket, at han skulde have læst originalen urigtig. Hvorledes det end er, er det klart, at stedet ikke egner sig til at danne noget støttepunkt for den pågældende sag og må bortfalde som sådant. For mig står det klart, at har der ståèt *u* i Ásgeirs original, er dette blot en unöjagtig skrivemåde for *y*.

4. *þrum-skúr*. Ordet findes i et vers af Kormákr i Kormáks saga (Möbius) s. 49 (sagaens v. 74). Det findes kun i AM 132 fol. og her står: *þrūſkurar*. Dette hskr. skriver ellers ikke *u* f. *y*. Vershalvdelen lyder efter udg. s. 62: *ok þrumskurar þeirar. þat varđ hlaup at skaupi. vist hafðir mer vaðer. verr spakonu ferri*. Her skal ordfølgen være følgende (se udg. s. 163): *ok varđ þat hlaup þrumskúrar þeirar at skaupi; verr spákonu! víst hafðir váðir ferri þér* (f. *mér*) = 'und trug mit seinem kriegerischen anlauf nur spott davon; jedenfalls, hexengatte, fehlte dir deine (volle) rüstung'. Altså *þrumskúr* skal være 'kamp', idet *þrum-* skal betyde 'bogen-' (s. 201). Alt dette er i overensstemmelse med Lex. poet. En kenning som 'bueregn' er i sin orden, men et udtryk som *hlaup þrumskúrar* 'stormen frem til kamp' er ikke i overensstemmelse hverken med poetisk eller prosaisk udtryksmåde. B. M. Olsen har ikke villet gå ind på Möbius-Lex. poet.s forklaring (se Aarb.

f. nord. Oldkh. 1888 s. 67—9), og med rette, men når han antager, at de to sidste linjer "udgör en sætning for sig", tror jeg ikke han har ret; den 2. linje (*þat varð hlaup at skaupi*) bærer ganske præg af at være en af de sædvanlige indskudssætninger af subjektiv-ræsonnerende art, som skjaldene ynder. Men heraf følger, at 1. linje må høre sammen med 3. og 4. Og her møder så vanskelighederne. B. M. Ólsen antager, at *váðir* er galt, og det er det vel også, men jeg ser deri den ene del af en omskrivning, hvor *þrumskúrar* er den anden. Omskrivningen, som her må søges, må sikkert være for 'klinge'; B. M. Ólsen har rigtig gengivet tanken således: "Din sløve klinge kom mig ikke nær", læser altså *mér* med hdskr. og retter *hafðir* til *hafði*. Hans rettelse af *váðir* eller forslag til en sådan kan jeg dog ikke tiltræde[1]), da han ikke går ud fra, at det rettede ord hører sammen med *þrumskúrar*. Det er nu af alt dette mere end klart, at man heller ikke kan sige, hvad *þrumskúrar* betyder; ikke alene kan den første del af ordet være, hvad Svb. Egilsson også har gjort opmærksom på, stammen — forkortet — i *þruma*, men også hele ordet kan bero på forvanskning.

Af det her bemærkede om dette sted hos Kormákr er det indlysende, at det pågældende ord *þrum-* ikke kan betragtes som et sikkert eksempel på uomlydt kortstavet *i*-st. i sammensætninger, men må bortfalde som sådant.

Denne gennemgang viser for det første, at ikke et af de eksempler, Wadstein har anført, lader sig bruge som bevis for at i-omlyd ikke indtræder i kortstavede i-stammer som sammensætningsled. Iøvrigt er det ikke min hensigt, her at komme nærmere ind på den diskussion, der er ført særlig mellem A. Kock og E. Wadstein angående den nordiske omlyd. Kun skal jeg bemærke, at jeg slutter mig ganske og

---

[1]) Jfr S. Bugge i Aarb. 1889, s. 80, men også han går ud fra, at l. 1—2 og 3—4 hører særlig sammen.

aldeles til A. Kock, når han mod Wadstein hævder, at i-omlyd aldrig er indtrådt i datid i svage verber efter 2. klasse (Wimmer), og jeg kan i det hele og store slutte mig til hans bemærkninger i den ovenfor antydede afhandling i Beiträge XVIII (s. 432 ff.) angående de formentlig "omlydte former", der skulde forefindes; de er alle af samme eller lignende art, som de her gennemgåede.

De der anførte bemærkninger tilligemed hvad der her ovenfor er fremstillet turde være mere end tilstrækkeligt til at bevise, hvor usikkert og ugörligt det er, udaf ordbøger og ordsamlinger at pille enkelte former, der — ofte tilfældigvis — anføres, og uden videre betragte dem som fuldgyldige beviser for derved at støtte eller endogså begrunde en eller anden påstand. Jeg har tidligere i en anden sammenhæng påvist det mislige i denne fremgangsmåde. Det vil vise sig, at i de fleste tilfælde er denslags "former" enten simpelthen skrivfejl eller en unöjagtig skrivemåde, der ingensomhelst betydning har i fonetisk-sproglig henseende. I de isl. håndskrifter er der fuldt af sådanne "former"; endel af dem har — gennem ordbøger og lign. — fundet vej til et eller andet nyere videnskabeligt værk, for derfra at vandre fra det ene til det andet; der tillægges dem en betydning, som der ikke tilkommer dem, og, istedenfor at göre nytte, gör de kun fortræd.

De ovenfor gennemgåede ord indeholder ikke alene en god illustration til det her sagte, men tillige en alvorlig advarsel til alle besindige sprogmænd.

Og denne advarsel er det, forekommer det mig, al grund til endnu engang at indskærpe.

København i marts 1896

Finnur Jónsson.

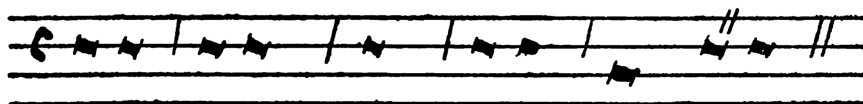

Laurentius Petri om svensk akcent.

I sina Bidrag till svenska kyrkans historia i sextonde århundradet, Lund 1894, s. 1—9 har Otto Ahnfelt i korthet redogjort för innehållet af Linköpingshandskriften T. 131 fol. Den sista af de däri befintliga skrifterna: De punctis Distinctio|num & accentu ecclesiastico | in Lectionibus sacris | Tractatus ęditus | per Laurentjum | Vpsalensem, är af ett visst intresse för den svenska filologien, i det att den innehåller det troligen älsta uttalande rörande svensk akcent, som bevarats åt eftervärlden. Jag aftrycker här det ifrågavarande stället.

Qvid autem & de pronunciatione Lectionum in vul-|gari lingua dicis? |

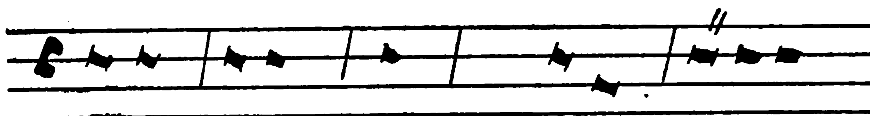
Nihil sane præter id quod hactenus sup*er* latinis | lectionibus co*m*memoratum est, Atq*ue* ob id debent | vulgarium Lectionum pronunciatores sese ad virgulas | iam præscriptas accomodare. Hoc solum obser-|uato quod accentus suis proprijs ac idoneis sijlla-|bis iuxta vulgarium vocum quantitatem appli-|cent. Id quod difficile non fuerit, si quis fi-|nales ac proxime præcedentes voces diligentius inspi-|ciat, Aut quis no*n* viderit statim ineptum esse | si sequentia ad hunc modum pronuncientur?

Sadhe Iesus til' sina Læriungar.

[Ny sida]

Est siquidem satis notum & manifestum linguam vulgarem | callenti atq*ue* animaduertenti, primam syllabam dictionis (: Lær-|iungar :) postulare accentum nimirum sic:

Sadhe Iesus till sina Læriungar

Atq*ue* sic de alijs vocibus huius generis iudicandum est.

Lund i juni 1896. **Evald Ljunggren.**

The saga of king Olaf Tryggwason ... translated by J. Sephton M. A. London, David Nutt. XXVII + 500 sidor i bred oktav. Sh. 18.

Som jenväg till den isländska litteraturen kan naturligtvis en engelsk översättning av en isländsk saga icke ega något synnerligt innträsse för skandinaver. Men den kan från en annan synpunkt hava rätt till en viss uppmärksamhet. Den är nämligen ett tecken till att bland våra stamfränder i väster utom de facklärdes krets finnes en publik, för vilken den fornnordiska litteraturen icke är likjiltig, ett tecken som betyder så mycket mer, som dänna översättning icke är avsedd att bliva en enstaka företeelse, utan jer sig tillkänna som den första i en rad översättningar, i vilken närmast skola följa Færeyinga saga, översatt av F. York Powell, ock Ambales saga, översatt av Israel Gollancz. Företaget är tydligen en frukt av det inträsse Vigfússon väckt, ock här i fråga varande översättning är ägnad ”In memoriam islandici eruditissimi Gudbrand Vigfusson”.

Översättaren har följt den täkst av Olof Tryggvasons saga som finnes tryckt i Fornmanna sögur I—III. Någon gång säger han sig ha följt avvikande läsarter i Flatöboken ock, vad visorna angår, upptagit ändringar som Vigfusson ock Powell föreslagit. Om det sätt, varpå sagan blivit översatt, torde icke vara annat än gott att säga. Den i lindrigt gammaldags ordalag hållna översättningen återjer den isl. täkstens mening så troget man med fog kan bejära. Vid översättningen av visorna har då ock då översättarens naturliga önskan att vara omedelbart begriplig för sina läsare kommit i strid med hans åstundan att icke undanhålla dem något av den bildrikedom som jömmes i omskrivningarne. Som eksämpel på hur han reder sig ur dänna svårighet må anföras hans översättning:

Where fought the valiant crews of ocean's steeds on Stord at Fitia,
And eager to cross swords went forth the host;

There, next to the Northmen's king, he dared to march,
He, wielder of weapons, in the fiery storm,
Where the battle-axe crushes ships' moon-like shields

av

Þars bǫðharðir bǫrðusk | bands jódraugar landa, | lystr gekk herr til hjǫrva | hnits í Storð á Fitjum, | ok gimslengvir ganga | gífrs hlémána drífu | nausta blakks et næsta | Norðmanna gram þorði. |

Här har han offrat ett par av bilderna (landa band, nausta blakkr), men äljes har han icke ens skytt uttryck som han själv måst förklara inom parentes, såsom "storm of Ali [battle]" äller "the reed of red wounds [sword]". Att sådana översättningar som "Hugins drink" äller "Od's wife's golden tears" icke anses tarva någon förklaring, tyder på, att han hos sin läsekrets väntar en rätt detaljerad kännedom om den isl. mytologien.

Boken avslutas med ett rikhaltigt "General Index", sid. 472—500.

Om den yttre utstyrseln må nämnas, att papperet är mycket gott ock trycket ypperligt.

Växjö d. 6 okt. 1896. **Ludvig Larsson.**

Ferd. Holthausen: Altisländisches lesebuch. (Lehrbuch der altisl. sprache, II. teil). Weimar 1896.

B. Kahle: Altisländisches elementarbuch. (W. Streitberg: Sammlung von elementarbüchern der altgerm. dialekte, III) Heidelberg 1896.

Omtrent ganske samtidig udkommer der i Tyskland to oldislandske lærebøger, bestående af grammatik, kortfattet syntaks og læsestykker. F. Holthausens bog udkom i to dele (den 1. del grammatikken m. m. 1895, jfr Arkiv XII, 378—81), medens Kahles bog er udgiven som et sammenhængende hele. Det er et særdeles glædeligt tidernes tegn for studiet af oldnordisk sprog og litteratur i Tyskland, hvis bægge disse værker imødekommer en trang og afhjælper et savn, hvad man i hvert fald har lov til at håbe. — Kahles bog slutter sig i indretning og udstyr til prof. Streitbergs dygtige bog: Urgermanische grammatik.

I Kahles grammatik göres ingen særlige originale synspunkter gældende; men forf. har samvittighedsfuldt gjort sig bekendt med og prøvet alle de nyeste resultater og undersøgelser og deraf optaget i sin fremstilling, hvad han har anset som sikkert; navnlig gælder dette Kocks resultater angående omlyd og brydning, samt forskellige aksentforhold. I andre tilfælde udtaler forf. sig med en forsigtighed, som kun kan prises, f. eks. § 23 a, anm. 3 (om de formodede isl.

rune-håndskrifter). Kun ganske sjælden har han optaget moderne meninger, der enten er ganske urigtige eller utilstrækkelig begrundede, som når f. eks. vikingetidens begyndelse sættes til "c. 700" (for c. 800) § 18, eller når en form som *strǫntu* uden betænkeligheder opfattes som acc. (§ 131, 2; jeg har i min afhandling mod S. Bugge i Aarbøger 1895 påvist, at der intet er til hinder for at opfatte formen som dativ; i så fald bortfalder den som kronologisk støttepunkt m. h. t. *u*-synkopen), eller når Leiden-alfabetets runenavne benyttes som sikre bevismidler (også herom kan jeg henvise til min nævnte afhandling). Ligeledes har forf. kun ganske sjælden opstillet forskellige håndskriftlige skrivemåder som virkelige former og ikke som beroende på unöjagtig stavemåde eller ufuldkommen lydopfattelse, hvad disse "former" sikkert i et stort antal er; således anføres *heit* (f. *hét*) 122, 1, 385, samt *hétt* og *hít* (385), *hin, en* f. *hinn enn* (313), for ikke at tale om det ganske mislykkede *efre* (ɔ: *jǫfri*; 65 anm.); denne såkaldte brydningsløse dativform findes kun en enkelt gang; når den så tilmed findes i et så ungt håndskr. som codex Frisianus, er det — i hvert fald for mig — umuligt at tro på, at det er en gammel, nedarvet form; og jeg betragter stedet, hvor det forekommer, som forvansket og omdigtet, fordi skriveren af cod. Fris. har læst sin original fejl eller ikke har kunnet læse den på grund af utydelighed. Om enkelte former som *batri* (349) har jeg et andet sted udtalt mig. De enkelte formers kronologi har forf. enkelte gange søgt at bestemme (f. eks. § 160), hvorved hans kendskab til skjalderim har været vejledende; men dette kunde være sket langt hyppigere. I enkelte tilfælde tror jeg ikke forf:s opfattelse er rigtig. Således hedder det i § 134, at sådanne former som *ám, búm* ofl. (det der anførte *sǽm* f. *sǽem* — findes sådanne former og hvor?) er opståede c. 1200, men at der ved siden af dem findes usammentrukne former som "analogiske nydannelser"; men når nu disse usammentrukne former findes i eddadigte og skjaldepoesi uafbrudt fra de ældste tider til c. 1200, forekommer det mig dog rimeligst eller rettere selvindlysende, at formerne fra tiden efter 1200 danner en direkte fortsættelse af de tidligere og at her ikke kan være tale om "nydannelser"; de gamle, usammentrukne former vedbliver med andre ord at bestå ved siden af de sammentrukne, og disse er vistnok ikke så lidt ældre end c. 1200. En lignende indvending gör jeg også imod forf:s fremstilling i § 106, i det mindste angående *i* i afledningsendelsen *-inq-*; "germ. *i* bliver i oldisl. (men ikke i urnord.) til *e*, men ved midten af det 13. årh. kommer igen *i*" — således omtr. lyder reglen, men den er dog vistnok for almindelig formuleret. Ganske vist ved forf. (se anm.), at der i "ældre tider" også optræder *i* i *-ing*, hvilket skal have sin grund i, at denne endelse også kan have haft hovedtone. Hvad de "ældre tider" angår, er jo forholdet det, at vi har ikke andet end skjalderim at holde os til, og i disse forekommer der udelukkende *i* i

-ing (se K. Gislason: Udvalg VI—VIII); kun på ét, höjst to steder findes *-eng*, og dér (bægge steder) er der stærk tone (bitone) på denne stavelse, der er rimstavelse. Følgelig er det — forekommer det mig — klart, at reglen bör formuleres anderledes; det samme gælder også § 108 anm. — Da vi er ved kronologien, skal jeg tillade mig at bemærke, at forf:s angivelse af overgangen *ƀ—b* efter *l, r* (*þǫrb*) i § 189 anm. som sket i "det 13. årh." er ubevislig; der haves ingen midler til at sige bestemt, når den overgang er gået for sig.

Imod reglerne om aksentforholdene i sammensatte ord (§ 54, 55) lader der sig vistnok endel indvende. Og atter her er skjaldenes rim vejledende. Jeg tror f. eks. ikke, at ord som *aug-sýn* nogensinde har haft hovedtone på 2. stavelse, men vel en stærk bitone. Mere rimelighed var der for, at hovedtonen i ord som *ofr-gjald* faldt på 2. stavelse; men når det f. eks. i Reginsmál 4 hedder som 1. linje i ljóđaháttr: *ofrgjǫld*, er det ganske vist klart, at *gjǫld* er en stærkt (vi kan godt sige: hoved-)betonet stavelse (*g* er jo støttestaven), men det er ikke mindre sikkert, at *ofr* har og må have en lige så stærk betoning; hele ordet betragtes — og det af let forståelige grunde — næsten som to selvstændige ord; og dette er den kortest mulige form for en sådan linje som den anførte; jfr Sievers: Altg. metrik § 58, 2 (s. 90). Jeg tror at man, ved nöje at studere skjaldenes rim og metriske anvendelse af de enkelte stavelser, vil kunne komme til et bestemtere resultat angående den oldisl. betoning end hidtil. En undersøgelse heraf vilde være interessant og lönnende.

Der er ingen anledning til her at komme ind på princip-spörgsmål; og hvad enkeltheder angår, er der ikke meget, som der er anledning til at fremdrage. Jeg skal dog dvæle lidt ved et par sådanne. § 19, 7 siges der, at former som *sadhe* i østnord. er kommet istedenfor det ældre og vestnord. *sera*; dette er jo for så vidt rigtigt, som den sidste form er forsvunden i det oldsvenske, vi kender; men når vi ved, at formen *sáđi* også findes i vestnord. (isl.) og det så tidlig som i 12. årh. (Rekstefja 12: *Hafglóđ hilmir sáđi*), kan formen ikke opstilles som absolut skælnemærke mellem vestnord. og østnord. — Urigtig stavemåde er *íll-* 177, 218, hvad jeg tidligere har fremhævet, og der foreligger intet som helst, der kunde vise, at vokalen i oldtiden har været lang. Den skrivemåde burde derfor undgås. — Nom.-formen *hoddr* (§ 71, 175) masc. er meget problematisk; i Laufásedda hedder det: *gull heitir fé, hodd, blik* osv.; forudsat at teksten her er rigtig — og der er næppe grund til at tvivle derom — er sagen vistnok afgjort. I Lex. poet. (under *hoddar* masc. plur.) anføres acc. *hodda* fra en vísa i Sturl. (2. udg. II, 67), men opfattelsen er ikke ganske sikker. Et andet sted i Sturl. (I, 275) er *hodda* åbenbart gen. Neutr. *hodd* vilde bedst svare til got. *huzd*, oht. *hort*, ags. *hord*. — Former som *minnunk* med *n* (§ 208) forekommer så sjælden, at de godt kunde

lades ude af betragtning. — Den 1. linje i Þrymskv. er intet bevis for, at dens forfatter har udtalt *reiðr* med *v* i forlyd (§ 226, anm. 1). — I § 242, 3 hedder det, at ord som *mór* osv. altid er uden endelse i dat. Der findes dog *Mói* af *Mór* som hestenavn (SnE. I, 482), samt *nói* af *nór* (Ynglingatal 34). — Urigtige former eller trykfejl er: *bý* (ntr.) f. *býr* (§ 135, jfr. gloss.), *dø'tter* § 203, *byrr* 270, 4 anm. (hvor findes den form?), *lausto* 419, 2 d (f. *lusto*), *síno* f. *sínom* side 128, *þríú* f. *þría* § 434, *tóko* (f. *tǫko*) 458; *fjarri* er urigt. gengivet som kompar. side 129, *sú* ved 'du' side 130; *kom hann skildi fyrir sik* betyder 'han fik tid til at dække sig med skjoldet' (ikke: er hielt ihn vor sich). Urigtig tekst følges i eksemplet sammesteds: *saurom* f. *sǫxum* i Vǫluspá 36. Dette er et eksempel på, hvor hårdnakket gamle fejl kan holde sig; ordet findes ene og alene i cod. reg., og enhver kan nu af den fototyp. udg. se, hvad der står i codex.

Om den syntaktiske del af Kahles bog er der kun lidt at bemærke; den er koncist og klart affattet, men noget kort.

Holthausens læsebog indledes med en kort oversigt over den oldnord. metrik[1]). De enkelte stykker er hæntede fra mytologiske fortællinger (SnE.), heltesagnene (Vǫls. ofl.) og de hist. sagaer; endelig er der enkelte digte og digtbrudstykker. I det hele kan dette udvalg, der tildels beror på Falks læsebog, siges at være gjort med skönsomhed; og kun den praktiske benyttelse af bogen kan vise, hvorvidt noget af stykkerne er mindre heldigt. — Korrekturlæsningen har derimod ikke været så omhyggelig som ønskeligt; forf. har selv rettet en mængde urigtige stavemåder; men der findes ikke få foruden (*jótun* 1_{19}, *han* 12_{13}, *mikill* 25_{2}, jfr dog 105; denne fejl beror vistnok på, at forf. mener at *kempa* er masc. s. 165; *till* 57_{13} osv.). Enkelte skrivemåder er urigtige som *hláfarðr* (f. *láv-*), *dø'll* (f. *dæll*), *tvi-*, *þri-*, *Eirikr* (f. *-ríkr*). Ordene deles på en måde, som man ellers aldrig ser i oldnord. tekster *fa-ra* f. *far-a* osv.); den sædvanlige delingsmåde burde vistnok være fulgt. — Enkelte tekstfejl er: *á þér* 3_{2} f. *at þér*, (*er ek kom svá*) *við* 3_{20} f. (*er—svá*) *síð*; *gørsk* 35_{5} er ikke verbum, men superl. og burde hedde *gǫrst*; *dynir miklar* 81_{13} er umuligt islandsk; det måtte hedde: *dyni mikla*, jfr *dynr*, masc. i gloss. s. 147; men den rigtige tekst er *dynur* (*miklar*) af *dyna* (sål. udg. af Grettiss.), der dog vistnok er en skrivefejl for *duna*. — Formen *hinu* 79_{22} burde vistnok være rettet til *hin*; det er en ung form fra 14. årh., hvorom forf:s grammatik ingen oplysning giver. — Kahle har kun nogle få læsestykker, som synes heldig valgte; derimod er hans retskrivning neppe praktisk, og fra oldisl. standpunkt er i hvert tilfælde former som *boz* (*boðs*), *rauz* (*rauðs*) urigtige.

---

[1]) Den i § 19 omtalte "gekreuzte" alliteration er mig særdeles tvivlsom som kunstmiddel. — *Unnir yfir glymja* i Grimn. 7 bör absolut rettes til *u. glymja yfir*, da de 2 rimbogstave kun på den måde kommer til deres ret (§ 35 anm.).

Side 97—127 i Holthausens bog optages af anmærkninger til teksterne; det er nu meget godt at have sådanne oplysende anmærkninger ved siden af et meget knapt glossar. Desværre er der her ikke så få fejlagtige opfattelser og angivelser; her skal anføres nogle. *Gat hvergi valdit* bet. 'kunde ikke løfte den' (ikke: brachte es nicht fertig 98). — *hirðmenn* s. 4_{10} (sst.) er jo Utgarðalokes hirdmænd og i k k e Loke, Tjalfe og Rǫskva. — S. 6_4 *sér* (99) er upersonligt: "man ser". — 21_{12} *í ǫðru orði* bet. omtr. "i hvert andet ord" (ikke: bei der andern unterredung, s. 104). — 49_{31} *skjótastr* bet. "den hurtigste", ægte superl. (ikke: sehr schnell s. 111). — 55_{21} er *vera* (ikke *fara*) underforstået (s. 112). — 69_{34} er *í* (*komit í óvænt efni*) absolut ikke adv. men præp., der styrer *efni*. — 72_{17}: *fjórir tigir annars hundraðs* (ɔ: 40 af det andet hundrede, hvorved det første forudsættes) er et fuldstændigt udtryk og der er intet at underforstå (118). — 80_{28} er *braut* upers. (120). — 82_7 *mikils um vert* bet. ikke "sehr wunderlich" (sst.), men: "udmærket godt gjort" el. lign. — 83_3 *grjót* er sing.; ordet eksisterer ikke i flert. (sst.). — 92_{13} *dýrs* (i *dýrs at Fjǫlnis húsum*) er absolut ikke subst. (dyr, Sæhrimner), men adj. "den herlige" og hører til *Fjǫlnis* (124). — 92_{19} er *fekk* 1. pers. (jeg gav; sst.). Konstruktionen i Krákumál v. 28 er: *fleinþingsboði hefr framðar fólkorrostur fimm tøgum sinna* (halvtreds gange) *ok eina* (o: *orrostu,* og en til); *eina sinna* er umuligt (125). — 94_2 *slungin* hører til *lof* (ikke: *fræðin*; 127). — 94_{11} *skærleik* styres af *í*, — 20 *greinandi* = narrandum (intet at underforstå), — 96_{23} *eitt,* som gengives ved "wenigstens?", betyder "alene"; "jeg ved, at mit ryggesløse liv alene ɔ: at det alene er mit ryggesløse liv, som osv."

Poetiske omskrivninger synes at volde forff. vanskeligheder. I *hjǫrgæðir hríðar hlunns* opfattes *gæðir* som "woltäter" (Holth. s. 121), men "sværdets velgörer" er en umulig kenning; *gæðir* (af vb. *gæða*) bet. 'forøger, forstærker'; i forb. med "sværd" kan det kun betyde "den der atter og atter svinger, sætter i bevægelse"; jfr Svb. Egilssons incitator; kenningen er mindre god og verset efterklassisk, hvad rimet *fjón : kvónar* (sikkert ikke *fján,* der aldrig har eksisteret, *: kvánar*) også viser; under alle omstændigheder bet. *gæðir* ikke velgörer. — *Kjalar slóða glaðstýrandi* opfattes af Kahle (s. 201) som "einer der fröhlich das meer befährt", men således kunde ikke *stýrandi* bruges i forbindelse med ordet 'hav' (*Kjalar slóð*); det kunde kun betyde 'havets styrer' ɔ: havguden. Sagen er den, at *glað-* ikke er stammen i adj., men i subst. *Glaðr* = hest; *Kj. sl. Glaðr* er skib og dets 'styrer' er en rigtig omskrivning for en mand.

Bægge forff. har forsynet deres bøger med glossar, der er meget knapt og kortfattet, Holthausen tillige med en særskilt navnefortegnelse; han giver også ordenes etymologier, hvad der i det hele må siges at være heldigt; enkelte urigtigheder er dog

også her indløbne[1]). Kahle derimod anfører ingen etymologier eller beslægtede ord.

Der er ikke mange bemærkninger at göre m. h. t. Kahles glossar; ordenes betydninger synes for det meste at være heldige og korrekte; *bragnar* (s. 192) betyder dog ikke "fürsten", men mænd, helte i almindelighed; — *fagna í c—t* (s. 196) findes ikke i sproget; det hedder *fagna c—u* (når det i norsk. hom. 143₉ hedder *fagna í burđ* — dativ, sål. rigtig Fritzner —, er *í burđ* en tidsbestemmelse: "ved hans fødsel", men det hele betyder ikke "at glæde sig over hans fødsel"). — *bláe* (svagt) og *blár* opstilles hvert for sig. Så er der enkelte urigtige köns-angivelser, som vistnok er trykfejl (*brjóst* fem., *eiđr* ntr., *eljan* ntr., *fífl* masc., *skrúđ* fem., *skíđohlađi* ntr.); urigtige former er *bjóle* og *rúna* (s. 218); trykfejl er "vorher" f. "woher" under *hvađan*. — Af sådanne urigtig ansatte former — tildels vel beroende på trykfejl — findes også nogle hos Holthausen: *skuldu* (107, 124), *þysta* (109, rigtig i gloss.), *kljófa* (166 under *klyf*), *Vági* f. *Vágar* (112, rigtig i gloss.), *sýn-r* (186) f. *sýn-n*, *fírar* f. *firar* (150; formen med *í* kan ikke konstateres), *flíka* f. *flík* (151), *heiđingr* f. *-ingi* (158), *jafnuđr* f. *jǫfn-* (164); *glađil(l)* forekommer i teksten både som masc. og ntr. (i gloss. kun *glađil* ntr.). — Til slutning skal et par mindre rigtige oversættelser anføres: *góđi* bet. ikke "glück", men "venskab, godhed" (mellem mænd); *heimdregi* gengives meget uheldig ved "eingeborner"; *samtog* (179) betyder ikke "gemeinschaftliches ziehen", men "det at trække (sværdene) sammen ɔ: mod hinanden" (Wisén rigtig: conflictus); *teygja* oversættes ved "schaffen" (188). — *Œstum* (af *œsa*) i Lilja (94₁₆) er netop det rigtige og ikke *œztum* (Verbesserungen). — Endelig skal det kuriosum anføres, at der s. 102 henvises til en "abbildung", der ikke findes i bogen.

Khavn i sept. 1896. **Finnur Jónsson.**

Karl Verner.

Karl Adolf Verner er født i Århus den 7. marts 1846 som den næstældste af 6 brødre. Hans forældre var Christian Friederich (Fritz) Wilhelm Werner, f. 1822 i Kändler ved Chemnitz (Sachsen), d. 1878 i Sonnenberg ved Wiesbaden, og dennes hustru, Cathrine

[1]) *Grani* bet. ikke "brüller"; ordet er afledet af *grǫn*; *Hymir* (med kort *y*) kan ikke komme af *húm*; *Jónakr* kan ikke være dannet efter *Jón*, der først i 13—14. årh. fik denne form; *Runolfr* hedder egl. *Rúnólfr*, af *rún* (skjalderim: *Rúnolfr: snúnat* Leiđarvísan 43₈). *Skrælingjar* kan ikke sættes i forbindelse med *skrá* 'en skindlap'; *þúst* kan næppe stå i forb. med *þysja*; *hversu* står sikkert ikke f. *hversug* (*-ug* = *veg*); *rǫ's* står vel i forb. med *renna*, ikke med tysk "rasen", *trjóna* har intet med *tré* at göre osv.

Dorthea født Hansen (kaldet: Odense), f. 1815 i Roskilde, d. 1873 i Århus.

Hans fader var en ganske mærkelig *selfmade man*, der som ung væversvend kom fra Tyskland til Danmark med to tomme hænder og 1843 grundlagde et strömpevæveri i Århus, hvilket 1864 omdannedes til en klædefabrik. I Karl Verners ungdom var faderens formuesomstændigheder temmelig små, hvorfor sönnen fra først af fik en opdragelse, svarende til den, som almindelig bliver håndværkersönner i en provinsby til del. I en alder af 4 år blev han sat i skole, men da han allerede i 11 års alderen var nået til borgerskolens øverste klasse, blev han 1857 sat i Århus kathedralskole, hvor han optoges i næstnederste klasse; samtidig med at passe sin skolegerning måtte han (indtil sit 12. eller 13. år) deltage i arbejdet på faderens fabrik. I skolen var han en flink og pligtopfyldende discipel, men gjorde sig i øvrigt ikke særlig bemærket af lærerne, blandt hvilke den bekendte geograf Ed. Erslev var den eneste, til hvem han trådte i noget nærmere forhold; også under Verners studentertid vedblev Erslev at være ham en trofast støtte. 1864 blev Verner student med en god, men aldeles ikke glimrende examen ("meget godt" i alle fag); derimod udmærkede han sig det følgende år ved den lille "examen philosophicum", hvor han tillige vakte opsigt ved sin ejendommelige dragt, en lang grön frakke.

Allerede i sin skoletid havde Verner på egen hånd, uden nogen ydre tilskyndelse eller hjælp, dyrket den sammenlignende sprogvidenskab, for hvilken hans interesse skal være bleven vakt, da han havde lært Rasks levned at kende. Ved Københavns universitet studerede han i begyndelsen klassisk filologi; men da han snart indså, at for ham var sproget hovedsagen og ikke midlet, og da han ved K. J. Lyngbys forelæsninger havde vundet endnu större interesse for den sammenlignende sprogvidenskab, kastede han sig over rene sprogstudier og hørte forelæsninger over østerlandske sprog (N. L. Westergård), nordiske og germanske sprog (Lyngby) og slaviske sprog (C. W. Smith); uden for universitetet læste han kursorisk sanskrit sammen med Edv. Brandes og Þorvaldur Bjarnarson (udgiveren af "Leifar"). Senere blev hans nærmeste omgangsvenner de to yngre filologer Julius Hoffory og Valdemar Steffensen; navnlig med sit bysbarn Hoffory sluttede Verner et fortroligt venskab og øvede en stærk indvirkning på ham.

Efter at have været soldat (1869—70) koncentrerede Verner sine studier på de slaviske sprog; og for at sætte ham i stand til at tage en magisterkonferens i dette fag understøttede hans fader ham til en Ruslandsrejse, som han tiltrådte i begyndelsen af dec. 1871. Han opholdt sig særlig i St. Petersborg, hvor han drev ivrige bibliotheksstudier og lærte at tale russisk. Hans pengemidler var kun små, men han vandt snart formående venner

blandt de russiske lærde; navnlig trådte han i et nært forhold til den bekendte akademiker Kunik, som endogså tog Verner med sig på en rejse over Dynaborg, Polotsk, Vitebsk og Smolensk til Moskva, hvor der just var en verdensudstilling, og skaffede ham gratis bolig i en russisk senator Kalatschoffs hus under opholdet i Moskva (juni—juli 1872). En skildring af rejsen til Moskva har Verner givet i 4 småartikler: "Fra en ferierejse (!) i Rusland, skitse af K.", som blev trykte i Århusbladet "Jyllandsposten" f. 10—13. sept. 1873. — Fra Moskva vendte Verner tilbage til St. Petersborg. Hjemrejsen fandt sted over Helsingfors, Stockholm og Göteborg, og i slutningen af okt. 1872 var han på ny i København.

Efter Verners hjemkomst fra Rusland blev der nu navnlig af familien og Erslev presset hårdt på ham for at få ham til at tage examen; og endelig begyndte han på magisterkonferensen $^{8}/_{4}$ 1873, men prøven varede over $^{1}/_{2}$ år (afsluttet $^{4}/_{11}$ 1873), dels var han sygelig, dels — og fornemmelig — nærede han en frygtelig rædsel for prøvens udfald, så kun de voldsomste anstrængelser fra E. Erslevs, C. W. Smiths, Vilh. Thomsens og J. L. Ussings side fik ham fra at forlade examen, som han endda først fuldførte, efter at hans ældste broder (nuværende fabrikant G. Werner i Silkeborg) havde lovet ham, at han ikke skulde komme til at lide nød, hvis det skulde gå uheldigt.

Efter examen var Verner svagelig (noget brystsvag), og han rejste derfor til Århus, hvor han opholdt sig i omtrent 1 $^{1}/_{2}$ år (indtil maj 1875). Han havde ingen bestemt livsstilling, men "partikuliserede" i sin ældste broders hus. Hans höjeste ønske ("endelige livsmål") var at blive ansat ved et bibliothek, 1874 søgte han en assistentplads ved universitetsbibliotheket i København; men han fik ikke pladsen, bl. a. fordi han i sin uendelige naivitet helt havde undladt at støtte sin ansøgning ved anbefalinger. Hans stilling i Århus blev ham efterhånden så trykkende, at han i det mindste talte om at søge ansættelse ved jærnbanen, ligesom han også — trods sin rædsel for at blive "permanent herregårdsindivid" — søgte om plads som huslærer.

Men samtidig indgav han til konsistorium en ansøgning om rejseunderstøttelse, skönt med ringe håb, da han nærede den tro, at man absolut måtte have skrevet noget for at få en sådan. Det er utvivlsomt dette ydre pres, som bevirkede, at Verner under Århusopholdet optrådte som forfatter. Hans første videnskabelige afhandling er de aktstykker angående Rasks virksomhed for at udbrede kendskab til nordiske forhold i Rusland, som under titlen "Nogle Raskiana" indførtes i Tidskr. f. fil. og pæd. N. R. I, 1874, s. 284—304. Disse små meddelelser giver os dog ingen forestilling om det stærke tankearbejde, Verner udførte under sit "dolce-far-niente" i Århus. I breve til Hoffory udvikler han, at han var kommen til klarhed over accentforholdene i de slaviske sprog, han

var nu nået til ”et helt system, som jeg så godt som helt og holdent selv har studeret sammen”; kun ønskede han at få lejlighed til at studere det kasjubiske sprog, som ifølge Schleicher (Die polabische sprache, 1871, s. 16) var det eneste vestslaviske sprog, der havde bevaret den oprindelige fri accent. Undersøgelsen af dette forhold skulde være formålet med den rejse, Verner søgte stipendium til.

Men også andre spörsmål fængslede hans opmærksomhed. I Höjsgårds fødeby kastede han sig over studiet af den danske accent, og i brevo til Vilh. Thomsen udviklede han sin plan at skrive en afhandling om forandringer i dansk udtale siden Holbergs (og Höjsgårds) tid. Trods opfordringer fra Thomsens side fik han dog aldrig gjort denne afhandling færdig; hovedresultaterne har han meddelt i Anz. f. deutsches alt. IV (1878) og VII (1881).

Hans studium af accenten i de slaviske og nordiske sprog ledede ham imidlertid til mere omfattende idéer. Ifølge mundtlige udtalelser af Verner[1]) hændte det en morgen, da han stod op, at han kom til at tænke på, at det var underligt, at de gotiske ord fadar og broþar havde forskellige konsonanter efter rodvokalerne. Da han lige havde syslet med accentspörsmål, lå det nær for ham at søge forklaringen i accenten; han undersøgte derfor forholdene i sanskrit (hans eneste hjælpemiddel var Bopps Vergleich. grammatik) og fandt da, at sanskrit havde pitár og bhrā'tar. Han havde nu fundet en tråd, som hurtig førte ham til et mål.

Undersøgelsens resultat er bekendt: han gennemgik de andre germanske ord, som havde uregelmæssig forskydning (germansk ”media” < indoeur. tenuis) og iagttog, at disse ”mediæ” kun optrådte, hvor accenten i oldindisk hvilede på endelsen; han opdagede derved grunden til den såkaldte ”grammatiske vexel” i de stærke verber (got. laiþ—lidum; jvf. sanskr. bibhéda—bibhidimá) og konstaterede en tilsvarende grund til, at indoeur. *s* i de germanske sprog har spaltet sig som *s* og *z*. Han beviste, at det fællesgermanske sprog, endnu efter at lydforskydningen var indtrådt, havde haft en ”fri” accent ligesom sanskrit; men også accentens art (som ”exspiratorisk”) bestemte han. Det epokegörende ved denne undersøgelse ligger ikke alene i selve de vidtrækkende resultater, den medførte, men nok så meget i den methode, han fulgte: den stadige kontrollerende anvendelse af lydfysiologien ved en sproghistorisk undersøgelse, hvorved navnlig accenten — der hidtil i reglen var bleven opfattet som noget ”der ligesom accenttegnene svævede i ligegyldig apathi over ordet” — nu blev bragt til ære og værdighed ”som den levende og oplivende sjæl, der lever i og med ordet og således øver indflydelse på hele sproglegemets struktur”. Sin første epokegörende afhandling havde Verner færdig

[1]) Beretningerne har jeg på anden hånd bl. a. fra Hoffory; lejlighedsvis har Verner over for mig bekræftet Hofforys fremstilling.

i foråret 1875 og sendte den i et brev (dateret 1/5 1875) til Vilh. Thomsen. Kort i forvejen havde han fået meddelelse om, at hans ansøgning om rejsestipendium var bevilget.

På rejsen til udlandet opholdt han sig nogle uger i København. Vilh. Thomsen havde strax kraftig opfordret Verner til at lade sin afhandling trykke: den vilde fremkalde "ravage" i en mængde gængse forestillinger; under opholdet i København skrev Verner da på tysk sin afhandling, som han kaldte "Eine ausnahme der ersten lautverschiebung" og sendte til Ad. Kuhn for at få den optagen i Zs. f. vergl. sprachforschung.

Under samtaler med Thomsen fremkom Verner imidlertid med andre opdagelser, som han ikke havde på papiret. Ascolis opdagelse af dobbeltheden i den indoeurop. gutturalrække havde ledet ham til den iagttagelse, at de ariske palataler kun optrådte for oprindelige gutturaler foran *a* på de steder, hvor de europæiske sprog havde *e*, hvoraf han drog den slutning, at sanskr. *a* i disse tilfælde ikke var oprindeligt, men udviklet af en fra opr. *a* kvalitativt forskellig lyd (palatalloven). Men da han erfarede, at Vilh. Thomsen havde gjort den samme opdagelse, indskrænkede han sig til at påvise, at *e*-lyden havde hjemme i det fællesgermanske og ikke, som Holtzmann havde antaget, var opstået af oprindeligt *a* som følge af accentløshed. Dette sidste udviklede han i sin lille afhandling "Zur ablautsfrage", som han udarbejdede i Karthaus og derfra sendte til Kuhns Zeitschrift.

I begyndelsen af juli 1875 rejste Verner til Dantzig; efter i en månedstid at have berejst egnen tog han endelig ophold i landsbyen Karthaus ca. 30 kilom. vest for Dantzig. Ved omgang med den kasjubiske almue tilegnede han sig sproget praktisk, men i øvrigt betragtede han sin rejse som forfejlet, idet han kom til det resultat, at kasjubisk ikke var nogen levning af det gamle vendiske sprog, men kun en polsk dialekt. Opholdet forlængedes ved et fornyet rejsestipendium, men i juni 1876 var han igen i Danmark, dels i Århus, dels i København; i juli måned deltog han i det 1. nordiske filologmøde[1]).

Hans økonomiske stilling var vedvarende så dårlig, at han igen tænkte på at søge huslærerplads. Men imidlertid var hans to afhandlinger udkomne (KZ. XXIII, 1876) og havde vakt en voldsom opsigt overalt i den sprogvidenskabelige verden; et af de vigtigste arbejder, som næsten öjeblikkelig fremkaldtes ved Verners afhandlinger, var Brugmans bekendte "nasalis sonans in der idg. grundsprache", som udkom i Curtius's Studien zur gr. u. lat. gram. IX (1876); i det hele kastede man sig nu på mange steder over betoningsforholdene, og en masse afhandlinger over beslægtede æmner blev forberedte eller udgivne for videre at opdyrke

---

[1]) I august 1881 deltog han i det andet nordiske filologmøde i Kristiania, hvor Sophus Bugge bragte ham en smuk hyldest (se beretningen om mødet s. 2).

den nyfundne, frugtbare mark; flertallet af de således fremståede "love" er dog for længe siden sunket ned i glemsel, medens den Vernerske lov stadig mindes som en af de mest epokegörende opdagelser, sprogvidenskabens historie har at opvise, og endnu efter 20 års forløb står urokket så at sige indtil de mindste enkeltheder.

Stærkest indtryk gjorde Verners afhandlinger dog måske på Wilh. Scherer, og da Verner til ham havde omtalt sin uheldige økonomiske stilling, tilbød Scherer strax at skaffe ham en ansættelse i Tyskland enten ved et universitet eller et bibliothek. Til et embede som universitetslærer anså Verner sig imidlertid ikke for moden — han vedblev til sin dødedag at betragte sig som "amatør" i den germanske filologi; — men da han ytrede ønske om en plads ved et bibliothek, satte Scherer sig i bevægelse for at skaffe ham en sådan, og i aug. 1876 modtog Verner fra overbibliothekar O. Hartwig i Halle a/S et tilbud om en ansættelse der som "hülfsarbeiter" (amanuensis); og $^1/_{10}$ 1876 tiltrådte han denne plads.

Fra mange sider fik han imidlertid opfordringer til at søge större stillinger. 1878 var der tale om at ansætte ham som overbibliothekar i Jena, ligeledes havde han tilbud om at blive professor i Graz og vistnok også i Strassburg; men han afviste alle disse forslag og lod sig nöje med at avancere til custos ved Hallebibliotheket. Derimod fik Scherer ham overtalt til at ansøge Berliner-akademiet om at få den internationale Boppske prisbelönning for sammenlignende sprogvidenskab, hvilken han fik 1877.

Medens Verner i Halle levede temmelig ene uden at søge synderlig omgang med folk af samme stand som han selv, følte han dog ofte trang til at komme sammen med andre sprogforskere, og han foretog derfor hyppige rejser til Leipzig, hvor han snart blev bekendt med en större kreds af de yngre repræsentanter for den sammenlignende sprogforskning, først og fremmest Brugman. En aften i okt. 1876 hændte det, som han selv fortæller, at han var sammen med en kreds af yngre sprogforskere, som hver uge samledes i et offentligt lokale ("Kaffeebaum"); samtalen kom til at dreje sig om den indoeuropæiske vokalisme, og forskellige opfattelser kom til orde; Verner, som hidtil kun i et brev til Ad. Kuhn havde omtalt sin og Vilh. Thomsens opdagelse[1]) af "palatalloven", følte sig nu opfordret til at fremkomme med sin mening, og i et improviseret foredrag fremsatte han sin opfattelse og tilföjede, at Vilh. Thomsen ad anden vej var nået til samme resultat. Hvilket indtryk denne aftens samtale gjorde på de tilstedeværende, fremgår af, at den på en så ejendommelig måde "offentliggjorte" lov snart fandt vej til litteraturen, idet både Hübschmann (KZ. XXIV, 409) og Osthoff (Morpholog. untersuch. I, 116) omtalte og byggede videre på den oplysning, de havde fået hin aften (jvf. Bechtel: Die hauptprobleme, 1892, s. 62).

---

[1]) Se Verners erklæring i Literarisches Centralblatt $^{27}/_{11}$ 1886 (nr. 49); jvf. E. Kuhns "Zur klarstellung" ibd. nr. 53 ($^{25}/_{12}$ 1886).

Fra Verners ophold i Halle skriver sig ligeledes de små afhandlinger, som han skrev i germanistiske tidsskrifter. Også disse afhandlinger er sikkert blevne ham fratvungne; han udtaler selv: "Af hensyn til de folk, der bragte mig hid, var jeg tvungen til hoveriarbejde til germanistiske tidsskrifter, der kostede mig som dilettant(!) uforholdsmæssig möje, men hverken skaffede videnskaben noget udbytte eller mig nogen tilfredsstillelse". De afhandlinger, som Verner selv vurderer så lavt, fremkom i Zs. og Anz. f. deutsches alt., i hvis redaktion den gang både Müllenhoff og Scherer var. I Zs. f. d. alt. 21. Bd. (N. F. 9) 1877 s. 425—434 skrev han: "Germanisch *nn* in verbindung mit nachfolgendem consonanten", hvori han gör det første forsøg på lydfysiologisk at forklare overgangene fra förgerm. *nn* + *dh*, *nn* + *t* til germ. *nþ* og *nst* (got. *kunþa*, oht. *kunst* m. fl.); i Anz. f. d. alt. 4. Bd (1878) s. 333—342 anmældte han J. F. Kräuter: Zur lautverschiebung, og leverede bl. a. ved hjælp af lydovergange i nysvensk og nydansk et fortræffeligt bevis for den, først af Scherer udtalte, opfattelse, at de indoeuropæiske mediæ aspiratæ i fællesgermansk blev "forskudte" til spiranter, af hvilke de senere sprogs lukkede mediæ er opståede. Endelig skrev han i Anz. f. d. alt. 7. Bd. (1881) s. 1—13 en anmældelse af Axel Kock: Språkhistoriska undersökningar om svensk akcent. I denne udførlige anmældelse giver han først en på tyske læsere beregnet klar skildring af den norske og svenske ordaccent, væsentlig et referat efter Storm og Kock, hvortil han föjer en på selvstændig iagttagelse grundet beskrivelse af den danske accentuation ("stødet"), og slutter med en genial — dog ikke ganske uangribelig — oversigt over accentens udvikling fra det ældre runesprog til den nyere tid (Höjsgård og nutiden) [1]).

I sept. 1881 døde Verners gamle lærer C. W. Smith, og derved åbnede der sig en lejlighed for Verner til at komme tilbage til Danmark. Om sit ophold i Halle skriver han: "Uagtet jeg har det godt her, uagtet man med velvilje lægger alt til rette for mig, har jeg ikke kunnet værge mig mod den tanke, at jeg er en usurpator, der med min fremmede oprindelse og fremmede examen ikke har noget krav på det embede, jeg sidder inde med". Men uagtet Verner taler om sin stærke længsel efter hjemmet, og uagtet han allerede for flere år siden havde talt om muligheden af at blive Smiths efterfølger, måtte der dog også denne gang øves et pres på ham (særlig af Fausbøll og Wimmer), för han kunde overvinde sine betænkeligheder ved at søge Smiths plads, hvorefter han (⁹/₃ 1882) beskikkedes til extraordinær docent (fra 1888 benævnedes han professor extraord.) i slavisk sprog og litteratur. Af andre

[1]) For fuldstændighedens skyld bör det endvidere anføres, at Verner skrev et par korte "besprechungen" til Deutsche Literaturzeitung 1881, nemlig (i nr. 17) af H. Kirste: Die constitutionellen verschiedenheiten der verschlusslaute im indogermanischen og (i nr. 48) af A. Kock: Tydning af gamla svenska ord.

hædersbevisninger, som blev ham til del, kan nævnes, at universitetet i Heidelberg 1887 udnævnte ham til doctor philos. *honoris causa*. 1883 valgtes han til medlem af "Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden"; af det kgl. danske videnskabernes selskab blev han medlem $^{8}/_{5}$ 1888, ridder af Danebrogen blev han 1892.

Verners økonomiske stilling var nu god, med sine beskedne fordringer til livet anså han den endogså for glimrende. Sammen med sin ven dr. Claudius Wilkens købte han en lille villa på Frederiksberg, hvor han indrettede sig en tarvelig ungkarlebolig, et hjem, hvor alt var beregnet på arbejde, men hvor ethvert spor af den slags hygge, som en hustru kan fremkalde, fuldstændig var bandlyst. Han kastede sig med stor iver over sin akademiske lærervirksomhed; han nærede en stærk frygt for at "snyde staten" og begyndte derfor næsten altid sine forelæsninger på den første dag i semestret og sluttede den sidste; kun de mest tvingende hindringer kunde bringe ham til at forsömme en forelæsning. Uagtet han som oftest kun havde et par tilhørere, udførte han et meget betydeligt arbejde til bedste for disse, omarbejdede store partier af de existerende slaviske grammatiker, når deres regler ikke var ham klare eller udtömmende nok, leverede sine tilhørere f. ex. en stor selvstændig skildring af accentforholdene i russisk; men ikke en linje af det hele lod han trykke. Med stor uegennyttighed hjalp han dernæst alle, som søgte oplysning hos ham angående slaviske sproglige eller litterære spörsmål; hans hjælpsomhed blev sikkert ofte misbrugt. Men hvad han selv offentliggjorde i de senere år indskrænker sig til den för nævnte erklæring i Literar. centralblatt, et referat i Centralbl. f. Bibliothekswesen I, 1884, samt en del artikler om slaviske æmner i de 6 første bind af Salmonsens konversationslexikon[1]). Hans tanke hvilede dog ikke; navnlig i de første år efter ankomsten til København var han så virksom som nogen sinde för.

I flere år var han væsentlig optagen af forsøg på at optegne sproglyds svingningskurver, idet han benyttede en Edisonsk fonograf (af den ældre konstruktion) med forbedringer af ham selv, og dernæst ved hjælp af sollyset, som han lod reflekteres fra forskellige spejle, forstörrede ("efter et lignende princip som i spejlgalvanometret") de indtryk, som fremkaldtes i tinfolien. Om sin opdagelse holdt han $^{22}/_{4}$ 1892 et foredrag i videnskabernes selskab, men han var ikke til at formå til at levere noget referat af sit foredrag, som han vist ikke engang havde skrevet op til eget brug. Maskinen findes endnu; men jeg tör ikke ytre nogen mening om, hvorvidt den i sin nuværende tilstand vil kunne blive brugbar for andre; sammenhængende optegnelser om den har han sikkert aldrig gjort.

---

[1]) Som exempler på disse kan nævnes artiklerne om Bjelinskij, Valdemar Ferdinand Dahl og Dostojefskij.

Da E. v. d. Recke 1888 udgav sit "indlæg i retskrivningsspörsmålet": Store og smaa Bogstaver, tilbød Verner selv at forfatte et modskrift; han gjorde også sin afhandling færdig — men lod sig trods ivrige opfordringer ikke overtale til at udgive den; efter hans død blev den funden i et manuskript, der bærer spor af længe at have været opbevaret i en frakkelomme. — Angående sit længe planlagte, men aldrig fuldførte hovedværk, den slaviske accentlære, skriver Verner allerede 1876: "Mindst et år må jeg anvende derpå, da værket vil svulme op til 30—40 trykark. Jeg vil deri levere det sikre bevis for, at det fælles slaviske grundsprog havde et frit betoningssystem med en dobbelthed i accenten, svarende til den litaviske; og mine bestræbelser går nu ud på at søge tilknytningspunkter for denne dobbelthed i de øvrige indoeuropæiske sprogs vokalisation". Mulig vil der blandt Verners talrige efterladte papirer kunne findes enkelte afhandlinger, der lader sig udgive og kan afgive vidnesbyrd om, at hans tanke altid var i virksomhed, selv på de tider, da han syntes helt at have opgivet litterær produktion.

I hans sidste leveår lammedes dog hans arbejdsevne ved sygdom. I hans familie var der disposition til apoplexi, og Karl Verner fik sin del af den sørgelige arv; allerede for ca. 10 år siden fik han sit første, lette anfald af sygdommen, senere blev tilfældene hyppigere; én gang blev han funden liggende bevidstløs på gaden ved vintertid; et længere ophold på et hospital bragte ham dog et par års lindring; men efter sommerferien 1896 var hans tilstand höjst betænkelig, han gik kun med möje slæbende benene efter sig, talen var besværlig, men hans ånd svækkedes dog ikke. Da han $^{15}/_{10}$ 1896 holdt sin sidste forelæsning, var han så klar som nogen sinde för. Med rædsel tænkte han på udsigten til at henleve resten af sit liv som en legemligt og åndeligt nedbrudt mand. Fra denne skæbne blev han dog befriet; efter ca. 3 ugers sygeleje døde han — uden bevidsthed — på Diakonissehospitalet ved København d. 5. november 1896 om aftenen kl. 11 $^1/_2$. Hans lig blev ført til Københavns krematorium, i hvis urnehal hans aske gemmes.

I et brev ytrer Karl Verner lejlighedsvis: "Jeg har tilböjelighed til at nyde, men utilböjelighed til at yde". Hans nydelser var imidlertid ikke de almindelige, af æsthetisk art var de mindst af alt: poesi og kunst øvede ingen tiltrækning på ham (i hans bogsamling fandtes der knap en eneste skönlitterær bog); hans skrifter viser, at han havde et fint musikalsk øre, han kunde også selv spille; men i de senere år lagde han musiken helt på hylden, og at overvære en koncert eller opførelsen af en opera faldt ham aldrig ind; han havde et åbent öje for naturens ejendommeligheder, og i breve giver han f. ex. et anskueligt billede af naturen i Finland, men nogen varm følelse for naturskönheder havde han ikke. Han

var ganske vist meget trofast i sit venskab, men virkelig kærlighed har han aldrig følt; han levede og døde som pebersvend.

Hans eneste virkelige nydelse var tankearbejde: at opsøge problemer og bringe dem til en tilfredsstillende løsning; han var åndelig beslægtet med den slags opfindernaturer, som vi ellers væsentlig møder blandt naturforskerne: f. ex. mænd som John Ericsson. Han var i virkeligheden også selv mekanisk opfinder: han opfandt forbedringer ved Edisons fonograf; en ny maskindel (et "differentialspærhjul"), som hans broder ingeniør Rud. Werner konstruerede, og som har fundet en vid udbredelse, skyldes i alt væsentligt Karl Verners mathematiske beregninger. — Under sin virksomhed ved bibliotheket i Halle opfandt han, efter hvad der er blevet mig fortalt, et nyt signeringssystem for bøger med latinske ord som signaturer i steden for de sædvanlige katalogtal.

Men først og sidst beskæftigede han sig med at løse sprogvidenskabelige problemer: at bringe klarhed og regel til veje, hvor man för så forvirring og "undtagelser"; i samtaler og breve strøede han formelig ny idéer ud, palatalloven fremsatte han jo således i en samtale, særlig i Hofforys skrifter findes en mængde bemærkninger, der stammer fra breve eller samtaler med Verner. Uagtet hans tanke således stadig var på jagt efter ny opdagelser, var han dog meget langt fra at forvexle flygtige indfald med sikre resultater, han skelner stærkt mellem beviser og blotte kriterier, som han kalder dem. Den "maxime", han opstiller som udgangspunkt for hans egen forskning, er af den mest uimodsigelige art: "Vel kan den sammenlignende sprogvidenskab ikke ganske benægte muligheden af tilfældigheder; men tilfældigheder *en masse* som her, hvor den uregelmæssige forskydning i indlyd næsten er lige så hyppig som den regelmæssige, kan og må den ikke antage. Der må i et sådant tilfælde så at sige være en regel for uregelmæssigheden"; derimod tager han udtrykkelig afstand fra doktriner som junggrammatikernes om lydlovenes "undtagelsesløshed". Hans trang til altid at have fast grund under fødderne stiller ham også i modsætningsforhold til den gamle skole af sprogforskere (Bopp, Grimm m. fl.); medens disse nemlig så at sige udelukkende benyttede de gamle sprog som udgangspunkt og ved hjælp af disse forklarede de nyere, stod det klart for Verner, at kundskab i de nu talte sprog var nødvendig for at forklare udviklingen i de gamle sprog; men blot "theoretische betrachtungen" af lydfysiologisk art var ham på den anden side en gru (se anmældelsen af Kräuters bog); man måtte også kende de historiske grunde til de nulevende sprogs bygning. Hans sprogforskning har derfor en dobbelt retning: rustet ved et grundigt fonetisk studium af de nyere sprog (særlig de nordiske og slaviske) vendte han sig til forklaringen af de gamle sprog, og fra disse hentede han så igen forklaringen af de nyere.

Men hvorfor ydede denne mand, der var så rig på idéer og så klar i sin tanke, da så mærkværdig lidt? Svaret bör sikkert søges i ejendommeligheder ved hans karakter. Et af de mest fremtrædende karaktertræk hos ham var hans totale mangel på forfængelighed. Ikke alene gjorde han aldrig forsøg på at tilrane sig nogen hæder, der ikke fuldt ud tilkom ham, men end ikke den ære, som han mest uomtvistelig kunde göre krav på, brød han sig om. Sit ridderkors har han vist aldrig båret; sine måltider yndede han at indtage på beværtninger, hvor stamgæsterne i øvrigt var studenter eller småborgere, med hvem han passiarede på en kammeratlig måde; på universitetet talte han aldrig fra kathedret — det var ham for "höjtideligt" — men satte sig mellem sine tilhørere. Som følge af hele sin beskedne ydre fremtræden blev han ofte taget for noget andet, end han var: i Karthaus, hvor han for at lære det kasjubiske sprog holdt til med bønderne på kroen, blev han anholdt, idet den stedlige øvrighed mistænkte ham for at være enten spion eller bortrömt forbryder; da han første gang vilde besøge Müllenhoff, var han nær bleven vist bort, idet man antog ham for en tigger.

Sin mangel på forfængelighed lægger han også for dagen i sin videnskabelige produktion. Da junggrammatikere og antijunggrammatikere stredes om, hvem der først havde bragt palatalloven frem, erklærede Karl Verner, at han ingen personlig interesse havde i den hele undersøgelse, han havde selv for flere år siden givet afkald på mulige prioritetsfordringer, og samtidig med, at han stærkt fremhævede de fortjenester, som Vilh. Thomsen og E. Tegnér havde af palatallovens opdagelse, beklagede han sig over, at hans navn i det hele var blevet nævnet blandt lovens opdagere. Men denne mangel på forfængelighed var sikkert også en af grundene til hans ringe produktivitet; han optrådte kun som forfatter, når enten selvopholdelsesdriften eller hans stærkt udviklede pligtfølelse nødte ham dertil, den spore, som andre kan have i lysten til efter et udført arbejde også at høste æren for det, manglede han ganske.

Endnu en grund til hans ringe produktivitet er fremhævet af dr. Cl. Wilkens i hans fortrinlige nekrolog over Verner[1]: "Jeg tror ikke, at (hans mangel på produktivitet) alene skyldtes hans kritik og de store fordringer, han stillede til et videnskabeligt arbejde. For den sags skyld var han nok bleven færdig, og var han det, vidste han det også. Den yderlig beskedne mand var selv-

[1]) (Dansk) Illustreret tidende $^{15}/_{11}$ 1896. — Jeg benytter lejligheden til at takke dr. Wilkens for den store velvilje, hvormed han har stillet et betydeligt utrykt materiale (breve o. dsl.) til min rådighed; ligeledes skylder jeg prof. Vilh. Thomsen tak, fordi han har meddelt mig indholdet af Verners breve fra foråret 1875; endelig har Karl Verners brødre, købmand L. Werner og ingeniør R. Werner i Århus, med stor elskværdighed besvaret mig en række spörsmål angående Verners ungdom, familieforhold, opfindelser m. m.

sikker nok. Men det stod i forbindelse med en ejendommelighed, der undertiden findes netop hos geniale mænd: at være så optagen af forskningens proces, at den er dem alt. Ser de, at idéen er rigtig, og har de ført beviset for dem selv, så afmattes de. Forskningens tørst er slukket, og videre at udforme det indvundne resultat for offentliggörelse koster dem stor selvovervindelse: de går hellere til nye problemer .... Processen er endt, produktet er ligegyldigt".

Hvor lidet Karl Verner end har ydet, står han dog som en af banebryderne i den sammenlignende sprogvidenskab: den Vernerske lov og palatalloven er de vigtigste af de opdagelser, som bragte sprogvidenskaben videre fra det standpunkt, den havde nået på Schleichers tid; den methode, han anvendte: ved lydfysiologiens hjælp at søge grundene til de forhistoriske lydovergange, er bleven benyttet af en lang række sprogforskere efter ham. Hans betydning for den almindelige sprogvidenskab er derfor ofte bleven skildret, klarest vistnok af F. Bechtel i indledningen til "Die hauptprobleme der idg. lautlehre seit Schleicher".

Den indflydelse, Karl Verner har haft på den nordiske filologis udvikling, er først og fremmest af indirekte art; det vil stå klart for enhver af "Arkivets" læsere, hvor gennemgribende betydning den Vernerske betoningslov og den nyere lydforskydningstheori har haft med hensyn til forklaringen af en mængde fænomener i de nordiske sprog fra de ældste til de nyeste tider. Verners forhold til den nordiske sprogforskning har dog også vist sig på andre måder: med forkærlighed hentede han sine exempler fra de nordiske sprog, han forklarede forskellen mellem exspiratorisk og kromatisk accent ved hjælp af ordaccenten i svensk og norsk; den germanske overgang fra spiranter til lukkede mediæ belyser han ved hjælp af den svenske og danske sproghistorie; af det danske "stød" giver han den fyldigste fysiologiske beskrivelse. Og endelig bör det fremhæves, at det er blandt nordiske filologer, vi finder de sprogforskere, på hvem Verners methode og resultater har haft den stærkeste ansporende indflydelse; exempelvis kan nævnes skrifter som Hofforys "Oldnordiske konsonantstudier" og Axel Kocks værker om den svenske accent.

Blandt de nordiske filologer vil Karl Verner ikke alene huskes som en af de ypperste sprogforskere, Norden har frembragt, men hans store personlige elskværdighed vil også mindes af de mange venner, som med sorg har erfaret hans tidlige død.

København, 3. jan. 1897.

Verner Dahlerup.

Bibliografi för år 1895.

Upprättad av **E. H. Lind.**

I. Bibliografi, literaturhistoria ock biografi.

Catalogue of an excellent book-collection including articles on philology, runology etc. [G. Stephens']. Københ. 8:o. 136 s.

Finsk historisk bibliografi.
Historiallinen arkisto XIV s. 289—314.

Fortegnelse over Provst Dr. Johan Fritzners efterladte Bogsamling. Kra. 8:o. 64 s.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie herausgegeben von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 16. Jahrg. 1894. Leipz. 8:o. 4 + 396 s. M. 9.

Lind, E. H. Bibliografi för år 1893.
Arkiv f. nord. filol. XI s. 272—305.

— Svensk literaturhistorisk bibliografi. XIV. 1894.
Bilaga till Samlaren 1895.

Lundstedt, B. Sveriges periodiska litteratur. Bibliografi enligt Publicistklubbens uppdrag utarbetad. I. 1645—1812. Sthm. 8:o. 4 + 180 s. Kr. 4,50.

Mackeprang, M. Fortegnelse over fremmed historisk litteratur fra året 1893 vedrörende Danmarks historie. — d:o fra året 1894.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. V s. 448—469, VI s. 293—313.

— Fortegnelse over dansk historisk litteratur fra året 1894 vedrörende Danmarks historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. V s. 720—738.

Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte udg. ved *Kr. Erslev* i Forening med *W. Christensen* og *Anna Hude* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 1, h. 2. (1327—1350). Københ. 8:o. S. 241—430 + 4 s. Kr. 2.
Anm.: Literar. Centralbl. 1896 sp. 1221.

Setterwall, Kr. Bibliografi [svensk historisk] 1894.
Bilaga till Hist. tidskr. (sv.) 1895.

Taube, B. & S. Bergh. Förteckning öfver samlingen af originaltraktater i Svenska riksarkivet. Sthm. 8:o. 204 s.
Särtr. ur Meddel. från Sv. riksarkivet. 17—19.

Ahlström, A. Om folksagorna. Efter tre vid sommarkurserna i Uppsala 1893 hållna föreläsningar. Sthm. 8:o. 123 s.
Sv. landsmålen XI, 1.

Almquist, J. A. Werner von Rosenfelt.
Samlaren XVII. 1896.

Bugge, S. Den danske Vise om Gralver Kongens Sön i sit Forhold til Wolfdietrich-Sagnet.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 1—29.

Bygdén, L. Några studier rörande Disa-sagan. Ups. 8:o. 54 s.
Särtr. ur Samlaren XVII. 1896.

Cederschiöld, G. De gamle islandske Skindbøger. Oversat fra Svensk med Forfatterens Tilladelse af *A. Dahl.* Ved Udvalget til Folkeoplysnings Fremme. Københ. 8:o. 30 s. Kr. 0,20.

Craigie, W. A. Skotlands rímur. Icelandic ballads on the Gowrie conspiracy.
Proceed. of the soc. of antiqu. of Scotl. 1894—95 s. 286—292.

Daa, L. Om Historieskriveren "Theodoricus Monachus" og om Biskop Thore af Hamar.
Hist. Tidsskr. (norsk) 3. R. III s. 397—411.

Erichsen, A. E. Om den gamle Hamars beskrivelse.
Hist. Tidsskr. (norsk) 3. R. III s. 379—396.

Gödel, V. Hjalmars och Hramers saga. Ett literärt falsarium från 1690.
Sv. fornm. fören:s tidskr. IX s. 137—154.

Hansen, P. Illustreret dansk Litteraturhistorie. 2. Udg. H. 1, 2. Københ. 8:o. 96 s. Kr. 0,85 f. häfte.

Jæger, H. Illustreret norsk literaturhistorie. Kra 1892 o. ff. 8:o.
Første tidsrum. 900—1300. Den norrøne literatur. 94 s. — Andet tidsrum. 1300—1500. Fra norrøn literatur til norsk folkedigtning. S. 95—166. — Tredje tidsrum. 1500—1700. Fra reformationstiden til Holberg. S. 167—259.

Jónsson, Finnur. De ældste skjalde og deres kvad i anledning af prof. S. Bugge: Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie. Christiania 1894. Københ. 1896. 8:o. 89 s.
Särtr. ur Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895.

— Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie. Udg. på Carlsbergfondets bekostning. Bd. 2, h. 1. Københ. 8:o. 186 + 4 s. Kr. 3.
Anm.: Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1896 sp. 291—296, av W. Golther.

— Hvar eru Eddukvæðin til orðin?
Tímarit 1895 s. 1—41. Svar av *B. M. Ólsen* dst. s. 42—87.

Klockhoff, O. De nordiska framställningarna af Tellsagan.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 171—200.

Kluge, F. Der Beowulf und Hrolfs saga Kraka.
Engl. Studien XXII s. 144—145.

Lindgren, Ad. Till frågan om den nordiska folkvisans ursprung.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 551—563.

Martensen, J. Om en hidtil ukjendt Afskrift af to af Holbergs Komedier fra Tiden før de blev trykte.
Museum 1895, 2 s. 65—81.

Nicolaysen, N. Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring 1844—1894. Kra 1894. 8:o. 14 s.

N[yrop], Kr. Pater Wolle Pæirsens munkeprædiken.
Dania III s. 118, 119.

— Den inbildte døde.
Dania III s. 119—121.

Paludan, J. Om Periodedeling i den danske Literaturs Historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. V s. 274—294.

Rosman, H. ”Peder Månssons vapenbok”.
Sv. autografsällsk:s tidskr. II. 1895.

Schück, H. De senaste undersökningarna rörande ynglingasagan.
Hist. tidskr. (sv.) 1895 s. 39—88.

Schück, H. & K. Warburg. Illustrerad svensk litteraturhistoria. Afd. 1, H. 1, 2. Sthm. 8:o. S. 1—96. Kr. 1 f. häfte.

Sievers, Ed. Béowulf und Saxo. U. o. 8:o. 20 s.
Särtr. ur Berichte der k. sächs. Gesellsch der Wissensch. 1895.

Þorkelsson, Jón. Séra Gottskálk Jónsson i Glaumbæ og syrpa hans.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 47—73.

Wadstein, E. Norska homiliebokens nedskrivningsort.
Arkiv f. nord. filol. XI s. 351—358.

Vising, J. Om sagans uppkomst och vandringar. Efter senaste forskningar.
Ord och bild 1895 s. 193—206.

Wrangel, Ew. Frihetstidens odlingshistoria ur litteraturens häfder. Lund. 8:o. 4 + 368 s. Kr. 5.

Fritzner, Joh.
Modern lang. notes IX. Av D. K. Dodge.

Knudsen, Knud.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 92—97, av Hj. Falk.

Noreen, Adolf.
Ny illustr. tidn. 1895 s. 207. (M. portr.)

Stephens, George.
The Academy 1895, 2 s. 130, av *J. S[tefánsson]*. — Ny illustr. tidn. 1895 s. 341. Av *H. W[ieselgren]*. (Portr. s. 331 o. 342).

II. Tidskrifter ock lärda sällskaps skrifter.

Arkiv för nordisk filologi utgivet under medvärkan av S. Bugge, G. Cederschiöld, Finnur Jónsson, Kr. Kålund, N. Linder, Ad. Noreen, G. Storm, L. F. A. Wimmer genom *Axel Kock*. Bd. 11 (N. F. 7), h. 3, 4. Lund. 8:o. S. 213—385. — Bd. 12 (N. F. 8), h. 1, 2. Lund. 8:o. S. 1—216. Kr. 6 f. band.

Dania. Tidsskrift for folkemål og folkeminder udgivet for Universitets-jubilæets danske samfund af *Otto Jespersen* og *Kristoffer Nyrop*. III. H. 1—4. Københ. 8:o. 192 s.

Huld. Safn alþýðlegra fræða íslenzkra. Útgefendur: Hannes Þorsteinsson, Jón Þorkelsson, Ólafur Davíðsson, Pálmi Pálsson, Vald. Ásmundsson. Reykjavík. 8:o. 80 s.

Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed 38.—40. Aargang. Trykt som Manuskript for Samfundets Medlemmer. Københ. 1894. 8:o. S. 257—294.

Nordisk tidsskrift for filologi. 3. Række. III, h. 3, 4, IV, h. 1, 2. Københ. 8:o.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell.* 1895. A—C. Sthm—Ups. 8:o.

Aarbog for dansk Kulturhistorie 1895 udgiven af *Poul Bjerge.* Kolding. 8:o. 4 + 191 s. Kr. 2.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie udgivne af det k. nordiske Oldskriftselskab. 1895. 2. R. 10. Bd. Københ. 8:o. 4 + 376 s. Kr. 4.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige utg. af k. Vitterhets historie och antiqvitetsakademien genom *Hans Hildebrand.* V, h. 4. XIV, 2, 3. XVI, 1, 2, 3 Sthm. 8:o.

Árbók hins íslenzka fornleifafjelags 1895. Reykjavík. 8:o. 4 + 48 s. + 3 pl.

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia utgifna på föranstaltande af länets fornminnesförening. H. 22. (Bd. 6, h. 1). 1895. Gbg. 8:o. 98 s. + 1 karta. Kr. 5.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, på uppdrag af Södermanlands fornminnesförening utgifna af *Joh. Wahlfisk.* VIII. Strängnäs. 8:o. 8 + 135 + 4 s. Kr. 2.

Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. Aarsberetning for 1894. Kra. 8:o. 194 + XIX s.

Kulturhistoriska meddelanden. Qvartalskrift utg. af Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige genom *G. J:son Karlin.* [Årg. 1]. H. 4. Lund. 8:o. S. 93—120.

Meddelanden af Gestriklands fornminnesförening. 1895. Gäfle. 8:o. 52 s.

Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord. Nouvelle série. 1893. Københ. 8:o. 76 s. Kr. 1.

Samfundet för Nordiska museets främjande. 1893 och 1894. Meddelanden utgifna af *Artur Hazelius.* Sthm. 8:o. 2 + 286 s. Kr. 2.

Svenska fornminnesföreningens tidskrift. IX. H. 2. Sthm. 8:o. S. 111—214.

Upplands fornminnesförenings tidskrift utgifven på föreningens bekostnad af *Rolf Arpi.* XVII. (Bd. 3, h. 2). Uppsala. 8:o. S. 111—234 + 1 pl. Kr. 2,75.

Danske Magazin, indeholdende Bidrag til den danske Histories og det danske Sprogs Oplysning. Femte Række. Udg. af det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. Bd. III, h. 3. Københ. 4:o. S. 193—288. Kr. 2.

Historisk tidskrift utgifven af Svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand.* 15:de årg. 1895. Sthm. 8:o. Kr. 5.

Historisk Tidsskrift, sjette Række, udgivet af den danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka.* V, h. 2, 3. København. 8:o. S. 273—812. — VI, h. 1. København. 8:o. S. 1—318.

Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske forening. 3. R. Bd. 3, h. 3. Kra. 8:o. S. 379—462 + XXIII s.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Herausg. von *O. Behaghel* u. *Fr. Neumann.* 16. Jahrg. 1895. Leipz. 4:o. XXVII + 432 sp. M. 11.

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott [genom *Eug. Lewenhaupt*]. 16:de årg. 1895. Ups. 8:o. 4 + III + 171 s. Kr. 4.

Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland. XXX. Förhandlingar och uppsatser. 9. 1894—1895. Hfrs. 8:o. LX + 336 s.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. Allmänt.

Barber, H. British family names. Their origin and meaning. With lists of scandinavian, frisian, anglo-saxon and norman names. London 1894. 8:o. 220 s.

Ehrismann, G. Etymologien. II.
Beitr. z. Gesch. d. deut. Spr. u. Lit. XX s. 46—66.

Karsten, T. E. Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning. I. Akad. afh. Hfrs. 8:o. XI + 121 s.
Anm.: Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1896 sp. 1, av F. Kluge. — Deutsche Liter. zeit. 1896 sp. 295, av A. Heusler. — Literar. Centralbl. 1896 sp. 1046. — Arkiv f. nord. filol. XIII s. 196—205, av Hj. Falk.

Kock, A. Zur behandlung des durch *u* entstandenen brechungsdiphthongs in den altnord. sprachen.
Beitr. zur Gesch. der deut. Sprache u. Liter. XX s. 117—140.

Kock, A. Några grammatiska bidrag.
Arkiv f. nord. filol. XI. s. 315—347.

Lidén, Ev. Vermischtes zur Wortkunde und Grammatik.
Beitr. z. kunde der indogerm. sprachen XI s. 93—118.

Lind, E. H. Några anmärkningar om nordiska personnamn.
Arkiv f. nord. filol. XI s. 259—272.

Lorentz, Fr. Zu den germanischen Auslautgesetzen.
Indogerm. Forsch. V s. 380—387.

Mikkola, J. J. Zum Wechsel von *þ* und *f* im Germanischen.
Indogerm. Forschungen VI s. 311—312.

Noreen, Ad. Spridda studier. Populära uppsatser. Sthm. 8:o. 212 s. Kr. 2,75.
Anm.: Finsk tidskr. 1895, 2 s. 140, av g.

Söderwall, K. F. De nordiska språkens uttryck för sedliga begrepp. Inträdesföreläsning. Lund. 8:o. 28 s.

Uhlenbech, C. C. Etymologisches.
Beitr. zur Gesch. der deut. Sprache u. Lit. XX s. 37—45 ock 328—329.

2. Isländska ock fornnorska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Fritzner, J. Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. H. 27—29. Takfall—virđingamunr. Kra. 8:o. [Bd. 3.] S. 673—960. Kr. 1,50 f. häfte.

Hellquist, E. Ordförklaringar.
Arkiv f. nord. filol. XI s. 348—350.

Hertzberg, E. Glossarium til Norges gamle love. Kra. St. 4:o. 864 s.
Norges gamle Love. Bd. 5.
Anm.: Literar. Centralbl. 1896 sp. 1115, av [E. Mo]gk. — Deut. Liter. zeit. 1896 sp. 663, av M. Pappenheim.

Holthausen, F. Lehrbuch der altisländischen Sprache. I. Altisländisches Elementarbuch. Weimar. 8:o. XV + 197 s. M. 4.
Anm.: Zeitschr. f. österr. Gymnas. 1895, av H. Lenk. — Liter. Centralbl. 1895 sp. 1877, av [E. Mo]gk. — Engl. Studien XXII s. 319, av O. Jiriczek. — Anglia. Beiblatt VI s. 265, av E. Mogk. — The Athenæum 1895, 2 s. 64. — Arkiv f. nord. filol XII s. 378—381, av F. Jónsson. — Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1896 sp. 329, av O. Brenner. — Nord. tidsskr. f. filol. 3. R. IV s. 171, av O. Jespersen.

Johansson, J. L. L. Um ný-íslenzka bragfræđi.
Tímarit 1895 s. 230—252.

Jónsson, Brynj. Ölfus = Álfós?
Tímarit 1895 s. 164—172. Med en anmärkning därom av *Bj. M. Ólsen* s. 173—175.

Jónsson, Jón. Fáeinar athugasemdir um forn ættnöfn.
Arkiv f. nord. filol. XI s. 359—367.

Kahle, B. Der beiname *skáld.*
Arkiv f. nord. filol. XII s. 73—75. Jfr. dst. s. 214.

Kock, A. Till frågan om *u*-omljudet i fornnorskan.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 128—170.

Lentzner, K. Oldnordisk formlære. I. Grundriss being outlines of oldicelandic accidence in modern danish. Oxford. 8:o. 32 s.
Anm.: Modern langu. notes X nr 5, av D. K. Dodge.

Nygaard, M. Kan oldnordisk *er* være particula expletiva?
Arkiv f. nord. filol. XII s. 117—128.

Thorkelsson, J. Supplement til islandske Ordbøger. 2. Saml. Ny Udg. H. 1. Københ. 8:o. XX + 48 s. Kr. 1,35. — 3. Saml. H. 10, 11. Reykjavík. 8:o. S. 721—880.

— Íslensk sagnorð með þálegri mynd í nútíð (verba præteritopræsentia). Reykjavík. 8:o. IV + 80 s.

Wadstein, E. Om *u*-brytningsdiftongen i fornisländskan och fornnorskan. [Ups.] 8:o. 8 s.

Särtr. ur Språkvet. sällsk:s i Ups. förhandl. 1894—97.

b. Täkster, översättningar ock kommentarer.

De bevarede brudstykker af skindbøgerne Kringla og Jöfraskinna i fototypisk gengivelse. Udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. Københ. St. 4:o. 4 + XX s. + 7 bl. faksim. Kr. 7.

Anm.: Liter. Centralbl. 1896 sp. 627, av [E. Mo]gk. — Deut. Lit. zeit. 1896 sp. 906, av F. Detter.

Det arnamagnæanske haandskrift 310 qvarto. Saga Olafs konungs Tryggvasonar er ritaði Oddr muncr. En gammel norsk bearbeidelse af Odd Snorresøns paa latin skrevne saga om kong Olaf Tryggvason. Udgivet for det Norske historiske kildeskriftfond af *P. Groth*. Kra. 8:o. 2 + LXXVIII + 2 + 156 s. Kr. 2,40.

Anm.: The Academy 1896, 2 s. 48. — Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1896 sp. 331, av B. Kahle.

Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. IV, 1. Københ. 8:o. 384 s.

Diplomatarium norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *C. R. Unger* og *H. J. Huitfeldt-Kaas*. XIV. H. 2. Kra. S. 417—928. Kr. 6.

Eyrbyggja saga. Búið hefir til prentunar *Vald. Ásmundarson*. Reykjav. 8:o. VIII + 204 s.

Íslendingasögur XII.

Hirdskraa i fotolithografisk Gjengivelse efter Tønsbergs Lovbog fra c. 1320. Udgivet for det norske historiske Kildeskriftfond. Kra. 4:o. 4 s. + 23 bl. Kr. 16.

Anm.: Liter. Centralbl. 1896 sp. 745, av [E. Mo]gk.

Laxdæla saga. Búið hefir til prentunar *Valdimar Ásmundarson*. Reykjavik. 8:o. XVI + 284 s. Kr. 1.

Íslendingasögur XI.

Anm.: Eimreiðin II s. 75.

Norges gamle Love indtil 1387. Femte Bind, indeholdende Supplement til foregaaende Bind og Facsimiler samt Glossarium med Registre, udgivet efter offentlig Foranstaltning ved *Gustav Storm* og *Ebbe Hertzberg*. H. 2, indeholdende Glossarium og Anhang 1—3 samt Tillæg og Rættelser. Kra. St. 4:o. XV + 864 s.

Anm.: Literar. Centralbl. 1896 sp. 1115, av [E. Mo]gk. — Deut. Liter. zeit. 1896 sp. 663, av M. Pappenheim.

Sex Sögu-Þættir, sem *Jón Þorkelsson* hefir gefið út. Önnur Útgáfa. Københ. 8:o. XX + 88 s. Kr. 2,25. (Titeluppl.)

Sturluson, Snorre. Heimskringla. Nóregs konunga sǫgur. Udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* H. 3. Københ. 8:o. Bd. 1 s. 433—460 o. Bd. 2 s. 1—128. Kr. 4.

Den ældre Edda. Gudesange oversatte af *K. Gjellerup.* Illustrerede af *L. Frølich.* H. 10—15. Københ. 4:o. S. 217—Slut. Kr. 1,25 f. häfte.

Fortællingen om Ravnkel Frøysgode oversat af *O. A. Øverland.* Kra. 8:o. 40 s. Kr. 0,50.

Histor. Fortæll. N:o 6.

Höskuld Kollsson und Olaf Pfau. Aus der Laxdœlasaga übersetzt von *F. Khull.* Graz. 4:o. 37 s.

Skolprogram.

Icelandic sagas and other historical documents relating to the settlements and descents of the northmen on the british isles. Vol. III, IV. The orkneyingers' saga, with appendices etc.; The saga of Hakon and a fragment of the saga of Magnus with appendices. Translated by *G. W. Dasent.* London 1894. 8:o.

Chronicles and memoriales of Great Britain and Ireland. 88.

Anm.: The engl. hist. review 1896 s. 138—143, av W. P. Ker.

Kärlek i hedna dagar. Skalden Kormaks saga från fornisländskan tolkad af *A. U. Bååth.* Gbg. 8:o. 84 s. Kr. 2.

Saga of king Olav Tryggvason, who reigned over Norway A. D. 995 to A. D. 1000. Translated by *J. Sephton.* London. 4:o. Sh. 18.

Sigmund Brestessøns Saga. Efter "Færøingernes" Saga. Kra. 8:o. 26 s. Kr. 0,30.

Historiske Fortællinger. N:o 9.

Sturluson, Snorri. The stories of the kings of Norway called the Round world (Heimskringla). Done into english by *W. Morris* and *Eiríkr Magnússon.* Vol. II. London. 8:o. 484 s.

The Saga library. 4.

Gislason, Konr. Forelæsninger over oldnordiske skjaldekvad udgivne af kommissionen for det Arnamagnæanske legat. Reykjavík. 8:o. X + 2 + 312 s. Kr. 5.

Efterladte skrifter. I.

Anm.: Deutsche Liter. zeit. 1896 sp. 41, av A. Heusler. — Arkiv f. nord. filol. XII s. 381, av T. Hjelmqvist. — Zeitschr. f. deutsche philol. XXIX s. 140, av Finnur Jónsson. — Literar. Centralbl. 1896 sp. 1434, av [E. Mo]gk. — The Academy 1896, 2 s. 48.

Hjelmqvist, T. Havamal. Ett föredrag.
Läsn. f. folket 1895 s. 161—177 o. 241—257.
Wadstein, E. Bidrag till tolkning ock belysning av skalde- ock Edda-dikter. III.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 30—46.

3. Danska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Andersen, Bo J. Hjemmets Stavebog. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.
Boberg, V. Den danske Retskrivnings Historie i de sidste 200 År. Københ. 8:o. 70 s. Kr. 1.
Clausen-Bagge, N. Retskrivningslære for Skoler og til Selvstudium. Københ. 8·o. 68 s. Kr. 1.
Dahl, H. Nogle forslag til målrensning på lovområdet.
Vor Ungdom 1895 s. 457—462.
Dahlerup, V. Det danske Sprogs Historie i kortfattet Oversigt. Særtryk af Salmonsens Konversationsleksikon. Københ. 12:o. 71 s.
Dalin, A. F. Dansk-norsk och svensk ordbok. 2 uppl. granskad och redigerad af *J. R. Spilhammar.* Sthm. 8:o. 6 + 685 s. Kr. 3,50.
Dansk Sproglære for de lavere Klasser. Trykt som Manuskript. København. 1894. 8:o. 26 s. Kr. 0,35.
Gigas, E. Lhombrespillets Terminologi.
Dania III s. 21—36.
Groth, P. A danish and dano-norwegian grammar. Kra. 8:o. VI + 143 s. Kr. 3.
Anm.: Modern langu. notes X nr. 5, av D. K. Dodge. — Arkiv f. nord. filol. XIII s. 72—93, av F. Dyrlund.
Jensen, Kr. F. Ordet "Laban".
Dania III s. 97—104.
Jensen, L. P. Dansk Sproglære for Børn. Københ. 8:o. 22 s. Kr. 0,15.
Jespersen, O. Den bedste danske udtale.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 611—631.
— En sproglig værdiforskydning. *Og = at.*
Dania III s. 145—182. Med ett tillägg av *O. Siesbye* s. 183.
— Substantivers overgang til adjektiver.
Dania III s. 80—90.
Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). Trykt paa Carlsbergfondets bekostning ifølge foranledning af Universitets-jubilæets danske samfund. H. 23. Københ. 8:o. S. 193 —256 (av Bd. 2). Kr. 2.
Lille dansk Sproglære. 5. Udg. (Trykt som Manuskript). Københ. 16:o. 16 s. Kr. 0,10.
Mikkelsen, Kr. Mere om substantivers overgang til adjektiver.
Dania III s. 121—124.
Møller, A. C. C. Kortfattet dansk Sproglære. 7. Opl. Københ. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.

N[yrop], Kr. Katakreser.
Dania III s. 124, 125.
N[yrop], Kr. Ballade.
Dania III s. 128—130.
Pedersen, K. Dansk Sproglære. 7. Opl. Københ. 1894. 8:o. 24 s. Kr. 0,10.
Pinholt, J. G. Barnets Sproglære. 4. Opl. Københ. 1894. 16:o. 16 s. Kr. 0,08.
Retskrivningsregler af 27. Febr. 1892 samt Bekendtgørelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet vedrørende Undervisningen i Modersmaalets Sproglære. Københ. 8:o. 32 s. Kr. 0,20.
Siesbye, O. En sproglig addition.
Dania III s. 92, 93.

b. Tekster.

Biskop Nils Glostrups Visitatser i Oslo og Hamar Stifter 1617—1637. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved *L. Daae* og *H. J. Huitfeldt-Kaas.* Kra. 8:o. XX + 160 s.
Anm.: Liter. Centralbl. 1896 sp. 46, av K—l.
Den danske Rimkrønike. Efter et Haandskrift i det kgl. Bibliothek i Stockholm udgivet af Universitets-Jubilæets danske Samfund ved *Holger Nielsen.* H. 1. Københ. 8:o. 112 s.
Erslev, Kr. *A Geri, a Wetlandi* i Kongebrevet 1135.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 202—204.
Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve Danmarks Lovgivning vedkommende, 1558—1660. Udg. ved *V. A. Secher* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. Bd. 4, h. 2, 3. Københ. 8:o. S. 161—480.
Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1561—1565. I Uddrag utgivne ved *L. Laursen* af Rigsarkivet. 2. Halvdel. Københ. 8:o. 554 s. Kr. 4,50,
Nils Stubs Optegnelsesbøger fra Oslo Lagthing 1572—1580, udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved *H. J. Huitfeldt-Kaas.* H. 2. Kra. 8:o. S. 129—277 + VIII s.
Norske Herredags-Dombøger. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond. Første Række (1578—1604). IV. Dombog for 1597 ved *E. A. Thomle.* Kra. 8:o. 4 + 207 s. Kr. 2.
Samling af Danmarks lavsskraaer fra middelalderen med nogle tilhørende beslægtede breve udg. ved C. Nyrop af Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie. H. 1. Københ. 8:o. 160 s. Kr. 1,50.
Anm.: Liter. Centralbl. 1896 sp. 576, av K. —l.
Svensson, Dav. Breviarium juridicum hallandicum utgifvet af *Aksel Andersson.* Ups. 8:o. 6 + VI + 73 s.
Ur Ups. univ:s årsskr. 1895.
Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden. Udgivne ved *F. Falkenstjerne* af Rigsarkivet. H. 1. Københ. 8:o. 252 s. Kr. 2,50.

4. Norska.

Eskeland, L. Norsk formlære. Bergen 1894. 8:o.
— Hjelpebog i norsk retskrivning. Elverum 1895. 8:o.
Falk, Hj. Sprogets visne blomster. Fortsættelse af "Vanskabninger i det norske sprog". Kra. 8:o. 4 + 67 s. Kr. 1.
Hofgaard, S. W. Norsk grammatik til skolebrug. 34de—36te tusende. Kra. 8:o. 88 s. Kr. 0,90.
— En liden norsk grammatik. 51te—60de tusende. Kra. 8:o. 40 s. Kr. 0,40.
Hougen, K. Retskrivningsregler og ordlister til indøvelse ved diktat. 2. Udg. Kra. 8:o. 36 s. Kr. 0,40.
Skogvold, J. En liden norsk grammatik for folkeskolens og middelskolens laveste klasser. Kra. 8:o. 31 s. Kr. 0,30.
Tønnesen, S. J. Norsk grammatik med stiløvelser for folkeskolen og fortsættelsesskolerne. 2. opl. Kra. 8:o. 55 s. Kr. 0,40.

5. Svenska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Bajer, F. Kort Fremstilling af den svenske Udtale til Brug for Danske. Københ. 8:o, 36 s. Kr. 0,75.
Beckman, N. Bidrag till kännedomen om 1700-talets svenska huvudsakligen efter Sven Hofs arbeten. Akad. avhandl. (Ups.). Lund. 8:o. 71 s.
Särtr. ur Arkiv f. nord. filol. XI.
Cederschiöld, G. Om s. k. subjektlösa satser i svenskan.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 340—358.
Dalin, A. F. Svenska språkets synonymer. 2 uppl. granskad och redigerad af *J. R. Spilhammar.* Sthm. 8:o. 6 + 395 s. Kr. 3.
Dalström, J. J. Svensk språklära jämte ordlista för folkskolor med kortare kurs. 5. uppl. Sthm. 8:o. 88 s. Kr. 0,25.
Förteckning på i svenska språket förekommande umbärliga ord och uttryck. Till samfundet Gauthiods tjenst utarbetad af dess språknämnd. Malmö. 8:o. 36 s.
Kabner, H. Lärobok i modersmålet för folkskolan, innehållande rättskrifningslära och grammatik. 2 uppl. Gbg 1894. 8:o. 80 s. Kr. 0,35.
Kjöllerström, P. A. Svensk namnbok. Dopnamn, ättenamn, ortnamn. Ulriceh. 8:o. 6 + 177 s. Kr. 1,50.
Anm.: Kyrklig tidskr. 1896 s. 576, av E. H. Lind.
Kock, A. Belysning af några svenska ord och uttryck. Sthm. 8:o. 24 s.
Antikv. tidskr. f. Sverige. XVI. 2.
Läffler, L. Fr. Bidrag till svensk språkhistoria. (Slutet).
Antikv. tidskr. f. Sverige V s. 289—294.

Löffler, L. Fr. Om orden nykter och helnykter.
Blå bandet 1895. Nr. 24 B.
Nordfelt, A. En fransk-svensk etymologi. Klockarkärlek — kär som en klockarkatt.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 201—204.
Noreen, Ad. Inledning till modersmålets ljudlära. Ups. 8:o. 16 s.
Sommarkurserna i Upps. 1895. Grundlinjer till föreläsn.
Ordbok öfver svenska språket utgifven af Svenska akademien. H. 3, 4. Lund. 4:o. Sp. 273—592. Kr. 1,50 f. häfte.
Anm.: Deut. Liter. zeit. 1896 sp. 655, av F. Detter.
Schultz, V. E. Grammatiska iakttagelser. Linköp. 4:o. 2 + 16 s.
Särtr. ur Redog. för Linköp:s m. fl. allm. lärov. 1894—95.
Schwalbe, C. Svensk sats- och ordlära utgörande andra delen af Lärobok i modersmålet för folkskolan. Sthm. 8:o. 63 s. Kr. 0,35.
Sjölander, K. O. Om folkskolans undervisning i modersmålets talande och skrifvande. Sthm. 8:o. 34 s. Kr. 0,40.
Sundén, D. A. Svensk språklära i sammandrag för de allmänna läroverken. 12 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 247 s. Kr. 1,50.
— Svensk språklära för folkskolan. 18 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 116 s. Kr. 0,50.
Söderwall, K. F. Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 15. Lund. 4:o. S. 329—408. Kr. 5.
Saml. utg. af Sv. fornskr. sällsk. H. 108.
Tamm, Fr. Etymologisk svensk ordbok. H. 3. Fal—Fräken Ups. 8:o. S. 129—176. Kr. 0,75.

b. Rättstavning.

Börjesson, G. O. Öfningsbok i modersmålet. Rättskrifningsöfningar, formlära, satslära, skiljeteckenslära, formulär och handledning i uppsatsskrifning. Första kursen. Sthm. 8:o. 48 s. Kr. 0,25.
Anm.: Sv. läraretidn. 1895 s. 192. Av G. T—.
— Metodiskt ordnade rättskrifningsöfningar jämte rättskrifningslära. 3 uppl. Senare kursen. Sthm. 8:o. 32 s. Kr. 0,15.
Hvilken metod är i folkskolan den mest fruktbärande vid inlärandet af t-ljudets beteckning? Af C. S.
Tidskr. f. folkundervisn. 1895 s. 121—128.
Karlgren, K. Skiljeteckenslära, grundad på interpunktionen i Läsebok för folkskolan, 9:de uppl. Sthm. 8:o. 4 + 88 s. Kr 0,50.
Lundgren, A. J. Allmänna rättskrifningsregler uppställda för folkskolan. Lindesb. 8:o. 4 s. Kr. 0,05.
Sturzen-Becker, V. Svensk rättskrifningslära för allmänna läroverken och flickskolorna jämte tillämpningsöfningar och ordförteckning. 4 uppl. Sthm. 8:o. 72 s. Kr. 0,45.
Sundén, D. A. Ny svensk rättskrifningslära för inlärande af det nya stafningssättet enligt sjette upplagan af Sv. akademiens ordlista. 5 uppl. Sthm. 8:o. 4 + 100 s. Kr. 0,50.

c. Texter.

Ett klagomålsregister från Småland 1563.
Hist. tidskr. (sv.) 1895 s. 321—334.

Jungfru Marie Örtagård. Vadstenanunnornas veckoritual i svensk öfversättning från år 1510. Efter den enda kända handskriften med tillfogande af latinska originaltexten samt inledning utgifven af *Robert Geete*. H. 1, 2. Sthm. 8:o. 308 + 4 + XC s. Kr. 3,25 + 3.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1896. Ö. & gr. s. 52, av [C. Silfv]ers[tolpe].

Jöns Buddes bok. En handskrift från Nådendals kloster utg. af *O. F. Hultman*. Hfrs. 8:o. XXII + 256 s.
Skrifter utg. af Sv. liter. sällsk. i Finl. XXXI.
Anm.: Finsk tidskr. 1896, 1 s. 303, av H. Vendell.

Konung Gustaf den Förstes registratur utg. af k. Riksarkivet genom *V. Granlund*, XVI. 1544. Sthm. 8:o. 4 + 789 + 74 s. Kr. 11.
Handl. rör. Sveriges hist. Ser. 1.

S:t Nikolai kyrkas i Stockholm vigselbok utg. af *F. U. Wrangel*. (Forts.) Sthm. 8:o. S. 103—134.
Bilaga t. Sv. autogr. sällsk:s tidskr. II.

Svenska riksrådets protokoll med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af k. Riksarkivet genom *Severin Bergh*, VII. 1637—1639. H. 2. Sthm. 8:o. IV + 2 + 373—665 s. Kr. 4.
Handl. rör. Sveriges hist. Ser. 3.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1895. Ö. & gr. s. 65—72, av S. C[lason]. — Finsk tidskr. 1895, 2 s. 383, av M. G. S[chybergson].

Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll. D. 12. 1675—78. Sthm. 8:o. 379 s.

Sverges traktater med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar utgifne af *O. S. Rydberg*. D. 3. III, IV. 1483—1520 samt bihang. Sthm. 8:o. X + 385—803 s. Kr. 13.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1896. Ö. & gr. s. 45, av E. H[ildebran]d.

Thetta är Glassmestere Embetes Skråå vti Stockholms Stadh. (Utg. af *P. G. Vistrand*). Sthm. 8:o. 4 s.
Särtr. ur Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1893 o. 94.

Vadstena klosters uppbörds- och utgiftsbok 1539—1570. Utgifven af *Carl Silfverstolpe*. Sthm. 8:o. 2 + XXII + 185 s. + 1 faksim.
Särtr. ur Antiqv. tidskr. XVI.

Wivallius, L. Dikter. Ups. 8:o. 4 + 120 s. + 1 portr. Kr. 2.
Anteckn. o. samlingar rör. svensk literaturhistoria af *H. Schück*. IV.

Östgötalagen med förklaringar utgifven af *A. O. Freudenthal*. Hfrs. 8:o. 2 + IV + 280 s. M. 3,50.
Skrifter utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. XXIX.
Anm.: Finsk tidskr. 1895, 1 s. 321—324, av H. B.

6. Dialäkter.

a. Grammatik ock läksikografi.

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. Udgivet af Universitetsjubilæets danske samfund. H. 13. Københ. 8:o. [Bd. 2] s. 129—176 Kr. 1,50.

Larsen, K. Dansk Soldatersprog til Lands og Vands. Københ. 8:o. 54 s. Kr. 1. — 2. Opl. Københ. 8:o. 54 s. Kr. 1.

— Om dansk Argot og Slang.
Dania II s. 49–79, 105—117.

Lundell, J. A. De svenska folkmålen. Sthm. 8:o. 15 s.
Grundlinjer t. föreläsn. vid Sommarkurserna i Uppsala 1895.

Ross, H. Norsk Ordbog. Tillæg til "Norsk Ordbog" af Ivar Aasen. H. 15—17. Kra. 8:o. S. 897—997 + XX s. Kr. 0,70 f. häfte.
Anm.: Finsk tidskr. 1896, 1 s. 229, av A. O. F[reudenthal].

Saxén, R. Finska lånord i östsvenska dialekter. Språkhistoriska studier. Akad. afh. Sthm(—Hfrs). 8:o. 2 + 132 s.
Även i Sv. landsmålen. XI, 3.

Vendell, H. Ordbok öfver Pedersöre-Purmo-målet i Österbotten. Hfrs. 8:o. VII + 524 s.
Ur Bidr. t. känned. om Finl:s natur o. folk. H. 56.

b. Täkster.

Fröding, G. Räggler å paschaser på vårat [värmländskt] mål tå en bonne. Sthm. 8:o. 82 s. Kr. 1.

Sprogprøve fra Vendsyssel. Av *J. M. Jensen.*
Dania III s. 126—128.

IV. Runkunskap ock mytologi.

Brate, E. De nya nordiska runverken. Sthm. 8:o. 18 s.
Särtr. ur Sv. fornm:s fören:s tidskr. IX.

Bugge, S. Norges Indskrifter med de ældre Runer. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond. H. 3. Kra. 4:o. S. 153—264.

Läffler, L. Fr. Några ord om Tunestenens *sijosteʀ* ock den därmed sammanhängande delen av inskriften.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 98—101. Med ett tillägg av *Fr. Kauffmann.* Jfr. dst. s. 214—216.

Pehrsson, Per. En nyfunnen runsten.
Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. III s. 217—220.

Rasmussen, R. C. Noget om Guldhornet der fandtes i Aaret 1734 m. m. Københ. 8:o. 8 s.

Simpson, H. F. M. Notes on a swedish staff-calendar, presented to the museum by John Abercrombie, dated 1710.
Proceed. of the soc. of antiqu. of Scotl. 1894—95 s. 234—240.

Svensén, Em. En historisk runsten.
Hist. tidskr. (sv.) 1895 s. 433—435.

Wimmer, L. F. A. Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker. Indb. skr. Københ. 4:o. 120 s.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. XIII s. 93, av E. Brate. — Literar. Centralbl. 1896 sp. 1072, av [E. Mo]gk.

— Les monuments runiques de l'Allemagne. Extrait des Mémoires de la soc. des antiquaires du Nord. Københ. 8:o. 75 s.

— De danske runemindesmærker undersøgte og tolkede. Afbildningerne udførte af *J. Magnus Petersen.* I. De historiske runemindesmærker. Københ. Fol. 174 s. Kr. 25.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 426—432, av Finnur Jónsson. — Arkiv f. nord. filol. XIII s. 93—98, av E. Brate. — Literar. Centralbl. 1896 sp. 1072, av [E. Mo]gk. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1896 sp. 369, av B. Kahle. — Nord. tidskr. f. filol. 3. R. IV s. 118, av F. Dyrlund.

Bugge, S. Mindre Bidrag til nordisk Mythologi og Sagnhistorie.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 123—138.

Devantier, F. Der Siegfriedmythus, ein Kapitel aus der vergleichenden Mythologie.
Samml. gemeinverständl. wissensch. Vorträge. H. 190.

Golther, W. Götterglaube und Göttersagen der Germanen. Dresden 1894. 8:o. 66 s. M. 0,50.
Deutsche Schulausg. von H. Schiller u. V. Valentin. N:o 1.

— Handbuch der germanischen Mythologie. Leipz. 8:o. XI + 668 s. M. 12.
Anm.: Deutsche Liter. zeit. 1896 sp. 489, av A. Heusler. — Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1896 sp. 217—225, av E. H. Meyer. — Zeitschr. f. vergl. Liter. gesch. N. F. X s. 267—277, av K. Landmann. — Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1896 s. 218—223, av O. L. Jiriczek. — Mélusine VIII s. 45, av H. G[aidoz]. — Liter. Centralbl. 1896 sp. 747.

Jellinghaus, H. St. Bernhards Parabel und Hermods Bitte für Balder.
Am Urquell VI s. 53 o. f.

Jiriczek, O. L. Die deutsche Heldensage. Heilbr. 1894. 12:o. 173 s. M. 0,80.
Sammlung Göschen 32.

Kock, A. Die Göttin Nerthus und der Gott Niǫrðr.
Zeitschr. f. deut. philol. XXVIII s. 289—294.

Lehmann-Filhés, M. Über den Thorshammer.
Verhandl. der Berl. Ges. f. Anthropol., Ethnol. u. Urgesch. 1894.

Magnusson, E. Odin's horse Yggdrasill. (A paper read before the Cambridge Philological society, january 24, 1895). Oxford. 8:o. 64 s. — Även på isländska. Reykjavík. 8:o. 64 s. Kr. 1.
Anm.: The Academy 1895, 2 s. 201, av Jón Stefánsson. — Revue critique 1896, 1 s. 339, av E. Beauvois. — Arkiv f. nord. filol. XIII s. 99, av F. Detter. Jfr dst. s. 205—208.

Much, R. Ulls Schiff.
Beitr. zur Gesch. der deut. Sprache u. Liter. XX s. 35—36.

Sander, Fr. Das Nibelungenlied. Siegfried der Schlangentöter und Hagen von Tronje. Eine mythologische und historische Untersuchung. Sthm. 8:o. 2 + 124 s. Kr. 3.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1895 sp. 1196, av R. M. Meyer. — Liter. Centralbl. 1896 sp. 198, av [E. Mo]gk.

Schierenberg, A. Die Eddafrage im Jahre 1894.
Verhandl. der Berl. Ges. f. Anthropol., Ethnol. u. Urgesch. 1894.

Wilken, E. Der Fenriswolf. Eine mythologische untersuchung.
Zeitschr. f. deutsche philol. XXVIII s. 156—198.

Warnatsch, O. Beiträge zur germanischen Mythologie nebst Anhang: Nordische Sagen auf dem Gymnasium. Beuthen. 4:o. 20 s.
Gymnas.-Program. Beuthen 1895.

Zangemeister, K. Zur germanischen Mythologie.
Neue Heidelb. Jahrbücher V s. 46—60.

V. Arkeologi ock kulturhistoria.

Arpi, R. Meddelanden från Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker. 2.
Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. III s 221—227. Även i särtryck.

Bendixen, B. E. Fornlevninger i Søndhordland. (Forts.)
Foren. t. norske fortidsmindsm:s bevar. Aarsberetn. f. 1894 s. 9—90.

Blinkenberg, C. Etrurisk kedelvogn funden ved Skallerup.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 360—375.

Boye, V. Fund af Egekister fra Bronzealderen i Danmark. Et monografisk Bidrag til Belysning af Bronzealderens Kultur Med Kobbertavler samt Afbildninger i Texten af *A. P. Madsen.* H. 2, 3. Københ. Fol. S. 49—144 + 13 pl. Kr. 20
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 590, av O. Montelius.

Curle, J. Notes upon three early iron age brooches from the island of Gotland, Sweden.
Proceed. of the soc. of antiqu. of Scotl. 1894—95 s. 292 —301.

Ehrenheim, Er. v. Hällristning vid Hummelsta.
Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. III s. 228—229.

Fortegnelse over Oldsager, indkomne i 1894 til Stavanger museum. Efter Katalogen.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. f. 1894 s. 149—154.

Gustafson, G. A. Norges forhistoriske tid. [Bergen]. 8:o. 19 blad.
Foredrag for Hvermand. Vaaren 1895.

— Fortegnelse over de i 1894 til Bergens museum indkomne oldsager ældre end reformationen.

Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. f. 1894 s. 158–178. — Även i Bergens museums Aarbog 1894—95.

Hagen, K. Holsteinske Hängegefässfunde der Sammlung vorgeschichtlicher Altertümer zu Hamburg. Hamburg. 8:o. 17 s. + 4 pl.
Särtr. ur Jahrb. der Hamb. wissensch. Anst. XII.

Mestorf, J. Die Hacksilberfunde im Museum vaterländischer Alterthümer zu Kiel.
Mittheil. des anthopol. Vereins f. Schlesw.-Holst. 8, s. 3—12.

Montelius, O. De förhistoriska perioderna i Skandinavien. Sthm. 8:o. 16 s. + 20 pl.
Särtr. ur Antikv:s akad:s månadsbl. 1893.

— Den nordiska järnålderns kronologi.
Sv. fornm. fören:s tidskr. IX s. 155—214

— Findet man in Schweden Überreste von einem Kupferalter?
Arch. f. Anthropol. XXIII s. 425—449.

— Les temps préhistoriques en Suède et dans les autres pays scandinaves. Ouvrage traduit par *Saloman Reinach.* Paris. 8:o. VI + 352 s. + 1 karta o. 20 pl.

Munthe, H. Om fyndet af ett benredskap i ancyluslera nära Norsholm i Östergötland.
Öfvers. af Vet. akad:s förhandl. 1895 s. 151—177.

Müller, S. Vor Oldtid. En populær Fremstilling af Danmarks Arkæologi. H. 3—10. Københ. 8:o. S. 97—480. Kr. 1 f. häfte.

— Ordningen af Danmarks Oldsager. Système préhistorique du Danemark. Résumé en français. II. Jernalderen. Afbildningerne tegnede og chemityperede af *M. Petersen.* Københ. 4:o. 112 s. + 42 pl Kr. 9.

Nicolaisen, O. Undersøgelser og udgravninger i Tromsø amt 1894.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. 1894 s. 1—8.

— Fortegnelse over oldsager, indkomne til Tromsø museum i 1894.
Dst. s. 155—157.

Nicolaysen, N. Udgravninger i 1894 paa Bjørke i Hedrum (Rikard Olsen).
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. f. 1894 s. 91—104.

— Antikvariske notiser.
Dst. s. 179—187.

Rygh, K. Fortegnelse over gjenstande ældre end reformationen indkomne 1894 til Videnskabsselskabets oldsamling i Trondhjem.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. f. 1894 s. 137—148.

Rygh, O. Fortegning over de til Universitetets Samling af nordiske Oldsager i 1894 indkomne Sager fra Tiden før Reformationen.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. f. 1894 s. 105—136.

Salin, B. De nordiska guldbrakteaterna. Några bidrag till kännedom om brakteaternas utbredning och kulturhistoriska betydelse. En arkeologisk studie. Sthm. 8:o. 111 s. Kr. 2.
Antikv. tidskr. f. Sverige. XIV. 2.

Sernander, R. Några arkeologiska torfmossefynd. Sthm. 8:o. 35 s.
Antikv. tidskr. f. Sverige. XVI. 2.

Splieth, W. Zwei Grabhügel bei Schleswig.
Mittheil. des anthropol. Vereins in Schlesw.-Holst. H. 8 s. 13—30.

— Sichergestellte Altertumsdenkmäler.
Mittheil. des anthropol. Vereins in Schlesw.-Holst. H. 8 s. 31—32.

Hildebrand, H. Sveriges mynt under medeltiden. Aftryck ur Sveriges medeltid. Sthm 1887. 8:o. 160 s. (Utg. 1895).

Petersen, Henry. Danske adelige Sigiller fra Middelalderen. Afbildningerne tegnede af *E. Rondahl,* reproducerede ved Zinkætsninger af *F. Hendriksen.* H. 5. Københ. Fol. S. 33—44 och pl. 35—44. Kr. 4,50.

Bang, Gust. Fru Anne Oldeland. En Adelsdame i det sekstende Aarhundrede.
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1895 s. 115–131.

Bang, V. En Præst og en Herredsfoged.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. IV s. 448—455.

— En velhavende Horsens-borger i det syttende Aarhundrede.
Saml. t. jydsk Hist. o. Topogr. 2. R. IV s. 456-458.

Berggren, Fr. Från Vestergötlands bygder. Hågkomster och kulturteckningar. Ulriceh. 8:o. 176 s. Kr. 1.

Bergstrand, C. E. Några drag ur svenska jordbrukets historia. (Forts.)
Läsn. f. folket 1895 s. 10–30, 101–120 ock 178–198.

Bjarnason, Þ. "Fyrir 40 árum".
Tímarit 1895 s. 204—229.

Björlin, Gust. Fordomdags. Kulturhistoriska utkast och berättelser. Sthm. 8:o. 196 s. Kr. 2,50.

Byordning från 1824.
Bidr. t. Södermanl:s äldre kulturhist. VIII s. 131–133.

Den gamle Nordmands Drakenbergs ævigvarende Spaabog og ufeilbare Julemærker, hvori alt hvad Menneskene behøve at vide til deres Nytte og Fornøjelse, saavel med Hensyn til Helbred, Formue og Veirlig som og til at kjende deres egen og andres Fortid, Fremtid og Velfærd. Funden i "Tumbe-Søvrens" Kistelædike i et 100 Aar gammelt Skrin paa Vestkysten af Jylland og nu i Trykken befordret med den gamle rigtige Fortale af *J. P. Bøwling.* København. 1894. 8:o. 30 s. Kr. 0,35.

Elvius, S. Skifter efter jydske Præster 1665—1685.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. IV s. 405—417.

Feilberg, H. F. & N. R. Finsen. Folkets forestilling og videnskab. Dania III s. 91, 92.

Feilberg, H. F. Bidrag til Skræddernes saga. (Efterslæt til Dania I s. 165—197).
Dania III s. 184—189.

Fridericia, J. A. Bondestanden i Danmark i Midten af det syttende Aarhundrede.
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1895 s. 91—114.

Fries, Ellen. Teckningar ur svenska adelns familjelif i gamla tider. Sthm. 8:o. 4 + 248 s. Kr. 3.

— Några blad ur svenska kvinnans historia under sjuttonhundratalet. Festskr. med anledn. af Fredrika-Bremer-förb:s 10-åriga verksamhet. S. 71—90. (Särtr. ur Dagny 1895).

Gaslander. Beskrifning om allmogens sinnelag, seder vid de årliga högtider, frierier, bröllop, barndop, begrafningar, vidskepelser, lefnadssätt i mat och dryck, klädedrägt, sjukdomar och läkemedel m. m. i Jönköpings lähn och Wässbo härad af kyrckoherden Gaslander i Burseryd. Ny upplaga. Ups. 8:o. 80 + 4 s.
Sv. landsmålen. Bih. I, 3.

Haraldsson, M. Anteckningar om seder och bruk, sägner och vidskepelser i Villstads socken, Västbo härad, i Småland under 1700-talet.
Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1893 o. 94 s. 43—56.

Hildebrand, H. Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring. D. 2. H. 3. Sthm. 8:o. S. 273—432. Kr. 3,50.

Jørgensen, S. Anne Giøe og Karen Brahe. Et Tidsbillede.
Museum 1895, 1 s. 333—365.

Kjøbenhavn under Pesten 1711. Samtidige Breve ved *C. Mule.*
Museum 1895, 1 s. 293—332.

Kristensen, E. T. Træk af Hoverlivet paa Frisenborg Gods i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede. Efter meddelelser af *P. C. Hummeluhr.*
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1895 s. 132—155.

Lauridsen, P. Om dansk og tysk Bygningsskik i Sønderjylland.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. VI s. 43—113.

Levertin, O. Svenskt familjelif i slutet af 1700-talet.
Ord o. bild 1895 s. 433—456.

Lund, Tr. Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16:de Aarhundrede. 12. Bog. Dagligt Liv. Ægteskab og Sædelighed. Københ. 8:o. 8 + 479 s. Kr. 6,50.

Maurer, K. Zur Volkskunde Islands.
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1895 s. 98—100.

Meidell, Fr. Fogden paa Andenæs.
Museum 1895, 2 s. 350—362.

— En Herregaards-Interiør fra det 17:de Aarhundrede.
Museum 1895, 1 s. 224—228.

Molin, P. Finska spår i Ångermanland. Efter historia och hörsägen.
Finsk tidskr. 1895, 2 s. 17—30.

Montelius, O. Zur ältesten Geschichte des Wohnhauses in Europa, speciell im Norden.
Arch. f. Anthropol. XXIII s. 451—465.

Munch, E. En gammel Dames Optegnelser. Meddelt af fru *Emma Gad*.
Museum 1895, 1 s. 149—187.

Müller, T. A. Et par studier fra Læsö.
Dania III s. 1—20.

Møller, Fr. Gamle Minder fra Solbjerg Sogn og Omegn (Hellum-Hindsted Herred).
Saml. t. jydsk Hist. o. Topogr. 2. R. IV s. 357—370.

Nielsen, M. H. Fattigplejen i Danmark før Reformationen.
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1895 s. 67—90.

Nordman, P. Grundläggningen af Åbo akademi.
Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 9. 1894—95 s. 310—336.

Olsen, B. Stedsevarende kalendere i Lunds kulturhistoriske museum. II. Märkedage.
Kulturhist. meddel. 1895 s. 93—108.

Scepkin, J. N. Fornnordisk begrafning i skepp. (På ryska).
Zur. Min. 1894 sept. s. 38—61.

Schjørring, J. Jydsk Præstegaardsliv. Minder fra Barndomstiden.
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1895 s. 156—191.

Schmitz, W. Der Einfluss der Religion auf das Leben beim ausgehenden Mittelalter, besonders in Dänemark. Freib. i. B. 1894. 8:o. XVI + 160 s.
Stimmen aus Maria-Laach. Ergänzungsheft.

Silfverstolpe, C. Några ord om Vadstena klosters ekonomi, särskildt med afseende på tiden 1539—1570.
Vadstena klosters uppbörds- och utgiftsbok. S. I—XX.

Skjoldborg, J. Nordstrandshandel.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. IV s. 425—434.

Stavenow, L. Om förhållandet mellan politisk historia och kulturhistoria.
Hist. tidskr. (sv.) 1895 s. 415—430.

Steffen, R. Lefnadssätt och seder på 1600-talet. Ups. 8:o. 15 s.
Sommarkurserna i Ups. 1895. Grundlinjer till föreläsn.

Svanljung, K. Österbottens pedagogier. Skolhistoriska studier. Akad. afh. Hfrs. 8:o. 158 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1895, 2 s. 378, av M. G. Schybergson.

Tegnér, Elof. En svensk adelsdam från slutet af sextonhundratalet.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 1—26.

Tidander, L. G. Lefnadssättet i Tjust under katolska tiden. Anteckningar. (Separataftryck ur Vesterviks veckoblad). Västervik. 8:o. 88 s. Kr. 0,50.

U[lrich, Arvid]. Nordiskt idrottslif i forntiden. Ups. 1896. 8:o 5 s.
Särtr. ur Svensk tidskr. 1895.

Wieselgren, S. Sveriges fängelser och fångvård från äldre tider till våra dagar. Ett bidrag till svensk kulturhistoria. Sthm. 8:o. XI + 481 s. Kr. 5.

Wistrand, P. G. Anteckningar om handtverksämbeten i Stockholm.
Samf. t. Nord. mus:s främj. Meddel. 1893, 94 s. 7—15.

Wroblewski, O. B. Nørrebro i Trediverne. Barndomsminder. Med et Kort.
Museum 1895, 1 s. 1—48.

Böttiger, J. Svenska statens samling af väfda tapeter. Historisk och beskrifvande förteckning. I. Tapetsamlingarna och tapetväfveriet under 1500-talet. II. Tapetsamlingarna och tapetväfveriet under 1600- och 1700-talen. Sthm. Fol. 8 + 100 s. + 11 pl. ock 4 + 182 s. + 43 pl.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 575—580, av G. Upmark. — Ord och bild 1895, Dagbok s. 33, av K. W[åhli]n.

Den textila konstslöjden i Skåne af *V. K—n.*
Finsk tidskr. 1895, 1 s. 449—458.

Ett svenskt tapisseri från 1400-talet. Väggbonad i Strengnäs kyrkomuseum, dep. från Fogdö kyrka, katal. n:r 220.
Bidr. t. Södermanl:s äldre kulturhist. VIII s. 60—62.

Helms, J. Om et Par Egenheder ved nogle jydske Landsbykirkers Korbygninger.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 213—228.

Kjellberg, C. M. Brännspegeln, som förr förvarades i Frötuna kyrka, ett prager-byte.
Uppl:s fornm. fören:s tidskr. III s. 164—166.

Koch, V. De jydske Granitkirkers Alder. Svar til J. Helms.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 179—201.

— Om normanniske og irske Bygningsformer i danske Kirker.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 229—251.

Kunst og haandverk fra Norges fortid udgivet af Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring ved *N. Nicolaysen.* 2. R. H. 1. Kra 1894. Fol. 4 s. + 10 pl.

Løffler, J. B. Fra hvilken Tid skriver Hovedmassen af vore Brudstenskirker sig?
Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. V s. 411—425.

Pálsson, P. Um myndir af gripum í forngripasafninu.
Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1895 s. 30—35 + 3 pl.

Snoilsky, C. Svenska historiska planscher. Beskrifning. III. [1667—] 1669—1718. IV. 1719—1891. Tillägg. Sthm. 8:o. S. 161—282 + 2 bl.
Särtr. ur Kongl. bibl:s handl. 17, 18.

Tegninger af ældre nordisk Arkitektur. Med Tilskud af Kultusministeriet udgivne af *H. J. Holm, O. V. Koch* og *H. Storck*. 3. Saml. 2. Række. H. 1. Københ. Fol. 3 pl. Kr. 1.

Andersson, Nils. Skånska melodier, musik och danser. Sthm. 8:o. S. 5—132 o. 1—34 + 3 portr.
Svenska landsmålen XIV, 1.

Bang, V. Danmarks hellige Kilder.
Museum 1895, 2 s. 1—34.

Danmarks gamle folkeviser. Danske ridderviser, efter forarbejder af *S. Grundtvig* udgivne af *A. Olrik*. Trykt og udgivet paa Carlsbergfondets bekostning. Bd. 1, h. 1. Københ. 4:o. 148 s. Kr. 2,50.

Falk, Hj. Lidt om Overtro i Norge. Foredrag holdt i Kristiania Arbeider-Akademi.
Folkevennen. N. R. XIX s. 17—37.

Feilberg, H. F. Die Sage von dem Begräbnis König Erik Ejegods von Dänemark auf Cypern.
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1895 s. 239—246.

— Nogle uddrag af ældre bøger.
Dania III s. 37—41.

— Et nyt kapitel af folkets sjæletro. Spøgelseshistorier.
Aarb. f. dansk Kulturhist. 1895 s. 1—66.

— Zu dem Liede vom Pater Guardian.
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1895 s. 106—107.

— Stensagers Oprindelse.
Museum 1895, 1 s. 290—292.

— Steingeräthe als Heilmittel.
Am Urquell VI.

Folktro, vidskepliga föreställningar och bruk. Ur föreningens och egna samlingar sammanfördt af utgifvaren *(J. Wahlfisk)*.
Bidr. t. Södermanl:s äldre kulturhist. VIII s. 82—130.

Folkvisor upptecknade i norra Södermanland af metallarbet. *G. Ericsson*. (Forts. o. slut).
Bidr. t. Södermanl:s äldre kulturhist. VIII s. 35—59.

Forsell, H. ”Vårbundet träd”.
Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1893 o. 94 s. 57—61.

Fra bindestue og kölle. Jydske folkeæventyr samlede og optegnede af *E. T. Kristensen*. Förste saml. Københ. 8:o. 168 s. Kr. 1,50.

Hammarstedt, E. Brödets helgd hos svenskarne, särskildt julbrödets, framstäld i jämförande belysning. Sthm. 8:o. 24 s.
Särtr. ur Samf. t. Nord. mus:s främj. Meddel. 1893 o. 94.

Herrgårdssägner. Efter skånska allmogeberättelser, upptecknade af *Eva Wigström (Ave)*.
Ord och bild 1895 s. 221—225.

Íslenzkar þjóðsögur. Safnað hefir *Ólafur Daviðsson*. Reykjavík. 8:o. IV + 190 s.
Anm.: Eimreiðin II s. 76.

Islenzkír vikivakar og vikivakakvæði. *Ólafur Daviðsson* hefir samið og safnað. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. Københ. 8:o. 433 s.
Íslenzkar gátur þulur og skemtanir V.

Jónsson, Finnur. Álfatrúin á Íslandi.
Eimreiðin. H. 2 s. 95—103.

Kahle, B. Krankheitsbeschwörungen des Nordens.
Zeitschr. des Vereins f. Volkskunde 1895 s. 194—199.

Klint, A. H. Meklenburgska och svenska ordspråk.
Sv. fornm:s fören:s tidskr. IX s. 122—136.

Kristensen, E. T. Danske sagn, som de har lydt i folkemunde, udelukkende efter utrykte kilder samlede og tildels optegnede. 3. Afd. Kjæmper. Kirker. Andre stedlige sagn. Skatte. Aarhus. 8:o. 496 s. Kr. 4.

Kungssonen av Norigsland. En folkevise fra Telemarken ved *Sophus Bugge* og *Moltke Moe*. Kra. 8:o. 16 s.
Særtryk af "Norge" 1895.

Nielsen, Ant. Det Fandens P.
Dania III s. 131—135.

Steile, O. B. Beretning om overtro og heksekunster i Vang, Valders, i Norge.
Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1893 o. 94 s. 62—74.

Steffen, R. En värmländsk hexhistoria i början af 1700-talet
Värmländingarne. Värml. jultidn. 1895, s. 34—36.

Sägner och sagor. (Forts. från 6:e häftet).
Bidr. t. Södermanl:s äldre kulturhist. VIII s. 63—81.

Wrangel, E. Hvad folket sjunger.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 239—266.

VI. Äldre rättsvetenskap, historia ock topografi.

Amira, K. v. Nordgermanisches Obligationenrecht II. H. 2. Leipz. 8:o. S. 385—964 + XV s. M. 18.

Hellner, J. Hustruns förmåga af rättshandlingar efter svensk förmögenhetsrätt. Akad. afh. Lund. 8:o. IV + 168 s.

Holberg, L. Konge og Danehof i det 13. og 14. Aarhundrede. Bd. 1. Kong Erik Glippings Haandfæstning og Rigslove. Københ. 8:o. 350 s. Kr. 5.

Lundqvist, K. G. Om hertigdömenas statsrättsliga ställning till kronan i Sverige 1556—1622.
Redog. f. allm. lärov. i Norrköp. m. fl. 1894—95.

Mackeprang, M. De danske fyrstelen i middelalderen. Deres udvikling og statsretslige stilling. Et forsøg.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. VI s. 139—204.

Matzen, H. "Leges Waldemari regis".
Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. VI s. 1—42.
— Forelæsninger over den danske Retshistorie. Offentlig Ret. III. Strafferet. Københ. 8:o. 178 s. Kr. 2,50.
Maurer, K. Zwei Rechtsfälle in der Eigla. München. 8:o. 58 s.
Särtr. ur Sitzungsber. der philos.-philol.- u. histor. Classe der bayer. Akad. der Wissensch. 1895.
Skarstedt, Sigfr. Om straffprocessuella tvångsmedel enligt svensk rätt. I. Akad. afh. Lund. 8:o. III + 232 s.
"Öfversikt af föregående rättsutveckling" s. 55 o. ff.

Ahnfelt, O. Bidrag till svenska kyrkans historia i sextonde århundradet. Ny följd. Lund. 4:o. 47 s.
Lunds univ:s årsskr. 1895.
— Om revisionen af Lunds domkapitels statuter efter reformationen.
Kirkehist. Saml. 4. R. IV s. 300—330.
Bang, A. Chr. Den norske kirkes historie i det 16. aarhundrede (reformationsaarhundredet). Kra. 8:o. 435 s. Kr. 6,75.
Brandrud, A. Klosterlasse. Et bidrag til den jesuitiske propagandas historie i Norden. Kra. 8:o. VIII + 327 s. Kr. 3.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1896. Ö. & gr. s. 38, av K. Hildebrand.
Bååth, A. U. Några forntidsbilder från de norska kolonierna i Västerhafvet.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 222—238.
Christensen, C. V. De jyske Kirkebøgers Bidrag til Belysning af Krigen i Jylland 1657—59.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. V s. 519—554.
Christensen, W. Unionskongerne og Hansestæderne 1439—1466. København. 8:o. 4 + 451 s. Kr. 5.
Anm.: Deutsche Zeitschr. f. Gesch. wiss. Monatsbl. 1. Jahrg. n:r 4, av E. R. Dænell. — Liter. Centralbl. 1896 sp. 1421.
Daae, L. Munaan Biskopssøn og fru Rangrid Skulesdatter.
Hist. Tidsskr. (norsk) 3. R. III s. 412—423.
Erslev, Kr. Den saakaldte "Constitutio Valdemariana" af 1326.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. VI s. 205—248.
Hildebrand, E. En brytning i svenska adelns historia.
Ord och bild 1895 s. 529—540.
— Karl IX:s testamente och tronskiftet 1611.
Hist. tidskr. (sv.) 1895 s. 1—38.
Hoffhauer. Restitution de la tour du Petit-Pont au moment de l'invasion des normands.
L'Ami des monuments. T. VIII.
Horn, Fr. W. Jomsvikingerne. Skildringer fra Nordens Sagntid. Med illustrationer og Vignetter af *L. Moe.* København. 8:o. 142 s. Kr. 2,50.
Hulbech, J. M. Beretning om Krigsbegivenhederne i Danmark i Aarene 1709—1715. Meddelt af *J. C. W. Hirsch.*
Museum 1895, 2 s. 35—64 o. 82—176.

Jónsson, Jón. Um Eirík Blóðöx.
Tímarit 1895 s. 176—203.

Khull, F. Das Leben König Olafs des Heiligen nach Snorri Sturlusons Bericht dem deutschen Volke erzählt. Graz. 8:o. 156 s.

Kock, A. Om Ynglingar såsom namn på en svensk konungaätt.
Hist. tidskr. (sv.) 1895 s. 157—170.

Kupffer, H. Norwegen und seine Besiedelung. Schneeberg. 4:o. 31 s.
Progr. des Gymnas. zu Schneeberg 1895.

Mankell, J. Öfversigt af svenska krigens och krigsinrättningarnes historia. D. 2. Nyare tiden. Bd. 1. Krigshistoria 1526—1592. H. 2. Sthm. 8:o. VI + 190 s. + 3 kartor. Kr. 3.

Modin, Er. Herjedalens återförening med Sverige genom freden i Brömsebro. Föredrag. Östersund. 8:o. 11 s. Kr. 0,25.

Olrik, H. To enslydende danske kongebreve fra 1230.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 87—122 + 2 faksim.

— Valdemarstidens kirkemagt og kongedømme. Københ. 8:o. 8 + 214 s. Kr. 3.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 662, av L. Moltesen.

Porrath. Die Züge der Dänenkönige gegen Julin nach Saxo Grammaticus. I.
Schulprogr. Wollin 1893—94.

Shore, T. W. Traces of the jutes in Hampshire and the isle of Wight.
The Antiquary XXIX s. 100—104.

Silfverstolpe, C. Om kyrkans angrepp mot Revelationes sanctæ Birgittæ. Ett bidrag till Birgittinerordens historia. Sthm. 8:o. 50 s.
Särtr. ur Vitt. hist. o. antikv:s akad:s handl. N. F. XII.

Steenstrup, J. C. H. R. Hvorlænge have Danske boet i Danmark. Nogle Bemærkninger om arkæologisk og historisk Materiales Beviseevne.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. VI s. 114—138.

Storm, G. Harald Haardraades paastaaede Dobbeltgifte.
Hist. Tidsskr. (norsk) 3. R. III s. 424—429.

Þorkelsson, Jón. Íslenzkar ártíðaskrár eða obituaria islandica með athugasemdum. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. III. (Ættarskrár). Københ. 8:o. 25 tabeller i olika format.

Wiklund, K. B. Om kvänerna och deras nationalitet.
Arkiv f. nord. filol. XII s. 103—117.

Willis, F. M. The jutes and the Wansdyke.
The antiquary XXIX s. 255—256.

— Notes on the jutes.
The Antiquary XXX s. 152—156.

Ahlenius, K. Olaus Magnus och hans framställning af Nordens geografi. Studier i geografiens historia. Akad. afhandl. Ups. 8:o. X + 434 s. + 2 kartor. Kr. 5.

Andersen, N. Færøerne 1600—1709. Med 2 Kort. Med Understøttelse af Carlsbergfondet. København. 8:o. 464 s. Kr. 5.

Bang, Gust. Jydske Herregaarde i Midten af det XVII. Aarhundrede.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. IV s. 371—374.
— Bidrag til nordjydske Herregaardes Historie i det 16. og 17. Aarhundrede.
Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. 2. R. IV s. 375—404.
Berg, Wilh. Dragsmarks kloster. Gbg. 8:o. 85 s. + 1 karta.
Särtr. ur Bidr. t. känned. om Gbgs o. Bohusl:s fornm. o. hist. VI.
Bergman, C. J. Solberga nunneklosters läge inne i eller utanför Visby?
Sv. fornm. fören:s tidskr. IX s. 111—121.
Bergqvist, P. & B. Ohlsson. Anteckningar om Winslöfs och Näflinge socknar samlade af P. Bergqvist, omarbetade och ordnade af B. Ohlsson. Kristianst. 8:o. 143 s. Kr. 1,25.
Bergström, G. Arboga krönika. II. Nyare tiden. Efter samtida källor. Örebro. 8:o. 4 + 246 s. + 1 pl. Kr. 3,25.
Bergström, J. D. Venersborgs stads historia. Gbg. 8:o. 76 s.
Bidrag till historien om Göteborgs första anläggning på Hisingen.
Bidr. t. känned. om Gbgs o. Bohusl:s fornm. o. hist. VI s. 87—98.
Bidrag till Karlskoga krönika. Ur "Noraskogs arkiv" [af *Joh. Johansson*]. Sthm. 8:o. IV + 400 s. + 1 faksim. o. 1 karta. Kr. 6.
Bildt, C. S. Birgittas hospital och den svenska kolonien i Rom under 1600-talet.
Hist. tidskr. (sv.) 1895 s. 353—414.
Blom, O. Befæstede Kirker i Danmark fra den ældre Middelalder.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 1—86.
Born, V. M. v. Beskrifning och historia om Gammelbacka egendom i Borgå socken. Borgå. 8:o. 126 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1896, 1 s. 392, av M. G. S[chybergson].
Callsen, J. Die Danewirke.
Die Heimat V s. 89—95 + 1 karta.
Daae, L. En Krønike om Kvinesdalen. Kra 1894. 8:o. VIII + 120 s.
Dahle, K. Røros Kobberværk 1644—1894. Trykt som Manuskript. Trondhj. 1894. 8:o LX + 543 s.
Ehrenheim, Er. v. Kyrkobeskrifningar, Eric Ihrfors: Uplandia sacra pars prima I, II.
Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. III s. 167—172.
— Utö.
Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. III s. 173—185.
Eksjö-ortens kyrkor i bild och text af Eksjö-tidningens redaktion. Eksjö. 4:o. 136 s.
Fehr, Is. Strengnäs kyrkomuseum samt notiser om staden och dess domkyrka. 2 uppl Strängn. 8:o. 74 s. Kr. 0,40.
Finspongs slott och styckebruk.
Ny illustr. tidn. 1895 s. 530. (Avbildn. s. 520—21).
Flood, C. Listerlandet. Skildringer og Optegnelser fra ældre og nyere Tid. 3. Udg. Kra 1894. 8:o. 238 s.

Gamle Kjøbenhavnske Huse og Gaarde af *A. Larsen* med Text af *E. Schiødte*. Udg. af Foreningen "Fremtiden". H. 1, 2. Københ. 4:o. 64 s.

Hildebrand, H. Sko kloster och dess kyrka.
Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. III s. 111—141.

Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele, forfattede i Norge i det 16:de Aarhundrede. Udgivet for det norske historiske Kildeskriftfond ved *Gustav Storm*. Kra. 8:o. 4 + 259 s. Kr. 3.
Anm.: Liter. Centralbl. 1896 sp. 495, av —tt—. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1896 sp. 296, av B. Kahle. — The Academy 1896, 2 s. 48.

Ihrfors, Er. Allmän öfversigt af Tjusts häraders kyrkliga minnen. (Separataftryck ur Vesterviks veckoblad). Västerv. 8:o. 44 s. Kr. 0,50.

[Johansson, J.] Noraskogs arkiv. Bergshistoriska samlingar och anteckningar. H. 6. Sthm. 8:o. S. 385—784 + VIII s. + 2 portr., 1 faksim. o. 1 karta. Kr. 7. — H. 7. Sthm. 8:o. 224 s. + 5 pl. Kr. 3,50.

Jónsson, Br. Rannsókn söguståđa í Vesturhluta Húnavatnssýslu sumariđ 1894.
Árbok hins ísl. fornleifafjelags 1895 s. 1—21.
— "Flosatrađir" og þingfararvegur þjórsdæla.
Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1895 s. 22—23.
— "Bær Þórodds gođa".
Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1895 s. 24—29.

Kjellberg, C. M. Några blad ur Uppsala domkyrkas äldre byggnadshistoria.
Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. III s. 142—163.

Landshöfdingeämbetets i Uppsala län riksdagsberättelse för åren 1765—1768, afgifven den 6 april 1769 (efter konceptet i länsarkivet meddelad af *C. Annerstedt*).
Uppl:s fornm:s fören:s tidskr. III s. 186—216.

Lind, H. D. Lidt om St. Anna rotunda.
Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. V s. 470—478.
— Rynkeby Præstegaard.
Museum 1895, 2 s. 363—380.

Lindgren, Gust. Svenska kyrkor. 53 illustr. under medverkan af *John Kindborg*. Sthm. 4:o. 4 + 79 s. Kr. 3.

Lindström, G. Anteckningar om Gotlands medeltid. II. Sthm. 8:o. VIII + 531 s. Kr. 10.
Anm.: Liter. Centralbl. 1895 sp. 1820, av K—l.

Lindvall, C. A. Hvar låg Agnefit? Sthm. 8:o. 16 s.

Mathiesen, H. Det gamle Throndhjem. Byens historie fra dens anlæg til erkestolens oprettelse. 997—1152. Med karter og tegninger. H. 2, 3. Kra & Københ. 8:o. S. 33—96. Kr. 0,60 f. häfte.

Nicolaysen, N. Stavanger domkirke. Udg. af Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring. H. 1, 2. Kra 1894, 95. Fol. 19 pl. o. 2 s. text.

Nielsen, A. C. Fra Östhimmerlands Fortid og Nutid.
Saml. t. jydsk Hist. o. Topogr. 2. R. IV s. 437—444.

Nielsen, O. Bidrag til Jellings og dets Mindesmærkers Historie.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 252—270.

— Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder. Københ. 8:o. VIII + 594 s. Kr. 5.

Ording, T. Beskrivelse over Solum Præstegjæld. U. o. 1894. 8:o. 140 s.

Pálsson, P. Forn leiði ofan Búland í Skaptafellssýslu, þar sem þeir Kári börðust við brennumenn.
Arbók hins ísl. fornleifafjelags 1895 s. 36—42.

S[elggren], J. Bidrag till Gefle stads äldre historia 1413—1636.
Meddel. af Gestrikl:s fornm:s fören. 1895 s. 1—46.

Steenstrup, J. C. H. R. Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. V s. 313—366.

Storm, G. Det ældste Prospekt og Grundplan af Throndhjems Domkirke.
Folkebladet 1894 s. 35—38.

— Ruinerne af Stenviksholms Slot.
Folkebladet 1894 s. 66—69.

Thiset, A. Snubbe-Slægtens Mindesmærker i Sengeløse Sogn.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 139—178.

Wahlfisk, J. Karl Gustaf-stads manufakturverk och dess s. k. tyska församling 1656—1749. Strängn. 8:o. 30 s.
Särtr. ur Bidr. t. Södermanl:s äldre kulturhist. VIII.

Vanås. (M. avbildn.)
Ny illustr. tidn. 1895 s. 340.

Wibling, C. Lunds domkyrkas grund.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1895 s. 205—217.

— Tiden för Blekings första bebyggande. Karlskr. 8:o. 6 s.

Östra Ryds kyrka. (M. avbildn.)
Ny illustr. tidn. 1895 s. 350.

Bihang.

Anmälningar av tidigare utkomna arbeten.

Altschwedisches lesebuch von *Ad. Noreen.* Ups. 1894. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1895 s. 33, av F. Holthausen.
— The Athenæum 1895, 2 s. 65.

Ares Isländerbuch herausg. von *W. Golther.* Halle 1892. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. deutsche philol. XXIX s. 228, av O. L. Jiriczek.

Bjarnar saga Hitdoelakappa herausgeg. von *R. C. Boer.* Halle 1893. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1895 s. 36—40, av O. L. Jiriczek.

Bugge, S. Bidrag till den ældste Skaldedigtnings Historie. Kra 1894. 8:o.
Anm.: The Athenæum 1895, 2 s. 65. – Finsk tidskr. 1895, 2 s. 373—377, av A. O. Freudenthal.

Die Bósa-Rímur herausg. von *O. L. Jiriczek.* Breslau 1894. 8:o.
Anm.: Österr. Literaturbl. 1896, av F. Detter. — Gött. gel. Anz. 1895 s. 908–915, av B. Kahle. — Revue critique 1895, 2 s. 365, av A. C.

Egils saga Skallagrímssonar herausg. von *Finnur Jónsson.* Halle 1894. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. deutsche philol. XXIX s. 228, av O. L. Jiriczek.

Erdmann, A. Über die heimat u. den namen der angeln. Ups. 1890, 91. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1896 s. 130—164, av H. Möller.

Helms, J. Danske Tufstenskirker. Københ. 1894. Fol.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1895 s. 585, av P. Köbke.

Heusler, A. Über german. Versbau. Berlin 1893. 8:o.
Anm.: Anglia. Beiblatt. VI s. 299—302, av M. Trautmann.

Jónsson, F. Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie. 1. Københ. 1893, 94. 8:o.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. XII s. 273—283, av E. Mogk. — Anz. f. deut. Altert. 1896 s. 337, av F. Niedner.

Kahle, B. Die Sprache der Skalden. Strassb. 1892. 8:o.
Anm.: Indogerm. Forsch. VI. Anzeiger s. 94, av G. Morgenstern.

Kauffmann, F. Deutsche Mythologie. 2. Aufl. Stuttg. 1893. 12:o.
Anm.: Nord. tidsskr. f. filol. 3. R. IV s. 91, av R. M[eyer].

Kålund, Kr. Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling. II. Københ. 1892—94. 8:o.
Anm.: Anz. f. deutsches altert. 1896 s. 260—266, av Fr. Burg.

Larsen, A. Lydlæren i den solørske dialekt. Kra 1894. 8:o.
Anm.: Liter. Centralbl. 1895 sp. 1765, av [E. Mo]gk.

Larsson, L. Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna. Lund 1891. 4:o.
Anm.: The Athenæum 1895, 2 s. 290.

Noreen, Ad. Abriss der urgerm. lautlehre. Jena 1894. 8:o.
Anm.: Österr. Liter. blatt 1895 sp. 724, av F. Detter. — Zeitschr. f. österr. Gymn. XLV s. 1099, av R. Meringer.

Otte Brudstykker af den ældste Saga om Olaf den Hellige udg. af *G. Storm.* Kra 1893. 4:o.
Anm.: Anz. f. deut. Altert. 1895 s. 40—43, av F. Detter.

Qvigstad, J. K. Nordische Lehnwörter im Lappischen. Kra 1893. 8:o.
Anm.: Indogerm. Forsch. VI. Anzeiger s. 92, av W. Streitberg.

Sander, Fr. Rigveda und Edda. Sthm 1893. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1895 s. 82, av Fr. Kauffmann.

Saxo Grammaticus. The first nine books of danish history transl. by *O. Elton.* London 1894. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. Altert. 1896 s. 343, av O. L. Jiriczek.

Schierenberg, G. A. B. Die Götter der Germanen. Luzern 1894. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1895 s. 82, av Fr. Kauffmann.

Schäfer, D. Geschichte von Dänemark. IV. Gotha 1893. 8:o.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. VI s. 249—272, av A. Heise.

Stephens, G. The runes whence came they? Københ. 1894. 4:o.
Anm.: The Athenæum 1895, 2 s. 65.

Tamm, Fr. Etymologisk svensk ordbok. H. 2. Ups. 1893. 8:o.
Anm.: Anz. f. deut. altert. 1894 s. 86, av F. Holthausen.

Ǫrvar-Odds saga, herausgeg. von *R. C. Boer.* Halle 1892. 8:o.
Anm: Zeitschr. f. deutsche philol. XXIX s. 228, av O. L. Jiriczek.

Östnordiska och latinska medeltidsordspråk utg. av *A. Kock* och *C. af Petersens.* Lund 1889—94. 8:o
Anm.: Liter. Centralbl. 1895 sp. 1799, av [E. Mo]gk. — Dania III s. 190, av M. Kristensen. — Zeitschr. f vergl. Literaturgesch. N. F. VIII s. 502. — Nord. tidsskr. f. filol. 3. R. IV s. 183, av P. K. Thorsen.

Genmäle.

Prof. Kocks i föregående häfte av tidskriften sid. 189 o. ff. införda nya inlägg i frågan om akcentueringen av fornnordiska personnamn föranleder å min sida endast några korta anmärkningar.

Genom att tillskriva mig påståenden, som jag omöjligen kan erkänna såsom mina, kommer K. i flera punkter att bekämpa en helt ock hållet imaginär motståndare.

Då jag säger, att verben, trots den vida större tonlöshetsfrekvensen, "i det hela[1]) icke utmärka sig genom någon högre grad[1]) av föränderlighet än substantiven", finner K. häri en helt generell förnekelse av alla genom akcentsvaghet framkallade förändringar hos verben. Hur en sådan mening kan fås fram ur mina ord, är mig obegripligt.

Att appellativa substantiver, som mycket ofta användas i svagtbetonad ställning, kunnat röna invärkan härav, har jag icke häller förnekat. Jag har icke yttrat mig närmare om annat än den vokativa tonlösheten, vilken jag anser böra lemnas helt ock hållet ur räkningen, då det icke är visat, att denna tonlöshet invärkat på andra substantiv, som brukas i vokativ lika mycket som förnamnen.

Mitt medgivande, att förnamnen möjligen kunnat vara svagt betonade framför binamn i forntiden, tolkar K. såsom innebärande, att förnamnen härigenom skulle bliva likställda med ofta svagtbetonade appellativer, vilket jag sålunda också skulle ha medgivit. Detta är en lika grundlig som svårförklarlig missuppfattning. Jag har tvärtom både i min första ock andra uppsats med allt äftertryck betonat, att detta fall förekom så sällan, att det icke kan tillmätas någon nämnvärd betydelse i här ifrågavarande avseende. Förnamnen kunna enligt min mening av denna anledning på sin höjd bliva likställda med undantagsvis svagtbetonade appellativer.

K. synes även vilja påbörda mig att hava förnekat binamns förekomst i runristningar. Vad jag sagt är, att de äro mycket sällsynta.

Beträffande den påstådda olika skrivningen *Sturlu son* äller *sonr* i resp. isländska ock norska handskrifter förstår jag icke, varför de förra skola äga bättre vitsord än de senare. Vore K:s från Vigfússon hämtade uppgift riktig, skulle ju de isländska tala för men de norska emot K:s mening, vadan resultatet bör bli lika med $\pm$ 0.

Denna tvistepunkt är för övrigt av underordnad vikt, då det i alla händelser är tydligt nog, att K:s förklaring av nominativmärkets bortfall i *sunr, munr* etc. är omöjlig.

---

[1]) Nu spärrat.

I vad omfång värkliga nominalsammansättningar förefunnos i de nordiska fornspråken, är en intressant men hittills föga uppmärksammad äller utredd fråga. Kock, som själv, bland annat på grund av den även i fornsvenska handskrifter gängse särskrivningen, gjort iakttagelsen, att vad som för oss ter sig som sammansättningar i äldre tiders svenska ofta var endast sammanställningar med självständigt akcentuerade leder, borde icke hava så svårt för att erkänna den av mig framställda ock motiverade åsikten, att namntilläggen på *son* i forntiden voro just sådana sammanställningar. Den nämda iakttagelsen borde också för K. innebära en maning till varsamhet i antagandet av sammansättningsbetoning såsom grund till ljudförändringar i forntiden. Det är ju tills vidare oklart, i vilka fall ock huru ofta en sådan betoning användes i de nordiska fornspråken. Att utvecklingen i denna punkt varit fullkomligt parallel i de olika språkgrenarne, har man naturligtvis icke häller rätt att utan vidare förutsätta.

Men K:s förklaring av *sun, vin* etc. för *sunr, vinr* är omöjlig, till ock med om man utgår från hans egna förutsättningar. De ifrågavarande orden äro ju icke de enda, som fungera såsom senare sammansättningsled i isländska ock fornnorska. Det finnes många andra substantiv ock adjektiv, som intaga denna ställning lika ofta som dessa ord. Subst. *dalr* t. eks. ingår i många sammansättningar: *fialldalr, grasdalr, eyđidalr, afdalr, eikidalr, espidalr, viđidalr, ađaldalr, útdalr, þverdalr, uppdalr, međaldalr, árdalr* m. fl. ock därjämte i hundratals ortnamn, men i *dalr* saknas aldrig nominativmärket. Subst. *hvalr, limr, hamr* finner man likaledes rätt ofta i sammansättningar. Adj. *vanr* ingår i åtskilliga sådana, däribland det mycket använda *óvanr*. Av adj. *samr* finnes minst ett hundratal sammansättningar. Intet av dessa ord saknar, mig veterligen, någonsin nominativmärket. Hur kan det komma sig, att sammansättningsbetoningens åvärkan inskränker sig till *sunr, munr* etc.? Så länge denna fråga icke är tillfredsställande besvarad, kan K:s förklaring icke godkännas. Den är en sådan, som själv fordrar förklaring, ock kan därför icke gälla såsom någon förklaring. Den undanrödjer ett frågetecken endast för att sätta ett annat i stället. Jag kan således icke finna, att K. genom densamma i ringaste grad "förökat vårt vetande" i denna punkt. Hällre ingen förklaring än en, som icke duger.

En annan omständighet kan måhända förtjäna påpekas i detta sammanhang. Vore K:s uppfattning angående orsaken till förlusten av nominativens *-r* i de ofta nämda orden riktig, så kunde man naturligtvis ha rätt att vänta sig, att denna förlust skulle inträda framför allt i sammansättningar. Jag har gjort mitt bästa för att utröna, huru härmed förhåller sig beträffande *munr* ock *vinr* såsom de minst vidlyftiga. Resultatet är, att nominativmärket endast undantagsvis saknas i sammansättningar av dessa ord. Jag fruktar

storligen, att de mista det oftare såsom enkla. För K:s teori kan detta just icke gälla såsom någon bekräftelse.

Den tillräckliga vederläggning, som K. för övrigt säger sig hava förebragt gent emot mig i denna tvistefråga, har tyvärr alldeles undgått min uppmärksamhet. Det lär väl vara ock förbliva så, att det är teorierna, som få rätta sig äfter de givna sakförhållandena, ock icke tvärt om. Den oss emällan omtvistade teorien är byggd på det antagandet, att forntidens namnförhållanden voro, åtminstone i allt som på förevarande fråga kan invärka, fullkomligt överensstämmande med nutidens, ock kunde under sådan förutsättning kanske låta höra sig. Men att denna förutsättning är så långt ifrån att hålla streck, att det tvärt om måste anses mycket tvivelaktigt, om förnamnen i forntiden voro svagt betonade i något enda av de fall, i vilka de nu äro det, detta anser jag vara av mig uppvisat men av min motståndare icke vederlaggt. Därmed är själva grundvalen undanryckt ock det hela kommer att sväva i luften. Att bygga förklaringsteorier på den lilla räst, som möjligen kan återstå, sedan de nödiga reduktionerna värkställts, därtill fordras en tro på akcentsvaghetens mirakulösa förmåga, som få torde vara i besittning av. Då det nu tillika gives ett annat fullt tillfredsställande ock av ingen bestritt sätt att förklara företeelsen i fråga, så kan jag fortfarande icke förstå annat, än att detta måste vara i alla avseenden att föredraga.

E. H. Lind.

En slutanmärkning.

Trots den obehövligt hvassa ton, hvari ovanstående genmäle delvis är avfattat, har jag ansett mig icke böra vägra det plats i tidskriften.

I. Biblioteks-aman. Lind klagar över att jag tillskrivit honom åsikter, som han icke uttalat. Härom må hvarje läsare av våra uppsatser själv dömma.

Men då L. ansett sig ovan särskilt behöva med verba formalia erinra om sin mening, att verben *"i det hela icke utmärka sig genom någon högre grad av föränderlighet än substantiven"*, så vill jag framhålla, att jag vid mitt referat av L:s åsikt (Ark. N. F. IX, 189 r. 3—2 nfr.) anfört, att enligt L. verben *"i det hela icke utmärka sig genom högre grad av föränderlighet än substantiven"* — således så gott som alldeles samma uttryck ord för ord.

II. L. yttrar ovan s. 312:

"Beträffande den påstådda olika skrivningen *Sturlu son* äller *sonr* i resp. isländska ock norska handskrifter förstår jag icke, varför de förra skola äga bättre vitsord än de senare. Vore K:s från Vigfússon hämtade uppgift riktig, skulle ju de isländska tala för men de norska emot K:s mening, vadan resultatet bör bli lika med ± 0".

L. förbiser här en av den moderna lingvistikens grundprinciper — analogiens makt.

Innan denna makt, som så väsentligen invärkat på språkutvecklingen, blivit erkänd, kunde man resonnera ungefär så, som L. synes göra: man har i isl. *sonr* men *Sturluson* (*Sturlu son*), i fno. *sonr* och *Sturlusonr* (*Sturlu sonr*); det isl. *Sturluson* står emot det fno. *Sturlusonr*; vi förstå ej hvarför och kunna intet förklara.

Numera är det emellertid ett erkänt faktum, att i snart sagt alla språk de sammansatta orden ytterst ofta på analogisk väg påvärkats av motsvarande enkla ord, hvilket ofta även kan så uttryckas, att rekomposition ytterst ofta försiggått. För att anföra blott ett enda bland otaliga exempel, så har i latinet det ljudlagsenliga *detrecto* genom inflytande från det enkla *tracto* även fått formen *detracto*.

Så har ock i fno. *Sturluson* blivit *Sturlusonr* genom inflytande från det enkla *sonr*; isl. har däremot bibehållit det ljudlagsenliga *Sturluson*. Liksom ingen kan betvivla att *detrecto* är den ljudlagsenliga, *detracto* den analogiska formen, så borde ingen kunna vara tveksam om förhållandet mellan *Sturluson* och *Sturlusonr*.

Härmed tror jag mig ha visat, hvarför de isl. handskrifternas *Sturluson* har "bättre vitsord" än de norskas *Sturlusonr*.

III. L:s huvudargument är, att i forntiden var förnamnet (ej efternamnet) huvudsaken, "det egentliga personnamnet"; därför skulle man icke kunna för forntiden antaga akcentueringen *Eĭnărr Swéinsson* såsom det normala.

Huru oriktigt detta L:s resonnemang är, framgår av flera förut framhållna omständigheter, men särskilt av följande:

1. På Island är förnamnet alltjämt huvudsaken, det egentliga personnamnet, men icke desto mindre akcentueras på Island *Eĭnăr Svéinsson* etc. (Ark. N. F. VIII, 264).

Häremot har L. ej havt annat att andraga än: "För att kunna anses fullt konstaterad torde ... saken tarva något närmare undersökning" (Ark. N. F. IX, 67).

2. I åtskilliga andra trakter av Norden, t. ex. Skåne, är bland allmogen, liksom på Island, förnamnet alltjämt huvudsaken, det egentliga namnet. Trots detta akcentueras i Skåne uteslutande *Pĕr Svénsson* etc. (Ark. N. F. IX, 195).

Detta argument bemöter L. icke alls.

L. lemnar således motståndarens *huvudargument obesvarat*, men vidhåller dock sitt påstående.

Det är emellertid ett spörsmål, huruvida en sådan diskussionsmetod är egnad att övertyga dem, som L. vill övertyga.

Sedan biblioteks-aman. Lind nu havt tillfälle att i Arkivet skriva tre polemiska artiklar om denna fråga, må diskussionen därom vara avslutad i denna tidskrift, på hvars utrymme den kanske redan mera än lämpligt inkräktat.

Lund. **Axel Kock.**

Små etymologiska bidrag.

För att fylla häftets sista, annars tomma sida må följande anmärkningar här få en plats.

sv. *asa*.

Verbet *asa* "släpa", "släpa på marken" är enligt Tamm Etym. ordbok av okänd etymologi. Ordet användes även reflexivt *asa sig fram* "släpa sig fram". Det synes mig vara otvivelaktigt, att detta verb är identiskt med det i äldre nysv., t. ex. hos Lind i hans svensk-tyska ordbok (år 1749), mötande *arsa sig* "(åka på gumpen) ärschlich oder ärschlings gehen, über arsch gehen". Ännu brukas i åtskilliga bygdemål enligt Rietz *arsa* "flytta sig fram; eg. om barn som på ett lår släpa sig fram", *arsa sig fram* "flytta sig fram i sittande ställning". Rietz tillägger "Jfr *asa*", och redan han har möjligen uppfattat orden såsom identiska. Att detta är fallet, bestyrkes av den t. ex. i Westes ordbok givna översättningen av *asa* "se traîner, se traîner à croupetons". Dalins mindre ordbok översätter *asa sig* "släpa sig på bakdelen". *Arsa* är naturligtvis avlett av *ars* "podex", enligt Weste uttalat *ārs* med långt *a*, och detta ord användes i komposita under formen *as* åtminstone i syd-Sverge. Rietz upptar under *ars* från Blekinge *falla, komma asvältancs* "göra en kullerbytta baklänges". Skriftspråkets *asa* kan ursprungligen vara en dialektform, utgången från en trakt, där *ars* ljudlagsenligt blivit *as* (kanske blott i ord, hvilkas senare kompositionsled började med konsonant: *asvältanes* etc. [andra dylika exempel hos Rietz]; jmf. att fsv. *Arnbiorn* etc. blev *Anbiorn* etc., Kock i Ark. N. F. V, 149). Men det är väl även möjligt, att det äldre *arsa* (*sig fram*) förändrats till *asa* (*sig fram*) under inflytande av verben *hasa sig fram*, bildat av subst. *has*, och *kasa* (*sig fram*), hvilka verbers betydelser stå mycket nära betydelsen av *asa* (*sig fram*). Måhända har man i *kasa* en gammal sammansättning av prefixet *ga-* med verbet *hasa*.

sv. *geting*, isl. *geitungr*.

I sin Etym. ordb. anmärker Tamm, att anledningen är okänd, hvarför insekten *geting* i nordiska språk fått ett namn, som synes vara bildat av *get* "capra".

Jag förmodar, att namnet *geting* är bildat icke omedelbart av *get*, utan av ett ur *get* avlett verb. Ross upptar i sin ordbok *geita* "tee sig som en gjed . . .; særlig give sidehug, helst i forbigaaende; finte; drille" och även *geitast* "finte, drille hinanden" samt substantivet *geiteri* "drilleri". Av detta verb *geita* har avletts *geting*, *geitungr*, som i överensstämmelse med verbets betydelse skulle kunna översättas "driller", ett synnerligen lämpligt namn på denna insekt, som retar med sina styng och "i förbigående giver sidohugg".

Axel Kock.

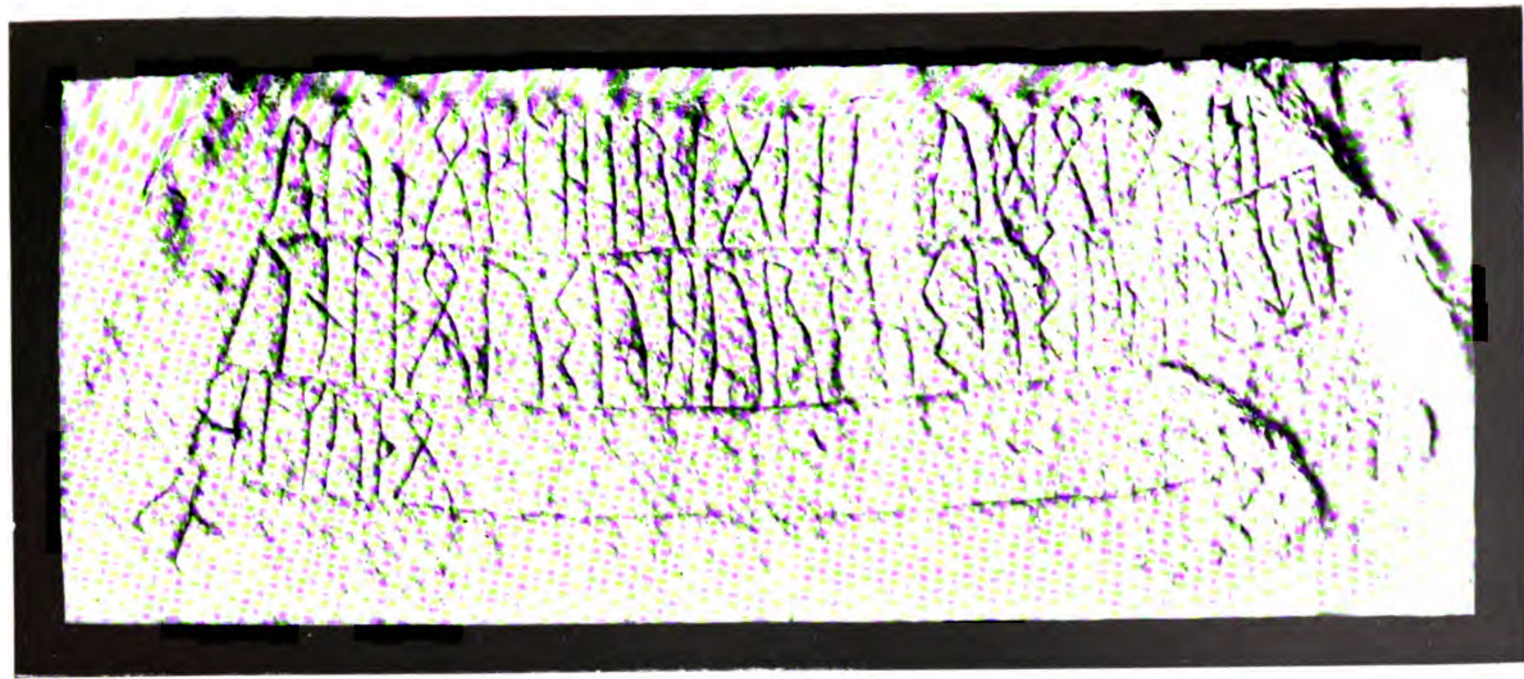

Fyrunga-Stenens Indskriftside.

Fyrunga-Stenens Overside og Bagside.

Tegning af Fyrunga-Indskriften.

Fyrunga-Indskriften.

Den Sten, hvis Runeindskrift her skal behandles, er funden paa Gaarden Stora Noleby i Fyrunga Sogn, Skånings Herred, Skaraborgs Len i Vestergötland, ikke langt i Syd for Vänern. Om Fundet af Stenen har läroverksadjunkten G. A. Bohlin i Lidköping meddelt fölgende: "Den varsnades i själfva verket redan sommaren 1894 af bonden, som brukar gården. En honom tillhörig häst hade råkat insnärja tjudret i en förfallen stenmur och falla omkull vid muren. I fallet ryckte han lös den sten, som låg på tjuderlinan, och kom stenen att vända sig. Bonden, som skyndade till hjälp, märkte de underliga ritorna i stenen, men brydde sig för tillfället ej vidare om den. Emellertid nämnde han då och då något om den underliga stenen, och så kom slutligen efter mer än ett år ryktet till min broder, som är folkskollärare i socknen. Han stötte på mig och jag tog genast saken i hand".

I November 1895 blev Stenen og dens Indskrift kjendt i videre Kredse. I August 1896 blev den flyttet til Nationalmuseet i Stockholm, hvor jeg har undersögt den og hvor Lektor Brate siden har sammenlignet min Beskrivelse af Stenens Runer med Originalen. Ved min Undersögelse af Stenen og dens Runer kunde jeg benytte tidligere Afskrifter og Tegninger med Bemærkninger af Adjunkt Bohlin og af Höiskoleforstander S. Welin, samt Fotografier, som er mig skjænkede af Adjunkt Karl Torin.

Fra **Vestergötland** kjendtes tidligere paa Sten-Mindesmærker kun to meget korte Indskrifter med den længere Rækkes Runer, nemlig den paa Stenen fra Vånga 2 Mile SV. for Skara (**haukoþuR**) og Indskriften (**siRaluh**) paa den lille Sten fra Kinneved længere syd for Skara i Frökinds

Herred. Den sidstnævnte synes snarest at kunne være fra anden Halvdel af 7:de Aarh. Vånga-Indskriftens Tid lader sig ikke nærmere bestemme, men den er vistnok ældre end Kinneved-Indskriften. Fyrunga-Stenen er nu uden Sammenligning den vigtigste af de Stene med Indskrift i den længere Rækkes Runer, som kjendes fra Vestergötland. Dens nærmeste Nabo mod Nord er Varnum-Stenen fra Värmlands sydöstlige Hjörne ved Vänerns nordöstlige Ende i Nærheden af Kristinehamn.

Fyrunga-Stenen er en af Form meget uregelmæssig, mangesidig Blok, som ikke er tilhugget ved Kunst. Den ene Sideflade, paa hvilken Runer er ridsede, er 70 cm. bred paa det bredeste, överst oppe 48 cm. bred; Höiden er 53 til 65 cm. Denne Flade er nogenlunde jævn, naar man undtager nogle Afflækninger nede til höire. Stenens opadvendte Flade er derimod meget ujævn. Der er slaaet noget af Stenen til flere Sider. Der synes tydelig at være slaaet noget af ogsaa over Runerne, men dette maa, som i det følgende nærmere skal fremhæves, være skeet, förend Runerne blev indridsede. Adjunkt Bohlin har bemærket, at Stenen gjör Indtryk af at være Rodenden af en pyramideformet Sten.

Om Stenarten har Statsgeologen Hjalmar Lundbohm i Stockholm meddelt fölgende:

"Bergarten i runstenen från St. Noleby i Fyrunga socken är med all säkerhet en finkornig, grå, massformig varietet af den s. k. jerngneisen, hvilken bildar berggrunden inom ifrågavarande trakt. Stenen innehåller smala ådror af pegmatit och derjemte ett mindre parti af hornblendegneis, något som också är ganska vanligt uti nämda bergart.

Runorna äro inhuggna på en naturlig sprickyta, hvilken på grund af fältspatens omvandling har en starkt röd färg, ett förhållande, som alldeles icke är sällsynt".

Her er vedföiet tre Tegninger: 1) en som viser Stenens Indskriftside; 2) en som viser Stenens Overside og Bagside.

Disse to Tegninger gjengive Fotografier tagne efter Originalen, hvilke er mig skjænkede af Adjunkt Karl Torin. 3) Tegning af Indskriften. Denne Tegning gjengiver en Fotografi af et Papiraftryk, paa hvilket jeg havde udfyldt Ridsene med Tusch.

Paa den Flade, paa hvilken Runerne er ridsede, har Stenen en stærkt röd Farve, medens de indridsede Runer og Streger er lyse og ikke har denne stærkt röde Farve[1]). I Bruddet under denne Flade sees röde Spetter, men ellers har Stenens Flader og Brud en graa Farve.

Stenens Runer gaa fra venstre mod höire i tre Rader, af hvilke de to överste er fortsatte mod höire saalangt, som der er Plads for Runer, medens tredje Rad foruden Rammestregen kun indeholder 6 Runer og aldrig har indeholdt mere. Toppene af Runerne i överste Rad fölge Stenens Overkant, og alle Runer er her, som det synes, oventil saa godt som fuldstændige, endog paa det Sted, hvor Kanten gjör en liden Böining nedad. Det nævnte Forhold med Runerne i överste Rad viser, at den Del af Stenen, som er slaaet af oventil, maa (naar man ser bort fra ubetydelige Afflækninger) være slaaet af, förend Runerne blev indridsede. Thi, som Adjunkt Bohlin bemærker, maatte der et Vidunder af Dygtighed eller Held til for at faa slaaet noget af Stenen oventil, efter at Runerne var indridsede, saaledes at Stenen blev slaaet af nöiagtig efter Toppene af Runerne i överste Rad. Af det angivne Forhold maa da sluttes, at ingen Rad af Runer mangler oventil og at Indskriften fra först af, som nu, har begyndt med **runo**. At Indskriften er fuldstændig, godtgjöres ogsaa, som det synes, ved dens Indhold. Der er ingen Grund til at tro, at der tidligere skulde have været Runer paa andre af Stenens Flader.

---

[1]) I Farven har man derfor Hjælp til at adskille indridsede Runestreger fra tilfældige Streger.

De tre Runerader er stillede paa indridsede horizontale Linjer eller Streger. Runernes Höide er i anden og tredje Rad ikke meget forskjellig fra Afstanden mellem de to Streger, der oventil og nedentil begrænse dem. Dog er der flere Runer, som ikke helt beröre Rammestregen oventil. Den tredje horizontale Streg fortsættes til höire langt udenfor den Del, som er benyttet til derpaa at stille Runer. Stregen afbrydes ved en större Afflækning paa Stenens Overflade. Under denne horizontale Streg er der endnu en fjerde Streg, paa hvilken der slet ikke er anbragt Runer. Dette synes at vise, at Stregerne er blevne opdragne, inden Runerne var blevne indridsede, og sandsynlig inden man havde Indskriftens Form og Indhold klart for sig. Til venstre indrammes Indskriften af en Streg, som ikke er fuldt vertikal, men skraaner lidt mod venstre, dog ikke saa meget, som Runefladens venstre Kant. Denne Rammestreg er oventil c. 4 cm., nedentil c. 7 cm. fra venstre Kant. Den begynder oventil med förste Runes Top og fortsættes nedad indtil 4:de horizontale Streg. Den er 20 cm. lang. Denne Rammestreg danner tillige venstre Stav af förste Rune i förste og anden Rad. Mellem 2:den og 3:dje horizontale Streg er Rammestregen udbuget mod venstre oventil og nedentil, men gaar ind mod höire paa Midten, hvor den krydses af en Tværstreg. Rammestregen synes her ikke at danne Del af nogen Rune; se i det fölgende. De uregelmæssige Indhulinger til höire for venstre Rammestreg mellem 3:dje og 4:de horizontale Streg har ingen sproglig Betydning.

Förste Runerad er 6 cm. höi; anden vel 6 cm., tredje 5 cm. höi. Förste Runerad er (fra förste Rune til og med sidste) 44 cm. lang. Tredje Runerad er (til höire Stav nedentil af ᛟ) 12 cm. lang. Runerne er temmelig smale og grunde, men dog nok saa skarpt hugne. De fremtræder i det hele tydelig ved den forskjellige Farve, thi Runerne er lyse paa den röde Grund. En Undtagelse fra denne Tyde-

lighed danne navnlig Rune 18—22 i anden Rad, hvor det er yderst vanskeligt eller tildels umuligt at adskille de svage Runerids fra de mange betydningslöse Streger og Smaahuller.

Runerne tilhöre den ældre længere Rækkes Skrift. Ordadskillelse er, som vi skal se, i Regelen ikke anvendt. Jeg betegner de tre Rader ved a, b, c.

Runernes Former sees bedst af den her meddelte Tegning. De i Texten i det fölgende brugte Runetyper gjengiver ikke nöiagtig de paa Stenen forekommende Runeformer.

a 1 ᚱ r. Höire Stav gaar paa Midten ikke helt ind til venstre Stav. Det samme gjælder de andre r-Tegn paa Stenen. Höire Stav er ved a 1 oventil snarest afrundet, nedentil lidt krum.

a 2 ᚢ u. Höire Stav er temmelig kantet.

a 3 ᚾ n. — a 4 ᛟ o.

a 5 ᚹ bestaar af en ret Stav, fra hvilken der lidt ovenfor Midten udgaar en Kvist, som krummer sig opad mod höire til henimod Toppen af a 6. Mellem Staven af a 5 og Staven af a 6 er der ingen anden huggen Streg. a 5 har altsaa en Form, som ikke er paavist ved nogen Rune i den længere Række. Baade Runeformen og (som jeg skal söge at vise) den sproglige Sammenhæng taler afgjörende imod at læse Runen som ᚹ w eller som ᛉ R. Til venstre for Staven er der ikke Rum for nogen Kvist.

a 6 ᚨ a.

a 7 ᚺ h. Fra venstre Stav gaar lidt nedenfor Tværstregen en kort ret Streg opad mod venstre; den er betydningslös. Den ubestemte Skraastreg, som fra höire Stav gaar ned til venstre, er en tilfældig Afflækning.

a 8 bestaar af en ret Stav ligesom i-Runen ᛁ, men denne Stavs överste Del krydses af en fin Skraastreg, som synes at være ridset. Denne Streg begynder ligesaa höit oppe som Toppen af a 7 og skraaner nedad mod höire. Omkring denne Skraastreg er der en tilfældig Afflækning, med hvilken Af-

flækningen paa a 7 staar i Forbindelse. Hvilken Betydning ᛚ a 8 har, skal jeg i det fölgende söge at bestemme. Ogsaa Lektor Brate tiltræder den Mening, at Skraastregen er tilsigtet.

a 9 ᚱ r. Overdelen af höire Stav er mere kantet end ved a 1.

a 10 ᚨ a. Nederste Kvist er tydelig. Överste Kvist, som er oppe i Randen, kan ikke nu tydelig sees at gaa ind til den rette Stav; over denne Kvist synes noget at være sprunget af.

a 11—14 ᚷᛁᚾᚨ **gina.**

a 15 ᚲ **k.** Staven er ikke ganske ret, men skraaner nedad en Smule mod venstre. Af de to Grene oventil fortsættes den höire i Staven. Nedenfor den venstre Gren er der en tilfældig Afflækning.

a 16 ᚢ u. Venstre Stav er lidt udbuget mod venstre noget nedenfor Midten. Höire Stav danner en krum Linje.

a 17 ᛞ er ridset i en naturlig Afsats paa Stenen. Fladen til höire for denne Rune ligger lidt lavere end den til venstre. Venstre Stav af Runen böier sig nedentil lidt indad mod höire. De to Skraastreger gaar ikke helt ned til de rette Staves Basis, men dog saa langt ned, at Runen sikkert synes mig at være **d**, ikke **m**. Efter Lektor Brate er venstre Stav 5,5 cm. og Skraastregen munder ud i denne 1 cm. fra Basis. Ved höire Stav er Maalene de samme paa et Par mm. nær. Brate holder **m** for muligt.

a 18 ᛟ o. — a 19 ᛏ t.

a 20 ᛟ o. De to Linjer, som oventil danner en Trekant til höire, er meget dybe. Venstre Stav kan nedentil kun ufuldstændig fölges.

a 21 ᛡ, som jeg gjengiver ᴀ. Begge Skraastreger synes sikkert at være hugne, uagtet den, som skraaner ned mod venstre, er mindre dyb. Ovenfor Skraastregernes Krydsningspunkt kan Staven kun tildels fölges; men man ser dog Spor

af Toppen, hvilke synes at vise, at denne Rune har været næsten lige saa höi som den fölgende.

a 22 er utydelig og har en ellers ikke forekommende Form. Runen bestaar af to rette Stave, som oventil er forbundne ved en halvmaaneformet, paa Midten lidt nedad krummet Tværstreg, over hvilken de to Staves Toppe kun lidet stikker op. Derhos gaar fra venstre Stav (som efter Lektor Brate er 5 cm. höi) noget (efter Lektor Brate 1,3 cm.) ovenfor Basis en ret Streg skraat opad til höire Stav, hvilken den skjærer noget ovenfor Midten, hvorefter den fortsættes et kort Stykke i samme Retning. Fra denne Stregs Endepunkt gaar en Streg skraat opad mod venstre ialfald indtil höire Stav af a 22, saa at en Trekant springer frem fra denne med Spidsen vendt mod höire. I Linje med og ovenfor Trekanten er paa venstre Side af höire Stav af a 22 noget sprunget af. Mellem Trekantens Spids og a 23 er der en tilfældig Afflækning. a 22 kan efter sin Form ikke være **h**, heller ikke godt **e** alene. Da **þ** i Indskriften har en ganske anden Form, kan den heller ikke være en Binderune, som indeholder **þ**. Jeg formoder, at den er en Binderune af ᚹ og ᛖ **we**. Vistnok pleier den nederste Skraastreg til höire for den rette Stav paa **w**-Runen ikke at naa den rette Stav saa langt nede. Dog kan i denne Henseende sammenlignes **w**-Runen paa Valby-Amuletten (Wimmer Runenschr. S. 77). Lektor Brate holder min Læsning **w͡e** for mulig og ialfald **e** for sikkert.

a 23 ᚨ **a**. De to Kviste er lige ved Kanten af Stenen. Til höire for a 23 har aldrig været nogen Rune i samme Rad.

b 1 ᚢ **u**. Overdelen af höire Stav danner en Vinkel.

b 2—5 ᚾᚨᚦᛟ **naþo**.

b 6 ᚢ **u**. Höire Stav danner oventil en buet Linje. Til höire for denne Rune er der 3 Punkter, det ene over det andet. Disse Punkter synes, som Lektor Brate har paapeget, at være tilsigtede.

b 7 ᛋ s. Er baade oventil og nedentil skilt fra b 8.

b 8 ᚢ u. Höire Stav danner en buet Linje.

b 9 ᚺ h. Ingen af de to Stave er fuldkommen ret. Foruden den sikre og tilsigtede Tværstreg, som fra venstre Stav skraaner nedad mod höire Stav, er der et Par andre mindre tydelige Tværstreger, som fra höire Stav skraane nedad mod venstre. Dem holder jeg for sikkert betydningslöse.

b 10 ᚢ u. Höire Stav danner en buet Linje.

b 11 ᚱ r. Överste Del af höire Stav danner en Vinkel. Paa Nederdelen af höire Stav er noget slaaet af; dog öines den nederste Ende af höire Stav.

b 12 ᚨ a. Staven er ikke ganske ret. Överste Kvists Forbindelse med Staven kan ikke tydelig sees. Her er noget slaaet af; ligesaa nederst paa Staven.

b 13 ᚺ h. Fra höire Stav gaar der nedad mod venstre en tilfældig Afflækning, som fortsættes til venstre for venstre Stav lige til b 11.

Efter b 13 tror Lektor Brate at se et Skilletegn, bestaaende af 2 Prikker og mellem dem en lodret Fure. Der synes mig her snarest kun at være tilfældige Afflækninger.

b 14 ᛋ s.

b 15 ᚢ u. Höire Stav danner en buet Linje. Fra venstre Stav gaar ovenfor Midten skraat opad mod venstre en kort nogenlunde ret Streg, men denne maa være betydningslös.

Den ved a 17 omtalte naturlige Afsats gaar straks til venstre for b 16.

b 16 ᛋ s. Runen naar lige op til venstre Stav af ᛟ i Rad a. Til höire for b 16 er der to sikkerlig tilfældige Afflækninger, som ligne Prikker.

b 17 ᛁ i.

b 18—22 er meget usikre og höist utydelige.

b 18 synes snarest at være ᚺ h. Dog har Tværstregen mellem de to Staves Midte en temmelig uregelret Form og

til höire for höire Stav synes en smalere Afflækning at fortsættes lidt i samme Retning. Höire Stav af b 18 kan ikke tydelig fölges helt ned til Basis. Mellem de to Staves Toppe er der en Tværstreg, som gaar nedad paa Midten, saa at Runen ligner ᛖ e med Tværstregen af ᚺ h paa Midten. Men den övre Tværstreg synes at begynde til venstre for venstre Stav af b 18 og derfor at kunne være betydningslös. En fin vertikal Stribe mellem de to Stave, som krydser den nedre Tværstreg, er sikkert betydningslös.

b 19 bestaar af en lodret Stav, hvis övre Del er lidet tydelig. Denne Stav krydses ligesom n-Runen lidt nedenfor Midten af en Tværstreg, som skraaner nedad mod höire. Dog er denne Skraastreg til venstre for den lodrette Stav kortere end ellers paa **n** og den skraaner stærkere nedad mod höire. En mod venstre nedadgaaende Skraastreg, som berörer hin straks til venstre for Staven, syntes mig betydningslös.

Til höire for den överste Del af Staven troede jeg ved en vis Belysning paa Originalen sikkert at se Toppene af de to Kviste paa ᚨ **a**. Ogsaa paa Papiraftryk tror jeg at öine disse Kviste. Jeg læser Runen helst som Binderune **na** af ᚾ og ᚨ. Lektor Brate betvivler dette, men holder **n** for muligt.

b 20 synes at bestaa af en ret Stav til venstre og en buet Streg til höire, som oventil synes at gaa ind til Toppen af venstre Stav og som paa Midten böier sig ind mod venstre. Jeg tror nedentil at skimte, at denne höire Streg ikke gaar ud til höire som paa **r**, men böier sig ind mod venstre. Derfor læser jeg, skjönt med stor Tvivl, Runen snarest som ᛒ **b**. Lektor Brate læser b 20 anderledes.

b 21 er vel den usikreste Rune i hele Indskriften. Den Del af höire Streg paa b 20, som er nærmest ovenfor og nedenfor Indböiningen paa Midten, beröres af en lodret Stav, som tydelig sees fortsat til höire for den indböiede Del af

höire Streg paa b 20. Denne Stav synes muligens at kunne være ᛁ i, uagtet den ikke kan fölges hverken saa höit op eller saa langt ned som de omstaaende Runer (b 21 er neppe ᚹ **w** eller ᛚ **l**; ᚨ **a** synes muligt). Det at Staven berörer den forudgaaende formodede **b**-Rune, taler ikke afgjörende mod at læse b 20—21 som **bi**, thi paa den yngre Torvik-Sten berörer Staven af i den buede Linje af den forudgaaende Rune. Lektor Brate læser b 21 som ᚹ **w**.

b 22 synes at være ᚨ, omvendt **a**. Vistnok er der mellem b 21 og b 22 flere buede Striber, med Krumningens Aabning mod venstre, men da disse Striber har en uregelret Form og da den nederste af dem krydser Kvistene paa ᚨ, har jeg holdt det for muligt, at de er betydningslöse. Se dog S. 344 Anm. Lektor Brate har opfattet den överste af de buede Streger som hörende til ᚹ **w**. Fra Staven af b 22 ovenfor dennes Midte skraaner en fin Streg nedad mod höire helt ned til Rammelinjen. Denne Streg synes at være betydningslös. Lektor Brate holder min Læsning af b 22 som omvendt **a** for rigtig.

b 23 er sikkert og tydelig ᛏ, omvendt **t**. Runen gaar næsten helt ned til Rammestregen.

b 24 bestaar af en ret Stav. Paa denne Stav synes der höit oppe at være en kort ret Kvist, som skraaner mod venstre op til Rammestregen. Lige under det Sted, hvor denne Kvist berörer Staven, skraaner der, som det synes, fra denne nedad til venstre en lidt kortere og mindre tydelig Kvist, som fjærner sig lidt mindre fra Staven end den övre Kvist. Mellem den formodede nedre Kvist og Staven er der sprunget noget ud. Ved anden Belysning saa rigtignok b 24 for mig ud som ᛁ i med nogle uregelmæssige og tilfældige Afflækninger oppe til venstre. Men ogsaa paa Aftryk fremtræde de to ovenfor beskrevne Streger. Jeg læser derfor Runen snarest som ᚲ eller mulig som ᛉ. Jeg formoder i b 24 en Binderune af **k** og **i** (neppe **k** alene). Se herom

mere i det fölgende. Lektor Brate holder Runen snarest for ᛁ i, hvilket jeg efter Trækkene holder for muligt.

b 25 er ᚿ n. Der har til höire for denne Rune aldrig været nogen Rune i denne Rad.

c 1. Ved Rad c er der til venstre en Rammestreg, som gaar ind til höire paa Midten og bestaar af to Halvdele, der begge paa Midten er udbugede mod venstre. Paa Midten krydses denne Rammestreg af en horizontal Tværsteg, som gaar lige til fölgende rette Stav. Denne Tværstreg sees ogsaa lidt til venstre for Rammestregen og krummer sig her opad. Denne Tværstreg har en Form, som er bestemt forskjellig fra Tværstregen paa h. At læse förste Rune i Rad c som h er efter mit Skjön ogsaa utilstedeligt paa Grund af Rammestregen til venstre, der efter sin Form ikke kan være venstre Stav af h. Den omtalte Tværstreg synes mig kun ornamental.

Den lodrette Stav, som Tværstregen berörer til höire, synes mig at være eneste Stav af förste Rune i 3:dje Rad. Denne Rune læser jeg ᚦ þ. Den Del af Runen, som er til höire for Staven, er mindre tydelig og mere afrundet af Form end paa fölgende þ. Mellem den rette Stav og de Streger, som danne den höire Del af Runen, er der en Indhuling, hvor noget er sprunget ud. Lektor Brate holder det derimod for sandsynligst, at c 1 er ᚺ h.

c 2 ᚨ a.

c 3 ᛉ k. Grenen oppe til venstre er mere krum end den til höire.

c 4 ᚢ u. Höire Stav danner en buet Linje.

c 5 ᚦ þ. — c 6 ᛟ o. Efter denne Rune har intet været skrevet i tredje Rad.

Paa fjerde horizontale Rammestreg har der aldrig været anbragt nogen Rune.

I det fölgende meddeler jeg Læsningen af Indskriften i sin Helhed. Tegnene a 5 og a 8 gjengiver jeg her forelöbig

ved en Stjærne. Binderuner betegner jeg ved en Halvcirkel over de to Runer. De utydelige eller usikre Runer underprikker jeg.

runo*ah* raginakudo toAwea

unaþo u:suhurahsusihnabia tkin

þakuþo

Herefter gaar jeg over til Indskriftens Tolkning.

For at kunne tolke Indskriften har jeg först sögt at bestemme Verbum og Subjekt i den. Jeg har ikke fundet nogen Runegruppe, som med Rimelighed kunde forstaaes som Verbum, uden den, som möder os först i anden Rad. Efter 6:te Rune sees her 3 Prikker, den ene over den anden, hvilke synes at være tilsigtede og af hvilke navnlig den överste er tydelig fremtrædende. Hvis disse Prikker er tilsigtede, maa et Ord ende med 6:te Rune i anden Rad. Jeg afdeler i Overensstemmelse hermed **unaþou** som et Ord for sig. Dette kan neppe være andet end Præter. Indik. 1:ste Ps. i Dualis.

Jeg har paavist en Form for Præter. 1. Ps. i Dualis i **waritu** paa Varnum-Stenen "vi to ridsede" og formodet en anden i **laþodu** paa Brakteaten Nr. 27 Steph. af et til oldn. *laða* svarende Verbum (Norg. Indskrr. I, 173). Samme Endelse findes i got. *magu*. Den Omstændighed, at der i **unaþou** er skrevet **-þou** og ikke **-þu**, skal jeg i det fölgende söge at forklare.

Naar **unaþou** er Præteritum, betegner **þ** her det aandende *ð*, som i Præteritum-Formerne **laþodu, tawido, faihido, hlaaiwido, tiade** er betegnet ved **d**.

Paa samme Maade er **þ** brugt i **fþi** Ødemotland = oldn. *fáði* (Norges Indskrr. I, 254 f.), hvilken Indskrift ligeledes er skreven med den længere Rækkes Runer.

unaþou er opstaaet af **wunnōðu*. Naar vi sammenligner oldn. *dæmði* = got. *dōmida*, oldn. *hafði* = oht. *habêta*, vil vi finde det sandsynligt, at tredje Stavelse var stærkere betonet end anden i Former som got. *hwarbōda* (3. Ps. sg.) = oldn. *hvarfaði*, got. *laþōda* = oldn. *laðaði*. Heraf tör det da forklares, at *ă* er indtraadt istedenfor ældre *ō* allerede i en med den længere Rækkes Runer skreven Indskrift i Præt. 3. Ps. sg.: **tiade** Aagedal (Norg. Indskrr. I, 199); jfr. **witadahalaiban** Tune, som mulig er opstaaet af **witōðahlaiban*. Jeg formoder, at **unaþou** er opstaaet af **wunnōðu*, ligesom **tiade** af **tehōde*.

Den Omstændighed, at Fyrunga-Indskriften har **runo** og flere Former med **o** i Udlyd, hvor de tilsvarende Former i historisk Nordisk har *ă*, kan ikke gjendrive den Opfatning, at **a** i **unaþou** er opstaaet af ældre *ō*, thi Lydstillingen er her en anden. Jfr. **ginArunAR** paa Björketorp-Stenen ved Siden af **haidRruno**.

Man vil imod min Forklaring af **unaþou** kanske indvende, at man paa en Tid, da *ō* var blevet forkortet til *a* i Entalsformerne af det svage Præteritum, som i **tiade**, ikke skulde finde **a** i anden Stavelse af Præteritums trestavelses Former, naar sidste Stavelse havde Vokalen *u*.

Til en saadan Indvending svarer jeg fölgende. Vi har ingen umiddelbar Kundskab om, hvilken Vokal der fandtes i anden Stavelse af Præt. Indik. i Flertal og 1:ste Ps. Total ved svage Verber af *ō*-Klassen under den Periode, som repræsenteres ved **tiade** paa Aagedal-Brakteaten, d. e. da den længere Rækkes Runer endnu var den brugelige Skrift, men da *ō* i anden Stavelse af Præter. Indik. i Ental af *ō*-Klassen allerede var gaaet over til *a*. Men det maa fremhæves, at en af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, den paa Helnæs-Stenen, har *truknaþu* = oldisl. *druknoðo*. Hvor

lidet nöiagtig den kortere Runerækkes Skrift end gjengiver Udtalen, maa man ialfald deraf slutte, at man i Helnæs-Indskriftens Sprogform udtalte den til isl. *druknoðo* svarende Form med en Vokal i anden Stavelse, som var forskjellig fra Vokalen i tredje Stavelse og mindre labial end denne. Dette *truknaþu* stötter efter min Mening den Opfatning, at **unaþou** er Præteritum af et ō-Verbum, uagtet Formen i anden Stavelse har **a**. Jeg skal lade det være usagt, om dette **a** blev udtalt som kort *å* eller om det har været udtalt som *a* og skyldes Indflydelse fra Entalsformerne.

unaþou betyder efter min Mening "(vi to) fik istand" eller "gjorde", "udförte". Det her forekommende Verbum vilde i Gotisk hede **wunnōn*, Præt. 1. Ps. Dual. **wunnōdu*.

I **unaþou** er *w* faldt bort foran **u** i Fremlyd, ligesom bl. a. foran **o** i **orte** By (Norges Indskrr. I 103 f.) og foran **u** i **urte** Ødemotland (Norg. Indskrr. I 248).

Det her forekommende Verbum, som i Gotisk vilde hede **wunnōn*, har jeg ikke fundet andensteds i noget germansk Sprog. Det synes mig afledet af *winnan* "arbeide, bearbeide, udføre" (i Gotisk: "lide"), hvoraf ogsaa got. *wunnim* (Dat. pl.) "Lidelser" er afledet. I sin Dannelse er **wunnōn* analogt med got. *ufarmunnōn* "glemme".

I Indskrifter med de yngre Runer synes *vinna* undertiden at være brugt om at faa udfört et Mindesmærke. Saaledes i Vers paa Hauggrän-Stenen paa Gotland: *signiutr [hifʀ i?] sliku unit kuml* (Runverser Nr. 126, S. 288 og 290, 292), d. e. Sigmund [har ved] sligt faaet et Mindesmærke istand. *uitrik susi iʀ uan sil[fa]* paa Sandby-Stenen i Sjælland synes at betegne: "dette Mindesmærke, som Silfa har udfört" (Runverser S. 346).

Hvis **unaþou** betyder "vi to fik istand", saa maa man som Subjekter derfor söge to Personnavne eller Betegnelser for to Personer.

Det ene af disse Personnavne maa vi da have i Indskriftens 4 förste Runer **runo**. Denne Opfatning stöttes derved, at det i de med den ældre Rækkes Runer skrevne Indskrifter, som indeholder en Angivelse af hvem der har sat en Mindesten eller ridset Runer, er sædvanligt, at Betegnelsen for denne Person begynder Indskriften. Saaledes i Indskrifterne fra Einang, Aarstad, By og i den förste Indskrift paa Tune-Stenen [1]). I de med den yngre Rækkes Runer skrevne Indskrifter fra 10:de og 11:te Aarh. er den nævnte Ordstilling fast Regel.

runo er Nominativ af en Stamme paa *-ōn*, ligesom **fino, hariso, leþro, taliȝo**.

runo er samme Kvindenavn som *Rúna*, der forekommer i svenske Indskrifter med de yngre Runer: Lilj. 191 og 238 samt Dyb. fol. 32 fra Upland og Lilj. 1054 fra Gestrikland. Det tilsvarende Mandsnavn *Rúni* forekommer i Sverige, Danmark og Norge. I Gotisk findes et Kvindenavn *Rūnilō*, der kan betragtes som Deminutiv til det paa Fyrunga-Stenen forekommende **runo**.

Stammeordet er det Ord, som i Oldn. heder *rún* f. "Hemmelighed, Rune". Af et sammensat Kvindenavn, hvori dette *rún* dannede sidste Led (som oldn. *Guðrún*, *Sigrún* o. s. v.), kunde **runo**, *Rúna* være Kortform, ligesom f. Ex. nyisl. *Dísa* af *Herdís*, *Vígdís* o. s. v., *Fríða* af *Hólmfríðr* o. s. v. Men at det ogsaa kan være opstaaet paa anden Maade, er sandsynligt paa Grund af Mandsnavnet *Rúni*, der kan være Kortform af et af de sammensatte Mandsnavne, hvis förste Led *rún* har dannet.

Naar **unaþou** betyder "vi to fik istand", saa maa Indskriften foruden **runo** indeholde endnu et Personnavn i Nominativ, og dette maa efter al Sandsynlighed være kopuleret med

---

[1]) Det ovenfor anförte viser, at de 4 eller 5 förste Tegn paa Fyrunga-Stenen **runo** (**runo***) ikke kan indeholde en Kasus af Ordet for "Rune", uagtet alle vistnok ved förste Læsning hår tænkt herpaa.

runo. Dette andet Personnavn synes at maatte stikke i a 9—18: **raginakudo**, der altsaa er et Kvindenavn i Nominativ [1]).

Förste Led **ragina-** hörer til got. *ragin* n. Raad, Beslutning, oldn. *regin* n. pl. de Magter som styre Verden, Guderne. Denne Stamme forekommer hyppig som Forled i germanske Personnavne. I Nordisk som *Regin-*, f. Ex. *Reginleif* Ísl. ss. I 188, *rikinmunt*? Lilj. 581; oftere som *Ragn-*, dansk *Regn-*. Ogsaa hos andre germanske Folk er et tilsvarende Forled sædvanligt i Personnavne; det findes f. Ex. i vandal. *Raginari*.

Oprindelsen og Betydningen af andet Sammensætningsled i Kvindenavnet **ragina-kudo** er derimod usikker. Da Ordet "Gud", oldn. *guð*, *goð*, got. *guþ*, Plur. *guda* danner et Led af saa mange germanske Personnavne, har jeg tænkt mig, at det ogsaa findes i **raginakudo**. I dette Tilfælde betegner **k** her Udtalens Explosivlyd *g* ligesom i Indskriftens sidste Ord **kuþo** = oldn. *góða*. Herimod strider ikke den Omstændighed, at **ragina-** er skrevet med **g**. Thi dette betegner Udtalens Aandelyd *g*. Se herom mere i det fölgende.

Hvis **raginakudo** indeholder Ordet "Gud", synes det mig rimeligst, at **u** her har været udtalt som kort *u* [2]).

Min Formodning, at **d** i **raginakudo** betegner Udtalens *ð*, gjendrives ikke derved, at samme Lyd betegnes ved **þ** i **unaþou** og i Indskriftens sidste Ord **kuþo**, thi ogsaa Ødemotland-Indskriften har som Tegn for *ð* baade **þ** (**fþi**) og **d** (**aijid**).

Kvindenavnet **raginakudo** vilde efter den givne Forklaring i historisk Nordisk hede: **Reginguða* (*-gōða*) eller **Ragnguða*. Jeg kan hverken paavise dette Navn eller noget

---

[1]) Hvad jeg ovenfor har anfört, forbyder os at forstaa **ragina kudo** appellativisk som "Gudernes Raad", hvorpaa jeg tidligere tænkte.

[2]) I Indskriftens sidste Ord **kuþo** betegner **u** Udtalens *ō*. Det kunde da være muligt, at **u** i **kudo** blev udtalt som kort *o*.

andet Navn, som ender paa *-guða*[1]). Men i Salzburg forekommer oldhöitysk *Gotta*, som i Nordisk vilde hede *Guða*, og Lundgren formoder et Kvindenavn *Gudha* efter Stedsnavnet *Gudhustada* i Østergötland. Et tilsvarende Mandsnavn *Gudhi* forekommer oftere.

Gotta synes at være en Kortform af et sammensat Navn, som har begyndt med *Got-* "Gud". Det er muligt, at **raginakudo** *Raginaguðō* blot har formel, ikke logisk Forbindelse dermed. *Raginaguðō* kunde være dannet ved Opkaldelse efter to Personer, af hvilke den ene havde et Navn, som begyndte med *Ragina-*, medens den andens Navn indeholdt Ordet "Gud". Jeg skal lade det være usagt, om der ved Dannelsen af Navnet *Raginaguðō* tillige har været nogen Tanke paa et *ragina guðō* "Gudernes Raad" (jfr. got. *bi ragina gudis κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ* Koloss. 1, 25), som om Navnet betegnede "en Datter, som man har faaet efter Gudernes Beslutning".

Jeg har allerede sagt, at Oprindelse og Betydning af andet Led af Kvindenavnet **raginakudo** er usikker. Lektor Brate, der opfatter Ordet som Appellativ, mener, at **-kudo** betegner Udtalens *-kundō* (jfr. f. Ex. **kunimudiu** d. e. *-mundiu*) og at det indeholder Stammen *-kunda-*, der forekommer som andet Led af sammensatte Adjektiver i Gotisk, bl. a. i *himinakunds* "som er af himmelsk Herkomst". Denne Stamme har jeg ikke fundet i germanske Personnavne.

Professor Axel Kock har, efter at have læst min Tolkning, velvillig ifölge min Anmodning meddelt mig Bemærkninger til den. Han ytrer: "Ni frågar, om man i *Raginaguðō* inlagt betydelsen "en dotter, som man har fått efter gudarnas beslut". Då man har isl. *goþi* m. (: isl. *gyþia* f. prästinna), har man då icke i namnet kunnat inlägga betydelsen "gudaprästinna", hvarvid *-guðō* uppfattades såsom fem.

[1]) Det hos Förstemann opförte frankiske *Rantguda* synes at være opstaaet af *Rantgunda* og de tyske Navne paa *-gudis*, f. Ex. frank. *Amalgudis*, af *-gundis*, f. Ex. frank. *Amalgundis*.

till *guða* m. isl. *goþi*? Jmf. *fōstri* m. : *fōstra* f. etc. Detta under förutsättning att a 8 icke är att läsa ihop med **raginakudo**, som utgör ett kompositum".

Sammenhængen kræver, at de to Kvindenavne **runo** og **raginakudo** er forbundne ved Konjunktionen "og". Derfor maa man i de 4 Tegn mellem de to Navne (a 5—8) söge Ordet for "og".

Mellem to Tegn, hvis Betydning er usikker, staar her **ah**. Nu forekommer i anden Rad (b 12—13) **ah** "og", saaledes som vi i det fölgende skal se. Dette Ord er paa Spydskaftet fra Kragehul skrevet **jah** (= got. *jah*), paa Varnum-Stenen **iah**. Jeg har længe, förend Fyrunga-Stenen var funden, troet at læse *ah* "og" paa Gimsö-Stenen fra Lofoten, hvis Indskrift jeg holder for en Overgangsindskrift og henförer til c. 800 eller förste Halvdel af 9:de Aarhundred. Men i denne utydelige Indskrift, som overhoved er vanskelig at læse og tolke, kan Formen *ah* ikke gjælde for fuldt sikker [1]).

Jeg har tidligere tænkt paa at læse a 5—8 som **jahi**. At vi her skulde have en Form med *j* i Fremlyd, medens vi i b har **ah**, maatte da forklares deraf, at der paa förste

---

[1]) I nogle svenske Indskrifter med de yngre Runer findes *ak* "og"; saaledes Runverser Nr. 96 og 105; Lilj. 34 (ved Siden af *auk*), Lilj. 69, Lilj. 85 (6 Gange), Lilj. 102 (ved Siden deraf 2 Gange *uk*), Lilj. 196 (ved Siden deraf 2 Gange *ok*), Lilj. 269 (2 Gange, ved Siden deraf 1 Gang *uk*), o. s. v. I Lilj. 1068 bör 2 Gange læses *ak* for *ah*.

Jeg tror, at dette *ak* er samme Ord, som det, der skrives *auk, uk, ok,* og at det mulig betegner Udtalen *åk*. Jeg tror ikke, at *ak* bör forklares saaledes, at **jah**. senere **ah** foran *s* skulde være blevet til *ak* og at denne Form siden skulde være overfört til andre Lydstillinger. Heller ikke er *ak* efter min Mening = oldsaks. *jak*.

Efterat det foregaaende var skrevet, er jeg bleven gjort opmærksom paa fölgende Forklaring af Kock i Arkiv X, 320 Anm.: "På urnordisk tid hade man två ord för 'och' nämligen *jah* . . . samt *auk*. Sedan *j*- förlorats i *jah*, uppstod genom kompromiss av **ah* och *auk* formen *ak*. Men även den uppfattningen är väl möjlig, att *auk* tidigt i oakcentuerad ställning givit **ōk* (jmf. gen. **sunauʀ* > **sunōʀ*), hvarefter **ōk* blev *ak* (jmf. **sunōʀ* > *sunar*) . . . Senare har *auk* i oakcentuerad ställning som bekant givit *ōk* (Kock: Om några atona 17 noten 2; Svensk akcent II, 330)".

Sted gaar en Vokal (**runo**) foran, medens **ah** i b fölger efter en Konsonant (**hur**). Hvis a 5 betegnede **j**, kunde Tegnet ikke være en Variation af den gamle *jāra*-Rune, thi den har vi som a 21 ᛡ med Betydning *ā*, men a 5 maatte da være en Differensering af *i*-Runen, hvilket synes mig meget betænkeligt.

Hvis vi her skulde læse **jahi** med Betydning "og", maatte dettes **-i** vel sammenstilles med got. *-ei* i *akei* *ἀλλά* (svarende til tysk "aber") ved Siden af *ak* ("sondern"). Men ogsaa dette er betænkeligt.

Efterat jeg havde udviklet det i det foregaaende anförte for Professor T o r p, foreslog han at opfatte a 8 som Skilletegn. Dette bragte mig paa den Tanke, at heller ikke a 5 er Lydtegn.

Med Hensyn til a 5 maa det stærkt fremhæves, at dette Tegn ingensteds ellers er paavist som Rune. Det synes da at være forsigtigst at pröve, om Tegnet her ikke lader sig opfatte anderledes end som Lydtegn. Hvis den lille Skraastreg paa a 8, som krydser Staven oventil og gaar ned mod höire, er tilsigtet, saa har ogsaa dette Tegn en Form, der ikke er paavist som Runeform i den længere Rækkes Skrift. Ogsaa ved dette Tegn synes det derfor forsigtigst at pröve, om det ikke kan have en anden Betydning end den at være Lydtegn.

Naar nu til den Tvivl, som Formen af a 5 og a 8 vækker, kommer den Omstændighed, at vi ved ikke at tage disse to Tegn som Lydtegn her faa frem netop det Ord, som vi efter Sammenhængen maa vente og som forekommer i b, nemlig **ah** 'og', saa synes Tvivlen fuldt berettiget. Ja da vover jeg at sige: a 5 og a 8 er sandsynlig ikke Lydtegn.

Hvis nu a 5 og a 8 ikke er Lydtegn, saa spörges: Hvilken Betydning har da disse Tegn? Herpaa vover jeg ikke at give noget afgjörende Svar, fordi identiske Tegn ikke forekommer i nogen med den længere Rækkes Runer skreven

Indskrift, og det, som jeg i det fölgende fremsætter, skal kun gjælde som usikre Formodninger.

Skilletegn i egentlig Forstand synes a 5 og a 8 ikke at kunne være, fordi vi i b efter **unaþou** finder et ganske andet Skilletegn[1]) og fordi Skilletegnene i Indskrifter med den længere Rækkes Runer overhoved har en forskjellig Formeiendommelighed.

Snarere har a 5 og a 8 den Betydning paa en eller anden Maade at fremhæve Navnene.

Det bör nævnes, at Skååäng-Indskriften, som kun indeholder den Afdödes Navn og Tilnavn i Nominativ, ender med et Tegn, som ikke synes at være Lydtegn. Dette stemmer overens med a 5 og a 8 paa Fyrunga-Stenen deri, at det bestaar af en lodret Stav af Runernes Höide, og fremdeles deri, at der oppe paa denne Stav er en Bistreg. Paa Skååäng-Stenen er der paa Stavens Top en knapformig Udvidelse. Dette Tegn paa Skååäng-Stenen, efter hvilket der endnu fölger en Prik, synes at skulle fremhæve enten Indskriften eller Navnet. Jeg har tænkt mig Muligheden af, at a 5 og a 8 paa Fyrunga-Stenen skal fremhæve de to Navne **runo** og **raginakudo**.

Men hvorfor er de to Tegn indbyrdes forskjellige? Dette vilde forklares, hvis vi turde tro, at de her behandlede Tegn paa Fyrunga-Stenen og paa Skååäng-Stenen er vedkommende Personers Bomærker. Dette synes ikke umuligt, thi Brugen af Bomærker antages for at gaa meget langt tilbage.

Men hvorfor er saa förste Tegn stillet efter förste Navn, medens andet Tegn staar foran andet Navn? Jeg vover kun med stærk Tvivl at antyde, at de to her omhandlede Tegn kunde være stillede saa nær sammen som muligt for ved Modsæt-

---

[1]) Lektor Brate gjör opmærksom paa, at der efter Navnet *rakna*, som danner Begyndelsen af Dyb. 8vo. Nr. 19, staar :, medens denne Indskrift ellers anvender × som Skilletegn.

ningen mere at fremhæves, noget, som kunde svare til Chiasmus i Ordstilling.

Efter **raginakudo** fölger ᛏᛟᛡ. Det gjælder her at bestemme Betydningen af ᛡ. Vi har til Veiledning herved flere sikre Kjendsgjærninger at holde os til.

1) Tegnet ᛡ betegner i flere Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer, bevislig en *a*-Lyd. 2) Der er hidtil ikke fundet nogen kun med den længere Rækkes Runer skreven Indskrift, i hvilken ᛡ kan bevises at betegne noget andet end en *a*-Lyd. Den eneste efter de for Tiden kjendte Mindesmærker berettigede Slutning er derfor den, at ᛡ ogsaa paa Fyrunga-Stenen betegner en *a*-Lyd.

Dernæst maa vi söge nærmere at bestemme Betydningen af ᛡ i Forhold til ᚨ. I de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer bruges ᛡ som Tegn for ikke nasalt *a* uden Hensyn til Kvantitet, medens ᚨ i dem er Tegn for nasalt *a*; jfr. Wimmer Runenschr. S. 199. Men Forholdet paa Fyrunga-Stenen er forskjelligt derfra, da ᚨ paa den har bevaret sin Betydning som Tegn for et ikke nasalt *a*. Björketorp-Stenen, der har væsentlig den samme senere Form af **k**-Runen som Fyrunga-Stenen, har ᛡ baade for kort og langt *a*, men har ikke ᚨ. Det samme gjælder om Stentofta-Stenen, kun med den Undtagelse, at det Ord, som én Gang skrives **niuh**ᛡ, én Gang skrives **niuh**ᚨ.

Da vi nu véd, at ᚨ er den ældste *a*-Rune, er det klart, at ᚨ som *a*-Rune lidt efter lidt fortrænges af ᛡ.

Nu véd vi ogsaa, at Runen ᛡ i det historiske Sprog havde Navnet *ár*. Det er derfor klart, at ᛡ engang kun blev brugt til at betegne Vokalen i *āra*, *ár*, d. e. langt *a*, og at Brugen af denne Rune derfra bredte sig videre, saa at ᚨ blev indskrænket i sin Anvendelse og saa at *āra*-Runen senere ogsaa blev brugt til at betegne kort *a*. I det vestlige Sverige og i Norge synes ᚨ at holde sig længere som Tegn for det korte *a* end i det sydöstlige Sverige. Man maa

engang samtidig have brugt ᚨ som Tegn for kort *a* og *āra*-Runen som Tegn for langt *a*. En Formodning herom, som jeg udtalte i Tidskr. f. Philol. VII, 243, inden jeg kjendte nogen Indskrift, hvori denne Brug virkelig kunde paavises, er ved senere fundne Indskrifter bleven godtgjort at være rigtig. Thi Fonnaas-Spænden har en Form af *āra*-Runen, som er forskjellig fra den, der forekommer paa Fyrunga-Stenen, for langt *a* i **sā** og ᚨ for kort *a*; se Norg. Indskrr. I 54, 64, 70 f.

I Brugen af ᛡ stemmer Fyrunga-Indskriften fuldstændig overens med Skåång-Indskriften. Denne har, som jeg i Arkiv VIII, 19 har antaget, ᚨ for *ă* og ᛡ for *ā*. Jeg har læst Indskriften som **hariʒa āleugaR**. Man tör her ikke tage ᛡ med Wimmer for Skilletegn, fordi ᛡ ellers sikkert er Rune. Desuden er **leugaR**, der vel maatte betyde "Lögner", et lidet rimeligt Tilnavn, medens **āleugaR** kan have den rimelige Betydning "den trofaste" eller "den sanddrue".

At man paa Skåång-Stenen ikke kan læse **hariʒajleugaR**, naar man antager Ordene for fuldstændig skrevne, tiltrænger intet Bevis.

Det synes mig af fölgende Grunde ogsaa utilstedeligt her, som Lektor Brate formoder, at læse **hariʒa j(ah) leugaR**: 1) Fordi det ikke er sædvanligt, naar en Runeindskrift er skreven fortlöbende uden Skilletegn, at et Ord betegnes ved Begyndelsesrunen, medens de andre Ord er skrevne fuldstændig. 2) Fordi Formen ᛡ ingensteds ellers kan paavises med Betydningen *j*. 3) Fordi **leugaR** er et usandsynligt Mandsnavn.

Til Slutning skal fremhæves, at ᚨ overalt (8 eller 9 Gange), hvor Runen forekommer paa Fyrunga-Stenen, betegner kort *a*.

Af det foregaaende maa sluttes, at ᛏᛟᛡ paa Fyrunga-Stenen skal læses **toA** og ikke kan læses **toj**. Dette stöttes derved, at Indskrifterne fra Stentofta og Björketorp, der har ᛡ for *a* og ikke for *j*, har væsentlig samme Form af **k**-Runen

som Fyrunga-Indskriften, medens de Indskrifter, som har *jāra*-Runen med Betydning *j*, har andre og mere oprindelige Former ikke blot af *jāra*-Runen, men ogsaa af **k**-Runen end Fyrunga-Indskriften.

ᛏᛟᛦ **toᴀ** forstaar jeg som Talordet "to" i Nom. fem. i Dualis. Medens **o** f. Ex. i **runo** betegner en Vokal, betegner det samme Tegn i **toᴀ** en Konsonant, Halvvokalen *w*. Ganske den samme Brug af ᛟ **o** finde vi i den Del af Rökindskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer. Her betegner **o** en Vokal i **mog-**, **igold** og fl., men Halvvokalen *w* i **hoaʀ** og **gaoaʀ**. Se min Afhandling om Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 74 f. Mange Exempler paa, at Runen for *o* er brugt for *w* i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer (og det tildels i saadanne, som tillige har *o* som Vokaltegn), er anförte af Rydqvist IV, 67, af Stephens Run. Mon. III, 6 og af mig paa nysnævnte Sted. Af disse Exempler fremhæves særlig *toa* Lilj. 391 (= Steph. Run. Mon. 616) = oldn. *tvá* (Akk. pl. m.).

Man mener, at den samgermanske Form for Nom. dual. fem. af "to" har været **twai* = oldind. *dvē*, litau. *dvì* og at denne Form regelret er bleven til angelsaks. *twâ* Nom. plur. fem.; se Streitberg Urgerm. Gramm. S. 216 og S. 238. Den urnord. Form skulde da lydret have været **twai*. Historisk Oldn. har Nom. og Akkus. pl. fem. *tvǽr*, Rök-Indskriften *tuaʀ*. Denne historisk nordiske Form synes at være opstaaet ved Indflydelse fra oldn. *þǽr*, paa Rök-Stenen *þaʀ* og allerede paa Einang-Stenen **þaʀ**, fordi man jævnlig forbandt "de to". Jeg formoder, at **toᴀ** (istedenfor det lydrette **twai*) ligeledes har faaet sit lange *a* fra **þaʀ**. En Form for Nom. mask. i Dualis af "to" har jeg formodet (Norg. Indskrr. I, 173) i **tawo** (Brakteat Nr. 27 Steph.), af **twō*.

Noreen i Pauls Grundriss I, 506 antager en östnordisk Form for Nom. Akkus. fem. *tuā*, som ikke overalt skal være opstaaet af *tuāʀ*, men skal være en gammel Dualisform. Jfr.

om *twa kunu* i Dalalagen eller Vestmannalagen Brate i Bezzenbergers Beiträge XIII, 42 og Siljestrand "Ordböjningen i Västmannalagen" II S. 39 [1]).

toa "to" staar i Apposition til Navnene paa de to Kvinder, som har ladet Mindesmærket gjöre. Paa lignende Maade nævnes som de, der har reist Runestenen, i Lilj. 265: *huskarl auk tiuʀi faþrkaʀ tuaiʀ* (d. e. oldn. *feðgar tveir*).

Til **unaþou** er **runo ah raginakudo tua** Subjekter. Derimod staar der til **unaþou** ikke noget Pronomen "vi" som Subjekt. Dette synes at være naturligt, thi saalænge som Personer og Tal var tydelig betegnede og holdte fra hverandre ved Verbalformernes Endelser, saalænge behövedes ikke Tilföielse af et særskilt personligt Pronomen som Subjekt for at udtrykke Person og Tal. Naar vi her har **unaþou** uden Pronomen som Subjekt, svarer dette ganske til, at got. *magu* Marc. X, 39 staar uden Pronomen som Subjekt. Ensartet er **tawo laþodu** Brakt. Nr. 27. Einang-Indskriften og Gimsö-Indskriften har sandsynlig Verbum i 1:ste Person Ental uden Pronomenet "jeg".

Professor Kock bemærker: "Att fatta tecknet nr 5 i första raden såsom ett skiljetecken, synes mig vara mycket vanskligt. Vidare torde det vara överraskande, att till **unaþou** 1 pers. dual. [hvilken form dock synes mig vara tvivelaktig] icke finnes något pronomen (*vi* eller *jag*) utan blott nominat. **runo** och **raginakudo** såsom subjekter.

Dessa svårigheter torde undgås, om man förstår a 5 såsom tecken för **k**, och i själva verket är tecknet väsentligen identiskt med ᛦ, tecknet för *k* i yngre runraden. Då nu enl. Wimmer ᛦ-formen uppstod omkring år 700, då Fyrunga-inskriften är en relativt ung inskrift för att hava äldre

[1]) Professor Torp formoder, at Nom. dual. fem. *twā* forudsætter ældre **twă*, som har gjældt for alle Kjön, af indogerm. **dwŏ*, jfr. gr. δύο, og han antager, at **twă* er blevet forlænget til *twā* som Enstavelsesord.

Noreen (anf. St.) sammenstiller det af ham antagne östnord. duale *twā* med got. *twa þūsundja*.

runor, och då *k*-runan även annars har växlande former i inskriften, så torde a 5 vara **k**.

runo'k står i st. f. *runo ek* "jag Runa". Jmf. beträffande pronomenets plats efter **runo**, att Varnum-inskriften har **ubaR hite harabanaR (wi)t iah ek erilaR** ....

Jmf. beträffande förlusten av *e* i [**e**]**k** Lindholm-inskriftens **hate'ka** isl. *mælta'k* etc."

"Man frågar sig, huruvida möjligen ristningen tillåter att fatta a 8 såsom föreställande ᛁ< = **ik** (jmf. binderunan näst sist i andra raden)? **ik** här "jag". Inskriftens **runo'k** (jag Runo) **ah ik raginakudo** (jag R.) skulle passa väl till Varnum-inskriftens **harabanaR (wi)t iah ek erilaR**."

Jeg har af palæografiske Grunde Betænkelighed ved at læse a 5 som **k** og endnu mere ved at læse a 8 som **îk**. Ved Tegnet a 8 finder jeg intet i Formen, som særlig skulde minde om **k**.

Mod at læse a 5 som **k** tale fölgende Grunde. 1) Indskriften har i **raginakudo** og **kuþo** sikkert to indbyrdes væsentlig identiske Former for **k**, som paa den ene Side slutte sig meget nær til andensteds forekommende Former af **k**-Runen og paa den anden Side bestemt afvige fra a 5. 2) Jeg formoder (hvad jeg villig indrömmer ikke er sikkert), at næstsidte Rune i Rad b er en Binderune for **ik**. Derved forudsætter jeg en ellers forekommende Form af **k**-Runen, som er mere oprindelig end den, der forekommer i **kudo** og **kuþo**. Men hvis man vilde læse a 5 som **k**, vilde man deri have en ellers ikke forekommende Form af **k**-Runen, som vilde være mindre oprindelig end den der forekommer i **kudo** og **kuþo**. Desuden tör man fra det, at Runeristeren i en Binderune har bibeholdt en Form af en Rune, som væsentlig afviger fra de Former, som han bruger, hvor Runen er skreven selvstændig, neppe slutte til det, at han af en og samme Rune, hvor denne er skreven selvstændig, skulde kunne bruge indbyrdes væsentlig afvigende Former. 3) Ved

a 5 krummer Kvisten sig överst oppe mod höire. Denne Form af **k**-Runen har jeg heller ikke i den kortere Rækkes Runeskrift fundet. Formen ᚴ af *k* kan jeg ikke paavise tidligere end paa Skee-Stenen, hvis Indskrift jeg efter et Skjön henförer til c. 775—800.

Efter **toA** læser jeg a 22—23 **wea**. Dette forstaar jeg som Akkus. Ental "det fredhellige (eller indviede) Gravminde" og som Objekt for **unaþou**. Dette Substantiv, som i Oldnorsk heder *vé*, bruges i gamle danske Runeindskrifter, som er skrevne med den kortere Rækkes Runer, i væsentlig samme Betydning. Saaledes efter Wimmer paa Vedelspang-Stenen I: *ąui knubu*, d. e. *ą' wé Gnúpu* "paa Gnupas viede Gravplads" Indskriften paa den anden Vedelspang-Sten begynder: (L. 1): *ui* : *ąsfriþr* : *karþi* (L. 2) *kubl* : *þausi* : o. s. v. Wimmer antager her et sammensat Navn *Wé-Ásfríðr* og mener, at Asfrid er bleven kaldt saa paa Grund af sin Vedhængen ved den gamle Tro. Denne Forklaring synes mig sproglig betænkelig [1]). Sandsynligere forekommer mig den af v. Liliencron fremsatte Forklaring, hvorefter *ui* staar udenfor den fölgende Sætning og betegner omtrent d. s. s. "dette er et indviet Gravminde" [2]). Paa Vordingborg-Stenen læser Wimmer (Om undersög. og tolkn. af vore runemind. S. 109):

aft aþisl fika rutr þau
karþi iþiauþu ui

"Efter Adisl 'fige' gjorde Rud dette viede Gravminde i Ty".

Jeg har formodet, at samme Ord forekommer som Hankjönsord med Betydning "hellig Gjenstand" i Formen **ue** i Akkus. paa Ødemotland-Amuletten.

---

[1]) Man sagde vistnok *Blót-Hákon*, *Klakk-Haraldr* og lignende, men foran et Navn, der for det talende Folks Bevidsthed, saaledes som *Ásfríðr*, tydelig maatte staa som sammensat, stillede man ikke en Stammeform som et nyt Sammensætningsled. Da Sammensætningen *Klakk-Haraldr* opstod, havde man visselig ikke længere nogen Bevidsthed om, at *Haraldr* var sammensat.

[2]) Jfr. **uþArAbAspA** paa Björketorp-Stenen "Forbandelse", der ikke staar i syntaktisk Forbindelse med den övrige Indskrift.

wea paa Fyrunga-Stenen er Objekt for b 1—6 **unaþou**. Vi har her samme Ordstilling som ved **horna tawido** paa Guldhornet, **runoR waritu** paa Varnum-Stenen, **þaR runo faihido** paa Einang-Stenen. Se herom Norg. Indskrr. I, 85 f.

Jeg har forklaret **unaþou** som Præt. 1 Ps. dual. "(vi to) fik istand". Det forekommer mig sandsynligt, at dette rigtig skulde have været skrevet ***unaþu**.

Jeg er fuldkommen enig i det Princip, at man ved Runeindskrifter maa være yderst forsigtig med at antage Feilristning, at man ikke uden de mest tvingende Grunde bör ty dertil. Men jeg maa dog fremhæve, at hvor der er Tale om en i sig feilagtig Skrivemaade i en Runeindskrift, er der en meget væsentlig Forskjel mellem en aldeles umotiveret Feilristning og en feilagtig Skrivemaade, hvis Forklaring og Anledning ligger nær for Haanden. Saaledes i det Tilfælde, hvorom her er Tale. I Mindeindskrifter med den længere Rækkes Runer var det Regel, at det Verbum, som udtrykte Virksomheden med at sætte Mindesten og ridse Minderuner, stod i förste Person Ental. Derfor er det meget let forklarligt, at Runeristeren her först kom til at skrive **unaþo** 1:ste Person Ental. Men da der er to Subjekter og da disse er sammenfattede ved **toA**, er jo Dualisform af Verbet her den korrekte. I Erkjendelse heraf rettede derfor, mener jeg, Runeristeren **unaþo** til **unaþu** ved at skrive **u** efter **o** [1]).

At der er et betydeligere syntaktisk Indsnit efter **unaþou**, er antydet ved det derefter fölgende Skilletegn.

b 7—8 **su** forstaar jeg som Pron. demonstr. Nom. sg. f. = oldn. *sú*. Den tilsvarende Hankjönsform er **sa** Lindholm, **SA** Fonnaas.

---

[1]) Jeg finder det mindre sandsynligt, at **ou** i **unaþou** skal forklares paa fölgende Maade. Stentofta-Stenen har **ginoronoR** af ældre **ginnu-*. I Lighed hermed kunde *-ōðu -aðu* i 1. Ps. Dual. blive til *-aðo*. Man kunde nu formode, at Fyrunga-Indskriftens Indhugger vaklede mellem ældre og yngre Skrivemaade eller at han var tvivlsom, om Lyden var *u* eller *o*, og at han derfor skrev begge Vokaltegn **ou**. Jfr. f. Ex. *þąasi, kuþąa, kuþąan* paa Hobro-Stenen (Wimmer Runenschr. S. 246).

b 9—11 **hur** forbigaar jeg midlertidig. — b 12—13 **ah** "og".

b 14—17 **susi** Nom. sg. fem. "denne". Denne Forklaring, paa hvilken jeg selv först havde tænkt, nævnte Prof. Noreen for mig paa en Tid, da jeg midlertidig havde forladt den. Samme Ordform *susi* forekommer i Sandby-Indskriften i Sjælland (Stephens Runehallen S. 13), som er skreven med de yngre Runer, i Forbindelsen *uitrik susi*, der synes at betyde "dette Mærke". I danske og svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer findes flere Former af samme demonstrative Pronomen, f. Ex. *sasi* Nom. sg. m., *þatsi* Nom.-Akkus. sg. neutr. **susi** er opstaaet af **sūsĕ*, **sūsē*; -**si** synes at være samme Ord som got. *sai ἰδού*; jfr. got. *nu sai νῦνι*.

Da jeg havde fremsat den i det foregaaende meddelte Tolkning for Prof. Torp, udtalte han den Formodning, at Pronomenerne **su** og **susi** gaa tilbage paa de i det foregaaende nævnte Kvinder **runo** og **raginakudo** og at **su**—**susi** skal forstaaes som "den ene" og "den anden". Dette synes mig rigtigt.

su "hin", "den ene" henviser da til det fjærnere staaende Navn **runo** og **susi** "denne" "den anden" til det nærmere staaende Navn **raginakudo**. Jfr. f. Ex. i Fortalen til Íslendingabók *á þesse an á þeire*. Sammenlignes kan ogsaa græsk *ὁ μέν — ὁ δέ*. **su** og **susi** vise tilbage til Navnene paa de Kvinder, som tale i förste Person. Paa lignende Maade viser i Alvíssm. 4 *sá einn* tilbage til *ek*.

Efter **susi** fölger flere, snarest 4, meget utydelige og usikre Runer, som mulig tör læses **h͡na͡bi** (b 18—21)[1]. Der-

[1]) Usikrest synes mig Læsningen af b 20—21 som **bi**. Denne Læsning kan meget vel være feilagtig, uagtet jeg ikke for Tiden kan se, at nogen anden Læsning er rimeligere. Jeg vover ikke at tro paa, at der ogsaa efter dette Navn skulde være skrevet et Navnemærke (Bomærke), uagtet der her er nogle Streger, hvilke jeg ikke kan forklare mig som Runestreger. Iste-

efter sandsynlig et omvendt **a** (b 22) og saa sikkert et omvendt **t** (b 23). Da Indskriften efter al Sandsynlighed maa indeholde en Angivelse af, efter hvem Mindesmærket er sat, er der al Grund til at forstaa dette **at** som det Ord, der betyder "efter". I svenske Runeindskrifter med den kortere Rækkes Runer bruges *at* forbundet med Akkusativ ganske almindelig i Betydning "efter", hvor det skal angives, til hvis Minde en Sten er sat [1]).

De efter **at** fölgende Runer (b 24—25 og c 1—6) læser jeg **kinþa** (uagtet Læsningen af b 24 som Binderune for **ki** ikke er sikker) **kuþo,** hvilket jeg forklarer "det gode Barn". Hvis dette er rigtigt, maa man i Runerne mellem **susi** og **at** söge Navnet paa den Döde.

Jeg har allerede sagt, at Læsningen **hn͡abi** er meget usikker. Ordet maa, hvad enten det rigtig er læst **hn͡abi** eller ikke, vistnok være Akkusativ af et Personnavn.

at er da her stillet efter det styrede Ord. Denne Ordstilling er ved Forholdsord sædvanlig i germansk Digtning, f. Ex. *faþur auk muþur iftiʀ* Runverser Nr. 147, hvilken Indskrift sandsynlig er versificeret. Denne Ordstilling, som er almindelig brugelig i oldindisk Prosa, har sandsynlig været den sedvanlige i Ursproget [2]).

Hvis **hnabi** er rigtig læst, er det Akkus. af et Mandsnavn, hvis Stamme er *Hnabi-*, og forudsætter Nomin. **Hnabiʀ* = ags. *Hnæf*, oldalemann. *Hnabi*, jfr. Müllenhoff i Zeitschr. f. d. Alt. XI, 282. Beslægtet med dette Navn er, som det synes, Navnet **hnab(i?)das** eller **hnab(u?)das** (Genetiv) Bö Norg. Indskrr. I, 241 f.

---

denfor **hn͡abi** læser Lektor Brate **hhw**. Jeg holder det for sikkert, at Runen efter b 18 (**h**) ikke er **h**.

[1]) Dog har jeg ikke fundet *at* saaledes brugt i nogen med den kortere Rækkes Runer skreven Indskrift fra Vestergötland.

[2]) Jfr. Delbrück Vergleich. syntax s. 658, 665.

Det fölgende har jeg læst **kinþakuþo**. Jeg holder det for sikkert, at Trækkene paa Stenen ikke tilsteder at læse **hakuþo** istedenfor **þakuþo**.

Af **kinþakuþo** udskiller jeg **kuþo**, der er fuldkommen sikkert, som et eget Ord.

kuþo forstaar jeg som Adjektiv i bestemt Form Akk. sg. n., = oldn. *góða* "(det) gode". **k** betegner i **kuþo**, ligesom sandsynlig i **-kudo**, Udtalens *g*. I **kuþo** betegner **u** Udtalens lange *ō*. Sidste Rune i **kuþo** betegner sandsynlig et mere aabent *ō*, da det i historisk Nordisk er blevet til *ă*. Paa samme Maade har urnordiske Indskrifter i Nom. sg. af Hunkjönsstammer paa *-ōn* Endelsen **-o**, medens historisk Nordisk har *-ă*. Det samme er Tilfældet i Gen. pl. og i 1:ste Person sg. af de svage Præterita. I **kuþo** betegner **þ** Udtalens *ð*, ligesom i **unaþou**.

Adjektivet (**kuþo**) i bestemt Form er her sat efter det Substantiv, hvortil det hörer. Det samme er Tilfældet ved **hariuha** (eller **hauiuha**) **fauauisa** (eller **farauisa**) paa Brakteat Nr. 57 Steph. og maaské ved **onla elwa** paa Sötvet-Brakteaten (Norg. Indskrr. I 172). Ligesaa i Oldnorsk *Guðrúnu ungu*, *brúðr frumunga* o. s. v., oht. *unsêr druhtin guato*.

kuþo = oldn. *góða* beviser, at det foranstaaende Ord, som jeg har læst **kinþa**, er et Substantiv af Intetkjön og en Personbetegnelse.

Jeg forstaar **kinþa** som Akkus. sing. neutr. "Barn" = oldsaks. *kind*, oht. *chind*, nht. *kind*. Kluge har formodet et got. **kinþ*. Ordet staar i Apposition til det foran staaende Navn [1]).

I Indskrifter med den kortere Rækkes Runer faar den Afdöde jævnlig Epithetet "god", saaledes oftest i Udtrykket

[1]) Hvis man derimod mellem **at** og **kuþo** læser **inþa** (hvilket fra Trækkenes Side synes mig muligt) eller **inha** (hvilket ikke synes mig vel foreneligt med Trækkene paa Stenen), er dette mig uforstaaeligt. Hvis b 22 er **k** alene, saa at Indskriften har **knþa**, maa dette være ufuldstændig Skrivemaade for *kinþa*.

dreng góðan. At det possessive Pronomen "mit" mangler ved **kinþa kuþo**, har Analogi deri, at "sin" mangler i tilsvarende Forbindelser i mange Indskrifter.

Den ene af de i Indskriften nævnte Kvinder **raginakudo** har altsaa sat Mindesmærket efter sin Sön. Blandt de med yngre Runer skrevne Indskrifter er der mange, som fortæller om, at en Moder har reist en Mindesten efter sin döde Sön, f. Ex. Lilj. 23, 40, 64, 326 o. s. v.

Da den samme Mand ikke vel af to forskjellige Kvinder kan kaldes "det kjære Barn", saa fölger heraf, at Indskriften ogsaa maa indeholde en særlig for den förstnævnte Kvinde gjældende Angivelse af, hvem det er, til hvis Minde hun har sat Mindesmærket.

Denne Angivelse kan kun stikke i **hur**. Fölgelig maa **hur** være Akkus. sg. og styret af det fölgende **at** ligesaa vel som det Navn, jeg har læst **hnabi**. Da Indskriften i **kuþo** har **u** for Udtalens *ō*, kan man formode, at **hur** har været udtalt **Hōr*. *Hōr ah* kan ved Elision være opstaaet af **Hōra ah* og indeholde Akkus. af Mandsnavnet **horaʀ**, som forekommer paa en Brakteat fra Fyn (Stephens Nr. 24) og forkortet skrevet **ho·ʀ** paa Brakteaten Nr. 55 Steph.

Om det, at **u** i Indskriften betegner dels Udtalens *u*, dels Udtalens *o*, skal jeg tale mere i det fölgende. Mindestenen er, hvis jeg har Ret i den nævnte Tolkning, sat af to forskjellige Kvinder til Minde om to forskjellige Mænd. At to Kvinder har reist en Mindesten over to forskjellige Mænd, nævnes i Dyb. Stockh. 139: *kuriþ uk kuþluk þaʀ litu risa stin þina iftiʀ unif faþur uk iftiʀ ǫnsur bunta sin.* Ved den nævnte Opfatning bliver det rigtignok paafaldende, at det ikke ved **hur** nævnes, i hvilket Forhold **runo** stod til *Hōraʀ*. At denne Betænkelighed dog ikke kan godtgjöre den givne Tolknings Uholdbarhed, synes at fremgaa af de to fölgende Indskrifter. *hulmstain auk uikuþr þaun litu raisa stain iftiʀ sun henaʀ auk uihialmr iftiʀ inkifast* Lilj. 850.

hulmstain auk sihuiþ þaiʀ raistu at þoirim (*þorkrim*?) *faþur sin auk at halstain* Lilj. 862.

Mandsnavnet **horaʀ** er vistnok samme Ord som oldn. *hórr* "Horkarl". Dog finder jeg det lidet sandsynligt, at det med Hensyn til sin etymologiske Betydning skal opfattes ligesom det Mandsnavn *Horkarl*, hvilket Lundgren opförer som én Gang forekommende i Vestmanland og som fra först af maa have været Tilnavn. Oldn. *hórr* "Horkarl" er formelt samme Ord som lat. *cārus* "kjær". En tilsvarende Ordstamme forekommer i mange keltiske Navne, som gall. *Su-carus*, *Teuto-carus*, *Carullus*, *Carantus*. Jeg formoder derfor, at Mandsnavnet **horaʀ** forudsætter, at dette Ord har betydet "en elsket Mand", "Kjæreste".

Professor Kock bemærker: "Ni fattar *u*-runan i **hur**[**a**] och i **kuþo** såsom representerande *o*-ljud. Då *o*-ljudet i ändelserna uttryckes med *o*-runan, så är det påfallande, att *o*-ljudet i rotstavelsen uttryckes med *u*-runan.

Åtminstone på det förra stället synes det mig icke vara nödvändigt att fatta *u*-runan såsom tecken för *ō*-ljud. De efter skiljetecknet ⁝ följande runorna kunna väl avdelas **suh ura 'h**. *sūh* (= got. nom. sg. *sōh*) kan utgöra nom. sg. fem. *sū* med vidfogande av det element, som ingår i got. *sah*, *sōh*. I fall redan vid denna tid långt *u* (ej blott kort *u* såsom i **dohtriʀ**) övergått ljudlagsenligt till *ō* framför *h*, så kan i *sūh* *ū*-ljudet hava bibehållits genom inflytande från nom. sg. fem. *sū* utan *h*.

ura kan vara ack. sg. av **Uraʀ**. Ordet *ūrr* (gen. *ūrar*, pl. *ūrar*) brukas såsom tillnamn i isl. och skulle här kunna användas såsom namn.

Då i got. bruket av *sah* och *sa* är väsentligen det samma, skulle man med denna uppfattning kunna översätta (väsentligen i anslutning till Eder mening för övrigt) **suh ura'h** med "den förra (efter) Ur och . . ." Vid **kinþakuþo** har jag intet förslag att göra".

De to Kvinder, som har ladet Mindestenen sætte, har snarest været Söstre. Det er at mærke, at deres Navne danner Allitteration med hinanden. Man tör neppe med Sikkerhed slutte, at **kinþa kuþo**, saaledes som Prof. Torp formoder, logisk ogsaa hörer til **hur**. I dette Tilfælde vil *Hōrar* være en Sön af *Rūnō*.

Efter det foregaaende læser jeg Indskriften i sin Helhed, inddelt i Ord, saaledes (idet jeg gjengiver a 5 og a 8 ved en ret Streg):

runo | ah | raginakudo toA wea unaþou ⁝ su hur ah susi hnabi(?) at kinþa kuþo.

Dette tænker jeg mig udtalt paa fölgende Maade:

Rūnō ah Raginaguðō twā wēa unnaðu, sū Hōr' ah sūsi Hnabi(?) at kinþa gōðō.

Jeg oversætter:

"Runo og Raginagudo, (vi) to (Kvinder), har ladet det fredhellige Mindesmærke gjöre, den ene (efter) Horar, den anden efter Hnabir(?), det gode Barn".

Indholdet synes at vise, at Indskriften er fuldstændig.

De Omstændigheder, under hvilke Fyrunga-Stenen er bleven funden, giver os ingen Veiledning til at bestemme, hvorledes den fra först af har været anbragt. Dens uregelmæssige Form synes at tale imod, at den fra först af skulde have været reist som Mindesten i fri Luft paa eller ved en Gravhaug, og synes snarere at tale for, at den oprindelig har havt sin Plads inde i Gravhaugen.

Fyrunga-Stenens Runerader er for neden og til venstre begrænsede af rette Linjer.

Om Indfatningslinjer i Indskrifter med den længere Rækkes Runer se Wimmer Runenschr. S. 169 ff. De findes ikke i de ældste Indskrifter.

Med Hensyn til Stenindskrifter kan mærkes, at paa Möjebro-Stenen de to Rader med Runer, som der gaa fra höire, er anbragte hver for sig paa horizontale Streger. Ligesaa er paa Stenstad-Stenen Indskriftens Runer, der kun danner én Rad, anbragte paa en horizontal Streg. Den norske Tanem-Indskrift er baade oventil og nedentil begrænset af en horizontal Streg. Kinneved-Indskriften, der ligesom Fyrunga-Indskriften er fra Vestergötland og som ikke synes at staa denne meget fjærnt i Tid, synes helt at være indfattet af en Ramme.

De ældste danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer har ogsaa rette Indfatningslinjer. I Kallerup-Indskriften (Wimmer Runenschr. S. 336) staa begge Rader paa rette Streger. Snoldelev-Indskriften (Wimmer S. 338) har Indfatningslinjer over, under og til begge Sider. Paa Helnæs-Stenen (Wimmer S. 343) staa de tre överste Rader med Runer paa rette Streger, men ikke den fjærde og nederste.

Paa Rök-Stenen i Östergötland er Hovedindskriften paa den brede Forside og Bagside anbragt mellem rette Streger. Her er Indfatningslinjen til venstre jævnlig benyttet som Stav for förste Rune i Raden.

Med Hensyn til Indfatningslinjer staar Fyrunga-Indskriften overhoved nærmest ved Rök-Indskriften og ved Snoldelev-Indskriften. Dette tyder allerede paa, at Fyrunga-Indskriften er en af de seneste Stenindskrifter med den længere Rækkes Runer.

Fyrunga-Indskriften har i Regelen ikke Ordadskillelse. Men efter Sætningens Verbum, ved hvilket Sætningen foreløbig er afsluttet, er der sat tre Prikker, den ene over den anden.

Hermed kan det sammenlignes, at Varnum-Stenen har 3 Prikker den ene over den anden mellem den Dödes Navn og Navnet paa den förste af de to Mænd, som har ridset

Runerne, men for övrigt ikke Ordadskillelse. Jfr. Wimmer Runenschr. S. 163—65.

Om Fyrunga-Stenens Runeformer mærkes fölgende.

ᚢ u forekommer i Indskriften 8 Gange i sædvanlig Form. Sidestaven danner oventil snart en buet Linje, snart en Vinkel.

ᚦ þ forekommer som b 4, c 5 og, som det synes, som c 1. Sidestaven er usædvanlig liden. Den danner ved b 4 og c 5 en Trekant; ved c 1 synes den at være mere afrundet. Nærmest kan med Formen af b 4 og c 5 sammenlignes Formen af þ paa By-Stenen Rune 44 (Norg. Indskrr. I, 93).

ᚨ a har sin sædvanlige og ældste Form. Runen synes som b 22 at være vendt op og ned.

ᚱ r har sædvanlig Form. Det överste af höire Stav er dels kantet, dels afrundet.

k har her yngre Former. Som a 15 og c 3 en togrenet Form paa en lodret eller næsten lodret Stav. Ved a 15 er höire Gren en Fortsættelse af Staven og venstre Gren nogenlunde ret; ved c 3 er begge Grenene lidt krumme. k med to krumme Grene paa en lodret Stav forekommer paa Varnum-Stenen i Värmland (550—600). Den nær beslægtede Form med to rette Grene paa en lodret Stav er brugt i fölgende Indskrifter, hvis Tid jeg tilföier efter Skjön: Fonnaas (650—675), Stentofta (675—700), Björketorp (700 —725).

Den yngre Form af k-Runen ᛚ forekommer tidligst i fölgende Indskrifter: Skee (775—800), Kallerup (800), Gimsö (800—850), Snoldelev, Helnæs, Flemlöse. Jfr. Wimmer Runenschr. S. 206, som sætter Overgangen fra ᛉ til ᛚ til c. 700.

Næstsidste Rune i b synes at være en lodret Stav, som til venstre beröres af Spidsen paa en Trekant, hvis övre Ben gaar ligesaa höit op som Staven. Runen synes at skulle opfattes som Binderune af ᚲ k og ᛁ i. Afvigelsen fra a 15 og

c 3 kan staa i Forbindelse dermed, at **k** i b 24 betegner Udtalens *k*, medens **k** som a 15 og c 3 betegner Udtalens *g*. En og samme Rune synes altsaa her at være bleven differenseret til to. Den Binderune, som jeg formoder i b 24, kan sammenlignes dermed, at **ik** paa Reistad-Stenen er skrevet saa, at ᚲ **k** berörer den rette Stav af ᛁ **i** paa Midten til höire. At Runen for **k** paa Fyrunga-Stenen berörer **i** saa höit oppe, kan staa i Forbindelse dermed, at a 15 og c 3 har den togrenede Form överst paa en Stav.

Den Eiendommelighed, at Aabningen af > **k** vender mod den Kant, fra hvilken der skrives, findes ogsaa i Valsfjord-Indskriften og i den yngre Torvik-Indskrift.

ᚷ **g** forekommmer én Gang: a 11.

I a 22 har jeg formodet **w** forbundet med **e**. Hvis dette er rigtigt, har **w** her en Form, som afviger fra den sædvanlige navnlig derved, at den nederste Streg af den kantede Sidestav berörer den lodrette Stav længere nede end ellers. Jfr. Tegningen og mine Bemærkninger i det foregaaende.

ᚺ **h** har den sædvanlige Form med to rette Stave, der paa Midten er forbundne ved en Tværstreg, som skraaner nedad mod höire. Formen med to ved en Tværstreg forbundne rette Stave for **h** er endnu bevaret i de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer.

ᚾ **n** har den sædvanlige Form. Ligesaa ᛁ **i**.

Runen *āra* (tidligere *jāra*) har Formen ᛃ som a 21; se i det foregaaende.

s har som b 7, b 14 og b 16 Formen ᛊ (to forbundne Vinkler, hvis Aabninger vende mod höire); dog saaledes at der överst paa b 7 og b 16 endnu er en ganske kort, i Rammelinjen udmundende Streg, som skraaner opad mod venstre.

Den paa Fyrunga-Stenen forekommende Form af **s**-Runen stemmer nærmest overens med **s**-Runens Form i fölgende Indskrifter: ᛊ paa Skjoldbulen fra Torsbjærg ved Skrift fra

höire og paa Spydskąftet fra Kragehul ved Skrift fra venstre. Skärkind-Stenen har ⟨ ved Skrift fra venstre. Opedal-Stenen har ved Skrift fra höire én Gang ⟨ og én Gang ⟨. Beslægtede Former af s-Runen findes navnlig i Indskrifterne fra Himlingöie, Vimose, Fonnaas. Den vestergötske Kinneved-Sten har en s-Rune af væsentlig forskjellig Form.

ᛏ t a 19 har den sædvanlige Form, men er som b 23 vendt op og ned.

b forekommer mulig i sædvanlig Form som b 20; men dette er usikkert.

e synes i Binderunen a 22 at være tilsigtet i Formen ᛖ med halvmąaneformet Tværstreg, som gaar ned paa Midten.

ᛟ o har som a 4, a 18, a 20, b 5, c 6 den sædvanlige Form.

ᛞ d har som a 17 sædvanlig Form, dog saaledes at Skraastregerne ikke gaa helt ned til de rette Staves Basis.

To Runer er i Indskriften vendte op og ned, nemlig sandsynlig b 22 (**a**) og sikkert b 23 (**t**). Hvorfor netop disse to Runer er vendte op og ned, véd jeg ikke. Skulde det være for at antyde, at Ordet **at** "efter" logisk baade hörer til det forudgaaende Navn og til det efterfölgende (som Apposition til Navnet hörende) **kinþa kuþo** "det gode Barn" [1])?

Jeg har i a 22, b 19 og b 24 formodet Binderuner. Det er neppe tilfældigt, at Binderunerne findes henimod Slutningen af hver af de to Rader.

Om Tegnene a 5 og a 8 se i det foregaaende.

Med Hensyn til Lydbetegnelse mærkes fölgende.

Fyrunga-Indskriften har to forskjellige Runer som Tegn for *a*-Vokaler. Den ene ᚨ **a** forekommer sikkert 7 Gange: **ah** (2 Gange), **ragina, wea, unaþou, kinþa.** Derhos sand-

---

[1]) Af en forskjellig Grund er én Rune i Ødemotland-Indskriften vendt op og ned (Norg. Indskrr. I, 258). Forskjelligt er ogsaa det Forhold, at ᛉ **R** senere har Formen ᛦ og at **k** i nogle Indskrifter har Formen ᛦ, i andre ᛉ.

synlig i **at** og mulig i **hnabi**. Denne Rune betegner efter min Mening i disse Ord kort *a*. Den anden *a*-Rune ᛡ ᴀ forekommer kun én Gang paa Stenen, nemlig i Talordet **to**ᴀ. Jeg formoder, at denne Rune betegner langt *a*. Se i det foregaaende S. 337 ff.

ᛟ **o** forekommer her 5 Gange, deraf de 4 Gange **som** Betegnelse for **o**: i **runo, raginakudo** og **kuþo**. Den samme Brug af **o** forudsættes af **unaþou**.

Derimod er i förste Stavelse af **kuþo** (= oldn. *góða*) og efter min Formodning i **hur** (= oldn. *hór*) **u** Betegnelse for et langt *o*, som synes at have været udtalt mere lukket end Slutningsvokalen i **kuþo**.

Jeg kan ikke paavise nogen anden med den længere Rækkes Runer skreven Indskrift, hvori *o* er betegnet ved Runen ᚢ **u**, medens denne Betegnelse i de ældste med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter er fast Regel.

Om **u** i **-kudo** betegner Udtalens korte *u*, hvilket jeg holder for sandsynligst, eller kort *o*, lader sig ikke med Sikkerhed afgjöre.

I **to**ᴀ betegner **o** en Konsonant, Halvvokalen *w*. Det er muligt, at denne Konsonant udtaltes anderledes end **w** i **wea**, ligesom *u* i *tueir* i det ældste Islandsk udtaltes anderledes end *v* i *vé*. Dog blev **wea** i Fyrunga-Indskriftens Sprogform vistnok ikke udtalt med den dentilabiale Spirant *v*. Ialfald kan **w͡ea** med ᚹ, hvis jeg rigtig har læst saaledes, ikke gjendrive Forklaringen af ᛏᛟᛡ som *twā*, thi i sidstnævnte Ord forekommer *w* efter en Konsonant, i *wéa* derimod först i Ordet.

I **ragina-** betegner ᚷ **g** det aandende *g* i Indlyd. Derimod er i Fremlyd Udtalens *g* betegnet ved **k** i **-kudo** og i **kuþo**. Dette sidste *g* tör antages for i Fyrunga-Indskriftens Sprogform at have været en Explosivlyd, ikke en Spirant. Dette stötter Wimmers Mening (Runenschr. 221—223), at

Brugen af *k*-Runen til at betegne Udtalens *g* forudsætter, at *g* blev udtalt som Explosivlyd.

Jeg har ellers ikke i nogen med den længere Rækkes Runer skreven Indskrift fundet **k**-Runen som Tegn for Udtalens *g*, medens denne Betegnelse i de ældste med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter er fast Regel. ᚷ **g** bruges i Fremlyd endnu paa Stenene fra Stentofta og Björketorp samt i den Del af Rök-Indskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer.

Fyrunga-Indskriften har ᛞ **d**, sandsynlig som Tegn for det aandende *ð*, i **-kudo**, af et til oldn. *guð*, *goð* svarende Ord. Derimod er i **kuþo** = oldn. *góða* og i **unaþou** Udtalens *ð* betegnet ved ᚦ **þ**. Fyrunga-Indskriften stemmer her i det væsentlige overens med Ødemotland-Indskriften (675—700), som har **aijid** med **d** ved Siden af **fþi** = oldn. *fáði* med **þ** (Norg. Indskrr. I 254 f., 259, 261). Jeg har paavist, at Sölvesborg-Indskriften (750—775) i *wᴀþ[i]* ligeledes har *þ* for Udtalens *ð*. I Indskrifter, som helt er skrevne med den kortere Rækkes Runer, bliver Brugen af Runen *þ* for Udtalens *ð* fast Regel.

Overhoved har Fyrunga-Indskriften, som jeg opfatter den, med Hensyn til Skrift mange Eiendommeligheder, som vise Vaklen mellem ældre og yngre Skrivemaade og præge den som en Overgangsindskrift. Den har saaledes ᛉ, der oprindelig er Tegn for *k*, som Tegn for explosivt *g* ved Siden af ᚷ som Tegn for aandende *g* og sandsynlig ᚲ i en Binderune som Tegn for *k*. Den har baade ᛞ (det ældre Tegn) og ᚦ (det yngre Tegn) for Udtalens tonende *ð*.

ᚢ baade for Lyden *u* og (som Indskrifter med den kortere Rækkes Runer) for *ō* (sandsynlig lukket *ō*) ved Siden af ᛟ for *ō* (sandsynlig mere aabent *ō*).

Hvor Fællesgermansk har havt *w*, har Fyrunga-Indskriften dels ᛟ **o**, dels, som det synes, i en Binderune ᚹ **w**.

Indskriften har for kort *a* ᚨ, derimod for langt *a* ikke længere ᚨ, men ᛡ.

En saadan Vaklen mellem ældre og yngre Skriftform i en og samme Indskrift er ikke noget enestaaende, men har tværtimod mange Sidestykker, særlig i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Jeg skal nævne nogle faa Eksempler af de mange.

Den danske Hedeby-Indskrift (Wimmer Hist. Runemind. Nr. 11) har for Lyden *e* Runen ᛁ *i* i *rispi*, *stin*, *himþigi*, *suins*, *filaga*, men ᛂ *e* i *eftiR*, *erik*, *trekiaR*, *tregR*. Denne Indskrift har for Lyden *g* Runen ᚴ *k* i *trekiaR*, *kuþr*, men ᚵ *g* i *himþigi*, *filaga*, *tregR*. Den danske Söndervissing-Indskrift har ᛦ baade i Betydningen *R* og i Betydningen *e*. I Sverige finde vi oftere *óss*-Runen i en og samme Indskrift brugt dels som Betegnelse for Lyden *o*, dels for Lyden *ą* (nasalt *a*).

Om Sprogformerne i Fyrunga-Indskriften mærkes særlig fölgende.

Stammens udlydende *a* er bevaret i to Akkusativer af Intetkjön i Ental: **wea** = oldn. *vé* og **kinþa** = nht. *kind*. Ligeledes er det endnu bevaret i **niuha** og **niuhA** Stentofta, **hAriwulafa** Istaby, **aRina** By, men faldt bort i **ue** og **tiard** Ødemotland, **spidul** Fonnaas.

hurah har jeg forklaret som ved Elision opstaaet af *Hōra ah*.

Stammens udlydende -*a* er ogsaa bevaret i förste Sammensætningsled **ragina-** = oldn. *regin-*. Saaledes ogsaa endnu paa Björketorp-Stenen i **welAdAude** og flere Ord.

I **unaþou** er *ä* i anden Stavelse opstaaet af svagt betonet *ō*, ligesom i **tiade** Aagedal (650—675) og mulig i **witadahalaiban** Tune. Derimod er *ō* i sidste Stavelse, hvor historisk Nordisk har *á*, bevaret i **runo, raginakudo** og **kuþo**. Ligesaa forudsætter **unaþou**, at 1:ste Ps. Ental har havt Formen ***unaþo** = oldn. -*aða*.

Hvis **hnabi** er rigtig læst, saa er Stammens -*i* i Udlyd her bevaret i Akkus. efter kort förste Stavelse.

I **susi** ligesom i **fþi** Ødemotland synes **i** at betegne kort *i*, der i Stavelse med Bitone er opstaaet gjennem *ĕ* af *ē*. Det synes mig mindre rimeligt, at **i** i disse Ordformer skulde betegne Udtalens *ĕ*.

I **wea** af **wīha* er, ligesom i **ue** Ødemotland, *ē* opstaaet af *ī* foran *ha*.

I **wea** er ligesom i **ue** Ødemotland og i **spA** Björketorp af **spāhu*, *h* efter at være blevet udtalt som Aandelyd faldt bort mellem to Vokaler. Derimod er **h** bevaret i Udlyd i **ah.** Vi maa antage, at *h* i Udlyd blev udtalt som tonlös Spirant en Stund, efter at det i Indlyd mellem to Vokaler var gaaet over til Aandelyden.

j er faldt bort i Fremlyd i **ah,** medens Varnum-Stenen har **iah,** Spydskaftet fra Kragehul **jah.** Gimsö-Indskriften (800—825) synes ogsaa at have *ah.*

Brugen af ᚼ paa Fyrunga-Stenen forudsætter, at "et Aar" i denne Indskrifts Sprogform hed **āra*, ikke **jāra*.

I Fremlyd er *w* faldt bort i **unaþou** af **wunnōđu*, ligesom i Ordformer, der forekommer i Indskrifterne fra By og Ødemotland samt i den yngre Myklebostad-Indskrift.

I Lydforbindelsen *nþ* har *þ* holdt sig i **kinþa,** ligesom i **tuuþa** Ødemotland (af **tunþa*) og i **skiþa-** Skärkind (af *skinþa-*).

Hvis **hnabi** er rigtig læst, er Spiranten *ƀ* der bevaret mellem to Vokaler.

Fyrunga-Indskriften har bevaret Dualis af et Verbum i Præteritum og af Talordet "to". Den har **at** i prosaisk Udtryk som Postposition.

Indskriften har fölgende Ord, som er tabte i historisk Nordisk: **ah, unaþou, kinþa** samt Navnene **raginakudo** og **hur** *Hōraʀ*; desuden mulig Navnet *Hnabiʀ*.

Efter alle Tidsmærker sætter jeg Fyrunga-Indskriften til c. 700 eller til 700—725.

Den stötter den Mening, jeg för (Norg. Indskrr. I, 263) har udtalt, at Nordboernes Sprog og ydre Forhold endnu ved Aar 700 var væsentlig de samme som de havde været i et Par Aarhundreder forud. Sprogforandringen blev derimod i 8:de Aarhundred — som vi kan kalde den nordiske Oldhistories April — stærkere og raskere; da blev det gamle oplöst og det nye forberedt. Ved Aar 800 var saa den historiske nordiske Sprogeiendommelighed i Former og Ordforraad næsten fuldt udviklet.

Fyrunga-Indskriften har stor Betydning derved, at den, staaende ved Indgangen til den nævnte fra faa Runemindesmærker kjendte Overgangstid, kaster fuldere Lys over dennes Eiendommelighed i Skrift og Sprog.

Men den er i mange Henseender saa vanskelig og vækker saa mange Tvivl, at det er önskeligt, at flere Runegranskere vil behandle den.

Jeg udtaler en hjærtelig Tak til de mange svenske Mænd, som har givet mig Oplysninger om Stenen og dens Indskrift eller lettet mig Undersögelsen af den. Jeg nævner dem efter den Tidsfölge, i hvilken de har bistaaet mig:

Professor Adolf Noreen i Upsala.
Adjunkt G. A. Bohlin i Lidköping.
Adjunkt Karl Torin i Skara.
Folkehöiskoleforstander S. Welin i Vestergötland.
Ingeniör Algot Friberg i Huskvarna.
Professor Oscar Montelius i Stockholm.
Dr. Bernhard Salin i Stockholm.
Lektor Erik Brate i Stockholm.
Statsgeolog Hjalmar Lundbohm i Stockholm.
Professor Axel Kock i Lund.

Ligeledes takker jeg mine Kolleger Professorerne O. Rygh og Alf Torp, med hvem jeg har diskuteret Indskriften.

Oktober og December 1896.

Sophus Bugge.

Till frågan om omljudet och den isländska akcentueringen.

Docenten Elis Wadstein har ännu en gång tagit till orda i diskussionen av omljudsfrågorna. I höstas utsände han nämligen en liten uppsats på $2\,^1/_2$ sida med titeln "Till omljudsfrågan", hvilken enligt sidrubrikerna utgör särtryck (s. 9—11) av "Språkvetenskapliga sällskapets [i Uppsala] förhandlingar 1894—97".

I denna uppsats berör han alldeles icke omljudslärans huvudfråga, d. v. s. huruvida man havt eller icke havt två omljudsperioder, liksom han icke häller i sitt näst föregående inlägg i omljuds-diskussionen "Der umlaut von *a* bei nicht synkopiertem *u* im altnorw." yttrade sig därom.

I uppsatsen "Till omljudsfrågan" är det blott en enda speciell punkt av relativt underordnad vikt, som han diskuterar; han söker nämligen att med hjälp av den akcentuering, som han menar användas i nyisl., stödja den av honom redan förut omfattade hypotesen, enligt hvilken ett i semifortis-stavelse stående ljud icke skulle verka omljud.

Icke häller i denna relativt mindre viktiga, men dock ingalunda oviktiga, punkt kan jag giva W. rätt. Emellertid skulle jag väl knappast hava bemött hans uppsats, om han icke däri angripit Dr. Finnur Jónsson, tillsammans med hvilken jag förut undersökt den nyisl. akcentueringen (Ark. N. F. VI, 328).

Frågan gäller akcentueringen av de nyisl. orden *Rögnvaldur, Ögmundur, öndvegi, öndverður, öfund.*

W. hade i Fornnorska hom.-bokens ljudlära s. 145 f. (och annorstädes) framställt det påståendet, att ett i semifortis-stavelse stående ljud icke skulle verka omljud.

Jag bestred i Sv. landsm. XII nr. 7 s. 25 ff., Beitr. XVIII, 459 f. samt Ark. N. F. VI, 327 ff. (och bestrider fortfarande) denna hypotes, och jag framhöll anf. st. särskilt de nämnda nyisl. orden *Rögnvaldur* etc. såsom ett fullgiltigt bevis emot densamma. Dessa nyisl. ord hava nämligen enligt Dr. Finnur Jónssons och min gemensamma undersökning av hans nyisl. uttal alltjämt semifortis på andra stavelsen (*Rö'gnvàldur* etc.), anf. st.; icke desto mindre ha de omljud, verkat av andra stavelsens *v*, resp. *u*: alltså har ett i semifortis-stavelse stående ljud verkat omljud.

W. säger sig i 'Till omljudsfrågan' "fullständigt undanrödja" detta mitt bevis och påstår, att "de ifrågavarande nyisländska orden icke uttalas med stark biton (semifortis) å andra stavelsen" (s. 9 f.).

Han söker stödja detta sitt påstående väsentligen med uttalanden av prof. Joh. Storm och av rektor Björn Magnússon Ólsen.

I. Åberopande ett yttrande av Storm i Englische Philologie[2] s. 236, säger W.:

"Där nämnes beträffande stark biton: "In längeren Wörtern treten starke Nebenaccente auf, z. B. *túttugàsti*". Då Storm begränsar förekomsten av "starke Nebenaccente" till längre ord (ock även såsom tyå för dylika uppför ett 4-stavigt ord), framgår redan härav, att åtminstone i det av Kock andragna *öfund* ingen stark biton finnes".

Detta argument har mycket förvånat mig; det är nämligen vanskligt förstå, huru detta Storms korta yttrande om akcentueringen av ord sådana som *tuttugasti* skulle kunna giva upplysning om akcentueringen av en helt annan ordgrupp (*öfund* etc.). Men ehuru jag alldeles icke var tveksam om riktiga uppfattningen av prof. Storms ord, ansåg jag mig dock böra fråga honom själv därom, och han har varit god ($^{15}/_{12}$ 1896) därom skriva: "Jeg har, som De har seet, kun gjort en ganske kort Bemærkning om de stærke islandske Biaccenter i længere Ord, og ikke sagt et Ord om, at de var indskrænkede til *fire*stavelses og længere Ord; heller ikke har jeg talt om Sammensætninger[1]), da det næsten faller af sig selv at der f. Ex. paa sidste Led af *Ragn-vald* falder Biaccent...."

Härmed torde detta W:s argument vara absolut undanröjt.

II. W. meddelar vidare, att enligt enskild uppgift från Björn M. Ólsen "på 3:dje stavelsen i sådana nyisländska ord som *öfundađi*, *Ingibjörg(u)*, *höfđalag(i)* finnes 'en temmelig stærk bitone'", samt att Dr. Ó. tillagt: "Denne betoning på 3:dje stavelse, når der foran den (efter hovedtonen) går en ubetonet eller dog kun svagt betonet stavelse, har vistnok omtrent den samme styrkegrad, som Kock betegner ved semifortis(?)". Vidare anser Dr. Ó. enligt W., att "bitonen på anden stavelse i *Rögnvaldur* er svag", samt att "det samme gælder om bitonen på *Ögmundur*, *öndverđur*".

Härvid är att märka följande.

Att *Ingibjörg(u)*, *höfđalag(i)* hava semifortis på tredje stavelsen, är utan allt tvivel riktigt, men det har ingen betvivlat, och det berör naturligtvis absolut icke tvistepunkten mellan W. och mig. Om *öfundađi* straxt nedan.

Då Dr. Ó., hvilken som bekant är en utmärkt kännare icke blott av fornisl. utan ock av nyisl., säger att bitonen på andra stavelsen av *Rögnvaldur*, *Ögmundur*, *öndverđur* är "svag", så bör man ihågkomma, att "stark" och "svag" äro relativa begrepp. Naturligtvis är akcenten (semifortis) på andra stavelsen av t. ex. *Rögn-*

---

[1]) Spärrat av mig.

valdur "svag" i jämförelse med akcenten (fortis) på ordets första stavelse, liksom t. ex. akcenten på ultima av nysv. *uttal* är "svag" i jämförelse med akcenten på dess penultima; nyisl. *Rögnvaldur*, nysv. *uttal* ha nämligen fortis på första, semifortis på andra stavelsen. Det är därför möjligt, att Dr. Ó. å ena sidan och Dr. Finnur Jónsson och jag å den andra uppfattat akcentueringen av *Rögnvaldur* på väsentligen samma sätt.

Detta är emellertid icke fallet, *om* Dr. Ó. skulle mena, att andra stavelsens akcent i *Rögnvaldur* är lika svag som t. ex. akcenten på ultima av *lausnari*.

Till följe av ovan anförda uttalanden av Dr. Ó. ansåg jag nämligen, att den nyisl. akcentueringen av i fråga varande ord borde å nyo undersökas. Denna undersökning har nu gjorts dels av Dr. Finnur Jónsson och mig gemensamt, dels av mig ensam. Två isländska studenter, stud. mag. Björn Bjarnarson (från Östlandet) och stud. mag. G. Finnbogason (från nordöstra Island) hade godheten låta oss undersöka sitt språk, hvarför jag härmed uttalar mitt förbindligaste tack. Den senare hade varit borta från Island blott tre månader, den förre blott femton månader; de måste således anses tala sitt modersmål utan tillsats av dansk akcentuering. Denna nya undersökning bekräftade den av Dr. Finnur Jónsson och mig förut gjorda undersökningen av dennes uttal.

Sålunda har även enligt herrar Bjarnarsons och Finnbogasons uttal andra stavelsen av *Rögnvaldur, Ögmundur, öndvegi* lika stark akcent som andra stavelsen av resp. dat. *einvaldi, hálfstund,* dat. *þjóðvegi*; samma akcent hvilar på andra stavelsen av *öndverdur, öfund*. Den är efter min uppfattning att väsentligen identifiera med den akcent, som över huvud tillkommer senare kompositionsledens rotstavelse i germanska språk, d. v. s. det är semifortis. De uttalade även *öfundaði* med semifortis på andra stavelsen (icke med biakcent på tredje stavelsen).

Då Dr. Ó:s ord möjligen antyda, att enligt hans uppfattning ord av typen *höfðalag* hava en starkare biakcent på tredje stavelsen än ord av typen *öndverður* hava på andra stavelsen, så undersöktes denna fråga särskilt. I och för sig vore det naturligtvis möjligt att, ehuru både t. ex. *höfðalag* och *öndverður* hade semifortis (på resp. tredje och andra stavelsen), denna akcent vore något starkare i *höfðalag* än i *öndverður*; så har t. ex. semifortis tendens att reduceras i nysv. *úngdòm*, men ej i nysv. *å'lderdòm* (jmf. Kock Sv. akcent II, 183).

Vid undersökningen av sådana särskilt härför lämpliga ordpar som nyisl. *kaupamann* : *kaupmann, handaverk* : *handverk, sunnanverður* : *öndverður* etc. befanns det emellertid, att semifortis har samma styrka, vare sig att den hvilar på en stavelse, som skiljes från rotstavelsen av en mellanliggande stavelse, eller icke [1]).

[1]) En helt annan sak är det naturligtvis, att några ord i nyisl. med vissa bestämda *avledningsändelser* övergått från formellt sammansatta

Härmed vill jag naturligtvis icke hava bestritt möjligheten av, att i vissa trakter av Island ord av typen *sunnanverđur* skulle kunna hava en starkare semifortis på penultima än ord av typen *öndverđur*. Men *om* så är, så är det för hvarje med akcentstudier förtrogen språkman självklart, att uttalet *öndverđur* etc. med en utpräglad semifortis på penultima är det ursprungligare (jmf. att först i sen tid semifortis i nysv. *ungdom* etc. i viss mån reducerats), och att detta således är det uttal, som måste hava använts under den avlägsna tid, då omljudet genomfördes.

Alltså visa de nyisl. orden *Rögnvaldur, öndverđur* etc. med omljud i första och semifortis på andra stavelsen, att omljud verkas även av ett ljud i semifortis-stavelse.

Men det finnes även ett direkt bevis för att *Rǫgnvaldr, Ǫgmundr* också i fornisl. hade semifortis (icke infortis) på andra stavelsen, hvarpå Dr. Finnur Jónsson är god och fäster min uppmärksamhet.

Andra stavelsen av dessa ord förekommer nämligen i fornisl. skaldedikter i sådana ställningar, att den måste hava varit relativt starkt akcentuerad (med semifortis). Så är fallet t. ex. i dikter av Sigvatr Þórþarson, i hvilka dessa ord bilda assonans med sin andra stavelse:

Rǫgnv*ald* konungr h*ald*it (Heimskr. ed. Finnur Jónsson II, 175)
þar á h*ald* und Rǫgnv*ald*i (ib.)
Rǫgnv*ald*r gefit *ald*ar (ib. s. 176)
Rǫgnv*ald* konungr h*ald*a (ib. s. 178)
framl*und*ađr Ǫgm*und*ar (Heimskr. ed. Unger s. 480).
Så ock i Bisk. Sǫgur I, 542:
bana gi*ald*a Rǫgnv*ald*i.

I fall någon skymt av tvivel förut hade funnits om dessa ords akcentuering i fornspråket, torde den åtminstone härmed vara alldeles avlägsnad[1]).

---

ord (med semifortis på senare 'kompositions-leden') till formellt enkla ord (med infortis på den gamla kompositionsleden); så t. ex. *sannleiki*. Motsvarande utveckling möter som bekant i vissa ord i alla germanska språk.

[1]) [Jag begagnar detta tillfälle att göra ett par meddelanden om *a*-omljudet, ehuru denna fråga icke står i direkt samband med den ovan avhandlade. I nordiska språk har *a*-omljud värkats på *i*, blott då rotstavelsen var kort (icke då den var lång). Då rotvokalen föregås av vissa labiala, resp. labialiserade konsonanter (*b, f, v, g* och ? *h*), så brukas med vissa inskränkningar i fsv. (åtminstone dialektiskt) rotvokalen *u*, och icke det genom *a*-omljud uppkomna *o*. Jag hoppas få tillfälle att i annat sammanhang motivera dessa åsikter.]

Lund i april 1897. Axel Kock.

Zur Ragnarsdrápa.

Finnur Jónsson: De ældste Skjalde og deres Kvad.

Unter dem Titel "De ældste Skjalde og deres Kvad" hat Finnur Jónsson in den Aarbøger f. nord. Oldk. 1895, S. 271—359 auf Bugges Schrift "Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie", die hauptsächlich gegen ihn gerichtet war, geantwortet. Auszuzeichnen ist die Form dieser Polemik, und es wäre zu wünschen, dass wissenschaftliche Streitfragen immer so sachlich und vornehm behandelt würden, wie das von diesen beiden Gegnern geschehen ist. F. Jónsson ist durch Bugges Ausführungen nicht überzeugt worden, und er hält die von ihm gestellte Forderung, Bugge möge, als die notwendige Voraussetzung für seine sagengeschichtlichen Untersuchungen, den zwingenden Nachweis dafür erbringen, dass die ältesten skaldischen Gedichte unecht seien, für noch immer nicht erfüllt. Ich habe zu meiner Freude in F. Jónssons Abhandlung manche Übereinstimmung mit den Einwänden gefunden, welche ich selbst im Arkiv XII S. 204 ff. gegen Bugge vorgebracht habe. Ich stimme jetzt auch ganz der Behauptung F. Jónssons bei, dass Bugges Beweisführung nicht zwingend ist, aber eine andere Frage ist es, ob die Echtheit des Gedichtes so sicher ist, wie F. Jónsson annimmt, und ob jede Berechtigung zum Zweifel fehlt.

Ich habe schon in meiner Anzeige von Bugges Schrift bemerkt, dass ich den Abschnitt "Ragnar i Bragis Vers og i Historien" für beweisender halte, als alles übrige, was von Bugge vorgebracht worden ist, und F. Jónsson scheint mir doch etwas zu schnell über diesen Punkt hinweggegangen zu sein.

Die isl. Tradition, dass Bragi seine Ragnarsdrápa für Ragnar loðbrók gedichtet habe, findet im Gedichte selbst ihre Bestätigung, wo Ragnar als *Sigurðar mǫgr* bezeichnet wird. Es wäre nun sehr bedenklich, wenn man, um die Echtheit des Gedichtes zu verteidigen, jene Nachricht, dass es für Ragnar loðbrók verfasst ist, anzweifeln, und sich auf das Fehlen des Beinamens *Hringr* im Gedichte berufen wollte. Wer jeden Zweifel an der Echtheit beseitigen will, der muss einen historischen Sigurd Ring gegen Jessen, Storm und Steenstrup wahrscheinlich machen.

Das hat nun allerdings Jón Jónsson im Arkiv X, S. 130 ff. versucht, aber kaum mit Glück. Jón Jónsson meint, dass zur Zeit, als die dän. Geschichtsschreibung begann, eine nordische Tradition bestand, nach welcher Sigurd Ring der Vater des Ragnar loðbrók war, und dass deshalb die dän. Historiker, welche ihre heimischen Sagen mit dem Bericht des Adam von Bremen contaminierten, die Namen Sigifridus (Siward), Anulo (Ring), Reginfridus in Siward, Siward Ring, Ragnar, oder Siward Ring, Ring, Ragnar verändert haben.

Prüft man aber die Darstellung Saxos auf ihre Zusammensetzung, so wird das Vorhandensein einer nordischen Tradition über Sigurd Ring wenig wahrscheinlich.

Den historischen Godefridus, der nach Einhard im Jahre 810 von einem satelles ermordet wurde, haben die dänischen Geschichtdarstellungen bekanntlich mit Gautrekr giafmildi verwechselt. Saxo führt beide Namen an (*Gotricus, qui et Godefridus est appellatus*), und diese Contamination ist auch in Saxos Bericht über die Regierung des Königs deutlich erkennbar. Er erzählt von Godefrids Beziehung zu Karl dem Gr. und von seinem Tod durch den satelles, aber er bringt auch die Geschichte von Gautrekr und Refr. Er schiebt ferner gegen das Zeugnis des Adam von Bremen zwischen Gotricus und Hemmingus einen Olaf ein, einen Sohn des Gotricus, und beruft sich dabei auf eine Localsage, auf den Grabhügel dieses Olaf bei Lethra, s. Storm Krit. Bidrag 55.

Der Hemmingus der deutschen Annalen erscheint in den dän. Geschichtswerken und auch bei Saxo unter dem gleichen Namen, und dem entsprechend geht auch aus dem kurzen Bericht Saxos klar hervor, dass er über diesen König nichts andres wusste, als was wir auch bei Einhard u. a. lesen. Hemmingus schliesst Frieden mit Kaiser Ludwig (eigtl. Karl d. Gr.), *et forte complura temporum eius insignia, quanquam praeclara extiterint, vetustatis livore teguntur.*

Das folgende über den Kampf der beiden Könige Syvardus cognomento Ring und Ringo deckt sich in allem wesentlichen mit dem Bericht Einhards oder Adams von Bremen über Sigifridus und Anulo. Die eingeschobene Rede des jungen Regnerus wird man schwerlich für mehr als eine Ausschmückung halten können, wie sich eine solche ja auch in der Geschichte des Gotricus bei Saxo findet, nämlich die Erzählung vom Schatzhaus in Friesland. Ebenso wenig weist es auf eine heimische Tradition, wenn Saxo angibt, dass der Vater des Syvardus ein norw. König gewesen sei, denn das geht auf das Bestreben zurück, einen Zusammenhang zwischen dem Beinamen Ring und dem norw. Hringaríki herzustellen, so wie die isl. Sage den Sigurd Ring mit dem Ring der Brávallaschlacht identificiert hat, s. Storm, Krit. Bidrag 107, 123, Jessen, Undersøgelser 32. Dagegen ist in Saxos Bericht über Regnerus die Zusammensetzung wieder deutlich, denn der Haraldus, mit welchem Regnerus mehrmals zu kämpfen hat, der zu Kaiser Ludwig nach Mainz flieht und getauft wird, ist zweifellos identisch mit Harioldus, dem Mitregenten des Reginfridus, der von den filii Godefridi besiegt, sich zu Ludwig begab, und 826 in Mainz mit seiner Gemahlin und seinem Gefolge getauft wurde, s. Steenstrup, Normannerne I, 86, und somit entspricht auch Regner zum Theil dem Reginfridus. Wenn Sigifridus in Siward verändert wurde, so hat das seine bekannte Parallele in der Siegfriedsage; wenn Sigifridus und Anulo nicht als Siward und Ring, sondern als Siward

Ring und Ring erscheinen, so hat Jessen dafür eine vollkommen befriedigende Erklärung gefunden: es lag eine Namenreihe vor:

Hemmingus
Sivardus **Ringo** (vom Verfasser der Reihe als zwei Personen, dem Sigifridus und Anulo entsprechend, gedacht)
Regnerus.

Das hat zur Annahme geführt, dass Siward Ring der Vater des Regner sei, und je nachdem man den Siward oder Ring mit dem Siward Ring gleichstellte, erhielt man einen Siward Ring und Ring (Saxo), oder einen Siward und Siward Ring (Hist. brevior).

Eine nordische Tradition über Sigurd Ring wird sich also kaum wahrscheinlich machen lassen. Ich bin mir wol bewusst, dass mit dem gesagten noch kein zwingender Beweis gegen die Echtheit der Ragnarsdrápa erbracht ist, aber ich glaube allerdings, dass hier der Zweifel berechtigt ist, und was man bisher für die Echtheit des Gedichtes angeführt hat, scheint mir um nichts zwingender zu sein.

Man verweist auf die Form *haufuð*, die durch das Metrum gesichert ist. Gering macht dabei die Voraussetzung, dass *haufuð* die ältere Form sei, aus welcher sich *hǫfuð* erst entwickelt habe. Das ist aber kaum richtig, ebenso wenig, wie ags. *héafod* älter ist als *hafola*. Die beiden Worte sind etymologisch verschieden, oder doch nur entfernt verwandt: *hǫfuð* entspricht dem lat. *caput*, *haufuð* ist dagegen mit nhd. *Haube*, anord. *húfa*, vielleicht auch mit lat. *cūpa* 'Fass' (*cuppa*, woraus nhd. *Kopf*) zusammenzustellen, und die vorgerm. Form der Wurzel liegt wahrscheinlich im got. Lehnwort *kaupatjan* 'ohrfeigen' vor. Die Form *haufuð* ist nicht mehr, als ein *ἅπαξ εἰρημένον*, und kann als solches für das Alter des Gedichtes nichts beweisen, denn sonst könnte man z. B. auch aus dem Vorkommen des *ἅπαξ εἰρημένον ekkia* = ahd. *encha* 'Schenkel, Fuss' in der letzten Strophe der Egilssaga schliessen, dass diese Strophe cc. 840 verfasst sei[1]).

Dagegen lässt sich ein sprachliches Argument gegen die Echtheit der Ragnarsdrápa anführen. Der *Amlaoeibh Conung*, Sohn des Königs von Lochlann, welchen die irischen Annalen zum Jahre 853 nennen, ist doch wohl ein norw. *Anleifr* (nicht *Áleifr* oder *Ólafr*)[2]). und dem entsprechend müsste die Zeile *Ála undirkúlu* cc. 840 *Anla undirkúlu* gelautet haben. Damit ist aber der Reim zerstört. Man kann allerdings einwenden, dass es sich hier um

[1]) *eigum ekkiur*
allkaldar tvær,
en þær konur
þurfu blossa

'ich habe zwei sehr kalte Schenkel, Füsse, und diese Frauen bedürfen Wärme' (Wortspiel mit *ekkia* 'Schenkel' und *ekkia* 'Witwe').

[2]) Dagegen kann *Imhar*, Amlaoeibh's Bruder. ein nord. *Ívar* sein, mit mutated *m*, das wie *v* gesprochen wird.

eine ungerade Verszeile handelt, und dass reimlose ungerade Zeilen bei Bragi vorkommen.

Bugge hat auf die Krákumál aufmerksam gemacht, welche dieselben metrischen Unregelmässigkeiten zeigen, wie die Ragnarsdrápa. F. Jónsson macht dagegen geltend, dass Fälschungen erst im 12. und 13. Jhd. vorkamen. Aber von einer solchen Fälschung, die älter ist, haben wir sichere Nachricht. Das sind die Biarkamál en fornu, welche Þormóđr Kolbrúnarskáld vor der Schlacht bei Stiklastađir (1030) vorgetragen hat. Das Gedicht zeigt, wie es jetzt vorliegt, deutlich skaldische Form. Das Metrum ist der Málaháttr, wie in andern skaldischen Gedichten, die zu den ältesten gerechnet werden; dass die Umschreibungen für Gold ein späterer Zusatz sind, hat F. Jónsson selbst zurückgewiesen, Litt. Hist. I, 471, er reiht die Biarkamál in die skaldischen Dichtungen ein, und gibt als Abfassungszeit das 10. Jhd. an. Es ist übrigens für uns hier gleichgiltig, ob das Lied die Form, in der es auf uns gekommen ist, schon vor der Schlacht bei Stiklastađir hatte, oder ob es dieselbe vielleicht erst durch Þormóđr erhalten hat — der Titel *en fornu* weist möglicher Weise auf zwei Redaktionen hin —; jedenfalls hat ein Dichter dem Helden Biarki [1]) oder Hialti diese Strophen in den Mund gelegt. Besässen wir die Nachricht über Þormóđr nicht, und wäre das Gedicht nur bei Saxo und etwa in der Hrólfssaga kraka erhalten, wo es ja die Prosa voraussetzt, so hätte es F. Jónsson gewiss erst im zweiten Bande seiner Litt. Geschichte zusammen mit den Krákumál, den Starkađ-Liedern u. a. besprochen.

F. Jónsson findet auch in dem Inhalt der Ragnarsdrápa einen Beweis für ihre Echtheit und ihr hohes Alter. Wenn man die Reste der ältesten skaldischen Dichtung mustere, so finde man hier mehrere Schildgedichte; das könne kein Zufall sein, sondern im 9:ten Jhd. habe man von der Gabe gesungen, nicht von dem Geber. Erst unter Harald hárfagri mit der Entwicklung des Hirđskaldenwesens sei die eigentliche skaldische Dichtung, die den Fürsten selbst zum Gegenstand hat, entstanden. Bugge hat sich dagegen auf das Zeugnis der Egilssaga berufen, wo von zwei Schildgedichten berichtet wird, die Egill cc. 970 gedichtet hat. Darauf antwortet F. Jónsson; man müsse in Betracht ziehen, von wem Egill diese beiden Schilde bekommen habe. Der eine Geber war ein tatenloser norwegischer *bóndi*, der zweite war der junge Einarr skálaglamm, damals auch noch tatenlos. Was hätte Egill von diesen beiden sagen sollen? Er griff deshalb zu dem alten Brauch zurück, und dichtete über die Gabe selbst.

---

[1]) Der Held heisst eigentlich *Biarki* 'der kleine Bär' als Sohn des Biǫrn und der Bera. *Bǫđvar* ist gen. von *bǫđ* 'Kampf' und *Bǫđvar Biarki* vergleicht sich sehr genau dem *Holmgǫngu Bersi*; vgl. FAS. I, 100: ... *Bǫđvar Biarki enn tólfti, ok var hann því svá kallađr, at hann rýmdi á burt ǫllum berserkium ... en drap suma ...*, wo offenbar das *Bǫđvar* richtig aufgefasst ist.

Man kann aber auch anders überlegen: Ein Fälscher musste, um es möglichst glaubhaft zu machen, dass etwa Bragi der Verfasser eines Gedichtes sei, eine Beziehung dieses Dichters zu seinem Fürsten zum Ausdruck bringen, aus welcher das Gedicht hervorgegangen sei. Die Form des Schildgedichtes war da ein sehr bequemes Mittel, und so erklärte es sich, warum wir gerade unter den angeblich ältesten skaldischen Erzeugnissen mehrere Schildgedichte finden.

Ein zwingender Beweis für die Echtheit der Ragnarsdrápa ist also bisher noch nicht erbracht, und man hat das Recht einen solchen zu verlangen, denn die historischen Voraussetzungen, welche das Gedicht macht, sind bedenklicher Natur. Um es der guten Gróa gleichzutun, welche ihrem Sohne unfehlbare Ratschläge gab, während sie stand *á iarđfǫstum steini,* fehlt uns die Hauptsache, der *iarđfastr steinn.* Man wird daher gut tun, von der Ragnarsdrápa vollkommen abzusehen, und sie weder für noch gegen Bugges Theorie von der Entstehung der nordischen Sage verwerten zu wollen. Stellen wie der Schluss der Vǫlu spá, wo von dem grossen Gericht, von dem mächtigen Richter, von der Belohnung der Guten und Bestrafung der Bösen die Rede ist, oder der Mythus von dem Riesen, der sich aus der allgemeinen Flut in einem *lúđr* (Übersetzung von lat. *arca*) rettet, sprechen deutlich genug, und es ist eine Frage von verhältnismässig untergeordneter Bedeutung, ob diese fremden Züge von Irland oder anders woher gekommen sind. Auch F. Jónsson glaubt jetzt an fremde Einflüsse in der nordischen Mythologie, nur denkt er dabei an Deutschland.

Im Eingange seiner Abhandlung bespricht F. Jónsson auch Zimmer's keltische Studien, auf welche sich Bugge berufen hat. Er hebt wol mit Recht hervor, dass es die deutsche Form der Nibelungensage ist, welche sich nach Zimmers Ausführungen in den irischen Erzählungen findet, und dass deshalb die Sage wahrscheinlich direkt aus Deutschland zu den Iren gekommen ist. Aber die Übersetzung von *in centum ferme annis* in der bekannten Dicuil-Stelle mit "in den letzten hundert Jahren" ist durchaus nicht notwendig. Am wahrscheinlichsten scheint mir die Erklärung, welche Zimmer in den Sitz. Berichten der preuss. Akad. 1891, S. 290 vorgetragen hat: 'auf den Färöern wohnten innerhalb ungefähr 100 Jahre irische Eremiten, was jetzt ganz aufgehört hat', so dass sich aus der Stelle kein genaues Datum gewinnen lässt. Auch die Vermutung Zimmers, dass in der Brandanlegende Nordleute beim *hestavíg* vorgeführt werden, ist doch sehr wahrscheinlich. Es ist ferner zwar richtig, dass ir. *elta* formell ebenso gut auf ags. *hilt* wie auf anord. *hialt* zurückgeführt werden kann; wenn man aber von Zimmer Zs. f. d. A. 32, 268 erfährt, dass das ir. Wort ganz so wie das nord. den Schwertknopf und die Schutzvorrichtung zwischen Handgriff und Schneide bedeutet, und dass das, was im

nord. *međalkafli* heisst, im ir. auch mit einem andern Ausdruck bezeichnet wird, so sieht die Sache doch anders aus.

Zum Schlusse ein kleiner Beitrag zur Interpretation der ersten Strophe [1]).

Der Ausdruck *baugnafaz* wird SnE. I, 426 erklärt. Da heisst es, Bragi habe den Schild 'das Rad der Hildr', und den *baugr* 'die Nabe des Rades' genannt. Also *baugnafaz hióls* bedeutet 'des *baug*-benabten Rades', dh. 'des Rades, welches an Stelle der Nabe einen *baugr* hat'. Was der *baugr* ist, erfahren wir aus SnE. I, 420: *á fornum skiǫldum var titt at skrifa rǫnd þá er baugr var kallađr, ok eru viđ þann baug skildir kendir*. Hier werden also *baugr* und *rǫnd* einander gleichgestellt. Fasst man nun *rǫnd*, wie das gewöhnlich geschieht, als 'Schildrand', so ist der Vergleich mit der Nabe ganz unverständlich, denn hier fehlt so gut wie jedes tertium comparationis, man müsste denn ein solches schon darin finden, dass sowol die Nabe, als der Rand des Schildes ringförmig ist. Auch die Übersetzungen von *rǫnd* mit 'Runding' (Bugge), oder mit 'Ring, Kres' (F. Jónsson) treffen kaum das richtige. Mit der Radnabe kann einzig und allein der mittlere Teil des Schildes, der Schildbuckel, verglichen werden, und der etymologische Zusammenhang von *Nabe* mit lat. *umbo*, gr. ὀμφαλός hat diese Ähnlichkeit zur Voraussetzung.

Ahd. *rant* und ags. *rond* bedeuten aber auch nicht 'Schildrand', sondern 'umbo', und der Gleichstellung von *rǫnd* und *baugr* in der Sn. E. vergleicht sich ganz genau ahd. *rantboug*, ags. *rondbéaȝ* 'umbo' [2]). Diese Übereinstimmung kann nicht umgangen werden; die Darstellungen müssen sich auf dem Buckel des Schildes befunden haben, und wir haben an Metallarbeit zu denken. Der Ausdruck *skrifa*, der von diesen Darstellungen gebraucht wird, spricht nicht gegen diese Auffassung, denn derselbe bedeutet nicht ausschliesslich 'malen', sondern allgemein 'bildlich darstellen'. Dass *skrifa* auch von Metallarbeit gebraucht werden kann, zeigt klar die Stelle FMS. VII, 97: *eru þar skrifuđ margskonar forn tíđendi, Æsir, Giukungar, Vǫlsungar, steypt af kopar ok málmi međ svá miklum hagleik, at þat þykkir allt kvikt vera*. Ebenso wenig kann der Ausdruck *fá* beweisen, dass es sich hier um Malerei auf Holz handelt. Ich glaube nicht mit Bugge, Norges Indskrifter S. 85,

---

[1]) *Viliđ, Hrafnketill, heyra,*
hvé hreingróit steini
þrúđar skalk ok þengil
þiófs ilia blađ leyfa.
Nema svát góđ ens gialla
giǫld baugnafaz vildi
meyiar hióls enn mæri
mǫgr Sigurđar Hǫgna.

[2]) vgl. auch ahd. *rantbogo*, mhd. *rantboge* 'umbo'. (Schild-)*Buckel* ist wahrscheinlich nicht aus afrz. *bocle*' Schnalle', lat. *buccula* 'Bäckchen' entlehnt, sondern ist identisch mit *Buckel*, *Puckel* 'Rücken', eigentlich 'Krümmung', und verhält sich zu *biegen Bühel*, wie *lecken* zu got. *bi-laigōn*.

und andern, dass Hávamál 142 *es fáđe fimbolþulr, ok gerdo ginnregen, ok reist hroptr rǫgna* ein Gegensatz zwischen *fáđe* und *reist* vorliegt, und *fáđe* auf das Ausmalen der Runen zu beziehen ist; sondern *fá* ist der weitere Begriff, ebenso wie *gera*, und bedeutet 'zeichnen', also = *marka*. In *grundar vals gulli fáđar*, Krákumál 7 hat das Verbum die Bedeutung 'schmücken', die auch in aind. *pinçáti* vorliegt, und in *ok í rúnum fák*, Hávamál 157 heisst es 'schreiben', wie aslav. *pisati*. Auch *malen* hat in der alten Sprache die allgemeinere Bedeutung 'zeichnen, mit Ornamenten versehen', und kann von eingelegter Arbeit in Metall gebraucht werden; vgl. anord. *mála-sax, -iárn, -spiót*, ags. *scirmǽled swyrd*, ahd. mhd. *blahmâl, geblahmâlôt blachmâlen*[1]), durchwegs Ausdrücke für eingelegte Arbeit in Metall (Tauschirarbeit und Nielloverzierung), die auch zum Verständnis des *bifum fáđr* in der Haustlǫng[2]) verhelfen. *bifum* ist dat. plur. von *bif* n. 'motus', das hier die Bedeutung 'Glanz' hat, vgl. lat. *corusco* 'zittern, schimmern', mhd. *spiln* 'sich in zuckender Bewegung befinden, glitzern, schimmern'. Es vergleicht sich also *bifum fáđr* 'glanz-geschmückt-verziert' ganz genau dem ags. *scirmǽled*, ahd. *geblahmâlôt*, und ist somit eine weitere Bestätigung für die Vermutung, dass hier Darstellungen auf Metall gemeint seien.

Auch das *hreingróit steini* wird anders aufgefasst werden müssen, wie bisher. *steinn* ist so viel wie 'Gestein', und *hreingróit steini* = *gróit hreinum steini* bedeutet 'bewachsen mit glänzendem Gestein'. *hreinn steinn* ist dasselbe wie *biartr steinn* = *iarknasteinn* Guđrúnarkv. I, 17[3]), Bragis Schild war also mit Steinen verziert, wie das ja auch sonst so oft von Schilden gesagt, und auch in der Egilssaga c. 78 (F. Jónsson) ausdrücklich hervorgehoben wird: *hann (skiǫldrinn) var skrifađr fornsǫgum, en allt milli skriptanna váru lagđar yfir spengr af gulli, ok settr steinum.*

---

[1]) 'Glanzzeichnung, glanzgeschmückt' zu *blah* 'glänzend'; vgl. *sîn antlitz blah und missevar*, wo es 'bleich' bedeutet, und synonym mit *missevar* ist. Dazu nhd. *blecken* eigentlich 'glänzend machen', und mit nasal-infix *blank, blinken*, vgl. *mit blachmâle verblenket*, jüng. Tit. 345. bair. *blaichmailen* (bei Schmeller 322) entspricht ahd. *blahmâlôn*.

[2]) *Baugs þák bifum fáđa*
bifkleif at Þorleifi.

[3]) *hreinn* = *fagr, biartr*, vgl. *hrein vópn, sverđ, rǫnd.*

Wien, im Januar 1897.

F. Detter.

Ordbog over det gamle norske Sprog af Dr. ***Johan Fritzner.*** *Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. Christiania, Den norske Forlagsforening. 1883—96. I: XII, 836 ss. II: IV, 968 ss. III: IV, 1110 ss. 45 kr.*

Schneller als man hoffen durfte ist das ausgezeichnete buch, dessen 22 erste lieferungen im 10. bande dieser zeitschr. (s. 392—97) von mir besprochen worden sind, zum abschluss gebracht. Nachdem der greise verfasser schon mehrere monate vor seinem tode (im sommer 1893) die arbeit hatte niederlegen müssen, war die fortführung dem Nestor der nordischen philologen, professor C. R. Unger in Christiania, übertragen worden, der, durch einen jüngeren gelehrten, cand. E. Paulsen unterstützt, das werk in weniger als drei jahren zum glücklichen ende geführt hat.

Indem ich auf meine frühere anzeige verweise, kann ich das dort gefällte günstige urteil lediglich bestätigen. Von allen wörterbüchern, die den sprachschatz der altnordischen prosa verzeichnen, ist Fritzners Ordbog unbedingt das sorgfältigste und vollständigste; auch hat keiner seiner vorgänger in solchem masse wie er die realien berücksichtigt, was dem buche noch einen besonderen wert verleiht. Man vgl. aus den schlusslieferungen z. b. die artikel *skjöldr, steinn, stokkr, tabarðr, tjara, þarmr* (wo übrigens auch auf J. Grimm RA. 519 zu verweisen war), *þriðjungsauki, ördrag* u. a. m.

Einzelner nachträge und berichtigungen wird auch das beste wörterbuch immer bedürftig sein. Was mir bei der benutzung des werkes seit meiner ersten anmeldung aufgestossen ist, sei nachstehend kurz verzeichnet.

Es fehlen folgende wörter:

aptr-elding, f. tagesanbruch: í morgun um a. Sex söguþættir er Jón Þorkelsson hefir gefið út 53[3] (= Anal. norr.[1] 193[3]).

auðnu-bragð, n. glück: ætlaða ek mik nǫkkut a. af yðr hljóta mundu Norn.þ. (Bugge) 78[5].

bamla (að)?: var hón síðan knýtt ok bǫmluð, ok var því kǫllud Brynhildr baga. Bósa s. ed. Jiriczek 5[20].

barna-vípur f. pl. kindertand: Guðrún var kurteis kona, svá at í þann tíma þóttu allt barnavípur, þat er aðrar konur hǫfðu í skarti, hjá henni. Laxd. 32, 6 (ASB 4, 90).

brunn-hús, n. brunnenhaus: eigi er hann (folinn) vanr þvílíkum brunnhúsum sem ek hefi (obsc.). Bósa s. 40[3].

burt-flutning, f. fortschaffung, beförderung: búit hefi ek yðr b. á skipum. Sex söguþ. 54[4] (= Anal. norr.[1] 193[28]).

dangandi, m. 'quassatio, pulsatio': gerði henni góðan danganda í skemtanarlaun (obsc.). Bósa s. 26[21] (s. Jiriczek s. XXXVI).

dauða-dvǫl, f. verzögerung des todes: lítil er mér d. í þessu, segir Hemingr, en þó er hverjum beðit at lengja líf sitt. Sex söguþ. 60[16] (= Anal. norr.[1] 198[16]).

dauða-stofnan, f. todbringendes vorhaben: ef þér verðr lífs auðit ór þessarri d. Sex söguþ. 61[6] (= Anal. norr.[1] 198[32])

doðna (að) kraftlos werden: var eigi lengi at bíða áðr hann doðnaði mjǫk. Sex söguþ. 58[1] (= Anal. norr.[1] 196[22]).

firna-djarfr, adj. überaus frech: þræll inn spyrr nú, hverr gaurr svá f. er. Bósa s. 54[4].

flasa (að) 'to rush, (Oxf. dict. 159[6]): feigliga flasi þit at þessu. Bósa s. 86[5] (Jiriczek s. XLIII).

fæliliga, adv. schrecklich: þegar er duravǫrðrinn sá þat, þá nefsti hann honum f. Flór. 17[5] (ASB 5, 55); vgl. Kölbing z. st.

færingar-rúm, n. geeigneter ort, günstige gelegenheit: leyfa muntu mér, at ek marka hann at nǫkkuru, ef ek komumz í f. Sex söguþ. 64[14] (= Anal. norr.[1] 201[7]).

gangs-silfr, n. gangbare silbermünze: skulu vér setja við sjau merkr gangssilfrs. Norn. þ. 52[3].

gás-bjúgr, adj. zusammengekrümmt wie eine gans: skaltu g. gana víða. Bósa s. 100[16] (Jiriczek s. XLIII).

gleiðr, adj. mit auseinander gebreiteten beinen (Oxf. dict. 203[6]): ligg þú sem gleiðust ok haf sem kyrrast. Bósa s. 40[14].

gleipa, (að? pt?)' schwatzen (?): svá firnadjarfr, at slíkt lofar sér at gleipa (v. l. gleipra, tala). Bósa s. 54[4] (Jiriczek s. XXXVII).

gróna (að) grün werden, wachsen: mun ek fá þér fé nǫkkut til Englandsfarar, ok eigum bæði saman, ef nǫkkut á grónar 'wenn es sich um etwas vermehrt'. Sex söguþ. 72[19].

hár-litr, m. haarfarbe: hvítr á hárlit. Laxd. 63, 18 (ASB 4, 191).

helmingar-félagi, m. person die mit einer anderen ein helmingar- od. helmings-félag geschlossen hat: vit erum helmingar-félagar; á hann hálft þat er ek afla, en ek hálft þat er hann aflar. Flór. 14[9] (ASB 5, 39).

hervi, n. egge (?): létir . . Húna skjaldmeyjer h. kanna. Atlakv. 18[4].

hettu-sótt, f. tetanus (Björn Hald. I, 354: Oxf. dict. 260[b]).

hólk-bora, f. cunnus: ek get nærri, hvat ek má ætla hólkborunni minni. Bósa s. 51[5] (Jiriczek s. XXXVII).

hor-megða, f. ausgemergeltes geschöpf: þú liggr nú heima sem hugblauð h. Bósa s. 99[28] (Jiriczek s. XLIII).

hrak, n. 'ting uden al værd' (Björn Hald. I, 388): þik veit ek vera h. allra manna. Bósa s. 100[8] (Jiriczek s. XLIII).

hugar-mót, n. erbitterung, zorn: urðu at hafa sitt h. svá búit 'sie mussten ihren zorn behalten (da sie ihn an den entronnenen feinden nicht auslassen konnten). Bósa s. 49[5].

hvinska (að?) bestehlen (vgl. hvinska, f. 'petty theft, larceny' Oxf. dict. 301[b]): eigi kann ek þat í frásagnir at fœra, þóat vér

hvinskim (hnuskum Flat.) búfinna eðr fiskimenn. Sex söguþ. 32[14] (= Flat. 3, 422[33]).

hæfis-raun, f. gefahr getroffen zu werden: Oddr . . kvað sér h. at halda þar einurd um. Sex söguþ. 56[6] (= Anal. norr.[1] 195[10]); vgl. Möbius, Altn. gl. s. v.

hǫrkl, n. 'hart gefrorner fussboden' (Möbius, Altn. gl. 197): fjallit er snjólaust, svellótt ok h. mikit. Sex söguþ. 60[3] (= Anal. norr.[1] 198[5]).

knappr, adj. rauh, wild: sjór var svá k., at hann gekk allt á þiljur. Bósa s. 81[11] (Jiriczek s. XLIII).

kol-laupr, m. kohlengefäss: munu þeir hafa borit braut líkin í kollaupunum. Vápnf. 17[10].

lauf-sproti, m. belaubter zweig: hann (Óðinn) var í heklu grœnni ok blám brókum, uppháva skúa ok knepta at legg, laufsprota í hendi. Norn. þ. 59[11].

makki, m. mähne (dän. manke): hann (folinn) kringir betr makanum þá hann hefir drukkit (obsc.). Bósa s. 40[13].

mis-bera, (bar) an einen unrichtigen ort bringen: kom henni þá í hug, at . . mundi vera misborit. Flór. 17[11] (ASB 5, 59).

mitti, n. 'the middle waist' (Oxf. dict. 432[b]): svalg hann (gamrinn) nú þrælinn ofan at m. Bósa s. 28[14].

myrk-hola, f. dunkles loch, euphem. für cunnus: hann kvað hann (jarlinn) mýkjaz í myrkholunni. Bósa s. 24[1].

mǫndull, m. der stock mit dem der mühlstein gedreht wird: mær konungs mǫndul hrœrir. Helg. Hund. II, 4[4].

mǫndul-tré, n. dass.: heldr er sœmri hendi þeiri meðalkafli en m. Helg. Hund. II, 3[8].

of-leiksa, adj. (?): Bósi varð o. af mǫnnum konungs. Bósa s. 79[12] (Jiriczek s. XLIII).

ofr-menni, n, coll. 'übermenschen', d. h. leute die alle anderen an kraft oder kühnheit übertreffen: þeim mǫnnum hefir litt sóz o. slíkt í hús inn. Eyrb. 90[7].

orð-fár adj. nur in der verbindung: mér verðr orðfátt 'mir fehlen die worte': þeim varð næstu orðfátt kaupmǫnnum er svá var mart spurt senn. Sex söguþ. 19[28].

orð-garpr, m. (= ord-greppr). Sex söguþ. 19[11].

pílagríms-stafr, m. pilgerstab: sverð þeira bitu betr en pílagrimsstafir. Flór. 1, 5 (ASB 5, 3).

píningar-vætti, n. martyrium: lagði heilagr Apollonius allan hug á at eggja brœðr til píningarvættis. Hms. II, 453[7].

ráða-dómr, m. gericht, gerichtsstätte: ráðadómrinn var þar sem heitir Iðavǫllr. Sn. E. II, 260[5] (Cod. Ups.)

salta (að). Eine mir dunkle und nirgends erklärte stelle findet sich im Þorsteins þáttr austfirðings (Sex söguþ. 14[7]): muntu eigi hafa saltat suðrferðina?

skíða-viðr, m. kleingemachtes holz: (Eysteinn) tók fyrir Mýlaugi fjǫgur mælihlǫss skíðaviðar. Reykd. 1[24].

skógar-nýra n. 'eine art nuss' (Möbius, Altn. gl. 386): stóð ǫrin í gegnum hnot eina eða sk. Sex söguþ. 55[17] (=Anal. norr.[1] 194[30]).

skrif-klefi, m. schreibstube: hann (biskup) sitr í sínum skrifklefa (v. l.: ritklefa) ok skrifar á eitt kvaterni. Æv. 25[6].

skyggiligr, adj. schattig, dunkel: blezadr sé guð, at hann gerði skyggiliga sjón augna þinna. Æv. 75 A[19].

skynsemdar-maðr, m. verständiger mensch: hverr sk. þu ert eða munt verða. Æv. 87[45].

spons, n. spund, euphem. für penis: þú hleyptir inn sponsinuum augat, karlmaðr. Bósa s. 51[18] (Jiriczek s. XXXVII).

steikara-piltr, m. küchenjunge: yfirmeistari orðinn af þeim litla sleikarapilti. Æv. 87[176].

streiting, f. unruhe, tumult, getümmel: skortir nú eigi skjótt spraðk ok streitingar miklar. Æv. 90[78]; fyrir þeira streitingar hafa víða fallit súlurnur undan fjósinu. Æv. 90[91].

stúfi, m. stumpf, stummel, euphem. für penis: hann bað hana hólka stúfa sinn. Bósa s. 50[13] (Jiriczek s. XXXVII).

sútar-fullr, adj. sorgenvoll: með sútarfullri iðran. Æv. 42 B[143].

sæ-naut, n. seerind (s. Maurer, Isl. volksagen s. 173): þá reis upp í Krossavík þjórr nǫkkurr, ok var sænauta litr (d. i. litr apalgrár) á hónum. Vápnf. 21[13].

tals-verðr, adj. 'der rede wert', bedeutend: þeir fengu hvergi komit honum talsvert. Eyrb. 62[30] (nach cod. A[b]; in Guðbr. Vigfússons ausgabe fehlt das wort).

ú-férikr, adj. (= ú-fésamr): hann var nafnbótarlauss ok ú. Æv. 81, 1[7].

undir-kaup, n. (?): hefir hón sýslat áðr með u. (v. l.: undirkurr) þess háttar ǫl. Æv. 89[14].

ú-skiptr, part. prt. 'ungeteilt': af úskiptri minni eigu skal Þuríðr hafa skarlatsskikkju. Eyrb. 95[22], vgl. E. Hertzbergs Glossar zu NgL. s. 671[b].

úvizku-maðr, m. unverständiger mensch: úðygðarmenn ok úvizku sitja þér til beggja handa. Æv. 87[200].

vaka, f. humor (= vǫkva, s. d.).

verðug-leiki, m. verdienst: hann skal at vísu utan verðugleika þola dauðapínu, immerite mortis pœnas lucratur. Æv. 61[20].

við-leggr, m. holzbein: Þórir . . var græddr ok gekk við tréfót síðan, því var hann kalladr Þórir v. Eyrb. 25[19].

vígslu-bróðir, m. jmd der mit einem anderen zusammen die priesterweihe empfangen hat: var hann . . búinn til framferðar af vígslubróður sínum Hákoni. Æv. 23[253].

vín-kelda, f. weinquelle: ek vil brynna fola mínum í vínkeldu þinni (obsc.). Bósa s. 40[1].

þrá-fýsi, f. hartnäckiges verlangen: enn hefir mér eigi í hug komit yður þ. um þetta. Sex söguþ. 49[20] (= Anal. norr.[1] 190[22]).

þrǫng-rýmr, adj. im raume beschränkt: hann þykkir þrong-rýmt hafa. Æv. 28[14].

þusu-lauss, adj. geräuschlos: var nú eigi þusulaust. Bósa s. 56[7] (Jiriczek s. XXXVII).

þvegill, m. 'tersorium, en vaskeklud' (Björn Hald. II, 508); euphem. für penis: haf þú sem vakrast í auganu þvegilinn. Bósa s. 52[4] (Jiriczek s. XXXVII).

ǫrvar-falr, m. pfeilröhre: ǫrvarfalrinn lá á spjótsoddi konungsins. Sex söguþ. 54[18] (= Anal. norr.[1] 194[7]).

Ergänzungen sind bei folgenden artikeln vorzunehmen:

auga, n. (I, 96[a]). Das wort wird euphem. auch für cunnus gebraucht, s. oben unter spons und þvegill.

dafna (I, 232[a]). Vgl. hierzu Jiriczek, Bósa s. s. XXXVII.

eiga (I, 298[b]). Füge hinzu: eiga í ein recht auf etw. haben: hygg ek at hann hafi helvíti, er hann barðiz til þess er hann átti ekki í 'dass er durch kampf zu erringen suchte, wozu er kein recht hatte'. Sex söguþ. 78[3].

fara. Unter fara upp (I, 387[b]) fehlt die durch Egils s. 22, 5 (ASB 3, 64) belegte bedeutung 'aufziehen': lét hann (Haraldr enn hárfagri) fara upp merki sitt.

fasta (I, 392[a]). Füge hinzu: fasta til jarns 'durch fasten auf die eisenprobe sich vorbereiten', Kon. sögur ed. Unger 253[10].

glinga, f. (I, 611[b]) wird einen 'heimlichen wink mit den augen', ein 'zublinzeln, zuplinken' bedeuten; Jiriczeks ausgabe der Bósa s. hat dafür (39[4]) smáglinglur. Vgl. norweg. glindra 'plire, spejde, lure', Ross 250[a].

gǫndull, m. (I, 671[b]). Die über die bedeutung des wortes ausgesprochene vermutung wird über allen zweifel erhoben durch Bósa s. 40[9]: hón tók nú gǫndulinn á hónum ok strauk.

heim-fǫr, f. (I, 768[a]). Hinzuzusetzen ist, dass das wort auch dieselbe bedeutung hat wie heimferð 2, vgl. Egils s. 4, 7 (ASB 3, 12): þat sama haust veittu synir Atla heimfǫr at Ǫlvi ok vildu drepa hann.

heljast (I, 785[a]). Vgl. zu diesem worte jetzt Kr. Kålund zu Laxd. 35, 20 (ASB 4, 102).

lag, n. (II, 392[b]). Es fehlt die bedeutung 'wogenschlag', 'hochaufspritzende woge', vgl. Bósa s. 81[24]: sem lagit fell, bauð konungsson at gá at þeim komna manni. Hierher auch das compos. ú-lag, s. ebenda 81[28]: nær nú um stýrit ok helt sér þar í þrjú úlǫg sem gengu allt í miðja siglu ('er hielt sich dort fest trotz drei gewaltiger spritzwogen, die bis zur mitte des mastes hinaufschlugen'), vgl. Jiriczek s. XLIII.

lausligr, adj. (II, 435[b]). Es fehlt die durch Laxd. 41, 18 bezeugte bedeutung; s. Kålund z. st. (ASB 4, 131).

líta (II, 537[a]). Füge hinzu: l. af, 'von etwas absehen, etwas aufgeben', því litu þeir af, at þeir vissu, at þeir mundu meira á vinna. Flór. 7, 9 (ASB 5, 19).

systrungr, m. (III, 637[a]) bedeutet nicht nur 'kind (sohn oder tochter) der *mutter*schwester', sondern auch 'kind (sohn oder tochter) der *vater*schwester'; es steht also entweder für móđur-systrungr oder für fǫđur-systrungr. Das ergibt sich z. b. aus Eyrb. 103[30] fg.: var Þorsteinn [Þorgilsson] systrungr Þorgils Arasonar af Reykjahólum ok Þorgeirs Hávarssonar ok Þorgils Hǫllusonar ok Bitru-Odda ok Álptfirđinga, Þorleifs kimba ok þeira Þorbrandssona; denn nur Þorgils Arason, Þorgeirr Hávarsson und Þorgils Hǫlluson waren söhne von *mutter*schwestern des Þorsteinn (töchtern des Dala-Álfr), Þorleifr kimbi und seine brüder waren dagegen söhne einer *vater*schwester des Þorsteinn (der Þuríđr Þorfinnsdóttir).

úrigr, adj. slem, voldsom (III, 801[b]). Nachzutragen ist die form úrt (< úrkt < úrikt): úrt járn, kvađ kerling, ok átti kníf deigan. Sex söguþ. 77[15].

þjóđar-mál, n. (III, 1025[a]) Es fällt auf, dass Fritzners aufsatz (Ark. 1, 23 ff.) nicht citiert ist.

þorp, n. (III, 1033[b]). Vermisst wird die mehrfach bezeugte bedeutung 'hügel'; s. mein Eddaglossar[2], s. 205[b].

þverst, n. (III, 1058[b]). Das citat (Helg. Hjǫrv. 18[b]) ist vergessen.

Falsche citate und druckfehler:

I, 111[b] z. 13 v. o. lies: Stj. 375[23]; 143[b] z. 27 v. u. lies: Flat. I statt Flat. II; 593[a] z. 11 v. o. lies: 3) statt 4); II, 139[a] z. 30 v. u. lies: Sturl. I, 135[12]; 141[a] z. 14 v. o. lies: Fm. VII, 230[1]; 753[a] z. 9 v. o. lies: 8) statt 7)

Eine sehr wertvolle zugabe sind die bemerkungen, welche Sophus Bugge dem 3. bande (s. 1101—1110) angehängt hat. Sie betreffen eine anzahl von wörtern, bei denen die orthographie oder die quantität zweifelhaft ist: der I. abschnitt behandelt die bisweilen schwierige frage, in welchen fällen ø oder ǫ zu setzen ist; der II. stellt die formen zusammen, in denen die älteren hss. den *u*-umlaut des *á* durchführen; der III. behandelt die wörter, die einst nasalvocal hatten; der IV. den auch handschriftlich nachweisbaren unterschied zwischen consonantischem *u* und dem spiranten *v*; der V. die wortformen, die in schwachbetonter silbe *o* resp. *u* statt *a* haben; der VI. die masculinn auf -ere (später -ari); der VII. und VIII. verschiedene andere erscheinungen des vocalismus (hier wird für eine grössere anzahl von wörtern die quantität berichtigt) und consonantismus.

Kiel, novbr 1896. **Hugo Gering.**

Ivar Aasen.

Den 23. september 1896 vandrede grundlæggeren af det norske landsmaal bort til en hvile, som han vistnok gjennem mange aar havde længtes efter, maaske lige fra den tid, da alderen tvang ham til at lægge pennen ned, eller et fuldt decennium för hans död.

Blandt alle de autodidakter som sprogforskningens historie har at opvise, indtager Ivar Aasen en udmerket plads ved den sikre metode, som han paa egen haand erhvervede sig. Han kunde tage feil, men han begik aldrig dumheder. Forsigtig i sine kombinationer og yderst samvittighedsfuld i sine iagttagelser var han fremfor nogen skikket til at udföre samlingsarbeidet i den norske lexikografi. Hans evne til at danne sig et sikkert overblik over et mylder af former sammen med en aldrig svigtende sprogtakt gjorde ham til manden for at skabe orden og enhed ud af et tilsyneladende kaos. Men naar Aasens mönsterform saa hurtig og fuldstændig opfattedes af samtiden, var det fordi den ikke blot fremtraadte i grammatikens törre benbygning: han skabte ogsaa den klassiske stil for dette sprog, saavel for den simple fortælling som for det lyriske digt. Hos Aasen gik forfatteren og digteren haand i haand med sprogforskeren.

Sin barndom og förste ungdom mindedes Aasen som en mörk tid. Födt af fattige forældre i Voldens prestegjæld paa Söndmöre 5 august 1813 henslæbte han de förste 17 aar af sit liv uden leilighed til at faa sin kunskabstörst stillet. Saa blev han en tid skoleholder, fik dernæst undervisning af presten H. C. Thoresen og kunde endelig som huslærer benytte sine fristunder til at lære lidt levende sprog. Ved siden heraf lagde han sig ogsaa efter botanik og begyndte at studere Rasks "Veiledning i det islandske eller nordiske Sprog". Herved vaktes hos ham den tanke at beskrive sin hjembygds dialekt, og fra nu af var han den mand, som er sikker paa sit maal. Allerede i fortalen til sit förste sprogvidenskabelige forsög over den söndmörske dialekt skrev han (i mai 1841), at ved siden af det fremmede skriftsprog i Norge "burde landets eget sprog ogsaa drages for lyset; dets dialekter burde af kyndige hænder blive skriftlig bearbeidede for at kunne kjendes og sammenlignes, og af denne sammenligning maatte dannes et nationalt sprog med en systematisk retskrivning, hvilket forfatterne kunde holde sig til og lempe sig efter, hvorved baade nationaliteten vilde vederfares ret og en vigtig hindring for folkets oplysning bortryddes".

Fra 1841—7 bereiste Aasen med understöttelse af det trondhjemske Videnskabsselskab omtrent hele Norge for at indsamle sprogmateriale. Sin plan for bearbeidelsen heraf fremstillede han i 1845 i en opsats "Om en Ordbog i det norske Almuesprog". I 1847 bosatte han sig i Kristiania og udgav herfra i 1848 "Det norske Folkesprogs Grammatik" og i 1850 "Ordbog over det norske Folkesprog". Disse verker modtoges af den lærde verden med be-

geistring. P. A. Munch udtalte straks sin mest levende glæde over disse beviser for "vort oldsprogs næsten uforandrede tilværelse blandt os", hvilke mer, end noget andet skrift har formaaet, "lægger det norske folks egte og ublandede nationalitet for dagen". Han roste hos Aasen særlig den skarpsindighed, hvormed det væsentlige og oprindelige var skilt fra det uvæsentlige og tilfældige, hvorved "det rene sprogstof kommer til at fremtræde klart og anskueligt". End sterkere skulde dette "rene sprogstof" komme tilsyne i de omarbeidede udgaver, som udkom i 1864 under titlen "Norsk Grammatik" og 1872—3 under navnet "Norsk Ordbog med dansk Forklaring", i hvilke planen helt er bestemt af bestræbelsen for at skabe et fællesmaal for alle dialekter. Som bekjendt hviler dette Aasenske landsmaal i förste linje paa de ældste vestlandske maalförer, en og anden gang under hensyntagen til oldnorsken. Det er ligeledes en bekjendt sag, at Aasen desuden kjendte mangfoldige ord — særlig nydannelser eller ord af nedertysk oprindelse —, som han ikke gav plads, da de ikke syntes ham bekvemme for hans hovedöiemed.

I 1852 udkom fra Aasens haand den opsats, som paa en vis maade dannede ophavet til den store maalstrid. I en anmeldelse af "Folkevennen" i Langes "Norsk Tidsskrift for Videnskab og Litteratur" dadlede han samtidens ufolkelige skrivemaade og kom sluttelig til det resultat, at en fornorskning af det bestaaende skriftsprog kun lidet vilde hjelpe, at kun en gjenreisning af det gamle norske maal vilde kunne gi os et virkelig nationalt sprog, som almuen kunde være tjent med. Hvor forsigtig og lidet vidtgaaende imidlertid Aasen var som sprogreformator, viste hans svar paa nogle modlæg i Daaes "Den norske Tilskuer". Ligesom Garborg i sin sidste artikelrække om maalstriden i "Morgenbladet" krævede han her for landsmaalet kun rum og mulighed for videre udvikling, og lagde navnlig vægt paa, at folkets egne traditioner optegnedes i dets eget sprog. Overhovedet optraadte Aasen aldrig som fanatisk maalstræver; ligesom han selv hyppig benyttede den danske skriftform — og benyttede den med virtuositet —, saaledes var altid hovedsagen for ham tankens klarhed og den almenfattelige stil. I den heftige maalkrig, som blussede op i 1858 med grundlæggelsen af bladet "Dölen", deltog han, skjönt Vinjes medarbeider, kun med et enkelt indlæg. Og fra denne tid fulgte han helt sin fredelige naturs tilskyndelse og blandede sig ikke i nogen strid.

Som sprogforsker udmerkede Aasen sig fremfor alt ved sin paalidelighed; hans angivelser trænger ingen berigtigelser. For denne hans udprægede samvittighedsfuldhed og forsigtighed vil enhver nordisk filolog vide ham tak. Men der er en anden fortræffelig egenskab ved hans ordbog, som anbefaler den endnu mere for det store publikum; dette er hans klare og koncise oversættelser. Næsten altid ved Aasen at finde det eller de danske ord, som nær-

mest dækker det norske, og undgaar derved de trættende omskrivninger og definitioner. Skjönt eksemplifikationen i hans ordbog ikke er saa rig som hos Ross, beherskede han dog til samme fuldkommenhed de enkelte dialekters eiendommelige udtryksmaade som deres ordforraad og grammatik (jfr. hans "Pröver af Landsmaalet i Norge", 1853); kun hvilede hos Aasen hovedinteressen paa det fælles stof. Med taktfuld begrænsning forstod han ogsaa at nyttiggjöre sig sit for en autodidakt at være ikke ringe kjendskab til levende og döde sprog (hans kundskaber i latin t. eks. var som en flink students, og han havde læst endel af Homer paa græsk). Det samme besindige maadehold som vi kjender saa vel fra indledningen til anden udgave af grammatiken, gjentindes i et af hans efterladte skrifter, som vel kunde fortjene at offentliggjöres, skjönt flere af dets resultater er forudgrebne ved Storms afhandling i "Norvegia". Dets titel er "Bidrag til vort Folkesprogs Historie", og det er rimeligvis nedskrevet i samme Aar som Storms afhandling udkom (1884), og saaledes Aasens sidste större arbeide. Til dette skrift, som er affattet i en meget populær og noget bred form, havde Aasen gjort udförlige studier i Diplom. Norv. Videre har jeg blandt Aasens papirer fundet et arbeide betitlet "Norsk Maalbunad" eller "Samanstilling av norske Ord etter Umgrip og Tydning" (1875), en fortegnelse over landsmaalets synonymer, ordnet under 30 hovedafdelinger paa tillsammen 315 numre (förste afdeling "land", omfattende 9 numre; anden afd. "vand" paa 7 numre; tredie afd. "luft" paa 10 numre; etc.). Endelig et dansk-norsk glossar, som nok egentlig var bestemt til at danne grundlaget for en dansk-norsk ordbog, et af vore maalmænd sterkt fölt savn.

Skjönt Aasens egentlige arbeidsfelt laa paa det sproglige omraade, nærede han samtidig en alsidig interesse for folkets liv og lagde denne paa mange maader for dagen. Almuens oplysning laa ham sterkt paa hjerte; det sidste arbeide han udgav (anonymt forresten), "Heimsyn", er en kort oversigt over naturen og mennesket, bestemt for ungdommen, men rigtignok adskillig mere betydeligt som sprogarbeide end som naturhistorisk lærebog. Vore gamle viser, eventyr og sagn var ham kjendte og kjære, og han optegnede selv saadanne fra folkets mund; i "Udvalgte Skrifter" vil man finde tre eventyr, et fra Bergens Stift og to fra Nordland. Ogsaa blandt hans efterladenskaber findes endel, især sagn paa bygdemaal, dels tillæg til Fayes Folkesagn (fra 40-aarene), dels tilhörende materialsamlingen til hans "Pröver af Landsmaalet i Norge"; det er tydeligt, at hans interesse mest har været knyttet til sprogdragten. En side af folketraditionen var det dog, som tiltalte ham overordentlig: den humoristiske, gjerne saftig humoristiske. Han havde et uudtömmeligt forraad af sligt, kanske allermest af bygdeskröner og anekdoter. Naar han ikke nedtegnede mere end tilfældet er, skyldes dette nærmest hans fænomenale hu-

kommelse, som bevarede sig lige til hans sidste aar. Han morede gjerne sig selv og andre med at sidde og fortælle sagn eller skröner, stundom ogsaa eventyr, som han havde hört et steds paa sine færder. For rigtig gode venner kunde han ogsaa foredrage viser og sange med hæs og umelodisk röst. Ved siden af den humoristiske genre var det navnlig ordsprogene, som tiltalte ham; men dem elskede han ogsaa; — med sin fyndige form og sin fylde af nedarvet nögtern visdom var de i grunden i slegt med ham selv, og han synes at ha fölt slegtskabet. Det var i lange tider en yndlingsplan hos ham at skrive en essay om ordsprogene; han vilde sammenstille dem med grannefolkenes og vise, hvorledes de afspeiler folkekarakteren. Ogsaa derfor var ordsprogene ham saa kjære, fordi de var ham et utvetydigt bevis for hans yndlingstanke, den ubrudte tradition fra oldtiden af. Han gjenfandt her levende paa folkets tunge i overraskende omfang de gamles livsvisdom, saaledes som den havde formet sig i skikkelse af korte maximer og leveregler. I Aasens "Norske Ordsprog" (1856, anden omarbeidede udgave 1887) gjenkjender man med störste lethed t. eks. adskillige af Håvamåls vers eller af Sverres ordsprog eller gamle retssætninger i allitereret form. Med landsens sæder og skikke, naturforestillinger og overtro var Aasen fuldt fortrolig, hvad ogsaa hans arbeider paa mange maader viser. I "Udvalgte Skrifter" staar at læse flere skildringer af folkelivet, dels paa landsmaal dels paa dansknorsk, den bekjendteste af dem ("Sildefiske paa Bergenskysten") skrevet som tekst til Chr. Tönsbergs "Norske Folkelivsbilleder". Særlig nöie kjendte han Norges naturhistorie, navnlig planteverdenen; allerede i sin ungdom anlagde han et herbarium, og i 1860 udkom hans "Norske Plantenavne". Denne Aasens interesse for den hjemlige terminologi har i den sidste tid ogsaa meddelt sig til enkelte af vore naturforskere og læger, hvoraf virkningen allerede i nogen grad kan spores. Men fremforalt önskede Aasen de fremmede og banalt klingende personnavne aflöst af egte norske; i det öiemed skrev han sin "Norsk Navnebog eller Samling af Mandsnavne og Kvindenavne" (1878). I hans efterladte samlinger findes ogsaa udförlige optegnelser af gamle stedsnavne. Overalt var det Aasen om at gjöre at hævde kontinuiteten i udviklingen; det gamle norske stof skulde atter sættes i höisædet. Derfor greb han ogsaa i udstrakt maalestok tilbage til oldnorsk, som for ham var vor nationalitets urkilde.

Fra den trættende beskjæftigelse med gloser og former sögte Aasen tidt oplivelse ved digterisk virksomhed, idet han udformede sine stemninger i lyriske smaasange. En samling af disse udkom i 1863 under navnet "Symra" (ɔ: anemone). Allerede i 1855 havde han udgivet sit populære syngespil "Ervingen", som har oplevet fire oplag og er spillet mangfoldige gange. Mange af Aasens digte er ligefrem blit til folkesange, som "Dei vill alltid klaga og kyta" og "Millom Bakkar og Berg ut med Havet". Af hans efterladte

papirer ser man, hvilket arbeide hans mesterskab er vokset op af: man finder her ofte 3-4-5 forskjellige omarbeidelser af samme digt, hvoraf hvert fölgende udkast betegner et höiere trin i koncision og prægnans, indtil den klassiske form er naaet. En smuk og træffende karakteristik af Aasen som digter er git af landsmaalsforfatteren Vetle Vislie i hans indledning til "Ivar Aasens udvalgte Skrifter" (Kristiania 1897), og jeg tillader mig at laane hans ord: "Som skribent var Aasen omhyggeligheden, man kunde gjerne fristes til at sige: pertentligheden selv. Alting er vel afpasset, hans perioder er saa afrundede, hans vers er slig stöbte, at det skal være vanskeligt at finde feil eller mangler ved dem. Hver tanke er omhyggelig forberedt, intet som overrasker eller forbauser. Han kuer sine fölelser, tör ligesom aldrig slippe sig til. Derfor blir hans toner saa dæmpede, hans vers saa afblegede. Hans digte minder mig mest om hösten, helst en klar. kjölig dag i september. Agrene staar fuldmodne, bjerkelierne skinner i alle farver. Himlen er höi og vid, men solen eier ingen magt. Der hviler et mildt tungsind over al naturen, sorg over at sommeren er ugjenkaldelig spildt, og at vinteren staar mörk og ensom for dören. Ivar Aasen var ligesaa meget filosof som digter, og dog vil ingen kunne negte, at hans sange er sprungne frem af egte stemning, og at han har vidst at finde ord, som ogsaa kan bevæge andre. Han var en mester i at finde det mest rammende og fuldgyldige udtryk, og samtidig de bedste og vakrest lydende ord. Ingen flugt i höiere egne, men heller ingen jagen efter effekt. Hver tanke fint udmeislet, med en egte folkelig og hjemlig klang".

Efterat Aasen under alderens tryk havde maattet lægge pennen fra sig, begyndte han at föle ensomhedens tomhed. Den gamle vennekreds fra maalstridens dage var oplöst, og han levede ikke længer helt med i samtiden. Ikke engang med den opvoksende slegt af maalforfattere var han helt tilfreds. Han analyserede sit liv, og fandt det væsentlig forfeilet. Sin ungdomskjærlighed havde han ofret for videnskabens skyld, og han tænkte oftere, at det kanske havde været til större lykke for ham, om han havde giftet sig og var blit bonde. En dybt lyrisk og sentimental natur som han var — skjönt han havde adskillig sky for at gi sine fölelser tilkjende —, följte han vel, at noget i ham ikke var kommet til fuld udvikling. Han kunde da gi sine stemninger udtryk i en humoristisk begyndende, mod enden dirrende klage. Som naar han kom til at tale om, hvorfor han havde indstillet sit forfatterskab: baade var blækket og især pennene saa slette for tiden, og saa var hans öine blit rigtig daarlige, og hænderne skalv, saa han ikke kunde holde pennen, og saa — ja saa havde han egentlig ikke noget at skrive om heller, endte han med grædefærdig röst. Da engang et lidet barn blev sat paa hans fang og begyndte at klappe hans rynkede kinder, randt taarerne stride nedover dem.

Mod slige anfald af mismod havde Aasen ikke at stille den selvbevidste fölelse af at ha udrettet noget, som vel kunde være et offer værd. Dertil undervurderede han sit arbeide og sin egen betydning altfor meget, og med aarene vokste hans selvkritik til mangeslags tvil. Det var ligesaa umuligt at bevæge ham til at modtage et professorat i norsk folkesprog som at fravriste ham et fotografi. Da Stortinget i 1881 forhöiede hans lön til 3000 kroner, ytrede han det modsatte af tilfredshed derover: det syntes ham saa altfor meget. Ligesom han var yderst beskeden og stilfærdig i optræden, saaledes var han ogsaa i sine vaner fordringslös ligetil overdrivelse. Dersom ikke mindet om den lille krumböiede, for sit ydre fuldkommen ligegyldige skikkelse, som vandrede sin ensomme gang gjennem byens gader, var saa vel sikret, vilde en fremtidig litteraturhistoriker lettelig af hans yderst sirlige, for rettelser frie manuskripter kunne ha opkonstrueret et helt forskjelligt billede. For offentlig optræden nærede han den störste skræk. Hvor han kunde resikere at bli gjort stas af, var han aldrig at finde. Da hans sambygdinger ved hans siste besög paa Söndmör vilde hilse ham med et folketog, gjemte han sig væk.

Aasen var i det skjulte en gavmild og hjelpsom mand, og mange var de, som af den grund savnede ham, da han gik bort. Men hans död vakte en videre deltagelse rundt omkring i det hele folk, som han efterlod i taknemlighedsgjæld til sig. Skjönt han saa at sige havde været gjemt for verden i mange aar, var hans navn friskt paa alles læber, ligesom hans sange i hjerterne, — dette navn som for alle tider vil være uadskillelig knyttet til mindet om vor nationale gjenreisning [1]).

[1]) Yderligere oplysninger om Aasens liv og verker findes, foruden i *Vislies* ovenciterede biografi, i en artikel af *J. B. Halvorsen* i "Folkebladet" for 1887 samt i samme forfatters "Norsk Forfatterlexikon" og i Salmonsens Konversationslexikon. For adskillige meddelelser har jeg at takke hr. prof. *Moltke Moe*, som kjendte Aasen nöie.

Kristiania 2. 4. 97. **Hjalmar Falk.**

Genmäle.

I Arkiv N. F. bd IX, 2 s. 196 ff. har min 1895 offentliggjorda afhandling "Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning I" af Hjalmar Falk gjorts till föremål för en längre detaljerad granskning. På grund af arten af det ämne jag behandlat är det ju naturligt, att meningarna rörande mångt och mycket af det berörda kunna divergera. Då jag emellertid finner rec:s anmärkningar oftast oberättigade samt ej sällan grundade på en uppenbart skef uppfattning i följd af otillräcklig förtrogenhet med till ämnet hörande literatur, ser jag mig föranlåten att bemöta det väsentligaste i F:s vidlyftiga anmälan.[1])

Hvad först den af rec. angripna indelningen af materialet vidkommer, har jag ju i förordet (s. X) uttryckligen framhållit, att arbetet beträffande uppdagandet af parallelformer från släktspråken af helt naturliga skäl icke kan göra anspråk på fullständighet. F:s i detta hänseende gjorda tillägg äro emellertid till en större del dels uppenbart oriktiga, dels mycket problematiska. Argumentet mot uppförandet af *tregr* (s. 38) som nybildning är mycket svagt. Andra af mig upptagna ord, hvilka strida mot F:s å det cit. st. (Ark. N. F. I 265) gjorda antagande, äro *metr* till st. v. *meta* (s. 38) och isl. *hagr* fsv. *hagher* (s. 10) till v. *haga*, urspr. starkt (: fht. st. ptc. *bihagan*); jfr äfven msv. *-taker* (s. 7) till st. v. *taka*. — Ags. adj. *crang* 'död' (t. *krangr* s. 69) är högst tvifvelaktigt; Bosworth[2] känner intet beläggst. i lit. — Ags. *æ-ȝilde* adv. är mycket sannolikt ett bahuvrihi (jfr ags. *ȝild* n. 'Vergeltung') och är i detta fall ingen parallel till fno. *gildr* (s. 92). — Skr. *nāmya-* betyder 'zu biegen, zu spannen', kan i betraktande af betydelsedifferensen själffallet icke likställas med germ. **næmịa-* (s. 96). Af betydelsehänsyn lika orimliga äro F:s identifieringar af germ. **væȝịa-* (s. 100) med skr. *vāhya-* 'gefahren, gezogen, geritten werdend (n. Zugthier)' samt af germ. **fōrịa-* (s. 112) med skr. *pārya-*, hvilket sistnämda betyder 'jenseitig, der obere, letzte, äusserste' och tydligen är en sekundärbildning till skr. *pāra-* m. 'das jenseitige Ufer, Ende, Ziel'. Participen på *-ya-* i skr. bilda ju för öfrigt en lefvande formkategori inom det historiska verbalsystemet, hvarför man väl endast i undantagsfall är berättigad tillägga dessa bildningar förhistoriskt ursprung. — Mht. *-ræche* i lanc-, miuchel-, mort-ræche är helt säkert ett bahuvrihi till fht. *rāhha*, mht. *rāche* 'Strafe, Rache' och således ingen motsv. till fno. verbaladj. *rǽkr* (s. 103). Detta ingår antagligen äfven i sms. *lang-rǽkr*, hvilket icke gärna kan fattas som bahuvrihi, så länge någon nordisk parallel till ofvannämda subst. icke uppvisats. — Mitt påstående,

---

[1]) På grund af det begränsade utrymme, som af tidskr:s Red. kunnat mig medgifvas, har jag varit tvungen att ur mitt genmäle utelämna ett och annat, som jag ursprungligen ämnat upptaga däri.

att *i̯o*-suffixet innehaft primär funktion endast för bildande af verbaladjektiv, stämmer med Brugmann Grundr. II 116, hvilket synes vara rec. obekant. — Mht. *gebouge* 'bøielig' är tydligen bahuvrihibildning till mht. *bouc* 'ring' (så redan Schlüter: Die mit dem Suff. ja gebild. d. Nom. s. 60), följaktligen icke att likställa med nno. *bøyg* < **bauʒi̯a-* (s. 109). — Ags. *fliet* är till sin form ingen otvetydig parallel till fno. *-fløytr* < -**flauti̯a-* (s. 109), då detsamma äfven kan reflektera ett urgerm. **fleuti̯a-* (Sievers: Ags. Gr.[2] §§ 63, 64), jfr ags. *fléot* 'skepp'. Att *-fløytr* vore bahuvrihi till mht. *vlōz* m. 'ström', är ett mycket vågadt antagande, då hvarken nord. eller andra germ. språk äga motsvarighet till detta subst. — Fht. *ginuogi* (jämte *ginuog*) är ensamt icke något säkert kriterium på samgerm. ursprung för fno. *gnǿgr* (s. 114), då ju i fht. urspr. *o*-stamsadjektiv ofta sekundärt öfvergått till *ja*-flexion (se Braune Ahd. Gr.[2] § 249 anm. 2, Wilmanns Deutsche Gr. s. 414 f.). I öfriga västgerm. språk samt i got. förekommer ordet blott som *o*-stam. — Mht. *un-kōme* adv. 'unbequem' och det af F. icke nämda *be-chōme* adv. 'leicht, bequem' innehålla i senare kompositionsledet ingen parallelform till fno. *kǿmr* < **kōmi̯a-* (s. 115). Detta *-chōme* är tydligen blott en ombildning af fht. adv. *-chāmo* (till adj. *bi-quāmi* = fno. *-kuǽmr*) efter mht. prät. pl. *chōmen* — fht. *quāmen* (jfr Braune Ahd. Gr.[2] § 340 anm. 3, c). Något fht. adj. **chōmi* är näml. icke kändt. För öfrigt kan ju — ss. jag alternativt antagit — äfven fno. *kǿmr* vara nybildning på prät. pl. *kómom* (= *kuámom*) eller ombildning efter denna form af adj. *kuǽmr* (s. 96).

I och med mitt antagande af flere särskilda i nordisk tid lefvande nybildningsprinciper för *o*-adjektiven har jag på intet vis förnekat, att "tendensen" i nordiska "ligesom i andre germ. sprog er at ombytte den gamle sterke rodform med presensvokalisme". Tvärtom har jag s. 82 uttryckligen framhållit, att "språket vid denna (*o*-adjektivens) nybildningsakt visar förkärlek för association med präsensformerna", att "bildningarna på präsensstadiet utgöra de nydanade adjektivens hufvudkategori". Men detta nyutvecklade formationssätt, som i alla germ. särspråk tillvann sig en stor produktivitet, är ingalunda det ifråga om nybildning enda uppvisbara. De i ieur. och urgerm. tid vid adjektivalstring allmännast anlitade formationsprinciperna, hvilka kräfde präteriti-(ish. *o*-) vokalism, hade gifvit upphof åt altför talrikt representerade formkategorier, för att särspråken fullkomligt skulle kunnat frigöra sig från desamma. Vid antagandet af nybildningar på prät. pl. (med svagaste rotafljud) har jag — med hänsyn till de i fråga kommande formationernas fåtal och relativa osäkerhet — emellertid yttrat mig tämligen reserveradt (se sid. 20, 83). F:s förutsättning af ombildning (istf. nybildning) träffar möjligen det riktiga vidkommande msv. *-brughdher* i *helbrughdher* (1 gg, därjämte hel-*brogder*, *-brogdher*) = fno. *heil-brigðr*, fsv. *hel-brigder* (*-bryghdher*, *-brögdher*). Något nord. adj. **ill-fyndr*, hvaraf *ill-funder* skulle vara ombildning,

förekommer veterligen icke; en möjlighet är däremot, att *ill-funder* vore ett bahuvrihi, betydande eg. 'en som har onda anslag' (jfr msv. *fund* 'påfund, påhitt, anslag'). Mycket sökt och vågadt synes det mig att med rec. förklara nno. *burg* och nsv. *borger* (s. 20) såsom ombildningar af fno. *birgr* efter prät. pl., medan samtidigt nno. *berg* och nsv. (tal-)*berg* (s. 36) vore omformade af detta adj. efter präsens. Det förvånar mig, att F. icke i nsv. (tal-) *burg* (= tal-*berg*) velat finna en tredje ombildningsform af samma adj., då han ju i princip äfven förnekar tillvaron af nybildningar på prät. sg. — Hvarför skulle nno. adjektiven *slunk*, *glis* och *gris* (s. 21, 22) böra fattas som förkortningar af resp. *slunken*, *glisen*, *grisen?* För ett urspr. adj. *slunk* tala dock substantiveringarna nno. *slunk* m. 'tung, slap Figur, dorsk Person', *slunka* f. 'dorsk, ligegyldig Kvinde' (: adj. *slunk* = det aflj. nsv. *slinka* f. : adj. *slink* = nsv. *snärta* f. : adj. *snärt* = isl. *nauma* f. 'a woman' : adj. *naumr*, se min afh. s. 36 f.). Adj. *glis-* finner stöd i nsv. *gles* samt i nno. substantiveringen *glisa* f., medan ett adj. *gris* ligger till grund för nno. subst. *grisa* f. 'liden Sprække hvorigjennem Lys falder ind' och sv. v. *grisa* 'være grisen'. Angående **bitr* (s. 22) längre fram i annat sammanhang. — Nsv. *trut* (s. 23) kan vara en ung nydialektisk bildning eller ock fortsättning af ett fsv. **þruter*, hvilket i fno. blott uppträder som senare sammansättningsled och i denna ställning antagit svag flexion *:-þrota*; jfr betr. öfvergången af urspr. *o*-adjektiv till *n*-deklination Brugmann Grundriss II 332 f., Noreen Aisl. Gr.[2] § 363. Något, som afgjordt skulle tala mot min uppfattning af ofvan berörda adjektiv — liksom äfven af nsv. *stumm* (s. 21), hvilket rec. lämnar oantastadt — såsom nybildade, finnes icke; tvärtom anser jag detta förklaringssätt fortfarande som det sannolikaste.

Lifskraftigare än sistberörda nydaningsprincip, hvilken måste betecknas som i det närmaste utdöd, är en annan, som alstrar adjektiv med stark rotvokalism förmedels anslutning till verbalformerna i prät. sg. och som särskildt i yngre, såväl öst- som västnordiska, språkperioder uppvisar en rätt betydande produktivitet. Detta formationssätt, som i ieur. tid var för *o*-adjektivens vidkommande det förhärskande, har å germ. botten för öfrigt gjort sig gällande vid nybildning — ehuru i jämförelsevis ringa utsträckning — äfven inom en annan klass af *o*-stammar, näml. mask. verbalabstrakta, hvarom se v. Bahder: Verbalabstr. s. 44. Också denna kategori af nybildningar söker F. bortförklara. Min samling af sådana upptager inalles 28 adjektiv, ett antal, som helt visst kan ökas: jfr t. ex. nsv. dial. *sprant* 'ytterst liflig, rädd, skygg, om hästar' till st. v. nsv. dial. *sprinta sprant* 'springa hoppande, skutta' (Rz) samt nsv. *sank* till nsv. (dial.) prät. sg. *sank* af *sjunka*. Mot endast tio bland dem har rec. haft att göra invändningar och äfven med dessa är det påtagligen "ilde bevendt". Adjektiv, för hvilka kriterier på förnordiskt ursprung saknas, kunna, i fall jäm-

sidesgående starka verb äro för handen, osökt förklaras tillkomna efter mönstret af äldre typer på grund af analogisk anslutning till vokalafljudet i verbet. Isl. *gallr* (s. 74), uppvisadt utom å det af F. cit. st. ännu i Vsp. 47,3 (Gering: Glossar), är sålunda med all sannolikhet nybildning. Likaså *valtr* (s. 75); det är mycket vågadt att med F. söka detta ords etymon i ett redupl. v. **waltan*, hvilket grundar sig endast på fht. *walzan*, då vi i fno. ha st. v. *velta valt*. — *vafr* är endast förklarligt som verbaladj., hvarom längre fram. — Att fno. *-beitr* (s. 77) är ett adj. verbale med direkt anslutning till v. *bíta*, framgår klart af dess betydelse 'bidende' (jfr däremot got. *baitrs* = bitter). — I sammanss. på *-leitr* (s. 78) ser rec. bahuvrihibildningar, men med hvilken rätt? Något subst., som låge till grund för senare ledet, är funnet hvarken från nordiskt eller annat germ. språkområde. Med hänsyn härtill måste formen fattas som verbaladj. — Min tolkning af nsv. dial. *skranker* 'ojämn, sned' (s. 76) såsom nybildning på st. v. nno. *skrøkka* 'krympa', fsv. **skrinka* (blott i ptc. prät. *skrunkin* 'skrynklig'), nsv. dial. *skrynka skrönk* 'skrynkla' är otvifvelaktigt riktig: betydelsenyansen 'ojämn' i detta fall eg. = skrynklig, medan nyans. 'sned' = krumpen, böjd. Till denna ordgrupp hör tydligen äfven ags. *scrincan* 'verdorren' (jfr engl. *to shrink* 'krypa hop, rysa'), hvilket F., missledd af den skenbara betydelsedifferensen, förnekat. Samma begreppsutveckling föreligger näml. i fno. *skarpr* 'indskrumpen, sammenskrumpen ved at tørres', *skorpenn* 'indtørret, indskrumpet': ry. *skorblyi* 'eingeschrumpft', *scorbnyti scorbeti* 'contrahi' (se min afh. s. 67). Germ. rt. *skrink-* i ags. *scrincan* etc. betyder således eg. 'sammandraga sig, böja sig, krympa', d. v. s. är — ss. af Kluge Wb.[5] u. schrumpfen framhållits — fullt synonym med bl. a. germ. rt. *skrimp-* i mht. *schrimpfen*, nht. *schrumpfen* (med annat aflj.) samt med rt. *krimp-* i fht. *chrimpfan* 'einschrumpfen', mht. *krimpf* 'krumm' och med annat aflj. i fno. *kroppenn*, nsv. *krumpen* etc. (se min afh. sid. 13, 26, 51). Utgående från detta grundbegrepp, tvekar jag icke att med i fråga varande rot *skrink-* ytterligare förbinda det af F. med adj. *skranker* — under tillbakavisande af min ofvan refererade tolkning — i samband stälda fht. *screnchan (*skrankjan)* 'schräg stellen', hvilket i alt bär prägeln af ett kausativum, eg. med bet. 'bringa ngt i böjd (d. ä. skef, sned) ställning.' — Min uppfattning af nno. adj. *slapp* (s. 76) såsom nybildadt på st. v. *sleppa* möter inga hinder från betydelsens sida. I sina bägge betydelser 'arm, hjælpeløs' och 'efterladen, uvirksom' har adj. fullständiga parallelismer i de på präsens af samma verb nybildade (s. 37) nsv. *släpp* 'som lider brist på, är utan ngt' (eg. 'som sluppit, blifvit af med ngt') samt fno. *sleppr* 'energiløs'. Lika tydligt framstår nno. nsv. nda. *skrapp* 'flink, rask, hurtig m. m.' (s. 76) som nybildning till st. v. *skreppa skrapp* 'glide pludselig, falde, styrte m. m.'

F:s tydning af nno. *berg* (jfr redan i det föreg.), *snerp* och *velt* (s. 36) som ombildningar af resp. fno. *birgr*, *snarpr* och *valtr* finner jag mycket omotiverad, då dessa adjektiv osökt låta förklara sig såsom tillkomna genom nybildning enligt språkets härvid gällande vanligaste princip. Hvad särskildt *snerp* 'rask og let i Bevægelser' vidkommer, kan detsamma för sin betydelse mycket väl vara bildadt på st. v. *snerpa* 'sammensnerpes'. I det närmaste samma begreppsutveckling företer ä. sv. *snärt* 'smärt, smidig' (s. 36) till fno. st. v. *snerta* 'berühren, einschliessen, einengen'.

Lika ogrundade synas mig F:s anmärkningar rörande mina s. 81 behandlade nybildningar på svaga verb. För min uppfattning af nno. adjektiven *flo* och *glo* som unga dialektiska nybildningar tala dock dessa ords betydelser, hvilka ange direkt anslutning till motsv. nyno. svaga verb. Särdeles klart framträder detta nyno. ursprung hos det senare nämda adj., hvilket på grund af sin bet. 'gridsk, yderst graadig' påtagligen visar sig äga samband med v. *glóa* i dess först från nyno. uppvisbara begreppsnyans 'sætte afsted, rende til, gaa løs paa'. Något fno. adj. **flói* är icke kändt (jfr hos Fr.[2] *flói* m. 'fjord'). På isl. *-glói* (*-a*) kan samma förklaring tillämpas, som ofvan gjordes beträff. fno. *-þrota*, d. v. s. formen förutsätter antagligen en fno. *o*-stam **glór* (jfr hos Gering, Glossar: *fagrglór* 'herrlich leuchtend', blott i svag form), nybildad på v. *glóa* liksom fno. *trúr*, fsv. *trōr* (: fno. *full-trúi* m. = **glór* :*-glói*) på v. *trúa trōa*. — Beträffande motivering för minsammanställning af isl. *sparkr* 'lively, sprightly' och det — ss. jag antar — härför till grund liggande verbet *sparka* med gr. *σπαργάω* och *σφαραγέω* hänvisar jag till Persson, Wurzelerw. s. 17. Af hvilket grundord kan *sparka* uppfattas som "nordisk *k*-udvidelse"?

Följer att närmare skärskåda F:s sätt att granska mitt material. Rec. "tilstaar at det er honom uforstaaeligt hvilket princip K. har fulgt vid udvalget af *o*-stammer; ti at hans samlinger skulde gjöre krav paa fuldstændighed, er neppe tænkeligt". Hade rec. gifvit sig mödan att beträff. sina meddelade "desiderata" utöfva något mera självkritik och tagit notis om de tolkningar, som i lätt tillgänglig literatur kommit de flesta af desamma till del, tror jag förvisso, att han skulle funnit en ledande princip vid mitt val af *o*-stammar. Det borde vara självklart, att absolut fullständighet i afseende å materialet icke varit möjlig att ernå, då ju endast sådana ord kunnat upptagas, hvilka till sin etymologi och stamformation synts mig fullt klara.[1]) De af F. hos mig saknade *o*-adjektiven äro emellertid *alla* falska, i det de tillhöra helt andra formkategorier: *feigr* är *i*-stam, se Kluge Wb.[6] u. feige, Tamm Et. Sv. O. u. feg. Ordets etymon omtvistadt. — Adj. *fíkr* är mycket

---

[1]) Hvad särskildt det från fornspråken hämtade materialet vidkommer, kunde jag numera öka mina här föreliggande samlingar med åtskilliga tillägg (hvilka jag i arb:s forts. har för afsikt att meddela), detta beroende på, att jag sedan tiden för denna 1. dels utgifvande rörande ett och annat ords stambildning ändrat mening.

problematiskt; ordet grundar sig blott på adv. *fikjum* (dat. pl.) 'særdeles, overmaade' och är således i ingen händelse *o*-stam. Dess etymon okändt (se Tamm Et. Sv. O. u. fika). — *fimr* är *i*-stam: Lidén Språkvet. Sällsk:s i Upsala förh. 1894 sid. 62 återför ordet på. urg. **fimi* < **femi-* = fir. *eim em* 'quick, active' < **pemi-*. — *fjálgr*, ingående i *glóð-fjálgr* = *glóð-heitr* och i *ó-fjálgr* 'kall', betyder 'het, varm' liksom ännu i nyno. *(fjelg)*, se Bugge Norrœn Fornkv. s. 199, Falk Arkiv IV 356. Ordet kan således icke — ss. Kluge (Nom. Stammb. § 174), oriktigt utgående från en bet. 'verborgen', antagit — höra till got. *filhan* 'verbergen'. Enligt min mening föreligger här en derivation med ieur. *qo*-suffix från ieur. rt. *pel-* i fksl. *paliti* 'brennen, verbrennen', *poléti polją* 'brennen, uri', *planąti* (**polnąti*) *sę* 'afflammen', *plamy plamykъ* 'flamme'; *fjálgr* således = urg. **fel-ʒá-* och hör såsom sådant icke hit. — *flatr* är en gammal *u*-stam, att döma af nord. och utomnord. substantiveringar af detta adj.: se Hellquist Arkiv VII 7. 8. — En *u*-stam är likaledes *fljótr*, hvilket man är berättigad sluta af dalm. *fly flyt* = fno. *flýtr*: se Noreen Sv. Ldsm. IV. 2 sid. 48 not 5. — Adj. *flór* är fullkomligt oklart till sitt etymon; i fråga om stamformationen föreligger äfven här — synes det — en *u*-stam: jfr näml. det *i*-omljudda nyno. *flø* 'lunken, lidt varm' (*fløna* 'blive lunken, varmes' och *fløa* 'opvarme' = fno. *flóna* resp. *flóa*).

"Af sammenhørige adjektiver er ofte kun det ene omtalt, saaledes *lútr* men ikke *ljótr*, *kreppr* og *kroppr* men ikke *krappr* (= fht. chrampf)." Vidkommande *ljótr* får jag hänvisa rec. till Noreen Aisl. Gr.[2] § 353 anm. 1, hvarest adj. i betraktande af fsv. *lȳter* med rätta uppfattas som *u*-stam. Att *krappr* icke saknas, kan rec. öfvertyga sig om medels en blick på sid. 51 (art. urg. **krampa-*). Förevitelsen i denna punkt bevisar, att rec. icke genomgått mitt arb. med den noggrannhet hans långa anmälan i första hand synes förutsätta. Och i denna tro styrkes jag yttermera genom rec:s med anledning af **bauʒia-* (s. 109) gjorda "strøbemerkning", däri han ser sig föranlåten till en korrigering, som redan förefinnes i mina "Rättelser" s. VIII.

Jag öfvergår till F:s "desiderata" bland mina *io*-stammar: *-yndr* är uppvisadt blott i *jafn-yndr*, för hvilket Fr.[2] antager bet. 'upartisk' (med?). Är denna betydelse riktig, finner jag F:s tolkning af ordet i semasiologiskt afseende föga tilltalande, då han näml. förbinder detsamma med st. v. *vinda* 'vinde, sno, flette, dreie, svinge'. För egen del föreslår jag att fatta ordet som verbaladj. på *-þia-* till ieur. rt. *uen-* i find. *van-* 'gern haben, begehren, hold sein, mittheilen, geben', fs. fht. *wini*, ags. *wine*, isl. *vinr* 'vän' och med annat aflj. i got. *un-wunands* 'sich nicht freuend' etc. (se min afh. s. 97 f.), en etymologi, som leder till den — enl. min mening — fullt antagliga grundbet. 'som gynnar jämt (lika mycket l. litet)'. — Isl. *greipr* 'rapax' och ags. *æt-græpe* 'angriffig' kunna mycket väl höra till ett *u*-stamsparadigm. — För *tví-sløngr* känner

Fr.[2] ingen betydelse. — Adj. *tví-ræ'đr* (1 gg) öfversätter Fr.[2] 'tvivlsom, ubestemt', om personer: "mikill fjǫldi manna, er mjǫk váro *tvi-ræ'đir* (d. v. s. villrådiga), hverjum þjóna vildi". I denna bet. kan ordet mycket väl fattas som bahuvrihi till *ráđ* n. 'hvad der i et vist Tilfælde synes tillraadeligt'. Därjämte synes dock ett verbaladj. af samma utseende vara säkerstäldt genom *tvíræ'đi* n. pl. 'tvetydighet'. — *hógr* är, att döma af det synonyma **hógr* (blott i smss., jfr ags. *hóg* 'geschickt'), en *u*-stam. — *stóđr* är tvetydigt, har uppförts bland bildningarna på *-þ̣ia-* i kap. III. — Så förhåller det sig vid närmare påseende med de "mange sikre og vigtige adjektiver", hvilka rec. förgäfves sökt i mitt arbete.

"Af de mindre sikre ord som burde ha været undersögte" är intet enda *o-* eller *i̯o*-stam och komma de alla att å behörigt ställe i arb:s fortsättning blifva föremål för undersökning.

Då jag i vissa abstrakta substantiv velat finna reflexer af förhistoriska adjektiv, har jag framkallat kraftig opposition från F:s sida. I denna del har jag anslutit mig till Hellquist Arkiv VII 11, där han meddelar en ansenlig grupp abstrakta substantiv på *-an- -ūn-*, hvilka han på fullt giltiga grunder förklarar som förgerm. substantiveringar af motsv. adjektiv med annat rotafljud. Af sådana konkluderade adjektiv har jag upptagit inalles 7, hvilka alla, så när som på en (*losa-* : *lauss* s. 20), återfinnas hos Hellquist. För de flesta af dem gifves det äfven andra kriterier: **dofr, *rođr* (s. 12), **hrufr* (s. 15) äro uppvisade från sammansättningar samt stödas af utomnord. parallelformer, det sistnämda yttermera genom denom. verb. *hrufla*. Jämsides med *fita-, hita-, blota-* (s. 18 f.) förekomma inkoativa verb på *-na*, hvilka kunna ha förenämda adjektivstammar till grundord, alldenstund hvarje spår af starka verb, från hvilkas participia prät. de vore härledda, saknas (det synes vara rec. obekant, att den inkoativa verbalklassen på *-nan* i germ. språk utgår icke blott från starka particip — hvilket visserl. är det urspr. förhållandet —, utan äfven från adjektiv, se Braune Got. Gr.[3] § 194, Kluge P. Grundr. I 381, Brugmann Grundr. II 991); *hita-* är dessutom säkerstäldt genom den runristade dativformen *hite* å Järsbärgsstenen. Substantiven *(ræt-)losa* f. 'orätt, laglöshet' och *rođi* m. 'Rødme, rødt Skin' kunde från rent formell synpunkt fattas som verbalabstrakta till resp. st. verb *rjóđa* och (fra-)*liusan*, men deras betydelser tala uppenbart för adjektiviskt ursprung (däremot *rođ* n. 'Rødmen, Antagelse af rød Farve' och *los* n. 'Opløsning' sannolikt verbalabstrakta). —

En stötesten för F. är vidare min uppfattning af förra ledet i vissa "icke muterade" komposita adjektiviskt. Detta har skett i några färre fall: *dov-møle* s. 12 (jfr t. ex. nno. *dauv-øyra* = nsv. *döf-öra*), *rod-styrta* s. 12 (jfr det synon. nsv. *röd-stjärt*), *lūg-vitni* s. 7. = *ljúg-vitni* s. 29, *bit-hundr, -sótt* s. 22, *vaf-spjǫrr* s. 77. Sålunda uppfattade äro dessa sammansättningar ingalunda i sitt slag ensamstående, utan höra till en i germanska — och äfven i

öfriga ieur. — språk tämligen utbredd kompositionsart, hvarom se Brugmann Grundr. II 85, Kluge P. Grundr. I 400. I de nord. språken är denna bildningsprincip ytterst allmän. Jag inskränker mig här att anföra de hithörande sammanss., jag funnit under bokst. *b* i Fr.[2]: *ball-* = *bald*-riði m., *beisk*-leikr m., *ber*(-hǫgg n., -mǽli n., *-mælgi* f., -sǫgli f., -yrði n. pl.), *bjart*(-leikr m., -viðri n.), *blá* (-ber n., -djúp n., -feldr m.. -fótr m., -hattr m., -land n., maðr m.), *blaut*(-barn n., -fiskr m.), *blíð*(-lǽti, -mǽli, -yrði, -viðri n.), *bráð* (-dauði m., -rǽði n.), *bratt*(-mǽli n., -rǽði n.), *brún*-gras n. Då förekomsten af dylika komposita å nord. språkbotten således är höjd öfver alt tvifvel, kunna äfven de tidigare nämda sammansättningarna mycket väl höra till denna klass, särskildt i de fall, där förra ledet äfven eljes är säkerställdt som adj. (*dof-*, *rod-*, *vaf-*, *ljúg-* [1]); jfr till sistsagda form nom. agentis *arf-*, *eið-ljúgr*).

F:s och min uppfattning divergera vidare i fråga om några bahuvrihibildningar, af hvilka de flesta redan kommit till tals. Såsom simplicia kunna *vǽnn* (s. 97) *bøyg* (s. 109) och *gildr* (s. 92) självfallet icke vara bahuvrihi, då ju med denna term afses adjektiviska *komposita*.

Att ä. da. *drug dru*, nda. *-dru* icke är en sekundär biform till *drjúgr* (= nda. *drøj*), utan afljudande därmed, framgår äfven af fda. denom. v. *drugæ*, biform till *dryghiæ* = isl. *drýgja* (Tamm Et. Sv. O. u. dryg). Lika felaktig är rec:s identifiering af nda. *blu* med isl. *bljúgr* (= nda. *bly*), ty förenämda form lyder i ä. da. *blug* och har sin motsvarighet i mht. *blüc blüg-*, fht. adv. *blugo* (Tamm Et. Sv. O. u. blyg).

Hvarför kan icke *vak* (s. 7), uppvisadt från såväl nno. som nsv. diall., vara nybildadt på v. *vaka* [2]), liksom t. ex. msv. *-taker* bildats på v. *taka?* Rec. betecknar detta antagande som omöjligt, men utan motivering. Ordet kan äfven vara fortsättning af ett fno. **vakr*, som med svag flexion föreligger i *and-vaki* (Noreen, Aisl. Gr.[3] § 363; jfr *-þrota*, *-glói* i det föreg.). I fno. *al-fari* (i fall icke dat. sg. af *al-far* n., jfr Fr.[2]) är senare ledet helt visst urspr. en *o*-stam = ä. da. *-far* (s. 43), mht. *var* 'fahrend, ziehend'. — Nsv. dial. *o-far* (s. 74) framstår dock på grund af sin bet. 'uppmärksam' tydligen som nybildn. till sv. dial. *o-fara* 'uppmärksamt späja'.

F:s förklaring af *sagr*, *lagr*, *vafr* (sid. 45, 70, 77) såsom ljudlagsenligt uppkomna af resp. *sagðr*, *lagðr*, *vafðr* kan icke vara riktig. Den afsedda ljudlagen, enl. hvilken (se Noreen Aisl. Gr.[3] § 245) den mellersta af tre hopstötande konsonanter bortfaller — 'wo er nicht durch association erhalten wird' —, har omöjligen

---

[1]) Jfr Zimmer Nominalsuff. a und â in den germ. Spr. s. 100, hvarest got. *galiuga-*, ss. förra led i vissa smss., likaledes fattas adjektiviskt.

[2]) Jfr nht. adj. *wach* (först fr. 18 årh.), nybildadt på nht. sv. v. *wachen* (Kluge Wb.[5] u. wach, Wilmanns Deutsche Gr. s. 414).

kunnat träffa ofvannämda participformer, detta på grund af associationen med talrika andra particip, hvilka uppvisa samma ljudförbindelser. Noreens uppfattning (P. Grundr. I 518, jfr Aisl. Gr.[2] § 434 anm.) af dessa ord som verbaladjektiv — att likställa med t. ex. fsv. fda. *huıl* (jfr got. *hveils* i *unhveils* 'unablässig') i s. bet. som ptc. prät. *huilter* — betraktar jag fortfarande som den riktiga.

Helsingfors. T. E. Karsten.

Nogle modbemærkninger om den primære nominaldannelse.

Naar hr. K. beklager, at han har maattet begrænse sit "Genmäle" til samme omfang som anmeldelsen havde, finder jeg dette ubeföiet: han havde simpelthen kunnet indskrænke sig til i form af en almindelig protest at "benægte alt, bevist og ubevist".

Lad os betragte nogle af de udflugter, hvorved hr. K. söger at slippe væk.

Hr. K. har opdaget, at de verbale adjektiver hyppig er vanskelige at adskille fra de possessive dannelser. Denne observation maa kunne udnyttes. Rigtignok stemmer ags. *æ-ȝilde* forblöffende nöie med oldn. *ú-gildr* : alligevel faar vi höre, at det förste ord er et bahuvrihi, det sidste et verbaladjektiv. Mht. *lanc-ræche* "är helt säkert ett bahuvrihi", men det ensbetydende oldn. *lang-rækr* er sammansat med verbaladjektivet *rækr*. "Att *-fløytr* vore bahuvrihi till mht. *vlôz* m. 'ström' är ett mycket vågadt antagande, då hvarken nord. eller andra germ. språk äga motsvarighet till detta subst."; men betyr ikke oldn. *flautir* fpl. 'flöde' egentlig 'det flydende', og er ikke t. eks. *strøymr* bahuvrihi til *straumr*? "Mht. *gebouge* 'böielig' är tydligen bahuvrihibildning till mht. *bouc* 'ring', följaktligen icke att likställa med nno. *bøyg* < **bauȝia-*." Dette er ganske skraasikkert, skjönt det ser höist mystisk ud: forklaringen fölger senere, hvor det heder, at simplicia som *bøygr* og *gildr* "självfallet icke kan vara bahuvrihi, då ju med denna term afses adjektiviska *komposita*". *Da hört sich aber alles auf!* Eller er det virkelig forf. af "Studier öfver de nordiska språkens primära nominalbildning" ubekjendt, at der i germ. dannedes talrige possessive adjektiver med præfixerna *ga-* og *bi-* og betydningen 'forsynet med hvad stamordet betegner', hvilke i nord. maatte tabe sin forstavelse? Til oplysning meddeles, at disse adj. i nord. sedvanlig kun bevaredes, hvor omlyden skilte dem fra subst. (t. eks. *lendr*, *rendr*, *streymr*, *syndr*); ellers antog de hyppigst participial endelse (t. eks. *skúaðr* = got. *ga-skôhs*, *fjaðraðr* = oht. *ga-fëdar*, *faxaðr* = oht. *gi-fahs*, *døggvaðr* = ags. *ge-déaw*, *hærðr* = oht. *ga-hâr*). — Ikke synderlig bedre staar det med hr. K.'s forsvar for den plads, han har git *gnøgr* og *kønr*.

En anden udvei, hvorved hr. K. söger at slippe udenom ubehagelige parallelord, er henvisning til en betydningsforskjel. Selvsagt optræder en saadan især ved forholdet til fjernt beslegtede sprog, som sanskrit. "Skr. *nâmya-* betyder 'zu biegen, zu spannen', kan i betraktande af betydelsedifferensen själffallet icke likställas med germ. **næmia-*". Min bemærkning lyder: "Hvis germ. *neman* er skr. *nam*, er **næmia* förgermansk og ikke blot et fællesgermansk adjektiv, ti skr. har *nâmya-*", og jeg antar for givet, at enhver anden sprogforsker vil indrömme rigtigheden heraf: det gaar ikke an vilkaarlig at forbinde verberne og adskille adjektiverne. "Af betydelschänsyn lika orimliga äro F:s identifieringar af germ. **vǣʒia* med skr. *vāhya* 'gefahren, gezogen, geritten werdend (n. Zugthier)' samt af germ. **fôria* med skr. *pârya* , hvilket sistnämda betyder 'jenseitig, der obere, letzte, äusserste' och tydligen är en sekundärbildning til skr. *pâra-* m. 'das jenseitige Ufer, Ende, Ziel'". Som enhver anden vil se, er forskjellen mellem oldn. *vǣgr* og skr. *vâhya-* ingen anden end den, at det förste er aktivt adj. til *vega* 'bevæge, veie', det sidste passivt adj. til skr. *vah*, et forhold som jo er gjennemgaaende. Bemerkningen om skr. *pârya-* er falsk, da jeg selvfölgelig sigter til verbaladjektivet *pârya-*, hvis betydning er 'zum Ziele führend, durchhelfend', af *par* 'hinüberführen, vorwärts bringen'.

Hermed har jeg besvaret de af hr. K. paa de förste 1 $^1/_2$ sider af hans "Genmäle" fremsatte indvendinger, og jeg agter ikke at trætte dette tidsskrifts læsere med en gjennemgaaelse af de resterende 6 $^1/_2$ sider. En forf., som stiller sig saaledes ligeoverfor kritiken, stiller sig samtidig udenfor den. At hr. K. ikke var opmerksom paa de af mig anförte slægtninge i andre idgerm. sprog, er en ærlig sag; men at han, naar de engang er kommet til hans kundskab, ikke straks ser sammenhængen, kan vanskeligere tilgives ham. Han kan ikke forlange, at nogen kritiker skal fölge ham paa hans bugtede stier, som saa alligevel aldrig förer op til nogen udsigt.

Min hensigt med min anmeldelse var at vække tvil, om hr. K. virkelig er den rette mand til at udföre et arbeide, som kræver saa megen omsigt og forsigtighed som det omhandlede. Indtrykket af, at dette ikke er tilfælde, har hans "Genmäle" ikke hos mig kunnet afsvække. Der er ogsaa i dette hans tilsvar, som maa antages at være udarbeidet med al den omhu, som staar til forf.'s raadighed, upaalideligheder: som paastanden om, at germ. **waltan* "vælte" kun findes repræsenteret i oht. (jfr. ags. *wealtan*, red. vb. i Sievers' Ags. Gr.). Der er fortielser: som naar oldn. *feigr* opföres som *i*-stamme, skjönt det aldrig har *j* efter *g* (tysk **faigio*-beviser jo intet, jfr. forf.'s bemerkning om *gnǿgr* og t. eks. oldn. *lâgr* — t. **lâgio*.) Der er tilsnigelser i ræsonnementet: som bemerkningen om betydningsforskjellen mellem oldn. *beitr* 'bidende' og got. *baitrs* 'bitter' (hvad er 'bitter' andet end 'bidende' anvendt paa smagen, t. *beissend*?). Der er fremdeles paafaldende skjævheder i selve grund-

synet: som naar de talrige adjektiver paa *-leitr* med adjektiv i första led — t. eks. *fǫl-leitr* 'bleg', *hvass-leitr* 'med skarpe træk' — opfattes som verbaladjektiver, fordi "något subst., som låge til grund för senare ledet, är funnet hvarken från nordiskt eller annat språkområde"; aabenbart har. det oldn. *leit* f. 'sögen' i ældre tid dels havt betydningen 'speiden' (got. *vlaitôn* 'se, speide'), dels 'blik, udseende'. Endelig gjenfinder vi ganske den samme dristighed i at opstille hypothetiske forklaringer: saaledes naar *flôr* (se Torp, Sproglig-historiske Studier tilegnede prof. C. R. Unger, s. 181), *fljótr*, *ljótr* (got. *liuts* 'hyklerisk'), *greipr* alle antages for at være *u*-stammer, fordi man finder omlydte sideformer, et saare svagt argument; eller naar der til *drjûgr* og *bljûgr* opstilles sideformerne **drûgr* og **blûgr*: her turde dog vel det nuværende forhold (dröi-sanddru, ædru; bly-ublu) repræsentere noget gammelt, nemlig udtalelettelse i bitonet stilling. I et par tilfælde synes mig de af hr. K. forfægtede opfatninger at kunne fortjene overveielse; men — *"kommst du mir so, komm ich dir so"*.

Kristiania 8. 3. 97. **Hjalmar Falk.**

Rettelser og tillæg til Arkiv N. F. IX, 72 ff.

Læs s. 77 l. 2 fr. ov.: hidindtil — s. 87 l. 25 fr. ov.: *være* — s. 93 l. 14 fr. ov.: fællessprog (for: folkesprog).

Til s. 79 l. 25. *avis*, der på sælandsk udtales med træktone (svarende til Kocks akcent 2) på første stavelse og stødtone på anden, hedder på bornholmsk *åvisa* (første selvlyd lang, de to andre korte) med samme betoning på første stavelse og "levis" på sidste.

Til s. 79 l. 37. Det hedder *krónprinsèsse* eller, mere københavnsagtig, *kronprinsésse* (sml. Kock Svensk akcent II 58), men *Kronprinséssegàde*.

Til s. 81 l. 6. Nys indvandrede Sælændere siger *Vódrufs véj* for *Vodrùfsvéj* (tæt ved København).

Til s. 83 andet stykke. Også de to folkelige retter *røræg* og *øllebrød* må nu regnes for fælleskøns: god røræg, "øllebrøden". Det første bruges undertiden som flertals (= i Sv. Grundtvig ordbog), hvad der dog ligesom har en jysk bismag. En partitiv eller kvantitativ forbindelse som "noget øllebrød" betegner naturligvis ikke navneordet som intetköns. — På tankeoverførelse hviler også udtrykket "hun har *en blåkorn* [af ældre: blå kornblomst] i sin hat".

Til s. 85 øv. Oprindeligt *mends personer*, f. e. i Jakob Albretsöns Fandens 4 døtre 1614 s. 394 (jfr Kalkar III 27 b), er blevet *mandspersoner*. — "Hele *nævfulder* af rosiner og mandler" Stanges oversætt. af Aug. Blanches Hyrekuskens fortæll. (1890)

s. 31. — Jeg har også hørt *håndfulder* (for sædvanlig *håndfulde*) af oprind. (2 eller 3) *hænder fulde*: Kr. Pedersen Urtebog 1534 bl. 3 b.

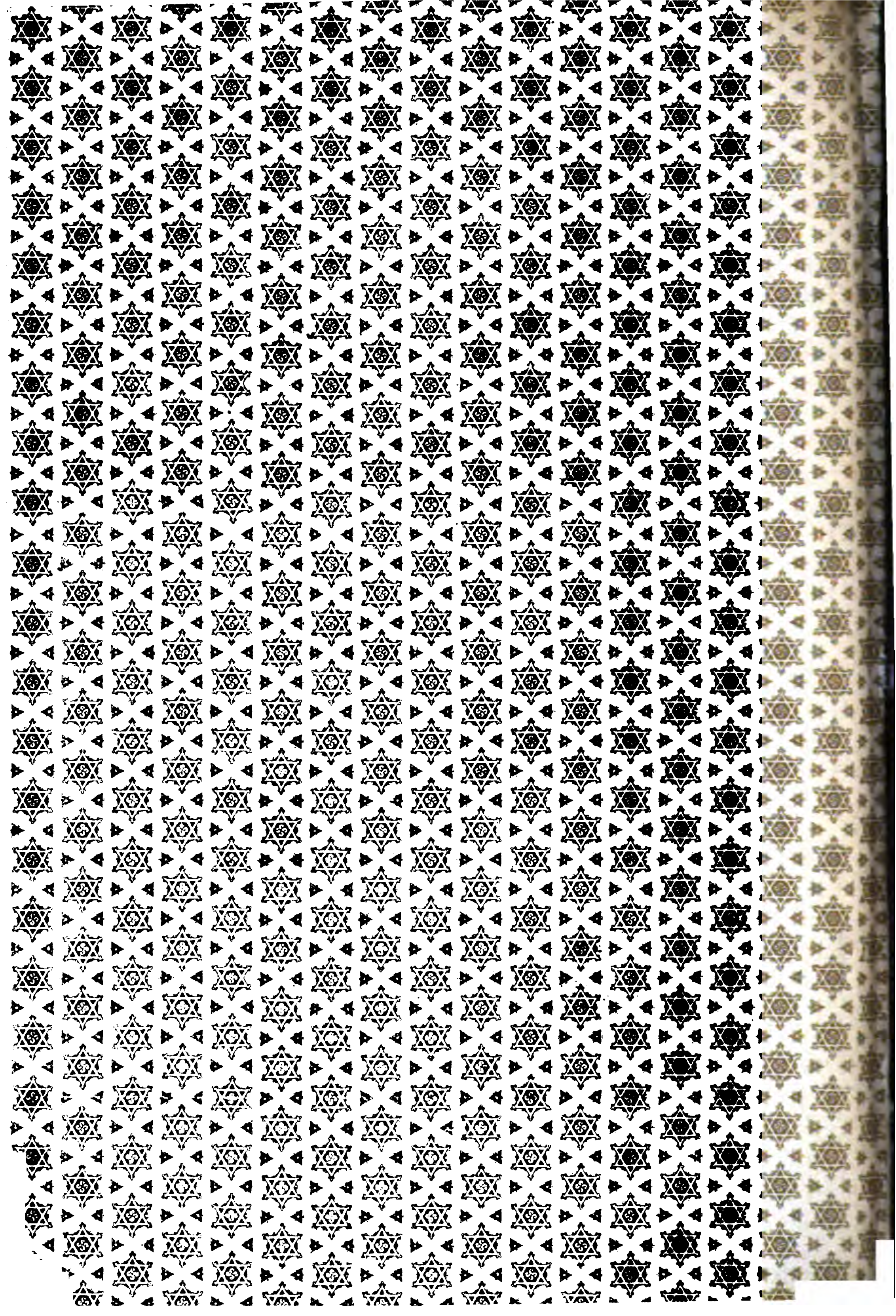
Til s. 85 andet stykke. "lille piger" = i Feilbergs Dansk bondeliv s. 173 f. I Fædrenes synd s. 125 lader Brøndsted en student tiltale to kammerater med "lille börn".

Til s. 86 anm. 5. "i vidners *nærvær*" Åge Meyer Et folk der vågner (1895) s. 73.

Til s. 91 l. 25 f. Den unægtelige, kun for driftige forlæggere og oversættere glædelige, kendsgærning, at "så godt som ingen herhjæmme, selv i de dannede kredse, mere læser svenske bøger i originalsproget", er nylig bekræftet af en anmælder i Berl. tidende 1896 n:r 111 tillæg, n:r 164, 279 og 304.

F. D.

3 9015 06047 9329